

Lymbus 2003

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

*Balassi Bálint Intézet
Magyar Országos Levéltár
Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság
Országos Széchényi Könyvtár*

*Budapest
2003*

A kötet megjelenését az Oktatási Minisztérium és
a Nemzeti Kulturális Alapprogram Levéltári Szakkollégiuma támogatta.

HU ISSN 08650632

A kiadásért felel: a Balassi Bálint Intézet főigazgatója

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

FŐSZERKESZTŐ:

UJVÁRY GÁBOR

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA

Olvasószerkesztő: Nyerges Judit

Szerkesztő: Kerekes Dóra

A szerkesztőbizottság tagjai:

Fazekas István, Gecsényi Lajos, Gömöri György, Jankovics József, K. Lengyel Zsolt, Mikó Árpád, Monok István, Pálffy Géza, Petneki Áron, Varga Katalin

Tartalom

Ujváry Gábor
Köszöntő

Szentmártoni Szabó Géza
Muthnoky Mihály végrendelete (Pozsony, 1552. február 16.)

Szentmártoni Szabó Géza
Gyarmati Balassa Ferenc epitáfiuma (Bázel, 1554 áprilisa)

Fazekas István
Négy levél Bocskai István bécsi és prágai tartózkodásához (1572, 1576)

Flóra Ágnes
Kolozsvári ötvösregesztum (1549-1790)

Sunkó Attila
A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent Levéltárának működésére vonatkozó iratok

Tusor Péter
Pázmány Péter esztergomi érsek levelei Rambaldo Collaltohoz (1621-1626)

Koltai András
Egy főúri lakodalom előkészületei (Esterházy László és Batthyány Eleonóra menyegzője Rohoncon 1650-ben)

Szabó András Péter
II. Rákóczi Györgynek poenitentiára való intetése (1658 utolsó harmada)

Kerekes Dóra
Johann Christoph von Kindsberg konstantinápolyi császári követ hagyatéki leltára 1678-ból

Herner János-Radics András
Szennay Kastélynak Könyve

Németh S. Katalin
Magyar diákok német éneke?

Bujtás László Zsigmond
Johannes van de Velde holland lelkész halála Magyarországon (1711)

Szelestei N. László
Báró Szentiványi József verse az 1757. évi nagykarolyi farsangról (Adalék Janus Pannonius XVIII. századi ismeretéhez)

Gaál Bernadett
Leopold Alois Hoffmann életrajza 1792-ből

H. Kakucska Mária
Révai Miklós ismeretlen levelei Orczy Lőrincchez

Hubert Ildikó
Simon József alkalmi éneke

Csörsz Rumen István
Erdélyi hazugságversek a XVIII-XIX. század fordulójáról

Somogyi Gréta
Barabás Miklós levelei a nagyenyedi kollégiumban

Seres Attila
„A magyar nyelv annyi lélek üdvösségére eredménnyel tanítható”

Szende László
Adalék Tompa Ferenc közéleti tevékenységéhez A pápaság és a magyar nemzet

Személy- és helységnévmutató
A Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények című évkönyv szerkesztőségének kérései
Szerzőink

Ujváry Gábor

Köszöntő

A forráskutatással foglalkozó magyar történészek, valamint a forrásokkal akarva, nem akarva is mindennapi kapcsolatban álló levéltárosok jól ismerik a *Lymbus* kifejezést. Bizonytalan eredetű, tartalmában vegyes, nehezen állagba sorolható iratokat jelöl. Ugyanakkor a klasszikus latinban *Limbus* alakban - nem pedig *Lymbusként* - a pokol tornácát jelenti.

Bízom benne, hogy nem a pokol tornácát lépjük át, hanem pusztán a historikusok értelmezése szerinti fogalomhoz ragaszkodunk, amikor újraindítjuk a Monok István és Petneki Áron szerkesztésében a *Lymbus. Művelődéstörténeti Tár* címen 1989-től 2001-ig, nyolc kötetben megjelent adattárat. Megőrizve-megújítva, megváltozott alcímmel: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* néven.

A korábbi szerkesztők vállalják a folytonosságot, továbbra is részt vesznek a periodika összeállításában. A beleegyezésükkel történt névváltoztatás pedig nem véletlen. Kifejezi, hogy példás együttműködésben, a külföldön magyarságtudományi témákkal foglalkozó kutatók támogatására számítva, a hungarológia vezető hazai műhelyei fogtak össze e vállalkozás érdekében. A Magyar Országos Levéltár, az Országos Széchényi Könyvtár, a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság és a Balassi Bálint Intézet. Áthidalva azt a - sokak balga véleménye szerint áthidalhatatlan - nehézséget, amelyet az államigazgatás néha nehezen megmagyarázható és követhető szempontjai alakítottak ki. Nevezetesen, hogy e négy, egymással szoros kapcsolatban álló intézmény három hatósághoz: két minisztériumhoz, az oktatásihoz és a kulturálishoz, illetve a köztestületként működő Magyar Tudományos Akadémiához tartozik.

A megmaradás, a korábbihoz ragaszkodás szintén nem véletlen. Hiszen az előzményeknek is mindig van valamilyen előzményük. Esetünkben ez a Toldy Ferenc kezdeményezésére a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmányának védőszárnyai alatt megindult *Magyar Történelmi Tár* volt, amely a „közhelyeken és magányosoknál elszórva levő kisebb történelmi emlékek s okiratok kiadására” vállalkozott. 1855-1877 között összesen 25 kötete látott napvilágot, majd 1878-ban a Magyar Történelmi Társulat vette át gondozását, immár *Történelmi Tárként*, negyedéves folyóirattá alakulva. 1911-től pedig ismét az Akadémia kiadásában jelent meg. Eredeti feladatát, a nagyobb egységekbe, tematikus kiadványokba nehezen illeszthető források közlését mindvégig felvállalta, nagyban elősegítve ezzel a magyar történettudomány fejlődését, a *Lymbus*ba tartozó, a XIX. század második felében oly kedvelt „kalászatok” során gyakran teljesen váratlanul fellelt iratok közzétételével.

Bár egyre korszerűtlenebb ezt bevallani és kimondani, vállalom a maradiság kényszerű vádját: a történetírás - beleértve az irodalom-, a művészet-, a gazdaság-, a zene- és a hadtörténet stb., tárgyából és természetéből adódóan - mindmáig konzervatív műfaj. A szó legszebb és legmodernebb értelmében. És ez egyáltalán nem baj. Amennyiben ragaszkodunk a forrásokhoz - ahogyan szerintem egy vérbeli történésznek ragaszkodnia kell - nehezen engedünk a posztmodern vagy a posztmodern utáni elméletek történetírásra és -magyarázatra sokszor veszedelmes kísértéseinek. Az új módszereket és teóriákat meg kell ismernünk, el kell sajátítanunk, használnunk is kell őket a maguk helyén, a régieket viszont nem szabad elfelednünk. Forráskutatás, -feltárás és -feldolgozás híján, pusztán divatos tételek alkalmazása révén ugyanis nehezen nyújthat nekünk bármi újat a magát valamire tartó historikus.

Éppen emiatt a *Lymbus* célja az, hogy a XIX. század végi, XX. század eleji *Történelmi Tárhoz* hasonlóan publikálási fórumot biztosítson a legkülönbözőbb hungarológiai témájú forrásközleményeknek. A történelmet és a magyarságtudományt a szó legtagabb értelmében értve. Szerkesztőbizottságában ezért a legkülönbözőbb szakterületek képviselői kaptak helyet, biztosítva ezzel az interdiszciplinaritást. A publikációk terjedelme egy oldal és négy ív között változhat, és bármely történeti témára kiterjedhet. A négy ívnél hosszabb forrásokat a *Lymbus-kötetek* sorozatban, önállóan fogjuk kiadni. Elsősorban a külföldi hungarikakutatások során felfedezett, komoly történeti értékkel bíró iratokat kívánunk közölni. Mindig eredeti nyelvükön, főleg az 1526-1918 közötti korszakból, de részben az azelőtti és az azutáni időkből is. Természetesen szívesen várunk a hazai levéltárakban és kéziratárakban talált anyagokat is, ám örülnénk, ha e fórum elsősorban a külhoni archívumokban föllelt kincsekből szemelgetne. A rövid bevezetővel, regesztával és jegyzetekkel ellátott forrásközléseken túl - a második számtól - a hungarikakutatásokról szóló jelentéseket, valamint az aktuális év legjelentősebb forráskiadványainak bibliográfiáját is közzétesszük. A *Lymbust* évente legalább egyszer, ám - ha pénzügyi lehetőségeink úgy engedik - akár többször is meg szeretnénk jelentetni. A jobb használhatóság érdekében minden kötethez személy- és helységnévmutató is készül.

Rohanó korunkban is fontos emlékezni. A régiekre, a régiekről, a régiektől írottak alapján. Ahogy azt a *Lymbus* kívánja tenni. Hiszen minden egyes előző pillanatunk már a történelemé. Egy, a történelmet sokszor, jobb esetben lenéző, rosszabban pedig egyenesen megvető korban nem árt néha erre is gondolni. Hiszen ha az előző pillanattal megszakad az összeköttetés, nincs tovább. Kizárólag a jövőre orientáltan lehetetlen élni. És fölösleges is.

Szentmártoni Szabó Géza

Muthnoky Mihály végrendelete (Pozsony, 1552. február 16.)

Muthnoky Mihály személyét az teszi érdekessé, hogy ő volt Balassi Bálint anyjának első férje. Muthnoky 1526-ban, a mohácsi csata után török fogságba esett, és együtt raboskodott Szendrő várában Majthényi Bertalannal. Az 1540-es években Várday Pál esztergomi érsek és királyi helytartó jószágigazgatója lett (egregius dominus Michael Muthnoky provisor archiepiscopi Strigoniensis).¹ Muthnoky 1552. február 16-án Pozsonyban végrendeletet írt, amelyben Sulyok Anna név szerint is szerepel: „...Residuitatis vero summae medietatem pecuniarum videlicet Juryssith Dominae Annae Swlaky coniugi meae charissimae, alteram autem medietatem Dominae Bregynae Mwthnoky sorori meae charissimae ac liberis suis lego.” Feleségére hagyta többek között nagyszombati házát is. A végrendeletet követően Muthnoky Mihály hamarosan meghalt. 1553-ban, a gyászév leteltével a megözvegyült Sulyok Anna Gyarmati Balassi János felesége lett.

Néhány regesztázott adalék kíséretében közöljük Muthnoky Mihály végrendeletét.

Pozsony, 1552. március 6.

I. Ferdinánd király már mint elhalálozottat említi Muthnoky Mihályt. „...Cum Michael Muthnoky, provisor proventuum Archiepiscopatus Strigoniensis mortem oberit, qui equitibus ac peditibus, ex dicti Archiepiscopatus proventibus interteneri solitis...”²

Pozsony, 1552. március 8.

I. Ferdinánd intézkedése: „...Quandoquidem post obitum Michaelis Muthnoky curam et provisione omnium huiusmodi rerum Thomae Francisci usque ad ulterio ...” „Quisnam in locum demortui Provisoris Archiepiscopatus Michaelis Muthnoky eligendus vel aptior sit, non scimus nos.”³

Bécs, 1552. április 10.

I. Ferdinánd király utasítása Thurzó Ferenc nyitrai püspöknek Muthnoky Mihály örökösei supplikációja ügyében. A levélhez mellékelve Muthnoky 1552. február 16-án kelt végrendeletének Jordán János (Joannes Jordanus) királyi titkár által hitelesített másolata. Ez talán az a Jordán János, akinek Heltai Gáspár 1551-ben *Trostbüchlein*jét ajánlotta.⁴

¹ SZERÉMI [= ODESCALCHI Artur hg.] és ERNYEI József: A Majthényiak és a Felvidék. Történelmi és genealógiai tanulmány. I. kötet, Budapest, 1912. 580-583.; Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. IV. kötet: 1542-1547. Budapest, 1909., V. kötet: 1548-1551. Budapest, 1912.; LUKINICH Imre: A podmaníni Podmaniczky-család oklevéltára. III. kötet. Budapest, 1941. 378.; I. R.: Fráter György leveles könyve. In: Történelmi Tár 1893. 264-266; RUPP Jakab: Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi részekre. I. kötet. Pest, 1870. 675.; NAGY Iván: Magyarország családai. L-Ö, Pest, 1860. 583.

² MOL E 21. Benignae Resolutiones 19. cím, 1552. március 6., fol. 5-6.

³ MOL E 21. Benignae Resolutiones 19. cím, 1552. március 8., fol. 15., 18.

⁴ MOL E 21. Benignae Resolutiones 1552. április 10., 19. cím, fol. 49-55. és 56-57., Mikrofilmen: 15.724. sz. doboz. (A lelőhelyre Bessenyei József hívta fel a figyelmemet.)

Testamentum extremae et ultimae voluntatis Egregii Domini Michaelis Muthnaky
[Pozsony, 1552. február 16.]

Includatur Dominis Camerariis Hungaricis 9. Aprilis anno D. 52.

In nomine Dei et individuae Trinitatis. Ego Michael Mwthnaky, corpore quidem aeger, mente tamen per omnia sana, perfecta et incorrupta, primum animam meam commendo Deo omnipotenti creatori ac redemptori meo Domino Jhesu Christo.

Deinde de rebus, bonis ac substantia tam per me ab mea adolescentia acquisita, quae per mortem quondam Ludovici Mwthnaky et Joannis Ywryssyth iure legitimo, tanquam in verum fratrem et successorem eorundem videlicet in me devoluta tali modo dispono, et ante omnia de pecuniis quondam Joannis Ywryssyth germani mei charissimi.

Primo testamento per dictum quondam Ywryssyth germanum meum in anno 1548 disposito ac Maiestati Regiae Domino meo clementissimo medio generosi Domini Joannis Hoffmann praesentato, si quid idem Ywryssyth in extrema voluntate decessus sui ex hac vita addidit, id totum approbo, pro rato ac legitimo testamento accipio.

Dominus Eynczinger Locumtenens Maiestatis Regiae Inferioris Austriae tenetur quondam Joanni Ywryssyth germano meo quinque millibus florenis Rhenensibus.

Item in Civitate Myskolch iuxta Regiae Maiestatis inscriptionem, debentur dicto quondam Ywryssyth tredecim millia floreni Rhenenses.

Ex qua debitorum summa primo et ante omnia solvantur pro debito Domino Joanni Hoffmann floreni Rhenenses.

De reliquis autem persolutis primum iustis ac liquidis debitis si quibus idem germanus meus Ywryssyth debitor mansisset ac satisfactis etiam lagationibus extremae voluntatis eiusdem germani mei, tertiam partem lego Nicolao Jwrissith, ita tamen ut idem Nicolaus Ywryssyth fraterne cum meis orphanis conveniat, in mentem sibi veniat, se quoque morti esse obnoxium.

Item de eadem pecunia Ywryssyth tribus orphanis puellis, videlicet Frusinae Nicolai Blagay Elisabethae Griaci ac Helenae Casparis Kwmendy filiabus lego duo millia flor. Rhenen. Ac relictas Dominae Nicolai Blagay lego flor. centum Hungaricales.

Residuitatis vero summae medietatem pecuniarum videlicet Yuryssith Dominae Annae Swlaky coniugi meae charissimae, alteram autem medietatem Dominae Bregynae Mwthnoky sorori meae charissimae ac liberis suis lego.

De rebus autem bonis et pecuniis per me acquisitis, ac etiam illis bonis, rebus et pecuniis per mortem Ludovici Mwthnoky germani mei condescens in me Domino Caspari Kwmendi lego flor. ducentos Hungaricales.

Et Marthae Bamffy consanguineae meae florenos centum Hungaricales lego.

Deinde ad Hospitale Poseniense flor. decem ac ad Tyrnaviense similiter decem pauperibus lego.

De residuitate vero persolutis primum debitis meis, si quibus me deberi bonis rationibus fuerit comprobatum, et etiam impensa servitorum meorum omnimoda solutione habundan[tem] medietatem omnium coniugi meae, alteram medietatem dictae Dominae Bregynae Mwthnoky sorori meae ac eiusdem liberis lego.

Item de debitis quibus nonnulli mihi obligantur certum extat Regestum ac certae Camerae (?) obligatoriae, quibus exactis ea omnia dominabus videlicet coniugi meae et Bregynae sorori meae pari portione inter se medianda lego.

Augustino Was lego unum equum potius Mutza vocatum duos equos, unum album alterum Rey Domino Caspari Kwmendi lego.

Residua omnia pecora et animalia tam mea quia quondam Ludovici Mwthnoky lego Dominabus coniugi meae, et Bregynae Mwthnoky inter eas pari medietate sequestran..

Domum meam in oppido Selye habentem una cum cellario lego Caspari Kwmyndy.

Domum autem meam Tyrnaviensem lego charissimae Dominae coniugi meae.

Alteram domum quondam Gregorii Bornemyssa in florenis ducentis impignoratam, si ea redimatur pretium redemptionis lego dominae coniugi meae et Dominae Bregynae lego inhabitandam et possidendam.

Domus in Zenthgyewrg Zerek habita vendatur, cuius pretium inter Dominam coniugem meam et sororem Dominam Bregynam Mwthnoky dividatur.

Juxta sententiam iuridicam est pratum pertinens ad praeposituram Thurociensem apud me in flor. triginta duobus in pignore, cuius prati emolumentum interim, quod redimetur percipiendum ac etiam si redimatur pretium redemptionis Petro Erdewgh lego. Similiter iuxta illius sententiae contenta semen videlicet tritici, ordeï, avenae et reliquorum Bladorum, quod de meo ante resignatam praeposituram Turociensem in agros dictae praepositurae seminatum fuit, mihi per Dominum Thomam Ilyes possessorem illius praepositurae refundi ac reddi debet.

Id totum sive ipsum sit semen sive pretium, quo tunc temporis vendi potuisset praefato Petro Erdewgh lego.

Praeterea protestor illos tria millia flor. Rhenen. quos ad requisitionem Maiestatis Regiae nomine Joannis Ywrissith germani quondam mei sene aliquo interesse Maiestati Regiae mutus ad Cameram Hungaricam suae Maiestatis dederam praeter mille Rhenen. in moneta dupla aureorum Hispanicorum, non pertinuisse ad praedictum germanum meum, sed de mea propria pecunia erant sexingenti flor. Hungar., mille autem flor. Hungar. a Domino Laurentio Nyary mutuo levaveram, qui et iam eidem ex proventibus Archiepiscopatus sunt plenarie persoluti, ac etiam ad rationem illorum mille flor. Rhenen, quondam germano meo Ywryssyth dum se ad expeditionem Saxoniam proficisci credabat flor. quadringenti, ac alia vice talleri ducenti ac quinquaginta per me eidem sunt numerati, quemadmodum suae litterae quiettan. testantur. Non ob aliam causam, quam ut germanum ipsum meum in gratiam Maiestatis Regiae commendassem, alienam pecuniam, ac si ea fuisset germani mei ad completionem illorum trium millium flor. Rhenen. subrogaveram.

Item ultra praescriptam illam summam de speciali commissione Domini quondam Nicolai comitis a Salmis Generalis capitanei, ac Minorum camerariorum Camerae Hungar. Regiae Maiestatis ad munitionem Arcium finitimarum Archiepiscopatus Strigoniensis omnibus computatis tria millia et quadringentos flor. Hungar. numeravi, quorum duo millia ac quadringenti per me ad Cameram sunt praesentati, flor. autem mille ex commissione eiusdem Domini quondam Generalis ad manus Michaelis Syck provisoris Arcis Comaron ad munitionem videlicet novi Castelli Leek vocati, assignati.

Ceterum commiserat quoque Maiestas Regia, ut de proventibus decimarum Archiepiscopatus ad manus Magistri ingeniorum ad munitionem novi Castelli numerarem, sed quum idem Magister Ingeniorum pro pecunia ipsa minime venisset, ex commissione Domini praefecti Camerae Hungar. suae Maiestatis diversis vicibus certam summam Emerico Chymory praefecto dicti novi Castelli, quemadmodum quittan. et rationes suae liquebunt numerari.

De residuitate summae illorum videlicet duorum millium flor. Rhenen, Naves, Vehicula et alia instrumenta aedificiis necessaria Viennae coempta sunt, ut etiam in meis rationibus patebit clarius.

Item postremo si me in hac mea aegritudine mori contingat, charissima Domina coniunx mea me honorifice sepeliendum curet ac animae meae curam gerat.

Exequutores testamenti mei lego Egregios Dominos Stephanum Dobo, Georgium Bozkay ac Petrum Redey.

Tutores autem testamenti Reverendissimum Dominum Franciscum a Wylak Episcopum Jauriensem Locomtenentem Regiae Maiestatis, Generosum et Magnificum Dominum Joannem Hoffman, Spectabilem et Magnificum Dominum Andream de Bathor ac Dominum Fridericum Malatestam etc.

In summa supplico Sacrae Maiestati Regiae Domino meo clementissimo tanquam Divo tutori orphanorum, ut hoc testamentum meum clementer approbare et confirmare dignetur, cum ex veteri libertate ipsius Regni Hungariae de bonis per se acquisitis, quilibet meram disponendi habeat facultatem.

Datum Posenii coram Egregiis Dominis Francisco de Kysseryen, Joanne Desewffy de Chernelk consiliariis Camerae Regiae Maiestatis, Thoma Borsolo, Ladislao Mossowczy ac Petro Erdewgh decima sexta Februarii, Anno Domini Millesimo, quingentesimo, quinquagesimo secundo.

Ego Joannes Jordanus Sacrae Ro: Hung: Bohemiae et regiaeque Maiestatis secretarius praesentem copiam cum illius vero originali contuli, et quia verbatim concordata incurri, ideo in eius rei fidem testimonii [?] copiam manu propria subscripsi ac meo soluto secretariatus signo comunivi.

J. Jordanus mp.

A további történetek regesztázva a következők:

Pozsony, 1552. április 26.

Desewffy János kamarai tanácsos levele Kewrmendy Gáspárnak Nagyszombatba: „De, hogy én a pappal egyéb szerzést tennék, az kit szegény [Muthnok] Mihály urammal elvégeztünk volt, semmiképpen abban hátra nem mégyek [...] az szegény Gergely deáknak senki nem egyéb adós, hanem szegény Mihály uram, és az ő rabsága is csak őmiatta haladott ennyire, mivel ő inkább egy hitván nem igaz mondónak kedvezött, hogynemmint az szegény rabnak [...] mert énnékem asszonyom és ti kegyelmetek, kik atyafiak vadatok, csak ti kelletők etc.”⁵

1553. március - május között

Muthnok Mihály özvegye, Sulyok Anna, feleségül megy Balassi Jánoshoz.

Bécs, 1553. június 25.

Malatesta Frigyesnek (Frederico Malatesta), Ferdinánd király titkárának adósságlevele. Az irat szerint Malatesta Muthnok Mihálytól 600 magyar aranyforintot vett kölcsön. Muthnok nemsokára meghalt. Malatesta az özvegytől újabb 200 aranyforintot vett fel 1552-ben. Az adóslevél írásakor az özvegy, Sulyok Anna már Balassi János felesége volt.⁶

Nagyszombat, 1553. szeptember 16. (latinul)

⁵ Közli: *Régi Magyar Nyelvművek*. Szerk.: DÖBRENTAI Gábor. II. kötet: *Vegyes tárgyú magyar iratok 1342-1599*. Buda, 1840. 89-90.

⁶ Balassa család okmánytára 135. XVI. század.

Szondy Pál rozsoni püspök és esztergomi vikárius írásos határozata az 1553. augusztus 24-én lefolyt perben. Muthnoky Brigida, néhai Muthnoky Mihály nőtestvére, Rhédey Péter felesége és gyermekei ingóságok felett perlekedtek Sulyok Annával, néhai Muthnoky Mihály özvegyével, most Balassa János feleségével. A terjedelmes irat második részében a vikárius misétől, templomból való eltiltással (excommunicatio) fenyegeti Sulyok Annát.⁷

⁷ KOMÁROMY András: *A kis rhédei Rhédey család levéltára a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában*. In: *MKSz* 1883. 30-60. (a 36. lapon, sajtóhiba miatt 1553 helyett 1556 az évszám) MOL: A Rhédey-család levéltárából kiemelt anyagban: P 1870 = 3. csomó 37. tétel. A Muthnoky család iratai.

Szentmártoni Szabó Géza

Gyarmati Balassa Ferenc epitáfiuma (Bázel, 1554 áprilisa)

Balassa Imre, az 1542-ben száműzött erdélyi vajda, Balassa János bátyja 1550-ben hunyt el. 1542-től a Helytartótanács tagja volt. Elvesztett erdélyi birtokaiért évi 2.400 forint kegydíjat kapott.⁸ Somi Annától született és árván maradt fiait, Andrást és Ferencet a rokonok vették pártfogásukba.⁹ András Bécsben az udvari iskolában tanult, Ferencet pedig Strassburgba küldte a gyámkodó Balassa János. Takáts Sándor, Zoványi Jenő és Schulek Tibor említéseiből ismeretes, hogy az ifjú Balassa Ferencet Bázel felé utaztában rabló zsoldosok halálosan megsebesítették.¹⁰ A Balassa család iskolázását is érintő ismereteink most néhány adalékkal bővíülhetnek. Virágh László felfedezéseként a bázeli egyetemi könyvtárból került elő Balassa Ferenc sírfeliratának kéziratosszerű fogalmazványa, amelynek alapján az ifjú életkora és halálának helye immár pontosan megismerhető.¹¹

Ferenc öccse, Balassa András 1538. november 27-én Almás várában született, ezt saját feljegyzéséből tudjuk:¹² „1538 esztendőbe lettem én Balassa András ez világra Erdélybe, Almás várába, Szent András-nap előtt való szerdán, estve hét órakor.” Balassa Ferenc pedagógusával együtt 1553. szeptember 18-án indult peregrinációjára. Balassa János 1554. június 24-én kelt levelében írta meg, hogy e nagyreményű ifjút, „*quem et optimarum scientiarum et variarum linguarum avidum cognoveramus*” azért küldték tanulni, hogy ne csak magának, de hazájának is hasznára legyen.¹³ Balassa Ferenc Strassburgban talán a híres ciceronianus rétoriskolát látogatta, amelynek ekkor a jeles protestáns pedagógus, a humanista Johann Sturm volt a rektora.

1554. március 25-e körül Balassa Ferenc Vermigli levelével Kálvinhoz indul. Vermigli (Firenze, 1500-1562) ágostonos szerzetesből lett Petrus Martyr néven reformátor, aki Strassburgban a teológia professzoraként sokat fáradozott a lutheránusok és a helvét irányt követők közötti ellentétek csökkentéséért. 1554. április 3-án Byessa falunál (Biesheim?) Schlettstadt, franciául Sélestat közelében megsebesült Balassa Ferenc, majd másnap, 18 éves korában meghalt. Kéziratosszerű epitaphiumának szövege a következő:

⁸ NAGY Iván: *Magyarország családai*. I. Pest, 1857. 124-125.; SCHULEK Tibor: *Bornemisza Péter*, Budapest-Sopron-Győr, 1939. 26-27.

⁹ 1551. október 31. Bécs. I. Ferdinánd király intézkedése Balassa János kérésére, elhunyt bátyja, Balassa Imre özvegye és árvái ügyében. Szó esik egyikük bécsi iskolázásáról is: „...*condam Emerici Balassa et eius orphanos, quorum assidue unius hic Vienne in studio est, et expensis non mediocribus opus habet*,...” (MOL: E 21. Benignae Resolutiones, mikrofilm: 15.724. sz. doboz.)

¹⁰ TAKÁTS Sándor: *Régi idők, régi emberek*. Budapest, 1922. 38., 167. (2. kiad., Budapest, 1930. 43., 181.); TAKÁTS Sándor: *Rajzok a török világból*. I. Budapest, 1915. 16.; ZOVÁNYI Jenő: *A reformáció Magyarországon 1565-ig*. Budapest, 1922. (reprint: 1986.), 298.; SCHULEK Tibor: *Bornemisza Péter*. Budapest-Sopron-Győr, 1939. 28.

¹¹ Universitätsbibliothek, Basel, E III 54m. - Köszönöm Virágh Lászlónak, hogy a dokumentumot publikálásra rendelkezésemre bocsátotta.

¹² BALASSI Bálint: *Összes művei*. II. kiad., sajtó alá rendezte: ECKHARDT Sándor. Budapest, 1955. 149.

¹³ TAKÁTS Sándor: *Rajzok a török világból*. I. Budapest, 1915. 16.; TAKÁTS Sándor: *Régi idők, régi emberek*. 2. kiad., Budapest, 1930. 43., 181. „Cs. és k. áll. ltr. Hung. - Közös pénzügyi levélt. Hung. 1553.”

Epitaphium

Hic quiescit illustris et praematura prudentia, admirabili pietate, stupenda ingenii praecocitate, nec non singulari iudicii celeritate praediti adolescentis Francisci Balassae de Gyarmath baronis hungarici, generosissimum corpus. Qui scelerata manu praedonum ictu bombardae in via regia quae Argentorato Basileam ducit, tertia die Aprilis confectus, quarta eiusdem mensis, oriente sole, in pago Byessa, piissime, et christianissime suum clausit diem: et nunc cum CHRISTO, et angelis eius aeterna fruitur felicitate Anno Domini M.D.LIIII. Vixit annos XVIII.

(Itt nyugszik a jeles és koraérett bölcsességű, csodálnivaló kegyességű, bámulandóan érett elméjű, és nem csekély ítélőképességgel megáldott ifjúnak, Gyarmati Balassa Ferenc magyar bárónak méltóságos teste, aki a rablók gonosz keze okozta puskalövéstől a Strassburgból Bázélbe vezető királyi úton április harmadikán megsebesült, ugyanezen hónap negyedik napján, napkeltekor, Byessa falunál igen kegyes és keresztyéni életét bevégezte: és most KRISZTUSSAL és angyalaival az örök boldogságban él. Az Úr 1554. esztendejében. Élt 18. esztendőt.)

Balassa Ferenc tehát 1535. október 4-e körül születhetett a Kolozs vármegyei Almás várában. Talán öccséhez és húgaihoz hasonlóan a születéséhez közeli védőszentről kapta keresztnévét. Az is lehet azonban, hogy atyai nagyapja nevét kapta (Balassa Ferenc szörényi bán Mohácsnál esett el).

Az epitáfiumhoz kapcsolódik Vermigli Kálvinhoz írt levele, amely 1554. május 9-én kelt Strassburgban:¹⁴

„Circa festum Paschae literas ad te, vir clarissime, dederam, sed adolescenti Hungaro, et quidem nobilissimo, qui non longe a Selestadio est interfectus. Quare quum tam moestus intervenerit casus ad te perferri non potuerunt, et quae tum noveram atque scribebam, quum te aliunde iam rescivisse non dubitem, minime repetenda censeo.”

(Húsvét táján levelet küldtem hozzád, jeles férfiú, ám egy olyan magyar ifjúval, mégpedig igen nemessel, akit nem messze Sélestat-tól meggyilkoltak...)

A meg nem nevezett ifjú Balassa Ferenc volt. Ezt bizonyítja Dudith András margináliája is, amelyet e levél idézett sorai mellé írt saját példányában (Joannes CALVINUS, *Epistolae et responsa*, Genevae, Petrus Santandreas, 1575, 149. Dresden, Universitätsbibliothek):¹⁵

„Franc[iscus] Balassa amic[us] meus sing[ularis]”. (Kiváló barátom, Balassa Ferenc.) Dudith 1533-ban született, így csak három évvel volt idősebb Balassa Ferencnél.

Balassa János 1554. június 24-én kelt levelében elégtételt követelt a badeni fejedelemtől Balassa Ferenc és nevelője meggyilkolása miatt. A levélből Takáts Sándor a következőket idézte:¹⁶

¹⁴ *Corpus Reformatorum*, vol. XLIII. Ioannes CALVINI opera quae supersunt omnia. vol. XV. Brunsvigae, 1876. 136-137. hasáb, 1953. sz. levél. Forrása: Petrus MARTYR VERMILIIUS: *Loci communes*. Tigurii, Christopherus Froshoverus, 1580. 575. (Példány: Sárospatak, Ref. Koll.) - A húsvét 1554-ben március 25-re esett.

¹⁵ A Dudith-margináliát közli: Dudith András könyvtára. *Részleges rekonstrukció*. Összeáll., előszó: JANKOVICS József - MONOK István, Szeged, 1993. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 12/3.) 130.

¹⁶ TAKÁTS Sándor: *Rajzok a török világból*. I. Budapest, 1915. 16.; TAKÁTS Sándor: *Régi idők, régi emberek*. 2. kiad., Budapest, 1930. 43., 181.; Cs. és k. áll. ltr. Hung. - Közös pénzügyi levélt. Hung. 1553.

„Quod ex communi totius familiae nostrae consensu, maxime vero ex adolescentis defuncti voluntate, quem et optimarum linguarum avidum cognoveramus, eum ablegaveramus ac dimiseramus 18. sept. 1553. ut disceret honestas artes, cognosceret mores et extraneorum virtutem, qua non sibi solum, verum etiam reipublicae prodesset.”

Fazekas István

Négy levél Bocskai István bécsi és prágai tartózkodásához (1572, 1576)

Régóta közismert, hogy Bocskai István (1557-1606) erdélyi fejedelem ifjúkora jelentős részét a császári udvarban töltötte, részletek azonban e tartózkodásról nem voltak ismeretesek. Az alább közlendő néhány levél, ha teljes egészében nem tárja is fel a későbbi fejedelem bécsi, illetve prágai éveit, minden-esetre néhány ponton megfoghatóbbá teszi.

Arra vonatkozólag, hogy mikor került az ifjú Bocskai István az uralkodói udvarba, nem került elő újabb forrás. Báthory István (1533-1586) erdélyi vajda Johann Trautson (1509-1589) főudvarmesterhez intézett, Bocskai György (mh. 1571) özvegye, Sulyok Krisztina számára támogatást kérő 1571. október 25-i levelében már arról ír, hogy az elhunyt fiai közül egyik az uralkodó udvarában szolgál.¹⁷ Ez a későbbi dokumentumok tükrében nem lehet más, mint az akkor 14 éves István. Báthory István idézett levele azért is érdekes, mert egyértelműen cáfolja azt a mai napig fel-felbukkanó tévedést, hogy a későbbi fejedelem a híres kalligráfus, a Magyar Udvari Kancellária titkára, razinai (vagy razinakeresztúri) Bocskay György fia lett volna. A család másik, Horvátországba szakadt ágából származó királyi titkár ugyanis ekkor még javában tevékenykedett, és földi pályáját 1575-ben fejezte be.¹⁸

Elképzelhető, hogy a fiatal Bocskai István ekkor már hosszabb ideje az uralkodói udvartartás tagja, erre utal a fentebb idézett Báthory István-levél „iam pridem in aula Maiestatis eius Sacratissimae inservit” kitétele. Udvari szolgálata rövid időre megszakadt, amikor 1572 nyarán Pozsonyban szolgáló bátyja halála után hazatért édesanyja vigasztalására, ahonnan sógora, Báthory Kristóf ajánlásával tért vissza (1. levél).¹⁹ Mivel az Udvari Fizetőhivatal (Hofzahltamt) nyilvántartásaiban nem szerepel a neve, feltételezhető, hogy a személyenként fel nem vett udvari apródok (Page, Edelknabe) közé tartozhatott ezekben az években.²⁰ Ebből az állapotból 1574 októberében került ki, amikor havi tíz gulden ellátmányt kapó udvari ember (Hofdiener) lett. Fizetését már 1574. november 1-jén 20 guldenre emelték, ami a kétlovas udvari familiárisok kategóriáját jelentette.²¹ Valószínűleg ebben a minőségben maradt egész bécsi és prágai tartózkodása alatt, bár Johann Trautson 1576-os levelében (4.

¹⁷ VERESS Endre: *Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése*. I-II. Kolozsvár, 1944. I. 150.

¹⁸ Állását Joó Balázs 1576. január 8-án kéri meg fiának, az akkor a Hofkriegsrat kancelláriáján dolgozó Joó Jánosnak (Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv Ungarische Akten Allgemeine Akten [későbbiekben: ÖStA HHStA UA AA] Fasc. 106. Konv.A. fol. 30-31.). Bocskai 1575. február 15-én még Körmendről írt levelet Batthyány Boldizsárnak (Magyar Országos Levéltár P 1314 Batthyány család levéltára Nr. 6887.). Ráadásul 1564-ben Bocskai György házasodni készült, Gétyei Sárát kívánta házastársul venni (uo. Nr. 6854-6856.).

¹⁹ A levélben meg nem nevezett báty minden bizonnyal azonos az 1571-es Báthory István-levélben említett Draskovich György zágrábi püspök udvarában tartózkodó Bocskai fiúval, aki a régebbi genealógiai irodalom és a családfák szerint sem lehet más, mint Bocskay Jeromos. VERESS, 1944. I. 150.; NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* I-XII. Pest, 1857-1868. II. 133.

²⁰ ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv Hofkammerarchiv (továbbiakban: FHKA HKA) Hofzahltamtsbücher Bd. 1570-1574-es köteteiben nincs Bocskaira vonatkozó bejegyzés.

²¹ ÖStA HHStA Hofzahltamtsbücher Bd. 1575 fol. 321^v-322^r, ami szerint 1574. október 6. óta van alkalmazásban mint Hofdiener 10 guldenrel, 1574. november 1-jétől járandósága 20 gulden, 1575. július 15-ig jár neki 178 gulden 20 krajcár. Az 1574 decemberében felvett Hofstaat szerint is 1574. november 1-je óta szerepel havi 20 Ft járandósággal a két lovas szolgálók között. HHStA Obersthofmeisteramt Sonderreihe Kt. 182. Nr. 50 Hofstaat Kaiser Maximilian II. 1574. december 26. fol 19^v. Nem Bocskay volt az 1574-es udvartartás egyetlen magyarja. A pohárnokok között szerepelt Várday Mihály, Bánffy Miklós, az asztalnokok között pedig Nyáry István, Homonnay György, Kendy Farkas, kápolnai Bornemissza Boldizsár.

levél) asztalnoknak (dapifer) címzi, erre vonatkozólag azonban nem találtam megerősítő adatot.

Birtokügyi intézése, idős édesanyja látása, nővérei házassága 1575 nyarán ismét hazavitte Kismarjára a bátyja halála után legidősebb férfi tagnak számító Bocskai Istvánt. Hosszúra nyúlt otthonlétéhez kapcsolódik az alább közölt másik három levél (2-4. levél). Bocskai otthoni tartózkodását rövidebbre tervezhette, de az 1576 tavaszán Báthory István lengyel királlyá választása után háborúval fenyegető helyzetben egyelőre nem érezte tanácsosnak birtokai és családja magára hagyását. 1576. március 13-án mind II. Miksához, mind Johann Trautson főudvarmesterhez egy távolmaradását igazoló, és további otthonmaradást kérő, tartalmukban erősen megegyező levelet írt (2-3. levél.). A két levélre egy hónappal később, április 16-án egyetlen válasz kelt, amely Trautson neve alatt került elküldésre, és amely engedélyezte a további otthonlétet (4. levél).

Az előbb említett Hofzahlamt könyveiből lehet tudni, Bocskai 1576 augusztusában visszatért Bécsbe, ahol azonban már nem töltött huzamosabb időt. Az 1577-es év elszámolásai szerint már csak 1576 október-novemberében állt udvari szolgálatban.²² Hazatérése okait illetően ismét csak találgatásokra vagyunk utalva. Talán sógora, Báthory Kristóf befolyása érvényesült, vagy egyszerűen csak arról van szó, hogy mint a család legidősebb férfi tagja nem engedhette meg magának, hogy birtokaitól továbbra is távol legyen a zűrzavaros politikai helyzetben.

²² ÖStA FHKA HKA Bd. 1576 fol. 294^f. A bejegyzés szerint 1574. július 20-1576. augusztus 17. között engedéllyel volt távol az udvartól („mit Erlaubniss von gewesen”). - Uo. Bd. 1577 fol. 241^v-242^f. 1576. október-novemberre még kétszer 20 guldennel tartozna neki, amit 1577. január 17-i hatállyal nyugtáznak.

1.

Báthory Kristóf levele II. Miksához

Nagyvárad, 1572. július 27.

Orig. hátlaapon gyűrűspecset maradványa, s. k. aláírással

(ÖStA HHStA Ungarische Akten Miscellanea

Fasc. 426. Konv. C fol. 75-76.)

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas, Domine Domine et Princeps mihi semper clementissime

Perpetuorum fideliumque servitorum nostrorum in gratiam Maiestatis Vestrae Sacratissimae subiectissimam oblationem. Quod Maiestas Vestra Sacratissima ad meam supplicationem egregium juvenem Stephanum Bochkay ad matrem suam demittere dignata est, eidem in toto meo aevo omni fidelitatis studio reservare conabor. Illud unum nunc a Maiestate Vestra Sacratissima humillime petens, ne mihi suo famulo ac etiam juveni vicio dare, imo clementer condonare, quot tanta in eius regressu mora intercessit, velit, mater enim juvenis moesta ac maioris filii²³ Posonii extincti morte omnino derata tristia correpta, tantae illius domi tarditatis fuit causa, quae praesentia filii se aliquantulum e dolore concepto recreare flagitavit. Eum nunc iterum ad servitia Maiestatis Vestrae Sacratissima remisimus, quem clementiae eiusdem commendamus, servitiaque nostra perennia eidem Maiestati Vestrae Sacratissimae domino et principi nostro clementissimo optimo maximo conseruari optamus. Datum Varadinii die 27 Julii Anno Domini 1572.

Eiusdem Sacratissimae Caesareae Regiaeque
Maiestatis Vestrae

fidelis et obsenquentissimus
subditus

Christophorus Bathori de Somlyo m. p.

²³ Bocskai Jeromos

2.

Bocskai István levele II. Miksához

Kismarja, 1576. március 13.

Orig. háton papírfelzetes gyűrűspecsét, s. k. elejétől a végéig

(ÖStA HHStA Ungarische Akten Allgemeine Akten

Fasc. 109. Konv. A. fol. 33-34.)

Sacratissima Caesarea Maiestas et Domine Domine mihi semper clementissime

Fidelissima Sacratissimae Majestati Vestrae defero humilimae obsequiorum meorum servitia. Sacratissima Maiestas Vestra clementer meminisse et in memoriam revocare potest, dum ipse in celeberrimae urbe Pragensi, medio spectabilis et magnifici domini Joannis a Trautsan et reverendissimi domini Joannis Liztii episcopi Jauriensis,²⁴ ob respectum reuisionis genitricis meae charissimae, iam senectutis molae oppressae, et provisionis bonorum juriumque meorum possessionarium, domum redeundi veniam deprecaturus, dimissus fuisset, atque in aedes meas concessissem. Certe nitebar ne diuturnis temporibus apud domum meum delitescerem, sed gravis interea genitricis meae senis morbus, bonorum item meorum acurata provisio, praesertim autem sororum mearum carnalium desponsatio,²⁵ quarum etiam nuptiae sunt in propinquo, et aliarum nonnullarum curarum mearum animadversio occurrebat, quae me a subitaneo redditui detinuerunt. Quamvis omnia praetermittere, omnesque meas curas negligere, libenter reicere, et illico ad aulam Sacratissimae Maiestatis Vestrae redire intendebam, si emoti Sacratissimae Maiestatis Vestrae exercitus rumor sparsim interea non effundebatur. Itaque eo temporis spatio ab aedibus meis excedere non sum ausus. Nihilominus servitio Maiestatis Vestrae Sacratissimae me asservo, nomineque suo et titulo glorior, semper ad iussa sua paratissimus existens. Et dum et quando unde iniunctum fuerit, velut fideli et humili convenit servitori, statim iter agrediar. Quod autem in praesentiarum Maiestatem Vestram Sacratissimam prius literis interpellare omisi, Maiestas Vestra Caesarea clementissime ignoscere, meque in suorum humilium servitorum numero habere dignetur, atque adeo mihi benigne concedere, ut usque ad id temporis, quo Maiestas Vestra Caesarea benigne visum fuerit. Nam si Maiestas Vestra Caesarea iusserit, statim ascendere sum paratus. Superest, Maiestas Vestra Sacratissima rectissime et diutissime valere deprecor. Datum in Kis Maria 13 Martii Anno Domini 1576.

Eiusdem Sacratissimae Cesareae Regiaeque
Maiestatis Vestrae

fidelis et humilimus servitor
Stephanus Bochkaj de Kis Maria

hátoldalon: „die littera [?] an geheimen rat und obristen hofmaister Johann Trautson freyherrn zuzustellen. 12. Aprilis 1576”

²⁴ Liszthy János (mh. 1577) győri püspök, magyar kancellár

²⁵ Bocskai István öt lánytestvére közül négy jöhet még szóba: Sára (Bagdi Györgyné), Ilona (Haller Gáborné), Krisztina (Pálóczi Horváth Györgyné), Judit (Bánffy Kristófné)

3.

Bocskai István levele Hans Trautson báróhoz,

II. Miksa főudvarmesteréhez

Kismarja, 1576. március 13.

Orig. háton gyűrűspecst nyoma, s. k. az elejétől a végéig

(ÖStA HHStA Ungarische Akten Specialia

Fasc. 426. Konv. C. fol. 100-101.)

Illustris Spectabilis et Magnifice Domine, Domine mihi semper gratiosissime

Post servitiorum meorum paratissimam semper commendatione. Illustris et Magnifica Dominatio Vestra gratiose meminisse et in memoriam suam revocare potest, dum ipse in celeberrima urbe Pragensi per intercessionem Illustris Magnificae Dominationis Vestrae a Sacratissima Caesarea Maiestate ob respectum revisionis genetricis meae charissimae iam senectutis molae gravatae et provisionis bonorum juriumque meorum possessionarium, domum redeundi copiam deprecaturus dimissus fuissem atque in aedes meas concessissem. Certe nitebar ne diuturnis temporibus apud domum meam delitescerem, sed gravis genetricis meae morbus, bonorum item meorum accurata provisio, praesertim autem sororum mearum carnalium desponsatio, aliarumque curarum mearum animadversio occurrebat, quae me a subitaneo reditu detinuerunt. Quumvis omnia paetermittere, omnesque meas curas negligere, et illico ad aulam Maiestatis Suae Sacratissimae redire intendebam, si emoti Sacratissimae Maiestatis Suae exercitus rumor, sparsim interea non effundebatur. Itaque temporis spatio ab aedibus meis excedere non sum ausus. Nihilominus servitio Maiestatis Suae Sacratissimae asservo, semper ad iussa sua paratissimus existens, et dum et quando unde mihi iniunctum fuerit, velut fideli et humili convenit servitori iter agrediar. Suppliciter tamen orari Maiestatem Suam Sacratissimam, ut usque ad nuptias sororum mearum hic manere queam, aut usque ad id temporis, quo Maiestati Suae Caesareae benigne visum fuerit, nam si Maiestas Sua Caesarea iusserit, statim ascendere sum paratus. Caeterum Illustrem Magnificam Dominationem Vestram supplex oro, ut servitorem meum praesentium exhibitorum Illustrem Magnificam Dominationem Vestram in negotio aliquali requirentem gratiose exaudire velit, dictisque illius fidem adhibeat, velim. Quae omnia Illustri Magnificae Dominationi Vestrae in me merita in curriculo vitae meae, perpetuis meis obsequentissimis servitiis deferre studebo. Quod super est, Illustri Magnificae Dominationi Vestrae diutissime feliciter valere desidero. Datum in Kis Maria, die 13 Martii Anno 1576.

Eiusdem Illustris Magnificae Dominationis Vestrae

paratissimus et obsequentissimus servitor

Stephanus Bochkaj de Kis Maria

4.
Johann Trautson főudvarmester Bocskai Istvánhoz
Bécs, 1576. április 16.
fogalmazvány
(ÖStA HHStA UA AA Fasc. 109. Konv. B. fol. 9.)

Egregie amice grate

Ex Dominationis Vestrae literis, tum ad Sacram Caesaream ac Regiam Maiestatem, dominum nostrum clementissimum, tum ad me quoque scriptis, eiusdem de diuturniore sua ab aula Caesariae Regiaeque Maiestatis absentia excusationem atque pro ulteriore venia petitionem¹ cognovi, et huiusmodi causam apud Caesaream Regiamque Maiestatem Suam diligenter promovendam suscepi. Cognitis itaque Dominationis Vestrae impedimentis, Sua Maiestas, benigne assensit, ut etiamnum aliquam domi suae moram trahere possit, persuasum sibi habendo, quod Dominatio Vestra confectis iis, quae etiamnum conficienda sunt, citra moram ad servitia Maiestatis Suae redditura sit. Prout Maiestas Sua Dominationi Vestrae benigne iniunctum vult. Qui quod reliquum est, commodam valetudinem precor. Datum Viennae die 16 Parilis Anno Domini 1576.

Egregio Stephano Bochkay de Kys Maria, Sacrae Caesariae et Regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi dapifero

¹ Betoldás az „excusationem” és a „petitionem” között.

Flóra Ágnes

Kolozsvári ötvösregesztrum (1549-1790)

Az Állami Levéltár Kolozs megyei Igazgatóságának ötvöscéh iratai között 3-as, illetve 4-es leltárszámmal találhatók azok a céhregesztrumok, amelyeknek teljes szöveges átiratát az itt bemutatott függelékben betűhíven közlöm.

A pergamen, illetve bőrkötéses regesztrumok összesen 264, 24x30 és 30x20-as méretű, kiváló minőségű papírlapot tartalmaznak. Bal harántpólyás lófőpajzsba helyezett rozettás címerképes papírmalomjel külföldről, feltehetően Bécsből származó íráshordozóra utal, amelyre vegyesen a humanista rotunda és cursiva, valamint a gotica cursiva vulgárisabb írásképe került.

Kiegészítésekkel csak akkor láttam el a szöveget, amikor az feltétlenül szükséges volt, például az íróanyag hibája vagy károsodása esetén. Ezeket a toldásokat szögletes zárójelbe teszem. Ott, ahol a jegyző hibájából valamilyen szó kimaradt, egymás fele fordított matematikai arányjelekkel hívom fel rá a figyelmet. Ahol a rövidítést a jegyző szíglákkal jelzi vagy a rövidítés egyértelmű és a forrásban többször előfordul, a feloldást minden megkülönböztető jel nélkül írom. A *kegelmek* vagy *kegelmuknek* szóalak *kglm(nek)* rövidített formája gyakran és következetesen fordul elő, de mivel nem rangjelző titulusként használják, az elhagyott betűket jelzés nélkül kiegészítem. A szövegbe beiktatott saját megjegyzéseket kerek zárójelbe helyezve emelem ki a szöveggörnyezetből. Bizonytalan olvasat vagy hibás jegyzés esetén szögletes zárójelben kérdő, illetve felkiáltójelet használok a szemléltetésre. Olvashatatlan vagy hiányzó és ki nem egészíthető részek esetén a következő jeleket alkalmazom: egyetlen szó esetén a szögletes zárójelbe három pont kerül, szöveg esetén a pontok számát megkétszerezem. Hangsúlyozom, ez nem feltétlenül két hiányzó szót jelöl.

A bejegyzéssel egyidejű vagy utólagos változtatásokat, kiegészítéseket és törléseket lábjegyzettel egészítem ki. Szintén lábjegyzetbe kerül a dátumok feloldása, illetve egyéb megjegyzés.

A lapszámozásban az eredeti számozást követem, ennek megfelelően a második regesztrum első öt lapját eredeti számozásának megfelelően a kötet elején helyezem el, annak ellenére, hogy az utólagos rendezés azokat a könyv végére kötötte.

A latin nyelvű bejegyzéseket a középkori oklevelek közlési módját követve nyelvtani és formai javításokkal teszem közzé. Az előforduló hibás alakokra a *Rövidítések és szómagyarázat* részben kitérek, megjegyezvén, hogy azok semmiféle nyelvészeti értéket nem hordoznak, csupán egy kihaló nyelv vajúdásai.

I. 1549-1582

1572

Zombaton, Zent Anna Azzoni Napÿan²⁶ az Vraim egenleo akaratbol, az Legennek, Zekÿ Janosnak mÿweth le teotteek, ez okaert hogÿ Tordan, es Bonchÿdan az sokadalmokban, Colosuarÿ ceehbelÿ eotthueos Nevevel arult, hÿtthwan mÿwet, melj mÿweth, mikor az Vraim meghattak volna, hogÿ be hozzon, mert meg akarÿak latni jeovendeo Ceeh napÿan, akkor be hÿuattak, es azt mondotta, hogÿ ew Nem hozta, mert hÿtthvan ezust volt es hogÿ Zakmarra kuldeotte volna, mert vgÿan onnat hozta volt, tovaba az Molnar Pal mÿhelyeben talaltatot valami hÿthvan ezustbeol mÿvelni, melÿ 12 Lottos-nal nem Jobb volt, azokaert vegeztek az Vraim hogÿ Jtth mÿwe ne legen, es ha Valamelj mester mÿvet adna nekÿ, egÿ gÿra ezustel tartozzek az Ceeh ladaÿaba, es ha mas Varosra menne mÿvelni, vgÿ mint cehes helyre oda is, vtanna Jrÿanak, hogÿ az fele hÿthvan ezustbeol valo mÿvelesteol, magat meg tartoztatva, a mint annak eleotte is az mezeo Varosokon meg zokta volt.

Aztalos Peter 1577

Nomina Dominorum Magistrorum Per ordinem seguuntur 1549 renovata

Dominus Stephanus Ewthwews obiit anno 1555

Niarj Marton 1577

1556

boit elo wosarnap²⁷ vegeztek illen wegezest hoig eg Legen se cinalhasson mester Remeket hanem Rend serent az idesnel kwlomben ne Lehessen es az mesterek se Tarthasson ellent bene es walakj nem allana meg.

1572

Vegezteek az Vraim, egenleo akaratbol, Zenth Bertalan Nap eleot valo Zombaton,²⁸ hogÿ az engedetlensegnek, es eg mas ellen valo tÿzteletle[n] Bezednek vetkeÿert mindennek neve ala Jrÿak, elseo, masodik, harmadik es negedik vetket, az levelnek tartasa zerent, az kÿk, ezekben az vetkekben talaltatnak, hogÿ az Level tartasa zerent buntettessenek meg hogÿ minden vÿzza vonas, es egÿ massal valo ellenkedesek, haborusagok, es giulekezetteol tavol legenek

Balthasar Melcher

Literas Genealogias Ac artis sui servitutis presentavit.

Eotthueos Leorinch obiit 1573

Stephen Reÿthoren

Kereztzegÿ Janos obiit 1575

Aztalos Peter 1577

²⁶ 1572. július 26.

²⁷ 1556. február 22. [Invocavit]

²⁸ 1572. augusztus 23.

Niarj Marton 1577

1. Vetkőzöt egesz Cze ellen engedetlensegeuel meliert birsagolta az Cze elsoben egi Lót ewzstel AD 1578 solvit

2. Vetkőzöt Cze Mester Uraim es egez Cze ellen engedetlensegeuel esz szo fogadatiansagauual meliert az Czeh levele tartasa szerint birsagolta az Cze solvit ket lót ewzstel. AD 1578

3szor Vetkozot szidalmas Bezedeucl Zent Miklosi Gergolj elen Cze mester uram hazanal Jgiarto Mihaljnal az szam veteskor: 1578 meliert az Cze levele tartasa zerint fel gira eszwstel solvit

Lorýncz Nózner

Litteras Genealogias Ac anum sui artis servitutis presentavit

Cementes János

Laskaj Gergolj 1578

Vetkozot az Czeh ellen engedetlensegeuel meliert az Czeh levele tartasa szerint birszagolta az Che egi lót ewzstel solvit

Vetkozot engedetlensegeuel egez Czeh elle[n] meliert az level tartasa szerint masodik vetkeiert birszagolta solvit az Czeh ket lot ewzstel. AD. 1578

Vetkozot engedetlensegeuel Czeh Mester Uraim elle[n] es egez Czeh elle[n] szó fogadatiansagauual es vakmerosegeuel meliert az level tartasa szerint maradot felgira ewzston solvit

1581

Laskaý Gergolnek Dolgaý Jgý forgotak elsobe mikoron az probaba vetkőzöt volna kirol ókegelmók meg buntetek akor egy övet czenal volt az ceh mestor Uraim anak egy Darabiat hoztak volt be azt talalta ó kegelmók vetkősnek lenny az tobit ó kegelmók kertek be de semmý kepen be nem hozathatak vele ó kegýelmok reia kultek mivet be hozatak meg latogatak meg attak Ismet neký de az ovet semmý kepen elő nem atta meg az Ifiu mestóróket ký rekeztóte azt mondata hogý meg fegverevelis meg otalmaza hogý senký hazabol el ne[m] hozza anak fölóte zomtul zombe az ceh elót monda, hogý nem Gondol sem cehel sem ceh mestorel ő kegelmok egy gira ezüstel büntetek ený vetkeiert¹

[a 6v. a 7. oldalon folytatodik]

Anak folote az mý nagioab az Laskaý Gergolý Dolga hogý az mely övet be nem hozathatot o kegelmok vele azt az ovet meg araniazta ký kezitote el atta ezt o kegelmok meg ertotek vegere mentek az ovek benem hozasaiert engedetlenek talaltatot engedetlensegeiert buntetek o kegelmek az ceh tartasa zerent az ovek eladasaiert es ený sok Vetkeýert o kegelmok hata egy Gira ezüstön meg.

Kerezthzegý Janos

Litteras Genealogias Atque artis sui servitutis pr[es]entavit

Viceý Janos

Berekszaszj Lwkach 1578

¹ egyidejűleg törölve

Bornemýzza Gewrgh

Teokelý Thamas

Helfer Mihaly 1582

Tiztoletlen segnek vetkeiert Irtunk neve ala egy lot eszust Laskaý Gergolyt szidogata volt meg

Fodor Isthwan

Literas Genealogias atque sui artis servitutis presentavit

Keepýro Ferench

Lörýncz Frýtsch, obiit anno 1557

In probatione argenti primo Peccavit [!] condonatum est.

Výský Imreh obiit 1577

Kerezthzegý Thamas obiit anno 1554

Herczeg Gergelj obiit 1575

Michel Golthsmýdt

Fýlstýk Peter

Thamasch Adam

Nagý Bachý Miklos obiit 1574

Wýncze Golthsmýdt

Budaý Thamas

Kerezthzegý Ferencz obiit anno 1557

Bonchidaý Orban

1574 Novembris 13 elseo vetke, mýert hog Vicei Janost az pýachon nýlvan meg zýdalmazta valami Uraink eleoth az che levele tartasa zerent, maradot az cehnek egy lotth ezusteon.

Vgýan akkor masodik vetkeýert, Boncidai Gergelt is meg zýdalmazta, maradot az cehnek az level tartasa zerent keeth lotth ezusteon. solvit

Ewthwews Marthon

Pestý Gabriel obiit 1575

ados fl. iii [3] a cheben^{II}

Ewthwews Janos Budaý

Literas Genealogias atque artis sui servitutis presentavit.

Zebeni Janos obiit 1574

^{II} utólagos bejegyzés barna színű ceruzával

Literas Genealogias presentavit

Ewthwews Gewrgh Pekrechÿ obiit 1571

In probatione argenti primo Peccavit [!], condonatum est.

Secundo Peccavit [!] In probatione argenti de quo debet Argenti P 18 solvit 1560

Pechÿ Istvan

Vetkeiert maradot az Cze levele tartasa szerint egi lot ezwston miert hogi it az Czeben Giwlaÿ Demeter ellen szidalmas szokat szolot volna tartozik G 3 solvit

Vetkozot egez che ellen miert hogi az Szebenj porben forgot es egik Compositoris volt es annak Utana az Compositiot meg interturbalta egez cze gialaszatiara meliert maradot az Cze levele tartasa zerint G 6 solvit

Vetkozot zidalmas szavaval mikor neminemo dolgaiban az Che Zebeben kwlte volt nag mihalt es ot az meg irt Nag Mihalt, ki akkor az Che kovetsegeben volt ugian ot Zebeben meg szitta melj meg zidalmazas egez Che gialazatiara lot azert az level tartasa zerint maradot G 24 solvit

ez dolgok lettenek Igiarto Mihalj es Eotves Adam che mestersegekben AD 1578 omnia solvit

Ewthwews Janos koloswarÿ

Totth Benedek obiit 1572

Ewthwews Thamas Nagh DeWecherÿ

Keomÿes Ferench

Wÿczeÿ Janos

Litteras Genealogias Atque artis sui servitutis presentavit primo In probatione argenti Peccavit [!] tempore Recentis Labore quia poclum ex malo argento fecerat de quo vicio solvit ex eodeam poclom argento P 6

Bonchidaÿ Gergelj

Vetkezet az ceh levele tartasa zerent. Miert hog' az Uchanak teoltese kor Nag' Pálal egmast meg hazuttattak volt, meli vetket az ceh talalt keett veteknek, mÿert hog echer meg zuntek [?] rolla masochor is Ugian azon dolgot chelekettek kÿerth buntette az ceh, az level tartasa zerent, 3 lott ezüstel..

1585 vetkeszet az Che levele tartasa ellen Gergolj Uram eges che végot twdwen Aprillisnek 24 napian miert hogi Vgian azon esztendeoben Martiusnak 20 napian chehet tetetet volt akkor Ides Uraim ben lewen az mj az eo kegelme keoniergese volt es arra az mj Vegeszese volt egesz chenek Vgian ot kemenj beszedekekkel es engedetlensegel mwtatta magat, melliet az Utan Vgian meg is teokeleot twdnj Illik hogi az melj leginnek hattak eo keg[el]mok: hogi miet ne adion Che napiaig varion de mietis adot fw keppe[n] hogi vagian meg tartom Vagi akariatok vagi nem azt monta kiert maradot az lewel zerint P 24.

Ewthwews Lazlo

Zÿlahÿ Mÿhalÿ obiit 1574

Ewthwews Imreh Baranÿaÿ

Zegedÿ Andras obiit 1574

Ewthwews Balýnth Wýský

Eotthveos Adam

1574 Engedetlensegenek vetkevel Bűntettek elseo vetkeýert, egý Lotth ezüstel mýert hog az ceh mester hývatta, es azt izente hog ew nem Jeo mert ew neký dolga vagio[n] Invocavit utan valo hetfeon²⁹, vetettek reia az Býrsagot. solvit

Eotveos Adam dolga^{III}

Ewthwews Thamas Chýeppel zwgethý 1555

Tamas Chepelý Zigeti Peccavit [!] Inprobatione argenti prima, condonatum est.

Suký Eleek

Ewthwews Ferencz Kepiro

Hogy [?] also eccer vetkezet el engettek masodik is wolt ket lot ezwston hattak meg solvit

Tertio est Peccavit [!] De quibus delictis punitus est.

Bornemiza Gergelj

Ewthwews Imreh Wýszký

Primo Peccavit [!] quia ad anulum Aureum Lapidem Contrasa posuit [?]

Zenth Lazlaý Gergelj obiit 1575

Ewthwews Janos Desý

Zegedy Janos, Deesen obiit 1572

Nagh Isthwan Coloswarý obiit

Eotthveos Fabýan Enýeden

Ewthwews Alberth obiit

1559 In primo Peccavit [!] In probatione argenti, primum condonatum est.

1560 secundo In probatione argenti Peccavit [!] de quo tenetur argen[to] ex eodem malo argento P 18 Accepimus propter delictum suum P 17

Pechý Pal obiit 1574

Kosdý Isthwan obiit

In probatione Argenti, Anno 1559

Peccavit [!] In Primo, Condonatum [est]

Giulaý Gaspar, Patakon

²⁹ 1574. február 25. *Invocavit* - húsvét előtti hatodik vasárnap

^{III} könyvjelzőnek használt kis papírdarab

Herczegh Ewthwews Gergel
Ewthwews Boldÿsar Desÿ obiit
Deesÿ Janos, Deesen

AD 1577 Miert hogi az Ceh levele tartasa ellen az Otves Imre Inassat be zegottette o magahoz
Ugian azon cze levele tartasa szerint maradot birszagon egi lot ezwt
Azonj Inasnak be zegotteseiert tartozik Ide az Cze levele tartasa szerint az be szegodo pinzel -
fl. 2

Herczeg Ewthwews Gergel
Eotthveos Lukach

1581 Zigetÿ Mihalÿ
Vetkozot az ceh mestor uram ellen hivata azt izente hogÿ nem jeorut zitokal izente elso vetke
egÿ lot ezüst kit meg nem adot

Toth [?]
Wÿlakÿ Benedek
Molnar Paal
Zoke Mihalÿ 1579
Giulaÿ Istvant meg zidalmazta Zoke Mihalÿ rutul kiert o kegelmok cehul ket lot ezust
Birsagot Iratak reia Giulaÿ Istuara [!] egÿ lotot vetot o kegelmok hogÿ okot adot volt reia

1582
Zilahÿ Janosnak attak[?]
Erdödÿ Giorgnek attak, ...[?]

Dabo Pether obiit
Literas Genealogias Atque artis sui servitutis presentavit
Kobak Demeter

Peter Fÿlsthÿch
In probatione argenti anno 1554 Peccavit [!] In primo, condonatum
Secundo In probatione argenti Peccavit [!] de utroque Vicio punitus est .
propter hÿs delictis solvit argentum P 12½
ad huc debet pp eodem delictum P 5½
propter hÿs omnibus superioribus delictis solvit
Giulaÿ Demeter
elseo vetkeÿert maradot az level tartasa zerint egÿ Lotth ezusteon, mÿert hogÿ zÿdalmas
Bezedet mondot Balassÿ Gergelj ellen ados vele
meg atta zent Bertala[n] nap eleot valo zombaton³⁰ solvit

³⁰ 1572. augusztus 23.

Masodik vetkiert maradot Az Cze levele tartasa szerint ket lot ezwston, miert hogj it az Czeben Pechj Istvan ellen zidalmat mondott Szent Antal nap elot valo szombaton solvit

Ewthwews Mÿklos Nagÿbachÿ

Dominica post Pasce primo Peccavit [!] In probati[on]e argen[ti]

Eodem anno Secundo Peccavit [!] In probatione Argenti, punitus est argi p 18

ÿh gÿarto Mÿhalj

Adorian Reihelt obiit

Literas Genealogias atque artis sui servitutis presentavit

Eotthveos Amborus

Caspar Eotweos

Tomas Budaÿ

Eolÿetÿ Janos obiit AD 1577

Urbanus Bonchidaÿ

Magister Casparus obiit

Literas Genealogias Atque artis sui servitutis presentavit

Eotthveos Antal

Thomas Budaÿ

Urbanus Bonchÿdaÿ

In probatione Argenti primo pectawit, condonatum est

Eotthveos Lazlo Banÿaÿ obiit

Gabriel Pestÿ

In probatione Argenti anno 1555 peccavit in probatione argenti, in primo Condonatu[m].

Secundo Peccavit [!], punitus est Argento tenetur dare sis [?] Lott p 18

Balassÿ Gergelj

1572 Elseo Vetkeÿert Maradot, az level tartasa zerint egÿ Lotth ezÿsteon, mÿert hogÿ Zÿdalmas Bezedet mondott Giulaÿ Demeter ellen, zent Bertalan nap eleot valo szombaton³¹ ados vele solvit

1573 Masochor maradot Bÿrsagon 2 Lotth ezÿstÿn, hog az lakodalomban

Tÿzteleetlen Bezedet zolt Pechÿ Pal ellen Ugÿan akkor az Uraim^{IV} az Ceh Vegezesenek is ellent tartotth mert nem akarta Pechi Palt meg keovetni, az mintaz Ceh el vegezte volt solvit

1576 Harmadik vetke Balassÿ Gergelnek az Ceh levele tartasa zerent, mÿert hog az Ceh Mesterek hÿvattak es el nem Jeotth, ados vele azharmadik vetekert az level tartasa zerent solvit

³¹ 1572. augusztus 23.

^{IV} egyidejÿleg tÿrÿlve

1577 Igiarto Mihalj es Flistik Peter Cze mestersegokban Otves Orban p[ro]testalt Balasÿ Gergoljre miatt hogi sok Jambor hallottara szidalmot mondott rwtwl ó kegelme ellen.

Eotvos Orbannal nem igazodott volt el az Balasÿ Gergolÿ Dolga sem[m]ÿ rezibe, wdó elót nem bñntethete ó Kegelmok

1582 ótódzor buntete ó kegelmok Balasÿ Gergolt cehul hogÿ Giuliaÿ Janost meg zidalmazta volt az ceh levele tartasa zerent Inasat legeniének niuet fel tiltotak nala az cenek akkor kedueket talalta

Literas Genealogicas Atque artis siu servitutis presentavit

Magister Michael, Zebeni

1557

Secundo [?] die ante festum Paulÿ conversionis³² In probatione argenti Repertus est In vicio, quia Laboravit argenti Lot 12 est [?] hoc condonatu[m] est. Ita videlicet secundo In huius modi vicio Invenietur primu[m] quod [?] viciu[m] debet solvere juxta Legem Nostram

Secundo In probatione Argenti tempore Recenti Labore Peccavit [!].

1582

Balasÿ Gergolÿ egÿ rendbelÿ vetkozesÿ az ceh levele tartasa zerent kÿ toltote melÿrol az cehot o kegelme meg engeztelte ha tóbe vetkozik, elól kezgiek Ismet neve alla Irnÿ vetkeit.

Magister Joannes Zebenj

1559 In probatione Argenti primo Peccavit [!] quod, condonatum est

1559 Secundo quod Peccavit [!] In probatione argenti de quo tenetur dare bÿs tot [?] videlicet argentum p 18

Tempore Recenti Labore primo Peccavit [!] de quo delicto

In probatione Argenti de quo vicio solvit argen[tum] P 6.

Deesÿ Janos

Stephanus Pechÿ

Literas Genealogias Atque artis sui servitutis presentavit.

Primo Peccavit [!] In probatione Argenti, Condonatum est.

1557

Benedictus Kereswdwarhelÿ

In primo Peccavit [!] In probatione Argenti condonatum est

Secundo Peccavit [!] pro factura anuli aurei eoquod. Puru[m] auru[m], Mistuit et Anulu[m] ex malo auro paravit propter hoc viciu[m] Anulum In aura [?] chehe Retinimus pro Memoria, In super punitus est propter viciu[m] argento

Vas Gergelj

1572 Elseo vetkeÿert maradot, az level tartasa zerent egÿ Lotth ezusteon, mÿert hogÿ indito oka volt az Giuliaÿ Demeter, es Balassÿ Gergelj eozue vezeseknek zent Bertalan Nap eleot valo zombaton³³. ados vele

solvit

³² január 26. vagy június 30.

³³ 1572. augusztus 23.

Bekesÿ Janos

Franciscus Keomÿes 1557

Bekesÿ Janos

Giulaÿ Janos

Bako Imreh

Vetkeiert az che Levele tartasa szerint maradot egj Lot eszuston miert hogj Mihalj Uram hazanal az szam vevo Uraim ellen nagj sok atkozodasaval es tiszteletlensegevel vetkozot. AD 1579 februarii die 7 solvit

Gregorius Bonchidai

Giulaÿ Janos

Zenth Miklosÿ Gergeli

1. Vetkeiert maradott az che Levele tartasa zerint egj lôt eszustel miert hogj AD 1578 Igiarto Mihaljnal az szam vevo uraimnak ot letókben Niarj Marton ellen zidalmot mondot es az zidalomra ó adot volna ókót lôt az birsag AD 1579 februarj die 7 solvit

Magister Nicolaus Achinaÿ

Bezprimi Pal

1. Vetkozot egez Cheh ellen miert hogi az cheben sala Imrehet ellen^v tizteletlen zoval illette meliert megis fizetet. solvit.

Vetkezet Mÿert hog Bonchidai Gergelel az Ucha teoltese kor eg Mast Meg hazutoltak volt Birsagoltak az ceh levele tartasa zerint 2 lott ezustel.

solvit

Baius Marton 1587

Az Ides Uramat es az Jeoveveneket az ceh Lakodalmaban, Idegen Emberek is Jelen leven keozteok, Ug mint Kalmar Janos Rut Izemü zitkokkal illetven, Meliert teorvenire is hattak volt de Jamboroknak teorekedesekre, feokeppen az predicatorok teorekedesekre Bekesegre Zollitottak, es meg keovette az Uramat Idegen Emberek által, az ceh eleot, Meli dologert vetettek volt Birsagot reiaia Ug mint 18 Lott ezusteott, Mivel hog 18 zemeli volt, az kik teorvenire hattak volt, Meliert Engettek meg eo kegelmek fel gira ezusteon Annak felette keoteotte magat az ceh eleot, ha valamikor olian dolgot chelekedik a vag hasonlot Vgian ezen dolog eleotte legen.

Michael Zÿlahÿ

Literas Genealogias atque artis sui servitutis presentavit.

Bako Imreh

Sweursic[?] Istwan

Szeczj Istvan

^v egyidejűleg törölve

Magister Andreas Zegedy

1560 In probatione Argenti primo Peccavit [!], Condonatum est.

Giulai Istvan

1. Vetkeiert maradot egi lot ezwston miert hogj It az Cheben pechj Istvan ellen szidalmas szokot szolot volt es heliebol fel kelven szent Antal nap elót valo zombaton³⁴.

Giwlaj Istvan 1581

2. Masodik vetke hogý zoke mihaltt, meg zidalmazta solvit

Zent Miklosý Gergelj

Kalotazeegý Benedek

Aztalos Petór

1581 Vetkozot elsobe az ceh elot tiztoetlen zot zólt solvit

Adam Cheob

In probatione Argetis tempore Recentis Labore primo Peccavit [!] de quo vicio solvit argentum p. 6

Kathonai Mýhalý

1576 Mýert hog týzteletlen zoott zolt az ceh Mester ellen, az ceh level tartasa zerent maradot az cehnek eg lott ezusteon.

1576 Mýert hog az ceh mesterek hývattak volt, hog az Iteleo mesternek Aýandekot Výgen, es Nem akarta el vinni, engedetlensegnek Vetkeýert Maradot az cehnek keet lott ezusteon.

Magister Alecsius Swký

1576 Mýert hog az Ceh Mester panazolkodot az cehnek engedetlensegeýert, Vgýan az ceh eleot týzteletlen bezedel Illette az Ceh Mestert, es azt Mondotta hog Nem Mind Vg Vagion az Mint az ceh Mester mongia, az Ceh levele Tartasa zerent, Maradot fel gira ezusteon. solvit

Aztalos Matias

Turj Pal 1577 obiit

Engedetlensegben Vetkozot az zam Vevo Uraim ellen meliert birsagolta az Cze az level tartasa szerint egj lot ezwstel engettek o kegelmwk P. 3. solvit

A.D. 1577

Kis Azonj Havanak 9 napian Volt egez Chenek Giwlese, Mikor Mihalj Uram Zebenbol o kegelmok Valast hozot, Ton panast az eges che elot miel hog az o kegk zolgalatiaban Volt Zebenben Peczj Istvan miel hog ez mellet zidalmot mondott Mihalj Uram ellen meg is feniegette Az o Nagsaga hazanal Halloia volt ennek az dolognak Bwdaj Tamas Szok Peter es az haza nepe.

Ugian az nap lot panaz Feiervarj Otves Matiasra miert hog Giwlaj Istuannak Legenienek levelet irt ez hossaia hitta mielnj.

Ugian az nap Ugian ezen dologert panaz lot Nag Mihaljtol Otves Matias ellen miert hog leginiet el hitta Volna meliert Ugian akor megis bizonjta ez napig.

Balasi Gergolj fel Ugordot keredzetlen az chebol es az o maga dolgara ment.

³⁴ január 13. ?

Lót ó reia panaz miért harom legin lakik nala.

Lot Desj Otves Janosra panaz miért hog cze levele tartasa ellen Otves Imre Inassat az Desj Biroval o magahoz be zegottette.

Lot panaz Zent Miklosj Gergoljtol hog Zakwl Ambrus fiara czehetle[n] Mihalien mielt.

II. 1556- 1790

Regestrum Vniversorum Magistrorum Aurifabrorum Claudiopolitanerum In quo Nomi[n]a Magistrorum inscripta sunt.

A tempore Recentiore [...] persenatum Nobis Traditam

Anno 1742

Ezen könyvnek az utolso levelei be irodvan, es ezen levelek iratlanok leven, itilletet helyyesnek hogj ujjabban kezdődjek ezen könyvben ez utan lott irasok.

Anno 1742 Die 3 Febr[uaris]. Proba Szedesi alkalmatossággal egész gjűlese leven a B[ecsü]l[e]tes Czehnak, az Probakat Szorgalmatosan meg visgalvan helyyesen talaltattak.

In anno 1745 Die 20 Septembris Solemnis Congregatioja leven az Becsületes Czének Proba Szedesi alkalmatossággal fel alvan Circum Spectus Gjulai Boldisár és Déési Istvan Uraimek, Instalának azon hogy Huszár Mihállj Uramat az Becsületes Czéh az magok társaságokban vegjék be, mag halgatván az Becsületes Czéh az ökegjelmiek Instantiajokat az Czéhben bé vötték és kezeis fel Szabadittatik az munkaára, az bé állo pénzt is bé fizette egészen. Fl[orin]us 3,00.

Anno 1753 Mense Februar[is] Huszár Mihály Uram eó Kigjelme az Mester Asztalát meg fizette, mint hogj Mester Ember gyermeke lévén az telitt ugy, mint Fl. 15 idest tizen ött Magyar forintokat, mely 15 forintokat parato ere peretipiatis az B. N. Czeh.

Anno 1748 Die 1 Februari

Proba Szedesi alkalmatossággal egész Gjűlés[e] [lé]vén az Becsületes Czéhnek mellj alkalmatossággal is fel álván Circum Spectus Öreg Gjulai Boldi[sar] [es] Jonas Samuel Uraim Szakáll János

Uramért, Instalának eo kigyelmek hogj vegjék bé eó kigjilmek az Becsületes Czehnek társaságába, melj Instantiajokat eo kigjelmeknek meg halgatván az Becsületes Czéh be vötte az Becsületes Czeh az bé állo penzt is bé fizette Fl. 3,94.

Anno 1752 Die 25 Septembris, Proba Szedesi alkalmatosságával egész Gjűlese lévén az Becsületes Czéhnek az mikoronis Szol[em]nis Controver-siak lévén Kekkely Márton, Vagner István és Boros Samuel Uraimék között az elsőség felett az mikoronis In hoc Anno Presentis Die 4ta Martii egész gjűlése lévén és Deliberálván az ő kigjelme dolgok felöl az Becsületes egész Czéh és itélve az Czéh Kekkely Márton Uram az utolsónak. De o kigjelme apellataazon dolgot az Tekintetes Magistratus eliben pro saniore revisione de az T. Magistratus ujjalag szorososan meg vizsgalta azert az T. N. Magistratus in hoc Anno presentatis die 6ta Marty Deliberata es itelte hogj az elsőség Kekkely Márton Uramé légjen, azert az Becsületes Czeh is annuallt hejbenhadta és az magok társaságában be vette. De ugj hogj az egj forintot be tegje az Iffjú Társaságnak.

Item eodem Anno et Die egész Gjűlese alkalmatosságával fel alván Circum Spectus Katona Mihály és Veniczei Sándor Uraimek hogj Vagner Istvan Deakot vegje be az magok társaságokban, meg halgatvan az Becsületes Czeh az eo kegjelmek Instantiajokat es be vöttek az Czehben az bé állo pénzt is egészen bé fizette flor. 4. De igen szépen Instálva azert el engedte egj forintjat fizetett fl.3.

Eddig valo Dolgokrol Szamot adtanak N. B[ecsüle]tes Czéh Mester Déési István és Huszár Péter Uraimek az Czeh Congestimat Pediglen az egész Czéh fel osztották In Anno 1750 die 3 Mense Febr[uaris].

Nomina Dominurum Magistrorum per ordinem siguuntur 1561 Renovata.

In Anno 1750 Die 25 Maii Convocaltatvan Czéh Mester Uraimék Öreg Mester Uraimékat akik házoknál meg találtattak Kolcsos Mester Uram egj Iffju mesterrel edgjütt, kiknek presentiajokban Boros Samuel Uram az Remek Collatiojának taxáját az 30 magyar forintokat sine defectu az Czéh Ládájában administralta mindazonaltal Suspendaltatott Házassága iránt való Constrover-sia hogj az Következendó Czeh gjúlesen el igazitassek addig meg engedtetik maga mesterségét követni keze be adása peniglen az egész Becsületes Czéh neki következendő Czéh gjúlésben effectualtassék.

Anno 1750 Dje 30 Maj Közönséges Congregatioja leven becsületes Czehünknek Boros Samuel Uram eó kig(e)lme maga obsequiumát prestalvan minden jora igrven magát becsületes Czehünk maga Classissaban be vötte.

Anno 1755 Die 13 Decembris, Proba Szedesnek alkalmatosságával egész Gjúlése lévén Becsületes Nemes Czehünknek mellj alkalmatossággal is fizetet be Ullyhellyi Gábor Deák flo. 3 három magyar forintot a maga kezeségere.

Die 16 Decembris be fizette mégh pénzül flo. 3.

Eodem Anno et Die Ugj hasonloképen Teleki László Deák be fizette az be állo pénzt ugj mint az 6 hat forintokat az kezeis fel szabadittatik az munkára ha meg házasodik ugj az hatvanegj forintokatis meg fizette Teleki Ur(am) azB Czénak az husz penztis meg atta.

Anno 1755 Die 16 Decembris a T. Tanács Resolutioja szerént az Becsületes Czéh Ujhellyi Gábor eo kigjelmet Ifju Gjulai Boldisar eo kigjelme eleiben Insticialja ugj mindazon által hogj Házasságáért valo büntetését admaturalja quaro Citius, Anno 1756 Die 15 Januaris Tabla Jarasnak alkalmatosságával egész gjúlése lévén az Becsületes Czéhnek holmi Dolgoknak el igazítása végett, mellj alkalmatossággal is Iffju Ulyhellyi Gábor eo kigjelme bé fizette az hazassaga büntetését ugj mint négy forintot, mellj 4 forintot Dividaltatott az egesz Czéhben.

Anno 1758 Die 26 Septembris Tablajarasi alkalmatossággal lévén gjúlese az B. Czéhnek mellj alkalmatossággalis Szentkirallji Ferencz Ur(am) az B. Czénak mind remek büntetésitis mind Czéhbe állo pénzt, ugj az házasság büntetésitis parato arre deponata, ugj az Remek Collatiojaertis az harmincz forintokat, kezét be adván az B. Czéh kezit fel szabadította és minden mester ki adta, hogy szabadoson dolgozhassék mellyre Isten ó Sz(ent) Felsége segéllye kivanjuk.

N. B. Szentkirályi FerenczUr(am) az B: Czéhnek az kantársáért [...] kereste es adott fl.1.

Balthasar Melkher obiit anno 1565

Anno 1758 Die 26 Septembris. Tábla jarasi alkalmatossággal lévén gjúlese az B. Czéhünk(ne)k Pataki SamuelUr(am) az Czéhtől ki adatott pecsetit és arany gyűrű Remekjit az B.Czéh bé vötte, hogy pohárt nem csinált annakis a B. Czéhtől Intermináltatott Taxat tudniillik az 30 id est harmincz M(agyár) forintokat, ugj az R(emek) Collatioertis az harmincz M(agyár) forintokat ugj az be állo penztis az 6 forintokat hogj eléb meg hazasodot az negj forintokat eszen parato dare[?] fizette az B. Czéhnek és már az ó kigyelme keze az munkára fel szabadittatik.

Praetendálván o kigjelme hogj Szentkirállji Ur(am) előtt valo Mester légjen, de ezen praetentioja differaltatott az jövő Czéh gjúlésig. Melljre Szentkirályi Ur(am) protestalt ez végre hogj mind eléb kérte ki az Remeket ugj előbbis be mutatta.

Anno 1762 die 20 Februarii

Difficultasban lévén mind eddigis Pataki Samuel es Szentkirályi Uraimek dolga az Czéh bé állás iránt azert mostan megvizsgálván az B. Czéh más Czéhokb(an) is aszt hogj az haza Fianak minden Czehokb(en) vagjon ugj Respectusok hogj az Idegennek az haza Fia proponaltassék, mint hogj egj nap allottanak beis, azert az B. Czéhnekis Pataki Samuel Ur(a)mat Szentkirállji Uru(n)k praeponalta az T. Magistratus elébe.

Szent Királlji Ur(am) Apellala az B. Czéhis transmittalta.

Anno 1765 6ta Julj Mivel B(ecsüle)tes Mester Ember Fia lévén Feltmajer Nyrő Mihály Atjánk fia bévétódott az B(ecsüle)tes Czéhban és bé fizette az be állo pénzt ugj mint 3 id est három magyar forintokat becsülettel ugj hogj egj holnapra tévén maga Házosságának idejét, azon tul keze feltiltatik.

Anno 1765 13 Julj Rázmány Ádám István eo kegelme bé vétódót az Becsulletes Czéhban és az Czéh bé álló pénzt 3 forintot bé fizette.

Notarium hogj Nyrő Mihály Ur(am) szabad jo akaratjából az Attjafiságért az P(re)cedentiat Rázmány Ur(na)k engede az egész Czéh Consensusabol.

Laurencius Nezner obiit 1573

Anno 1765 13 Julj Rázmány Ádám István Deákis eo kegelme prestalta az Czéh be állo pénzt 6 M(agyar) forintot.

Item eodem Die Tordai István Déákis eo kegelme prestalta az Czéh be állo penzt 6 M(agyar) forintot.

Anno 1765 die 27 Julj Hintz Márton Déák eo kegelme prestalta a Czéh be állo pénzt ugj mint hat magyar forintokat es a B(ecsüle)tes Czéh beis véve keze be adása után, meljre Isten segélje az mint az több Be(csüle)tes Ifju Mesterek(ne)k meg engedtetett az egj holnapi nem házasság ez szerént.

Melj pénzek mindjárt fel osztatott és Ifju Mester Uraimék is az magok obtingenseket.

Anno 1766 Die 15 Aprilis. Kaszás Pál Uram az Mester Asztalt ebédül meg adta az Becsulletes Ötves Czének, ugj mind az által hogj annakutánna minden betsulletes mester ugj készüljön Mester Asztalának meg adására, hogj abban nagyobb Contentuma³⁵ lehessen betsulletes Czehunk[nek], mert külömben nem acceptaltatik.

Anno 1767 Die 27 Maii Feltmájer Mihály Uram a Mester asztali Collatioért valo taxát H(ungarus) fl. 15 id est tizenöt magyar forintokat be fizette, mint Mester ember gyermeke, mellj is a Szebeni utra adodot.

Anno Dieque eodem Rázmán István Uram a Mester asztali taxában mellj is intoto 30 magyar forint adot be eo kglme H(ungarus) fl. 10 tiz magyar forintokat, ezen pénzt is a Szebeni expeditiora transponáltatott.

Anno eodem Die 25ta Junii Tordai István Uram is a mester asztali taxában administralt 10 magyar forintokat, ez is a Szebeni expeditiora által adatott.

Item 14ta Maii Tordai István Uram administralt mester Asztal taxájában 5 öt M(agyar) forintot melyis az vasmosar vetelire fordittatott. [...] Vertali Anno

³⁵ contentus, -um = megelégedettség

Anno presenti 1768 14ta Maii Razmany István Uram mester asztal Taxajaban administralt 20 husz M(agyar) forintokat, es igj ket versen meg fizette az egész M(ester) asztal taxajat. Ezen husz M(agyar) forint fordittatott az Ceh szükségire vasarlott vas mosar meg vetelire.

Anno 1769 20ma Maii Instálván Betsülletes Ifju Matefi Daniel Deák azon hogj vegje be az B. Czéh maga (con)gremiumába [?] mint hogj az Remekhez tartozando kötelessegit már véghez vitte Ché bé állásértis meg fizetett. Meg halgatván ezen Instantiajat az B. Chéh említett Mátéfi Dániel Déák(na)k perigalvan mind fejenként kezett, Mátéfi Dániel Déák az B. Chehenek Commem-brumainak beis vetetődöt Justa petenti non est tenegendus assensus ezen alkalmatossággal obligala is magát Mátéfi Dániel Déák Tisztességes Házas-saga(nak) mentől hamarabb valo követésire meljre Isten Segélje.

Anno 1792 23 Junii Huszár Joseph deak Remekjét bemutattván, betsülletes nemes Cehunk meg vizsgálván illendonek talaltatott, es beis vetetődöt az Betsületes nemes Cetol, es az mostani ordinatio szerint az 30 Renens forintokat ugj Harmicz Renens forintokat befizetett, es az Cenak Commembruma kösze beis vetetett, es egyről egjekünknek is kezett adott, az beiratasért valo egy Renens forintokat is befizette.

Anno 1792 15 Septembris Szakál Ferencz Deák Remekjét bemutatván betsületes N. Cehunk megvizsgálván illendőnek találtatott es beis vetetődöt az Betsületes N. Cetol es az mostani Ordinacio Szerint, mivel Mester Ember gyermeke az 15 id est Tizen ött Renens forintokat befizetett es az Cenak Commembrumaba beis Vetettetett, es egyről egyikünknek is kezett adott.

Joannes Kereztzegy obiit 1575

1565 primo Peccavit [!] In probatione Argenti, de quo tenetur arge[nti] P. 6 solvit

Anno 1794 Die 1ma Martii Kolosvari Josef deák ő Kegyelme Remekjét bemutatván becsületes Nemes Cehunk meg vizsgálván illendőnek találtatott Es beis vétettetett az Becsülletes N. Cetol és az mostani ordinatio Szerént az 30. hat id est harmincz Német forintokat befizette Es az Cénak Commembrumába beis vétettetett égrül egjikünknekis kezett adott.

Joannes Bornemýza Budaý obiit 1569

Georgius Pecreczy obiit 1571

Joannes Kepfarago colosvarý obiit

Joannes Wýczeý obiit 1579

1561 Pirmu[m] vicium In probatione Argenti, quia ex malo argento Laborasse Repertus est. De quo vicio solvit argenti p. 6

1579 masochor vetkezet az Probalasban, kiteol tartozik ezustel pis. 12

Thomas Chepelý Zýgetý obiit 1579

Primo Peccavit [!] In probatione argent[i]

De quo solvit argent[i] p 6 1567

Franciscus Kepýro obiit A D 1578

1561 primo Peccavit [!] In probatione Argenti de quo tenetur argen[tum] p 6 solvit

1571 Secundo peccavit In probatione argenti de quo tenetur argentu[m] p 12 solvit

Emericus Wýský obiit 1577

1563 primo pect[a]vit Inprobatione de quo t[enetu]r argen[tum] p 6

1571 secundo peccavit In probatione de quo t[enetu]r argen[tum] p 12 solvit

Stephanus Nagh Colosuarý obiit 1568

Magister Albertus obiit anno 1568

Stephanus Cosdý obiit 1568

Balthasar Týwach Desý obiit 1570

1575 Gregorius Herczeg Brassay obiit

Petrus Dabo obiit 1566

Petrus Fýlstýk 1547^{VI}

Nicolaus Nagbachý obiit 1574

1561 primo Peccavit [!] In probatione Argenti de quo Argentu[m] pi. 6 solvit

Adrian Reýchelt obiit anno 1568

Thomas Budaý

1573 primo Peccavit [!] In probatione argenti de quo solvit Argentum pes 6 solvit

Urbanus Bonchýdaý

1561 primo In probatione Argenti Peccavit [!] de quo solvit argent[um] P 6 [solvit]

Gabriel Pestý obiit 1576

1561 primo Inprobatione Argenti Peccavit [!] de quo pectato solvit argent[um] p 6

1565 Secundo Peccavit [!] In probatione Argenti de quo tenetur argent[um] P 12

Michael Zebený obiit

Primo In probatione argenti Peccavit [!] de quo vicio solvit argent[um] P6

Joannes Zebený obiit 1574

1561 primo Peccavit [!] In probatione Argenti de quo vicio solvit argen[um] P 6 solvit

^{VI} javítva: 1577

1564 Secundo Peccavit [!] Inprobatione argenti de quo t[enetu]r arg[entum] P [?] solvit
 1565 Tertio Peccavit [!] o[m]nia ex puro auro. Malum aurum fecit.[...] Anulum [...] quod
 pectasse inventus est de quo tenetur argentum [...] 1.
 1569 Quarto peccavit in probatione
 1571 Superiora omnia solvit et coxit [?]
 1572 Januarii 26 peccavit Johannes Zebeni de uno de quo solvit argentum pesata sex solvit

Stephanus Pechy

Benedictus Kereswduarhely obiit 1572

1562 primo Peccavit [!] Inprobatione argenti de quo pecto tenetur argento P 6
 1562 Secundo Peccavit [!] Inprobatione Argen[ti], de quo tenetur argent[o] P 12
 Tercio peccavit In probatione[m] Argent[um] de quo tenetur argent[o]. 1
 1569 Quarto Peccavit [!] In probatione Argenti propter quod punietur ex communione [?]
 peccati [!] ut de novo Ingrediatur solutione et Mense Magisterj Repetus Ante In vicio sabato
 die post festu[m] co[n]ceptio[n]is Cristi.

Franciscus Keomyes 1556

Gregorius Bonczyday 1556

Magister Nicolaus Achyna obiit 1563

Michael Zylahy 1557 obiit 1574

1573 primo peccavit In Probatione, de quo s[olvi]t Arg[en]t[u]m pes[eta] 6 solvit

Andreas Zegedy 1557 obiit 1574

primo Inprobatione Argenti Peccavit [!] De quo peccato solvit argen[tum] p: 6 solvit
 1561 Secundo In probatione Argenti peccavit de quo peccato hec pignus. fibulu[m]
 deauratu[m]
 1562 [?] tercio Peccavit [!] In probatione Argenti, De quo tenetur Argen[tum]: 1 solvit
 1564 Quarto Peccavit [!] Inprobatione Argenti De quo punietur Nova Ingressio[n]e In czecham
 solvit

Adam Cheob 1560

1561 In probatione argenti primo Peccavit [!] de quo peccato solvit argen[tum] P 6
 In probatione [!] argenti secundo peccavit de quo peccato solvit argentu[m] P 12

Alexius Swky

Gregorius Bornemyza 1563

L[ite]ras genealogias presentavit

Henczÿ Gergely 1563 obiit 1575

1573 In Probatione Peccavit [!] Primo de quo Arg[en]tum pes 6 solvit.

1563 Joannes Zegedy Desien obiit 1572

1563 Magister Fabÿanus Enÿeden

Paulus Pechÿ obiit 1574

1564 Magister Casparus Gÿwlaÿ

Michael Bezpremÿ 1564 obiit

1566 Joannes Desÿ

1566 Lucas Kolchar

Paulus Molnar 1566

Paulus Molnar primo Peccavit [!] In probatione argenti de quo solvit Argentu[m] P 6 1567

1572 secundo peccavit In probatione de quo tenetur argentu[m] p 12

Demetrius Kobak Copit 1566

1567 primo Peccavit In probatione Argenti De quo t[enetu]r argen[tum] P 6 solvit

1573 Secundo Peccavit in Probatione argenti de quo solvit Arg[en]t[u]m pese[ta] 12 solvit

Demetrius Berbel^{VII} Giulaÿ 1566

Ambrosius Gÿwlaÿ 1567

Michael Igÿarto 1567

1575 Peccavit Primo in Probatione pro quo Arg[en]t[u]m pes`6 solvit

Michael Igÿarto 1568 [?] Copit

obiit 1586 Ambrosius Gÿwlaÿ 1567

1572 Primo Peccavit in Probatione anno 1572 de quo argen[tum] solvit pes`6 *meg atta*

Joannes Eolweotÿ obiit 1577

Mathias Pechÿ obiit 1568

^{VII} egyidejűleg törölve

Antonius Aztalos 1569

Peccavit In probatione argenti De quo solvit P 6 primo 1581

1593.marchi 5 die

Vetkezet otves Antal masottzor az probaban kit meg fyzettet P 12

1569

Ladislaus Banÿay

1573 Primo Peccavit In Probatione Argenti de quo solvit Arg[entu]m pes` 6 solvit
obiit AD 1583

1570

Gasparus Zakmarj obiit 1572

Gregorius Balasÿ Balasfÿ

Primo peccavit In probatione argenti 1582

De quo solvit P 6

1583 Masodzor vetkezet az probaban ezustbenÿ mellet meg fizettet

1571 Joannes Desÿ

Gregorius Vas 1572

Bekesÿ Janos 1572 obiit A.D. 1585

1576 Peccavit in probatione Argenti de quo solvit Argentum pes 6

Giulaÿ Janos 1573

1597 die 20 Januarii Eszett meg az probaba az meg neveszett napon

Bako Imreh 1573 obiit

1574 primo Peccavit [!] in probatione Argenti de quo solvit Argent[um] pes 6
58.

Zenthmÿklosÿ Gergelj 1573

1579 primo Peccavit in probatione Argenti de quo [solvit] Argentu[m] pes 6

Bezprimi Pal 1574

1576 Peccavit in Probatione Argenti de quo solvit argentum pis 6

1579 Secundo Peccavit in Probatione Argenti de quo solvit Argentum pis 12

S..w..si [?] Istwan 1574

Szechj Istvan 1574

Anno 1610 obiit vixitt annos 38.[!] In Cehe[m]

Nagÿ Benedek 1576

Giulaÿ Istvan 1575

1584 Junii 20 primmo peccavit in probatione argenti de quo solvit P 6

Kalotazegÿ Benedek 1576

1576 Peccavit in Probatione argenti de quo [solvit] pes 6

Kathonaÿ Mÿhal 1576

1576^{VIII}

Aztalos Matias alias Agoston, obiit 1604

1577

Tÿrj Pal obiit 1579

1577

Aztalos Peter

1580 primo peccavit in probatione argenti de quo solvit P 6

1577

Niarj Marton

1588 Vetkezett az probalasban tartozik ezustel pis 6 solvit
elseo vetke

1578

Laszkaj Gergolj

Primmo peccavit in probatione argenti de quo solvit P 6
1581

1578

Berekszaszj Lÿkach

Primmo peccavit in probatione argenti AD 1584 maj 23 Die Solvit P 6

Secundo peccavit in probatione argenti AD 1584 Augusti 22 de quo solvit P 12

Zeoke Mÿhali 1579

1588 primo peccavit In probatione argenti solvit P 6

Zegedi Gergeli 1579 Obiit Anno 1593 5 Maii

1578

Berekzaszÿ Lÿkach

^{VIII} egyidejűleg javítva

1579

Vicei Tamas

Helfeer Mýhalj 1579

1580 peccavit in probatione argenti de quo solvit argentum P 6 primo

1585 Augusti 28 Die

Secundo peccavit in probatione argenti eodem die solvit de argento P 12

Karolý Istvan 1580

Primo peccavit In probatione argenti De quo solvit argentum P 6

1581

(a 68, 69-es lap hiányzik)

Vicey Mate 1580

Valentinus Pecreczy 1580

Obiit 1607 Die 4 Januarii

AD 1584 Julii 23

1 peccavit in probatione Argenti de quo solvit P 6

Johanes Niró 1580

1. AD 1584 Szent Giorg nap Utan Ualo Zombaton az p[ro]balas Jdeien Vetkezet eloszor
Nireó Janos kireól Ugian akor fizetet P 6

Zigetý Mihalý 1581

Zakál Benedók 1581

Prýmo peccavit In probachýone ad argento solvit

Fekete Istuan 1581

1583 prim[m]o peccavit In probachýone Soluýt ad argentý

Zigetý Mihalý 1581

Zilahý Janos 1581

Erdódý Giorg 1582

Primo peccavit In probatione argenti de quo solvit P 6 argentum

1583

Bodoý marton baýuz marton

1583

Ifÿu Budaÿ Tamas

1593 Primo peccavit is probatione argenti solujt

1583

Bechÿkereki nag Gorgÿ

1583

Nagÿgbanaÿ Janos Otues Mattas sogora

AD 1585

Boncidaj Boros Istuan

AD 1585

Baniaj Helseér Andras

1586 [?] die 28 Augustii tÿzteletlen zouol Ilette az kolcÿos mestert. Bwntették eo kmek P 1 ezuste[on]

1603 primo peccauit In probatione Argenti solvit argentum P 6

1585

Biro Marton fenésj Fiu uolt ez

1586

Mod Andras

1586

Szilagÿ Benedek

1587 Boncidaÿ Istwan

Iffÿu Filstich Peter 1587

1587 Soproni [?] Imreh a vagÿ Kulchar

Simandi Janos 1587

Peccavitt ad probam 1591 die marcius 11 soluit

1588 Giulaÿ Janos Ju[n]ior

1588 Bonczÿdaÿ Gergelj Junior. Obiit Anno 1627

1588 Giulaÿ Mÿklos

1588 Tolmaczy Vas Daniel

1588 Zakmary Tamas

1589 Nemeti Istvan

Szechy Marthon 1589 Anno

Kotelh Vero Georgyh 1589 Anno

peccavit ad probam 1591 die Maii 11 soluit

Anno 1597 peccavit in probatione de quo solvit Argenti pes' 12

1590 Januar: 1617

Kadas Istwan

1594 dje 4 Júnj Vettkeszett az probaba kjert bwntetett 2 Lott azwstel

1590 Anno february 21 Dye

Berekszazy Ezekyelh

1594 dje 4 Junii

Tyszteletlen szoual jllettek egj mast Nemetty Istuannal kjert bwnttete az che elszeo uettkiertt
1 latt azwstel

1590 Juliusnak Dye 4

Erdody Imrhe

Vetkezet erdody Imre az prob[a]ban kit meges fyzetet

1593 februarii d 7 P 6

1590 Anno Augustusnak Dye 1

Balasy Balint

1602 Eztendeoben Kis Asso[n] napia[n]³⁶ Vetkezet az probalasba[n] Balasi Balint kit meg is
fizetet P 6 obiit, 1630 ember ember uala ez Jambor.

1591 oktobrjs otodyk

Garay Andaras alot be az cheben lot kezes erette Ballassi Ambrus Weres Pal

Garay Andras pekavit pro batur In primo 1592 marchi 18

1597 die 20 Juni Eszett meg eszmeg az Probaba az felljwl^{IX} az meg neueszett napon

³⁶ 1602. szeptember 8.

^{IX} utólagos bejegyzés

1592 die

Cassaj Istwan allot be az Cheben az Varos Vegezese zerent, leót kezes erette az Szokas Szerent, Balasý Ambrus es kis Szeochj Imreh

1592 eztenidoben maj die 2 Alot a cheben Zakal Janos lot kezes erte Veres Pal es Balassi Ambrus

1607: Zakal Janos vetkezet Az Probaban elseo vetkiert Fizetet 2 lott eziustott.

1592 eztendoben maj die 2

Alot be Sassa Balas Az cheben lot kezes erte Balassi Ambrus Veres Pal

1592 novembris die 2

elsoben Vetkezet Sasa Balas Az probaban solujt P 6

1597 die 20 Januari Eszett meg eszmeg az probaba az meg neueszett napon

1599 die 12 octobris: harmadszor Wetkezet Sasa Balas az probalasba Fizetett Egi gira Ezwst

1592. Anno Julii Die 28.

Nireő Peter Allott be az cheben ez napon. Leott kezes erte Szabo Miklos es Balasfý Ambrus.

1592. Anno Julii Die 28.

Cheob Marton Allott be az cheben ez napon.. Leott kezes erte Szabo Miklos es Balasfý Ambrus

1602 Elsoben uitkezet Chőb Marton az probaban. Solvit 6.

1592 Novembris^x die 7.

Alot Az cheben Nýlas Gaspar Igerte magat mjndenben Vallaný Az che Igassaga tusztessegel es engedelmessegel lon kezes erte Veres Pal es Igarto Simon mýnden terhet rajok veuen.

1596 primo peccavit In probatione ad argento Soluit

1593 marchi 5

Alot az cheben Meraý Tamas lot kezes erte Veres Pal es Balassi Ambrus mjnden terhet rajok veuen.

Ugian ezen eztendeoben meg hala egi uttal Jeot be az Cheben kewes ideig ele keoztunk.

1593

Alot az cheben Meraý Janos obiit

Alot az cheben Tothazi Mihal lot kezes erte Veres Pal es Balasi Ambrus minden che vegezeseinek es privýligiomjnak engedelmessek es chevesek [?]

1593

Alot az cheben Fenessi Mihal lot kezes erte Veres Pal Balassi Ambrus Hog az chenek minden Vegezessenek privýlegýomýnak engedelmessek legenek.

^x egyidejűleg javítva (decembris)

Eszett meg az probaba kjert irott Che kett Lott azwstott fl. 1/8 Junii 1596

1593

Alot be Suky Istvan Az cheben lot kezes erte Verus Pal Balassi Ambrus Hog az chenek mjnden terhjt [...] prevylegiomit meg tarta es engedelmes lezen.

1594 dje 26 marttj

Allod[!] be Veres Balljntt Veres Pal es Szakal Andras keszesege allatt ylljen kondjchjoual hogj az chenek mjnden ygajat hjuen es szorgalmattos hwszegel mjndennemo prujllegjomanak meg tartaszauaal Ajanlotta magatt ez felljwl meg neueszett Vrajm ellott.

1594, 1 october

Allott Be Keoszegj Tamas Veres Pal es Ballaszj Ambrus által es aszoknak keszessege allat ylljen kondychjo által hogj az chenek mjnden jgajat hjuen es szorgalmoszagal mjnden nemo prjuigjomatt meg ottalmazson ajanlota az felljwl meg neveszett uraym ellott.

Vetkezet meg az probaban Kozego Thamas egzer. 1595 Anno Dom.

1594 die 10 December

Alott be Tothaszj Istuan Szeochj Mihallj es Sasz Loryncz keszeszege allatt ylljen forman hog az chennek mjnden engedelmes hwszegel szolgal az chennek mjnden nemw ygajaba^{XI} akar leny az felljwl meg neueszett Vraym keszege alatt.

1595 Anno Domini

Somogy Istuan

1595 Anno Domini

Seres Gaspar

1595 Anno Domini

Lengyel Bartus

1602 Die Junii 8

Lengiel Bartos Vetkezet Az Probalasban. Veottek Az bwntetesar 2 lot ezwztheott

1617 21 die Januarj

Lengiel Bartos Vetkezet masodszor az Probalasban kiert Vottek Bwntetesben raita 4 lot Ezwsteott

1595 Anno Domini

Giulaj Marton. Allott Bee az Cehbe, 26. Maii

1618 die 4. Februarj Vetkezet az probaban eloszeor Giwlaaj Marthon, kiert fizetett P. 6.

1631 Die 23 Augusti Vetkezet az probaban masodszor az probaban kyert fizettet 4 Lott Ezwsteot

^{XI} tintafoltos

Anno Domini obiit 1640. 8 Septembris

1595 Anno Domini

Kapsy Istuan

1596 dýe 4 Maii

Allott Be Omboszj Pall az chebe mjnden hwszeges ayanlaszauual ygertte magatt

1600 Die 13 Decembrj

Ombozj ez Napon az Probalasban Vetkezet Kiert Veottek eo k[e]g[elmu]k az elseo Vetkeiert
ezwztheot P 6. solvit

1602 Die 2 Decembrj

Ombozj Pal az Probalasban ez Nap Vetkezet kjert Veottek rajta P 12. solvit

1607 14 Junii Essett meg Az Probalasba[n] harmadcor kiertt Veottwnk eo k[egel]mek raita
m1

1596 Dýe Prjma Junii

Allott Be Iszo Andras mjnden hwszeges Aianlaszauual ygierte magatt

1600. Esset meg az probaban Kiert az che buntete Ket lot ezeusttel.

1596 die Prýma Junii

Vardy Istuan Maszneuel Mori Istuan allott be az Chebe mjnden hwszeges ajanlaszauual jgerte
magatt.

Anno Domini 1599 az Probaba Wetkezet kiert eo kegelmek Bunttetek kett lott Ezüstel.

1607 Die 30. Junii masodzor vetkezet az probaban meliert fizetet P 12.

1626 Die 18 Julii Varadj Istuan Uram Csinalt uolt egj pórtai kardott s egj Vasmodra ualo
kardott eött apro Mugjlt es egj sarkantjutt, Melyek mind egjwtt njomnak M 7 P 10 ezek itt
megh p[ro]baluan talaltattak mjnd tizenkett Lottosok[n]ak melyert wöttek eö kegelmek rajta
Cehwl ewzsteött M1 bwntettest.

dýe 20 Julii

Allott be Püszpök Pall az Chebe Mýnden hwszegel Jgertte magatt az Chenek mjnden
Dolgajba

1612 Meg hala 19 Napian Juliusnak.

1596 die 31 Augustii

Allott be Njarszaj Mattjas mjnden hwszeges szolgallattal ajanllotta magatt.

3 die Junii allot az Czében

Urbeogeor Balint

3 die Junii

Pestj Janos

1597 3 die Junii

Aztalnak Janos

obiit

12 Martii

Magiarj Balint

Magiarj Balint

1600 Esset meg az probaban Kiert az che buntette Ket lat ezeusttel.

1611 Magiarj Balint Esecott meg az Probaban masdcor kiertt Bwntetek meg Eő k[egel]mek
Cehwl Negy lott Ezwstel. Megatta, obiit 1639

2 die Martii

Globich Mihalj

2 die Martii

Papaj Mihalj

Anno Domini 1619, ment el ide hatta Felesseget giermekit es az Cehet es azotta oda uagion.

24 die Aprillis^{xii}

Kechjkemetj Janos beallasa

Deesy Istwan be allasa

Desi Istuan az Proba Vetkezet eleozeor kiert Bwntettek ket loth ezwstel eo kegel muk.

1599 17 Augustii

Keczikemetj Janos be allasa

17 Augustii

Niarj Pal be allasa Zaz Nemzet

1600 Die Apprillj 21

Turi Istuan Be allasa

1601

Turj Istuan Vetkezet az probaban fizetet teolle, es meg Bwntettek. 2. Loth ezwstel.

1600 Die Sancti Michaelj³⁷

Kapusi Antal Be allasa

1602 Die 8 Junii

Kapusj Antal Vetkezet A probalasban fizetet teolle, Az bwntetesert 2 lot ezwztheot.

^{xii} augusti utólag törölve

³⁷ 1600. szeptember 29.

Die Sancti Filippi et Jachobi ³⁸

Aztalos Miklos Be allasa solvit fl 6.

Eodem Die fogadast theot w k[e]g[elmukne]k, hogi natto fogua[n] ki chenek[?] zolgalnÿ
Akar es eo kegel muknek mjndenben engedelmes lezen

Kis Asszoni Napia[n]³⁹

Kalachwteo Ferech Be Allasa, solvit fl 6.

Boncidaj Gergelj Es Fenesi Mjhal kezes erte hogj kezet be Aduan egez Cehnek mjnden
engedelmesselge Igerte Magat.

1602 eo dem Die

Ferenchj Gieorgj Be allasa. Solvit fl 6.

Anno 1604 18 Septembris

Elseoben Esettmeg az Probaban Solvitt kett Lott ewst.

Anno 1611 Eztendeoben Ferenchÿ Georgÿ Esett meg az Probaban kiert Bwntetik meg eo
kegelmek Ceehwl Negÿ Latt Ezwstel masodchor solvit

Helfer Andras, es Kechkemety Gieorgj Kezes Erte hogj kezet Be Aduan Minden
engedelmesselge Igerte magat Kegelmek egesz Cehnek.

1603 Die 24 Januarÿ:

Kolosÿ Istuan allot Be az Cehben, sol: fl 6\ - Kezesek Leottek Erette Balasfÿ Balint es Weres
Balint Vramek hogj Az Cehnek mindenben Engedelmes Leszen, es semmiben meg nem Akar
fogiatkozni az eo Erteke zerent

1617 Die 2 Decembris, Kolosÿ Istuan Vetkezet az probaban eloszeor Obiit 1640
Julii 23.

Anno 1603 Die 3 Maii

Nagÿ Matthe Allott Be az Cehben Ez Napon Seres Istuan Vram Kezes Erette Es Boncÿdaj
Gergelj^{xiii} hogÿ Mindenben Engedelmes lezen az Eo Ereiek szerentt.

Anno 1604 Die 8 Maii allott be az cehben Eppel Mihalÿ kezesek Erette Balasfÿ Balint, es
Fenesÿ Marton Vramek

Primo 1605 Eppel Mihalj Vetkezet az probaban fizetet erte ewztheot P 6.

Anno 1604 18 Septemb[ris]

Vas Janos Allott be az Cehben Kezesek Erette Keckemetj Georgÿ es Totthazÿ Mihalj
Vramek

³⁸ 1601. május 1.

³⁹ 1602. szeptember 8.

^{xiii} egyidejűleg javítva

Anno 1604 18 Septembris

Allott be az Cehben Kerekes Mihalj Kezessek Erette Helfer Andras es Nillas Gaspar Vramek

Anno 1604 18 Septembris

Allott Be az Cehben Deuaj Mattias Kezessek erette Keckemetj Georgy es Totthazy Mihalj Vramek

1604 27 Novembris

Allott Be az Cehben Dessy Janos Kezessek Erette Nillas Gaspar es Huniadj Pall. Hogy Mindenbe[n] engedelmes lesze[n] az Cehez

Anno Do[m]inj 1641 obiit 2 February

Anno Domini 1606

Allot Be az Cehben Seres Janos kezesek erette Simandj Janos, Seres Marton

Die 19 Junii Seres Janos az probaban vetkeszet elseoben meliirt fjszetet P 6.

Die 6 Augustii Masodszoris uetkeszet az probaban meliirt fizetet P 12

1607

Allott be Az Cehben Deesy Gieorgy

1607

Allott be Az Cehben: Minerker Mihalj

1610 Die 8 Maii Esset megh az probaban elseoben, meliirt fizetet P 6

1613 Die 13 Aprillis: Esset megh az Probaban meliirt Tartozik fizetnj P 12

Obiit 1643 Die 6 Maii

1608

Allott be az Cehben Debreczenj Sigmond

1609

Allott Be az Cehben Aztalos Benedek

obiit 1636

1610

Keotelwereo Janos allott Be az Ceehben.

Anno 1611 19 Marcj

Aztalos Gergely Allott Be az Cehben Kezessek erette Fenessj Mihalj es Ettves Bartos uramekhogy az Cehnek Minden Engedelmessegegel zolgalnak

Anno 1617 5 Die Martii Eotues Nagj Gergelj Vetkezett eloszeor az probalasban kyert vettek rajta hat nehezek Ezwsteott. Obiit 1635

Anno 1611 19 Marcj

Veres Pall allott Be az Cehben Kezesek Erette Nilas Gaspar es Dessy Istuan, hogÿ Minden Engedelmes segel zolgalnak az Cehnek.

5 die Septembris, Veres Pal az probaban Vetkezett eloszeor, mellier tt fizetett ezwsteott P 6.

Anno 1611 19 Marcj

Linchigh Daniel alias Eotues Allott be az Cheben kezesek Erette Huniadj Pall es Epely Mihaly hogÿ Mind[en] Engedelmessiegel, zolgal az Cehnek mint Jo fiu.

Anno 1611 9 Julii

Ifiu Seres Istuan Allott Be az Cehben kezesek erette Dessj Istuan Es Epely Mihali Vramek. Magat Minden Engedelmessiegel Igerte. Valamj az Cehnek rendtartassat Illetj.

Anno 1611 9 Julii

Lakatos Janos Allot Be az Cehben, Allott Erette fell Nilas Gaspar es Fenessj Mihaly Vr[a]mek Minden Meg iegzett Rendtartassjt Igiekezik az Cehnek meg tartanj mint Engedelmes fiu Obiit 1621

Anno 1612

Zechj alÿas Seres Istuan^{xiv} Errata

Eordeogh Gergelj

25 octobris. Eordeogh Gergelj Eset megh az Probaban Elozor megh Bwntetodott M p. 2 lott az P 6. obiit 1628

Anno 1612

Daniel Linczegh^{xv} Errata per Gregorius Bonchidaÿ

Abrukbaniaÿ Istuan

1612^{xvi} 1613

Iffiw Marton

1613

Baiusz alias Bodo Peter obiit 1624

1613

Biro alias Fenesÿ Mihaly

obiit A.D. 1639

^{xiv} utólag törölve

^{xv} utólag törölve

^{xvi} egyidejűleg törölve

1616

Lonaÿ Andras, allott Bee az Cheben,
Anno 1617 20 Februarÿ, Lonaÿ Andras Az Probaban vetkezett, eloszeor,
Varadra ment laknÿ, ide hatta az Cehet,

Laus deo Semper 1617

die 22 Apprillÿ. Allott be az Cheben Szegedi Gergely obiit, 1632

Laus deo Semper

Anno 1617 22 die Aprill[is]. Allott be Az cheben Huniadi Andras Alias Eotues,
obiit 1633.

Anno 1617 10 die Junii. Allott be az Cheben Seres Istuan Seres Martho[n] fia.

Anno 1617 9 die Septembris, Allot be az cheben, Telegdi Lazlo

Anno Domini 1630 obiit.

Anno 1617 die 9 Septembris, Allot be az cheben Illefalui Istuan,

Anno 1618 4 die Februarii Allott be az cheben Helfer Ferencz

Anno 1630 Die 2 Martii Helfer Ferencz Esett meg az probaban Eleoszeor Buntedeot meg 2 lot
Ezustel P 6.

1631 Die 23 Augusti Helfer Ferencz Esett megh az Probaban masodszor kiert fizetett 4 Latt
Ezÿsteöt. Obiit 1639

Anno 1619 Die 15 Junii

Allott be Neb Marton az Chebe Obiit 1628

Anno 1619 Die 13 Julii

Allott be Keoteluero Istuan az Chebe

Anno 1619 Die 2 Nouembris

Allott be az Chebe Eperÿesi Balint

Anno Domini 1631 Die 23 Augusti Eperiesi Balint Esett megh Eleoszeor az probaban kiert
fizetett P 6.

Anno 1620 Die 22 Feb[ruaris]: Allot Be az Cheben Illiefaluj Christoph: Fenessÿ Geurdih[!]
Mihalj Es Eotues Bartos Vramek kouetek be.

16. Die Februarj

Alot Be az Cehben Verner Matias, Varadj Istuan Uram. Es Ifiw Marton Uramek kezessek
Erette. obiit, 1633.

1622 24 Septembris: Nagifaluj Istuan allot Be az Cheben. Nilas Gaspar Vram es Zakal Janos Vr[a]mek kezessek erette. obiit, 1639.

1623 27 Maii allot Be az Cehben Balasfÿ Istuan, Nÿlas Gaspar Vram es Zakal Janos Vramek kezessek Erette hogi Engedelmes Fia lezen Cehwl Eo kegelmeknek: obiit 1627

27 Maii Telegdj Istuan allot be az Cehben, Nilas Gaspar Vram es Zakal Janos Vramek vóttek magokra hogi az Cehnek Engedelemel valo Fia akar lenj.

Anno Domini 1635 Die 23 Mensis Juni. Telegdi Istuan eset megh az probaban, Eleoszeor bÿnteteodeot megh ket Latt Ezÿstel. P. 6.

1623 27 Maii allot be az Cehben Zilahÿ Pal kezessek Erette Nilas Gaspar Uramek Seres Istuan uramal es Zakal Janos Vram.

Anno 1633 Die 18 Septembris Zilahi Pal Eset megh az probaba bÿnteteodeot megh 2 lat Ezÿstel.

1623 30 Septembris: Ifiu Giulaj Marton allot Be az Chehben kezessek erette Zakal Janos Vram Es Dessj Janos Vram. 1637 obiit.

1623 28 Decembris Bonczidaj Mihalj allott Be az Cheben kezessek erette Nÿlas Gaspar Vram es Dessj Janos Vram obiit 1632.

2 Martii Eotus[?] Samuel, alias Pap allott Be az cehben kezessek erette Globlith Mihalj es Dessj Janos Uramek eo kegelmek:

11. Maii Kerekes Mihalj alias Fliseer allot Be az cheben kezessek Erette Nilas Gaspar Vram es Zakal Janos Vramek, ide hatta az Cehet es nem hiirt velunk [!] semmÿtt.

11 Maii Eotues Daniel alias Pap allott Be az chehben, kezessek Erette Zakal Janos Vram es Ferentzÿ Georg Vram.

Anno 1624 29 Junii Pap Daniel mester eset meg az probaban Aodot P 6. elseoben obiit 1632

29 Junii Varadj Mihalj allot be az cheben. Kezessek erette Nilas Gaspar Vram, es Dessj Janos Uram.

Anno 1629 Die 29 Martii Zam ueueo Vraim ezekben ueuen Varadj Mihalÿra ualo sok panazokat hazahoz kÿlduen eo kegelmek s tellÿessegel megh tapasztaluan hogj mind miuei az kik tablan uoltak az tizenket lattott sem erte fel: ezokaerth az mi miet talaltak eo kegelmek azt el ueottek, ha pedigh teobzeor megh tapasztalodik eo kegelmeknek concludaltak hogj az Czeh nelkÿl el legjen.

Die 25 Maii Alot be az Cebe Brassaj Andras, kezesek erette Iffÿu Marton Desj Janos Vraimek.

Korekta per nos Barassaj Andrast Flescher Peter Vtan kel zamlalnj.

Die 3 Apprilis Alot be az Czebe Fejervari Agoston Györgj Desj Janos, es Zakal Janos Vramek, löttnek kezesek erette.

Anno 1659 Die 23 Junii Cehul O kegelmek együt levenaz probat megh Latogatvan eset megh Fejervari György Vram az probalasban melljert megh bunteteodeot 2 Lott ezustel.

A.D. 1626 Die 27 Junii

Alot be Az Cebe Flesser Peter keszeszek leottek Dessi Janos Uram es Iffiu Marton Uraimek.

Die 22 Januarj Alot be az Cebe Iffiu Desi Janos. Kezesek erette Nyilas Gaspar es Fenesj Mihalj Uraimek.

Eodem Anno et Die Alot be az Cebe Abrudbanjaj Matzko David^{xvii} kezesek erette ugyan Nyilas Gaspar es Fenesj Mihal, U[ra]mek. obiit 1630.

Anno 1628 30 Die Decembris Allott be az czehben Tothazi Mihalj Fia, Tothazi Mihalj obiit 1635

Anno 1630 Die 2 Martii Allot be az Cheben Varadj Peter Varadj Istuan Fia, obiit 1639

Anno 1630 Die 2 Martii Allot be az Cheben Broszer Istuan *saxo*

Anno Domini 1631 Die 22 Nouembris Allott Be az Chebe Olayos Istuan.

Anno Domini 1631 Die 22 Nouembris Allott be az Chebe Zichart^{xviii} Janos *saxo*

Anno Domini 1632 Die 11 Septembris Allott Be az Chebe Thordaj Istuan.

1633 Die 2 Aprilis Eset megh az probaban melliert veot az Che raita ket latt Ezwsteot.

Anno Domini 1633 Die 25 Januarii Allott be az Chebe Vegh Janos. *saxo*

Anno Domini 1633 Die 12 Februarj Allott beaz Czebe Luczi Mihalj. *saxo*

Anno Domini 1633 Die 2 Aprillis Allott be az Czebe Kerekes Janos. *ungarus*

1634 Die 16 Septembris Eset megh az probaban melliert veot az cheh raita ket Latt Ezwsteot.

Anno Domini 1633 Die 18 Septembris

Allott be az czebe Ferenczi Balint. *Ungarus*. obiit 1638

Anno Domini 1634 Die 28 Januarii.

Allott be az czehbe Gyulaj Amburus. *Ungarus*

^{xvii} tintafoltos

^{xviii} Eredetileg Wichartként jegyezték be, utólag átjavították.

Anno Domini 1634 Die 28 Januarii

Allott be az czebe Erdeódj Istuan. *Ungarus* Ez Erdodj Istuan Latorra leott es el ment.

Anno Domini 1634 Die 28 Januarii

Allott be az czehbe Daud Veýemberg. *Germanus*

Anno 1648 Die 2da Maii Eset megh az Probaban meliert Fizetet az cehben ket Lott ezüstot.

Anno Domini 1634 Die 1 Julii allott Be az Czebe Hoszszo Janos. *saxo*

Anno 1650 Die 1 Octobris egesz Czehwl edgiut leven az Probat megh latogatvan eset meg[h]
az Probaban Hoszu Janos bwnetetodot megh ket Lott Ezustel.

Anno Domini 1636 Die 5 Julj

Allot Be az Cehben Tolvai Pal

Anno Domini 1636

Allot be az Cehben Beke Pal

Anno Domini 1636

Allot Be az Cehben Giulaj Samuel

Anno Domini 1638 Die 5 Junii

Allot Be az Cehben Tothazi Istuan

Anno Domini 1638 Die 5 Junii

Allot Be az Cehben Kapusi Balint

Anno Domini 1638 Die 5 Junii

Allot Be az Cehben Vig Keduw^{XIX} Pal

Anno Domini 1638 Die 5 Junii

Allot Be az Cehben Globiitz Mihali

Anno Domini 1638 Die 5 Junii

Allot Be az Cehben Thorotzkai Janos obiit 1639 m[eg] kov[eztek]

Anno Domini 1638 Die 5 Junii

Allot Be az Cehben Szigeti Thamas

Anno Domini 1638 Die 5 Junii

Allot Be az Cehben Baniaj Istuan

^{XIX} tintaoltos

Anno Domini 1639 Die 19 Mensis Februarii
Allott Be az Czeben Iffÿu Milnerker Mihalj.

Anno Domini 1639 Die 19 Mensis Februarii
Allott Be az Czeben Kassaÿ Pal

Anno Domini, 1640 14 Aprilis
Allot Bée az Céhben, Verner Janos meg attá az fl 3.kezesek érette, Desÿ Janos Uram, es Koteuereo Janos,

Anno Domini, 1641 6 Aprilis
Allott Bée az Chében Iffiu Kékesÿ Benedek, kezesek erette, Brozer Istuan es Desÿ Janos, hogi minden engedelmisségell lizen az céhez, mint Jo Iffiu
1641 22 Junii Kékesÿ Benedek eset, auagj uétkezet meg az probaban, kiert Fizetet 2 latt ezüstöt.

Anno Domini 1641 25 Maii
Allott Bé az Chében, Radicius Bálint, kezesek érette, Kerekess Péter es Zilahÿ Páll, hogÿ minden engedelmisségel zolgál az Chéhnek,

Anno Domini 1642 21 Januarii
Allot Bé az Chében Zécsÿ Istuan, kezesek erette IllieFaluÿ Istuan, es Zilahÿ Pal,
Anno 1650 Die 1 Octobris Czehul edgiut leven az Probat megh latogatvan Szeczÿ Seres Istuan eset megh az probalasba[n] büntetődöt megh ket lott Ezüstel.

Anno Domini, 1642
Allott Bé az Czéhben Túrÿ Peter kezesek érette.
Anno Domini 1644 23 Aprilis Eset meg elsőben az próbában, Turÿ Peter az melliert meg Biúntette az Cheh. p. 6

Anno Dominj, 1642
Allot be az Czehben, Fenessÿ Istuan

Anno Domini, 1644 23 Aprilis
Allot Bé az Chehben Rázman Istuán, kezesek érette Zeller Istuan és Eperiesÿ Balint, igrte magát hogj minden engedelmessegele lézen az Becsiulletes Chének, mint Jo iffiu,

Anno Domini 1644 22 oktobris
Verner Matias, Allott Bee az Céhben, kezesek erette Zeller Istuan és Telegdÿ Istuan, igrte magát minden engedelmisségell.
Anno Domini 1646 die 3 Aprilis

Nyirö Andras alot be az Ceben keszesek erete Kerekes Janos es Vigkeuü Pal minden engedelmessegeiert.

Anno Domini 1646 die 15 Junii

Alot Be az Cheben Seres Tamas kezesek Erette Kerekes Janos Es Vigkedveo Pal Ki Buczuszt

Anno Domini 1646 die 15 Junii

Alot be az Cheben Huzar Peter kezesek erette Illiefalui Christoph Es Zikharter Janos

Anno 1652 Die 23 Nouembris, Egez Cehul Edgiut leven, az probat megh latogatua[n] Huszar Peter Uram, eset megh az probalasba[n], büntette megh az B[ecsuletes] Che, ket lott Ezüstel.- M. P.6.

Anno Dominj 1646 Allot be az Cehben Iffiu Seres Janos

Anno Dominj 1646 Allot be az Cehben Almasj Andras.

Anno 1649 Die 26 Junii Eset megh az probaban Almasj Andras elsőben fizetet be az Cheben ket lott ezüstöt ~ P. 6.

Anno Domini 1646 Allott be az Cehben Daroczÿ Ferentz

Anno Domini 1647 10 Maii

Lincigh Daniel Fia, Iffiu Lincigh Daniel, Allot Bee az Ceben, kezesek erette, az attia es Kerekes Janos Uraimek, minden engedelmessegeel igrÿ magát mint, Jambor iffiu,

Anno Domini 1647 10 Maii

Bek Marton allot Be az Cehben, kezesek erette, Zikatner Janos, es Brassay Andrasek, minden engedelmesseget igrÿ az Cehez,

1648 prima Februarii, Bek Marton Vetkezet az probaban, az kiert biuntette meg az Becsülletes Céh, 6 nehezek ezustel, idest P.6.

Anno Domini 1648 prima Februarii

Ferencÿ Peter, allot Bé az Cében, kezesek érette Köpecÿ Samuel és Lucz Mihalj, igrtek magokat, hogj Jo zofogado lizen.

Anno Domini 1648, prima Februarii

Allot Bé az Cében, Elek Janos kezesek erette Kerekes Janos, és Lucz Mihalj, igrte magat munden engedelmessegeel Zolgalnj mint Jo iffiu

Anno Domini 1648 Die 14 Martii

Allot be Joh Janos az B. Cehben keszesek erette Lucz Mihalj es Kerekes Janos Uramek, igrte penigh engedelmessegeel magat.

Anno D[omi]nj 1649 Die 12 Januarii

Allot Be az B. Cehben Ladner Giorgj^{xx} Daniel keszesek erette Lucz Mihalj es Kerekes Janos Uraimek igrte magat Fiuj engedelmesseggel

Anno 1649 Die 12 Januarii

Szauaj Peter Allot az Cehben, es Keszesek erette Telegdj Istua[n] es Szikharter Janos kötelezzi es igrte minden fiuj engedelmess[e]gre

Anno D[omi]ny 1651 Die 11 Martii

Eset megh az Probaba[n] Elseoben Szauay Peter Uram. Adot Elseö uetkejert adot be büntetett ket lott Ezusteöt. idest P 6.

Anno 1649 Die 27 Februarii

Medgyessi Istuan Allot be az Cehben, Kezesek erette, Kerekes Janos, es Hoszu Janos.

Anno D[omi]ny 1651 Die 21 Januarii

Allot be az Cheben Bonczidaj Gergelj Kezesek Erette Zikhartel Janos Uram Es Beke Pal

Anno 1651 Die 24 Augustii

Allot be az Cheben Illýefalui Imre. Kezesek Erette Seres Janos, Beke Pal.

Anno D[omi]ny 1652 Die 28 Septembris

Allot Be az Cheben Beke Istuan Kezesek Erette Keöpeczy Samuel Minerker Mihalý

Anno 1653 Die 29 Novembris

Allot Be az Cheben Gericgh^{xxi} Gebel keszesek Erette Kassaý Pal Verner Mattjas

Eodem anno et die. Allott be az Cehben Gatti Mihalý, Na[ti]one Hungarus, Kezesek erette Tolvai Pal, es Verner Mattyas Uramek.

Anno 1672 Die 25 Februarii Vetkezett elseobe[n] eo k[e]g[elm]e az probaban bñntettetett megh ket lott ezwstel ~ P. 6.

Anno Domini 1654 Die 14 Februarii

Allot be az Cheben Eperjesý Peter. Kezesek Erette Cassaj Pal es Verner Matjas.

Anno Domini 1654 Die 14 Februarii

Allot be az Cheben Zilahý Pal Kezesek erette Kerekes Janos Uram Seres Istua[n]^{xxii} Uram

Anno 1654 Die 14 Februarii

Allot be az Cheben Neb Marton keszesek erette Cassaj Pal, Verner Matjas

^{xx} egyidejűleg törölve

^{xxi} tintafoltos, utolsó előtti két betű nehezen olvasható

^{xxii} javítva Cassaj Pal és Verner Matias

Anno 1672 die 30 Aprilis. Esett megh elseoben a probaban.

Anno Domini 1655 die 17 Aprilis

Allott be az Cehben Brassai Daniel, Kezesek erette Huszar Peter es Razman Istvan Uramek

Eodem anno et die, Allot be az Ceben Boytos Mihaly, Kezesek erette Kassai Pal es Verner Matyas Uramek.

Eodem anno, die 24 Novembris. Eset megh elseobe[n] az probaban, mellÿert fizetett az Cehnek ket lott ezusteot.

Anno Domini 1657 die 1 Septembris

Ovari Istvan Na[ti]one Hungarus, allot be az Cehben, Kezesek erette Kassai Pal, es Tolvai Pal Uramek.

Anno Domini 1665 Die 3 Mensis Martii

Reÿner Marton az Szasz Rendt szerent allot be az CehbenKezesek erette, Luts Mihalj, es Almasi Andras Uraÿmek.

Anno 1665 Die 7 Martii

Giulaÿ Samuel allot be az Cehben Kezesek erette, Bonczidaÿ Gergelj es Lintzigh Daniel Uraÿmek Anno 1672 die 24 Septembris Esett megh elseoben az probaban.

Anno Domin 1666 Die 31 Decembris

Monostori Janos allot be az Cehben, kezesek erette, Boncidaÿ Gergelj es Lintzigh Daniel Uraÿmek

Anno 1670 Die 21 Junii

Eperiesi Balint alot be az Cehben. Kezesek erette Bonczidai Gergeli es Kadar Giorgi Uramek

Anno Domini 1673 Die 8 Julii

Tokaÿ Kristoph allot be az B. Cehben, Kezesek erette Almasÿ Andras Uram es Eliek Janos Uraÿmek.

Anno 1675 Die 9 Februarii

Allot be az Cehben Tisnowiczÿ Janos Nazione Polonus Kezesek erette Bonczidaj Gergelj es Brassaj Daniel Uramek

Anno 1677 die 30 Januarii. Allott be a Cehb[en] Miszti Pal,natione hungarus, leottenek kezesek erette Brassai Daniel es Monostori Istvan Uramek.

Anno 1680 die 16 Martii

Iffiu Huszar Mihalj allot be az Cheben Nazione Hungarus. Kezesek leven erette, Huszar Peter, es Rajner Marton Urajmek.

Eodem die et Anno

Voghner Mihalj allott be az Cheben. Nacione Saxonus. Kezesek leven erette Kadar Gorgy es Gyulaj Samuel Urajmek.

Anno 1683 Die 13 Novembris

Alot be az Cheben Tolvai Istvan. Nacione Hungarus.

Anno 1684 die 16 Septembris

Allott be Cheben Sz[ent] Jobi Gorgy Uram, Nacione Hungarus kinek nemű-nemű bizonyos okokra nézve mutattatott hely eo kegelmek Huszar Mihalj Uram uta[n] mingyarastt. kiertis letnek kezesek Becsületes tarsasagunkbeli kett Atjafiak Bonczidaj Gergelj es Tokaj Christoph Urajmek.

Anno 1654 die 16 Septemb[ris]

Czissar Gorgy N: Czissar Miklos Uram fia [nacione hungarus] Allot be az Cheben kiertt lottek kezesek Banczidaj[!] Gergelj, es Tokaj Christoph Uramek eo keg[e]l[mu]k.

Anno 1690 die 7 Januariis

Az Betsületes Chének kozonseges gyülese Celebrando alkalmatosságával állott bé jó emlekezetű Almasi Andras Uram fia ugyan Almasi Andras Uram [nationahungaruskys a be allasertt ~fl 3 adott Zalagul be egy bokor aranjas kapsot.

Eodem Anno et Die Hasonlokepen jo Emlekezetű Verner Matjas Uram fiajs iffiu Verner Matjas allott be az Betsületes Cheben a kys a három forintert, adott Zalagul egy arany gyűrűt be. Ki váltotta o kegelme.

Anno 1690 Die 20 Maii

Az Betzületes Che io rendtartasa szerent alot Chehunkben be N: Szegedi Janos Uram ezen alkalmatosagal adot eo kigielme hat forintban [e]gi eszüst pohart szalaghban. Az pohart o kegelme ki val[t]otta.

Anno 1692 Die 23 Februariis

allot be az Cheben Nagifalvi Janos az Betsületes Che rendtartasa szerent Nacione Hungarus Kiert lotek kezesek Szent Jobi Giegi Uram es Huszar Mihali adot szallgot [!] [e]gi kis labas pohart pro flo 6 iovendo Che napigis Anno 1693 Die 7 Marti ezen szallgot [!] váltota ki Nagyfalvő Janos Uram cum. flo 6.

Eodem Anno Die 26 Aprilis

alot be az Cheben Tordai Istvan az B[ecsületes] Che rendtartasa szerent Nacione Hungarus Kiert lótek Kezesek N. Bontzidai Gergeli es Vaghner Mihali Uramek iovendo Che napigis adot be zallgot [!] egi ribintes arani giurit pro flo 6 az be allasert. Megh atta a beállásért fl. 6

Anno 1693 Die 1 February

MindenNemű fen allo dulgai mellýek eddig- voltak, a Betsülletes czehnek nagý engedelme hozzá járulván, el igazodott Contentaltais az B[ecsuletes] Czehet, mellýet hogý megh köszönýon o kegelme. melto

Anno 1693 die 6 Juni

allot be az Cheben NagýBaniai Istvan az betsületes Che rendtartasasa szerent Nacione Hungarus Kiert lötek kezesekek, N. Miszti Pall es Vaghner Mihali Uramek az be allo penzt megh atta flo. 6. Eodem tempore.

Anno 1693 die 2 Julii

allot be az Becsuletes Cheben Gatti Mihály az Betsületes Che rendtartasa szerent Nacione Saxo, Kiertis lönek kezesekek ugi mint Tolvai Istvan es Almasi Andras Uramek az be allasert pro. Flo 6 vagion zalgia egi 30 nehezekes remek eovetzke, az több dolgaival egiut. annak idejeb[en] igazodik.

Mindenestül fogva tartozik Gatti Uram a Bócsülletes Czehnek Elsoben a be allasert Cum flis. 6. Remek mellier valo büntetese fl.3

Hogý elebb megh házasodott fl.4. In universum fl. 13.

Anno 1694 die 6 Februaris

az Betzületes Chenek solemnis congregatioia leven allot be az Cheben az Betzületes Chenek rendtartasa szerent Nacione Hungarus Varadi Samuel Kiertis lönek Kezesekek Tolvaj Istva[n] es Almasi Andras Uramek az be allasert adot be egi türkeses araný giürützket p flo 6. annak idejeben igazodgiek.

Anno 1696 Die 17 Januarii

Varadi Samuel Uram fizetett az adossaganak defalcatiojaban fl 3, d 15

Anno 1698 Die 25 Januarii Varadi Samuel Uram Contentalta a böczülletes Czehet. totaliter

Anno 1695 die 12 Februarii az Betzulletes Chenek solemnis Congregatioja leven allot be az Cheben az betzületes Chenek rendtartasa Szerent Nacione Hungarus Szölösi Gabor Kiertis lönek kezesekek Tolvaj Istvan es Cziszar Eötvös Georgý Uramek az be allasert adott be egý Kiis aranios fedel nélkül valo labos pohar. pro. flo. 6.

Ezen adosságban in Anno 1698 Die 25 Januarii fizetett Szölösi Gabor Uram fl. 2, d 10.

Anno 1698 Die 7 Junii Conteltalta Bocsulletes Czehet Egészben ezen adosságtul.

Anno 1695 Die 21 Martii Bizonýos okokra nezven valo Congregatioja lévén a Becsülletes Czehnek, Allott be ezen böcsülletes Czehben Szegedi István Uram Nacione Hungarus, Kiertis lettenek kezesekek ezen Böczülletes Társaságbeli Atýafiaik, Miszti Pál es Almási András Uraimek. Alkutt megh ó kegelme a boczulletes Czehvel Nyolcvan forintokban, egý Mester Asztal adásban. Ugyán akkor a felett ugý mint fl. 40 megh atta ó kegelme.

Anno 1696 Die 25 February, A hatra maradott fl.40. Szegedi Uram meghatta, es igý egeszben o kegelme contentatit tett.

Anno 1695 Die 25 Novembris A Böczülletes Czehnek Solemnis Congregatioja lévén Allott be ezen böczülletes Czehben Katona Pal Uram, Nacione Hungarus, Kezesekek Pedigh lettenek

érette Brassai Daniel es Miszti Pal Uraimek. A be álás pénzért pedigh es a előbb megh házasodásért adott zálogot egy Rubintos Araný gyűrűtt usque ad florenos. 10.

Anno 1696 30 Januarii fizetett az Czehben fl. 2, d 10

Anno 1698 30 Januarii Szallitott d 86.

Anno 1700 Die 5 Aprillis hozott Katona Pal U[ram] fl 1, d 2. Mind ezt mind a Remek büntetését le fizette egészszet nem ados egj pinzel is. A zalogjat pedigh elvitte ó kegelme.

Anno 1700 Die 27 Martii

Leven a bóczülletes Czehnek Solemnis Congregatioja állott be a Beczülletes Czehben Bihari Gergely U[ram] Nacione Hungarus. Kezesek Pedigh lettenek erette Verner Matýas es Szegedi Janos Uraimek, A be állo penzért pedigh tett be egy araný gyűrűtt mely szives formaban van Nýolz Rubint vagyon benne. Isten segellye minden jora.

Anno 1701 Die 4 Junii fizetett a be állásert flus. 1.

Eodem die a restáns egyi forintotis megh atta, es egy a be állás iránt intezven Contentatist tett.

Anno 1700 Die 2 Octobris Solemnis Congregatioja lévén a Becsülletes Czehnek Ratkai Ferenczet a Becsülletes Czeh be Vette, Kezesek lettenek erette Verner Mátyás es Szegedi János Uraink, a Be allo penzt úgy mint hat forintokat le tette kész pénzü, Isten segellye minden jora.

Anno 1702 Die 18 Marty Leven a Becsülletes Czehnek Congregatioja Jo Simon Uramat a Becsülletes Czeh Társaságában be Vette, Kezesek pedigh lettenek erette Nemzete Rajnar Márton Uram, es Nagý Falvi János Uraimek a be allo penzt pedigh het forintot fl 6. megh atta. Segellye I[ste]n minden jora o k[e]g[e]lmet.

Eodem Anno & Die uti superius. Allott be a Böcsülletes Czehben Patai Györgý Uram, Nacione Hungarus, Kezesek Lettenek erette Csiszár Györgý es Szegedi János Uraimek, a be állásert es az elebb meg házasodásért adott zálogott egy Rubintos gyűrűt pro florinis 10.

Anno 1697 Die 7 Septembris fizetett be Patai Györgý Uram ezen adosságában fl 2, 10

Anno 1700 Die 1 Aprillis Hozott Patai Uram, 68.

Orosz Pál Uram gyűrűjéhez adott egj ort aranyat az arra, 80.

Anno 1713 Die 1 Aprilis Suplieno Altal találva[n] megh Pataine Aszon a becsulletes czehre ezen Zalogja[na]k kiadása iránt, meg tekintwen a betcsulletes Czeh is arvasagat o kegelmuk elenged benne su[mm]a 3,58 reses 1,92 erre van Zalogh egj Turkezos arany gjuru fl. 4,42 be hozvan fl. 2,00 zalogja ki fogh adattatni o kegelmuk. Anno 1717 Die 30 January ujjabban instalva[n] a Szegeny Arva engedtetett az ket forint ad fl. 1,36 es eszt be atta a zalagja kiadatott o kgk.

Anno 1699 Die 3 Maii a Becsullates Czehnek Solemnis Congregatioja leven

Allott be a Bocsulletes Czeh Koziben Szent Martoni Balint Uram Nacione Hungarus. Lettenek kezesek o kegelmejert Nemszetes Tolvaj Istvan es Verner Matyas Uraimek, a Be allo Penzert tett le o kegelme ket arany gyuruket, egyikben van Onix, masikban Carniol. Isten segellye a Becsulletes Czeh javara fizetett egy Aranyott. Ezt megh fizette egészben fl. Anno 1700 Die 2 Octobris. A Zalogotis Ki attak o kegelmuk.

Anno 1699 Die 3 Octobris A Becsulletes Czehnek Sollemnis Congregatioja leven Allott be a bocsullates Czehbe[n] Debreczeni Istvan U[ram] Nacione Hungarus. Kezesek lettenek o kegelmejert Miszti Pal es Verner Matyas Uraimek a Be allo Penzert Adott be egy Ezust gyertyatartott. Isten segellye minden jora.

Anno 1700 Die 5 Juny Fizetett be fl. 1, 73

Anno 1702 Die 9 Octobris Adott ismet fl 4,26. Es igy Solvit egeszben. Az Zalogot ki attuk o kegelmenek

Anno 1703 Die 30 Julii

Solemnis Congregatioja leven az becsulletes Czehnek allott be az becsulletes Czehben Gyulai Boldisar Uram, Nazione Hungarus, ugyan ittvalo Mester Ember fia leven, fizetett az be allasert fl. 3. Hogy elebb hazasodott, azert fizetett az Articulus szerint fl. 4. Isten segelye minden jora o kegelmet.

Anno 1703 Die 1 Decembris

Leven becsulletes Czehnek Solemnis Congregatioja teven Instantiat Csiszar Gyorgy Ur es Nagyfalvi Janos, Vasarhelyi Erszenyes Istvan, Nazione Hungarus, Uram Czehbe valo be vetele irant az becsulletes Czeh is be vette o k[e]g[e]lmet. Fizetett az be allasert fl.6. Isten segelye minden jora o k[e]g[e]lmet.

Anno 1705 Die 7 Martii

Solemnis Congregatioja leven az becsulletes Czehnek, allott be az becsulletes Czehben Gyalai Medgyesi Ferencz Uram, Nazione Hungarus, Kezesek o k[e]g[e]lmeert, Nagyfalvi Janos es Varadi Samuel Ur[aim], az be allo Penzt meg atta a fl.6 hat forintot.

Anno 1705 Die 18 Julii

A becsulletes Czehnek Solemnis Congregatioja leven, allott be az becsulletes Czehben Finetz Mihally Uram Kezesek o kegelmeert Miszti Pal es Varadi Samuel Uramek, az be allo Penzt ugy mint fl. 6 meg atta. Nazione Saxo.

Eodem Anno et Die

Allott be az becsulletes Czehben Vasarhelyi Persiai Marton Uram, Nazione Hungarus, kezesek erette Nagyfalvi Janos es Varadi Samuel Uramek, az be allo Penzt ugy mint fl.6 meg atta.

Anno 1710 5 Julii Solemnis Congregatioja leven az becsulletes Czehnek vetetett be Verner Janos Deak Uram o kegelmes becsulletes Czehunk tarsasagaba[n], kezesek erette Szegedi Janos es Varadi Samuel Uramek okegelmok az be allo Penzt pedig ugy mint fl.6,00 de facto megh adta. Nazione Saxo.

Anno 1714 Die 10 Februarii Soelmnia Congregatioja leven az becsulletes Czehnek Miszti Pal es Gyulai Boldisar Uraimek o Kegelmek allanak fel es Instalanak a becsulletes Czeh előtt Vagner Istvan mellett a veget, hogj kegelmet becsulletes Czehunknek tarsasagaba vennok be es a munkara kezet szabadicsuk fel, o kegelmek instantiojat megh tekintven, a becsulletes Czehbe be vottuk kezesek lottek kegelmeert ugjan az Instansok o kegelmek hogj becsulletes czehunknek Articulusinak mindenekben obtempral a be allo penzt pedig ugj mint fl.3,00 mint hogj mester ember Fia volt, de facto le tette. Nazione Saxo.

Eodem Anno et Die az alkalmatossággal allanak fel Katona Pal Uram es Gyalai Boldisar Uraimek o kegelmok es Huszar Peter Uram mellett instalanak a becsulletes Czehnek hogy o kegelmetis becsulletes Czehunk tisztesegebe vennuk be es a munkara kezet szabaditanok fel, megh tekintven az o kegelmeknek instanciojat, o kegelmet be vettuk es a munkara kezit fel szabaditottuk, a be allo penzt penigh, mivel becsulletes mesterember Fia volt de facto megh adta fl.3,00. Kezesek o kegelmeert az Instansok o kegelmek. Nazione Hungarus.

Anno 1717 30 Januarii A becsulletes Czehnek Proba Szedesi Alkalmatossa-gaval Solemnis Congregatioja leven Miszti Pal es Gyulai Boldisar Uraimek o kegelmek Instanciat tenek Gucci Daniel Uram o kegelme mellett, hogj becsulletes Czehunknek tarsasaga kozze be

vennok es a munkara kezit fel szabadicsuk; megh tekintve[n] azert a becsuletes Czeh o kegelmek instanciojat, becsuletes Czehunkbe be vottuk, Kezesek o kegelmeert ugjan az Instansok o kegelmek, hogj becsuletes Czehunk[ne]k Articulussinak mindenekben obtempral, a be allo penzert penigh ugj mint pro fl.6,00 hagj a Zalogbe a becsuletes Czeh ladajibe egj rubintos kormos Arany gjurut be fizetven Guczi Daniel Uram a be allo penzt, Zalogjat ki adtuk. Nazione Saxo.

Anno 1721 Die 4 Junii az Solemnis Congregatiojakkor az Becsulletes Czehnek Miszti Pal es Gyulai Boldisar Ur[ame]k allanak fel es Instalanak az Becsulletes Czeh elott Desi Hoszszu Istvan Uram mellett a Vegre hogj eo kegelmet becsulletes Czehunk tarsasagaban Vennok be az munkara kezet szabaditanok fel eo kegelmeknek Instantioijat meg tekintven eo kegelmok hogj Becsulletes Czehunknek Articulussinak mindenekben enged[elmes]az be allo penztis ugj mint hat forintot o. Fl. 6 meg fizette eo [kegelme]. Nazione Hungarus.

Anno 1721 Die 17 Maii. Az becsulletes Czehnak Proba Szedesi alkalmatossaggal Solemnis Congregatioja leven, fel alvan Miszti Pal es Gyulai Boldisar Uraimek eo kegelmok Instalanak az becsulletes Czehnek hogj Katona Mihaly Uramat, az becsulletes Czeh[n]ak tarsasagaban vennok be meg halgatvan az becsulletes Czeh az oe kegelmok Instantiojokat be Vottete, kezesekek lottek ugjan az Instansok eo kegelmek hogj az becsulletes Czehnak mindene[kben] engedelmes leszen. Az be allo penzel penigh nem tartozik. Mivel mind maga Mester Ember gyermeke a mind s mind Felesege. Nazione Ungarus.

Anno 1721 Eodem Die Ismet fel alvan Miszti Pal Uram es Gyulai Boldisar Uramek Instalanak az becsulletes Czehnak azon hogj az becsulletes Czehnak tarsasagaban Miskoczi Mihaly Uramat Vennok be es kezet az munkara szabaditanok fel m[e]g halhatvan az becsulletes Czeh az oe kegelmok Instantiajokat be Vottek Kezesekis lonek ugjan az Instansok eo Kegelmek, hogj mindenekben az becsulletes Czehnek engedelmes leszen. Az be allo penzt is be fizette harom forintot flo 3,00 mivel Czeh Mester Uram leanjat vette. tobbel nem tartozott. Nazione Ungarus.

Anno 1721 Eodem Die Ismet fel alvan Miszti Pal Uram es Gyulai Boldisar Uramek Instalanak azon hogj az becsulletes Czehnak tarsasagaban Dalljai Mihaly Uramat Vennok be es kezet az munkara szabaditanok fel, meg halgatvan az becsulletes Czeh az eo kegelmeknek Instantiojokat, be Vottek, Kezesekis lonek ugjan az Instansok eo kegelmek hogj az becsulletes Czehnek mindenekben engedelmes leszen. Az be allo penzt, hat forintot, az jovo czeh napjara tartozik eo kegelme ugj Zalagul, vagj kesz penzul be fizetni. Nazione Ungarus.

Anno 1722 Die 3 Decembris. Az becsulletes Czehnek Solemnis Congregati-oja leven, fel alvan Bihari Gergely es Verner Janos Uramek eo kegelmek] Instalanak az becsulletes Czehnak azon hogj Ujhellyi Gabor [Uramat] az becsulletes Czehnek tarsasagaban vennok be meg halgatvan az besulletes Czeh az eo kegelmeknek instantiajokat be vettek, kezesekek lonek ugjan az Instansok eo kegelmeknek hogj az becsulletes Czehnak mindenekben engedelmes leszen. Az be allo penzt mostan meg nem fizetven flo. 6 lonek kezesekek Instans Uraimek eo kegelmek kovetkezend o Czeh gjules napjaig. Nazione Hungarus

Anno 1727 Die 15 Novembris fizetet ezen Penzben Ulljhellyi Uram ket forintot negjven penzt flo 2,40 Ezen ket forintnak egyiket az Becsuletes Czeh adta: Kolcsos Mester Ur[un]k hoszszu kotel vasarlasan ugj mint Verner Janos Uram.

Anno 1731 11 Decembris fellyebirt be allo restantia penzt be fizette Ulljhellyi Gabor Uram flo 3,60.

Anno 1724 Die 6 Maii Az becsulletes Czehnek Proba Szedesi alkalmatossaggal Solemnis Congregatioja leven fel alvan Verner Janos es Desi Istvan Uramek Instal[n]ek az becsulletes

Czehnek azon hogj Szekelly Janos Uramet az becsulletes Czehnek Tarsasagaban vennok be es kezet az munkara szabaditanok fel meg halgayvan az becsulletes Czeh az eo kegelmeknek Instantiajokat be vettek kezesek lonek ug[ian] az Instansok eo kegelmek hogj az becsulletes Czehnak mindenekben engedelnes leszen.

Az be allo penztis be fizette eo kegelme ugj mint hat forintot, fl.6,00 Nazione Saxo.

Anno 1726 Die 22 Januarii Remek Collatio alkalmatossagaval solemnis Congregatioja leven az becsulletes Czehnek fel alvan Verner Janos es Desi Istvan Uramek eo kegelmeknek Instalanak az Becsulletes Czehnak azon hogj Nagj Banyai [Miskolci] Istvan Uramat, az becsulletes Czehnak Tarsasagaban vennok be es kezet munkara szabaditanok fel, meg halgatvan azert az Becsulletes Czeh az eo kegelmeknek Instantiajokat be vettek kezesek lonek ugjan az Instansok eo kegelmek hugj az becsulletes Czehnak mindenekben engedelnes leszen

Az be allo penzert mivel mostan be nem fizetthet flo. 6,00. Lon keze[s] maga Tisztes Czeh Mester Szolosi Gabor Uram eo kegelme.

Anno 1729 Die 21 Februarii Fizetet ezen penzben Miskolci Istvan Uram, három forintot flo.3

Anno 1727 Die 28 Junii Proba Szedesi alkalmatossággal Solemnis Congregatioja leven az Becsulletes Czehnak. Annak rendi Szerent Szorossan meg vizgalni az probakat mellyekis Igen keves fogiatkozasal talaltattak.

Anno 1728 Die 18 Septembris Proba Szedesi alkalmatossággal Solemnis Congregatioja leven az Becsulletes Czehnek annak rendi szerint szorosan meg vizgalvan az probakat mellyekis igen keves fogiatkozassal talaltattak.

Anno 1729 Die 5 Februarii Proba Szedesi alkalmatossággal Solemnis Congregatioja leven az Becsulletes Czehnak annak rendi szerint szorosan meg vizgalvan az probakat mellyekis igen keves fogiatkozassal talaltattak.

Anno 1729 Die 7 Maii. Proba Szedesi alkalmatossággal kozonseges gjulese leven az Becsulletes Czehnek, annak rendi szerint szorosan meg vizgalvan az probakat mellyekis helyyesen talaltattak.

Anno 1730 Die 2 Septembris Proba Szedesi alkalmatossággal Solemnis Congr[e]gatioja leven az Becsulletes Czehnak es az probakat annak rendi szerint szolgalmatosan meg vizgalvan mellyekis hijanosan nem talaltattak. Ennek alkalmatossagaval Desi Istvan es Ullyhelyyi Gabor Uramek Instalanak azon, hogj T. Szolosi Gabor Uram Fyái Szolosi Sigmond Uramat Becsulletes Czehben vennok be es kezet munkara szabaditasuk fel meg halgatvan az becsulletes Czeh az eo kegelmek keresekit becsulletes Tarsasagonkban be vettek, es kezet az munkara fel szbaditottak.

Mint hogj T. Mester Ember Gyermek, az be allo penznek felit meg fizette ugj mint három magjari forintokat Flo. 3,00.

[Eo]dem Anno et Die T. Gyulai Boldisar es Desi Janos Uramek Instaltanak] Azon hogj Veniczei Sandor Urat az Becsulletes Czehben S. magok Tar[sasagaban] vegje be, es kezetis az T. Mesterseg folytatasa Szabaditsa fel. Meg halgatvan az Becsulletes Czeh az eo kegelmeknek Instantiajokat be vettek es kezetis munkara fel Szabaditottak. Kezesekek lottek ugjan az Instansok eo kegelmek hogj az Becsulletes Czehnek mindenekben engedelmes leszen.

Az be allo penz hat forintokert advan Zalogot. Veniceii Ur maga Smaragdus remek gjurujet, ki adodot az Iffiu Mesternek reszire az gjuru.

Anno 1731 Die 1 Decembris. Solemnis Congregatioja leven az becsulletes Czehnak, Proba Szedesi alkalmatossággal, elsobenis az probakat szorgalmAtqueon meg visgalvan jollehet nemellyik keves fogiatkozassal leven Served pro Semper, el engedtetek ugj mind azon altal hogj az ki azon fogiatkozason talaltatik, T. Czeh articulusa[i] szerent meg buntettetik.

Anno 1733 Die 27 Julii Solemnis Congregatioja leven az Becsulletes Czehnak, Proba Szedesi alkalmatossággal, elsobenis az probakat SzorgalmAtqueon meg visgalvan, Comaromi Uram probaja hijanison talaltatot, modo semel per semper el engedtetet ugj mind az altal hogj tobbé ebbeli fogiatkozastol meg buntettetik. Mint hogj egjel panasza eset iranta, az maga munkaja irant.

Anno 1733 Die 28 Novembris Solemnis Congregatioja leven az Becsulletes Czehnak, Proba Szedesi alkalmatossággal, elsobenis az Probakat Szorgalmatoson meg visgalvan helyyesen tanaltattak ezen alk[al]matossággal emlékez-tete T. Czeh mesterek Szekelly Janos Uramat Mester Asztal, meg adasara, mivel ennek elotte ket ezte[do]nis tott kegelme igjretet mostan ezért vegeztetet hogj eo kegelme kovetkezendó 1734. Esztendoben, Januariusban adja meg mellyet becsulletele fogada Szekelly Janos Uram, hogj meg adgja.

Anno 1734 Die 13 Februariis. Proba Szedesi alkalmatossággal Egesz gjulese leven a becsulletes Czehnek, elsobbannis az probakat Szorgalmatoson meg visgalvan helyyesen talaltattak.

Anno 1735 Die 4 Junii Proba Szedesi alkalmatossággal egesz gjulese leven a becsull[e]tes Czenak elsobenis a probakat Szorgalmatoson meg visgalvan helyyen talaltattak.

Anno 1735 Die 19 Novembris. Fel alvan T. Katona Pal es Gyulai Boldisar Ur[ame]k Katona Joseph Uram mellet, hogj a Becsulletes Czeh a magok becsulletes Tarsasagaban vene be meg halgatvan a B. C. az eo kegelmeknek keresekeket be vettek Katona Josep Uramat az be allo penzert lott kezes az eo kegelme az edes Attya Katona Pall Czeh Mester Uram eo kegelme az kovetkezendó Czeh napjaig. Mivel Mester ember gyermeke csak felivel tartozik. Hung flo. 3.

Anno 1736 Die 3 Martii Fel alvan Huszar Peter es Desi Istvan Ur[ame]k D[abo] Istvan Uram iranty Instalvan ei kegelmek azon a B. C. hogj a B. Czeh maga Tarsasagaban vegje be, es az kezit a munkara Szabadicsa fel. Meg halgat[van] eo kegelmknek keresekeket be veszik magok tarsasagaban az be allo penzt Be fizette. Dabo Istvan Uram. Hung. flo.6. solvit

Az Remeke elot valo Hazasasadulasaert tartozik az articulus szerent fl.4.

Az Remeke buntetesert negj forint fl.4.

Ezen nyolc forintokert lott kezes Miskolczi Mihaly Uram az kovetkezendó Czeh napjaigh.

Eodem anno 1736 3 Martii Fel alvan Verner Janos es Desi Istvan Ur[ame]k Instalanak azon hogj Jonas Samuel Urat az becsulletes Czehben s. magok tarsasagaba vegje be az B. Czeh meg halgatvan eo kegelmek keresekeket be vovek es kezit sz[abad] m[unkara] fel szbaditottak eo kegelmek az be allo penzt be fizette Jonas Samuel. Hung. Fl.6. solvit

Eodem Anno 1736 3 Martii Fel alvan Verner Janoses Desi Istvan Uramek Instalanak azon [hogy] Monai Joseph Uramat a B. C. maga tarsasagaba vegje be es kezit a munkaraszbadicisa fel meg halgatvan eo kegelmek keresekeket be vovek, a be allo penz hat forint fl.6

[Remek] [e]lot [v]alo Hazaso[dasaert] buntetese negj forint fl.4. [Kezes erette] Desi Istvan Uram fl.10. Desi Istvan Uram meg fizette.

[Anno] 1736 Die 24 9bris Proba Szedesi alkalmatossággal eset Becsulletes Czehnak elsobenis az Probakat SzorgalmAtqueon meg vizsgalvan helyyesen [talaltatott].

Anno 1737 23 Februariis. Proba Szedesi alkalmatossággal egesz gjulese leven a B. C. elsobenis a probakat Szorgalmatoson meg visgalvan helyyesen talaltatot. Ezen alkalmatossággal fel

alvan Gyulai Boldisar es Desi Istvan Ur[ame]k Instalanak azon hogj magok Tarsasagokban a B. Czeh vegje be Szabo Otves Janos Urat meg halgatvan a B. C. eo k[e]g[e]ll[muk]nek be vettek es az kezet a munkara fel Szabaditottak. Az be allo penzt Hung flo. 6 meg fizettet mellyrul az Remek be vetelinel velo konyvben vilagosan meg van irva.

Anno 1734 Die 16 Martii fel alvan Huszar Peter es Desi Istvan Uramek eo kegelmek Instalanak azon hogj a B. C. magok Tarsasagaban vegjak be Nyiro [Matias Feltmajer] Martont Urat es az munkara kezet a b.c szabadicsa fel meg halgatvan eo kglme kereseket be vettek az be allo penzt be fizette Hg. Flo.6.

Hazasodasa bunteteseben is fizetet ezen alkalmatossaggal H. Flo. 1. három forintlyært hagjot zalogul egy karika zomancsos arany gjurut.

Anno 1734 Die 5 Octob[ris] Proba Szedesi alkalmatossaggal agesz gjulese leven a B. Czehnak elsobenis a probakat Szolgalmatoson meg visgalvan helyyesen talaltattak. Ezen alkalmatossaggal Vegeztetet az Temetesi kozsontetis mellyre valasztattak N. Gyulai Samuel Uram es Desi Istvan Uram az Oregek kozsul az Iffijak kozsul valasztattak kolcsos Mester Katona Mihaly Urmat es Szekelly Janos Uraink eo kegelmek. Ezen alkalmatossaggal vegeztetet hogj minden becsulletes Czehbeli Mester mind oreg mind Iffiu az Temetesen meg jelenjek, kulonben az Articulus szerent egj, egj nehezek ezustel meg buntettetik minden kedvezes nelkul. Kolcsos Mester Uram tartozzek notalni kik meg nem jelennek temetesen es Czeh Gulese napjan Laistrom Szerint ele adni.

Anno 1740 Die 2 Aprillis Solemnis Congregatioja leven Instalvan Huszar Peter es Des[i] [Istvan] Uramek hogj Gyulai Marton es Gyulai Laszlo Deakokat az Czeh magok Tarsasagaban vegjek be az be allo penzt penig hat forintot meg fizettek, minthogj t[iszte]l[e]t[e]s Czehunkbeli Mester ember fia felivel tartoztanak, az munkara penig kezek fel szabaditatik mindazon altal ollyan Conditioval, hogj hazassagokatis Czehunk Articulusa Szerent accelebrallyak.

Eodem Anno et Die Solemnis Congregatioja leven Tabla jarasanak alkalma-tossaggaval az becsulletes Czehnek fel alvan Huszar Peter es Katona Mihally Uraimek Instalanak azon hogj Hatzegi Samuel Uramatt az T[iszte]l[e]t[e]s Czeh magok Tarsasagaban vegjek be, meg halgatvan az b[ecsu]l[e]t[e]s Czeh az kglmek Instantoajokat az Czehben be vettek keze fel Szabaditatik az munkara az be allo penztis meg fizette az hat forintott fl.6,00.

Desy Janos

Bako Imre

Valo mester remekessek

[?] Marton

Baiusz Peter

Nireo Istva[n]

Zegedj Istvan

Fenessi Mihalj

Illiefaluj Istva[n]

RÖVIDÍTÉSEK ÉS SZÓMAGYARÁZAT

Fl.= florinus (forint)

d. = dénár

M = márka (súlymérték, 1M = 240 gr)

P = pisetum (nehezék, 1P = 4,375 gr)

pp = propter (azért)

ars, -tis = mesterség

atque = és, valamint, továbbá, emellett

servitus, -utis = szolgálat, kötelezettség

littera, -ae = levél

genealogia, -ae = nemzedékrend

pecco, 1 = tévedni (*Peccavit* [!], *Peccavit* hibás formáival is találkozunk)

probationis = szemle

tenetur = tartozik

punio, 4 = büntetni

convictio, -nis = (ez esetben) lakoma

contentus, -um = megelégedettség

mense magisteri = mesterasztal

ingrediatur = belépés

obtemperatio, -nis = engedelmesség

instantia, -ae = kérelem

Sunkó Attila

A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent Levéltárának működésére vonatkozó iratok

Jelen bevezetőben szeretném röviden bemutatni azt a közeget, amelyben az alább közlendő források keletkeztek, megkönnyítendő azok értelmezését, feldolgozását.

Az 1556-ban országgyűlési végzés által elrendelt szekularizáció, az erdélyi püspökség jövedelmeinek fejedelmi, azaz állami kézbe vétele következtében mind a Gyulafehérvári Káptalan, mind a Kolozsmonostori Konvent sajátos helyzetű és jogállású intézmény volt.

Nevük és hiteleshelyi feladatuk megmaradt, utóbbiakat, a levéltárak őrzését és működtetését egyházi helyett immár világi személyzet, az 1557. évi tordai országgyűlés által mindkét helyre rendelt 4-4 „kiváló nemes ember” látta el. Ők a valójában csak 1575-től működő requisitorok, magyarul káptalanok. Az őket kinevező fejedelem által biztosított éves járandóságuk 1576-1630 között 50 forint, a munkadíj, egy-egy járásban kijelölt dézsma, búza (20 nagyobb köböl), bor (2 hordó), élőállat (két, vágásra alkalmas disznó).⁴⁰ Ehhez járultak még a különféle fejedelmi (főként birtok-) adományok. Működésüket, amelynek legfontosabb, legkézzelfoghatóbb bizonyítékai és emlékei az általuk vezetett, összeállított és ezért a hagyományhoz híven nevüket is viselő hiteleshelyi jegyzőkönyvek,⁴¹ a fejedelmi kancellárián készült hiteles másolati kötetek, a Királyi Könyvek őrzése, birtokba iktatás, becsü, idézés - az 1575-ben készült és több, 1650 körül, valószínűleg Gyulafehérváron készült másolatban fennmaradt, részben annotált, a Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent számára egyaránt érvényes szabályzat és eskü határozta meg.⁴² A requisitorok azonban jövedelmüket a díjak, illetékek önkényes többszörösére emelésével igyekeztek kiegészíteni, és a szabályzatot a pecsételésre, a hiteles másolatok készítésére vonatkozóan, az elégtelen feltételek, a létszámhiány, az épület rossz állapota miatt is gyakorta megszegették.⁴³

A Gyulafehérvári Káptalannak a kolozsmonostori és a váradi hiteleshellyel szemben is kiemelkedő tekintélye volt, amit azzal magyarázhatunk, hogy a fejedelmi székhelyen működött, és a Királyi Könyveket őrizte.⁴⁴ Maguknak a requisitoroknak a tekintélyét, tisztuk

⁴⁰ Salarium Annuum. Külzetten: Tabella solutionis annualis trium requisitorum Capituli Albensis per dominos regnicolas approbatae ac a diversis principibus confirmatae. 1666. december Gyulafehérvár. Böszörményi István gyulafehérvári requisitor nyugtája a szerződésében rögzített éves búzajárandóság átvételéről nemes és vitézlő Farkas Péter gyulafehérvári frumentáriustól. 1668. január 27. Gyulafehérvár. Gyarmati István. 1673. június 25. Gyulafehérvár. Dióssi Gáspár. 1673. december 28. Gyulafehérvár Gyarmati István. F12 XIV./3.

⁴¹ Például a későbbiekben említendő Balásfy János: Prothocollum Johannis Balásffy. Az első bejegyzés 1580. március. 20. Az utolsó: 1591. augusztus. F2 13. kötet. 1786-ban készült másolata a 14. raktári számú kötet.

⁴² Juramentum capituli et conventus requisitoris. F12 XIV./3. Kiadva másik, annotálatlan példányról: JAKÓ, 1958. 56. A Conventről és Káptalanról való instructio I-XXI. pontban. Magyar nyelvű. Három példányban. Az egyiken: Ex veteri et obsoleto exemplari transumptum per Franciscum Taraczközy anno 1650. die 1. junii. 12 F12 XIV./3. Kiadva: másik, néhány ponton a főszevegen is eltérő, annotálatlan példányról JAKÓ, 1958. 54-56.

⁴³ Ld. a no. 1-2. iratot.

⁴⁴ A hagyományos hiteleshelyi levéltáraktól eltérően ide helyezték a vámszabályokat, adóösszeírásokat, országgyűlési végzéseket, követutasításokat is. PAPP, 1936. 62.

„bizalmi állás” jellegét igazolják a fejedelmi mandátumok is.⁴⁵ A requisitorokkal szemben igen magas szakmai követelményeket támasztottak, többségük közvetlenül a nagyobb kancelláriáról került ide hosszabb, legalább 5-6 éves írnoki szolgálat után.⁴⁶ A történeti forrásokban gazdag, a többség számára zárt levéltárakban való kutakodás lehetősége, a fejedelemhez fűződő bizalmi viszony magyarázhatja, hogy az erdélyi történetírás kiválóságai, Szamosközy István, Bojti Veres Gáspár, Szalárdi János is életpályájuk egy szakaszában requisitorként működtek.⁴⁷

Néhány gondolat erejéig szeretném röviden, fontosnak vélt elemeiket hangsúlyozva bemutatni és méltatni az Erdélyi Fejedelemség levéltártörténete szempontjából kiemelkedő jelentőségű, és jónéhány vonatkozásában ezen a jelentőségen messze túlmutató forrásokat, az áttekinthetőség érdekében közlésük sorrendjében.

Mindenképpen az élre kívánczik az 1650-ben a másolatot készítő levéltáros(ok) két, egymástól jelentősen eltérő megjegyzéseivel ellátott példányban fennmaradt, eredetileg az 1575. évben keletkezett szabályzat, amelynek rendkívüli értékét a gyakorlati megvalósítást és megvalósíthatóságot a szigorú szabályzással olykor ironikus hangvétellel ütköztető szerkezete adja. (No. 1-2.)

A requisitorok törvényekben is többször rögzített javadalmazása a Báthory Kristóf idejétől Brandenburgi Katalin (1576-1630) uralkodásáig terjedő időszakban a kor szokásának megfelelően több elemből, készpénzből, búzából, borból, vágósertésből, dézsmajuttatásból tevődött össze. (No. 3.)

I. Rákóczi György fejedelem felismerve a Királyi Könyvek (a Fejedelmi Kancellária hiteles másolati kötetei) rendkívüli jelentőségét, elhatározta azok rendezését, kiegészítését, ezért a hiteles másolat hiánya esetén az eredeti iratot kéri vissza az adományozottól, jelen esetben főispánnak kinevezettől, másolatkészítés céljából. (1640. szept. 28., No. 4.)

A rendszeres kodifikációs munka részeként folyt a régi országgyűlési törvénycikkek összegyűjtése, amelynek tevékeny részese, mondhatni irányítója győrmónostori Kemény János, a későbbi fejedelem. Ő kér tájékoztatást a „munkacsoport” tagjainak addigi javadalmazásáról. (1653. március 14., No. 5)

Elsősorban pecsétteni, hivataltörténeti jelentőségű, hogy a II. Rákóczi György szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjárata megtorlásaképpen az Erdélyt és székvárosát feldúló tatár csapatok a nála lévő káptalani pecsétnyomóval együtt elhurcolták a Gyulafehérvári Káptalan requisitorát, ezért kellett, a forrásban megjelölt áron, új pecsétnyomót készíttetni. (1658. szeptember 25., No. 6.)

A hiteleshelyi levéltárak állami levéltárként való működésére, az Erdélyi Fejedelemség fejlett levéltárügyére vet világot az úgynevezett Királyi Könyvek elhelyezéséről, hányatott sorsáról, és kiemelt fontosságukat magyarázó használatukról fejedelmi utasításra keletkezett jelentés. (1664. február 18., No. 7.)

⁴⁵ Balásfy János requisitor Báthory Zsigmond fejedelem parancsára részt vett Király Albert, az udvari lovasság kapitánya vezetésével Kerekes Balázs, a fejedelem udvari familiárisa által a moldvai Kármáni aga ellen elkövetett hatalmaskodás ügyében 1592. január 24-én Gyulafehérváron összeült sajátos udvari bíróság működésében. F12 XIV./3. Kiadása: SUNKÓ, 2001. 55-56. A bíróságra 27-43. 1647. 26. Beszterce. II. Rákóczi György erdélyi fejedelem és Kénossi Ferenc jogügyigazgató (causarum nostrarum fiscalium director) kéri a Kolozs, Torda, Doboka vármegyékben fekvő fejedelmi javakra vonatkozó iratokat. F28.

⁴⁶ TRÓCSÁNYI, 1980. 200-201.

⁴⁷ Bojti Veres Gáspár (1623-1640?), a Gyulafehérvári Káptalan requisitora, fejedelmi udvari történetíró és lelkész (concionátor). BARTONIEK, 1975. 327.; Szamosközy István 1593 után a Gyulafehérvári Káptalan requisitora. BARTONIEK, 1975. 277.; Szalárdi János (1633-1638) a nagyobb kancellária írnoka. SZAKÁLY, 1980. 21., TRÓCSÁNYI, 1980. 195.; 1638. (1657?-1660) a váradi káptalan requisitora. BARTONIEK, 1975. 448., TRÓCSÁNYI, 1980. 201.; Kolozsmonostori Konvent requisitora. SZAKÁLY, 1980. 30.; 1664-1666. Gyulafehérvári requisitor. BARTONIEK, 1975. 448., TRÓCSÁNYI, 1980. 195.

A szabályzattal szöges ellentétben a requisitorok, miként a korszak más tisztviselői is, tevékenységük jelentős részét szállásukon végezték, az ehhez szükséges levéltári anyagokat, beleértve a pótolhatatlan Királyi Könyveket is, otthon tárolták. A fontos és a munka folytatásához nélkülözhetetlen „irathagyatékot” így többnyire csak a levéltáros halála után lehetett a munkatársaiból létrehozott, a helyszínre kiszálló és ott egyfajta jegyzőkönyvet felvevő „ad hoc bizottságnak” nehézségek árán visszaszereznie. (1666. július 10., No. 8.)

A requisitori tisztség fontosságát jelzi, hogy a tisztség betöltőjének halála után néhány nappal kollégái nemcsak a káptalanba visszaszállítandó anyagokról gondoskodtak, hanem már javaslatot is tettek az utód személyére vonatkozólag. Szakmai hitelük következtében a fejedelem az általuk javasolt személyek egyikét nevezte ki a tisztre. (1667. február 17., No. 9.)

Hogy ez nem egyedi eset lehetett, ékesen bizonyítja a levéltárosok - a hivatalnok értelmiség-ről alkotott uralkodói, társadalmi elképzeléseket, elvárásokat híven tükröző - fejedelmi utasítás alapján történő gondos kiválasztása, a leendő munkatársak ajánlásának figyelembevételével. (1677. április 13., No. 10.)

A személyi állományon kívül a fejedelem figyelme kiterjedt a levéltár épületének állagára is. A polgármesteri jelentés hatására requisitorokat küld ki helyszíni szemlére. (1678. január 7., No. 11.)

A hiteleshelyi működés a szabályzatot ezúttal is megszegve, legalábbis részben a requisitor házánál történt, aki a káptalan pecsétjét is magánál tartotta, és az ügyfélnek „postán” is hajlandó volt a kért iratot elküldeni. (1681. július 2., No. 12)

Mind formai, mind tartalmi szempontból külön csoportot képeznek az igen sokrétű információt hordozó végrendeletek. A magán- és közéleti szféra egyaránt megvilágítást nyer. Jogtörténeti szempontból a végrendelet felvételének részletezett körülményei kelthetnek figyelmet; a hátramaradottakról való gondoskodás az Erdélyi Fejedelemség viszonyait és a betöltött hivatal figyelembe véve a biztos vagyoni helyzetet és a végrendelező társadalmi kapcsolatait is jól mutatja. Említésre méltó, bár már ismert tény, hogy az Erdélyi Fejedelemségbe Magyarországról (ezúttal Zalából, Baranyából) érkezettek jó része kereste - és mint látni fogjuk, nem is sikertelenül - a boldogulását a központi kormányzat valamelyik hivatalánál.⁴⁸ (1596. október 3.; 1637. február 27., 1642. március 18., No. 13., 14. 15.)

Összefoglalásképpen elmondható, hogy a közölt források remélhetőleg hozzájárulnak az Erdélyi Fejedelemség (művelődés)történetéről alkotott kép finomításához, gazdagításához.⁴⁹

⁴⁸ TRÓCSÁNYI, 1980. 201-202. 204.; SUNKÓ, 2002. 308.

⁴⁹ A magyar szövegeket modern írással közlöm az alábbiak szerint: A szövegben előforduló tulajdonneveket, pénzüsségeket szögletes zárójelben betűhíven is közlöm. A magyarként használt, todalékkolt idegen szavakat betűhíven közlöm. A magyar nyelvű szöveg rövidítéseit szögletes zárójelben oldottam fel. A tájnyelvi sajátosságokat nem tartottam meg. A tagolást, központosítást a mai használatnak megfelelően alkalmaztam. A latin nyelvű szövegeket a humanista helyesírásnak megfelelően közlöm. A központosítást értelemszerűen alkalmaztam. A rövidítések feloldását nem jelöltem. A modern írással, a mellette szóló érvekről és elvekről, annak a magyar forráskiadásban betöltött helyéről részletesen ld. BAK, 2000. 118-119. (A mintapéldák 124-136.)

A Konventről [Conventről] és Káptalanról [Captalanrol] való instructio⁵⁰

I.

Hogy direktor uram⁵¹ Sulyok Imre⁵² [Suliok Imre], urammal, ítélőmesterrel össze,⁵³ a Kolozsmonostori Konventbeli [Monostori Conventbéli] leveleket számszerint adják kezükbe a requisitoroknak.

Bánfi Pál [Banfi Pál]. Kolozsvárott [Colosvarult], úgy gondolom, ez Instructio most is fenn fog lenni.¹

II.

Hogy a reguisitorok a leveleket transumalván,⁵⁴ minden esztendőbeli és vármegyebeli leveleket külön-külön valame^{II} nyiek, beírják: annak táblát csináljanak, hogy mikor leveleket kerestetnek velük, megtalálhassák. De azért a leveleket se veszítsék el. Együtt legyenek mind fejenként, amikor conferálják az originálokkal a transumptumokat.⁵⁵

Ha minden hasznos levelet most újonnan Protocolumba⁵⁶ írnak, kétszáz tudós embert alkalmas ideig megtartana e munka: annyira nagy romlás és pusztaság vagyon a Sacristiában⁵⁷ a leveleknek gondviséletlensége miatt.

III.

Hogy a conventnek amennyire régen határuk volt, míg járhasanak az országban és Magyarországon [Magyar Országban] executioban,⁵⁸ addig járhasanak, tovább ne: hogy a Gyulafehérvári Káptalannak is [Fejérvári Captalannak] legyen bizonyos helyük, hol exequalhasanak.⁵⁹

Most semmi efféle rendtartás nincsen, hanem aki hozzá érkezik, menten megy.

⁵⁰ Instructio = utasítás, rendelkezés itt tkp. Működési Szabályzat

⁵¹ Direktor uram: Sombori László 1559-1563. A nagyobb kancellária írnoka, 1570 májusa: a Fejedelmi Tábla ülnöke, 1572-1579 (1586?): fiscalis director, 1575-1590: tized-főarendátor, 1581-1590: tanácsúr, 1583-1585: a Báthori Zsigmond nevében kormányzó Hármastanács tagja. A „tisztán hivatali pályán” felemelkedők egyike. JAKÓ, 1958 54. 2. lábjegyzet; TRÓCSÁNYI, 1980. 34, 37, 44, 108, 110, 195, 201, 325, 326, 360-364, 409.

⁵² Sulyok Imre: „Pályája a Báthori-kor nagy hivatali karrierjeinek egyike.” 1567: a nagyobb kancellária írnoka, 1572-1574: ítélőmester, 1576-1578: kancellár (TRÓCSÁNYI, 1980. 181, 357.), ítélőmester (JAKÓ, 1958. 56. 3. lábjegyzet)

⁵³ össze = együtt

¹ A másoló(k) megjegyzéseit, a szabályzat szövegétől való világos elkülönülés érdekében, sorköz után, dőlt betűvel közlöm.

⁵⁴ transumalván = átírván, átmásolván

^{II} Kihúzza: lyek

⁵⁵ conferálják az originállal a transumptumokat = összevetik az eredetivel az átiratokat

⁵⁶ protocolumba = jegyzőkönyvbe

⁵⁷ sacristiában = sekrestyében

⁵⁸ executioban = végrehajtásban

⁵⁹ exequalhasanak = végrehajthassanak

IV.

Hogy az evocatiokban⁶⁰ egyik a káptalanok közül procedalhasson⁶¹ és hit szerint adják ki a relatoriat⁶² és kiadhassa mindjárt.

V.

Az egyéb executiokban, tudniillik statutiokban,⁶³ határjárásban, communis inquisitio⁶⁴ dolgában vaivodalis⁶⁵ legyen mellette, a régi szokás szerint. A statutiokor három nap perseverallyanak⁶⁶ a jószág színén. A relatoriat 16-od napjára adhassák ki, előbb ne merjék kiadni.

VI.

A levelek requisitiojában⁶⁷ és kiadásában ezt observálják,⁶⁸ hogy valami dolus⁶⁹ avagy fraus⁷⁰ ne legyen benne. Olyan embernek adjanak levelet, akit megismerjenek, hogy illeti, ne valami idegen embernek, akinek köze nincs hozzá: az okért, hogy kárba ne hozzon valakit.

VII.

Mikor statutoria praeceptoriat⁷¹ visznek nekik, ki ne adják azt, hanem in specie⁷² megtartsák a régi mód szerint.

VIII.

A pecsételéskor mindnyájan együtt legyenek.

Mostan Bárdi [Bardi]^{III} akar egyedül pecsételni, mintha a többi collegáknak semmi tisztük a pecséthez nem volna.

⁶⁰ evocatiokban = idéző-, perbe hívó levelekben

⁶¹ procedalhasson = eljárhasson

⁶² relatoriat = jelentést

⁶³ statutiokban = birtokba iktatásokban

⁶⁴ communis inquisitio = közös, mindkét fél érdekében végzett tanúvallatás

⁶⁵ vaivodalis = vajdai, azaz fejedelmi ember

⁶⁶ perseverallyanak = maradjanak

⁶⁷ requisitiojában = előkeresésében

⁶⁸ observálják = vegyék figyelembe, tartsák be

⁶⁹ dolus = csalárdság, hazugság, ravaszság

⁷⁰ fraus = csalás

⁷¹ statutoria praeceptoriat = a birtokba iktatást elrendelő parancslevelet

⁷² in specie = különösen, egyedileg

IX.

Mikor valaki requisitoriával levelet kíván, a notarius⁷³ a conservatorral,⁷⁴ ha megelérik, összegyűljenek és conferálják az originállal, úgy adják ki. A notarius ő maga ki ne adhassa.

X.

A pecsét a régi formájára legyen, de az esztendő szám meg legyen rajta csinálva, hogy valami különbség ismertessék a régi pecsétől.

Nem ártana a pecsétet újon csinálni, mivel igen megkopott.

XI.

Minden fassiókat⁷⁵ és procurator vallásokat⁷⁶ bevehessenek és arról levelet is adhassanak.

XII.

A levelek váltságát⁷⁷ azonképpen vegyék mint a Generale Decretumban meg vagyon írva.

*Ebben nincs most semmi oly dispositio.*⁷⁸

^{III} A név utólag kihúзва. Bárdi István *Requisitor* Gyulafehérvári Káptalan 1647-1666. TRÓCSÁNYI, 1980. 189.; F2 Protocolum Stephani Böszörményi 1, 41 F1 Liber Regius XXV. Georgii Rákóczi II. 409., F3 F96, F12 XIV./3. Jegyzőkönyve: Protocolum Stephani Bardi I. 1647. november 26-1649. december 21. Terjedelem: 436 p. Protocolum Stephani Bardi II. 1652. január 8-1654. november 19. Terjedelem: 352 p. F2. Munkája: Index sensualis et verbalis Protocolum I-X. Eredeti címe: Index omnium rerum in protocolis Capituli Ecclesiae Albensis Transylvaniae universis conscriptarum et repositarum per Egregium Stephanum Bardi de Alba Julia requisitorem literarum capituli eiusdem Ecclesiae Albensis Transylvaniae et suae celsitudinis bibliothecarium excerptus ac propria manu conscriptus 1657 F 14. Egyéb tisztségei: a nagyobb kancellária írnoka 1631-1638. F3 F92 *marosportusi perceptor*. 1639. *tordai sókamarás*. 1647. TRÓCSÁNYI, 1980. 189.; *a fejedelem könyvtárosa (bibliothecarius principis)* 1651. március 5. F1 Liber Regius XXV. Georgii Rákóczi II. 409. 1657 F 14 Index sensualis et verbalis Protocolum I-X. *Fehér vármegye főbírája*. 1664. TRÓCSÁNYI, 1980. 189. F3 F96. Felesége: 1. Komáromi? (Bárdi István volt a Gyaluban lakó nemes és vitézlő Komáromi Márton, Kolozs vármegye egyik viceispánja és Szalánczi Judit sógora). 1638. április. 28. F3 F92. 2. Csernátoni Katalin. F2 Protocolum Stephani Gyarmathi 177. Halála: 1666. július. 10. előtt. Temetése: 1666. július. 10., Gyulafehérvár. F2 Protocolum Stephani Böszörményi 8.

⁷³ notarius = jegyző

⁷⁴ conservatorral = levéltárőrrel

⁷⁵ fassiókat = bevallásokat, fassio = bevallás, felvallás. Ingatlan időleges vagy végleges elidegenítése, az illetékes hatóság (például hiteleshely, vármegye) előtt tett ünnepélyes, legtöbbször írásba foglalt nyilatkozat. A tulajdon végleges átruházására vonatkozó szerződés az örökvallás (fassio perennalis), amikor is a felek a hiteleshelyen személyesen vagy teljhatalmú megbízott által előszóval nyilvánították ki, „vallották be” akaratukat és erről örökérvényű (perennalis) oklevelet (litterae fassionales) állítottak ki. BÓNIS, 1959. 30., VARGA, 1958. 1007.

⁷⁶ procurator = prókátor, a perbeli képviselőt ellátó meghatalmazott, ügyvéd. Procurator vallásokat = ügyvédvallásokat. A hiteleshely, az előtte történt megbízásukkor, ügyvédállításkor (constitutio procuratoria) ügyvédvalló levelet (litterae procuratoriae) állított ki, amit a tárgyaláson a procuratornak be kellett mutatnia. HAJNIK, 1899. 175-176. VARGA, 1958. 1048.

⁷⁷ váltságát = díját

⁷⁸ dispositio = rendelkezés

XIII.

Mikor valaki vallást télesen előttük, jól végére menjenek, hogy az legyen, akinek mondja magát, valami larvata persona⁷⁹ ne legyen.

XIV.

Igen oltalmazták a leveleket, hogy sok ember ne lássa, kiváltképpen nemes ember, amikor inquirálnak,⁸⁰ hogy valami csalárdság ne következzen.

XV.

Mindenféle executióknak, fassioknak és egyéb előttük kelt dolgokról való leveleknek pariajat megtartsák és reponálják.⁸¹

XVI.

Conservatoriumból⁸² soha egyéb levelet ki ne vigyenek, se szállásukon ne tartsanak, hanem csak azt vagy azokat, akiket valaki requiraltatott⁸³ és transumaltatni⁸⁴ akar velük, amelyeket post transumptionem⁸⁵ ismét, mindjárást helyükre vigyenek.

Ezen semm [?] jussát, ha meg jó [?] a [?] némelyiküknek [?].?

XVII.

Jószágról való privilegiumot⁸⁶ senkinek ők ne adjanak, hanem mindenben az instructiohoz tartsák magokat, e kívül ne hágjanak.

XVIII.

Senkinek semmi levelet in formam privilegii ők ne redigaljanak,⁸⁷ hanem csak quod eorum officii erit,⁸⁸ abban járjanak el.

⁷⁹ larvata persona = álcázott személy

⁸⁰ inquirálnak = iratot kerestetnek.

⁸¹ reponaljak = eredeti őrzési helyére helyezzék vissza

⁸² conservatoriumból = levéltárból

⁸³ requiraltatott = kikerestetett

⁸⁴ transumaltatni = átíratatni

⁸⁵ post transumptionem = átírás után

⁸⁶ jószágról való privilegiumot = birtokot illető kiváltságlevelet

⁸⁷ in formam privilegii ne redigáljanak = kiváltságlevél alakjában ne állítsanak ki

⁸⁸ quod eorum officii erit = ahogyan tisztük volt

XIX.

Miérthogy pedig commune⁸⁹ és egyaránt való az officium⁹⁰ mind a három requisitor között: illik és szükséges, hogy mind a munkát egyaránt supportalják,⁹¹ s mind pedig annak a hasznával egyaránt osztozzanak.

*Most különben vagyon a dolog: mihi, tibi, sibi indifferenter*⁹²

XX.

A Fehérvári Káptalanban [Fejérvári Captalanban] a requisitoroknak a leveleket Bánffy Pál [Banfi Pál] uram és Horváth Kozma [Horvát Kozma] uram udvarbíró adják kezükbe.

Branicka⁹³

XXI^{IV}

⁸⁹ commune = közös

⁹⁰ officium = hivatal, tisztség

⁹¹ supportalják = segítsék, végezzék

⁹² mihi, tibi, sibi indifferenter = nekem, neked, magának különbség nélkül

⁹³ Branicka = Branyicska, Branicza falu Hunyad vármegyében, ma: Branisca (Hunedoara j.) Románia. A település és vár XVI. századi gazdasági jelentőségére, birtoklástörténetére: OBORNI, 2002a 108., 116.

^{IV} A XXI jobb oldalt a lap alján örszóként feltüntetve, a szöveg folytatása elveszett.

No. 2.

A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent requisitorainak 1650. június 1. körül átírt és annotált 1575. évi utasítása

Töredék

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus. F 12 XIV./3. A káptalani levéltárat illető iratok.

Juramentum capituli et conventus requisitoris

^V[---] meglelik, összegyűljenek és conferálják az originállal⁹⁴ úgy adják ki: a nótárius őmaga ki ne adhassa.

Ez rész szerint néha megtartatik: rész szerint ritkán.

A pecsét a régi formájára legyen: de az esztendő szám meg legyen rajta csinálva, hogy valami különbség ismertessék a régi pecsétől.

A pecséten való effigies,⁹⁵ címer Mihály Angyal képe, amint a képirók szokták írni. Annak capitulumja⁹⁶ is volna, ez. Noha a papok az ecclesiára írták, elvonván Mihály Angyaltól [Mihály Angyaltól] a titulust magukra.

Minden fassiókat és procator vallásokat bevehessenek és arról levelet is adhassanak.

Meglehet, módjával.

A levelek váltságát azonképpen vegyék, mint a Generale Decretumba meg vagyon írva.

Ha aszerint veszik, mikor egy forintról vagyon emlékezet, százhusz polturát⁹⁷ kell venni, amint most az arany jár.

Mikor valaki vallást teszen előttük, jól végére menjenek, hogy az legyen, akinek mondja magát: valami larvata persona⁹⁸ ne legyen.

^V A szöveg ezt megelőző része annotálatlan, a már kiadott és általam is közölt szöveggel megegyezik, ezért annak ismételt, immár harmadszori közlésétől eltekintek.

⁹⁴ conferálják az originállal = összevetik az eredetivel

⁹⁵ effigies = kép, képmás, ismertetőjegy

⁹⁶ capitulumja = káptalanja

⁹⁷ poltura = lengyel eredetű pénz, 1627 előtt az ó-, és újpoltura 4-4 1/2 dénár, ezután egységesen 3 dénár értékű. HUSZÁR, 1975. 43. 1650-ben tehát 1 aranyforint = 120 poltura

⁹⁸ larvata persona = álcázott, hamis személy

*Ez is méltó praemonitio.*⁹⁹

Igen oltalmazták a leveleket, hogy sok ember ne lássa, kiváltképpen nemes ember, amikor inquirálnak,¹⁰⁰ hogy valami csalárdság ne következzen.

Amint illik, azért hitesek, hogy azt kövessék.

Mindenféle executióknak, fassióknak^{VI} és egyéb előttük költ dolgokról való leveleknek pariajat¹⁰¹ megtartsák és reponálják.¹⁰²

*Melyik capitularis¹⁰³ tartotta ezt meg, ötvenkét esztendőök forgásában in solidum?*¹⁰⁴

A conservatoriumból soha egyéb levelet ki ne vigyenek, se szállásukon [ne] tartsanak, hanem csak azt vagy azokat, kiket valaki requiraltatott^{VII} és transumáltatni^{VIII} akar vélek, melyeket post transumptionem¹⁰⁵ ismét mindjárt helyükre vigyenek.

Ennek nem observatioja¹⁰⁶ miatt lett, hogy ötvenkét esztendő alatt maradozva maradtak valami oly jószágról való levelek. Ki tartotta ezt meg!

Jószágról való privilegiumot¹⁰⁷ senkinek ők ne adjanak, hanem mindenben az instructióhoz¹⁰⁸ tartsák magukat: azon kívül ne hágjanak.

Ez dolog, mint s hogy lett legyen, nem tudom.

Senkinek semmi leveleket in formam privilegii ők ne redigáljanak,¹⁰⁹ hanem csak quod eorum officii erit¹¹⁰ abban járjanak el.

⁹⁹ praemonitio = előzetes intés, figyelmeztetés

¹⁰⁰ inquirálnak = iratot kerestetnek

^{VI} „dolgából” utólag kihúzza

¹⁰¹ pariajat = másolatát

¹⁰² reponálják = eredeti őrzési helyére helyezték vissza

¹⁰³ capitularis = káptalani alkalmazott.

¹⁰⁴ in solidum = mutuo, alter proaltero, kölcsönösen egymásért

^{VII} requiraltatott = kikerestetett. Az „ott” utólag a szó fölé írva, a következő szó „vélek” kihúzza.

^{VIII} transumáltatni = átíratni. Az eredetileg „transumáltatott” végződése „ott” kihúzza a „ni” a szó után külön írva.

¹⁰⁵ post transumptionem = átírás után

¹⁰⁶ observatio = figyelembe vétel, valaminek a betartása

¹⁰⁷ jószágról való privilegiumot = birtokot illető kiváltságlevelet

¹⁰⁸ instructio = utasítás

¹⁰⁹ in formam privilegii ők ne redigáljanak = kiváltságlevél alakjában ne állítsanak ki

¹¹⁰ quod eorum officii erit = ahogyan azoknak tiszte volt

Mikor az instrukciót az ország¹¹¹ írta, talán egy kevés ideig observáltatott:¹¹² de sem az előtt, sem azután nemigen

Miérthogy pedig commune¹¹³ és egyaránt való az officium¹¹⁴ mind a három requisitor között: illik és szükséges, hogy mind a munkát egyaránt supportálják,¹¹⁵ s mind pedig annak a hasznával egyaránt osztozzanak.

Itt sok esztendőök alatt csak az [h]uzmi-vozni¹¹⁶ dominált, sürgött-forgott a dolog pro arbitrio fortunae et casus momentanei,¹¹⁷ az mint kik [...] jókban promoveálhatta¹¹⁸ maga^{XI}

A Gyulafehérvári Káptalanban [Fejérvári Captalanba] az requisitoroknak a leveleket Bánffy Pál [Bánfi Pál]¹¹⁹ uram és Horváth Kozma [Horvát Kozma]¹²⁰ uram, udvarbíró adják kezekbe.

Ha a jó instructio nem observaltatik, mind hogy eddig is sok esztendőök alatt emlékezet sem volt felőle csak epitaphiumot¹²¹ írjunk az conservatori-umnak.¹²²

Tetszik az, hogy az egyik captalan helyébe, Mihály pap [Mihály Pap]¹²³ helyébe, András deákot [András Deákot],¹²⁴ az Imre mester [Imre mester]¹²⁵ uram deákját, a requisitorságra válasszák, mert arra a tisztre méltóbb személynek ítélik.

Akkor volt az. Most dignus et indignus simpliciter ablati nos ads[?] t¹²⁶

¹¹¹ az ország = az országgyűlés

¹¹² observáltatott = vétetett figyelembe, tartott be

¹¹³ commune = közös

¹¹⁴ officium = hivatal, tisztség

¹¹⁵ supportálják = segítsék, végezzék

¹¹⁶ [h]uzmi-vozni = huzavona

¹¹⁷ pro arbitrio fortuna et casus momentanei = a pillanatnyi szerencse és az ügyek megítélése szerint

¹¹⁸ promoveál = előmozdít

^{XI} A lap jobb alsó sarka hiányzik.

¹¹⁹ Mogyorói Bánfi Pál: 1558: A magyar natióból választott adószámvevők egyike. 1568-1575: főudvarmester, 1575: tanácsúr. TRÓCSÁNYI, 1980. 24, 100, 315, 391.

¹²⁰ Petrichevich Horvát Kozma: Raduchi, másképp mikitinchi Petrichevich György középső fia, Báthory István családjánál familiáris. Anyja révén távoli rokona a Báthoryaknak, akiknek Horvátországban, Mikitinchez közel is van birtokuk, apja így adhatta hozzájuk apródnak. 1553. december 9-én Radul, havasalföldi vajda levele szerint már somlyói Báthory András familiárisaként visz hírt Nádasdy Tamásnak. Báthory István fejedelem 1576. február 23-án Petrichevich Horvát Kozmát kora ifjúságától neki és fivéreinek „nem kímélve személyét, javait” tett szolgálataiért (a lengyel királyságra induló fejedelemnek 1.500 forintot adott) mint Gyulafehérvár provisorát iktatja a Bekes-párti Halabori Pál elkobzott javai, Nyulas, Szentmihálytelke, Septér (Kolozs vm.) birtokába, Büzd (Medgyesszék) fele tizede jogába. Vécsvár, majd Fogaras prefektusa, 1573-1588: Fogaras vára főkapitánya, Zaránd főispánja, Gyulafehérvár provisor, 1588: tanácsos. Meghalt: 1590. április 28. Felesége: Dersy Petky Bora. PETRICHEVITCH I. 327.; II. 331.; TRÓCSÁNYI, 1980. 32.

¹²¹ epitaphium = sírfelirat, sírvers

¹²² conservatorium = őrzőhely, levéltár

¹²³ Polgári Mihály pap. 1575. EOE II. 562-563.

¹²⁴ Valószínűleg Sámsondy Andrással, a kisebb kancellária jegyzőjével azonos. JAKÓ, 1958. 56. 3. lábjegyzet.

¹²⁵ Sulyok Imre ítélőmester. JAKÓ, 1958. 56. 3. lábjegyzet.

¹²⁶ *Dignus et indignus simpliciter ablati nos ads[?]* = méltót és méltatlant egyszerűen beiktatnak közénk

No. 3.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus. F 12 XIV./3. A káptalani levéltárat illető iratok.

A Gyulafehérvári Káptalan három nemes requisitorának éves javadalmazása a Báthory Kristóf idejében Sulyok Imre és Bánfi Pál protonótárius által az országlakosok megegyezéséből elrendelt és az elkövetkezendő időkben az ország rendei által ismételt törvényben megerősített és a fejedelmek által megtartott rendelet alapján, a Brandenburgi Katalin uralkodásáig (1576-1630) terjedő időszakban.

Salarium Annuum

Nobilium trium requisitorum Capituli Albensis Transylvaniae tempore illustrissimi quondam Christophori Bátori de Somlío alias principis Regni Transylvaniae etc felicitis memoriae, per magistros Emericum Suliok, Magistrum Protonotarium et Paulum Bánfi ex consensu regnicolarum ordinatum ac successivis temporibus publico ordinum decreto identidem confirmatum et ab omnibus piae memoriae principibus observatum.

Paratis in pecuniis singuli accipient fl. 50. tres
personae fl 150
Tritici cubulos majoris modii singuli cubulos 20
tres personae cubulos 60

Vasa majora octogenaria singuli duo
tres personae vasa 6.
porcos mactabiles singuli duo hoc est tres
personae no. 6.

insuper singulis annis pro singulis personis unum processum decimalem a regni aredatore habeant.

Christophorus Báthori
Sigismundus Báthori
Sigismundus Rakoci
Gabriel Báthori
Gabriel Betlen
Catharina Brandenburgica

Horum omnium principum decreta et constitutiones aut etiam quorundam litterae commissionales superinde confectae pro evidenti testimonio extant. Quod etiam in Decreto Approbatarum consuetudinum et approbatum et publico ordinum et statuum voto confirmatum.¹²⁷

¹²⁷ A káptalani személyek javadalmazására: ACC IV. XIX. XX. 1.

Ex protocollo Capituli Albensis excerptum

Külzeten: Tabella solutionis annualis trium requisitorum Capituli Albensis per dominos regnicolas approbatae ac a diversis principibus confirmatae.

Cista Capituli Albensis fasc. 7 no. 40.

Capitulum Albense

**A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent
Levéltárának működésére vonatkozó iratok**

No. 4.

Kolozsmonostor, 1640. szeptember 28.

Magyar Országos Levéltár. Családi Levéltárak. P szekció. A Hatfaludy család levéltára. P 311 XVII. t. Mindszenti család. 2. Mindszenti Gábor főpalotamester, 1635-től Doboka vármegye főispánjához intézett fejedelmi leiratok.

1. I. Rákóczi György erdélyi fejedelem értesíti vicei Mindszenty Gábort, Doboka vármegye főispánját, hogy a Királyi Könyvek rendezésekor nem találták Mindszenty Gábor főispáni kinevezésének másolatát.- 2. Ezért megparancsolja, hogy hű emberével küldje el a kinevezés eredetijét, és a beiktatás időpontjáról is tudósítsa.

Georgius Rakoci Dei gratia princeps Transylvaniae Partium Regni Hungariae dominus et sicularum comes etc.

Generose fidelis nobis dilecte salutem et gratiam nostram.

[1.] A Liber Regiusokat, a mi időnkbelieket igen szép rendbe akarván állatni,¹²⁸ mint kegyelmednek a főispánságot conferaltuk¹²⁹ volt, arról való collationknak¹³⁰ mását nem találtuk benne lenni.

[2.] Azért kegyelmesen parancsoljuk kegyelmednek mindjárt in specie meghitt szolgájától küldje ide ispánságáról való collationkat, írassák be, tudósítván arról is kegyelmed, kik voltak comissariussi,¹³¹ s mely nap és esztendőben s hónapban introducaltak¹³² tisztébe kegyelmedet.

Secus non facturis.

Datum in curia nostra Colosmonostoriensi die 28. mensis Septembris.

1640.
Rakocy mpp.

¹²⁸ állatni = állítani

¹²⁹ conferaltuk = adományoztuk

¹³⁰ collationknak = adományunknak, adománylevelünknek

¹³¹ comissariusi = a főispáni beiktatáson jelenlévő fejedelmi biztosok

¹³² introducaltak = vezették be

Külzeten: Generoso Gabrieli Minczenti de Vicze,¹³³ supremo comiti comitatus Dobocensis
etc. fideli nobis dilecto
judex Desiensis
transmittat

No. 5.
Gyulafehérvár, 1653. március 14.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus. F 12 XIV./3. A káptalani levéltárat illető iratok.

1. Kemény János utasítja kegyelmes Bárdi Istvánt, hogy számoljon be az Approbaták gyűjtőinek javadalmazásáról.- 2. A különösen sokat író Szigethi Péternek adjon 12 forintot.- 3. Kornis Ferenc a fejedelemmel kötendő szerződését Bárdi István pecsétje alatt küldje el Kemény Jánosnak, mert azt Váradra kell vinni.

Szolgálok kegyelmednek.

[1.] Az Articulusok collector¹³⁴ számukra mennyi pénz adatott eddig kegyelmed kezéhez, hova s mennyi szolgált azokból, mennyi van még nála, kegyelmed így sietésben küldje kezemhez mindjárt, ahhoz képest fog Önagysága diszponálni¹³⁵ felőle.

[2.] Adjon pedig Szigethi Péternek [Szigethi Péternek], mivel vele íratam nagy részét 12 forintot [fl. 12],. azt is inserálja¹³⁶ az Regestumba kegyelmed.

[3.] A Kornis Ferenc [Kornis Ferenc] úrnak való urunk contractusát¹³⁷ kegyelmed pecsét alatt küldje fel, mert azt ki kelle vinni Váradra, director¹³⁸ kezéhez sietséggel. Istennek áldása maradjon Kegyelmeden.

Datum 1653 14. Martii Albae [?]ttal Kemény János [Kemeny Janos]

Külzet: Manibus generosi domini Stephani Bardí. Nemzetes Bárdi István uram az úr Önagysága írása szerint nekem megadta a tizenkét forintot. fl. 12 ez írásom által én is quietálván¹³⁹ ő kegyelmét.

Datum Albae Juliae 14. Martii Anno 1653. Szigethi Péter [mpp.]

No. 6.
Szeben, 1658. Szeptember 25.

[F15 Protocollum Gabrielis Nagy de Árkos beragasztva a számozatlan bal első oldalra.]

A Gyulafehérvári Káptalan requisitorának elismervénye.

¹³³ Mindszenti Gábor. Szülei: Mindszenti Benedek fejedelmi udvari familiáris és Bánffy Anna. Felesége: Péchy Erzsébet. Doboka vármegye főispánja, tanácsos 1634-1642. Meghalt: Gyulafehérvár, 1642. március 13. LÁZÁR, 1889. 148.

¹³⁴ articulusok collector = a törvénycikkek összegyűjtői

¹³⁵ diszponálni = rendelkezni

¹³⁶ inserálja = vezesse be

¹³⁷ contractusát = megállapodását, szerződését

¹³⁸ director = fiskális director

¹³⁹ quietálván = nyugtatványozván, elismervényt adván

1. Gyulafehérvár feldúlásakor Pápay János requisitor és vele együtt a káptalan régi pecsétnyomója tatár kézre jutott.- 2. A szebeni polgármester új pecsétnyomót készíttetett és azt a requisitornak átadta.- 3. A pecsétnyomó ára 3 tallér, a pecsétmetszőnek kifizetett munkadíj 4 forint volt.

1658. Szeptember 25. Do pro memoria per praesentes,

[1.] hogy mivel a nemes Erdélyországnak [Erdély Országának] a pogányság miatt mostani elpusztulásakor Fejérvár [Fejér Var] városa is, holott az ország levelei az ott való Captalanban voltak reponalva, elégettetett, pusztított, ott maradt nép elraboltatott, kik között Pápay János [Papai Janos]¹⁴⁰ a káptalantársam is rabságra vitetett, mind a Captalani pecséttel együtt.

[2.] Minthogy a pecsét ő kegyelmével volt, nem lehetvén azért pecsét nélkül, a mi kegyelmes urunk ő nagysága parancsolt szebeni polgármester elében, hogy ő kegyelme más új pecsétet csináltasson, metszessen, amelyet ő kegyelme meg is csináltatott, és én kezemhez szolgáltatott. [3.] A pecsétben vagyon három tallér id est Tal. 3. A pecsétmetszőnek ő kegyelme fizetett négy forintot id est fl. 4, amelyről quietálok ő kegyelmét per praesentes.¹⁴¹

Datum Cibinii, anno et die ut supra.

No. 7.

Szeben, 1664. február 18.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus. F 12 XIV./3. A káptalani levéltárat illető iratok.

1. I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem utasítására a Gyulafehérvári Káptalan requisitorai jelentik, hogy mennyi Királyi Könyv került a Gyulafehérvári Káptalan Levéltárába.- 2. I. Rákóczi György fejedelem minden Királyi Könyvet az Udvari Levéltárban őriztetett, majd törvény által rendelte el beadásukat a Gyulafehérvári Káptalanba, ami meg is történt.- 3. Ezért jelenleg az 1581-től 1650-ig terjedő időszakból 25 kötet Királyi Könyv van őrizetükben.- 4. II. Rákóczi György uralkodásától kezdve I. Apafi Mihály uralkodásáig a törvény ellenére nem adtak be egyetlen Királyi Könyvet sem, ezek hollétéről az akkori titkárok és levéltárőrök adhatnak felvilágosítást.- 5. Az ország érdekét szolgálná, ha a Királyi Könyveket a Gyulafehérvári Káptalanban együtt őriznék.- 6. Baló Lászlónál is volt két Királyi Könyv, amelyeket Barcsay Ákos fejedelem adott neki, továbbá a Barcsay uralkodása alatt keletkezett kötetek, azonban a requisitorok többszöri kérése ellenére ezek egyikét sem adta még be a Gyulafehérvári Káptalanba.- 7. A fejedelem utasítására a Királyi Könyvek átnézésével megállapították, hogy a Fogaraszföldön lévő Pojana Marul falut I. Rákóczi György 1632-ben 2.000 forintért Herfel Kristófnak, Todoricát pedig 1633-ban 3.000 forintért Haller Péternek adta, a birtokok későbbi sorsáról a Királyi Könyvek hiányában adattal szolgálni nem tudnak.

¹⁴⁰ Pápay János. A Gyulafehérvári Káptalan requisitora: 1650-1657 F 2 Protocollum I. Stephani Bárdi 206. F3 D44. Egyéb tisztségei: iskolamester Komáromban 1643. augusztus 13. után. HERPEI, 1965. I. 534. Tanulmányai: Leiden, 1643. április 30. Teológia. HERPEI, 1965. I. 534.

¹⁴¹ quietálok per praesentes = jelen irat által nyugtatványozom

[1.] Kegyel[me]s urunk a Nag[yság]od méltóságos parancsolatját alázatosan elvettük,^x amelyben Nag[yság]od parancsol keg[ye]l[me]sen, hogy ez falka változásokban mennyi Liber Regiusok deveniáltak¹⁴² volna mi kezünkbe, Nagy[sá]g[o]d[a]t tudósítani el ne mulatnók.^{xI} In rei veritatis¹⁴³ írjuk Nag[yság]od[na]k.

[2.] Ennek előtte az öregbik Rákóci György [Rakoczi Georgy] fejedelem, minden Liber Regiusokat az Udvari Conservatoriumban tartatott, amelyet - a nemes ország nagy kárával - animadvertált,¹⁴⁴ articulust¹⁴⁵ íratván azon Liber Regiusoknak a Fehérvári Káptalanba [Fejervari Captalanban] való beadásukról, amelyeket kezünkbe is adtak.

[3.] Vagyon^{xII} azért [K]egyelmes [U]runk mi kezünkbenél Báthory Kristóf [Bathory Christoph] idejétől fogván ab anno 1581. usque annum 1650,^{xIII} ifjú Rákóci György [Rakoczi Georgy] idejéig, boldog emlékezetű fejedelmek^{xIV} Liber Regiusi No. 25.

[4.] Ifjú Rákóci György [Rakoczi Georgy] idejétől fogván pedig mind a Nagyságod méltóságos fejedelemségéig mi kezünkhöz senki csak egy Liber Regiust sem adott, holott mihelyt egy Liber Regius írással betelik, mindjárt be kellene adni a Káptalanba [Captalanban]. Ifjabbik Rákóci György [Rakoczi Georgy] idejétől fogva a deák uraim közül, kik secretariusok,¹⁴⁶ conservatorok¹⁴⁷ voltak, ők tudják hová tették a sok változásokban és kiknél maradtak.^{xV}

[5.] Ugyan szép dolog volna és az országnak is hasznos, ha a Liber Regiusok mind együtt volnának, amelyek kezünkbenél voltak, azokra mi gondot viseltünk.

[6.] Baló László [Balo Laszlo]¹⁴⁸ uram kezénél is volt két Liber Regius, amelyeket Barcsai Ákos [Barczai Akos] fejedelem adatott volt kezéhez, mind azok, mind pedig azokon kívül, amelyek üdvözült Barcsai Ákos [Barczai Akos] fejedelemsége alatt íratottak. Baló László [Balo Lazlo] úr tudja hova tette, mi néhány úttal¹⁴⁹ kértük Őkeg[ye]lmétől de mi kezünkbe nem adta.

^x kihúzva: hogy

¹⁴² deveniáltak = jutottak

^{xI} Utólagos betoldás a sor fölé: Nagyságodat tudósítani el ne mulatnók

¹⁴³ in rei veritatis = az igazság dolgában

¹⁴⁴ animadvertált = (itt) megváltoztatott

¹⁴⁵ articulust = törvényt, törvénycikket

^{xII} utólag a „gyon” kihúzva és föléírva: „dnak”

^{xIII} utólag kihúzva: boldog emle

^{xIV} utólag kihúzva: ide

¹⁴⁶ secretarius = titkár

¹⁴⁷ conservator = (itt) az iratok őrzésével megbízott személy

^{xV} Baloldali lapszálon: a vallók, avagy az fejedelmek relictáinál

¹⁴⁸ Baló László az Apafi-kor egyik legjelentősebb diplomatája. 1673-1680 között aludvarmester. TRÓCSÁNYI, 1980. 392.

¹⁴⁹ úttal = alkalommal

[7.] A mi keg[ye]lmes urunk a Fogarasföldi Pojana Marul¹⁵⁰ [Fogaras földi Pojana marul] és Todorica¹⁵¹ [Todoricza] nevű faluk collatióit¹⁵² illeti, felhánytuk a kezünknel való Liber Regiusokat, és öregbik Rákóci György [Rakoczi Geörgy] in anno 1632. Pojana Marult [Pojana marult] conferalta¹⁵³ volt in fl 2 000 Hersel Kristófnak [Hersel Christopnak]. Todoricát [Todoriczát] pedig azon fejedelem in anno 1633 in fl 3 000, Haller Péternek¹⁵⁴ [Haller Peternek]. Azután ifjabbik Rákóci György [Rakoczi Geörgy] fejedelemségétől fogva, ha másoknak quoquo modo¹⁵⁵ conferaltattak, nem tudhattuk, minthogy azon Liber Regiusok (mint Nag[yság]od[na]k feljebb alázatosan megírtuk) mi kezünkbe nem deveníáltak.

Ezekután Isten Nag[yság]od[a]t tartsa meg sok esztendeig örvendetes jó egészségben.

Datum Cibirii die 18. Februárii 1664.

No. 8.

Gyulafehérvár, 1666. július. 10.

MOL Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. F szekció. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Protocolla F2 Protocollum Stephani Böszörményi 8.

Bejegyzés a Bárdi István requisitor halála után szállásán talált levéltári anyagokról.

1. 1666. július 10-én, Gyulafehérváron Bárdi István requisitor temetése után munkatársai, Taraczközy Ferenc és feltehetőleg Böszörményi István az elhunynál az alábbi okleveleket találták.- 2. A Nagy Protocollumot 1610-től, a harmadikat Barcsay Ákostól 1644-ből, ugyancsak harmadikat Barcsay Ákostól, Barsi Miklós által írtat, a tizediket 1617-ből, Rákóczi Györgytől a tizenhetediket, tizenkilencediket, huszonnegyediket.- 3. A Borbándon lévő földek lustráját.- 4. Az irat kerestető parancsok iratcsomója.- 5. Különböző dolgokról szóló iratcsomó.- 6. Enyedi Szász János leszármazását tartalmazó irat.- 7. A Gyulafehérvári Káptalan pecsétje, zsákocskával.- 8. Mindezeket Taraczközy Ferenc magához vette, valamint az özvegy által néhány hét múlva a másik requisitornak átadott, a Gyulafehérvári Káptalan Levéltárába tartozó két jegyzőkönyvet és repertóriumot is.

[1.] Post sepulturam requisitoris Stephani Bardi, anno 1666 die 10 julii Albae Juliae peractam, literalia instrumenta apud ipsum habita, per me et Franciscum Tharazközi¹⁵⁶ collegam inventata sunt hoc modo.

[2.] Protocolon Alterum, ab anno 1610.

^{xvi} Tertium Ambrosii Barcai, ab anno 1644.

¹⁵⁰ Pojana Marul = Homoródalmás, Marulujpojána (Udvarhelyszék), ma: Meresti (Harghita j.) Románia.

¹⁵¹ Todoricza = Todorica, Theodoren (Fogaras vidéke), ma: Toderita (Brasov j.) Románia.

¹⁵² collatióit = adományozásait, adományleveleket

¹⁵³ conferalta = neki adta

¹⁵⁴ Haller Péter, hallerkői. Küküllő megye főispánja 1635?, portai követ 1636-1637. Meghalt 1649-ben. Felesége 1. Tarnóczy Sára, 2. Péchy Erzsébet. LÁZÁR, 1889. 83.

¹⁵⁵ quoquo modo = bármi módon

¹⁵⁶ Taraczközy Ferenc (1596. április 12.-1667. február 14. Gyulafehérvár. F12 XIV./3.) Requisitor: 1652-1667. F3 V92, F3 T13, F3 D44, F 12 XIV/3, F2 Protocollum Stephani Böszörményi 8. Jegyzőkönyve: F2 Protocollum Francisci Toroczkői 1655. június 3.-1698. Terjedelem: 285 p F2. Egyéb tisztségei: *A debreceni iskola rektora (rector scholae Debreceniensis)* 1630. június 20. F2 Protocollum Ambrosii Barkai 160^f fol. *A gyulafehérvári kollégium tanára (Ludimoderator collegii Albensis)* F2 Protocollum Deus ad auxilium 143. „I. György fejedelem titkos okleveleinek és nyilvános dekrétumainak őrzője” 1645. március 27. F12 XIV/3.

^{xvi} Liber Regius kihúzza

Itidem tertium ejusdem et Michaelis Barsi.¹⁵⁷

Decimus, ab anno 1617.

Liber Regius decimus septimus, Georgii Rakoci.

Decimus nonus ejusdem.

Vigesimus quartus ejusdem.^{xvii}

[3.] Lustratio terrarum Borbandiensium.

[4.] Fasciculus requisitoriarum.

[5.] Fasciculus rerum diversarum.

[6.] Genealogia Joannis Záz de Enied.

[7.] Sigillum Capituli Albensis Transsilvaniae, cum sacculo.

[8.] Haec omnia Domini Tharazközi ad se recepit.

Iterum post aliquot hebdomadas ejusdem relicta mihi tradidit ejusdem mariti sui defuncti scripta, videlicet duo protocola et duo repertoria, quae etiam Domino Tharazközio dedi.

No. 9.

Gyulafehérvár, 1667. február 14.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus. F 12 XIV./3. A káptalani levéltárat illető iratok

A Káptalan vezetőjének (?) jelentése I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemhez.

1. Taraczközy Ferenc requisitor haláláról.- 2. A megüresedett állás betöltésére alkalmas személyekről; Pozsgai Gáspár iskolamesterről, sárdi Gyarmati Istvánról, Viski Istvánról.- 3. A Taraczközy Ferenc lakásán maradt, illetve az elhunyt húga által átadott, a Gyulafehérvári Káptalan tulajdonát képező könyveket átvette, de a levéltár rossz állapota miatt elhelyezni nem tudja, ezért biztonságos tárolóeszközök készítését kéri.- 4. A Taraczközy Ferenc szállásán lévő könyveket a szállásadók csak a 71 forint tartozás kiegyenlítése után adnák ki, amit a tizedbérlet számvevője tudna kifizetni csak a fejedelem parancsára, továbbá szállítóeszközökre is szükség lenne.- 5. Taraczközy Ferenc elmondása szerint Déván is található a Gyulafehérvári Káptalan tulajdonában lévő levéltári anyag, azok elszállítását is kéri.

Mindenkori hűséges szolgálatomat ajánlván Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak a felséges Istentől mindennemű boldogságot buzgó szívvel kívánok Nagyságodnak.

[1.] Kegyelmes Uram, az elmúlt pénteken, Taraczközy Ferenc [Taraczközy Ferencz] úr, egy hétig való betegsége után e világból kimúlék, tegnap, úgy mint Vasárnapon^{xviii} eltemetők.

[2.] A temetőkertbe^{xix} immár^{xx} Ökegyelme helyébe^{xxi} káptalanok kivontatták: amely tiszt viselésére^{xxii} itt való schola mester Pozsgai Gáspár [Posgai Gaspar] uram alkalmas volna,

¹⁵⁷ Barsi Mihály Requisitor: 1637-1643 Gyulafehérvári Káptalan. F3 Z98, F2 Protokollum Michaelis Siklóssy 30^r fol. Jegyzőkönyve: Protocollum Michaelis Barsi 1643. május 4.-1643. január 16. Terjedelme: 127 fólió F 2. Egyéb tisztségei: *A Gyulafehérvári iskola rektora* 1627. HERPEI, 1965. I. 262.; *fejedelmi könyvtáros* 1629 után HERPEI, 1965. I. 262.; *táblai ülnök* I. Rákóczi György alatt. HERPEI, 1965. I. 262.; Tanulmányai: Németország. HERPEI, 1965. I. 262. Született: 1594. „Barsban, a Garam mellett.” HERPEI, 1965. I. 262. Halála: 1647. HERPEI, 1965. I. 262. Temetése: ? Gyulafehérvár, Nagytemplom. HERPEI, 1965. I. 262.

^{xvii} Protocolon Alterum, ab anno 1610. kihúзва

^{xviii} A sor fölött: „életének 71-dik esztendejében, ez jöve.” Baloldali lapszálon: „Nagypénteken lett volna 71 esztendő.”

^{xix} eredetileg „a szállásán” utólag vízszintes vonallal kihúзва, fölélrva

másik helyett Sárdon [Sardon] lakó Gyarmati István¹⁵⁸ [Istuan] uramat vagy itt lakó Viski István [Istvan] urat javalljuk. Nagyságod kegyelmessége kiket állat.

[3.] Szállásán,^{xxiii} amely Káptalanból könyveket, leveleket^{xxiv} megtartott, és itt a szállásán találtattak,^{xxv} azokban amennyit ide szállított volt, és a húga kezembe adott, kezembe vettem, de nincs hova tennem, a Conservatorium^{xxvi} ajtajának, ablakának reparálására¹⁵⁹ semmi út itt nincsen, amelybe tékákatt [thecacat] és oly ládákat is kellene csináltatni, hogyha háborúság előtt a könyveket, leveleket bátorságos¹⁶⁰ helyre kellene vinni, vitten-vihetnék, ne égetnék el, mint a megbecsülhetetlen Bibliothecat.¹⁶¹

[4.] Szebenben két szállásán, ami levelek és könyvek vannak, azokat a házbeniek megfizetése nélkül ki nem adják, semelyik restantia¹⁶² fizeteseből, a húga megadná, ha Nagyságod parancsolatja szerint az árenda^{xxvii} perceptora¹⁶³ megadná. Restál pedig 71 forint. Elszállítani pedig eszközök,^{xxviii} amelyekbe rakhatnók, és szekerek kellenének.^{xxix}

[5.] Hallottam szegény Taracközy [Taraczközy] uramtól, hogy Déván [Devan] is vannak^{xxx} egy hosszú zöld ládában Káptalanhoz való levelek és könyvek, azt is ide kellene szállítani.

Nagyságod kegyelmessége ezek felől, mint s hogy parancsol. Albae 14. Februarii 1667.

No. 10.

1677. április 13. Fogaras vára.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus. F 12 XIV./3. A káptalani levéltárat illető iratok.

1. I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem utasítása a Gyulafehérvári Káptalan requisitorainak, hogy az Approbaták által is rögzített rend szerint maguk mellé munkatársul még egy alkalmas személyt keressenek.

^{xx} föléírva: „mind”

^{xxi} föléírva: „semmis”

^{xxii} föléírva: „egyik helyett p”

¹⁵⁸ Sárdi Gyarmati István bizonyíthatóan el is nyerte a requisitorságot: Requisitor 1668-1680. F12 XIV./3. F4 Cista 4 Fasc 4. No. 123. F2 Protocollum Stephani Gyarmathi 124-126. 569-574. F3 E46. Jegyzőkönyve: Protocollum Stephani Gyarmathi 1672. január. 10.-1680. augusztus 5. (1680. december 12.) Terjedelem: 591 p. F2. Felesége: Paczkó Barbara. Apja: Paczkó János. Gyermekei: Erzsébet, István. F4 Cista 4 Fasciculus 4. No. 123. F2 Protocollum Stephani Böszörményi. 410. 2. Nemes Micsó Zsófia. F3, E46. Előző férje Keresztesi Mihály, gyermekük Mihály. F2 Protocollum Stephani Böszörményi 69.

^{xxiii} föléírva: „lévő”

^{xxiv} jobb oldali lapszélén: „elmúlt háborúkban fogva leveleknek”

^{xxv} a „húga elő adott a pecséttel együtt kezemhez” kihúзва, föléírva: „megtartott, és itt a szállásán találtattak”

^{xxvi} föllötte kihúзва

¹⁵⁹ reparálására = javítására

¹⁶⁰ bátorságos = biztonságos

¹⁶¹ bibliothecat = könyvtárat, II. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1657-ben az Oszmán Birodalom jóváhagyása nélkül, svéd szövetségben Lengyelországba vezetett, balul sikerült hadjáratának megtorlásaként tatár csapatok pusztították Erdélyt.

¹⁶² restantia = tartozás, hátralék

^{xxvii} Az eredeti arendator szóból a „tor” végződés kihúзва

¹⁶³ árenda perceptora = fiskális bérlet számvevője

^{xxviii} kihúзва: „kiadván egy”

^{xxix} A következő mondat kihúзва: „azért Nagyságod küldje ezek felől is mit, hogy parancsol.”

^{xxx} kihúзва: „volna”

Michael Apafi, Dei gratia princeps Transylvaniae Partium Regni Hungariae dominus et sicularum comes.

Egregii fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram.

Az Approbátának¹⁶⁴ eziránt való continentiája¹⁶⁵ és az hűségetek által forogni szokott expedióóját viselő stylusok rendi¹⁶⁶ is azt kívánván, parancsoltunk praefectus urunknak, hűségtek rendihez még egy alkalmas személyt keressen, fizetéséről is, becsületes tanácsúr híveink tetszéséből az időhöz képest rendelést tevén, conventióját¹⁶⁷ hűségtek kezéhez küldettük, parancsolván k[e]g[ye]lmesen hűségtek[ne]k, nem a fizetést, hanem a hivatalnak becsületes voltát respectálván¹⁶⁸, magát azon hivatalban alkalmaztassa ezután is becsülettel és jó lelkiismerettel, terjedjen naponként való hív szolgálata által hazánk minden rendinek boldogsága és maguk jó emlékezete is a következőkre tisztességesen. Ha kit alkalmasnak ítélné pedig azon hivatalra tudakozván, bennünket is tudósítson.

Eisdem sic facturis gratiose protensi manemus. Datum ex arce nostra Fagaras. Die 13 Aprilis 1677. Apafi mp.

A lap jobb alsó sarkában: Fejérvári cáptalan uraknak ő kegyelmüknek

Külzeten: Princeps Michaelis Apaffi significat unum adhuc requisitorem Albensibus addi ordinasse.

Egregiis et nobilibus requisitoribus litterarum et litteralium instrumentorum in sacristia seu conservatorio ecclesiae capituli Albensis Transsylvaniae repositarum. Fidelibus nobis dilectis

No. 11.
Ebesfalva (?), 1678. január 7.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus. F 12 XIV./3.

I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem megparancsolja a Gyulafehérvári Káptalan requisitorainak, hogy mivel Szebenben a polgármester tájékoztatása és Naláczy István levele szerint Gyulafehérvári Káptalan levéltárának őrzésére szolgáló ház rossz állapotban van, menjenek a helyszínre és mérjék fel a helyzetet.

Michael apafi Dei gratia princeps Transylvaniae Partium regni Hungariae dominus et sicularum comes etc. Egregii fideles nobis dilecti salutem et gratiam meam.

¹⁶⁴ approbátának = az Approbata Constitutio, az Erdélyi Fejedelemség törvénykönyve. Ld. CSIZMADIA, 1975.

¹⁶⁵ continentiája = tartalma

¹⁶⁶ A kiadmányozáskor használt formulás könyvek.

¹⁶⁷ conventióját = alkalmazási feltételeit, szerződését

¹⁶⁸ respectálván = elismervén, tisztelvén

Úgy informáltattunk a szebeni polgármestertől, hogy amely házban tartotta hűségtek a káptalanbeli leveleket, az leszakadozott, amint hopmestertől, tekintetes, nemzetes Naláczy István [Nalaczi Istvan]¹⁶⁹ uramnak írott leveléből is hűségtek megláthatja.

Parancsoljuk azért hűségteknek kegyelmesen és igen serio¹⁷⁰ mentest¹⁷¹ hűségtek menjen oda és nézze meg ha valami kár nem volt-e benne.

Res secus facturis.

Datum in castro nostro Ebesfalva die 7 januarii Anno 1678.

Külzeten: egregiis nobilibus requisitoribus litterarum et litteralium instrumentorum in Conservatorio Capituli Albensis Transylvaniae repositarum et locatorum ac aliarum quarumlibet judicarium deliberatorum legitimorumque mandatorum nostrorum executoribus et fidelibus nobis dilecti.

No. 12.

Radnót, 1681. július 2.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus. F 12 XIV./3. A káptalani levéltárat illető iratok.

1. Dióssy Gáspár¹⁷² gyulafehérvári házából a legutóbbi országgyűlés miatt távol lévén, Petrityevith Horváth Kozma, Baranyay Gergely, néhai idősebb Toldalaghy Mihály ügyében tett tiltakozást a káptalan pecsétje alatt kikérni nem tudta, kéri a requisitort, hogy adja ki Bonyhai János, gyulafehérvári udvarbírónak, aki majd elküldi hozzá az iratot.

Mint bizodalmas jóakaró uramnak ajánlom szolgálatomat és kívánom Isten Ő Szent Felsége Kegyelmedet minden üdvösségi jókkal áldja meg kedves fiával együtt!

[1.] a minapi országgyűlése alatt lévén Nagyságod úgy, mint requisitor előtt bizonyos protestációt, contradictiót Baranyai Gergely úr atyafiától néhai idősbik Toldalaghi Mihály [Tholdalghi Mihaly] maradéki nevük alatt, akartam kivenni Kegyelmedtől sub sigillo capitulari,¹⁷³ de a gyűlés folytán Kegyelmed el ment volt fejérvári házából, s nem lehetett amiatt kivenni. Annakutána ott jöttem fel Hunyad [Hunyad] vármegyéből. Fejérvárott [Fejérvárat] el felejtettem Kegyelmednek [reputálni?] felőle, hanem mostan kérem becsülettel, ne neheztelje megtartani, míg utánam küldték, avagy ha a fehérvári udvarbíró, Bonyhai János, nekem régi jóakaró szomszédom, felvállalná, hogy felküldi hozzám oda és odaadhatná Kegyelmed. Mindazáltal ha Kegyelmed csak magánál tartja is, ha bizonyos alkalmasságot nem talál a kezemhez juttatásában, én azt is nem bánom, legyen Kegyelmed jó akarata hozzánk, atyafiától juthasson kezemhez a levél.

¹⁶⁹ Naláczy István udvarmester, Hunyad vármegye főispánja, Déva kapitánya, tanácsos, portai követ 1678, 1684. Meghalt 1702-ben. Felesége: Tornya Borbála. LÁZÁR, 1889. 187.

¹⁷⁰ serio = komolyan

¹⁷¹ mentest = menten, rögvest, azonnal

¹⁷² Dióssy Gáspár Requisitor. Gyulafehérvári Káptalan 1671-1692.; 1671-1690. TRÓCSÁNYI, 1980. 190. 1692. június 28. Protocollum Gyarmati 1. Egyéb tisztségei: *a nagyobb kancellária írnoka* 1656-1659. *fiscális director?* 1662-1667. *Fehér vármegye főbírája* 1679. TRÓCSÁNYI, 1980. 190. Halála: 1692. június 28. Gyulafehérvár. Protocollum Stephani Gyarmati 1.

¹⁷³ sub sigillo capitulari = a káptalan pecsétje alatt

Ezekután tartsa Isten Isten jó egészségben Kegyelmedet egész házával.

Radnót [Radnot] II julii 1681. Kegyelmed jóakaró szegény szolgálja: Petrityevity Horváth Kozma mpp.

No. 13.
1596. október. 3.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Centuriae. F3 I 68

Balásfy János, a Gyulafehérvári Káptalan requisitora, végrendelete.

1. Gyermekait istenfélő életre inti- 2. A Kolozsváron, a piactéren, Seres István háza mellett lévő házat még a végrendelkező atyai nagyatyja, a Zala vármegyéből, Zalapatakáról Erdélybe származott nemes, Dancsa Balázs, azaz Balázs deák szerezte.- 3. Halála után a ház gyermekeire szállt, bár húga, Miklós deákné - vejének, Kakas Andrásnak kérésére - sok évig pereskedett a Fejedelmi Táblán, a házat mégis a végrendelkező atyjának ítélték.- 4. A pereskedőket István pap békítette ki, mindkét felet kifizette, majd elszegényedvén a házat mégis Balásfy Jánosnak adta.

Balásfy János¹⁷⁴ [Balasffy Janos] testamentum tétele.

Anno Domini 1596 Die 3 Octobris.

Az én kegyelmes Istenemnek [Istenemnek], Teremtőmnek [Teremp-teőmnek], Ábrahámnak [Abrahamnak], Izsáknak [Isaknak] Istenének [Istenenek], mi Urunk Jézus Krisztusnak [Vrunk Jesus Christusnak] Szent Atyjának [zentattianak] hálákat adok az ő megszámlálhatatlan hozzám való sok irgalmasságairól. Hiszem az ő Szent Fia [Zentfia] által bűneimnek bocsánatát, feltámadását testemnek és az örök életet.

[1.] Az én gyermekeimnek pedig hagyom testamentumba, minthogy én nyilván mindennap nyilván világosan megismertem ennyi időmben az Istennek nyilvánvaló prouidenciaját,¹⁷⁵ ne delaballianak csúfságra vagy valami istentelenségre, hanem istenfélők legyenek, mindenben az Úristennek [Vristennek] akaratát kövessék. Az Úristen [Vristen] nem hagyja semmi dolgokba ut iustus septies cadit in die,¹⁷⁶ kísértetbe¹⁷⁷ esnének, ne essenek, Isten [Isten] kegyelmességébe el ne szakadjanak Istentől [Istenteol]. Nagyobb Isten [Isten] irgalmassága a megtérő bűnösökhöz et miserationes eius super omnia opera eius.¹⁷⁸ Így az Istennek [Istennek]

¹⁷⁴ Balásfy János, a Gyulafehérvári Káptalan requisitora: 1588-1596.; 1588-1591. TRÓCSA-NYI, 1980. 185. 187.; F15 Protocollum Ruber. 236^r-237^r fol. F12 I/c t. F3 I68. Jegyzőkönyv: 1590. július 24. Adam primus homo jegyzőkönyv kötet végére kötött mutatója. F 2 Egyéb tisztségei: *a nagyobb kancellária írnoka*. 1577; TRÓCSÁNYI, 1980. 185., 187.; 1584. F1 Liber Regius I. Sigismundi Báthory fol. 25. *a fejedelem titkára* 1598. március. 6. F3 A74. címere 1582. július 20. Bydgoszcz. SÁNDOR I. 8-9. 1589. március 15. F1 Liber Regius II. Sigismundi fol. 327-330. Apja: Literatus Nagy Balázs. Testvérei: Ambrus, Ferenc (utód nélkül elhalt), Gergely (utód nélkül elhalt), György, István, László, Katalin. Leánya: Dorottya F27 B no 9.

¹⁷⁵ prouidenciaját = gondviselését

¹⁷⁶ ut iustus septies cadit in die = hogy az igaz hétszer essék egy napon

¹⁷⁷ kísértetbe = kísértésbe

¹⁷⁸ et miserationes eius super omnia opera eius = az ő kegyelme minden műve fölött

áldomása meg nem szűnik róluk. Egymást szeretők legyetek és igazak egymásnak¹⁷⁹. A mi ajándékával az Úristen [Vristen] Ő Szent Felsege [eo Zent felsege] engem látogatott volt, arról úgy intézek köztetek.

[2.] Amely házam Kolozsvárott [Colosuarat] vagy a piacon, a szegletház, Seres István [Seres Istwan] háza mellett. Azt a jobbatyám,¹⁸⁰ kit ott Balázs [Balas] deáknak hívtak, Dancsa Balázs [Dancha Balas] volt neve, Zalából [Zalabol] származott volt, Zalapatakáról, [Zalapatakarol]¹⁸¹ ide Erdélybe [Erdélyben] ifjú korában. Oda való nemes ember gyermeke volt, az szerzette volt a házat.¹⁸²

[3.] Holta után szállott gyermekeire, a többiek felvettek fizetéssel részeket belőle. Hanem az én atyámmal erősen perlett a húga, Miklós deákné [Myklosdeakne]. A vejének, Kakas Andrásnak¹⁸³ [kakas andrasnak] instantiara¹⁸⁴ sok esztendeig perlettek Királyfia Tábláján.¹⁸⁵ Meg is ítélte az atyámnak a házat a törvény,^{xxxI} hogy, úgy mint fiú méltóbb, hogy a leányágot a fiú fizesse ki

[4.] Végre megbékéltek, közükben¹⁸⁶ állván István [Istwan] pap, ki egy volt vélek, és eg[ymaga] mind kettőt kifizette, én gyermek [lévén] akkor. Azután szegény István [Istwan] pap megszegényedvén, engemet meg [---] énelőttem megvallotta és így: [---] én igen megfogyzott ember [---] kényszerítetem idegennek is haza [---] de megtekintvén azt, hogy tégedi [---] Balázs deák [Balas Deak] ágyékából jöttél, az atyádé is volt, jobbatyádé is a ház, istentelenül nem akarok cselekedni, az én házamat, a jobbatyád házat, neked adom. Amiről szóltam atyáddal is, ő is akarja, ne szakadjon idegen kézre, ami gyalázatos is lenne neked is. Én ehhez idegen valék, azért, hogy én azon a pénzen egyéb hasznos jószágot akartam [---]

Külzeten: Joannis Balasfi Testamentum

Testamentaria Dispositio Joannis Balasfi, Requisitoris Albensis de domo Claudiopolitana I. 68. I 68.

No. 14.

Kolozsvár, 1637. február 27.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára F23 P numero 7

¹⁷⁹ egymásnak = egymáshoz

¹⁸⁰ jobbatyám = nagyapám ESZT V. 1020.

¹⁸¹ A Zala és a Zalapataki patak torkolatánál, Zalalövő és Budafa között. Ma: Zala megye, Zalalövő része. A régebbi szakirodalom a családot Erdélyből származtatja, míg Balásfi Jánost nem ismeri, és - véleményem szerint tévesen - a kiskendi Baládfy családdal azonosítja Baládfy Ferenc, Küküllő vármegye főispánja (1570. k.) személyében. A család kiemelkedő tagja a XVII. században az egyházi értelmiséget gazdagító Tamás (1580-1625) 1621-ben váci, 1622-ben pécsi püspök, „Pázmány irodalmi iskolájának legkitűnőbb tehetsége”. SZINNYEY, I. 1891. 384.; NAGY, 1857. I. 112.; LÁZÁR, 1889. 71.

¹⁸² A Dancs család ismert tagjai: Mátyás, Pál, 1557. Dancs Mátyás fia, Balázs. 1564. Dancs Mátyás és György magszakadása. 1573. Gergely, János, Kálmán, Márk. BILKEI, 1998. 88.

¹⁸³ Kakas András. II. János választott király kamarása. 1570. november 26. Kolozsvár. camerarius. JAKAB, 1888. II. 91.

¹⁸⁴ instantiájára = kérésére, megkeresésére

¹⁸⁵ Királyfia Tábláján = a Fejedelmi Táblán. A „királyfia” I. János magyar király fia, II. János vagy János Zsigmond választott magyar király, majd erdélyi fejedelem. A Fejedelmi Táblára vonatkozóan ld. TRÓCSÁNYI, 1980. 355-390. János Zsigmondnak, az Erdély jogállásának változását is jól tükröző címeire és a halála után kialakult közjogi helyzetre legújabbán OBORNI, 2002b

^{xxxI} „a teorueni” utólagos betoldásként a sor fölé írva

¹⁸⁶ közükben = közéljük

Nemes Pécsi János, a Kolozsmonostori Konvent requisitorának végrendelete, amelyet 1638. június 29-én Torday Péter és Pálffy István, szintén a Kolozsmonostori Konvent requisitorai, hitelesítettek és Pécsi János felesége, Rázmán Anna bevallásával kiegészítettek.

1. Mivel az ember halálának időpontja ismeretlen, ezért még egészségesen akar a maga és felesége, Rázmán Anna jövődöbeli állapotáról rendelkezni.- 2. A Belső-Szolnok vármegyében, Horgaspatakán lévő, 600 forint értékű birtokrészt, amelynek adománylevelébe a felesége nevét is befoglaltatta, és magával együtt be is iktattatta, a Ballos Zsigmondtól vett kert, készpénzét, minden ingóságát, feleségére hagyja.- 3. Ha valamelyik rokona Baranyából Erdélybe érkeznek, felesége adjon neki 50 forintot és egy öltözet ruhát.- 4. Az ispotálynak és a városnak, Kolozsvárnak 12-12 forintot hagy.- 5. Felesége, Rázmán Anna tekintettel arra, hogy férje, Pécsi János az ő 225 forint és 50 arany adósságát kifizette, a Magyar utcában lévő házát neki élete végéig leköti, azzal, hogy azt Rázmán Anna halála után szabadon lakhassa, de el ne adhassa vagy cserélhesse, míg Pécsi János halála után Rázmán Anna két öccse, Istók és János, örökölje.- 6. Rázmán Istóknak, Jánosnak és Teleky Lőrincnek különféle ékszereket hagy.- 7. A városnak és a régi iskola diákjainak 12-12 forintot hagy.

Anno Domini 1637 die 27 Februaris

[1.] Ember életének utolsó órája és vége mikor leszen, bizonytalan lévén, ehhez képest egészséges állapotomban akarok magam és jámbor feleségem Rázmán Anna [Razman Anna] asszony, jövődöbeli állapotunkról is idején gondot viselnem, amiről így disponálok.¹⁸⁷

[2.] Amely kevés jókat a Szent Isten [Szent Isten] szolgálatom után nekem adott, azokat itt Erdélyben [Erdeliben] fáradtságommal találtam. Amely Horgaspataka [Horgapataka]¹⁸⁸ portiot,¹⁸⁹ Belső Szolnok [Belseo Zolnok] vármegyében lévő, hatszáz forint summáig bírok, kiről való donationalis levelekben¹⁹⁰ feleségemnek nevét is inseráltattam,¹⁹¹ és abban magammal együtt iktattam is, abbéli jussomat éppen feleségemnek hagyom.

Amely kertet Ballos Zsigmondtól [Ballos Sigmondtul] vettem, azt is neki legálok.¹⁹²

Hasonlóképpen aranyamat, tallérmat és egyéb akármilyen ingó-bingó marháimat, házasságom után való két résszel együtt azt is éppen őreá transferálok.¹⁹³ Mindezeket vallom neki, hogy az én holtom után ezekben senki őt meg ne háborítsa, hanem azokat békével bírassa.

[3.] Ha valamely atyámfia találna Baranyából [Baraniabol] holtom után idejönni, adjon annak ötven forintot, és egyik öltöző ruhámat.

[4.] A városnak hagyok 12 forintot [fl. 12].

Az ispotályban¹⁹⁴ (!) is 12 forintot. [fl. 12].

Mely ebbeli legatiomat¹⁹⁵ captalan collegám uraim előtt is eszerint fateálok.¹⁹⁶

¹⁸⁷ disponál = rendelkezik

¹⁸⁸ Horgaspataka = Horgospataka, Szerimbu (Belső-Szolnok vármegye), ma: Strimbu (Cluj j.) Románia.

¹⁸⁹ portio = (birtok) rész

¹⁹⁰ donationalis levelekben = adománylevelekben

¹⁹¹ inseráltattam = belefoglaltattam

¹⁹² legálok = hagyom

¹⁹³ transferálok = átadom

¹⁹⁴ ispotályban = ispotálynak, ispotályház = szegényház (szegények, öregek, özvegyek menedéke) ESZT V. 821.

¹⁹⁵ legatiomat = véghagyásomat

Actum Claudipoli, die et anno in prae notatis.

Joannes Péchy¹⁹⁷ mpp

1638. június 29. nobilis Joannes Pechy, frater et collega noster conventualis etiam coram me viva voce haec omnia praescripta retulit et fassus est. Stephanus Pálffy mpp

Etiam coram me Petro Thorday mppa

Eodem die et in instante.

[5.] Rázmán Anna [Razman Anna] asszony is az urának Pécsi János [Pechy Janos] úrnak, ilyen hozzá megmutatott jóakarataért és egymáshoz való igaz, tökéletes szeretetükért, annak felette azért is, hogy Pécsi [Pechy] úr ő k[e]g[yelm]e, Rázmány Anna [Razman Anna] asszonynak bizonyos fennálló adósságait, úgymint 225 forintot [fl 225] és ötven aranyat fizetett meg a creditoroknak,¹⁹⁸ kötő és vallá Magyar [Magyar] utcai egész házát életéig,¹⁹⁹ így hogyha Rázmán Anna [Razman Anna] asszony uránál előbb találna meghalni, senki Pécsi [Peczy] uramat a háznak birodalmából²⁰⁰ életéig ki ne tehesse, de ő k[e]g[yelm]e senkinek el ne adhassa, se el ne cserélhesse. Pécsi [Pechy] uram halála után szálljon az ő k[e]g[yelm]e két öccsére, Rázmán Istókra [Razman Istokra] és Jancsira [Janchyra].

[6.] A nagyobbik öccsének Istóknak [Istoknak] hagyja ő k[e]g[yelm]e, egy hegyes gyémántos gyűrűt. A kisebbiknek, Jancsinak [Janchynak] egy gyöngyös, tükrös pártaövet. A Teleky Lőrinc [Teleky Leórinck] fiának, Istóknak [Istoknak], egy arany gyűrűt, vas körmökben foglalt smaragd kő vagyon benne.

[7.] A becsületes városnak hagyja 12 forintot [fl. 12]. Az öreg scholabeli deákoknak 12 forintot [fl. 12]

1638. június 29. Nobilis domina Anna Razmany, consors eiusdem domini Joannis Pechy fratris et collegae nostri observandissimi, haec omnia praescripta viva etiam confessa est et retulit hoc supradicto. Hogy lelkük üdvössége vesztése alatt tartozzanak mindezeket megtartani, mert sok sanyarú, fáradtságos szolgálatja után találta e kevés jókat.

Petrus Thorday mppa

Stephanus Pálffy mppa

Külzeten: Testamentaria fassio Joannis Péchy de Coloswar

Testamenatum Joannis Pécsi de Kolosvár A 1637.

P. no. 7mo

No. 15.

Kolozsvár, 1642. március 18.

Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak F23 P numero 4.

¹⁹⁶ fateáalom = vallom

¹⁹⁷ Pécsi János. Requisitor Kolozsmonostori Konvent: 1630-1642. TRÓCSÁNYI, 1980. 194.; F25, F23 P no 7, F3 F92, F25, F12 XIV./3. F23 P no 4. Jegyzőkönyve: Protocollum maius M 1630-1641 Terjedelem: 191 fol. F 15 Egyéb tisztségei: *a nagyobb kancellária írnoka*. 1622-1633. TRÓCSÁNYI, 1980. 194.; Halála: 1642. július 30. enyedi Pálffy István requisitor feljegyzése. 1650. március 15-én. F15 Protocollum maius IIIII (V) a pergamen kötés belső oldalán.

¹⁹⁸ creditoroknak = hitelezőknek

¹⁹⁹ életéig = élete végéig

²⁰⁰ birodalmából = birtoklásából

Nemes Pécsi János a Kolozsmonostori Konvent requisitorának végrendelete, amelyet Torday Péter és Pálffy István, szintén a Kolozsmonostori Konvent requisitorai hitelesítettek.

1. Torday Péter és Pálffy István, a Kolozsmonostori Konvent requisitorai mint végrendeleti bírák jelen okirattal tanúsítják, hogy 1642. március 12-én hívatta őket Pécsi János requisitor Magyar utcai házába, aki - bár betegen találták - szellemileg ép lévén előszóval végrendeletkezett.- 2. Jóllehet 1638. június 29-én már ugyanezen személyek előtt tett végrendeletet, ám - a korábbi végrendelet minden rendelkezését fenntartva és megerősítve - tekintettel a bekövetkezett változásokra, kiegészítőleg rendelkezik.-3. Figyelembe véve házastársa, Rázmán Anna egész házasságuk és különösen betegsége alatt tanúsított gondoskodását, minden ingó és ingatlan vagyonát, úgymint Horgaspatakát Belső-Szolnok és Berendet Kolozs vármegyében, amely a Sárdon lakó Hatzoki András révén jutott birtokába, valamint a Ballos Zsigmondtól vett kertet feleségére hagyja.- 4. Minden a házassága előtt és alatt szerzett ingó és ingatlan vagyonát feleségére hagyja, azokból 12-12 forintot a városra, 10 forintot az unitárius diákokra, 50 forintot és egy öltözet ruhát pedig a Baranyából esetleg érkező rokonának adjon.

[1.] Mi Torday Péter [Thorday Peter] deák és enyedi Pálffy István [enyedi Palffi Istuan], Kolozsmonostori Konventnek [Colosmonostori Convent-nek] requisitori és kolozsvári [Coloswari] hites száz emberek,²⁰¹ ugyan²⁰² Kolozsvárott [Coloswarat] lakók, úgymint e dologban testamentarius arbiterek,²⁰³ adjuk emlékeztére mindeneknek, akiknek illik, ez mi levelünknek rendjében. Hogy e jelenvaló 1642. esztendőben, die 18. Martii, hivata minket szegény Pécsi János [Peczy Janos] ur[un]k, collegánk, ugyan Kolozsmonostori Konventnek [Colosmonostori Conventnek] egyik requisitora, és ő is kolozsvári [Coloswari] hites száz ember lévén és Kolozsvárott [Coloswarat] belső Magyar [Magyar] utcában lakó, a maga házához, akit jóllehet beteges állapota miatt ágyában ülve találánk, mindazonáltal elméjében ép és csendes lévén, mielőttünk, úgymint testamen-táriusok előtt, maga élő szájával, nyelvével, tön ilyen testamentumot.

[2.] Hogy noha ennek előtte is, még egészséges állapotban, úgymint anno 1638. die 29. Junii, utolsó órájának és végének bizonytalan voltáról gondolkodván, és mind maga s mind pedig jámbor felesége Razmány Anna [Razmany Anna] asszony jövőbeli állapotukról jó idején gondot viselni akarván, Istentől [Istenteol] vett javairól, maga keze írása alatt, ugyan mi előttünk authenticice disponált²⁰⁴ volna, melyeket mostanis minden részeikben confirmála és helyben hagyta, de mivelhogy azótától fogva mégis Istennek [Istennek] áldását ismerte magán lenni. Annakokán mostan mi előttünk összességgel és újólá minden javairól, valamelyeket itt Erdélyben [Erdelyben] ifjúságától fogva szolgálatja és sok fáradsága után házassága által Isten áldomásából talált volna, ingókról és ingatlanokról, akármi névvel nevezendőkről így diszponála.

[3.] Hogy ő meggondolván és nagy köszönettel vevén szerelmes házastársának, megnevezett Rázmány Anna [Razmány Anna] asszonynak, házasságuk idejétől fogva engedelmes és kedve szerint való szolgálatját, vele való dajkálkodását, betegségeiben, nyavalyájában mellette való szorgalmatos forgolódását, éjjeli-nappali vigyázását, és egyszóval mint jó és Istentől [Istenteol] vett kedves házastársának mindenben hasznos gondviselését, mindazokat az ő javait, valamelyek tudniillik itt Erdélyben [Erdélyben] ifjúságától fogva szolgálatja és sok fáradsága után és házassága által talált ingókat és ingatlanokat, akármi névvel nevezettek

²⁰¹ hites száz emberek = a városi nagytanács tagjai

²⁰² ugyan = ugyancsak, szintén

²⁰³ testamentarius arbiter = végrendeleti bíró

²⁰⁴ authenticice disponált = hitelesen rendelkezett

(azokon kívül, amelyeket ide alább nevezet szerint másoknak hagyott), úgymint kiváltképpen nevezve amely Horgaspataka [horgaspataka] nevű falubeli portiot,²⁰⁵ Belső Szolnok [Belseo Zolnok] vármegyében, mostani kegyelmes ur[un]k Ónag[yság]a donationalis levelének tenora²⁰⁶ szerint bírta, és ismét Berenden²⁰⁷ is [Berendenis] Kolozs vármegyében [Colosuar-megyében], amely portiot Sárdon²⁰⁸ [Sardon] lakó nemzetes Haczaki András [Hatzoki Andras] úr fassioja szerint talált, és felesége nevére is mindeniknek adományáról való levelek egyaránt sonálnak, mind a többivel együtt holta után éppen feleségének, Rázván Anna [Razvan Anna] asszonynak hagyja az ő része és arról való levelének vigora²⁰⁹ szerint.

Másodszor amely major vagy csűrös kertet itt Kolozsvárott [Coloswarat] maga saját pénzén Ballos Zsigmondtól [Ballos Sigmondto] vett volt, azt is in toto²¹⁰ feleségének legála.²¹¹

[4.] Ezeknek utánna, hasonlatosképpen megírt minden egyéb akármiféle ingó-bingó marháit, részeit és jussait, amelyekkel Isten [Isten] Ő Szent Felsége mind házassága előtt, s mind pedig házasságában ezideig szerette volna, házassága után való városi minden névvel nevezendő jókból²¹² való két részével együtt mindeneket, a megnevezett feleségére, Rázmány Anna [Razmany Anna] asszonyra transferálá,²¹³ és örökösen neki íratta sajátul, úgy hogy a becsületes városnak azokból adván 12 forintot [fl. 12] Az ispotályokban is 12 forintot [fl. 12] Az unitária religiön²¹⁴ levő deákoknak is 10 forintot [fl. 10].

Item²¹⁵ hogyha valamely atyafia találna Baranyából [Baranyabol] holta után ide jönni, annak is 50 forintot [fl. 50] egyik öltöző ruháját adván, mindenek övé legyenek.

Mindezeknek erősségére és bizonyosságára adtuk mi levelünket kezünk írásával és pecsétünkkel confirmálván²¹⁶ fide nostra mediante²¹⁷ mint kolozsvári [coloswari] hites száz emberek.

Datum in praedicta civitate Coloswar die et anno praenotatis.

Külzeten: Pécsi János [Pechy Janos] dispositioja

Anno 1642

Testamentum super

Horgaspataka [Horgaspataka] et

Berend [Berend]

Testamentum Joannis Péczy requisitoris de Kolosmonostra Anno 1642

P numero 4to

²⁰⁵ portio = (birtok) rész

²⁰⁶ donationalis levelének tenora = adománylevelének tartalma

²⁰⁷ Berend = Nádasberend, Berindu (Kolozs vm), ma: Berindu (Cluj j.) Románia

²⁰⁸ Sárd = Sárd, Saárd, Sardu (Fehér vm.), ma: Sard (Alba j.) Románia

²⁰⁹ vigora = érvénye

²¹⁰ in toto = teljességében

²¹¹ legála = hagyta

²¹² jókból = javakból

²¹³ transferálá = adta át

²¹⁴ unitária religiön = unitárius valláson

²¹⁵ item = továbbá

²¹⁶ confirmálván = megerősítvén

²¹⁷ fide nostra mediante = hitelünk által

RÖVIDÍTÉSEK ÉS IRODALOMJEGYZÉK

1. LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Országos Levéltár (MOL)

- Liber Regius MOL F 1, Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. Erdélyi Fejedelmi Kancellária. Libri Regii.
- F 2 MOL F 2, Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Protocolla.
- F 3 Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Centuriae.
- F 4 Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Cista Comitatum.
- F 12 MOL F 12, Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lymbus.
- F 15 MOL F 15, Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. Protocolla, Libri Regii et Stylionaria.
- F 17 MOL, Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. F 17 Cista Comitatum.
- F 27 MOL, Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. F 27 Genelogiales
- F 28 Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. Mandata Requisitoria.

2. SZAKIRODALOM

ACC Approbata Constitutiones Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytár. 69. köt. 1540-1848. évi erdélyi törvények. Fordították és utalásokkal ellátták: Dr. KOLOSVÁRI Sándor és Dr. ÓVÁRI Kelemen. Jegyz. Dr. MÁRKUS Dezső. Budapest, 1900. 5-253.

BAK

2000 BAK Borbála: *A XVI-XVIII. századi magyar nyelvű források kiadásának kérdései.* In: *A történeti források kiadásának módszertani kérdései.* Az 1999. december 8-án tartott, Budapest Főváros Levéltára, Fons, Magyar Történelmi Társulat által szervezett Levéltári Nap előadásai. Szerkesztette: KENYERES István. *Fons* VII (2000) 1. 91-36.

BARTONIEK

1975 BARTONIEK Emma: *Fejezetek a XVI-XVII. századi magyarországi történetírás történetéből.* S. a. r. RITOÓK Zsigmondné, bev. KLANICZAY Tibor. Budapest, 1975.

BILKEI

1998 BILKEI Irén: *Zalaöví története 1490-1566.* In: *Zalalöví története. Az ókortól napjainkig.* Szerkesztette MOLNÁR András. Zalaöví, 1998. 83-104.

BÓNIS

1959 *A magyar feudális és burzsoá magánjog és büntetőjog elemei.* Összeállította BÓNIS György. Levéltári szakmai továbbképzés. Felsőfok 12. Budapest, 1959.

CSIZMADIA

1975 CSIZMADIA Andor: *Az erdélyi jog fejlődése a fejedelmi korban. Kodifikációs munka a XVII. századi Erdélyben.* In: *Gazdaság és Jogtudomány* IX (1975) 147-168.

EOE

Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta comitialia regni Transylvaniae, 1540-1699. Szerk. SZILÁGYI Sándor. I-XXI. Budapest, 1875-1898. Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. III/b.

HAJNIK

1899 HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád és a vegyes-házi királyok alatt.* Budapest, 1899.

HEREPEI

1965 *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. I. Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében. II. Apáczai és kortársai.* HEREPEI János cikkei. Szerkesztette KESERŰ Bálint. Készült a Szegedi József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetében a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetének támogatásával. Budapest - Szeged, 1965-1966.

HUSZÁR

1975 HUSZÁR Lajos: *Habsburg-házi királyok pénzei. 1526-1637.* Budapest, 1975. (Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár 3/1.)

JAKAB

1888 *Oklevéltár Kolozsvár története második és harmadik kötetéhez.* Összegegyűjtötte és szerkesztette JAKAB Elek. Második kötet. Budapesten, 1888.

JAKÓ

1958 JAKÓ Zsigmond: *Instructiuni arhivistice ale oficilor din Transilvania 1575-1841. Problema Reorganizarii arhivelor Vechi Din Transilvania.* In: *Revista Arhivelor* 1958. I. 34-81.

1990 *A Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyvei I-II. (1289-1556).* Kivonatokban közlése és a bevezető tanulmányt írta JAKÓ Zsigmond. A MOL kiadványai. Forráskiadványok 17. Budapest, 1990.

LÁZÁR

1889 LÁZÁR Miklós: *Erdély főispánjai.* Különnyomat a *Századok* 1857-1889. évfolyamaiból. Bp., 1889.

NAGY

1857 *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* Írta NAGY Iván. I. Pest, 1857.

OBORNI

2002a OBORNI Teréz: *Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt. 1552-1556.* Budapest, 2002.

2002b OBORNI Teréz: *Erdély közjogi helyzete a speyeri szerződés után (1571-1575).* In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére.* Szerkesztette: FODOR Pál-PÁLFFY Géza-TÓTH István György. Budapest, 2002. 291-304.

PAPP

1936 PAPP László: *A hiteles helyek története és működése az újkorban.* Budapest, 1936. (Palestra Calasactiana 14.)

PETRICHEVICH

1934, 1942 *A Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára.* Kiadja báró PETRICHE-VICH Horváth Emil. *A Petrichevich család általános története.* Első rész I. kötet 1069-1526. Írta báró PETRICHEVICH Horváth Emil. Budapest, 1934. *A Petrichevich család történetének regesz-tái.* Első rész II. kötet. 1069-1942. Írta báró PETRICHEVICH Horváth Emil. Pécs, 1942.

SÁNDOR

1910 *Czímerlevelek.* Gyűjtötte SÁNDOR Imre. I-II. füzet. Kolozsvár, 1910.

SUNKÓ

1998 SUNKÓ Attila: *Az Erdélyi Fejedelemség udvari hadai a XVI. században.* In: *Levéltári Közlemények* 69 (1998) 99-131.

2001 SUNKÓ Attila: *A curia militaris működésének nyomai a kora újkori Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben.* In: *Levéltári Közlemények* 71 (2001) 3-64.

2002 SUNKÓ Attila: *Debreceni János életpályája. A Gyulafehérvári Káptalan levéltárosának élete, végrendeletének tükrében.* In: *Fons* IX (2002) 1-3. *Tanulmányok a 60 éves Gecsényi Lajos tiszteletére.* 305-343.

SZABÓ-TONK

1992 SZABÓ Miklós-TONK Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700.* A bevezetőt írta TONK Sándor. Szeged, 1992. *Fontes Rerum Scholasticarum* IV. Szerkeszti KESERŰ Bálint.

SZAKÁLY

1980 SZAKÁLY Ferenc: *Szalárdi János és Siralmas magyar krónikája.* In: *Szalárdi János Siralmas magyar krónikája.* Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta SZAKÁLY Ferenc. A képanyagot RÓZSA György válogatta. A kötetet szakmai szempontból MAKKAI László nézte át. A mutatókat ROSONCZY Ildikó állította össze. Budapest, 1980. (Bibliotheca Historica)

SZINNYEI

1891-1914 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái.* 1-14. Budapest, 1891-1914.

TRÓCSÁNYI

1980 TRÓCSÁNYI Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540-1690.* Magyar Országos Levéltár kiadványai. III. *Hatóság és hivataltörténet.* 6. Budapest, 1980.

VARGA

1958 *Úriszék. XVI-XVII. századi perszövegek.* Szerkesztette VARGA Endre. A kiadványt készítő munkaközösség: VARGA Endre, ILA Bálint, BAKÁCS István, BOTTLÓ Béla, PÁRDÁNYI Miklós, DÁVID Zoltán. Nyelvészeti munkatárs: SZABÓ Dénes. Budapest, 1958. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 5.)

Tusor Péter

Pázmány Péter esztergomi érsek levelei Rambaldo Collaltohoz (1621-1626)

Az újabb történeti kutatásokban mind előkelőbb helyet foglal el a magyar és a Habsburg nemesség kora újkori kapcsolatrendszerének vizsgálata.²¹⁸ Jelen közlemény e kérdéskörhöz kíván adalékkal szolgálni.

A közlésre kerülő iratok a Collalto család brünni levéltárából származnak.²¹⁹ A XIX. századi osztrák szisztéma szerint rendezett archívumhoz részletes mutató készült. Ez azonban másokkal, például Esterházy Miklós nádorral (1625-1645) ellentétben²²⁰ Pázmány Péter nevét nem tünteti fel. Pedig levelei,²²¹ amelyek a püspök, érsek és bíboros levélírók sorozatában maradtak fenn,²²² két szempontból is érdekesek számunkra.

Egyfelől azt bizonyítják, hogy Rambaldo Collaltoval, a bécsi Haditanács elnökével²²³ a magyar arisztokrácia tagjai közül nem csupán a nádor,²²⁴ hanem a primás is közeli barátságot ápolt.²²⁵ Mint alább láthatjuk, kapcsolatuk meglehetősen sokszínű volt. A viszony

²¹⁸ FAZEKAS István: *A Habsburgok és Magyarország a 16. században*. In: *Császár és király. Történelmi utazás: Ausztria és Magyarország 1526-1918*. Szerk.: FAZEKAS István-UJVÁRY Gábor. Budapest-Bécs, Collegium Hungaricum, 2001. 33-36.; FAZEKAS István: *A Melith-fiúk bécsi tanulmányai 1630-1631-ben*. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére* Szerk.: FODOR Pál-PÁLFFY Géza-TÓTH István György. Budapest, 2002. 139-158.; PÁLFFY Géza: *A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16-17. században*. In: FODOR-PÁLFFY-TÓTH, 2002. 307-332.

²¹⁹ Moravský Zemský Archiv (= MZA) Rodiný Archiv Collalto (G 169). A szövegek közlése betűhív.

²²⁰ A Collalto-levéltárból Esterházy Miklós (1625-1629, fasc. 1779); Gerard Questemberg (1625-1629, fasc. 1760-1762); a spanyol jelentések (fasc. 1882); és az opiniók (fasc. 1881) anyagát a közelmúltban feltárta: HILLER István: *Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645*. Wien-Köln-Weimar, 1992. különösen 128. (*Esterházy-Studien 1*)

²²¹ A Pázmány-levélfilológia helyzetéről: TUSOR Péter: *Ismeretlen levelek, iratok, feljegyzések Pázmány Pétertől*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 100 (1996) 318-344., 318-319.; továbbá: SÁVAI János: *Pázmány és a szomaszok. A szomaszok genovai levéltárának dokumentumai*. In: *Lymbus. Művelődéstörténeti Tár IV*. Szeged, 1992. 123-141.; TUSOR Péter: *Petri Pázmány epistulae, acta notationesque inedita*. In: *MEV-Regnum* 9 (1997) 1-2., 83-146.; TÓTH István György: *Pázmány Péter négy ismeretlen levele*. In: *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve VIII*. Szerk. FÜR Lajos. Budapest, 1997. 169-184.; TUSOR Péter: *Pázmány állandó római követségének terve 1632-1634*. In: *Pázmány Péter és kora. Pázmány Irodalmi Műhely. Tanulmányok* 2. Szerk. Hargittay Emil. Piliscsaba, 2001. 151-175., függelék n. 1-3.

²²² Fasc. 1718. A gépelt mutató e levélírókat is felsorolja nevük, illetve székhelyük szerint. Pázmány leveleit vélhetően a salzburgi érsek leveleivel vették egy kalap alá a rendezés során.

²²³ 1579-ben született Mantovában. 1604-ben részt vett Esztergom védelmében, és rövidesen haditanácsos lett. Különböző diplomáciai megbízatásokat is teljesített, például az 1620-i besztercebányai országgyűlésen ő közölte viharos körülmények között a Habsburg-udvar tiltakozását Bethlen királlyá választása ellen. 1624-1630 között, egészen haláláig töltötte be a Haditanács elnöki tisztségét. A mantovai hadjárat irányítója, 1628-tól aranygyapjas lovag. Életrajza további irodalommal: G. BENZONI: *Collalto, Rambaldo*. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* 26. Roma, 1982. 784-790; és REGELE, Oskar: *Der Österreichische Hofkriegsrat 1556-1848*. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Ergänzungs-Band I/1*. Wien, 1949. 74.

²²⁴ Kapcsolatára Esterházy Miklóssal: HILLER, 1992. 140. (ad indicem).

²²⁵ Pázmány leveleiben Collalto csupán két alkalommal fordul elő, másodszor éppen Esterháznak ír temetéséről. Nagyszombat, 1631. február 7. HANUY Ferenc (kiad.): *Pázmány Péter összegyűjtött levelei I-II*. Budapest, 1910-1911. n. 647.

elmélyülése talán a 1621 októberére-decemberére, a nikolsburgi béketárgyalások idejére datálható.²²⁶

Másfelől az egyszerű, de jó olaszszággal írt saját kezű iratok arról tanúskodnak, hogy a hatvanas éveikhez közelítő érsek megőrizte a még az 1593-1597-es évek során végzett római tanulmányai alatt elsajátított nyelvtudását. Mindeddig csupán két darab olaszul írt, saját kezű levele volt ismeretes, 1616-ból.²²⁷

Pázmány az 1629. évi bíborosi kinevezése után kiterébélyesedő itáliai korrespondenciája intézésére - talán Franz Dietrichstein kardinális, olmützi püspök (1599-1636) kancelláriájának mintájára²²⁸ - külön olasz expedíciót állított fel. Állandó titkára egy olasz misszionárius, Cosimo Fornarini lett.²²⁹ Az elsősorban Rómába menő levelek azonban a jelek szerint nem az ő fogalmazásai, hanem a bíboros diktáltmányai lehettek.²³⁰

1.²³¹

Bécs, 1621. április 28.

(MZA Rod. Arch. Collalto (G 169), fasc. 1718, s. n. - eredeti)

Collalto pártfogásába ajánlja kamarását, Szilágyi Jánost, akit a császári csapatokkal Magyarországra küld, hogy felügyelje az érseki birtokok és jövedelmek visszaszerzését. Kéri, hogy az érseki jószágokban élő jobbágyok közül ne csak a katolikusokat, hanem a protestánsokat is vegye védelmébe.

Illustrissime domine Comes, mihi obseruand^{issime}.

Expediui Cubicularium meum²³² Egregium Ioannem Szilagy^l ad Vestras Illustrissimas Dominationes, ut cum eisdem, et Suae Maiestatis²³³ Imperatoriae Domini nostri clementissimi

²²⁶ Nikolsburgban II. Ferdinánd biztosai többek között Collalto, Pázmány és Esterházy voltak. Ld. például HANUY, I. n. 161; Magyar Országos Levéltár, Magyar Kancelláriai Levéltár, Magyar Királyi Kancellária, Transylvanica (A 98), fasc. 8, passim (a biztosok s. k. aláírású jelentései a tárgyalásokról).

²²⁷ HANUY, 1910-1911. I. n. 56. E levél címzettje valószínűleg nem Maffeo Barberini bíboros, hanem Scipione Caffarelli-Borghese bíborosnephos, hiszen vele ellentétben a későbbi VIII. Orbánnak aligha lehetett köze Pázmány esztergomi bulláinak expedíciójához. A feltevést megerősíti, hogy a Borghese-pontifikátus számos más államtitkársági irata ugyancsak a Barberinik gyűjteményében maradt fenn. - A másik irat Klesl Prágában, 1616. október 24-én ugyancsak Borghesehez intézett levele, amelyet Pázmánynak mondott tollba: „...questa risoluzione di Sua Maesta essendo molto segreta, non ho voluto confidare ad altri, pero ho fatto scriuere questa lettera con il Monsignor Nominato Arcivescouo di Strigonia, quale humilissimamente se raccomanda a Vostra Signoria Illustrissima.” Biblioteca Apostolica Vaticana, Fondo Boncompagni e Ludovisi, vol. E 16, fol. 36r-37v.

²²⁸ A morva bíboros mintaszerűen szervezett irodájának ugyancsak mintaszerű ismertetése: BALCÁREK, Pavel: Kancelár kardinála Ditrichštejna a správa biskupských statku před bílou horou. In: Sborník Archivních Prací 28 (1978) 66-126.

²²⁹ „P. Cosimo Fornarini segretario italiano dell'eminentissimo Pazman in Tirnavia.” Giosetto da Capua a Sacra Congregazione de Propaganda Fidéhez, 1637. február 12. Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli (o de Propaganda Fide) (= APF), Scritture originali riferite nei congressi generali (= SOCG), vol. 79, fol. 191v. A bíboros Bonaventura Magrardi személyében egy másik itáliai minorita misszionáriust is maga mellett tartott. Benedetto Radzinsky 1635. április 29-én kelt levele ugyancsak a Sacra Congregazione de Propaganda Fidéhez. APF SOCG vol. 77, fol. 210r.

²³⁰ HANUY, 1910-1911. II. n. 613, 614, 615, 669, 698, 701, 705 etc.

²³¹ Az iratok közlése betűhív. A rövidítések feloldását kurzív szedés jelzi. Külcímzés egyik levélnél sem maradt fenn.

²³² Szilágyi János nemcsak Pázmánynak, hanem már elődjének, Forgách Ferencnek (1607-1615) is kamarása volt. HANUY, 1910-1911. I. 201., 286., 307., 385., 391., 446., 521., 588; TUSOR, 1997. n. 12.

Exercitu in Ungariam tendente,²³⁴ pro bonis meis Archiepiscopalibus, ac in eisdem inuentis prouentibus ac victualibus reoccupandis, et ad reditum meum fideliter conseruandis, proficiscatur. Ductus itaque singulari Illustrissimae Dominationis Vestrae erga me affectu, volui eandem hisce meis litteris requirere rogareque amice,^{II} dignetur praeinominato servitori meo, ubi patrocínio Vestrae Illustrissimae Dominationis indiguerit, omni ope adesse, et auxilio, et non solum^{III} Catholicos in Ungaria existentes, verum^{IV} etiam bona mea Archiepiscopalia, et Colonos meos, odio Catholicae religionis vexatos nimium^V ac tribulatos, a vehementiori militum oppressione, ac inuasionem, tueri, defendere, ac protegere velit. Pro qua Illustrissimae Dominationis Vestrae erga me, meosque homines ostenta beneuolentia, habebit me quoque ad quaeuis officia omni occasione praestanda, Amicum, et Seruitorem paratissimum. Et his Illustrissimam Dominationem Vestram diu foeliciter valere opto. Datae Viennae 28 Aprilis Anno 1621.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

[s. k.]

Addictissimus Servitor
ArchiEpiscopus Strigoniensis

2.

Nagyszombat, 1624. szeptember 27.

(MZA Rod. Arch. Collalto (G 169), fasc. 1718, s. n. - s. k.)

Panaszkodik a német katonaság túlkapásai miatt. Barátságukra hivatkozva arra kéri Collaltót, hogy az uralkodónak írt minapi levelében foglaltak alapján, amelyet biztosan hozzá fognak továbbítani, találjon orvoslást a bajokra.

III^{ustrissimo} Signor, Padron mio colendissimo.

Signor Conte, dico da senno a V^{ostra} Sig^{nor} III^{ustrissima} che me viene a' noia la uita uedendo il modo di procedere^{VI} di questi soldati di Sua Maesta.^{VII} Ho scritto la sustanza [!] del negocio a' Sua Maesta lasciando le essagerazioni.²³⁵ ne io uoglio attediare V^{ostra} Signoria III^{ustrissima} con replicar l' istessa cosa, sapendo che la mia lettera passera per mani di V^{ostra} Sig^{nor}. Solo

^I Az y felett egy függőleges vonás található

²³³ II. Ferdinánd (1619-1637)

²³⁴ A Bethlen Gábor erdélyi fejedelem első magyarországi hadjárata idején ellentámadásba átmenő, Collalto által irányított császári csapatok a levél keletkezését követő napon foglalták vissza Pozsonyt, május 25-én Nyitrát, május 27-én pedig Kőszeget. Július 10-én azonban Érsekújvárnál vereséget szenvedtek.

^{II} Az utolsó betű felett adverbiumjel áll

^{III} Az utolsó betű felett adverbiumjel áll

^{IV} Az utolsó betű felett adverbiumjel áll

^V Az utolsó betű felett adverbiumjel áll

^{VI} Az első r betű sorközi beszúrás

^{VII} Az eredetiben itt, és az alábbiakban is mindig az *Mit*^d, ill. *Mtta* rövidítés áll.

²³⁵ A II. Ferdinándnak írt levél, illetve levelek nem ismeretesek. A császári hadsereg a Bethlen második hadjáratát lezáró nikolsburgi békét - némi módosítással - megerősítő, 1624. május 8-án megkötött bécsi békét követően vonult be ismét az országba. A német katonák Pázmány pozsonyi, majd újvári házát dúlták fel, amint arról az érsek szeptember 29-én mint „nemességünknek szabadságában” járó dologról Thurzó Szaniszló nádornak is beszámolt. HANUY, 1910-1911. I. n. 273.

preglio che se troui rimedio a' questa inconuenienze, perche le cose di Vngheria sono in peggiori termini che se crede. Io non scriuero piu per non attediare V^{ostra} Signoria Ill^{ustrissima}. Dico bene che e' meglio non tenere seruitori che tenergli senz' ordine. Con questo pregho V^{ostra} Sig^{nor} Ill^{ustrissima} di continuar la sua solita amoreuoleza et da Dio auguro ogni felicità a' V^{ostra} Sig^{nor} Ill^{ustrissima}.

Da Tirnauia alli 27 di Settembre 1624

Di V^{ostra} Signoria Illustrissima
Affettionatissimo^{VIII} seruitore
L' Arciuescouo di Strigonia

3.

Pozsony, 1625. március 12.

(MZA Rod. Arch. Collalto (G 169), fasc. 1718, s. n. - s. k.)

Collalto kérését, hogy vadfacsemetéket küldjön a császárné számára, Pozsonyból nem, csak távolabbi vidékről tudja teljesíteni, reményei szerint nyolc nap múlva, ha a fagy felenged. A zavaros európai állapotok ellenére meggyőződése, hogy a nagyszabású hadi készülétek nem tarthatnak soká, s hogy ekkora erők kölcsönös mozgósítása mindenkit inkább a békére kényszerít majd. A törökkel folytatott tárgyalások lassan haladnak előre, eredmény csak később várható, nem szabad hiú reményeket táplálni.

Illustrissimo Signor Conte, Frater mio oss^{ervandissimo}

Fa molto bene V^{ostra} Sig^{nor} Illustrissima, che dal paese inseluaticchito, domanda arbuschelli seluaticchj. Piacesse a' Dio che io potesse in altro seruire alla Maesta dell' Imperatrice mia Sig^{nora}²³⁶ Qui a' Posonia non ce ne sono arbuschelli simili, ma farò uenire altronde, et le mandarò con diligenza. Il terreno e' ancora aggiaccato, fra otto giorni spero potran cauare.

Le cose d' Europa non e dubbio sono molto intrigate. Pero gli apparatti tanto grandi non ponno durare troppo: Io confido nella bontà di Dio, che questi ultimi sforzi, sforzaranno tutti a stare in pace.²³⁷ Il trattato Turchesco uà molto lento, crederei, che per tempo se douerebbe sapere come stiamo. perche le speranze ingannano tal uolta.²³⁸ Et con questo sono et restaro sempre obligatissimo seruitore di V^{ostra} Signoria.

A' Posonia 12. Marzo 1625

L' Arciuescouo di Strigonia

^{VIII} Sic! az affettionatissimo helyett. A rövidítés jelzése tudniillik hiányzik.

²³⁶ A mantovai Gonzaga-házból származó Eleonóra (1598-1655) 1622-től volt II. Ferdinánd (második) felesége. Collalto a császár- és királyné szűkebb környezetéhez tartozott. Vö. BENZONI, 1982. 786.

²³⁷ Pázmány itt a Dánia körül, többek között Anglia és Hollandia részvételével szerveződő Habsburg-ellenes szövetség előkészületeire gondol. Békereményei nem igazolódtak, a végül 1625. december 9-én Hágában megkötött szövetség a harmincéves háború második, dán szakaszának nyitányát jelentette.

²³⁸ II. Ferdinánd és IV. Murad megbízottai Gyarmaton 1625. május 28-án újították meg az 1606-os zsitvatoroki békét. Collalto tájékoztatása a törökkel folytatott tárgyalásokról: Komárom, 1625. április 12. Kiadva: Pázmány Péter levelezése. I: 1605-1625. In: Monumenta Hungariae Historica I/19. Kiad.: FRANKL Vilmos. Budapest. 1873. n. 348.; Másolata: Primási Levéltár (= PL), Archivum Saeculare (= AS), Acta protocollata, Protocollum G, fol. 255. Collaltónak csak ez az egyetlen Pázmányhoz intézett levele ismeretes. Vö. PL AS Acta radicalia, classis X, n. 196, 2-7. cs.; Epistolae... Petri Pázmány, ed. Iacobus Ferdinandus Miller, Buda, 1822.

4.

Bécs, 1626. május 16.

(MZA Rod. Arch. Collalto (G 169), fasc. 1718, s.n. — s.k.)

Az uralkodó által Bécsbe hívatva remélte, hogy ott Collaltóval is találkozni fog. Sajnálja hányattatásait, de a világ dolgai ilyenek. A megpróbáltatások elviselése nélkül aligha érdemelhetnék ki az örök életet. Tudja, hogy nincs szüksége intelmeire, mégis az iránta érzett szeretetére hivatkozva felrója neki, hogy az uralkodó parancsa ellenére sem jelent meg az udvarnál.

III^{ustrissimo} Signor Conte mio oss^{ervandissimo}

Essendo chiamato dalla M^{aesta} del Imp^{eratore} a Vienna,²³⁹ sono uenuto con gran speranza di trouare quiui V^{ostra} Sig^{nor}, et godermene della sua presenza, perche quel uero affetto che io sempre ho portato uerso la persona di V^{ostra} Signoria Illustrissima, restara uiuo metr'a^{IX} io saro uiuo.

I trauagli di V^{ostra} Signoria Illustrissima me dispiaciono, ma il mondo ua cusi;^{x240} Et si tutte le cose andassero a modo nostro, non sarebbe bene per acquistare il cielo. So bene che V^{ostra} Signoria Illustrissima non ha bisogno di miei auertimenti, pero spinto dal uero amore, dico in confidenza a' V^{ostra} Signoria Illustrissima, che non fa bene, se da Sua Maesta essendo chiamata, non viene. Piu non mi flargarò,^{XI} ma pregho l' Dio per ogni sua maggior felicità, et me gli raccomando di cuore

Da Vienna alli 16 di Maggio 1626

Di V^{ostra} Signoria Illustrissima
Affettionatissimo^{XII} seruitore
L' Arciuescouo di Strigonia

²³⁹ II. Ferdinánd 1626. május 10-re szóló behívója Bécsben, április 23-án kelt: „Occurrentibus certis negotijs, quae ad consultandum, et deliberandum fidelibus nostris consiliarijs Hungaris proponere necessarium esse aduertimus, eos ad diem Decimum proxime sequentis Mensis Maji, huc Viennam aduocauimus: Benigne volentes, quatenus Fidelitas Vestra quoque ad praefixum terminum comparere uelit ac debeat, et quod publici commodi ac emolumenti fuerit, pro requisito eorumque oportuna censebuntur, iuxta sufficientiam et dexteritatem Vestram in medium consulere possitis. Benignae nostrae voluntati et mandato per hoc satisfacturi.” Másolata: PL AS Act. prot., Prot. G, fol. 27.

^{IX} sic!

^X sic!

²⁴⁰ Az ügy háttérében talán Collalto Wallensteinnel folytatott rivalizálása állhatott. Vö. BENZONI, 1982. 785.

^{XI} sic! A flargaró helyett.

^{XII} sic! az affettionatissimo helyett. A rövidítés jelzése ti. hiányzik.

**Egy főúri lakodalom előkészületei
(Esterházy László és Batthyány Eleonóra
menyegzője Rohoncon 1650-ben)**

Esterházy László és Batthyány Eleonóra házasságához mindkét család nagy reményeket fűzött. Jellemző módon még a két apa tervelte ki az 1630-as évek végén, hogy Batthyány Ádám saját leányait Esterházy Miklós nádor fiai számára nevelje,²⁴¹ és az ügy jelentőségét mutatja, hogy megvalósulását sem a nádor halála, sem az ezután fölmerült különféle személyes ellentétek nem tudták megakadályozni.²⁴² A kézfogót és a gyűrűváltást 1649 októberében tartották Rohoncon,²⁴³ az esküvőt pedig ugyanott a következő év február 6-án, vasárnap. A vőlegény öccse, az akkor tizenöt éves Esterházy Pál erre így emlékezett vissza: „bátyám uram lakodalmának napja is elközelgetvén, [...], azhol én voltam vőfély, nyoszorúleány húgom, Eszterhás Mária. Igen pompás volt azon menyegző, azholott harmadnapig késtünk. Onnét az menyasszonyt hoztuk Lakompakra, azhol is derék vendégség tartatott, sok számű főrendek lévén ottan is. Másnapra kelve mentünk Sopron városán által déltájban, azhol az várasiak ágyúlövésekkel fogadtak, fegyverben állván az egész város. Uzsonnára pedig három óra tájban Kismartonban értünk. Ott is azért igen nagy vendégség tartatott harmadnapig.”²⁴⁴

A „pompás” lakodalomról, illetve annak előkészületeiről Esterházy Pál visszaemlékezésén kívül sok más forrás is fennmaradt, mint például a meghívólevelek mintái és fogalmazványai,²⁴⁵ a meghívottak különféle hosszú listái,²⁴⁶ vagy a rohonci vár szobabeosztása a vendégség idejére.²⁴⁷ Még olyan forrásokban is lehet találkozni az ünnepség emlékeivel, mint a rohonci vár 1650. május 17-én fölvetett leltára, amely szerint a várudvaron állt egy ideiglenes építmény, amelyet a „lakodalomra készítettek volt, melyen deszka lehet circiter Nro. 400.”²⁴⁸ A sokféle forrás közül az alábbiakban olyan iratokat közlök, amelyek Batthyány Ádámnak a lakodalmi vendégségre vonatkozó rendelkezéseit, illetve a szervezéssel megbízott familiárisok e tárgyú beadványait tartalmazzák (1-4., 10. sz. iratok).

További adatokat tartalmazhat Esterházy László és főként Batthyány Ádám kivételesen terjedelmes levelezése is. Utóbbiból Iványi Béla közzétette például Andreas Kobavius soproni jezsuita előljáró levelét, amelyben a lakodalmi versek kinyomtatásának föltételeiről

²⁴¹ Esterházy Miklós levele Batthyány Ádámnak, 1641. jan. 1.: Magyar Országos Levéltár (=MOL), Batthyány cs. levéltára, Misszilisek (=P 1314), n° 12551.

²⁴² Ezekről részletesen ld.: FEJES Judit: *Az Esterházyak házassági politikája 1645 után*. In *Gyermek a kora újkori Magyarországon: „Adott Isten hozzánk való szeretetéből ... egy kis fraucimmerecskét nekünk”*. Szerk. PÉTER Katalin, Budapest, 1996. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 19), 115-166, 129, 139-141.

²⁴³ ESTERHÁZY Pál: *Mars Hungaricus*. S. a. rend. IVÁNYI Emma, Budapest, 1989. (Zrínyi-könyvtár, III), 313.

²⁴⁴ ESTERHÁZY, 1989. 314. - Az eseményről Esterházy Pál a családi följegyzések között is megemlékezett (ESTERHÁZY János: *Az Eszterházy család és oldalágainak leírásához tartozó oklevéltár*. Budapest, 1901. 214). - További bejegyzések találhatók a lakodalomról Kolozsvári Olasz István (ESTERHÁZY, 1901. 211.) és Keglevich Péter naplóiban (KEGLEVICH Péter *Naplója*. S. a. rend. DEÁK Farkas. In: *Magyar Történelmi Tár* 13 (1867) 238-250, 245).

²⁴⁵ MOL, Batthyány cs. levéltára, Batthyány I. Ádám iratai (P 1315), 1.cs., 1649. év, ff. 19-38.

²⁴⁶ MOL, Batthyány cs. levéltára, Körmenyi központi igazgatóság (=P 1322), Földesúri családra vonatk. iratok, n° 919*, 920*, 922*, 945.

²⁴⁷ „Rohonci várunkban lévő házoknak a száma, melyekben urakat szálléthatni”, 1650. jan. 20.: MOL, P 1322, Urbáriumok, Kisebb összeírások, n° 116.

²⁴⁸ MOL, P 1322, Leltárak, n° 79.

tudósította Batthyányt,²⁴⁹ vagy Zrínyi Miklósét, aki távolmaradása miatt mentette ki magát azzal, hogy ő amúgy is „bornemissza”.²⁵⁰ A levelezésből itt az alábbiakban csupán Batthyány Ádámnak és Esterházy Lászlónak az esküvő előtti napokban folytatott levélváltását közlöm, amelyben a vendégség időtartamáról és egyéb előkészületeiről tárgyaltak. (5-9. sz. iratok).

[A szövegek mai helyesírás szerinti átírásban olvashatók, úgy, hogy az egykori íróknak, illetve lejegyzőknek a ma használatostól eltérő dialektusát is a mai helyesírás adja vissza. Betű szerinti lejegyzésben olvashatók a családnevek és a német kifejezések. A latin szavak és fordulatok esetében viszont a latin helyesírást tekintettem mérvadónak. A magyar szövegben szereplő idegen (idegen módon ragozott) kifejezések dőlt betűvel szerepelnek.]

²⁴⁹ IVÁNYI Béla: *A magyar könyvkultúra múltjából*. S. a. rend. HERNER János-MONOK István, Szeged, 1983 263-264. n° 443. (*Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 11*) - A nyomtatvány vagy nem készült el, vagy nem maradt fenn.

²⁵⁰ Zrínyi Miklós levele Batthyány Ádámnak, Vllaria, 1650. jan. 26.: IVÁNYI Béla: *A két Zrínyi Miklós körmendi levelei*. Budapest, 1943. n° 84. (*Új Magyar Levelestár*) Újabb kiadása: ZRÍNYI Miklós: *Válogatott levelei*. S. a. rend. BENE Sándor-HAUSNER Gábor, Budapest, 1997. n° 51. (*Régi Magyar Könyvtár, Források, 6*)

1.

Javaslatok a lakodalmi étkezésekhez

[1649. december?]

Magyar Országos Levéltár (=MOL), Batthyány cs. levéltára, Körmendi központi igazgatóság (=P 1322), Tisztartókkal való levelezés, n° 78, ff. 243-244.

Memoriale.

Az kenyér.

Légyen az fő-főasztalokra elsőben is szép kenyér, akár az mint az Hofläbl-eket²⁵¹ szokták sütni, akár pendég kerekded zsemlyék, de az liszt szép fehér légyen, az melyet Müntt Melnek²⁵² hínak.

Az több asztalokra más féle azon Müntt mell követő fehér lisztből zsemlye, jóllehet kerekded formára és magyar cipók is.

Az uraim asztalira Polmell-bül,²⁵³ et consequenter az utoljából az cselédnek, de az főasztalokra szép újonnan sült legyen.

Az bor.

Mivel az bor hajtja, az mint mondják, az dalt, et vinum laetificat cor hominis, annál különb-külömbfélének köll lenni, erős és lágy ízűnek, kinek-kinek az mennyire lehet humorához képest, mind az által az fő-főrendnek spanyol bor: vin di Canea,²⁵⁴ malozsa²⁵⁵ (gróf Zrínyi Péter uram önagsága hozathat az jóvában az malozsának) és vernácza²⁵⁶ (Formantin uram önagsága táján valók). Hogyha vittpacherek és czernikollerek lehetnének, mivel kedves borok. Mindazáltal igen jó gondviseléssel, hű emberek kezekben bizattassék, az kik nem confundálják, és zúrják-zavarják. De kíváltképpen, az kik vásárlani fogják az spanyol és olasz borokat, vigyázások és szájok ízi legyen, hogy akármely nádmézes öszvezavart és megvesztegetett borokat ne vegyenek, sőt az mit vesznek is, eo facto kezekhez vegyék kiválasztván, hogy eclipsis ne essék az megvételek után rajtok. Ezen olasz borok, azért, mivel az üdőnek már rövid volta miatt alfelei borokat nem hozhatni, és csak propter raritatem keveses lészen is, az melyeket egyébaránt suppláljon az palotában az jó negyvennégy esztendőbéli bor és az rohonci tavalyi bor is. Füves borok vannak-e nem tudom, de jó volna afféléknek is lenni. Köll az fraucimeret [!] jó féle főtt vizet is főzetni.

Az cselédnek adassék bor juxta suum esse.

Az étek.

Az éteknek az javát az fő-főasztalokra juxta dignitates. Azon köll pedig lenni, hogy az tisztán, melegen, és rendesen vitetessék, az csinálendő mód és rend szerint, az mely rendhez kíváltképpen való itthon való és ösmerős ifjak válogattassanak, mind az kik hívek, mind pedig szófogadók és józanok legyenek.

Az mely étel és eledelre, az szignaturák szerint, idején is köll dispositiót tenni, az mint hogy már az mint értem alkalmasént is vagyon, de friss légyen.

Minden közönséges élésre viseljenek gondot az tisztviselő uraim.

²⁵¹ Hofläibl, 'udvari cipó'

²⁵² Mundmehl 'császárliszt'

²⁵³ Bollmehl vagy Pohlmehl 'korpás liszt'

²⁵⁴ krétai bot

²⁵⁵ 'édes bor' (a dél-italiai Malvasai nevéből)

²⁵⁶ vernaccia 'toszkán borfajta'

Az mit az fűszerszámban és holmi tengeri eszközben Pozsonyban találni, ott frissebben és ócsóbban megvehetni, ott köll; az mi ott nem volna, Grácban és Bécsben annakutána.

Habarnyicáért,²⁵⁷ szaladiáért,²⁵⁸ jóféle malozsáért, holmi tengeri hal- és rákért, sőt majolika²⁵⁹ korsókért is (az főtt víznek valóért) Gróf Zrínyi Péter¹ uram önnagyságának [kell üzenni]. Sőt, [jó lenne] ha mely bécsinált galócát²⁶⁰ is küldhetne önnagysága.

Az pisztrángot és lepényhalat²⁶¹ itt az styriai és austriai szomszédságokban köll megszerezni. Az szalblingért²⁶² idején requirálni az lilienfeldi apatúr urat [!],²⁶³ az kinek hivatalosnak is köll lenni. In simili az újhelyi püspököt²⁶⁴ és talán az várast is. Anguillát²⁶⁵ Bécsben. Fácánt Eberfurton.²⁶⁶ Fajdokat és császármadarat az Bányavárasok táján, sőt pirított ökörfelveket is. Az tűzokokat Matthius földén leginkább. Az vizát, tokokat, lőréket²⁶⁷ és kecsegeket Gutta táján Révkomáromban, sőt az Szentmártoni apatúr úrnál²⁶⁸ is, az kinek vannak tanyái; azt is magánosan köll hívatni levéllel.

De mindeneknek előtte azon köll lenni, hogy végére menjenek bizonyos emberi önnagyságának Bécsben és Grácban, hogy az hivatalosok közül kik jönnek bizonyosan el, hogy az szállások, sőt egyéb dispositiók is, az szerént lehessenek derekasabban.

2.

Batthyány Ádám rendelkezése a lakodalmi vendégséggel kapcsolatos feladatokról

1650. január

MOL, P 1322, Tisztartókkal való levelezés, n° 78, ff. 245-245.

Memoriale.

Az asztalnokok alá amenemő étekfogókat rendöl-
tünk, ha azokhoz több kívántatnék, ezekből vehetni.

1. Lengyel Imre asztalnokhoz
Megyeri [Zsigmond] uram gazda
Kocso Mihály
Fejérvári János

1. Asztalnok Beniczki Thamás
Gazda [Rauch] Dániel uram
Pasztori Pál
Deöri Pál

²⁵⁷ 'tengeri polip'

²⁵⁸ 'sózott hal, hering'

²⁵⁹ 'ónmáz asyagedény' - Itáliában a spanyol eredetű ónmáz asyenyeket Mallorca szigetéről nevezték el. A XVII. századi Magyarországon az ilyen edényekre azonban inkább az „újkeresztény” (vagyis habán) nevet használták. A *TESz* csak 1788-ból, az *EMSzT* 1750-ból ismeri a „majolika” első előfordulását.

¹ Előtte áthúzva: „Miklós”

²⁶⁰ A dunai galóca (*Hucho hucho*) nagy testű pisztrángféle hal, amely a Dunában és mellékfolyóiban él. Lehetséges azonban, hogy itt másféle halról van szó.

²⁶¹ A lepényhal a pénzes pér (*Thymallus thymallus*) régi magyar neve. A pisztránghoz hasonlóan hegyi patakokban él (vö. HERMAN Ottó: *A magyar halászat könyve*. Budapest, 1887. 810; RÁCZ János: *A magyar nyelv halnevei*. Budapest, 1996.).

²⁶² A vándorszaibling vagy -szemling (*Alvelinus alpinus*, *Saibling/Salbling*) az alpesi patakokban élő pisztrángféle.

²⁶³ Cornelius Strauch lilienfeldi apát (1638-1650)

²⁶⁴ Joannes Thuanus bécsúj helyi püspök (1639-1666)

²⁶⁵ angolna (*Anguilla vulgaris*)

²⁶⁶ A fácánt Közép-Európába Ázsiából telepítették be a középkor végén. Úgy látszik, hogy legnagyobb állománya még 1650 körül is az eberfurti császári vadsparkban volt (ma Bécs XI. kerületében; vö. CZEIKE, Felix: *Historisches Lexikon Wien*. Wien, 1992-1997. III. 420-421).

²⁶⁷ Amennyiben olvasatom helyes, ez is egy, a Dunában élő tokféle lehet, mint a kecsege, a tok és a viza is.

²⁶⁸ Magger Placid pannonhalmi apát (1647-1665)

Kun Miklós

Retkes Balázs

Vincze Ádám

2. Asztalnok Nicki Gáspár

Sibrik uram gazda

Horvát János

Mesterhazi Nagy Pál

Bán János

Kis György Pál

László Pál

3. Asztalnok Sankó Miklós

Francsics Gáspár gazda

Tot Ferenc

Sibaházi Imre

Nagy Gergely

Potthyondi Péter

Horvát Ferenc

4. Asztalnok Káldi Miklós

Palasti János uram gazda

Beicsi György

Nyilasi János

Nagy Mihály

Kerekes Péter

Nárai Péter

5. Asztalnok Érsek Ujvari Szabo

M[ihály]

Svasztics István uram gazda

Cseöre István^{II}

Andras deák

Farkas Mihály

Balogh Miklós

Sari Mihály^{III}

Az gazdáknak száma, s kiknek micsoda hivatalja

1. Megyeri Zsigmond

2. Cziraki Ádám uram

3. Sibrik István uram

4. Eörsi Zsigmond uram

5. Horvát János uram

Ezek az gazdák, úgy mint Megyeri Zsigmond és Sibrik István uraimék az főasztalokra fognak gondot viselni, Cziráki Ádám uram és Eörsi Zsigmond uram pedig az több állapotokban és ceremóniákra viselnek gondot.

Ezek is az palotában való ceremóniákra és egyéb rendtartásokra

Nagy Péter

Alsó Pál

Kuti György

2. Asztalnok Deömeöki András

Gazda Kaldi Péter

Pap György

Pap István

Bozzai Péter

Szaz Mátyás

Szaiki István

3. Asztalnok Sagi Ferencz

Gazda Petheö Miklós

Teömeördi Márk

Nyilasi György

Szalai György

Darás Mihály

Tót Jancsi

4. Asztalnok Niczki János

Gazda Bacsmegeyi Simon

Benkeö Ferenc

Tot István

Boda Peti

Hencz Imre

Kocsis István

5. Asztalnok Poka^{IV} György

Gazda Kemeny János

Orbán György

Barbély Tamás

Szabó István

Czeitej Ferenc

Gyeörffi Boldizsár

^{II} Az előző sorban áthúzva: „Nagy János.” Helyette írta be Batthyány Ádám saját kezűleg Sári Mihályt

^{III} Batthyány Ádám sajátkezű beírása

^{IV} A szó után kihúzva: „Tar”

6. Eördeögh István	fognak vigyázni és gondot viselni.
7. Angyal György uram	
8. Kisfaludi István uram	
3. Francsics Gaspar	Ezek Megyeri urammal és Sibrik urammal az főasztalokon kívül
4. Palasti János	való asztalokra fognak gondot viselni, az mint az asztalnokoknak
5. Svaszticz István	is meg vagy on írva, melyik mely asztalnokhoz való.
1. Daniel Rauch uram	Ezek az vőlegény asztalától fogva azon rendben, öt asztalra
2. Káldi Péter	fognak gondot viselni, amint immár az asztalnokoknál meg
3. Pethő Miklós	vagy on írva, ki melyik asztalnokhoz való, hogy annak gondját
4. Báczmegyei Simon	viselje.
5. Kemeny János	
1. Keczer János	Ezek arra rendeltetettek, hogy ide alá vigyázzanak, hogy ha
2. Palásti Péter	azok, akiket mire rendöltünk, eljárnak-e az ő állapotjokban.
1. Nagy László uram	Ezek az konyha állapotjára viselnek gondot és amikor az étket
2. Horvát György uram	föladják, magok is fölmenjenek az étkekkel.
1. Francsics Péter uram	Mivel hogy őkegyelme nem járhat ide s tova, üljön az
	főpohárszéknél s vigyázzon az pohárnokokra és borhordókra,
	micsoda bort hordoznak és töltenek az pohárszékben.

Ez fölül megírt gazda uraimék közül ha Petheő Miklós uram el nem jünne, tehát Sümöghi Pahi Mátyást köll helyiben rendölni.

3.

Batthyány Ádám rendelkezése az uraimék házában felszolgálókról

1650. január

MOL, P 1322, Tisztartókkal való levelezés, n° 78, f. 246.

Az eredetileg egymás alá írt neveket egy sorban, gondolatjellel elválasztva közlöm.

Az uraim házában

Étekfogók

Kotsi Gergely - Simon János - Györffi Mihály - Jankó István - Kovacz János - Lampert István
- Nagy Bence - Naraj Márton - Giörffi Imre - Popaczi Imre - Büky Tamás - Podary György -
Keövér Benedek - Szabo Péter - Szabo János - Horvat Mihály - Kovacz András - Takacz
István

Tálhordók

Pribék Márton - Uraim gazdája, az ki azelőtt volt - Alcz Benedek

Borhordók

Bodis János - Burián Ferenc - Budaj Gergely

Kenyérhordók

Patij Miklós - Adorian Mihály - Vaida Pál

Asztalnokok

1. Czegledj István - 2. Takacz Pál - 3. Meszaros Gergely - 4. Horvat Márton - 5. Bus Pál

4.

Megyeri Zsigmond észrevételei Batthyány Ádám rendelkezéséről és Batthyány Ádám válasza [1650. január]

MOL, P 1322, Tisztartókkal való levelezés, n° 78, ff. 240, 247 és 241-242.

A két iratot a jobb áttekinthetőség érdekében egymással párhuzamosan, két hasámban közlöm. - Mindkét irat egykorú másolat Batthyány Ádám egyik deákjától. - A f. 247 verzójára írta Batthyány Ádám annak az általa rendezett aktának a tartalmát, amely az 1-4. sz. iratokat foglalja magában: „Anno 1650: Az Eszterhás László uram kézfogására nézve Megyeri Zsigmond urammal és az több hivatalos gazda uraimékkal csinál [!] sok rendbeli dolgokról való memoriálék és diszpozíciók, gazdák asztalnokok magok viseléséről és az több tisztviselők is mihez mint akkomodálják magokat, arról valók mind.” - Megyeri Zsigmond az Esterházy család régi barátja volt (PÉTER Katalin: Esterházy Miklós, Bp., 1985, 144), tehát Esterházy László nevében tárgyalt Batthyány Ádámmal.

Memoriale etc.

1. Énnekem az rendelés, amint Nagyságod az tiszteket elosztotta, mind tetszenek, mivel Nagyságod ismeri az személyeket, mely mire alkotmatos, csak csupán ebben vagyon a kérdés: egy-egy táblára fogván mindenik asztalnak, elérkezik-e annyi étkefogónak gondviselésére, amelyeket közönséges asztalra számlálván, legalább két asztalt tenne, ha nem harmadfelet, úgy hogy a tíz hosszú tábla, majd húsz avagy huszonöt asztalt tenne.

2. Ha az császár asztalán kívül köll-e közben a favorida asztalnak²⁶⁹ lenni, holott a hely is aligha szűk nem volna hozzája, az vendég is nem lesz annyi s olyak, hogy az többivel el nem férnének.

3. Raisempergh, Pucham, és Engelfurt generál urak eljűnnek, azok után mindjára Erdődi György és Gábor uraimék, a püspökök és az több urak consequen-ter üljenek az császár asztala után, az követeket ez után ültessük-e, az nemes hivatalosokkal, vagy az nász népe után az utolsó végén az asztalnak? Itt penighlen specialiter köll az uraknak leirattatni, amely vendégeket bizonyosan várhat, hogy tudjunk ülések felől is idején disponálni.

Memoriale.

Megyeri Zsigmond uram opiniójáról való

1. Az mi az első punctumot illeti, ezen megalkudtunk, tudniillik az asztalnokokon és az táblákon, hanem az étkefogókat jobbítottuk meg; ha peniglen több étkefogók kívántatnának, arra bizonyos személyeket köll tartani készen.

2. Ami az második punctumot illeti, úgy mint az favorit asztalról való discursust, azon megegyeztünk és azt találtuk hogy az ne legyen, hanem más asztal legyen.

3. Az mi az punctumot illeti, ezen is megegyeztünk: aki jűn, jűjjen, aki nem, arról nem tehetünk. Nem tudhatjuk bizonyosan kik jűnnek, kik nem jűnnek, ebben leginkább ennek a consideratiónak köll lenni, hogy az én vendégim az császár asztala felé, az vőlegény vendégi azon vőlegény szerire ültetessenek, az nemes rend penig közben.

²⁶⁹ 'kiemelt asztal' - Ez egyébként a szó egyik legkorábbi előfordulása lehet magyar szövegben, mivel a TESz csak 1748-ból ('kegyenc' jelentésben), az EMSzT pedig 1721-ből és 1746-ból ismeri („favorabilitás”, „favorizál”).

4. Fölmarad a tegnapi kérdés: ha az vőlegény mindjárt az császár asztala után üljön-e német módra a több generális urakkal elegyesen, vagy külön az alsó végén maga násznépével?

5. Tudgya-e az úr, kicsodák lesznek az násznépek; idején meg köll tudni.

6. Énnkem tetszenék, ha egy úri embert Sibrik István uram és Horvát János uram mellé tudna Nagyságod egyet nevezni, az kik császár őfölsége követit és a több fejedelmek követit, leszállván az szekérről, a grádics előtt excipiál-hatnák, és előttök mint hopmester menne a palotán, mind a helyéig késérnék. Hasonlóképpen a német vendégeknek és követeknek két úri ember menne excipiálni eleikben, melyre alkolmatosnak gondolhatnám én a szalónaki Keffen-hiller uramat, vagy Spaighli uramat. Az föső császár asztalához vigyázni a főgazda légyen, annak fiersnájdere²⁷⁰ Spaighli uram lészen, pocilator²⁷¹ Náringér uram. Az után való asztalra vigyázni talán én is reá érkezhetem, a harmadikra Rauch uram, az negyedikre Horvát János uram és consequenter a gazdák a többi[re]. Ezekben penig az vigyázás kívántatik leginkább az étkek rakásában, az tányérok adásában és törlesztében, az bortöltésben.

4. Ezen az negyedik punctumon is, úgy mint az vőlegény állapotján megegyeztünk és azt találtuk, hogy csak magyar módra legyen.

5. Az mi ezt az punctumot illeti, nem tudjuk kik lesznek az násznépek. Bozsokról köll annak végére menni.

6. Az mi ezt az punctumot illet, tudniillik hogy Sibrik István és Horvát János uraimék mellé egy úri embert neveznénk, akik [!] az császár követit és az fejedelmeket excipiálnák: nem tudjuk ki volna az, mivelhogy azok el nem jüttek, akiket hivatunk, hanem Cziráki uramat gondoltok arra, ha penig az nem lenne, Sibrik uram és Horvát János uram gondját viselik ezen állapotnak. Az mi az német urak exceptátióját illeti, igen dicsírnénk Kiffenhiller uramat, ha itthon volna, de nincsen itthon. Mivel hogy ez itthon nincsen, talán Spaighlj is jó leszen arra, nem tartunk ellent benne. Fiersnaider is ő legyen, Káldi Ferenc legyen penig az pocillator. Az Kegyelmed maga vigyazá-sát amint akarja, helyén hagytuk. Az mi az 3-dik, 4-dik, et consequenter asztalokhoz való gazdákat illeti, ím megírtuk kik legyenek azok. Az 1. és 2. asztalhoz - amint Kegyelmed maga írja - Sibrik urammal együtt véghez viheti, avagy reá érkezhetik. Az 3-dik asztalhoz Rauch Dániel uram, az 4-dikhez Palasti János uram, az 5-dik asztalhoz Szvaszticz István uram, az vőlegény asztalához Fran-csics Gáspár uram, Káldi Péter az 2-dik asztalhoz, az 3-dik asztalhoz Peteö Miklós, az 4-dik asztalhoz Bacz-megyei Simon, az 5-dik asztalhoz Kemeny János.²⁷²

²⁷⁰ *Vorschneider* 'előszetelő': aki az asztalra fölhordott húsokat a vendég számára szeleteli (vö. HORVÁTH Mária: *Német elemek a 17. század magyar nyelvben*. Budapest, 1978. 73.).

²⁷¹ 'bortöltő'

²⁷² Itt tehát Batthyány Ádám módosította a gazdáknak a 2. sz. irat első részében leírt beosztását, amennyiben Rauch Dániel és Francsics Gáspár helyet cseréltek.

7. Az követek és nagy urak szállására mindenüvé egy-egy gazda legyen, aki mind az ház tisztaságára, füstölésére és egyéb szükségére gondot viseljen: az császár követének szállására Francsics Gáspár uram, judex curiae uram²⁷³ szállására Káldi Péter uram. Az király követe lesz-e más, vagy az császár követe, azt is idején megtudni szükséges. Keffenhillerné asszonyom szállására gazdának az szalónaki két Keffenhiller uraimékat, Groff Puchomb uram szállására Spaighli uramat, Raisen-berger uram szállására Hohobert uramat, Englfurt uram szállására Naringer uramat, Nadasdi F[e-renc] uram szállására Eördeogh István uramat és a többére többeket a gazdák közül.

8. Mindenek fölött kívántatik, hogy Rauch Dániel uram ökegyelme és Baltinger Márkó uram magistri ceremoniarum²⁷⁴ legyenek, és az ültetést ökegyelmek rendeljék. A táncot Baltinger uram és Tar Mihály uram osszák, öke-gyelmeknek ami az solennitáshoz kívántatik, mind rendeljék, mind az embereket rendben maradni kényszerítettessék.

9. Nagy László uram, Horvát György uram, azokkal együtt mind, akik az Nagyságod lajstromában beírva vannak, az konyhára vigyázzanak; főladására az éteknek, melegen való fölhozására és lerakására. Nagy László uram a taffeldekkerek²⁷⁵ ameddig érkeznek, azokkal az gazdákkal együtt, az kik hová érkeznek [?].

Az vőlegény asztalához peniglen Sibrik István uram és Francsics Gáspár uram vigyázzanak, hogy mind melegen és rendesen legyenek lerakva [az ételek]. Amennyire érkezhetik, Nagy László uram is oda tekéntszen.

7. Az mi ezt az punctumot illeti, énnekem is tetszenek ezek az emberek, ám viseljenek gondot az császár követe, az fejedelmek és egyéb rendbeliek szállására. Ha ezek közül valamelyike el nem jönne, azok helyett is másokat köll rendölni.

8. Ami ezt az punctumot illeti, mi is javaljuk: Daniel Rauch uram legyen ceremoniarum magister, de nem ítéljük, hogy Boltinger és Tar Mihály uraimék eljűjjenek, azért mást köll arra is választani. Ha penig Boltinger uram eljönne, azt kérjük reá.

9. Az mi ezt az punctumot illeti, ez minekünk is tetszik, helyin maradhat, de az tafflidekker nem érkezik arra, hogy az étket beadja, mivelhogy anélkül is igaz elég dolga lészen, hiszen arra valók lesznek az asztalnokok és az étekfogók. Mivelhogy Sibrik uramat máshova rendöltök, Kisfaludi István uramat gondoltok Francsics Gáspár uram mellé, hogy viseljenek gondot azokra az állapotokra.

²⁷³ Csáky László (1605?-1655), Batthyány Ádám sógora (húgának, Magdolnának férje)

²⁷⁴ 'ceremóniamester'

²⁷⁵ *Tafeldecker* 'pohárnok, asztalvető'

10. Fölötte kívántatik, hogy a borhordozásra, s töltésre igen gyózan gazda legyen, aki vigyázzon, kinek micsodát töltenek. Tetszenék, ha Kisfaludi István uram Tar Mihály urammal magokra vállolnák.

11. Az lajstromban nem látom, hogy rendelték volna a várban az padlásokra polgár embereket, kik az kád vizek körül lennének és vigyáznának (kitül Isten óvjon, ha tűz támodna).

12. Nagyságod lássa, ha a baldahin helyet [!helyre] nem köllene-e szűnyeget vonni, és az kárpitokat nem köllene-e alá bocsátani, vagy ezt az új formát mi kezdjük? Végezetre a grádicsok ajtaira nem látom, hogy rendölték volna őrzőket, akik ha nem lesznek, a folyosók mind megtelnek, mind étekhorlásban, borhordásban és egyéb képen is akadályt csinálnak. Az trombitásoknak való helyt és az egyéb ágokkal való ékesétést Jobbágy uram vigye jó idein véghez, s mihez lászson Nagy László uram.

13. Az fraicimerek gazdájának az előbbeni beszélgetés szerint borostyáni tisztartót²⁷⁶ köll rendelni. Újvárról²⁷⁷ öreg főcskendőket köll hozatni.

10. Az mi ezt az punctumot illeti, minekünk is igen tetszik, hiszen arra valók lesznek az palotán levő, gazdák hogy arra is vigyázzanak. Más az, oly emberekre bízták, hogy nem leszen fogyatkozás az dologban. Kegyelmed^V mellet is lesznek gazdák, akik fönn maradnak, úgymint Eörsi Zsigmond uram, Horvát János uram és Eördeögh István uram: ezek is hozzáláthatnak, amire kívántatik.

11. Ezt az punctumot ami illeti, igen méltó, s leszen is erre gondviselés, amint ennek előtte is volt szó felőle. Egyéb az gazda uraimék dispositiójában fog állani.

12. Ez punctumot ami illeti, az immár el vagyon igazítva. Az grádicsok ajtaira is leszen gondviselés, az trombitásoknak való helyt most csinálják.

[13.] Az borostyáni tisztartó legyen az fraucimerek gazdája, nem tartunk ellent benne, csakhogy igen mérges fullánkja vagyon, megerősíti az sebeket. Az főcskendőkért is elküldtünk.

Végezetre Keczer János és Palasti Péter uraimékat rendöltök arra, hogy ide alá vigyázzanak, grádicsok ajtaira hasonló-keppen, hogy akármicsoda gyülevísz nép föl ne lédeljen.

^V Elötte kihúzva: „Megyeri uram”

²⁷⁶ Vsz. Heinrich Heussinger borostyánkői tisztartó, aki 1646-ben kapott instrukciót Batthyány Ádámtól (vö. MOL, P 1322, Batthyány cs. levéltára, Körmen di központi igazgatóság, Instrukciók, n° 222-223).

²⁷⁷ Németújvár (Vas megye)

5.

Esterházy László levele Batthyány Ádámnak

Kismarton, 1650. január 27.

MOL, Batthyány cs. levéltára, Misszilisek (=P 1314), n° 12200. - A külső címzés kivételével Esterházy László saját kezű írása.

Köteles szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek

Isten minden kívánta jókkal áldja meg Kegyelmedet

Az Kegyelmed ferbolterem²⁷⁸ által nékem írt levelét becsölettel vettem, melyből megértettem, hogy az én ferbolterem attúl az velencei árostúl semmit sem vehetett az én számomra.²⁷⁹ De minthogy így lehet immár a dolog, én sietséggel költem ingért [?] ugyanőt fel Bécsben, hogy valahogy meg ne fogyatkozzam az iránt, késő is lévén immár az üdő.

Emellett arrúl is akartam Kegyelmednek írnom, - aminthogy otlétemben is emlékeztem vala Kegyelmednek - hogy itten aminémő készölettel akarok lenni, úgy intéztök az dolgot mind bátyámuraimékkal,²⁸⁰ s mind penig az bécsiekkel, akik itten fognak forgolódni, hogy keddre estvére készöljenek Lakompakon, mert egyébaránt igen nagy káromra s fogyatkozásommal is lenne;²⁸¹ kiről szóval is többet izentem Rauch uram által Kegyelmednek, noha tudom hogy nem fogja ezt difficultásban veni Kegyelmed, aminthogy amikor eljöttem, ajánlotta is magát Kegyelmed, sőt, hogy maga is nem fogja szánni fáradtságát Kegyelmed, ide is el gyün akkorra, kire most is kérem Kegyelmedet szeretettel. Tudom, hogy jó ajánlásában Kegyelmednek meg nem fogyatkozom. Ha élek, meg is szolgálom Kegyelmednek.

Hogy Isten jobban adta Kegyelmek állapotját, szívből értettem. Kívánom Istentől kegyelmen, jobb egészségben láthassam, tudhassam is őkegyelmeket, kinek ajánlom is hűgom-asszonnyal egyetemben szeretettel való köteles szolgálatom. Adja Isten, Kegyelmedekkel együtt láthassam ő kegyelmét kedves jó egészségben.

Datum raptim in Kismarton, die 27. jan. 1650.

Kegyelmednek köteles szolgája míg él
gróf Esterhas László

P. S. Az atyafiak őkegyelmek ajánlják Kegyelmednek nagy szolgálatjokat.

[Kívül:] Illustrissimo Comiti Domino Adamo de Battyán, perpetuo de Nemett Uyvár, Sacri Romani Imperii equiti, dapiferorum regalium per Hungariam magistro, ac partium eundem regni cisdanubianarum, confiniorumque Canisae oppositorum supremo generali, necnon Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis consiliario etc., domino fratri observandissimo.

²⁷⁸ *Verwalter* 'tisztartó'

²⁷⁹ Esterházy László már 1649. december 17-én Pozsonyból írott levelében kérte Batthyány Ádámot, hogy értesítse, megjött-e az a gráci kereskedő, akit Velencébe küldtek az esküvői ruhához való szövetekért (MOL, P 1314, n° 12195), majd ez ügyben újból írt (dec. 22-én: MOL, P 1314, n° 12196). Batthyány is többször küldött az árus emberért (dec. 22-én: MOL, P 124, n° 288; jan. 15-én: uo., n° 291), de az végül csak január 20-án érkezett meg Rohoncra (Esterházy László levele Batthyány Ádámnak, Kismarton, 1650. jan. 22.: MOL, P 1314, n° 12199).

²⁸⁰ Esterházy László nagybátyja, Esterházy Dániel, valamint unokatestvérei (Esterházy Gábor, Dániel és Pál fiai).

²⁸¹ A lakodalom 1650. február 6-án volt Rohoncon, ahol Batthyány Ádám február 8-ig (keddig) akarta marasztani a vendégeit, hogy azután február 9-én (szerdán) menjenek Esterházy várába, Lakompakra és onnét másnap tovább Kismartonba, ahol február 11-én (pénteken) újabb vendégség várta volna őket. Esterházyék azonban egy nappal hamarább, február 8-án (kedden) akartak távozni Rohoncról, talán azért, mert a pénteki böjti napon a kismartoni vendégség megszervezése bonyolultabb és drágább lett volna. Batthyány Ádám választleveleiben (6., 8. sz. iratok) ragaszkodott a szerdai távozáshoz, mivel kedden két fraucimerének is ki akarta adni lakodalmát, de Esterházy Pál visszaemlékezéséből (ld. a bevezetést) úgy látszik, hogy végül engedett Esterházyék kérésének.

6.

Batthyány Ádám levele Esterházy Lászlónak

Rohonc, 1650. január 31.

MOL, Esterházy cs. hercegi ágának levéltára, Esterházy László iratai (=P 124), n° 293. -
Batthyány Ádám saját kezű írása

Ajánlom szolgálatomat Kegyelmednek, mint jóakaró öcsém uramnak

Istennél minden kívánsági szerént való jókat és jó egészséget szívből kívánok Kegyelmednek

Az Kegyelmed levelét Daniel Rauh uram megadta, s abban való írását és szóval való izenetit is megértém. Az mi az Bécsben való köldést illeti, az jól van. Az mi az dispositiót és kívánságot illeti, csodáltam hogy változott az ittléttekörán való diszkorzosonk és végezésink, édes öcsém uram, mivel itten mind másként gondolkodtunk róla, s úgy, hogy itt lássok azt meg, ha lehet-e, nem-e az meg, hogy én oly kedves vendégimet és ily állapotomnak elő mivoltát, ha oly hamar kiadjak-e rajtok. Így azért hogy kívánhatja azt Kegyelmed éntőlem, édes öcsém uram, hogy én Kegyelmeddel együtt mindjárt harmadnapjára csak felkeljek minden rekrutámmal [?], s házomtól máshova menjek.

Kegyelmedet kérem, másként gondolkodjék aziránt, mert hiszen az két első nap Kegyelmed vigasságán [!] lesz itten, azután hiszem [!] én sem mutathatok osztán valami kedvetlenséget jóakaróinkhoz, [hogy] idejövén hozzám csak mindjárt kiadjak rajtok. Én egyáltalán, véggel egy szó mint száz, nem látom az iránt semmiképpen való módját annak, hogy úgy lehesen, az mint Kegyelmed mostan éntőlem kívánja, noha nemhogy úgy, de az mint resolválom is, és resolváltam is magamat ittlétében Kegyelmednek, az is elég nehéz, hogy innét szerdán mind Kgyelmed, és több jóakaró kedves vendégimet akkor is elbocsássam, sőt magam is mindjárt házomtól elmenjek, de ez már patienti [!].²⁸² De én, édes öcsém uram, az ilyen állapot kár és költség nélkül meg nem szokott készölni. Ha arról kellek panaszolkodni, én is félig benn ölek abban.

Hogy Kegyelmed leginkább pönteket sajnálja, mind Ruk uramtól értem. Az Kegyelmednek kisebb, mert azért, hogy [!] azelőtt való öt napon úgy eltobzódna az itt levő jóakaróink, hogy nemhogy pönteken is ott maradna, de térden állva könyöreg sok olasz gyomrú ember az elbocsátásért, nemhogy ottan maradna. Így azért édes öcsém uram nagy szeretettel kérem Kegyelmedet, hogy eziránt másként gondolkodjék és ne kívánjon lehetetlen való dolgot és böcseletemben állót tölem. Másban mindenben szívből szolgállok, s ebben is atévő volnék, ha sok cirkomstanciát nem látnék, kit mind meg is írtam volna, de mivel dolog nélkül vagyok és pap szolgáljává is lettem,²⁸³ mert csak sine labore lógatom lábaimat s az jó sáfrányos és borsos ételeket várom az ebédre.

Édes öcsém uram, azt is jól tudja Kegyelmed, itt is van még két gyöngye menyasszony azonkívül is, ki alig várja, s már idejök is régen kitölt azoknak is, hogy az halálra vigyék, és az kést torkában össék, megnyúzáván előbb őket félig. Ez már diktom s resolutom est lévén, mégis ott is úgy akkomodálja Kegyelmed immáron magát.

Az mi az betegek állapotját illeti, az igaz, hogy az atyámfiának²⁸⁴ egyébként nem volna semmi nyavalyája, hanem az folyosónak²⁸⁵ lábain léte miatt még most sem távozott el róla szinte, s reája sem állhat. Féltő, hogy az lakodalomkor is az ágyat ne nyomja az iránt.²⁸⁶

²⁸² A levélíró föltehetően a „patientia”, vagy talán a „paucitas” szavakra gondolt.

²⁸³ Egy közismert szólásmondás szerint a pap szolgáljának igen kevés dolga volt: „Dologtalan, mint a pap szolgálja”, „Csak ebédnél izzad, mint a pap szolgálja.” (Vö. MARGALITS Ede: *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*. Budapest, 1896. 602.)

²⁸⁴ Batthyány Ádámné Formentini Auróra (1609-1653)

Az Kegyelmed mátkája is kornyadozik egynéhány naptól fogva, s igen elhalványodott, de az nem annyira csoda, mivel elközelgetnek az napok. Sokat gondol, mint készöljen az bajvíváshoz és kopjatorés és vérontástól. [!] Még csak jó lovat sem szerzett hozzája, noha elköldtek érte, de még el nem érkeztenek el [!] vele, hogy meg sem próbálhatja, hanem csak reája kell ülni, nem tudván semmi természetit, úgy ugrálik alatta, mint szereti. En azért a tanacs, édes öcsém uram, előtte viselje az dámákhoz való respektet, mivel Kegyelmed udvari legény is, hogy gondolkodjék az bajvívásról is, hogy valamint kárt ne valljon, mivel az ember, az ki mihez szokatlan, s olyat is lát, igen elremül és ijedtében is, hallom, hogy meg szokott halni az ember. Osztán akármit is, mikor sokáig akar vele élni, hát lassan-lassan húzódik el, és úgy több jut vele ki osztán. Az németeknél is proverbiumjok az, hogy die Stek szunt gefarlih on untersidlihen orten. Meglássá Kegyelmed fegyverit, s olyat válasszon ki hozzája, hogy ne legyen farlih, s jövendőben is hasznát láthassa, de itten igen-igen elremöltek és olyan állapotban is vannak az emberek.

Az atyámfia és Kegyelmed bajvívó ellensége, a leányom kedvesen és jó néven vették keszentését, hasonlóképpen ajánlják sok szolgálatjokat, s kér is bajnakja, hogy enyhítse haragját és ne jöjjen úgy, hogy teljességgel elrontsa s életét is vegye, inkább s szolgálatját is, mivel nem csak egyszer kell az jóakarát, s de reliquo vélem egyött kívánjok Istentől, hogy rövid nap láthassok jó egészségben Kegyelmedet kedves vendégivel egyött. Az több ott levő atyafiaknak hasonlóképen ajánlom sok szolgálatomat. Révai László uram is úgy látom erre tartotta ez időre fogadását, de írt hozzá ökegyelme, vannak szomjúság oltására való pohárink, s bor is abban való jó. Ezek után maradok

Datum Rohoncz, die 31. januarii 1650.

Kegyelmed igaz jóakaró atyafia és szolgáló barátja
gróf Bottiani Ádám

7.

Esterházy László levele Batthyány Ádámnak

Kismarton, 1650. február 1.

MOL, P 1314, n° 12201. - A külső címezés kivételével Esterházy László saját kezű írása

Köteles szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek

Isten minden kívánta jókkal áldja meg Kegyelmedet, szívből kívánom

Megadák az Kegyelmed nékem írt levelét, kiből értem, hogy csudálkozik azon Kegyelmed, hogy változott az én otllétembeli végezésem, s úgy is gondolkodott Kegyelmed róla, hogy ottan lássuk meg, ha lehet-e, nem-e az meg, amint írtam Kegyelmednek, s Rauch uram által is izentem. Juthat azért eszében Kegyelmednek, hogy még otllétemkor is így szólottam Kegyelmednek, kértem is azon, ha mód van benne, cselekedje meg eztet Kegyelmed. Igaz, hogy azt mondotta Kegyelmed, hogy meglátja, azért az előbbeni levelemben csak arra akartam Kegyelmedet emlékeztetnem, amelyet az magam sok alkalmatlanságimat is megjelenitenem, ugyan Rauch uram által is bővebben megizentem, kiről mind nem írhattam. Nem vélem azért, ha mindazokat megjelentette-e Kegyelmednek.

A többihez azt is vegye considerációban Kegyelmed, hogy ha meg nem maradnak is az vendégek mind kedden kelvén. Ha valahogy meg nem maradnak, én is készületlen leszek,

²⁸⁵ A folyosó sokféle betegséget jelenthetett (vö. *TESz*). Itt talán visszérrel lehet szó.

²⁸⁶ Batthyányné már 1650. január 15-én annyira rosszul volt, hogy férje Esterházy Lászlót kérte: gyorsan hívasson Bécsújhelyről orvost, mert „perikulom in mora az alapatia” (MOL, P 1314, n° 291).

nagyobb gyalázatomra következhetik, azért is volna jobb Kegyelmednek azt az két fraucimert hétfőn férjhez adni, aki nem lenne az én állapotomra nézve semmi derogamen, mert ha valahogy nem várják meg az vendégek - aki még történhetik -, Kegyelmed is, én is megfogyatkozunk szándékunkban, Kegyelmed azokra nézve, én pedig itt levő állapotomra nézve. Igaz, nem tagadom magam is, hogy nehéz az Kegyelmednek, aminthogy maga is írja Kegyelmed, hogy kedves vendégit el kell bocsátani, sőt magának is hazátul felbontódni, kit megszolgálók Kegyelmednek. Itt is idegen helyen nem leszen Kegyemed, de mindazáltal én csak így szólok hozzá: netalám eloszolván mind a vendégek, én is meg ne fogyatkozzam benne, minthogy ottan is mondtam vala Kegyelmednek, - ha jól jut eszemben - hogy csak vasárnapra s hétfőre hívassa Kegyelmed az vendégit. Immár lássa mint cselekszik. Én is elszántam ugyan magamban az költséget, hát tudok is, hogy másképpen az ilyen dolog nem szokott megkészlőni. A péntek is elég nehezen fog esni, de ha ugyan, úgy kell lenni, mindazáltal várok Kegyelmedtől, s ne gondolja azt Kegyelmed, hogy én eziránt az Kegyelmed becsületében állót kívánok Kegyelmedtől, mert látja Isten, hogy inkább szolgálni kívánok Kegyelmednek, kit idő jártában meg is tapasztal Kegyelmed.

Az mi az betegek állapotját illeti, kívánom, hogy Isten meggyógyítsa ökegyelmeket, kit szívből is kívánok. Asszonyom anyám s húgomasszony ökegyelmek köszöntését megszolgálom ökegyelmeknek. Hasonlóképpen én is mindent viszontag kívánok ökegyelmeknek Kegyelmeddel egyetemben. Az én udvariságomat ami illeti, azon leszek, hogy igenis előttem viseljem, az iránt is, minden illendő dologban magamat is megbecsölven. Ezek után Isten éltesse Kegyelmedet kedves, jó egészségben, adja Isten láthassam is Kegyelmedet rövid nap azon jó egészségben kedvesivel egyetemben.

Datum in Kismarton, die 1. feb., anno 1650.

Kegyelmednek köteles szolgája míg él
gróf Esterhas László

[Kívül:] Illustrissimo Comiti Domino Adamo de Battyán, perpetuo de Nemett Uyvár, Sacri Romani Imperii equiti, dapiferorum regalium per Hungariam magistro, ac partium eundem regni cisdanubianarum, confiniumque Canisae oppositorum generali, necnon Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis consiliario etc., domino fratri observandissimo.

8.

Batthyány Ádám levele Esterházy Lászlónak

Rohonc, 1650. február 4.

MOL, P 124, n° 294. - A külső címzés kivételével Batthyány Ádám saját kezű írása.

Ajánlom szolgálatomat Kegyelmednek, édes öcsém uram

Istentől minden kívánsági szerint való jókat szívből kívánok Kegyelmednek

Az Kegyelmed levelét elvettem, s abban mit írjon, hát hogy hosszú írásom elreplikáljál [!], Isten látja, nincsen annyira való időm, de azt írhatom Kegyelmednek, hogy bizony valamint Kegyelmed ajánlja jóakarátját és szolgálatját, hát azt minden kérdés nélkül elhittem, s igazsággal írom, hogy azon igaz szívvel vagyok én is Kegyelmedhez, s Isten bár ne^{VI} adja aztot, valami gonoszt és böcstelenséget kívánok [!] Kegyelmednek mind ezen állapotjában és mind másban. De maradok előbbeni dispoziciókban ez iránt, hogy ha megmaraszthatom kedves vendégimet, hol nem és oda [!] sietnek az derekasak az atyafiakon kívül, azokat

^{VI} Áthúzás előtt: „nekem”

másként is megmaraszthatják, hát bátor Isten áldomásából legyen úgy, mint Kegyelmed írja és kívánja, de bizony nem szerencsés Kegyelmed lakodalmán másoknak is olyant tartani, ezért úgy látjuk még, mint íram. De ha itt nem maradnak meg az vendégink, félek rajta, oda is nehezen térnek be. Mindazonáltal az idő és alkolmatosság fogja megmutatni. Én is mindenképen úgy és ahhoz tudom magamat alkolmaztatni. Ha azon időket érzök, én bizony semmi jóban kontrárius nem leszek, valamit jobban látjuk, azt fogom cselekedni, csak mindkét részről feltartsok az jó respektet.

Kérem, írjon útjáról s erről is, az mint íram és tetszik Kegyelmednek. Az Kegyelmed köszöntését jó néven vették,²⁸⁷ s hasonlóképpen ajánlják szolgálatjokat Kegyelmednek, s velem együtt tiszta szívből várjuk Kegyelmedet, édes öcsém uram. Ezek után maradok

Datum Rohonc, die 4. febr. 1650.

Kegyelmed tiszta szívbéli szolgálja
gróf Bottiani Adam

Kérem Kegyelmedet ezüst [eöst] míben hozzon el, mivel nekem nincsen. Tudja Kegyelmed, honnéd vártam, nem érkezik el, s adni sem volt ottan is. Egyébiránt óntál lészen, kiből egyik az jó étkeket, akoron lien [?] én semmit nem törődöm.

[Kívül:] Illustrissimo Comiti Domino Ladislao Eszterhási de Galántha, perpetuo de Frakno, equiti aureato, ac Comitatus Soproniensis supremo comiti, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis cubicularo, etc., domino fratri observandissimo.

9.

Batthyány Ádám levele Esterházy Lászlónak

Rohonc, 1650. február 4.

MOL, P 124, n° 295. - Batthyány Ádám saját kezű aláírásával

Illustrissime Comes, Domine Frater Observandissime

Salutem, et servitiorum paratissimam commendam

Gréczi áros emberre bíztam vala, hogy ausztrigát hozzon számomra, amelybe megcsalatoztam és nem hozott. Noha ma is írtam Kegyelmednek, abban elfelejtettem megírnya, mivel most pap szolgájává lettem és semmi dolgom nincsen, attúl impediáltatván magam nem írhattam Kegyelmednek ezen dologról. Kérem azért Kegyelmedet szeretettel, küldjön ide egy tung²⁸⁸ ausztrigát és ne légyen fogyatkozás abbúl is. Bécsben írtam Haller uramnak, hogy vegyen egy tunggal és igyenesen Kismartonban vigyék az helyett, amelyet ide fog küldeni Kegyelmed, és ott lévő emberinek hadja meg Kegyelmed, oda érkezvén Bécsbül véle, vegyék be, tegyék helyére. Más dologbúl szolgáljuk meg ebbéli Kegyelmed jóakarátját. Isten éltesse Kegyelmedet.

Datum ex castro Rohoncz, die 4. februarii, anno 1650.

Illustrissimae Dominationis Vestrae
servitor et frater paratissimus
Adamus de Batthyán

²⁸⁷ Minden bizonnyal Batthyány Ádám feleségéről és lányáról van szó.

²⁸⁸ A tung (átalag) kisebb méretű hordót jelentett, a XVII. század eleji tokaj-hegyaljai rendszerben 67 litereset (BOGDÁN István: *Magyarországi űr-, térfogat-, súly-, és darabmértékek*. Budapest, 1991. [A Magyar Országos Levéltár kiadványai, IV/7], 155-156).

PS. Íme az bécsi levelet Kegyelmednek küldtem, s ha Kegyelmed ausztrigát küldhet, küldje el az bécsi levelet. Holott pedig nem küldhetni, nem szükséges Haller uramnak az levelet elküldeni, hanem maradjon abban.

[Kívül:] Illustrissimo Comiti Domino Ladislao Eszterhási de Galánta, perpetuo [de] Frakno, equiti aureato, ac Comitatus Soproniensis supremo comiti, Sacrae Caesareae Regiaequae Maiestatis cubiculario, etc., domino fratri observandissimo.

10.

Palásti Péter kérdései a lakodalmi díszegység feladatairól

1650. február 4.

MOL, P 1322, Földesúri famíliára vonatk. iratok, n° 947.

A név nélküli példányban fennmaradt beadvány szerzője az 1. sz. iratból derül ki, amely szerint Palásti Péter és az ebben az iratban is említett Keczer János feladata volt, hogy „ide alá vigyázzanak”.

Anno 1650. die 4. febr.

Ha az ideje eljön az lovas és gyalog kimenetelének, tudom Nagyságodnak arra gondja lesz, ki mint menjen, és ki hová és miformán álljon, de kérjök mi ketten Nagyságodat Keczer János urammal, hadd értsük mi is. Akkor osztán annyival jobban tudjuk az dologhoz accomodálni magunkat.

1. Ha az császár követe elérkezik, annak mind lovasunk, gyalogunk eleiben megy?
2. Az kétszáz lovas két csoportban megy, vagy egyben?
3. Az mezőn az gyalogot az lovasok közé kell-e állatni, vagy mind a kétszáz gyalogot egymás mellé? Azt csoportban kell-e állatni, vagy hármat-hármat egymás mellé, rendiben? Két-két szalot [?] kell-e összeállatni, vagy mindeniket magánosan?
4. Ha hazafelé indulunk, az gyalog elől megy, mivel ezeknek itt benn az piarcon, az város kapujátúl fogva az vár kapujáig két rendet kell állani.
5. Az mezőről mikor hazafelé indulunk, melyik sereg megy az gyalog után, s renddel miformán?
6. Ha az piarcban érkeznek, az lovast mely helyre kell állatni?

II. Rákóczi Györgynek poenitentiára való intetése (1658 utolsó harmada)

[OSZK Kézirattár Fol. Hung. 1063. (Nagy István gyűjteményéből) Közöletlen; Egykorú magyar nyelvű kézirat, csonka, 7 folio (2 üres oldal) 320x205mm]

A kézirat egésze egy kéz írása, az első nyolc-kilenc sor azonban lényegesen lazább és finomabb, mint a szöveg többi része. Az írás jól olvasható, képe, egyenletes duktusa, sorközei gyakorlott kézre vallanak. A szöveget betűhív átírásban, az eredeti központosítást megtartva közlöm. Előbbi szabály alól kivételt csak a rövidített szavak képeznek, amelyek feloldva szerepelnek. (Nagyságod, kegyelmed, Isten, nazális rövidítés) Pótoltam a *g* betűk előtt gyakran elmaradó *a*-kat és *e*-ket is. Az ékezetek tekintetében igyekeztem szigorúan követni a kéziratot, bár hosszúságuk néhol nehezen megállapítható. A szövegben számos helyen, különösen a *látás* szónál feltűnő kalapos *a*-kat (*ā*) is megőriztem. Törekedtem a nagy- és kisbetűk megkülönböztetésére is, azonban ez a *k*, *v*, *l*, *n*, *m*, *s* betűknél (illetve bizonyos típusaiknál) sokszor nehézségekbe ütközött. A létigéhez használt, nagyméretű *v*-ket következetesen kisbetűvel írtam át. A kézirat rossz, szűk margójú kötése miatt részleges takarásban lévő sorvégi szavakat nagy biztonsággal ki lehetett egészíteni, ezek természetesen kiegészítve szerepelnek.

A számos érdekességet tartogató, igen szép nyelvezetű mű szerzője e-gyelőre ismeretlen. A kézirat tulajdonképpen egy, II. Rákóczi Györgynek 1658 utolsó harmadában írott (fiktív?) levél, amely azonban magában foglal egy korábbi, a lengyel hadjárat előtt megfogalmazott figyelmeztető levelet is, illetve számos, a fejedelem sorsára és szerepére vonatkozó látomást. Az ószövetségi hevületű „próféta” magyar királyi címet, budai uralkodást ígér II. Rákóczi Györgynek, amennyiben megbánja vétkeit, és teljesíti a levélben közölt egyéb feltételeket, Barcsai Ákosnak pedig az Erdélyi Fejedelemséget juttatná. A mű ebben a tekintetben teljesen rendhagyó, számos egyéb részlete viszont egyértelműen rokonítható más egykorú munkákkal. Miként Szalárdi-nál, úgy itt is a „rossz tanácsadók” okozzák II. Rákóczi György bukását, Medgyesi Pál *Jajja*ival sem nehéz felfedezni a kapcsolatot. A *látások*nak azonban alig ismerjük párhuzamát. Talán a morva prófétának, Drabíknak, a Rákóczi család történelmi küldetésére vonatkozó jóslatait lehet említeni, ezek azonban sokkal politikusabb jellegűek, és nem foglalkoznak ilyen részletesen Erdély belügyeivel. Itt merül fel a fogas kérdés, hogy vajon hol, milyen körben kell keresnünk az ismeretlen látnokot? Az erdélyi események gyakori és érzékletes ábrázolása alapján valószínűsíthetjük, hogy erdélyi, néhány említett (konkrét) esemény kapcsán pedig arra is gyanakodhatunk, hogy valami köze lehetett Kolozsvárhoz. Ami vallási hovatartozását illeti, a szövegben található adatok és megfogalmazások leginkább arra utalnak, hogy unitárius, méghozzá olyan, aki erőteljes rokonszenvvel viseltetik a dési perben elítélt szombatosok iránt. Különösebb előtanulmányok nélkül nagyjából ennyit állapíthatunk meg. A fentiek további pontosításához, illetve módosításához minden bizonnyal igen komoly vizsgálódásokra lesz szükség.

1.

Az Abrahamnak. Isaknak, Jacobnak, Istenenek seghetseghebül es Paranczolattyabul Kelletet irnom ez levelet Óh Rakoczi György.! mert az Isten hiv az Poenitentiara, ha megh akarsz terni, nem Keső mégh, megh Kegyelmez az Isten, mert ighen irghalmas Kegyelmes sokaigh Tűrő, varo, nagi Könyörületesseghü, az ki az bünös embernek megh kegyelmez csak ighazan megh térjen^I es Poenitentiát tartson.

Üdvöz légy Rakoczi György Magyaroknak valasztott Királlyí az kit az Isten Eö maga, az magyaroknak sok Nyomorusagat Latwan megh szanta őket, es te neked igerte az kiralysagot es te altalad akarja megh szabaditany ez Magyar Nemzetet, az Ismaélitaknak Insegekbül es az Attila birodalmanak, minden^{II} Bezeletit, Is neked Adgya, es az te maradkodnak, Az Attilanak es ő utanna Lewö^{III} hatalmas kirallyoknak szekiben ülsz, es az te hired az Egesz wilaghra ki terjed, es sok kórónnak tisztelnék teged, es sok Erös paisosok Udvarolnak Elötted, de Ugy ha az Istennek paranczolattyaban jársz, az mellyeket az Isten en altallam hirdetett te neked,

Elsőben azert az te vak merő megh altalkodot Cselekedetidet es Isten ellen valo eletedet, jelentetd megh, az mellyel az Istent haraghra gerjesztetted magad ellen, es Atyad miat rajtad eset Nyavalyarol is szolok; Mert az Atyad vetket nem kisebbitedted, hanem Inkab neveltetd azt, Errül szol az Isten, Mojses Masodik könyvenek huszadik reszeben, hogy megh Latogattya az Atyaknak vetkeket az Fiakban, harmad es negyed izighlen, az mely fenyegető mondasa rajtad esett, Wiszontagh irgalmassagat igeri azoknak ezer Nemzetseghlen, az kik^{IV} az ő parancsolatiban jarnak. Oh ki sokszor Intettelek en megh arrul hogy az te Attyad Vetket ne Nevellyed, de nem fogattad, Mostan is tiszta szivemnek buzgosagabul szanvan Intlek es kerek, hogy Cselekedgyel jól, es jól Leszen dolgozod, mert az Isten mégh minden kegyelmét el nem vötte tülled, ha Eö felsegehez tersz, az mellyet en nekem Latasban megh jelentetd, az melyrül ide alab Szolok De ha mégh is Megh Nem tersz Ennyi sok Intesemre, bizony ki tűrültetel az Emberek számai küzzül, mind fiaddal Edgyüt, es mindem gyüjtöt javaid idegenre szallanak, az Melytül az Isten Szent Fiaert oltalmazzon; -

Imar Elsőben szollok az te Atyad wetkerül, az mellyel az Istent megh bantotta; az utan a magaderül es az orszagerül, utolszor penigh szolok arrul minemü irgalmassagat igerte Isten ha ighazan megh tersz es penitentiát tartasz es az minemü dolgokat irok azokat veghez viszed.

Imar szollok az Atyad wetkerül az melynek büntetese rad szallott, mint fiara, Az mint az Isten szoll, az Attyaknak wetkeket az Fiakban Latogatom megh. Az Attyad penigh az Istennek Eö Felsegenek Nagyot vetet, mert az Orszaghnak lakosi küzzül, az kik az mojses törvénye szerint az Diszno hust, megh nem eszik vala, azokat Desre hivata, ott penigh Erő szakkal [1^I] Nem különben, mint regen Antiochus az Eleazar fiait Eröltete hogy megh Ennek az Istentül megh tiltatott Alatot, az Isten penigh nem igert azoknak büntetést, az kik nem akarnak Enni ákar tisztat ákar tisztatalant szabadok velle, ha soha nem Esznek is: azok penigh felwen az Istent^V az törvenytül Nem szakadnak el, hanem az Eleazar fiai szerint inkább akarnak mindenektül megh fosztatni hogy nem az Diszno hust megh enni az kikkel az Attyad kemenesen Cselekedek, mert azokat minden keresmenyektül megh fosztwan, Eö magakot egy templomban rekesztete be, el rontvan az templomnak tisztességet, az mely templomot az Istennek tisztességre Szolgalattyara epitettek es szenteltenek vala, Mostan Raboknak

^I Az *r* alig kivehető.

^{II} A *d* és az *n* között egy *z* átjavitva *e*-re.

^{III} Az *e* fölött tollhiba, amely esetleg ékezetként is értelmezhető.

^{IV} A dőlt betűvel szedett rész áthúzva: az kikrül, hogy az te atyad vetket Nevellyed,.

^V Az *Istent* után áthúzva: *nem*.

tömlöcze es foglyoknak Arnyek Székhe Oh mely irgalmas Kegyelmes az Isten mert nem büntette megh az Atyadat az rettenetes vetekert, hanem tisztességesen szalletta be az ő Koporsojaban. Peldat mutata penigh^{VI} hogy haragut az vetekert mert tüzet boczata az Eghbül es megh Emeszte az templomnak nagy reszit, az megh maradot reszit penigh, tüzzel megh frisselé Oh bezzegh irgalmas kegyelmes az Isten, hogy ilyen nagy vetekert az Embert mindgyart szörnyü halallal megh nem öli, gondolkodgyal magadban, hogy ha egy igen szep házad volna, az kit tisztan akarnal tartani, hogy abban nem akarnad minden Ember alkalmatlanul jarna egy szoval penigh abban sokakat be gyűjtene, Nem az vegre penigh azon vegre az hazat Epitek, Mely igen haragudnal talam mindgyart megh öletned az szolgat, hát az Isten hogy ne haragudnek az ő Templomanak megh fertezteteseert, es az ő Nepenek Nyomorgatasaert, De azt imar^{VII} el hagyvan^{VIII} szollok imar az Nagysagod vetkerül, Oh ki Sok vetkeid vadnak neked, az kik mint az Udvarlo szolgak Ugy allanak az Istennek szine előtt, számlalvan elő az te Isten ellen valo szamtalan vetkedet eletedet, es az te alattad valo nepnek Istentelensegeket, es az te szolgaidnak az szegenysegen valo kegyetlenkedeseket, es az ő karomkodo Zabolatlan Nyelveket, Elsöben azért az istent ezzel is bantottak megh, hogy amikor Isten általad valami Nagy dolgot vit veghez, nem tulajdonítottak Eö Felsegenek, hanem csak az magad Erödnek, mert mikor ő Felsegenek hálát, kellet volna adni, akkor nem adtal hálát, hanem kezeden vötte az nagy Ejteles kupat el köszönted egy körüled hazudozo Udvarlora, nagyon paranczollvan az Istennek az Aldomas közben, hogy masszor is gyözedelmet^{IX} adgyon, Ha Ellensegedre ki mégy az szolga penigh nagy hizelkedő hazugsagal, megh felel örülven az köszönetnek mond, Ugy Legyen az mint Nagyságod el köszönte; az is hitvan bogar leven az ő Teremtőjenek paranczol, hogy Ugy Legyen az mint Eö mondgya, mégh nagy szemtelenül Orczatlan hazugh sagokat mond ily Szolvan, Nagyságos Uram, akar bor italra s akar kard vegire Nagyságodnak az magyar nemzetben ninczen masa,^X kitül felsz kitül mit varsz, így cselekedenek regen, Raboammal az Salamon fiaval, az ő Attya Udvaraban vele Edgyüt fel nevedeket iffju tãnczok megh vetven az véneknak tanaczit, az ő körülete hizelkedő Iffjaknak tãnczokon Indula el, Am szepen jara velle „el szakada az Tiz Nemzetsegh tülle, soha annak utanna sem ő maga Raboam, es az ő maradeki, az Juda királyi az ő birodalmok ala az tiz Nemzetseget nem hajthatták, [1^V] így vere megh az isten Raboamot es az ő Tanaczit, s maradekit az jo tanacznak megveteseert, Oh ki sok vetkeid vadnak neked is, az mellyeket az Iffjaknak tanaczokbul Cselekedtel, de nem szollok mindenrül, hanem csak Egy nehanyrul, Legh kivalt kepen egyrül. az mellyert el vötte Isten tüled az Birodamot, es adta azt az szolgaidnak ideigh, de az Nem Leszen allando, hanem el vetetik tüle, mert vetkezet az Seregek Uranak Ellene, szolok Ismigh rollad mivel haraguttottad magadra az Istent, az magadban valo bizokodasban es fel fuvalkodasban, es az jo tanatsnak megh nem fogadasaval, es az te szolgaidnak, es Alattad Levő Orszagod nepenek, sok Istelensegeknek veghez vitelevel, es az trãgár és szitkozodo Nyelveknek megh nem Zabolazasaval, mert neked adta volt az Isten azt az hatalmat, hogy az gonosz Embert az ő gonoszsagaert megh büntessed, de nem Cselekedted, mert miolta Adam Teremtetet, az Istentül, mind az olta is az Emberek nem talaltanak olyan rettenetes Isten ellen valo szitkokat es Tragarsagokat fel mint most ebben az Erdelyben^{XI} es magyar Orszaghban az Magyarok fel talaltanak, es az mellyekkel szabadossan elnek nem térem az ki öket azért az ő Erdemek szerint megh büntesse, Ugy vagy on hogy volt noha az szitoknak egy kis tilalma, de Legh Elsöben is az tiszt, haghta által azt, senki ötet

^{VI} A *penigh* után áthúzva: *az*.

^{VII} Az *azt* és *azt el* fölé/közé betoldva.

^{VIII} A *hagyvan van*-ja a *hagy* és a *szollok* fölé/közé betoldva.

^{IX} A szövégi *t*, *d*-ből átvitva.

^X A szóban eredetileg két *s* betű volt, de az első áthúzva.

^{XI} A szövégi *ben*, *bül*-ből átvitva.

arrulal megh nem büntetvén de megh azt mondod szabad neki, mert ő tiszt az szegent megh büntetté Ugyan imigy amagy azt gondolvan hogy Aluszik az Isten, nem lattya mit Cselekesznek az emberek bizony melto lött volna, hogy ha az tiszték Illyen tunyak es gond viseletlenek voltanak magad mentel volna Kolosvarra Matyas Kiraly modgyara Czirkaltad volna megh mily kemenyen bannak a birak, az szegenyeknek szolgaltatasaban, es Satzoltatasaban, az gonoszt penigh az ő gonoszsagaban mely könnyen elő boczattyak, csak legyen nagy Erszen penze, az szegennek Ajandekert ítelnek, az gazdaghnak Szemelyert, hogy ezekre gondot nem viseltel, azért vetetet el tüled az birodalom edgyikert: Masikert az hiszem kicziny, hogy midön vetkeztel az Ur Isten ellen, megh Jelentette en altalam, hogy mit tselekedgyel, es megh térnél, ha penigh az en irasom szerint nem Cselekednel, megh mutatta azt, is mit Cselekesznek veled es mint vetnek ki az Fejedelemseghbül, az mely Latasnak es Tanacz adasnak Levele igy következik, az mellyet irtam minek Elötte Lengyel Orszagban mennel, Csudalatra melto dologh Kegyelmes Urunk, hogy midön az Embert az Isten az földnek szinire teremtete. Volna, ottan mindgyart magat, megh jelentette, ki legyen, az mint megh tetczik az szent Atyaknak es Prophetaknak irasibül, mégh is ez az vilagh az sok tudomanyokban es Balvany imadasakban Ugyan tellyesseggel elmerült, az mely dologh az Nagysagod birodalmaban anyira el hatalmazott, hogy majd Minden Varas, avagy falu avagy haznep, avagy mégh az haznep között is megh hasonlas leven külön Istennek valasztottanak Eő magok magoknak, anyira megh Sokasodot az birodalomban, az sok fele tanito, ki egy keppen ki maskeppen hirdetven az Istent, ki es minemü legyen, hogy az iras tudatlan kösegh Söt mégh az Iras olvaso is az sok tudomany közzöt nem tudgya mellyikhez ragaszkodgyek az minemü tudomant it magyar Orszagban, mi nem [2^r] halottunk az Elött, olyan tudomant hirdetnek sok helyen alattomban, es igy az sok fele tudomany miatt, egy mast szidalommal es Isten ellen valo karomlassal illetik, az mellyekbül nagy haborusagh szokott gyakorta következni, az mellyeknek Elöljaro jelei mutogattyak mostis magokat, mert Edgyik ember az másik ellen alattomban valo Practikat szerez, es Veszedelemmel fenyegeti öketis Ez illyen dolgoknak is az Religioban valo Külömbsegh, söt megh. Nagysagod személyéhez is ha Alkalmatossagh adatik hoza foghnak Nyulni, az mint mind az külső jelek megh mutattyak, s mind penigh nekem az Isten alom lätasban megh jelentette. az Lätäs penigh ez, ez jelen valo 1656 esztendöben, Böjt más havanak huszadik Napjara virradvan Majd szinten akkor, mikor az Isten az Vilagosito Lampast az egen fel hozando volna, az Agyamon Nyugszom vala, s illyen Lätäst läték, Tehat az Fejedelem Rakoczi György egy Alacson hazban az Kemenczeben Egö nagy tűz előtt csak Egyedül ülven peczenyet süt vala, Ugyan azon házban latek egy Asztal körül ülő ifjusaghnak Sokasagat, vigan even es ivan, en penigh Egyedül az Fejedelem hâtá meget alvan, igen Sírok es busulok vala azon, hogy az Fejedelem ollyan igen hatra az Ajto megé, tsak egyedül az Kemenczehez szorult volna, es hogy az ő Udvarloi mellöle ugy elallottak volna, annak Utanna ismet hatod napra virradora Latam az Fejedelmet egy nagy magas hegynek az tetejen Deva taljan csak Egyedül jarni, es en az hegy nek Oldalaban valek, megh hidgye azt Nagysagod hogy mind az ket Lätásnak egy az magyarazattya, az mely Latasban megh mutatodik minemü, Sorsa es Allapottya, Leszen Nagysagodnak, mert Nagysagod nem csak maga személyeben vetkezet az Ur ellen, ha nem az orszagh nepet is vetkeztette, mert az 1655 esztendöben, megh ferteztete az nep az Istennek Templomat, az mellyet az Boldogh Emlekezetü es sok szeginy hazával jól tevő Janos Kiraly az Atya Istennek es az megh feszitetet Jesus Christusnak tisztesseregere rakatot vala, Minden megh ferteztette az Nagysagod Engedel mebü az Orszagh nepe küzzül, mert az mely haz imatsaghnak haza vala azt perpatvarnak szitkozodasnak Tragarsaghnak helyeve valasztották az mely helyre az Ur ekessegh Asztala tetetett vala, azt helyebül ki hanyak, es helyiben hely heztetenek veszekedesnek es vissza vonasnak szekit, Az mely helyen az Ur Jesus Christusnak Szent hálálarul valo Emlekezetinek jele az Szent Vacsora osztogatattik vala, ott az reszeges Dösölök az Ur Jesus Christusnak Vaczoraljat Csufolván, es Ugyan az istennek boszusagara

Tragarkodvan ejtelessevel isznak vala mely helyen az Keresztenek az Templomnak falahoz szent Ezekias Kiralynak peldaja szerint fordulnak vala, hogy az Istennek ő szent, Felsegenek az Jesus Christus Paranczolattya szerint aző Lelki Aldozatokat be mutatnak, tudni illik ő felseget könyörgésekkel megh találnak, ott az reszegesek az tobzodas miat, megh töltött hasoknak tellyessegebül az Istennek falara Undok Okadasokat üntenek vala, Az Istennek Szekiben az kiben az Papok által az Isten az nepnek az Ő szent törvenyet magyarazattya vala, oda az Latroknak es Tragar szolgaknak [2^v] Sokasaga rakodik vala, az szünyegre mely az Isten szekire teritetet vala, Az melyre az Papok az Isten Mojses által ki adott törvényét könyvét es az Prophetak irasit, es az Ur Jesus Christusnak Eörvendetes Evangeliomanak könyvet teszik vala, arra az rut parazna es ragadozoknak utalatos resze Ugyan sürüseggel rakodik vala, azert megh Utala az tisztat szerető szent Isten azt az helyet es nem Engede hogy az ő szent Nevenek es szent fianak igaz ismereti olyan mehmotskolt hazban hirdettetnek, hanem hamar időn megh tisztitátá azt, mert az megh szamlal hatatlan sok szolgaju Isten, az ő szolgaj küzzül elő Szólíta az tüzet es megh paranczolá neki hogy megh gyujtana Erdely Orszaganak meltossagossab helyet, mert igen megh moczkoltatot volna. Az nap keleti szelet is elő szolita es megh paranczolá, hogy az ő Nap keleti meleget ki boczatana es funa erőssen mind addigh az migh megh emesztődnek az megh moczkolt, haznak minden faja es az kövei megh frisselődénék, mindgyart az ő büntető szolgajat az többirül elteréte az nap keleti szél is visza tere, es fuva visza nap keletre. Az Fejedelemnek penigh szeme eliben ada, hogy vetkezet volna, Mert az ő birodalmanak Meltossagossab helyét, az melyben hatalmas Kiralyok születtenek volna, megh ronta, mert az fejedelem nem Emlekezik megh az Istennek Velle valo es az Orszaghoz való jo teteme-nyerül, az Ugy an telyesseggel Orszagunkat Fejedelmünket süllyeszteni az Isten ő szent Felsege maga harczola Orszagunkert Fejedelmünkért, azoknak reánk Czigorgo fogoktul megh mentven, Nagysagodat penigh fel magasztala minden Eösi felet ez vilaghnak nagy reszen, nagy hirrel es nevvél, az mellet birodalommal es nagy gazdaghsaggal megh Ajandekoza, megh Probalvam Nagysagodat ha Nagysagod az rea bizattatot tiszben ő Felsege kedve es akarattya szerint az ő Utaiban jarna, De magara haragitotta Nagysagod az Istent ő szent felseget, mert Nagysagod az Istenre nem akarja azokat az dolgokat bízni az mely dolgok az Istenre neznek, hanem az Nagysagod Veszedelmere jaro Kalmaroknak, es azokkal egyet ertő Papoknak tana-czokonn Indult el Nagysagod, az kik hinto szekerekben az Apostolok peldajuk kívül jarvan, az Romai Papanak penigh peldajat tartvan, az ki Eő is addigh forgata az Breviart, hogy ki forgata Romabul az Csaszart, Ezeknek az Papoknak is nincz egyeb dolgok, hanem czak az hogy Valami Ujítast ZürZavart Czinalhassanak, az jo hamos Lovakra hinto Szekérre, s az szep Asszony Feleseghre szert tesznek, Annak penigh Draga materiakbul nyolcz s kilencz rend peremes Allyu szokonyakot Czinaltatnak, Annak Utanna azzal jaczodoznak, egy hetigh sem veszik elő az könyvet, az szent igenek magyarazattyat egy Czepe is Nem tanullyak, hanem méggh gyermek korokban az mit olvastak az Dialecticaban avagy iffju Legeny korokban az Logicaban, az mit abban el nem felejtettek Vasarnapra kelven azt Predikallyak, az egy ügyü Kösseghnek, De hogy el térjen Nagysagodtul az Istennek haraghja, es az sok tetovazó Ertelem, az Nagysagod birodalmaban megh szünnyek [3ⁱ] Vegye elő Nagysagod az Josaphat Peldajat, az mely megh Vagyon irva az masodik Kronika könyvenek 5 18 19 reszeben, hogy az Istennek Karomlása az Nagysagod birodalmaban megh szünnyek, minden külső dolgait Nagysagod hadgya el, s kezdgyen ugyan Derekan az Lelki hez, az sok fele Külön Külön felé vallasu, papokat Pünkösd Napjara az Püspökök által hirdettesse Kolosvarra Nagysagod is penigh szemelye szerint az szent dolgoknak el kezdeseben es veghhez viteleben az Regi szent Kiralyoknak peldajok szerint Ligyen jelen, Ugyan Derekassan az szent Irasbul őket Disputaltassa megh, sem edgyiknek sem masiknak Nem kedvezven semit, hanem czak az szent Irasnak igaz magyarazoinak, mert bizonsagul hivom az Istent, en nekem valamit megh jelentet az Isten, semit el nem titkolok, addig penigh valamigh Nagysagod ezt az Dolgot veghez nem viszi, se

jobbra se balra ne indullyon ellenseghre. mert allok az Ur Elött az mint megh Zavarodot az Orszagh s az mint az jelek is mutogattyak magokat, felö hogy az Nagysagod tavul Leteleben egy mas ellen valo tamadas es ver Ontas ne legyen, Ugy Anyira, hogy ha maga Nagysagod haza jühet is az idegen földről talallya csak az nagy pusztá ember nélkül való üres földet az Religioban való kölömbsegh es ver Ontas miatt, Kerem azért Nagysagodat hogy ha meltonak itili be venni az en Tanaczomat ez dolgot Nagysagod el ne halaszsa, hanem az Papoknak megh Paranczollya hogy az Bibliát úgy olvassak, hogy az kerdesre^{xii} szent Iras szerint megh tudgyanak felelni, avagy az Locusokat igazan tudgyak Czitalni, hozza nem tévén sem abbul el nem vévén mert az el nem mulhatik ha Nagysagod maga Nyavalyajara Fejedelmi hatalmaval el nem mulattya, mégis Nagyságodnak szegény de jó akaroja kerem Nagysagodat, hogy ha azt akarja Nagysagod, hogy mind az Orszagh Bekesseghben megh maradgyon, s mind penigh az Nagysagod birodalma terjedgyen el ne hâlaszsza ezt az dolgot, ha nem mutatodgyek megh igazan, ki szol szent Iras szerintki szol szent Iras kívül, hogy jaj meg szünnyek az Nagysagod birodalmában az sok Istentelen karomlas, mert el jüt az megh fizetesnek napja, nem szenvedheti már az Isten az ő Nevenek Karomlasatt, megh fizet mind azoknak valakik az Ő szent nevét Szent iras kívül nevezik es olyan tisztelettel tisztelik az körül az szent irasban emlekezet ninczen, az mely nevrül az szent Prophetak es szent Atyak emlekezetet nem töttek, sem az szent Apostolok, azért keresse fel Nagysagod az szent Iras szerint való igaz nevét, az mellyel ő szent Felsege maga nevezte magát, es az emberekkel is nevez tete, hogy az Nagysagod Gond Viseleserül, vilagh vegezetigh való Kronikas Könyv iratassek, mikent Josaphat kiralynak es az több szent kiralyoknak az mely dologhnak veghez vitelere segillye az Ur isten Nagysagodat, nagy nevéért es szent Fiáért, az Ur Jesus Christusért, es terjeszsze Nagysagod birodalmat, szelessen. es Fejedelmi szekit emellye [3^v] Kiralyi szeki magassan es Nagysagod maga Uralkodgyek s magva szakadas nélkül, Azon Amen. Ha ez el mulik hogy veghez nem medgyen Jaj Jaj S.^{xiii}

Ugy Avagy csak Anyira hidgyen Nagysagod az szomszed Orszagokban való Nemzetekben, hogy azon közben elő foroghjon Nagysagodnak Bathori Sigmond Peldaja, mert az Alom nem jót magyaráz, ezekre akarak^{xiv} emlekeztetni, hogy mikor ez Levelem^{xv} Kézhez jutot volna, s el olvasad Ugyan de seminek tartottad mert ha seminek nem tartottad volna az mellyeket irtam volt, ez Levelemben azokra viseltel volna gondot, ha ezt czelekedted volna, bizonyal mérem mondani, hogy ez nem eset volna rajtad, az Orszaghis nem pusztult volna így el, ennyi sok Artatlan Vért is nem Ontottak volna ki, Következik imar az harmadik igen nagy vetked is, az mely ez, hogy amaz Czifra hintoban jaro Papjaidnak hizelkedő hazugsagokon, az Kolosvarj Nemely tanaczokon el indulvan kolosvarra menél, es ot oly Magístratusokat valasztal Erő szakkal, az kik küzzül Sokan még az magak nevét is Aligh tudtak volna mondani, Nem hogy szegennek törvént tudtának tenni, az kiért az szegénség Sok Sohajtásokat Nyujtot fel az Isten heza hogy az Isten ne szenyvedhesse el annak az ki ez dologhnak oka, bizony bár aluttal volna akkor mikor ezeket Cselekedted, nem esett volna ez^{xvi} rajtad, De köszönd megh az magad vallasan levő Papoknak, es Polgaroknak hogy Iffjusagodnak es birodalmodnak viragzo Alapottyaban így megh Czaltanak az kik felöl irtam vala, hogy ki tudnak az Fejedelemségbül mint az Romaj Pápa kivanvan hogy Uralkodgyek Romában, ki tudta Onnet az Csaszart es igazította Nemet Orszagban, az hizelkedő es tisztessegh kivano Embereknek dolgok Illyen, így vesztegetik meg az Iffju elmét Szépen bévelnek de mas felöl vermet készítnék, mezet mutatnak merget Nyujtanak, Annak Okaert

^{xii} Bizonytalan olvasat.

^{xiii} Esetleg ferde hullámvonalként is lehet értelmezni.

^{xiv} Az *a*, *t*-ből átvitva.

^{xv} A szó első *e*-je fölött tollhiba, amelyet akár ékezetként is lehet értelmezni.

^{xvi} Az *ez* után áthúзва: *vol*.

kerlek hogy az roszt hand el, es az jot Cselekedgyed, mert ha jót nem Czelekedel, azok az Látasok, be tellyesednek mind rajtad, az mellyeket Lattal, 1657 esztendőben Szent mihaly Napjanak (sic!) huszon harmadik Napjan, Adatek en nekem egy ket felöl megh írt könyv, az közepe Iratlan Leven, megh is Paranczolltatik nékem, hogy írnék arra, es írnam megh azokat, az melyeket lattam es az mellyek következendők, az Fejedelemre, Rakoczira, hogyha Eleit nem veszi jo Cselekedetekkel, Ide fellyeb Szollottam az Első Latasrul, imar Szollok az többirül, de következendőkeppen, az masodikrul. Az masodik Latas ez. az melllyet nem Almomban sem penigh elmemnek el ragattatasabul Lött, hanem, Ugyan az en vigyazo^{xvii} szerelemnek latasaval néztem, az Isten az Egnék Nap Kelet felöl valo reszere, kitétete egy Zaszlot, híván az Isten Alaja mindeneket, es kinala minden rendeket az ő szent bekessegevel, tegedet magad személyedben is hij az Isten ő felsege az Ala a Zaszlo Ala, en Altalam, [4^r] Szegeny meltatlan szolgaja Altal, mert az Ezer hatszaz ötven hat esztendőben meghíratva vala az Isten eő Felsege en Velem, az kiket Altalad véghez akart vinni, es megh izeni hogy addigh egyebet ne Cselekedgyel, se hadba ne meny valamigh az ő felsege Paranczolatlyaban el nem jarsz, es veghez nem viszed azokat a dolgokat az mellyeket en megh írtam, De mivel hogy az Isten Paranczolatlyta ellen mast Cselekedtél, s mas felé, mentel, mi keppen Jonas, be vettétél, az tengerben es mind addigh ott fetrengesz, es az habok ide s tova hajigalnak valameddigh az Istent ő szent felségét sok fele vetkédrül megh nem Engeszteled^{xviii} az vak merő szo fogadatlansagért, rajtad esendő Nyavalya egy néhány mert Latom az szolgaidat Csoportonkímt [sic!] szaládozní, magadat penigh sohult nem Lattalak, az süveget az Fejedbül, ki vetetni es mas fejébentétetni Lattam, hogy az Kengyel^{xix} futo az Kedvesebbik hatas Lovadat elvesztette, Mindön penigh megh találta, mast ültetet réa, Lattalak egy nehany szor az Marus mellet hol Deva tajan, hol masutt az hegyeknek tetejen, hol Egyedül hol masod magadval bujdosni: es en mindenkor az hegy oldalaban voltam. Immar noha ezeknek az Latasoknak jobb resze el tölt rajtad, de még hatra vagy az Nagyâ, ha ez írasom szerint, nem Czelekedel, miként az Atyad felöl megh írtam vala, hogy az Nyugovo helyen is megh haboríttak, es ő tisztessegere fel ékessittetett^{xx} el rontjak, Ugy szinten magadis el nem kerülöd bizony, avagy az szörnyü halalt, avagy az foghsagot, es minden javaidat az ellensegh Praedallya el, Illyen dolgot is Lattam, hogy az kertekben egy igen szep fiatal fa az égh felé fel nevedék, az mely nezesre kivanatos es gyönyörüses vala, De egy keves idő mulva le horgadt szinten az földígh annak aző fel huzalkodott gyönyörüses teteje, az mely dolgon Csudalkoznak vala felette igen az ott allo fel jarok, hogy mint lött dolga annak az szepen fel nevededet fanak, az ki Annak Ellötte csak egy keves idővel az eget eri vala most imar az ő Legh meltosagossab resze az teteje az földet Eri, ez penigh az Látâs rad is néz es az Fiadra, mert az földígh megh Alasztattok, mert vétkeztél az Seregek Uranak ellene felette igen, semit az en tanaczom szerint nem Cselekedvén, mert ha Cselekedted volna, ez 1658 Esztendőben, Böjt Elő havanak 17 Napjan be mentel volna az Regi Magyar kiralyoknak széki ben, Budaban, es az Isten kezedben adta volna az Magyar Coronat is es az Egesz magyar Nemzet tegedet Uranak Ismert volna, Lenni, es sok Nemzetek megh filemlettenek volna tüled es sok Nemzetek követeket Nagy meszerül küldöttek^{xxi} volna hozzád es hoztanak volna Ajandekokat, az ő földökrül [4^v] es az Magyar Nemzetnek es te híred ki terjett volna mind ez szíles vilaghra, De hogy az en tanaczomnak nem Engedtél, megh Alasztattál, hogy ha penigh az én tanacz Adasím szerint Cselekednél megh is egy Örvendetes hírt mondanék, ha penigh

^{xvii} Az en és a szerelem fölé/közé betoldva.

^{xviii} Az E betű fölött tollhiba, amely akár ékezetként is értelmezhető.

^{xix} A Kengyel után áthúzva: az.

^{xx} ékessittetett - bizonytalan olvasat.

^{xxi} Közvetlenül a küldöttek után áthúzva: ek

nem Cselekeszed^{xxii} jaj neked, jaj az Eöreg Atyadnak jaj az te Kedves hazas tarsodnak, jaj az te Agyekodbul szarmazott egyetlen egy fiadnak, es jaj az egész magyar Nemzetnek, mert reatok jünek az rettenetes romlasok, es veszedelmek, az mely ben megh Atkozzátok fogantatastoknak es születesteknek napjat is mert nem leszen tizszer az aratas, migh az Ismaelitaknak es az Noe Patriarchatul megh Atkoztatot kemeny Chamnak, Orczatlan Maradékinak kezekben akadtok, es az Eö kemény igajokat viselitek, mind az vilagh vegeigh az melytül az Isten szent Fiaert, oltalmazzon es szegény hazankat s magadat, Immar Szollok az Orszaghnak vétkéül, az Orszagh avagy az tiszt viselők az kik Országhnak mondatnak, ebben vétettek egyikben, az Seregek Uranak Ellene, hogy az ö Iffju Fejedelmeknek Artalmas tanaczo adtanak es az Isten hazanak szenczege töressében^{xxiii} szorgalmatosak voltak, es az szegények Saczoltatasaban Serények voltak, az gonosznak az gonoszságokra magok Peldajokkal szabad czagot adtak, az ö jobbagnak szolgáltatásban fene Orosz Lan modgyara voltak, es ezekhez hasonló vétkekben Ugyan el áradtak, Sokaknak szabad czágokat el vévén az ö telhetetlen jarmokban be foghvan, Kemény Saczolllato Szolgalattal Szolgalattak őket, Az özvegyek gyamoltalansagat nem tekintettek, az arvat megh fojtottak, az nyomorultat, Annal inkább Nyomorgattak, az Istent eö szent felseget az ö Oczmany beszedekkel, es rettenetes szitkokkal, gyakorta szembül szembül megh karomlattak: es az ö tisztességre építet házaknak becülletit megh nem adtták hanem azokat, egy néhány helyen Per patvarnak vissza vonasnak Tragarsaghnak es veszekedesnek helyéve választottak, Azert vesze el edgyikert Legh kivalt kepen Jerusalem, hogy az Istennek szent hazat az kit az ö szent nevének tisztességére, Salamon Kiraly építetet vala, es az kiben az ö szent neve Segítségül hivatik vala, azt az szent házat az ö szentségében megh rontak, es adoknak vevőknek galamb arosoknak penz váltoknak, karomlo Kereskedő helyévé választották az Ur Jesus Christus penigh Jerusalemben be menvén, midön az dolgot megh Láttá volna, rettenetes busulossal megh busult es azokat az Szatocz Kalmarokat, ki hajtotta Onnét, es az ö szekereket, fel forgattya, es csak azt is bűnnek ítlé lenni, hogy ha valaki edént vinne által az Templomon, azt mondvan az sokasaghnak, ninczené megh írva hogy ez az én hazam, Imadczaghnak hazanak hivattatik, minden Nemzetseghektül, ti penigh Azt^{xxiv} Latroknak barlangjava választottatok, az mely megh vagyón írva szent Mark Evangelistanak tizen negyedik reszeben, es töb helyeken is, mostan az Magyar Urak [5^r] Hasonlokeppen^{xxv} Cselekesznek, de el jünek az napok, hogy az ö Cselekedeteknek melto jutalmat vészik, mert nagy leszen ennek az napnak romlása, mert az Isten ö maga taborban szallot ellenek es rettenetes romlassal megh rontya Eöket, mert az kiknek sok jobbagnak szolgaltnak imar azok masnak szolgálnak, az^{xxvi} kik az ö szegény Jobbagnak véretéket^{xxvii} az mod nélkül valo sok szolgalattal ki szíjtak, azok imar az idegenektül Sulyos szolgalattal Ugyan megh terheltetvén Nyomorgattatnak, az kik annak előtte Skarlat es Barsony Sugbakban jartanak, imar azok szörös gubaban szorultanak, az kik Annak előtte az ö gengen tartot testeket Draga gyolczokban es Patyolotokban nagy helyen be takartak, imar azoknak mezitelen testeket, ejjel az tetvek, mardossak, es nappal az legyek Csípi es dongjak, az kik az Elöt draga vad bürekkel bellet bibor es barsony süveghben Nagy Pompaval setalták^{xxviii} imar azok mezitelen le hajlot szomorú fövel Ugyan el bagyadván tzak aligh ballaghnak, az kik Annak Elötte az Jobbagnak dolganak, nézzésere es

^{xxii} A szóvégi *d l*-ből átjavítva

^{xxiii} Az első *s* vagy áthúzza, vagy átjavítva a másik típusú *s*-re.

^{xxiv} A szóeleji *A a*-ból átjavítva

^{xxv} Valójában az oldal első szava: *Hasonloppen* - az előző oldal őrszavai azonban így: *hasonlo Ke*.

^{xxvi} Az *az* után áthúzza: *az*.

^{xxvii} A *véretéket* után áthúzza: *Saz nagy szol* - az első szó olvasata bizonytalan.

^{xxviii} Közvetlenül a *setalták* után, áthúzza: *ak*.

annak siettetésére nagy kevellyén sok szolgakkal kesértettenek^{xxix} imar azok az idegen Nepnek szolgálattára az gonosz fene palleroktul mezítelen labbal kergettetnek, mikoron penigh el jünek azok az^{xxx} veszedelmes Napok, hogy az ti ellenséghtek, ti reatok jünek az ti gyüjtöt javaitokat el Praedallyak, kedves gyermekiteket es Cseléditeknek egy reszet ti előtttek le vagjak, az másik reszet előtttek rabsagha hajtyak. az harmadik reszit magatokkal megh tartvan, az ti Örökseghtekben be szallanak, es magokat Veletek kemeny szolgálattal, szolgallattyak, Illyen rettenetes romlása következik az magyar nemzetséghnek az rettenetes Isten ellen valo rut vetkek mia, ha megh nem térnek es job életet nem elnek, az mely rettenetes következendő veszedelmet, Latvan az Egen valo jegyekbül, es egyéb Látásokbul, Ugyan el Lankad az szivem, es rettenetes haboruval haborodik megh az Lelkem, az mely túl az Isten nagy nevért es szent Fiaert oltalmazza szegeny hazankat, imar Szollok az Utolso Örvendetes Látásrol, az mely Látas be telik rajtad, ha ezek az en irsim (!) szerint Cselekeszel, az mellyeket ebben az levelemben irtam, es az sok reszeghseghnek beket hagysz, es az en irasamat jozan elmevel olvasod, es eletednek minden napjait jozan eletben es jo Dologhban foglalod,^{xxxi} mert mit hasznal az embernek, ha estve jo Lakik és megh reszegedik, mert mas nap^{xxxii} ismet^{xxxiii} szomjuhozik még penigh olyan szomju saggal, Soha Örökke megh nem enhited, tudode mint jara amaz bíborban barsonban jaro gazdag, [5^v] az^{xxxiv} kiröl üdvezitonk Emlekezik szent Lukacs könyveben, az ki ebben az vilagban etelben es italban büvölködött, volna, vegre ez vilagbul ki mulek, de mivel eleteben az ő Poharatt, jo tzelekedetek borával megh nem töltötte, az mas vilagon megh szomjuhozik, Midön penigh megh szomjuhozot volna, es ugyan kinlodnek az nagy szomjusagh miatt azt is eszeben vötte volna, hogy életeben igen tobzodot, es sokat ivot volna, nem mert Abrahamtul egy nagy Palaczk avagy Pohar bort kerni, hanem csak Lazarnak az kis Ujarul egy Csep vízett kivannya, attul tudni illik az ki eleteben az ő Udvaraban etel es szomjuval^{xxxv} megh holt volna, de az is nem adatek neki, így jar mind, az ki az Isten törvénye es Paranczollattya szerint nem jar, De ha te az te eletedet az Isten törvénye es Paranczollattya szerint viseled, bizony read szal az Istennek Aldasa, az mint az látás muttattya, az Látas penigh ez, Latek Eszakrul fel jüni egy oldalrol,^{xxxvi} egy nagy roppant sereget, az mely sereghben mind egy irányu erős es vastagh ferfiak valanak, az kik azö hosszu Kopiajokat egyenesen az egh fele fel tartyak vala, mindnyajoknak egy színü Ruhajok leven, az sok kopiak között penigh szinten kezepiben, Latek egy magossan fel emeltet Zaszlot, magossabbat az kópiaknal, az mely Zaszlonak az tetejeben edgyik felére nap kelet felé tetetet vala egy megh ekesitet szek, az mely ben csak egy Ember Ülhetne, es az szék melle tetetet vala egy korona, es az szek es az Corona elleneben hely heztettek vala sok Paisosok, midön ez dolgot neznem, megh Indula az nagy seregh, En penigh Kérdém hogy az ki Serege volna, es hova vinnek az szíket es az Coronat, es egy Vitez felelvén monda, hogy Rakoczinok Keszitettenek mind azok, ő ellötte foghnak Udvarolni sok Paisosok, azt mondom azért neked, hogy ha az en tanacz Adasim szerint Cselekeszel, es az miket az en tanacz Adasimban el mulattal, azokat veghez viszed, es az ket Templomat az Mindenhato Istennek tisztessegere megh rakatod, az edgyiket az Atyad Desen valo Cselekedetiért, az masikat az magad Colosvarat valo Cselekedetedért, es az Lengyelekkal valo hitedet fel szabaditvan az 1659. esztendőben Szent Jakab havanak 17 napjan be megy budaban es az Isten te neked es az

^{xxix} A *kesértettenek* után áthúzva: „ (egy idézőjel).

^{xxx} Az *azok és a veszedelmes fölél/közé* betoldva.

^{xxxi} A *Dologhban* fölé betoldva.

^{xxxii} A *mas* fölé betoldva.

^{xxxiii} *ismeghből* átjavítva (a *megh* fölé, annak áthúzása nélkül, betoldva).

^{xxxiv} Az *országokban* még nagybetűvel az *az*.

^{xxxv} A *szomjuval* után áthúzva: *holt*.

^{xxxvi} A rag olvasata bizonytalan.

te maradnodnak adgya azt az földet az mellyet regen az magyar Kirallyok birtanak, es fel magasztal az Isten teged minden ösid felett, az magyaroknak keves voltan penigh megh ne ütkezzel, avagy botrankozzal csak gyűjcz öszve, őket, mert az Isten leszen veled [6'] Az Jobbagy czagban tova az Magyarsagot ne tarczad, mert ha őket Jobbagy czagban tartod, magadat is es az Urakat jobbagysagban ejted, az mely bül soha ki nem szabadultok, az rajtad löt boszusaghrul penigh, megh ne emlekezzel, senki miattad ez gyalazat tetert megh ne hallyon, mert az Isten az bünrt (!) Tamasztot Sokakat read, es őket is az bünert egyenetlenséggel verte megh az Isten, hogy keresték, az megh maradasra valo Utat, de megh ne találhâssâk, mind addigh az migh az Istent igazan megh nem ismerik es az ő bünökbül igaz penitentia tartas Altal Eö felsegehez megh nem térnek, ha penigh mind magad, mind penigh Orszagh Nepe közönseges akarattal, az Istenhez tértek, es ő felsegenek szolgaltok, az Isten eö felsege tegedet kirallya teszén^{xxxvii} az Magyar Nemzeten Barczái Akost Fejedelemme, es ti Gubernallyatok az Magyar Nemzetet, es tegedet retteghnek sok Nemzetek, es az Isten mágodban megh gyükerezik, s^{xxxviii} az kiralsagh, most azert Lassad ellötted vagyon, en rajtam nem mult en megh tanítottalak, mind azokra az miket veghez kel vinned, en az en Lelkemet megh mentem, az Elött is megh mentettem, mîkor Lengyel Orszaghban, menel, akkor is megh íram hogy el ne meny, az mîgh az Istennel megh nem bekellesz, es az Orszagot jo karban nem Alítod, de nem fogadad^{xxxix} hasznaly velle, megh írtam vala hogy roszul jarsz, de bizony hâtra megh az Nagygya, Ne bizzal az Nemethez, mert az nemet, Csaszar ad tegedet az te ellensegednek kezében es azoktul gyötrödtetel, es kinoztatol, mind addigh az mîgh megh halsz az foghsagban. Jaj Jaj Jaj.

Ha penigh az Istennek Akarattyat, Cselekeszed, az Isten fel emel, teged is megh Ald itt ez vilagon, az jüvendö Eletben penigh megh koronaz, az mellyet Cselekedgyek Eö szent felsege nagy Nevért es szent Fiaert, az Ur Jesusert kît szivem szerint kívánok, hogy penigh minden dolgaidat, job modgyaval veghez vihessed, elsöben az Seregek Urat Istenet büjteleseddel es könyörgeseddel, engeszteld megh, es tégy fogadast, azon, hogy valamikre tanítottalak, azokat veghez viszed, Annak utanna írj Paranczolatott ki, minden fele falukra, es mezövarosokra, hogy valaki magyarnak mondgya magatt, mindgyarast fel kellyen es veled mennyen megh igervén az^{xl}

megh [6^v]

^{xxxvii} A kirallya fölé betoldva - halványabb tintával.

^{xxxviii} Az az elé utólag betoldva - halványabb tintával.

^{xxxix} A szövégi d t-ből átvéve.

^{xl} Az az után áthúzza: Szabadzagott (a gott már örszö, a „megh”-el egy sorban található).

Kerekes Dóra

Johann Christoph von Kindsberg konstantinápolyi császári követ hagyatéki leltára 1678-ból²⁸⁹

(ÖStA KA HKR Akten Exp. 1680 Juni Nr. 15/1)

Johann Christoph von Kindsberg 1672-ben Casanova császári követ helyére került a konstantinápolyi Habsburg követségen. Egészen 1678. december 14-én az oszmán fővárosban bekövetkezett haláláig ő látta el az ottani - a bécsi udvar szempontjából fontos - követi feladatokat. Halála után titkára, Hieronymus Colonna, valamint az ott tartózkodó rendkívüli követ, Franz Peter Hofmann von Ankerskron összeírták Kindsberg hagyatékát. Ezt a hagyatéki leltárat, amelyhez hasonlóról nincs tudomásunk sem a magyar, sem az osztrák történetírásban, teszem közzé a következő oldalakon. Problémát jelentett, hogy ebben az időszakban még nem szabályozták, hogy mi tartozott a követ, és mi a követség tulajdonába. Ennek megfelelően Johann Christoph testvére, Marcell Anton von Kindsberg bátyja minden ingóságára jogot formált, és jelen inventárium képezte a későbbi per alapanyagát.

Az irat az Osztrák Állami Levéltár Hadi Levéltárában található, ott is a bécsi Udvari Haditanács Iratai (Akten des Wiener Hofkriegsrates) elnevezésű gyűjteményben. Az irat 1678-ban keletkezett, de Hofmann von Ankerskron csak 1679. május 17-i levelének mellékleteként küldte el Bécsbe. Az utókor ezen dátumok ellenére az 1680. évhez sorolta be, így nem csoda, ha eddig nem bukkantak rá a diplomáciatörténészek. Hofmann von Ankerskron fent említett, május 17-i levele az Osztrák Állami Levéltár, Házi, Udvari és Állami Levéltárában található, az 1679. évnél, de hiányzik innen az F, a G, a H, az I és a J melléklet, amelyek a hagyaték kapcsán 1680-ban kirobbant per következtében - melyben a Haditanács volt illetékes - a Hadi Levéltárba kerültek. Ezeket teszem most közzé. Az iratoknál foliószámok nem találhatók, a fénymásolat elkészítése után számoztam be az oldalakat, és ennek megfelelően közlöm. A hagyatéki leltár legfőbb érdekessége, hogy egy több mint száz tételből álló, részben a követ, részben a követség tulajdonában lévő könyvjegyzéket is tartalmaz.

Az átírásnál a Deutsche Richtliene, XVI-XVII. századi iratok kiadására vonatkozó közlési szabályait követtem.

²⁸⁹ Ezúton szeretném megköszönni Fazekas István és Pálffy Géza jelen közlemény elkészítéséhez nyújtott segítségét, valamint a Klebelsberg Kunó-ösztöndíj által számomra Bécsben biztosított kutatási lehetőséget.

Inventarium
Über der Röm[mischen] Khay[serlichen] May[estät] rath unnd residenten an der
ottomanischen porten herrn h[err]n Johann Christoph v[on] Khindsperg seel[igen]
verlassenschaft

Wie volgt

In einer viereckigten beschlagenen truehen, gezeichnet mit N[umer]o 1 befindet sich ain
baarschafft fürnemblich in golt, und ainfachen doppelte fünff, sechß [etc.] unndt mehr fachen
stukhen in specie duggaten alß

Erstlichen in einem grauen ledernen beütl sub

N.o 1.	duggaten	202 ½
--------	----------	-------

Item in einem rothledernen beütl sub N.o 2		1406
--	--	------

Item in einem gleichem roth led[er]nen beütl sub N.o 3		2074
---	--	------

Summariter duggaten in specie f[lorinorum]		3682 ½ [1 ^r]
--	--	-----------------------------

Andertens ist von silbermünz

In einem gelbledernen beütl mit einem rothen
poden sub N.o 4

	leoni	500
--	-------	-----

Item in einem gelb ledernen beütl sub N.o 5		300
---	--	-----

Item in einem gelb ledernen beütl sub N.o 6		59
---	--	----

Summariter Leoni		859
------------------	--	-----

Drittens befindet sich von edelstein und geschmukh

Carneoli	stuckh	260
----------	--------	-----

Item carneoli, agaten unndt andere		150
------------------------------------	--	-----

Item carneoli unndt agaten an ainer schnur		12
--	--	----

Corallen mit silber gehäffet		7
------------------------------	--	---

Perlen von	7 gr.	52
------------	-------	----

	8 gr.	53
--	-------	----

Rubinen ungefast		83
------------------	--	----

[1^v]

Item waß grössere rubinen ungefast	stuckh	104
------------------------------------	--------	-----

Item noch waß grössere rubinen ungefast		35
---	--	----

Item ein grosser rubin mit einer mackhl ungefast		1
---	--	---

Schmaragden ungefast		10
----------------------	--	----

Türkhes ungefast		7
------------------	--	---

Ein diemantring mit einem dikhstain		1
-------------------------------------	--	---

Ein rubin ring mit einer rosen, auch rings herumb mit rubinlen versezt		1
---	--	---

Item rubin ringe mit viereckigten steinen		3
---	--	---

Ein weißgebrenter saphier ring		1
--------------------------------	--	---

Item ein blauer saphier ring		1	
Ein smaragd ring mit 12 diamanten versezt		1	
Item smaragdringe		2	
Türkhes ringe		3	
Ein granatringlin formb eines pettschafft		1	
Qual carneol ringe mit eingeschnittenen bildten		4	
			[2 ^r]
Guldene glatt geschmölzte ringe ohne stein	stuckh	2	
Ein ring mit rundten stern stain		1	
Ein achtekhigter teütscher petschafftring		1	
Teütsch unndt türkhische pettschafftring mit qual steinen		2	
Ein in carneol geschnittene bildtnuß			
Perlene knöpff von 6 perl gehäfften küglen formiert		zwäy	
Rosen kränze von cocos		zwäy	
Item rosen kränze von corallen		zwäy	
Von goltgeschmölzte pferdtzeug stückhl vier grössere undt achtzehn kleinere			
Ein guldene geschmölzte sakhuhr ²⁹⁰			
Silberne tabak geständtl		zwäy	
Ein alt silbernes uhr caps			
Ein türkhisches messer sambt d[er] schaidte mit steinen versezt			
In einer blechenen schachtl fünff bezaar undt ambra grisa			[2 ^v]

Vierttens unterschiedliche medaglien

Eine deß königs Ladislai in Pohlen grosse silberne medaglia			
Deß khayzers Neronis eine von goldt undt zwey von silber			
Deß Antonini Pii von silber	stuckh	3	
Item des Antonini von metall		1	
Des Domitiani von silber		1	
Des Marci Aurelii von kupffer		1	
Des Aureliani von metall		1	
Des Constantini von metall		1	
Der H[eiligen] Helena		14	
Des Theodosii von golt		1	

²⁹⁰ Sakkóra

Des Justiniani von golt		2	
Item des Theodosii von silber		1	
Des Alexandri von silber zwey		2	
Des Philippi von Silber		1	
Item des Philippi von metall		1	
Deß Philippi sambt Alexandro		2	
			[3 ^r]
Testa di Giove von silber	stuckh	1	
Von golt eine ohne zetl		1	
Des Lisimachi von goldt		1	
Der statt Athen von silber		3	
Der statt Sparta ein kleine		1	
Von golt groß undt kleine		18	
Von silber		27	
Von silber unndt metall		56	
Halb silber, halb metallene od[er] di rotuccio		64	
Geistliche medaglien sambt einem spanischen kreütz fünff, worunter drey von silber			
Ein versigleter beütl mit allerhadt galanterien, auch etwaß von alten silberwerkh			
Insigel in einen papier verpetschiert		7	
Kästl mit allerhandt tincturn		2	
Ein mit silber beschlagener schweindzahn zu einem tabakbüxl accom[m]odiert			
Item unterschiedliche schrifften mit einem schreib calender des herrn resident. seel. ²⁹¹ interesse betr[effend] wegen gewisser außgaaben, handlun-g[en], seinigen schulden unndt schuldnern			[3 ^v]

Das silberwercks betr. ist

In ainem kleinen von rothen leder überzogenen trüchl gezeichnet mit N.o 2.

Ein gießbekhen mit der kandel	
Suppen schallen mit ihren deckheln	2
Leühter	2
Liechtbuzen	1
Ein feür zeüg	1
Spiegl	1
Holle saiffenkugl	1
Muscatnußraibaisen	1

²⁹¹ Kindsberg, Johann Christoph

Messer bestökh mit löffl zway in einem manglet die gabl	
Türkhische raißlöffel drey undt drey zusamben geschlossen	6
Runde büchßlein in vierekhen	4

Ferners ist in ainer grossen truchen alles von silber, gezeichnet mit N.o 3.

Erstlich im untern theill am boden lig[en] messe par zwölffe	
Trincier messer ein paar	[4 ^r]
Löffel	12
Brattspiessl zu kleinen sachen	12
Ein liechtpuzen sambt der schallen mit einen ketl zusamb gehang[en]	

Mehrsers befinden sich tarinnen

Gießbekhen, iede mit seiner kandl	2	
Schüsseln	12	
Täller	18	
Täzen mit füessen	2	
Täzen ohne füeß	4	
Suppen Schallen mit ihren dekhln	2	
Salz vässer	2	
Mittelmässige liechter	4	
Grosse liechter, ied[er] mit 3 tillen ¹	2	
Ausser schalln in form einer muschl	6	
Zuckher büchsen	2	
Schreibzeüg	1	
Holle saiffenkugl	1	
Ein türkhisches spritz gefäß zuschenckhend[en] wässern	1	[4 ^v]
Ein kugl formiges rauchfaß von Messing	1	
Liechtpuzen	2	
Ein vergulfes vassel mit seinem bestekh in einem rothen futral		
Ein kleines gießbeckhen mit 2 opfferkändlen		
Ein crucifix		

¹ a theillent tillenre javitották

Ausser disem ist mehrers silber verhanden so zum täglichen gebrauch dienet, alß

Taffel becher	7
Löffel	20
Seinff väßl mit seinen löffl	1

Nachgehents befinden sich in ainer vierekhigten alten teütsch[en] truchen sub N.o 4.

Stuzen mit engl[ischen] Messer, od[er] bestökh	6
Ein schachtl worinnen messer undt schären	
Ein oglik ²⁹² zu einer janizarn kappen	
Verguldte zwekh[en] od[er] nägl drey bundt	
Eine waage	
Goldtwaag[en]	3
	[5 ^r]
Türkhische saiffen	
Etliche kämpel	
Laß köpffl	
Ein lang[er] schreibzeüg	
Undterschiedtliche reliquien unddt sach[en] di Terra Santa	

In ainem türkhischen mit leder überzogenen korb, oder sepet sub N.o 5. befinden sich von kleydern

Ein gabaniza, ²⁹³ oder oberkleydt von gebluemtem rothen goldstuckh mit lux gefüettert	
Ein cafftan, od[er] unterrokh eben von ge- bluemtem rothen goltstuckh	
Ein gabaniza von goldtgebluemtem weissen silber stuckh undt mit zobl gefüettert	
Ein cafftan von gleichen goldtgebluemtem wei-ssen silber stuckh	
Ein gabaniza von rothen samet, ohne fuetter	
Ein feretsche, ²⁹⁴ od[er] oberrokh mit qeitten ermeln, von rothen camelot, mit ermelin ge-füettert	[5 ^v]

²⁹² toll

²⁹³ kapanicse (kapaniçe, tör.) = díszes köpönyeg, drága anyagból készül, drágakövel kivarrva

²⁹⁴ feradzse (ferace, tör.) = muszlim nők kabátszerű, utcai ruhája 2. dervisruha

Ein tristimin farber cantosch, oder tüechener oberrokch mit zoblklaunen gefüetter	
Drey abgefrentte jaka ²⁹⁵ von golt, silberstuckh undt sam[m]et sambt ein stuckh zobl	
Ein rest von wessen silberstuckh, am ende ver-sigelt	
Ein ermelin fuetter zu einem pöltz	
Ein kurzer oberpöltz von leichtgrienen adlaß mit zobl klaunen gefüettert	
Item ein kurzer oberpöltz von leibfarben adlaß mit ermelin gefüettert	
Ein cafftan von gleichen leibfarben adlaß	
Ein cafftan von grienen dablin	
Ein cafftan von weissen atlaß	
Ein cafftan von grünen atlaß	
Ein cafftan von haarfarben timi, od[er] sciotisch[en] zeüg	
Ein feretsche von rothen camelot mit grünen taffet gefüettert	
Camisolen	4
Hosen von scharlach	1 paar
	[6 ^r]
Hosen von tuech	1 paar
Hosen von rothen terzanell	1 paar
Hosen von rothen timi od[er] sciotisch[en] zeüg	2 paar
Roth seidene binden	4
Posch oder schwarz halb seidene halß tüecher	2
Indianische fazeneth mit golt	2
Ein guldene pferdt dekhen mit franzen	
Rother samet 4 ellen, in zwey stükhele	
Audienz cafftan	3
Camell häärene fueß sökhl	3 paar

In ainer alten raißtruchen mit kalbleder überzogen, sub N.o 6. seindt

Gelbe cartis	1 stuckh
Ungarische außgenähte hadtschuech	3 paar
Ein badtmantl	

²⁹⁵ jaka (yaka) = nöi ruha

Ein venedische latern	
Ein wädele	
Badian	4 bundt
Zahnstörer	5 bundt
Ein sakh mit terra sigillata	
Nürnberg[er] leichter	6
Eine zocolata häfferl	[6 ^v]

Item ain alte teütsche raiß truchen mit kalbleder überzogen, sub N.o 7.

Darinnen befinden sich unterschiedtliche schrifftten, unndt rechnung[en] so des h. residenten seel. privat interesse betreffen, warunter vill alte sachen bevor er zur residenten stölle gelanget.

In ainem sepet sub N.o 8 befinden sich türckhisches leingewandt

Persianische fazeneth ²⁹⁶ 7 stuckh, jedes von 16 fazeneth	
Item persianische 25 stuckh, jedes von 15 fazeneth	
Indianische 4 stuckh, jedes von 4 fazeneth	
Türkische fazeneth, deren theills mit goldt, cilber od[er] seiden außgenähet	27
Weisse binden	2
Gestraiffte binden	3
Ein indianisch halßtuech	
Item ein stuckh gelbwollene indianische halßtüech[er]	
Ein braitte güertl	
Item ein guldtene güertl mit silber vergulden beschläg	
Ein roth sam[m]etes käppl	[7 ^r]
Giustani	9
Schmekhende handtschuech	6 paar
Ein spieg l mit rotem samet	
Türkische handtiecher	4
Weisse türkische badtüech[er]	2
Ein haar mantl mit goltgenähet	
Ein magen küßl von grienem timi	
Persianische getruckhte leingewandt	12 stuckh
Türkische getruckhte deckhenblätter	6

²⁹⁶ A drágakő megmunkálásának technikájára utal. (facette [fr.]; a technika a XV. századtól volt ismert.)

Jerosolymitanische kinebändl	10 paar
Wollene strimpff	5 paar

In ainem sepet sub N.o 9 nochmallen khlayder

Ein mader pölz von nacrafarben tuech	
Ein raißpöltz von pfersigblüe farben tuech mit lux gefüettert	
Ein demir coporan od[er] ohne ermel kurzes pölzl von rothen atlaß mit ermelin gefüettert	
Roth sammete hauben mit zobl	3
Item ein alte rothsammetene hauben ohne fuetter	
Ein roth sam[m]eter stuzen	[7 ^v]
Roth seidene hosen	1 paar
Item hosen von rothen damasc	1 paar
Item roth leinwathene hosen	3 paar
Item teütsch lederne hosen 1 paar unndt ain gleiches camisol mit silbernen spizen	
Ein camisol von rothen damasc	
Roth sam[m]ete überzüge zu pölstern	4
Venedischer scharlach	5½ ellen
Ein stuckh gelben cartis so angeenzet	
Ein rest von grünen tabin	
Roth seidene strimpff	1 paar
Item melierte seidene strimpff	1 paar
Gämbsen heütte	2
Steyrische grienne landtschafft beütl	11
Ein teütsches wehrgefeng	
Ein tuech über einen nachtzeüg mit bluemen	
Ein grün unndt weisses kämpelfuetter	[8 ^r]

In ainem sepet N.o 10 leingewande

Ein stueckh weisse hauß leinwath	
Ein rest von hauß leinwath	
Sadè, od[er] weiß leinwathene türkhische som[m]er rökhe	6
Ein seiden gestrickhtes neapolitanisches camisol	
Item weisse camisol	3
Auf türkhisch gemachte hemeter	13

Alte teütsche hemeter	10
Grobe nachthemeter	4
Schlaffhauben von leinwadt	3
Schlaff hosen	4 paar
Teütsche weisse fazeneth	18
Schon gebrauchte türkhische diechl	14
Teütsche halßtüech[er] von weiss[er] leinwath	4
Haubttüecher	6
Grobe haubttüecher	2
Hendtüecher	5
Fäschen	2
Item fäschen	1 stuckh
Magen küßl	2
	[8 ^v]
Überzüg zu magen küßeln	20
Küßziehen	11
Weisse brustpleckh	2
Ein teütscher badtmantl	
Item ein neüer türkhischer badtmantl	
Item ein alter türkhischer badtmantl	
Ein harmantl	
Ein baar ermel von golt undt seiden gestraiffen zeüg	
Ein rest von einem stuckh baata	
Baumwollene, zwiernen, unndt wollene gestrickhte strimpff	18 paar
Leinwathene reithstrimpff	1 paar
Graue sokhen	1 paar
Item dunkhelbraune sokhen	1 paar
Ein kämpel fuetter, von blauen taffet, mit einen küßl unndt dem dekhtuech	
In ainer langlichten beschlagenen teütschen truchen sub N.o 11 /so auch vorhin mit N.o 1 schon gezeichnet, befindet sich tischgewandt/	
	[9 ^r]
Lange unndt kurze taffel tüecher	26
Serviete, oder tischfazaneth unterschiedtlicher gattung	13½duzet
Handtüecher	32
Item türkhische windtwädl von adlers fed[er]n	4

In ainer gleich langlichen beschlagenen teütschen truchen sub N.o 12 /so noch vorhin mit N.o 3 schon bezeichnet, befind[en] sich/

Baumwollene neüe strimpff	12 paar
Beilachen von hauß leinwath	16 paar

In ainer andern gleichformigen langlichten truchen sub N.o 13 /so bevor mit N.o 2 schon notiert, ist zufinden/

Ein venedische latern	
Ein schachtl mit oppobalsamo	
Bergchristallene trinkhschallen in rotten fuetterallen	2
Ein trinkhgeschier von horn rhinocero silber verguldt eingefast, mit seinen dekh	[9 ^v]
Ein türkhisch silber verguldes rauchfaß	
Ein bocal von kupffer verguldet, mit einen aufsteigenden kindlein, wan er voll angeschenkht	
Ackhsteinene becher	2
Drey porcellanen scherbet schallen, zwey kleine unndt ain grosser	
Item ain kleine tazza von porcellana	
Item von porcellana cave schallen in 6 fuetterallen	
In ainem	6
In andern	6
In drittem	7
In vierttem	10
In fünfftem	12
In sechstem	13
Ein runde schachtl mit öhl von Jerusalem	
Allraun wurzeln	2
Straussen ayr	9
Ein roth seidene dekhen	
Item weiß seidene dekh[en]	2
	[10 ^r]

In ainem wagentrüchel befindet sich papier, feederkhiell, spagat [etc.] zur schreiberey gehörige sachen

In ain grossen verschlag oder kasten befinden sich nachfolgende bücher

Imperatorum Romanorum Numismata²⁹⁷
Mondo Simbolico ampliato²⁹⁸
Epistolæ Aneæ Silvii²⁹⁹
Epistolæ Ciceronis³⁰⁰
Claudii Ptolemæi Geographia³⁰¹
Historiæ Famiani Stradæ³⁰²
Historie di Leopoldi del Gualdo 3 Tomi³⁰³ in folio
Historia di Ferdinando Terzo del Gualdo³⁰⁴
Spiegl der ehren des Erczhauses Össterreich³⁰⁵
Lumi riflessi dell'abate Picinelli³⁰⁶
Christliche potentaten stambäumer³⁰⁷
Convito morale di Don Pio Rossi³⁰⁸
Ungar[isch] unndt türkh[ische] cronica³⁰⁹
Des von Mandeslo morgenländ[isch]
reißbeschr[eibungen]³¹⁰
Mausoleum Regni Apostolici Regum et Ducum³¹¹ [10^v]
Magia Naturalis Joh[annus] Baptistæ Portæ³¹²

²⁹⁷ *Imperatorum Romanorum a Julio Caesare ad Heraclium usque Numismata Aurea*. Jacques de Bye, Anvers, 1627.

²⁹⁸ PICINELLI, Filippo: *Mondo simbolico formato d'imprese scelte, spiegate et illustrate etc. in questa impressione [...] ampliato [etc.]* Venetia, Combi, 1670.

²⁹⁹ *Pii Papæ Secundi Epistola ad morbisani Turcarum principe -- qua monet ab insana Mahometica lege recedat versa, solidamq[ue] evangelicæ legis eruditionem amplexet cui adhibita est morbisani [...] ad Pium*. Coloniae, ex officina Eucharii Cervicorni, Anno MDXXXII.

³⁰⁰ Valószínűleg: CICERO, Marcus Tullius: *M. Tulli Ciceronis epistolæ*. Paris, R. Etienne, 1538.

³⁰¹ PTOLEMAIOS, Klaudios: *Geographie opus novissima traductione e grecorum archetypis catigatissime pressum: ceteris ante lucubrationum multo prestantius [etc.]* Argentine, Joannes Schottus, 1513.

³⁰² STRADA, Famianus: *De bello belgico ab excessu Carlo V. imperat[ore] usque ad initia præfecturæ Alexandri Farnesii*. Ed. noviss. etc. Ratisbonæ et Viennæ, E. F. Bader, 1754. (Sok korábbi kiada is volt.)

³⁰³ GUALDO-PRIORATO, Galeazzo conte de: *Historia di Leopoldo cesare dall'anno 1665 sino al 1669*. Vienna, Gio[vanni] Batt[ista] Hacque, 1669.

³⁰⁴ GUALDO-PRIORATO, Galeazzo conte de: *Historia di Ferdinando terzo Imperatore*. Vienna, Cosmerai, 1672.

³⁰⁵ BIRKEN, Sigismund von: *Spiegel der Ehren [...] des Ertzhauses Österreich*. Nürnberg, 1668.

³⁰⁶ PICINELLI, Filippo: *Lumi riflessi [...]*. Milano, F. Vigoni, 1667.

³⁰⁷ ABIZZI, Antonius: *Christlicher potentaten und fürsten stammbäume [...] gutes theyls auß fürstlichen archiven genommen*. An jetzo mit verwilligung des authoris [...] vermehret und verbessert (von Isak von Fröreifen). Straßburg, Christophori von der Heyden Erben, 1627.

³⁰⁸ ROSSI, Pius: *In res S. Hieronymi gestas commentarii*. Comi, Turati, 1623.

³⁰⁹ *Türkische und ungarische Chronica oder kurtze historische Beschreibung aller deren zwischen dem hochlöblichsten Ertz-Hauß Oesterreich und [...] dem Türcken [...] geführter Kriege, sowol in Ober- und Unter-Ungarn, als Siebenbürgen [etc.]* Nürnberg, Paul Fürst, 1663.

³¹⁰ MANDELSLO, Johann Albrecht von: *Offt begehrte Beschreibung der neuen orientalischen Reise so durch Gelegenheit einer holsteinischen Legation an den König in Persien geschehen [...] item ein Schreiben des Mandelslo worinnen dessen Ost Indianische Reise über den Oceanum erhalten*. Schließwig, 1647.

³¹¹ *Mausoleum gloriosissimorum Regni Apostolici Regum et primorum militantis Ungariæ ducum [etc.] cum versione operis germanica*. Norimbergæ, 1663. (Nadasdy, Frans. Forgach)

Comitium Gloriæ Centum³¹³

Genealogia Serenissimæ Dom[us] Austriacæ³¹⁴

3 büecher, worinnen in denen einem etwaß wenigs, in
den 2 and[er]n aber noch nichts geschriben

Descriptio processum Nadasti, Zrini et Frangipanii,
ungebunden, teütsch, latein[isch] unndt italian[isch] 2.

Tomi³¹⁵

Zwey roth eingebundene Landtkarten vom khönigreich in folio
Ungarn

Sinische reißbeschreibung³¹⁶

Topographia Austriæ Inferioris³¹⁷

Metamorphosis Ovidii³¹⁸

Die grosse Com[m]ædia so zu Wienn gehalten worden

Ein in regal folio eingebundten buech mit lauter
landtkartten

Biblia Sacra

Ain Landtkartten von Archipelago auf pergament

Ein buech forne eines registers

Theatrum Belgii³¹⁹

[11^r]

Ein landtkartt von Össterreich in roth[en] leder

Historia della republica Veneta di Bapt[ista] Nani³²⁰

Zwey exemplaria di Machiavello³²¹

L'Adone di Lorenzo Scoto³²²

Guldene sendschreiben des Guevara³²³

Ein weltliches gesang buech

Ungar[ische] Cronica³²⁴

³¹² PORTA, Giovanni Battista della: *Magiæ naturalis libri vingti in quibus scientiarum naturalium divitæ et deliciæ demonstrantur [etc.]* Francofurti, Andr. Wechel, Claud. Marnius et Joan. Aubrius, 1597.

³¹³ WIEDEMAN, Elias: *Comitium gloriæ qua sanguine qua virtute illustrium hervum [etc.]* 1646-1652.

³¹⁴ *Genealogia serenissima domus Austriacæ a Philippo primo ad Leopoldum et Margharetam deducta et eisdem augustissimis [...] dedicata ab archiducali collegio Grocensi Societatis Jesu.* Græcii Styriæ, Ferdinandus Widmanstadius, 1666.

³¹⁵ GUALDO-PRIORATO, Galeazzo conte de: *Continuatione dell'istoria di Leopoldo Cesare nella quale si describe la ribellione d'Ungheria e quanto è successo dal principio della congiura sino all'anno 1676.* Vienna, 1676.

³¹⁶ Valószínűleg: ANDERSEN, Jürgen-IVERSEN, Volquard: *Orientalische Reise-Beschreibung [...] durch Ost-Indien, Sina, Tatarien, Persien [...]* Hrsg. Durch Adam Olearium, Schleswig, Johann Holwein, 1669.

³¹⁷ VISCHER, Georg Matthäus: *Topographia Austriæ Inferioris.* 1672.

³¹⁸ OVIDIUS Publius Naso: *Metamorphoseon. Libri XV.* (valószínűleg a következő kiadás) Amsteledami, Blæn, 1650.

³¹⁹ GUALDO-PRIORATO, Galeazzo conte de: *Teatro del belgio o si descriptione delle diecisette provincie del medesimo con la piante delle citta e le fortezze principali. [etc.]* Vienna, Thurnmayer, 1673.

³²⁰ NANI, Giambattista: *Historia della Republica Veneta di -- cavaliere e procuratore di San Marco.* Venetia, Combi, 1662.

³²¹ MACHIAVELLI, Niccolò: *Il prencipe con alcune altre opere.* Palermo, heredi Antonielli, 1584.

³²² SCOTO, Lorenzo: *L'Aldone poema del cavalier [Giovanni Battista] Marino con gli argomenti del conte Fortuniano Sanvitale e l'Allegorie die Don --.* Venetia, 1623.

³²³ GUEVARA, Antonio I. de: *Libro aureo de Marco Aurelio emperador, nuevamente corregido.* (valószínűleg a következő kiadás:) Madrid, Sanchez, 1668.

Il ministro di stato del Silhon³²⁵
 Historia di Francia del Davila³²⁶
 Vocabolario italiano e turchesco 3. tomi³²⁷
 Memorie storiche del Sagredo dall'Impero Ottomano³²⁸ in [quar]to
 Corneli[us] Tacitus latein[isch] undt italian[isch]
 La spada de Honore del Senator Berlingiero Gessi³²⁹
 Atlas minor 2. tomi³³⁰
 Petri Gyllii lib[ri] 3. del Bosphoro³³¹
 Sebast[iano] Erizzo circa le medaglie dell'anno 1559³³²
 Historiæ Josephi Flavii³³³
 Türkh[ischer] Alcoran³³⁴ [11^v]
 2. esemplari dell'ufficio di S[anta] Maria vergine
 dell'abate Bonnini³³⁵ in [otta]vo
 Methodus ad medicinam faciendam Joh[annus]
 Mascellini medici³³⁶
 Röm[ischer] adler³³⁷
 Ein alter historicus in franzö[sischer] Sprach
 Cento novelle amorose³³⁸
 Libri X Cælii Apitii de re Culinaria³³⁹
 Novum instrumentum geometricum à Casparo Wasero³⁴⁰

³²⁴ *Neue Ungarische und Siebenbürgische Chronik oder [...] Beschreibung des Königreichs Ungarn zugehörige Länder etc.* Franckfurt a. M., Johann Baptiste Schönwetter, 1664.

³²⁵ SILHON, Jean de: *Il ministro del stato con il vero uso della politica moderna del signor de --*. Transportato dal francese per Mutio Ziccatia. Venetia, a presso Marco Ginammi, 1639.

³²⁶ DAVILA, Henrico Caterino: *Historia delle guerre civile di Francia di --, nella quale si contengono le operationi di quattro re, Francesco II, Carolo IX, Henrico III et Henrico IV cognominato il Grande*. Venetia, Tomaso Baglioni, 1630.

³²⁷ PARIGI, Bernardino da: *Vocabolario italiano-turchesco tradotta dal francese nell'italiano da Pietro d'Abbavilla*. Roma, Stamparia della S[acra] Congregatione di Prop[aganda] Fide, 1665.

³²⁸ SAGREDO, Giovanni: *Memorie istoriche de monarchi Ottomani*. Venetia, Combi et La Nou, 1673.

³²⁹ GESSI, Berlingiero: *La spada de honore. Osservazioni cavalesche*. Bologna, Erede di Dom. Barbieri, 1671.

³³⁰ MERCATOR, Gerardus: *Atlas Minor di Gerardi Mercatoris a J. Hondio plurimis auneis tabulis auctus et illustratus: denuo recognitus additisque novis delineationibus emendatus*. Amesterodami, Janssonius, 1628.

³³¹ GILLES (Gyllius), Petrus: *De Bosphoro Thracico libri tres*. Ed. I. Lugduni Batavorum, Elzevir, 1632.

³³² ERIZZO, Sebastiano: *Discorso sopra le medaglie antiche con la particolar dichiarazione di molti riversi [etc.]* Venetia, Bottega Valgrisiana, 1559.

³³³ FLAVIUS, Josephus: *Historia Iudaicæ*. Frankfurt, 1571.

³³⁴ SCHWEIGGER, Salomon: *Alcoranus Mahometicus, das ist: Der Türcken Alcoran, Religion und Aberglauben [...] Jetzt aber in die Teutsche Sprache gebracht durch Salomon Schweiggern*. Nürnberg, 1616.

³³⁵ *L'Officio di Maria Vergine Madre di Dio, trasp. dalla latina all'italiana lingua per commendamento della sacra cesarea real Maestra di Eleonora Augusta [...] dall'Abbate Filippo Maria BONINI*. Vienna, Viviani, 1676.

³³⁶ MASCALLINUS, Johannes: *Artis medicæ quæ continet methodum et præcepta universalialia ad medicinam faciendam summarium*. Vienna Austriae, Thurnmayer, 1673.

³³⁷ PASTORIUS, Melchior Adam: *Römischer Adler oder Theatrum electionis et coronationis romano-caesareæ mit denen dabey interessirenden hohen Stands-Personen [etc.]* Franckfurt a. M., Vogel, 1657.

³³⁸ *Cento novelle amorose de i signori accademici incogniti. Divise in tre parti*. Venetia, Li Guerigli, 1651.

³³⁹ APICIUS Cælius: *Apitii Celii de re Coquinaria libri decem [etc.]* (ad calc.) Venetiis, Johannes de Cereto, 1503. (Sok későbbi kiadása is volt.)

Historia della Transilvania³⁴¹
 Quattro libri delle caccie di Raimondo³⁴² in [quar]to
 Cronica turcica del Bratutti³⁴³
 Relatione del cardinal Bentivogli³⁴⁴
 Celsus Mancin[us]³⁴⁵
 Neüe hierosolimitan[ische] bilgerfarth³⁴⁶
 Scottus³⁴⁷
 Historia francese del Siri
 Roß arzney buech
 Sueliarino contro li Turchi
 Cornelius Tacitus latein[isch] [12^r]
 Scipione Ammirato sopra Cornelio Tacito³⁴⁸
 130 relationes del Boccalini auß dem Parnaso³⁴⁹
 Trattato dell flusso e riflusso di Maræ³⁵⁰
 Luca de Linda³⁵¹
 L'economia del cittadino del sig[no]re Tanara³⁵²
 Comedii historici del sig[no]re Loschi³⁵³
 Malignarum vaciolarum tractatio³⁵⁴ in [quar]to
 Libri due del Prosperi Alpini³⁵⁵

³⁴⁰ Valószínűleg: SCHOTT, Caspar: *Pantometrum Kircherianum hoc est instrumentum geometricum novum a Kircherio ante hæc inventum nunc decem libris*. Herbipoli, Hertz, 1660.

³⁴¹ SPONTONI, Ciro: *Historia della Transilvania registrata da Ferdinando Donno*. Venetia, Sarzina, 1638.

³⁴² RAIMONDI, Eugenio: *Delle caccie libri IV aggiuntovi 'n questa nuova 'mpressione il quinto libro della villa*. Napoli, Scoriggio, 1626.

³⁴³ BRATTUTI, Vincente: *Chronica dell'origine e progressi della casa ottomana composta da Saidino Turco in lingua Turca tradotta dall'idioma Turco nell'italiano con la medesima frase [etc.] dell'autore*. Vienna, 1649-1652. Vol. 1-2.

³⁴⁴ BENTIVOGLIO, Guido cardinale: *Relationi [etc.]* Venezia, Marco Ginammi, 1636.

³⁴⁵ Celsus Mancin[us] több olyan munka is maradt rák, amely itt most szóba jöhetne. (*De iuribus principatuum libri IX*. Romæ, Facciotti, 1596.; *De somniis ac synesi per somnia, de risu ac ridiculis, de synaugia Paltonica*. Ferrariæ, Baldinus, 1591.; *In duodecimum primæ philosophiæ librum commentarius*. Romæ, Facciottus, 1607.; *Il padrino christiano per formare i cavalieri di Christo nel duetto della morte*. Ferrara, Baldini, 1592.)

³⁴⁶ EGGS, Johannes Ignatius: *Neue jerosolymitanische Pilger-Fahrt oder Kurtze Beschreibung deß gelobten Lands mit Kupferstücken [...] geziert [etc.]* Würzburg, Hiob Hertz, 1667.

³⁴⁷ Valószínűleg: SCHOTTUS, Franciscus: *Itinerarium Italiæ rerumque Romanorum libri 6 in alba m(embrana) in 80*, Antverpiæ, 1625.

³⁴⁸ AMMIRATO, Scipione: *Discorsi sopra Cornelio Tacito [...] in questa impressione espurgati e ricorretti*. Padova, Paolo Frambotto, 1642.

³⁴⁹ BOCCALINI, Traiano: *Relation auß Parnaßo oder politische und moralische Discurs*. h. n., 1617. és Frankfurt, Joh[ann] Beyer, 1644.

³⁵⁰ RAIMONDO, Annibale: *Trattato utilissimo et particolarissimo del flusso e riflusso del mare*. Venetia, Domenico Nicolini, 1589.

³⁵¹ LINDA, Luca de: *Le relationi et descrittioni universali et particolari del mondo*. Dal marchese Maiolino Bisaccioni tradotte, osservate e nuovamente molto accresciute. Venetia, Combi, 1672.

³⁵² TANARA, Vincenzo: *L'economia del cittadino in villa. Libri 7. In questa terza impressione riveduta ed accresciuta in molti luoghi [...] con l'aggiunta delle qualita del cacciatore*. Bologna, Eredi del Pozza, 1651.

³⁵³ LOSCHI, Alfonso conte: *Compendi historici. 6ta impressione regolata e accresciuta dall'autore con aggiunta de piu memorabili successi di Europa e Levante sino all'anno 1668*. Vicenza, Giacomo Amadio, 1668.

³⁵⁴ BETERA, Felicianus: *Malignarum variolarum et petechiarum tractatio*. Brixia, Polycrētus Turlinus, 1591.

La commare³⁵⁶
 La civil conversatione del sig[no]re Guazzo³⁵⁷
 Florilegium fortificationum³⁵⁸
 Petri Apiani liber cosmographic[us]³⁵⁹
 Austriaca Austeritas³⁶⁰
 Gli arcani delle stelle
 L'Italia giubilante
 Relatione delle 7 provincie unite del sig[no]re di [12^v]
 Gualdo³⁶¹
 Ein geschriben buech von steyr[ischen] anlaagen
 Relatione della corte di Spagna /manu scritta/³⁶²
 Historische beschreibung über den tott des herzogs von
 Fridlandt
 Decem tractatus de Astrorum Scientia[m]³⁶³ in [quar]to
 Ein buech worinnen ein kauffbrief über Mitterburg
 geschriben
 L'huomo chiamato alla memoria de se stesso³⁶⁴
 Cornelius Tacitus teütsch
 Vaggio di Pietro delle Valle 8. Tomi³⁶⁵
 Historie di Spagna del Bartholomeo Derogatis 5. tomi³⁶⁶
 Lettere di Loretano 1. und 2. theill³⁶⁷
 Busbekii türkh[ische] sendtschreiben 2 exemplaria³⁶⁸ in [octa]vo
 Loggidi dell'Anceiotti³⁶⁹

³⁵⁵ ALPINO, Prosperus: *De plantis exoticis libri duo. Opus completum editum studio ac opera Alpini Alpini*. Venetiis, Guerlius, 1656.

³⁵⁶ MERCURIO, Scipione: *La commare o raccogliatrice dell'eccelesissimo signor Scipion Mercurio [...] divisa in 3 libri. In questa ultima editione coretta e accresciuta di 2 trattati*. Verona, Rossi, 1652-1654.

³⁵⁷ GUAZZO, Stefano: *Civil conversatione*. Brescia, Bozzola, 1573.

³⁵⁸ *Florilegium fortificationum. Kriegskunst*. Halle, 1662.

³⁵⁹ APIANUS, Petrus: *Cosmographicus liber Petri Apiani mathematici studiose collectus*. Landshutæ, Typis ac formulis Joannis Weyssenburgers, impensis Petri Apiani, 1524.

³⁶⁰ *Austriaca Austeritas in qua ostenditur quibus modis et quo jure florentissimum [...] Hungariæ Regnum occupatum sit. [etc.]* Venetia, 1671.

³⁶¹ GUALDO-PRIORATO, Galeazzo conte: *Relatione delle provincie unite del Paese-Basso*. Colonia, de la Place, 1668.

³⁶² ZANE, Domenico: *Relatione succiuta del governo della [...] corte di Spagna*. Cosmopoli, 1672.

³⁶³ LEOPOLDUS, filius ducatus Austriæ: *Compilatio de astrorum scientiam. Decem contentis tractatus*. Venetiis, Sessa, 1520.

³⁶⁴ GUALDO-PRIORATO, Galeazzo conte de: *L'uomo chiamato alla memoria di se stesso e della morte*. Vienna, 1671.

³⁶⁵ VALLE, Pietro della: *Viaggio di -- il pellegrino con minuto ragguaglio di tutte le cose notabili ossernate in essi [etc.]* Venetia, Paolo Baglioni, 1664.

³⁶⁶ ROGATIS, Bartolomeo de: *Historia della perdita e riacquista della Spagna occupata da Mori*. Venetia, Li Guerigli, 1660.

³⁶⁷ LOREDANO, Giovanni Francesco: *Lettere del signor Gio[vanni] Franc[esco] Loredano nobile veneto. Divise in trentasette capi raccolte da Henrico Gible (pseud.) cavaliere*. 2. vol. Venetia, 1673.

³⁶⁸ BUSBEQ, Oghier Ghiselin de: *Vier Sendschreiben der türkischen Botschafft welche von [...] Keyser Ferdinand I. an Soliman damaligen türkischen Keyser ihm aufgetragen worden [etc.]* Nürnberg, Emdter, 1664.

³⁶⁹ Valószínűleg: LANCELOTTI, Johannes Paulus: *Institutiones juris cononici quibus jus pontificium [...] libri IV comprehenditur his accesserunt interpretationes quas glossas vocant [etc.]* (sok kiadása van) Coloniae Munatiana, 1661.

Dal modo di comporre in versi³⁷⁰
 La ragione di stato del Bottero³⁷¹
 Officium hebdomadæ sanctæ³⁷²
 Georgii Fournier orbis notitia³⁷³ [13^r]
 Paradisus anima³⁷⁴
 Theatrum urbium³⁷⁵
 Lettere del cardinal Margotti³⁷⁶
 Rimi del sig[no]re Giuliano Goselini³⁷⁷
 Relatione di Venetia
 Die kunst unndt tugent gezierte macarie
 Dittionario Toscano³⁷⁸
 Historia di Henrico 4to re di Francia
 Opus Merlini Cocaii³⁷⁹
 Il segretario del Torquato
 Buccellini historiæ universalis 4. tomi³⁸⁰ in [octa]vo
 La verità aperta
 Il postilione d'Antonio Lupis
 Processiones in Jerusalem³⁸¹
 Osservazioni politiche del Serpetro
 La scuola del mal governo
 Historia del cardinal Mazarini 4. tomi
 Del regno d'Italia³⁸²

³⁷⁰ RUSCELLI, Girolamo: *Del modo di comporre in versi nella lingua italiana trattato nuovamente mandate in luce nel quale va compreso un rimario. [etc.]* Venetia, Giovanni Battista Sessa, 1559.

³⁷¹ BOTERO, Giovanni: *Della ragione di stato libri dieci. Con tre libri delle cause della grandezza delle città.* Venetia, Gioliti, 1598.

³⁷² *Officium hebdomadæ sanctæ [...] cum appositione IV passionum sepulture Christi et resurrectionis secundum Augustanam diocesem.* Augustæ Videlicorum, Valentinus Schönigk, 1574.

³⁷³ FOURNIER, Georges: *Geographica orbis notitia per litora maris et ripas fluviorum.* Parisiis, Joa. Henault, 1667.

³⁷⁴ MAGNUS, Albertus: *Paradisus animæ de virtutibus liber. Eiusdem de adhærendo Deo liber emendati et retituti.* Antverpiæ, Christophorus Platinus, 1581.

³⁷⁵ BLAEU, Jan: *Novum ac magnum theatrum urbium Belgicæ foederatæ.* Ad præsentis temporis faciem expressum a Joanne Blæu. Amstelædami, 1649.

³⁷⁶ MARGOTTI, Gianfranco: *Lettere scritte per 10 piu ne tempi di Papa Paolo V. Raccolte e pubblicate da Pietro de Magistris de Calderola.* Venetia, Balgioni, 1642.

³⁷⁷ GOSELINI, Giuliano: *Rimi del s[ignor] -- riformate e ristampate la 5. volta.* Venetia, Francesco Franceschi, 1588.

³⁷⁸ TOSCANO, Johannes Mattheus: *Peplus Italiæ. Opus in quo illustres viri Grammatici, Oratores, Historici, Poetæ, Mathematici, Philosophi, Medici, Jurisconsulti [...] eorumque patriæ, professiones et litterarum monumenta tum carmine tum soluta oratione recensentur.* Lutetiæ, Federicus Morellus, 1578.

³⁷⁹ FOLENGO Theofilo, alias Cocai Merlin: *Opus macaronicorum totum in pristinam formam per Magistrum Acquarium Lodolam optimæ red. [etc.]* Venetiis, Dominicus de Imbertis, 1585.

³⁸⁰ BUCELIN, Gabriel: *Historiæ universalis cum sacræ tum prophanæ nucleus.* Ulmæ, Johann Görlin, 1652.

³⁸¹ *Processiones quæ fiunt quotidie a PP. Franciscanis ad SS. Nascentis Christi præsepe in Bethlehem, in ecclesia annuntiationis Verginies Mariæ in Nazareth, in ecclesia sepulchri Christi in Jerusalem [etc.]* Antverpiæ, Balthasar Moretus, 1670.

³⁸² TESAURO, Emanuele conte: *Del regno d'Italia sotto i barbari epitome.* Con le annotationi dell'abbate Valeriano Castiglione. Venetia, Herz, 1672.

Libri duo Petri Belloni Cenomani³⁸³
 Epistolæ Senecæ 2. tomi³⁸⁴
 Origo et gesta ottomanicæ stripis, Joh[annus] Bapt[ista]
 Podestà³⁸⁵
 Opus Henrici Cornelii Agrippæ à Nettesheim³⁸⁶
 Tacitus germano bellgicus³⁸⁷ [13^v]
 Scherzi geniali del Loredano³⁸⁸
 Novum testamentum
 5. libri Ovidii Nasionis in einem bundt³⁸⁹
 Cronologia veneta³⁹⁰
 Lettere della sig[no]ra Isabella Andreini³⁹¹
 Funffzig türkh[ische] regiments geheimbnus
 Daß leben d[er] H[eiligen] Genueva³⁹²
 Flosculi historiarum dal Ant[onius] Bussieres³⁹³
 Il viaggio dell'imperatore del Chureliz³⁹⁴ in [octa]vo
 Historia delle pace di Gualdo³⁹⁵
 Historia delle medaglie³⁹⁶
 Joh[annis] Pierii Valeriani de litteratorum infelicitate³⁹⁷

³⁸³ BELON, Pierre du Mans: *De aquatibus libri duo. Cum eicunibus ad vivam ipsorum effigiem expressis*. Parisiis, Carolus Stephanus, 1553.

³⁸⁴ Valószínűleg: SENECA, Lucius Annæus: *Ad Lucilium epistolarum liber M. Antonii notis, Ferdinandi Pinciani castigationibus, Erasmi Rotterdami annotationibus, Joannis Obsopoei collectaneis, Jani Gruteri et Fr. Juneti animadversionibus illustratus*. [Montbiliard], Foillet, 1607.

³⁸⁵ *Anatomæ secundi monstruosi partus J. B. Podestæ nuper editi cui nomenerat origo et gesta Ottomanicæ stirpis aviro eius artis perito facta*. Viennæ, 1671.

³⁸⁶ AGRIPPA AB NETTESHEIM, Henricus Cornelius: *Opera nunc denuo accuratissime recusa. Quibus post omnium editiones de novo excessit ars notoria*. Lugdumi, Beringi fratres, é. n.

³⁸⁷ PASTORIUS, Johannes Augustinus: *Tacitus Germano-Belgicus sive flosculi historico genealogici de origine ac rebus gestis bello-politicis Carolorum aliorumque Germanicæ ac Belgii principum quibus accesserunt libro posteriore tractatus publimes [etc.]* Coloniae Agrippinæ, Andreas Bingius, 1658.

³⁸⁸ LOREDANO, Giovanni Francesco jun.: *Scherzi geniali*. Bologna, Longhi, 1682. (volt korábbi kiadása is)

³⁸⁹ OVIDIUS Publius Naso: *De tristibus libri V.* (sok kiadása volt) Argentorati, Schurerius, 1520.; Coloniae Agrippinæ, Walther Fabritius, 1574. stb.

³⁹⁰ ONOFRI, Fedele: *Cronologia Veneta nella quale fedelmente e con brevità si descrivono le cose più notabili di questa famosissima città di Venetia. Il tutto raccolto e diviso in dicotto capitoli come nella seguente pagina, da fedele Honofri*. Venetia, Batti, 1655.; Venetia, Armanni, 1663.

³⁹¹ ANDREINI, Isabella: *Lettere. Aggiuntovi di nuovo li ragionamenti piacevoli [...] di nuovo ristampate e ricorrette*. Venetia, Gio. Battista Combi, 1625.

³⁹² CIAMBOZZI, Giovanni Battista: *Vita di S. Genovefa vergine e padrona di Parigi con le notitie della sua basilica e badia*. Roma, Nicol'Angelo Tinassi, 1670.

³⁹³ BUSSIERES, Jean: *Flosculi Historiarum in areolas suas distributi [etc.]* Coloniae Agrippinæ, Hermanis Demen, 1688. (volt korábbi kiadása)

³⁹⁴ CHURELICHZ, Lorenzo: *Breve e succinto racconto del viaggio, solenne entrate e ossequiosi vasallaggi, essebiti alla Maestà dell'Augustissimo Imperatore Leopoldo dall'eccelsi stati e [...] vasalli delle [...] provincie di Stiria, Carinthia [etc.]* Vienna, M. Riccy, 1661.

³⁹⁵ GUALDO-PRIORATO, Galeazzo conte: *Il trattato della pace conclusa fra le due corone dell'anno 1659 con quanto ha havuto connessione con la medesima*. Bremen, Nicolas Kork, 1664.

³⁹⁶ ANGELONI, Francesco: *La historia Augusta da Giulio Cesare infino a Constantino il Magno illustrata con la verita delle antiche medaglie*. Roma, Andrea Fei, 1641.

Pneumaticum instrumentum circulandi sanguinis³⁹⁸

La tirannide dell'interesse 2. exemplaria³⁹⁹

Anti-gastorello

Historia ab orbe condito⁴⁰⁰

L'echo della fama dell'abate Bonnini⁴⁰¹

[14^r]

Il cortigiano del Castiglione⁴⁰²

Deß Ditterreich Albmeyers allerley⁴⁰³

Compendio dell'arte essorcistica del P[adre] Girolamo
Menghi⁴⁰⁴

Lettere del Visdomi

Germaniæ explicato /ein alt buech/⁴⁰⁵

Le mariage de Cambise

Ein alt buech von d[er] fortification in italiani[scher] in [octa]vo
sprach⁴⁰⁶

Fr[ancis] Baconi sermones fideles⁴⁰⁷

Seneca suasoria tomus 3^{ti[us]}⁴⁰⁸

Dichiaratione di tutte le historie⁴⁰⁹

Il ratto delle savine /una com[m]edia/⁴¹⁰

³⁹⁷ VALERIANUS, Johannes Pierius: *De litteratorum infelicitate libro duo. Eiusdem belunensia nunc primum in lucem edita.* Venetiis, Jacobus Sarzina, 1620.

³⁹⁸ MAVROCORDATO-SCARLATI, Alexander: *Pneumaticum instrumentum circulandi sanguinis sive de motu et usu pulmonum dissertatio philosophico-medica.* Francofurti, Götzius, 1665.

³⁹⁹ SBARRA, Francesco: *La Tirannide dell'Interesse. Tragedia politicomorale.* Venetia, Pezzana, 1658.

⁴⁰⁰ FREY, Joannes-Baptista: *Historiæ ab Orbe Condito sacræ profanæque Viridarium [...] consitum floribus respersum, et clave geographica patefactum.* Veldkirchii Rhat, Joannes Hübschlin, I-III., 1677-1690.

⁴⁰¹ BONINI, Filippo-Maria abate: *L'echo della fama, panegirico nella coronatione della Sacra Maestà di Leonora d'Austria, regina di Polonia.* Vienna, Leopoldo Voigt, 1670.

⁴⁰² CASTIGLIONE, Baldassare conte: *Il cortigiano [...] nuovamente stampato et revisto.* Vinegia, Gabriel Giolito de Ferrari, 1546 és 1549.

⁴⁰³ Töle a következő művekről lehet szó: ALBMAIR, Teodoro (Albmeyer, Dietrich): *I quattro elementi, spiegati in venticinque discorsi [etc.]* Firenze, 1668.; *Die vier Elementa. Durch neun und zwanzig discursus beschrieben.* Wienn, Johann Bapt[ist]a Hacque, 1672. (az előző német nyelvű változata); *Ragguaglio d'ogni sorte di lettere.* Vienna, Stampatore Pietro Paolo Vivani, 1679.

⁴⁰⁴ MENGHI, Hieronymus: *Compendio dell'arte essortica et possibilita delle mirabili et stupende operazioni delli demoni [et] de' malefici.* (több kiadása volt) pl. Bologna, Rossi, 1578 és 1580.; Venezia, Ugolino, 1601.

⁴⁰⁵ PIRCKHEIMER, Willibald: *Germaniæ ex variis scriptoribus per brevis explicato.* Norimbergæ, Petreius, 1530.; Augustæ, Hainricus Stainer, 1530.

⁴⁰⁶ MAGGI, Girolamo: *Della fortificatione della città libri III. Discorso di Francesco Motemellio del Borgo di Roma.* Venetia, Borgominiero, 1564.

⁴⁰⁷ BACON OF VERALUM, Francis: *Sermones fideles ethnici, politici, oeconomici sive interiora rerum. Accedunt faber fortunæ, colores boni et mali [etc.]* Lugdumi Batavorum, Fraciscus Hackius, 1644.

⁴⁰⁸ M. Annaei Seneca rhetoris Suasoriae, Controversiae cum Declamationumque excerptis tomus tertius = L. Annaei Senecae philosophi oepra omnia ex ult. I. LIPSII [et] I. F. GRONOVII emendat, et M. Annaei Senecae rethoris que extant ex. And. SCHOTTI recens. Amstelodami, Apud Elzevirios, 1658-1659. 3. vol.

⁴⁰⁹ BARDI, Girolamo: *Dichiaratione di tutte l'historie che si contengono nei quadri posti novamente nelle sale dello Scrutinio e del Gran Consiglio, del Palagi Ducale della Serenissima Republica di Vinegia [etc.]* Venetia, Val. Gsio, 1587.; Venezia, Nicolo Pezzana, 1660.

⁴¹⁰ *Il ratto delle sabine. Drama per musica. Posto in musica da Antonio Draghi, con l'aria per li baletti di Johann Heinrich Schmelzer.* Vienna, 1674.

Widerumb eine andere von Piero⁴¹¹

Sentetiæ veterum poetarum⁴¹²

8. gebettbüecher in schwarz[en] led[er] eingebund[en]

Beschreibung des ottomani[schen] reichs, 3.
exemplaria, 1. franzö[sisch] und 2. teütsche

Il Petrarca⁴¹³

in
[dodeci]mo

Plinius⁴¹⁴

Pastor fido⁴¹⁵

[14^v]

Dissertatio de ratione status⁴¹⁶

Opera Platonis⁴¹⁷

Bouclier d'état et de la justice⁴¹⁸

Tractatus medicus de cura lactis⁴¹⁹

Venet[ianische] löwen mueth

Vita del duca Valentino⁴²⁰

Petri Scriverii Martialis⁴²¹

Ars semper gaudendi⁴²²

Riflessioni politiche e morali di Francia

in
[dodeci]mo

Poesia del frà Ciro di Pers⁴²³

Historia teütscher händl

Defensio pro Valerio Magno

Opera Ovidii Nasonis⁴²⁴

Libri XV. Ovidii Nasonis Metamorphoseon⁴²⁵

⁴¹¹ Valószínűleg Piero de CRESCENZI számtalan művének egyikéről van szó.

⁴¹² MAJOR, Georgius: *Sententiæ veterum poetarum per locos communes digestiæ [...] auctæ ac locup letatæ. De poetica virtute libellus Antonio Mancinello authore.* (sok kiadása van) Lipsiæ, Blum, 1538.; Lutetiæ, Stephanus, 1551.; Lugduni, Tornæsius, 1554.

⁴¹³ Francesco Petrarca bármely művéről szó lehet.

⁴¹⁴ Itt mind az idősebb, mind a fiatalabb Cajus Cæcilius Secundus Plinius több műve szóba jöhet.

⁴¹⁵ GUARINI, Gio[vanni] Batt[ista]: *Il pastor fido. Tragicomedia pastorale e aggiuntoni din ovo le rime dello stesso autore et dibellissime figure adornato.* Venetia, Ciotti, 1621.; 1654.; 1678.

⁴¹⁶ CHEMNITZ, Bogislaus-Philippus (a pseud. Hippolithus a Lapide): *Dissertatio de ratione status in imperio Romano-Germanico.* Freistadii, 1647. vagy Voss a Ravensberg, Henricus: *Dissertatio de ratione status.* Helmstadii, 1651.

⁴¹⁷ PLATÓN: *Omnia opera.* Venetiis, Aldus, 1513. (sok kiadást ért meg)

⁴¹⁸ *Bouclier d'estat et de justice contre le dessein manifestement decouvert de la monarchie universelle sous le vain prétexte des pretentions de la reyne de France.* H. n., 1667.

⁴¹⁹ GREISEL, Johannes Georgius: *Tractatus medicus de cura lactis in arthritide.* Viennæ Austriæ, Jo. Jac. Kürner, 1670.

⁴²⁰ TOMMASI, Tomaso: *Vita del duca Valentino.* Monte Chiaro, Vero, 1655.

⁴²¹ SCRIVERIUS, Petrus: *M. Val. Martialis Epigrammata. Ex Musei Petrii Scriverii. Ab omni rerum obscoenitate verborum que turpitudine vindicata.* Venetiis, 1667.

⁴²² SARASA, Alphonsus Antonius de: *Ars semper gaudendi demonstrata ex sola consideratione divinæ providentiæ et per advertuales conciones exposita.* Antverpiæ, Meursius, 1664.; Colonia Agrippinæ, Joannes Wilhelmus Friessen, 1676.

⁴²³ CIRO di Persia: *Li quindici misterii del rosario della Beata Vergine Maria [...] aggiuntovi 15 sonetti sopra li medesimi misterii.* Vienna d'Austria, Christ. Cosmerovius, 1675.

⁴²⁴ OVIDIUS Publius Naso: *Opera omnia.* Lugdumi Batavorum, Leffen, 1662.

Juvenalis⁴²⁶

La visita d' Alesandro

Lipsii exempla politica⁴²⁷

in
[seideci]mo
[15^r]

In des herrn residenten seel. aigenen zim[m]er befinden sich
erstlich in einem kasten oder almär

Grosse unndt khleine teppich		
unterschiedt-licher sorten worunter auch	stuckh	24
persianische		
Kleine teppich von camel har auf filzarth		6
Ein chegiè ⁴²⁸ oder erden teppich		1
Chilim, ⁴²⁹ od[er] gestraiffte teppich		13
Mit baumbwollen gefüetterte bethdekhen		5
Ichram ⁴³⁰ od[er] rothe türkhische hozen		3
Handtpferdt oberdekhen von roth[en]		3
thuech		
Blaue adtlaß pölster		3
Item von blauen bethzeüg pölster		2
Grüne, roth undt veiglblaue türkh[ische]		
überzüg zu ^{II} pölstern		16
Item mit rosen bluemen wöllene überzüg		5
Mit baumwoll angefilte pölster ohne		9
überzug		
Portiere		2
Ein vorhang umb den camin		1
		[15 ^v]
Vorhäng von gelben damasc	stuckh	3
Tschultar ⁴³¹ od[er] alte rothe		4
pferdtdekh[en]		

⁴²⁵ OVIDIUS Publius Naso: *Metamorphoseon libri XV*. Parisiis, Somin Colinæus, 1541.; Antverpiæ, Christoph Plautinus, 1578.; Amstelædami, Blaeu, 1650.

⁴²⁶ Alapvetően két mű jöhet szóba: *D[ecius] Jun[ius] Juvenalis et Auli Persii Flacci satyræ cum annotat[i]one Th[omasii] Farnabii*. Amstelædami, Blaeu, 1668. (sok kiadást megért); valamint: JUVENALIS, Decius Junius: *Satirarum libri 5. Sulpitiæ satira*. Nova ed. Cura Nicolai Rigaltii. Lutetiæ, Stephanus, 1616.

⁴²⁷ LIPSIUS, Justus: *Monita et exemplaria politica. Libri II. qui virtutes et vitia principum spectant*. Antverpiæ, Off. Plautiniana, 1605 és 1613.; Amsterdami, Blaeuso, 1630.

⁴²⁸ keçe (keçe, tör.) = nemez

⁴²⁹ kilim (tör.) = szőnyeg, faliszőnyeg

⁴³⁰ ihram (tör.) = tóga, burnusz

^{II} beszés: zu

⁴³¹ csultár (çultar, tör.) = nyeregtakaró

Ein verschlag in welcher etliche
landschafften

Item ein verschlag in welch etliche
romanische unddt andere gemäldte

Item ein vierekhigter langlicher
verschlag mit unterschiedtlichen
mappen, bildern unndt gemählten,
worunter auch die statt Constantinopl

Item in einen lang[en] schwarzen
fuetterall die ungarische grosse
landtkartten

Ein gölsenbethe	1
Matrazen	4

Andertens gewehr

Pistollen	paar	12	
Flinten		2	
Ein khleines schrödtröhr, so man auß- schrauf[en] khan, in form eines stekh[en]		1	
Doppelte carabiner		3	
Ein tschäkhäu mit dem man auch schiess[en] khann		1	
Säbel	stuckh	3	[16 ^r]
Päläsch		2	
Teütscher degen		1	
Händtschär od[er] türkhische dolch		2	
Ein messer sambt d[er] schaiden		1	
Ein tschäkhäu von silber		1	
Ein topus od[er] buscian v[on] silber		1	

Drittens liberey in einer almär

Gelbe atlassene untterrökh	12
Gabanizen od[er] oberrökh von roth[en] tuech	12
Roth tüechene hauben mit zobeln	12
Rothe güertl binden	11

Viertens in einer almär pferdtzeüg und andere sachen

Silberne teütsche steigbügl paar	1
Silberne türkhische grosse steigbügl paar	1

Eisen vergulde steigbügl teütsche paar	1	
Eisen verzünzte solche steigbügl paar	1	
		[16 ^v]
Türkhische zaumb mit silber vergulden stuckh pucklhen	7	
Schälvräken [?] theilß gestickhte, theilß glatt	7	
Eine silberne halß ketten mit guld[en] knöpff[en]	1	
Nemblich ein türkhisches pferdt ziehrat		
Halbier stockh von grien undt roth[en] samet	12	
Runde scheiben uhren	2	
Stokh uhren 4 eine davon ist zum täglichen gebrauch	4	
Uhrfedern	7	
Grosses perspectiv	1	
Item ein mitlmässiges perspectiv	1	
Item kleine perspectiv	2	

Übriges haußgeräth

Ederne feldtsessl	5	
Grosse raiß sessl gestöll mit gelben pölstern	2	
Sessl mit rothen tuech bezog[en]	9	
Leibstüell mit kupffernen hassen [?] undt ledernen fuetteral	2	
		[17 ^r]

Gezelt seint verhanden

Ein celiga ⁴³² od[er] grosser zelt mit 2 stangen unndt mit khleinen wändten	2	
Ein oba ⁴³³ od[er] gwinter zelt mit 2 stang[en]		
Ein rundter grosser zelt mit einer stang[en]		
Neüe mittlere zelt id[er] mit einer stangen	2	
Ein ordinari diener zelt		
Khuchel zelt	1	Jede mit seiner

⁴³² csadir (çadır, tör.) = sátor

⁴³³ oba (tör.) = nemezből készült, nagy nomád sátor

Item abtritt	zuegehör 2
--------------	---------------

Capell sachen in einer ganz von leder vierekhigten langlichen truch[en]

Ein silber verguldter kelch	
Ein missale	
Ein doppeltes meeßgewandt und antipedium	
Chorhemeter	2
Gürthlen	2
Amit	2
Ein weisses altar tuech	
Ein portatile ⁴³⁴	
Ein corporale ⁴³⁵ mit d[er] zuegehör	[17 ^v]
Altar pölster	2
Gelber taffet 2 stuckh	
Ein cestochaver frauen bildt	
Ein blöchene püchsen zum hostirn	
Ein weichkössl	
Ein raumh väßl	
Ein silbernes glökh	
Ein altar bildt mit den crucifix	

In einer speiß cam[m]er hat sich befunden

Genueser confect ⁴³⁶ in einem verschlag 7 schachtl	
Venedischer rosolis ⁴³⁷ in 2 verschläg[en]	
Ein venedischer keller mit brandtwein	
Portugesische confectierte citronen in einen kästl	
Flaschen keller, aber sehr manglhafft	5
Ein kupffernes kellerl zum einkhiellen	
Ein meteris sahan ⁴³⁸ mit aller zuegehör von kupffer	
Maiolica däller	8

⁴³⁴ (altare) portatile (ol.) = hordozható (oltár)

⁴³⁵ corporale (ol.) = miseabrosz

⁴³⁶ Konfekt (ném.) = édesség, sütemény, bonbon

⁴³⁷ rozsólis (likör és annak alapanyaga)

⁴³⁸ szahan (sahan, tör.) = fémvál, fémcsésze

Solche schüssl	9
Kupfferne runde weinflasch[an]	4
Ein grosse türkhishe latern	
Windtglöser über die taffl liechter	2
	[18 ^r]

Khuchl ziehn und ander geschier

Grosse olla di potride schisseln	2
Ziehnene schissln	12
Türkhishe kupfferne schissln vor die diener	7
Kleine kupfferne türkhishe schissln	3
Ziehnene däller	42
Ziehnene öhl undt essig flaschen	2
Ein grosser kupffer kößl	
Alte wienerische kupffer kößl	3
Kleine kupfferkößl mit ihren döckhln	3
Türkhishe kupffer kößl mit ihren döckhln	6
Ein grosse torten pfan mit ihrer zuegehör	
Item ordinari pfanen	3
Kleine pasteten pfändl	21
Ein kupfferne wörmbpfan	
Prattspieße	2
Ein schuffel	
Ein alter rost	
Ein schierhagg	
Ein ribeisen	
Ein messingener mörssl	
Ein stainener mörssl	
Ein kuchl truchen	
Ein kuchl sepet	[18 ^v]

In kheller hat sich befunden

Brandtwein 2 vässl ungefehr 1½ eimer	
Rother wein 5 vass iedes ungefehr von 50 metre	
Weisser wein 3 vaß zusamben ungefehr 100 metre	
Constantinopler weisser wein 1½ vaß von ungefehr etlich undt 30 metre	
Beschlagene öhl unndt essig lägl	2

Lähre butter väßl
 Ein trachter
 Ein höber
 Item ein stuckh parmesan käß
 Ein raiß bethstandt
 Ein verschlag mit windtlichechter
 NB. die wein vässer sein entlehnet

2

Im stall und zuegehörige sachen haben sich befunden

Pferde	17	Nemblich	
		Ain leibpferdt	
		Hengste	4
		Kutschypferdt	4
Ordinari klepper			4
Sättl			9
Kutschen pferdtgeschier			4
Ain sacca mit d[er] zuegehör			[19 ^r]

Daß wie, unterschribene, von Ihr Gn[a]d[en] dem kayßer[lichen] herrn internuncio [etc.] herrn, herrn Peter Franz Hoffmann von Ancker Kron [etc.] ordinirte, des herrn residenten von Kindspergs seel. verlassenschaftt inventiret, und obspecificirter massen befunden haben, bezeüget hiemit unsere eigene handschrift und petschaftt. Beschehen zu Adrianopel, den 29. Decemb[er] 1678.

Siegel Johann Franz Haaß von Hochburg [m.p.]
 Siegel Georgio Ridolfi Aleppino interprete cesareo [m.p.]
 Siegel Johann Georg Pucher Ihr Gn[a]d[en] des kayß[e]r[lichen] internuntii⁴³⁹ secretari[us] [m.p.]
 Siegel Hieronymus Coloni des obgedachten herrn residenten seel. secret[arius] [---] [19^v]

Auf der Rückseite: Littera G. Kindtsperg[ische] verlassenschaftt inventarium

[20^r]

Notitia

Was zu Aurnotkoi⁴⁴⁰ in des kayß[e]r[lichen] resid[en]ten h[err]n von Kindsberg seel. seiner bewohnung befindlich, als

No. 1. Eine küsten

⁴³⁹ Peter Franz Hofmann von Ankerskron

⁴⁴⁰ Arnavutköy (falu Konstantinápoly mellett, TR)

Mit englischen dicken schwarz gläsernen flaschen

No. 2. Eine küsten darinnen

Vier stück ziehnerne dreyfus worauf mann die spissen sezet
Eine runde taffel
Ein kleiner spring brunn
Eine preß zum tischgewandt
Ein kleines dito zum brieffen
Ein alt liederner sessel
Ein esserner palester

No. 4. Ein küstel darinnen
In baumwoll eingemachter

24 große maiolica schüsseln
21 dito teller

[20^v]

No. 5. Ein trühel darinnen

Ein alter teppich ordinari, sambt etlichen trim[m]ern, alt ledernen spaliern
2 roß gebüs

No. 6. Ein trühel darinnen

Ein alter teppich ord[ina]ri
2 weisse taffel liechter
1 paar alte stiefel
1 alte trompeten
1 muscaton
3 occa⁴⁴¹ in circa alte zusammen geschlagene ziehnerne schlüsseln
3 trim[m]er alt lederne spalier

No. 7. Ein ballen darinnen

2 blaue mattrazzen
5 dito pölster
4 matrazen mit gesträiffen zeüg überzogen

Dann befindet sich à parte

2 mattrazen mit grober leinwand oder rupfen überzogen

⁴⁴¹ török mértékegység

8 dito pölster

1 kasten voll mit ziehe geschirr so verspert und nicht eröffnet
worde

[21^r]

Ein kleines hölzernes tischel

3 dito mittere

16 hölzerne lähn stühl

2 große mit leder überzogene sessel

1 trüsten heü

Holz in circa p[er] Leoni 20

1 sauberes kerig oder schiffel zum spargiren fahren mit aller zu gehör

1 kayß[e]r[licher] adler in einer vergulden rahm eingefaster

1 gläßerne latern

1 eingefastes bildnüs unser lieben frauen

3 fässel neü gemachten weissen constantinopler wein bey 60 metre

3 fässel dito rother bey 60 metra

2 fässel weiß und rother wein etwas schlechter bey 40 metra

3 fässel rothen wein von denen insuln bey 60 metre

2 fässel muscal wein von 88 occa

Dann befindet sich zu Const[antino]pl in der compagn[ia]⁴⁴² haan⁴⁴³

1 große scheiben uhr in silber eingefast

1 dito in schwarz gebeizten holz eingefast ohne silber

*Dann hat der Cartleütner p[er] conto h[err]n resid[en]tens vom
Isaac Caravagli ebreo empfangen*

1 kleine scheiben uhr in silber, neben

2 schlagenden beern

Constantinopel, den 20. Dec[ember] 1678

Bartholomö Cartleütner [m.p.] [21^v]

Auf der Rückseite: Littera H. Notitia was zu Aurnotkoi in des kayß[e]r[lichen] resid[en]tens
h[err]n von Kindsperg seel. seiner behausung befindlich.

[22^r]

Verzeichnuß des jenigen, so von deß kayserl[ichen] residenten, herrn Johann Christoph von
Kindsperg seel. verlassenschaft nach gepflogenen inventario von 14. Decemb[er] 1678 biß
14. April [1]679 hinwegkommen

⁴⁴² Az Orientalische Handelscompagnia (Keleti Kereskedelmi Társaság) konstantinápolyi ierakata.

⁴⁴³ haan = hane, a hely megnevezése, ahol a ierakat található (karavánszeráj)

Wir unterschribenen seindt für dienstpotten, auch abfertigung etlicher derselben, undt sonsten zu andern nothwendigen außgaaben, von der specificirten paarschafft, erstlich den 20. Decemb[er] [1]678, neün undt fünffzig, nachgehendts den 10. April 1679 dreyhundert, zusamben aber 359 Löwenthaller eingehändighet worden.

Von dennen im stall befundenen 17 pferdten seindt 6, die schlechtere davon verkaufft worden.

Von dennen 8½ vässer wein, innerhalb der obbedeüten 4 monaths frist, undt zwar von dennen 5 vässern mit rothen wein seindt aufgangen, undt außgespeiset worden 4 vaß, widerumben von dennen 2 vässern weissen wein eines, nemblich daß kleinere, item von constantinopler weissen wein, das halbe vaß.

Das übrige ganze vaß mit constantinopler weissen [22^v] wein, haben Ihre Gn[a]den, der kayserl[iche] internunti[us], herr herr Peter Franz Hoffmann von Anckhers Cron [etc] erkaufft, undt bezahlen lassen.

Von dennen 12 barbier stuzen, von grien undt rothen samet, haben gedachte Gn[a]den ein grienen empfangen, undt an ein gewissen orth zur verehrung geben.

Ebener massen von dennen 7 sctockh uhren haben Ihr Gn[a]den 6 durch dessen uhrmacher, sambt den 2 scheiben uhren aggiustirn, undt auf allen nothfall aufbehalten lassen, solche wo es sich begeben möchte zu verehren.

Item ein befundene silber getribene schallen, undt ein kostbahr uhr, so auf 8 tag seinen lauff erstreckhet, weillen solche nit zur erbschafft gehörig, sondern præsenten von kayser[lichem] hoff seindt, werden selbe von Ihro Gn[a]den herrn internuntio vor dem neü ankhombenden herrn residenten, zur ersten honorariam audientiam bey den groß vezier reserviert. Dises alles bezeügt mein aigene handtschrifft undt pettschafft. Verfertiget in Constantinopl, den 10. May 1679.

Siegel

Hieronymus Coloni [m. p.] [23^r]

Auf der Rückseite: Littera I.

Szennay Kastélynak Könyve

Az adoma - természeténél fogva - inkább szóbeli és alkalmi műfaj. A különböző korokból fennmaradt, időnként bőséges, máskor szórványos írásos lejegyzések mégis nagyszámú tartalmi hasonlóságot mutatnak. Úgy tűnik, a tréfa, gúny, meglepetés, izgalom tárgya, motívumai és formái hosszú évszázadokig keveset változtak Bornemisza Péter műveinek megírása után; talán még akkor sem, ha a műfaj huszadik századi leszármazottját, a viccet vagy jelenlegi klónját, az Interneten bolyongó *városi legendát* nézzük.

A szennai kastély könyvében megtalált, mindeddig publikálatlan kéziratos anekdotagyűjtemény több mint háromszáz bejegyzést tartalmaz. Az írások kétharmada 1683-ból és az azt követő esztendőkből való; egyharmaduk csaknem száz évvel későbbi. A két időpont, vagyis a tizenhetedik és tizennyolcadik század vége között a nagy társadalmi erjedés megindulásával alapvető változások történtek a nagyvilág anekdotakincsének állományában és - az új nyomdászati eljárások és sajtótermékek megjelenése révén - terjedésének módjában. Ezeket a külföldi divatáramlatokat a hazai íráskultúra - a szegényes írásos emlékekből következhetően - jócskán megkésve követte.

Az 1600-as évek végén az anekdota mint önálló műfaj - tudomásunk szerint - még nem volt jelen a magyar irodalomban. Az erkölcsi példázatok, gyakran az ókori szerzők munkáiból vett szabad szellemű, esetenként frivol történetek legtöbbször az egyházi szerzők vallási munkáiban, jellemzően a prédikációkban bukkantak fel. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne ismerhették volna őket akár széles körben is. Terjedésük legvalószínűbb terepe a szóbeliség volt, és jól ismert a kéziratok személyes célra történő másolásának akkoriban kiterjedt gyakorlata is.

E kor anekdotái gyakran vándormotívumon alapulnak, mégis számtalan apró részletben öröklítik meg jelenük kultúrájának, szokásainak, divatjának hétköznapi vetületeit. Jellemző vonásuk, hogy főszereplőjük valamilyen híres történelmi vagy közéleti figura; van úgy, hogy ugyanazt az esetet koronként más és más nevezetes személyiséghez kötik. Az anekdota többet, mást árul el hősről, mint a hivatalos történetírás; kifigurázza vagy megbecsüléssel emlékezik meg emberi tulajdonságairól, nevetségessé teszi vagy éppen derekasságát örökíti meg valamilyen rendkívüli, mégis jellemző szituációban.

A műfaj természetéből következik, hogy termésének legnagyobb része alighanem már keletkezése körül nyomtalanul feledésbe merült. Hozzájárul ehhez az is, hogy karakterénél, fajsúlyánál fogva szinte a legutóbbi évtizedekig érdemtelenül mostohán bánt vele az irodalomtörténet.

Így történt ez a gyűjteményes anekdotatárak legkorábbi ismert hazai példájával, Hermányi Dienesnek az 1760-as évek elején összeállított *Nagyenyesi Demokritus*ával is, amelynek első teljes kiadására csupán az 1960-as években került sor.

A felvilágosodás térnyerésével az anekdota jelentős műfaji átalakuláson esett át, és funkciója is erősen kiteljesedett. Az 1770-es évektől kezdve nagy számban készülő magyar gyűjtemények nem csupán német és francia források átdolgozott változatai, hanem gyakran önálló elemekkel is gyarapították ezeket. A kor jellemző *hazugságtörténetei* hosszú útról hazakereszt katonák, kereskedők hencegéseit, hihető vagy hihetetlen, nagyotmondó kalandjait beszélik el. A minden addiginál viharosabb tempóban forgó idők gyermeke a magyar Münchhausen báró, a Napóleont pusztán kézzel foglyul ejtő *Háry János*, akinek káprázatos eseteit - mint tudjuk - jobbára kocsmaasztalok körül szöfték.

Hasonló körülmények között tehát, mint ahogy a szennai könyvben feljegyzett furcsaságok is elhangzottak. A kézirat - mindkét, időben elkülönülő része - úgy keletkezett, hogy írója tételes listát vezetett a szennai, illetve kölcsei kastélyban megforduló vacsoravendégek tódításairól. Anekdoták, hírek, mesék, pletykák keverednek a szövegben, némelyikük más-más vendég szájából többször is előfordul. A bejegyzések később keletkezett harmada sem tükrözi érzékelhetően annak a száz esztendőnek a fejleményeit, amely időközben eltelt. Mégis: a könyv lapjain fennmaradt fecsegések meglepő frissességgel őrzik századuk nyelvét, a mindennapok atmoszféráját, és élénk színekben hagyták ránk izgalmas pillanatfelvételeiket, életképeiket, jellemrajzaikat.

*Ne enged nyelvednek, hagi iarion elmednek
Előtte szabad kinyén
Gyakorta Csacsogas s gondolatlan szollas
rostaltatik ertelmén.
Bár mondgis igazat, be tőrik agiadat
nem szoltal masnak keduéen.*

Plus Ultra

Anno 1683. 1ma Maii

Kezdődnek az szép s kedues napok, mellyekben méltó ezen Szennay
Köniuētis megh visgalni, micsoda uysaghok tanaltatnak benne.
Comporaltatott igassaghott s igazatt kerülő iffiaknak epületire, abban
az erkölcsben megh rögzött Wéneknek megh feddésére.
Iratott Szennay Kastelyban.

A

Az Vám Organista azt mondotta, hogy látott egj lábu Embert, a ki sebbessebben futott, hogy sem madár repülne; és azon egy lábu Embernek olly szélyes volt a talpa, hogy mikor a Nap réa sütött, talpát a napnák fordítván, egész testének árnyekott tartott, az árnyéka pedig el láczott kétt mély földnire.

Item azt mondotta, hogy ollyon Elő állatot láttot, a kinek elessek voltak a szarvai, az egikét mikor a határa vetette, az másikával kaszált.

Itam azt mondotta hitivelis affírmalta, hogy Barkoczi Ferencz Uram ő Nagysága egy nap Lévárol Sztropkora szánkázott és azon nap megh vissza Csicsvára.

Pater Arsenius Sebessi Guardian olliat filentett: Egy Fraterē uan Sebesben, csak á boros Pohártt öblécsék megh feie felett, megh reszeghszik in Anno: 1693, nem Vizarasztas am az [!].

B

Berzeviczi János mondotta: Hogy Lengyel Országban láttott egy Urnak ollyan kopóját, a ki az Vízla fenekerül az halakat szintén úgy fel hajtotta, és az hálokra kerengette, mint szinten az mezőben az nyulat.

Item aztis hittel pecsételte: Hogy Húsvet napia ultima Februarii esett. Es azon Esztendőben minden gyümölcs fák kétszer termettenek.

Item Olaz országban közönséges egy Asszonyi állatnak három gyermeke lennji egyszers mind.

Böti László Ur aszt mondotta hogy az Bodrok közöt magát Másfel iszakni Szunogokkal csipattatta.

Barkóczi Lászlóné Asszonyom mondotta: Hogy egy Esztendőben Termet Barkóczi Ferencz Uramnak három ezer köből Babja, melynek minden egy egy vékáját egy egy forinton adták el.

Borbély János mondotta: Hogy az Lud annyi üdeig el él, migh az orra épen a fejéigh elkopik, azután hal megh.

Item Hogy Eödfi László uramnak vagyon egy Ostáblája, mellyen ez világon mennyi féle állat vagyon, mind fel vagyon meczve, csontbul ki rajzolva.

Itemt élt oly esztendőtt, hogy nem szűrhettek az emberek a nagy hónap miatt, ha nem Tavasszal osztán szettek az emberek.

Item hogy egy Asszonyi állat szülni akarván, már az gyermek félig ez világon volt és ismeg vissza ment az Annya méhiben, es annak utanna három hét múlva született megh, penigh sokat járt az Asszonyi állat, minekutanna az gyermek vissza ment az méhében.

Item az Tehen hust akarmely vékony üvegben ugy megh főzi, mint az fazekben.

Bonis Sigsmond azt mondotta, hogy ollyan Vislát latot Erdelyben mint egy nagy Görögh Szelindek, kit hitivel bizonyítja.

C

Cserei Miklós Olasz országban látott olyan szőlő tövet egyett, melyről szedtek le szőlött egy Gönczi fa hordo borra valot. Sőt aki nagyobb, aztis mondotta, hogy azon szőlőnek a Tövet nem kapallyák, hanem ekével szantják.

Item: Aztis mondotta: Hogy egy harczon esett rajta három száz seb nr. 300.

Item aztis mondotta: Hogy az Felföldön Bottyánj Pálnál Elefántnak a foga ollyan vagyon, melynek az üregében Tizenhárom budai Icze bor belé ment és addig else vötte az Szájátul, migh egy huzomban megh nem itta. Es nem csak eő, hanem az egész Udvarnép. Rendel itták megh.

Cs

Csicseri Ferencz ollyan özet lútt egykor az többj között, hogy felbonczolván és belit kivéven, májját egy csepet sem találtak, mivel nemis volt májja.

Item illyen jeles multságotis beszélt eő kegyelme. Midön egykor Nehaj Homonnaj György Uram ő Nagysága vadászna, találnek egy nyulra, kit az agarak elől vévén, adig üznek, adigh üznek, hogy találnek egy kazal szénát a mezőn melynek magassága volt tizen két ölni, az nyul sebes futtában fel szalad azon kazal szénának az tetejeben és az Agarak utanna léven, ott fogják el. Mely nyulnak elfogatásán az Ur igen megh örül és be menvén ugyan a Csicseri Uram Apja házához, ollyan Alma vizet ittanak, melytül mind az Ur és mind az katonák ugy el reszegedtenek, hogy aligh tudtak hazamennj Ungvarra.

Csbai Abrahám mondotta: hogy látott egy kakast, az melly megtojt, valamint az Tyúk, melynekis az Tojassabul annak utanna Basiliskus lótt.

Anno 1690. 10. Augusti Csbai Ábrahám, Szennan az kapu közt azt mondotta, hogy ezen esztendőben lótt egy puskas egy kigyott, melynek a feje Tizeneött fontott nyomott,

Item Mas egy kigyot két legény megh ölvén, három ölnyire fel függestven, Kopótosan fogva csak nem az földet érte, s annyi pir folyt belülle, hogy nagy tó állott alatta, s oly bűdös volt, egy magyar országh mély földnyire érzett a bűdössege, hogy az orrokott kellet bé dugdosni.

Csatlos Balázs hitivel comfirmálta, hogy egyszer mentenek az Uton Latzko nevű haiduval, annyi kigyott találtak elő, hogy ketten egy mély földnyire vagdalták, ugyan ki fárattak belülle,

D

Domik Meyhert Uram az Sztropkaji harminczados mondotta, Ollian Deakia volt, ha az Üveghet latta, mingjartt megh részegedett, ha iutt belölle, megh bolondult.

E

Egri Gabor Uram mondotta: Hogy Olasz országban a Macskát fel kötik a gerendában, és mind addigh verik egy palczával, valamig megh hal, és annak utanna a gerendából levévén, az ágyban tévén az olasz, három hétigh rajta hál és annak utanna észí meg. Azt penigh azért cselekszi, hogy az husa porhanyós légyen.

Egri János Uram azt mondotta: Tanított olly Ölyvet, ha megszabadulhatott, oly haragos vólt, hét s nyólcz Esztendő Gyermekeket felkapott az útzán s elvitt egy darabon.

Item oly iegh első eset Epperies tajan, mint egi Kü só, mind Marhat, mindent valamit tanált, megh ölt s megh rontott.

Item azt mondotta eő kegyelme Patakhon leteben in Anno 1684: oly Széll uolt, hogy az Kü falon altall ment, noha egy csep liuk sem volt az falon.

Item Dongó bogarakat látott ollyakat, mint egy egy öreg vereb, mellyek az szemétis csak ki nem ötték.

Item Betlen Gábor az Lengyelt mikor megh verte es szaladtak az Lengyelek, mikor már Lovon nem szaladhattanak volna, ökröket nyergeltenek és azon szaladtak el.

Erős Thamás Uram mondotta: Hogy mikor Cassát lútték a Czittadellából, oly erős lövések lóttének, hogy ben az váras három erős küfaltis egy sorban egy agyú golyobis által járt.

Item aztis mondotta: Hogy mikor Tyúkhust ehetik a Német, az lábát emlekezetre meg tartya, és annak jeleül egy egész holnapigis az füle megett hordozza az lábát, az Tyukhusnak az ézi penigh egy holnapigis, annak utanna az szajaban vagyon.

Anno 1687: die 5: Novembris Tolcsuan szürethi alkalmatossaghghall mondotta Erős Georgij, szemeivelis latta, hogy egj Kupecz ell adni hozott Lytuaniabull egy nagy Furmanios szekér Harsffa Bocskort; quod non credo.

Egri János Uram mondotta, hogy az Vinnai Várban az Vad Macska bé ment, és az ház hejára fel mászván otton szalanát evett éczakan, az kulcsár reggel, hogy fel ment, ott tanálta, puskáért futott s megh lőtte.

Item azt mondotta eő kegyelme, hogy Thököli Uram eő Nagysággha idejeben Patakon olly hideg uolt egy télen, hogy az háznak három singni volt vastagsága, olj vastagh kő fal uolt, megis á szél által járt, ugy, hogy az agya veleje megh fogyat bele.

Item azt mondotta, hogy eczer Szennárol mentiben Nagy Mihaly felé, az mint ment volna, dongo bogarak támodtak réa, semmi képpen nem oltalmazhata magát töllek, hanem hegyestört rántott s avar oltalmazta magát.

Egri János Uram azt mondotta, hogy Szultán Szulimán Thörök Császár midőn megh akart volna halni, elő hivatván az Fő Uezért, azt kérdezte tőlle, hogy volnaé néki valami maradékja, mert majd megh hal, had tenne testamentumat, a Vezér felelt, hogy vagyon szép két Fia, az melyeket elő hozatván, maga melé a keleveten fektetett és mind a kettőt a Hancsáral által verte, úgy hogy a bélek ki folyt. Látván ezt a Fő Vezér, megh öltötte az Császárt, s úgy maga osztán uralkodott helyében.

Item aztis mondotta eő kegyelme, hogy midőn vadászna a Török Császár és az keresztény hajtók réajok nem hajtának a vadat, eőkett lödezik megh.

Item aztis mondotta eő kegyelme, hogy az iszanyu Vadakot, ugymint Oroszleánt, Tygrist fülinél fogvást viszik eleiben a Török Császárnak.

Anno 1687 die 3 Januarij.

Egri János Uram mondotta, hogy az Patkány az bór hordonak az dongáját ki rágta, úgy annyira, hogy az bor ki szivárkozott rajta s úgy járt mind addig oda innya, migh az borban tartott. Későn vették észre, hogy üres immár a hordo.

Item azt is mondotta eő kegyelme, hogy mikor az Gorbonzás Deak elő akarja hini az Sárkánt, és rea kezd olvasni, midőn messze volna még tőlle, azt cselegzi az Sárkány, hogy eő azt ne hallaná, az egyik fülét a földhez nyomja erőssen, a másikat pedeglen a farkával feddi be, de midőn közölgött hozzája a Gorbonzás Deak, csak ki kel jönie, mert megh halja sokára.

Eröss Györgij die 23. Augusti 1690. azt mondotta, hogy négy Tiukhasznott éppen csak a Verőfeninell süttött megh Asszonianak.

Item Anno 1691. die 3. Junii, a Tiukhasznokatt ki rakta a Verőfenire s oly ereie volt az napnak, hogy éppen az eghik pattonta fell.

Item Erös György azt mondotta: Hogy Bruszniczánál egy Német az Patakon midőn ment volna, az Lova meg botolvan, maga belé eset s úgy jég alla vitte őtet az víz s eszbe vévén magát az Német, hogy rossz helyen vagyon, egy signyi vastagsagu jeget csak fel ütette az fejével, úgy jött ki az vízből.

Item azt mondotta: Hogy olyan katonát esmerte, hogy sehult Magyar Országban nem talált magának csismát, hanem mindenkor kaptat hordozot magával s mondva csinaltatott.

F

Forgács Éva Iffjabbik Petheő Sigmondné Asszonyom eő Nagysága mondotta: Szömörösök gombát látott olyat, melynek az üregiben ment belé egy Budai Iceze bor.

Anno Domini 1687. die 1. Junii. Midőn Sztropkon Az Urak eő Nagyságok setalni ki mentek volna, akkoron Tarczali Ferencz Uram azt mondotta, hogy most, a mikor bizonyos dolgaiban Grof Pethő Ferencz Urammal eő Nagyságával Szepes Vármegyében a hegyeken es küsziklakon által kellet volna menni, akkor eő kegyelme laba alatt az küsziklak repedeztek.

Pater Farkas Uram Homonnai Praesidens mondotta, hogy Barkoczi Laszloné Asszonyomnak olyan nagy hordo Borai vannak, mint Gróff Petheö Ferencz Uram csélája [!].

Item aztis mondotta, hogy Sümegen az Püspöknél olyan itcze Vagyon, hogy alá úszkálhat benne.

Item aztis mondotta, hogy egy Asszonyember ott Sümegh táján negyven ittche bort megh iszik egy ülő helyében.

G

Gegus István mondotta: Hogy Eszéken lettében, annyi apro béka volt az köpönyegén, hogy a köpönyeget nem látta az sok apro bekátul.

Vén Gegus Istvan mondotta: Hogy mihelt Szennárul az farkas ki jön, az ü Kegyelme Ebe mindgyárt ablakára futván, azt vakarja es ugy ád hirt.

Item azt mondotta, hogy az bór nem isza Embert ugy reszegitette megh, hogy bort töltött a tányérára s csak azt veregette előte, attól ugy megh reszegedet, hogj kétt kéznél fogvást vitték ki asztaltul.

Item in anno 1690. die 15. Augusti Nagy Boldogh Asszoni napian azt mondotta eö Kegyelme Szennan, hogy egikor Szegeni Barkoczy Sandor Uram eö Kegyelme megh ajandekozta eö Kegyelmétt négy szekér szenauall, ugy hogy magha Gegus Uram rakia megh az szekerekhett, eö Kegyelmeis (a mint referala) ugy rakta megh, hogy az nagy terh mia az négy szekérnek az kereké éppen Tengelik a földbe süllyettek, quod non credo.

Gergellaki Miklos Uram azt mondotta, hogy Szenna körül olyan Bogorok támadtak volt, az kiknek az szemek az szárnyok allat uolt, mégh harmadik szemekis láczott az farkok allatt.

Item azt beszélgette, 1688 Die 27 Januarii, midön az Ur eö Nagysága Rebrényben volt mulatsagnak okaert, hogy a Tisantul Szakmar felé olyan kicsiny és alacsony aitoi vadnak az Istaloknak, hogy az Lovak es ökrök a vizre terden álva iarnak ki raitok.

H

Horváth Boldisár mondotta: Hogy eötet egy Kigyó elővötte és az uton mentében lovon ülven és megszaladván a Kigyó előtt, két egész mély földig üzte a Kigyó ötet, és egykor megh bizván magát, puskát ránt, hozzá lü a Kigyohoz, de nem találallya [!], hanem a golyobis felütvén egy darab földecs két, azon földecske ütötte megh a Kigyót es mindgyarást megh hólt.

Hánzli azt mondotta: Erdödine Asszonyom maga olyan Vadkánt lútt, kinek az magassága két sing s egy fertály vólt.

Item mondotta: Erdélyben olyan vastagh Asszont látott, mint az Szennaj Palotán levő kemenczének vastagsága, mellyis téssen másfél singet.

Item Német országban egy Urnak olyan Halas-Toja vagyon, melynek Széli hosza három Mélföldet tart, és az az Ur abbul a halastóbul minden Esztendőben Száz ezer Tallér arul, az halbul.

Item oly Vitéz az eö hazajaban a Németh, hogy négy száz ott valo német Tizenkett ezer lovas s Gialogh fegiueresekhatt hajtott ki, s hazajabull ki uaghta.

Item latott Kett singhni Meni halat. Nemet orszagban oly apron metelik a Szetskat, hasonlo a liszthez.

Gróf Homonnay Sigmond Uram, hogy az Lengiell Taborrall a Kyralitull megh érkezet, mondotta, hogy Francia Kyrali ollian Granatokat cinialtatt (ha Uarost, avvagy Uarat akhar megh venni), a mely Granatban, auuagy Golobisaban harom Szaz Maza por vagion s azt Mozarbull lütteti ki.

K

Keczer László Uram mondássa: Hogy olyan Csatlóst látott, aki Egy Gönczi fa hordó sört maga fel emelven, megitta.

Kapossi Praedikator azt mondotta: hogy mikor az Tenger bé fagy, egy olyan keskeny csontocskara, mint az kés foka, rea áll s az két kezét össze teszi s magaban az az ember egy ora allat tizenkét mért földre ell megyen.

Keresztes Ferencz Uram azt mondotta: Hogy Homonnan lakozó Marusowszkiné olly vastag Aszony, hogy még orosz meg keröli egyszer, három polturara kalacsot könnyen meg eszi. Haec apud Dominum Ladislaum Révész dicta sunt anno 1696. 21. Decembris Praesente Illustrissimo Domino Comite Gasparo Pettheo, Domino Michaelae Szent Ivany Comitatus Zempleniensis Venerabili Comite, Francisco Tarczali Tricesimatore et aliis quam plurimis.

Anno 1692 die 27 Tekentes [!] és Nemzetes Kapi György Uram azt mondotta, hogy Lengyel Orszagban két Lengyel szertül megh ittasodván s öszve veszvén, kardra költenek, egyike a másikának feiet el csapta, látvan a másika, hogy feie nem volna, ragadta a földről a maga feiet, szebes haitassal úgy Csapta, azonnal Szörnyü halált holt.

Kohánnyi Peter Uram azt mondotta, hogy az eő kegyelmek falujában ollyan Rokát láttot hogy löttek, a kinek a málya olyan fekete uolt, mint szintén az korom. Az háta, mint az természet szerint valo rokánok, a farka pedig, mint az Farkasnak.

Anno 1690. 12 Augusti. Kis Páál Uram azt mondotta Szennán, hogy az eő Kegyelme Apiokia az havasokba az nagy meredek, sima keő sziklara csak az husz körmeivel tartózkodván úgy mászott fel, mint valami vad macska s kötelet megis uitt fel magával s gyémantokat szedvén, a kötelen ereszkedett alá.

L

Losonczi István. Brassóban ollyan veres Györgyöket [!] árulnak, kikben ha egy órigh áll akár mely közönséges bor, Czitromos borrá változik.

Lipsei László Uram mondotta, Hogy Nagy Szeretvan egy Kúsnyer nevű jobbágyának a kertében szedett szilva fáról Császár körtvélyeket.

M

Mihálycsik János azt mondotta, az Szegény Eörögh Torma hét egész esztendeigh viselt egjmás után egy pár Czismát, s halála után akár kiis elviselhete uolna megh harmad fél esztendeigh.

Item Mihálycsik János látot a Török Táboron Eszéknél ollyan Szerecsent, a kinek olly tüzessek voltak az fogai, hogy az kolbászt megh süthették volna nála.

Item Mihálycsik János azt mondotta, hogy az Ondova vize úgy megh áradott, mint szintén a Tenger, másként Boksárol által nem jöhetet rajta, hanem egy sütő tekenőben kellett ülnie másod magával, s úgy az Nagj Uiznek indultak, de az sebes uiz el ragadván eöket, a tekenő le fordult, a társa belé veszet a Uizbe, maga pedig ki ugrott szároz lábbal.

Item Mihálycsik János azt mondotta, hogy olyan nagj tettút látot az Sztropkai vár higján, a ki kan Uerebbel uerekedet megh.

Item Mihálycsik János látta Erdélyben Teleki Uram Asztalánál, hogy az Rák fel mászott a gyertyára és el vette a hammát.

Item Mihálycsik János aszt beszelle, hogy midőn Zahonra járt volna halásztatni, oly hidegh volt, hogy az Agár az mint inya ment volna a Tiszára, és ott ivott volna, a nyelve a jéghez fagyot. Salamon falusiak által menvén a Tiszán, azok vágták ki.

Item Mihálycsik János 1688 Die 7 Februarii Szennan az asztalnál ülven ebéd felet azt mondotta, hogy Szegedi Udvarbiro Uram szallaszan lévén, midőn ettek, az Egér az asztalra az kenyerre iöven, az Uiaval úgy meg ütötte az egeret, hogy mingyart az aztalrul a földre le eszet, onnet ismeg fel kapván, úgy csapta a földhöz, hogy mingyart meg dermedet az eleven egér.

Mihálycsik János mondotta, hogy az Tisza mellet az mint uadászott volna, Rokának bocsátot egy pár Agarát, a Tiszán által ment az roka, de az egy pár Agarát megh nem birta a jég, belé szakadtak, különben ki nem jöhettek, hanem ki nyalták az vastagh jeget, s úgy jöhettek ki az más szélin.

Item azt mondotta, hogy mikor duhányozni akart s tüzet másként nem kaphatot a pusztán, kiütő eszköze sem volt, s ha csak kovája uolt, azt az körmihez ütette s ugyan pozdorjázot ki az tüzes szikra, úgy gyuitot dohánt.

N

Nagy Janos Roznagy [!] Gondviselő azt mondotta, ollian Gyalom uan keze alat, az egész Falut Udvarhazastull be keréthetné uélle.

Groff Nádasdi István uram eő Nagysága azt mondotta: Hogy eő Nagyságának olyan Puskássá vagyon egy az többi között, melly az sűrű tövisses bokor alá lefekszik hanyattá, és mikor az vadat feléje hajtyák, még jó távolylul úgy megh lövi, hogy tovább nem mégyen.

Item: Ugyan azon Puskás az nyulat sebes futtában az Agár elől el lövi. Az Sast penigh, akármely fent repüllyön, le lövi.

Item aztis mondotta eő Nagysága: Hogy az Bélest mezőben kemencze nélkül olly frissen meg süti, hogy soha háznális tepsiben úgy megh nem sütnék.

O

Ocsvári Ferencz uram mondotta: Szenna mellett az Ung vizében olyan Hattyut látott, hogy mikor felrepült, az Szárnya úgy Csengett, pengett, mint ha két pallost vertek volna egyben.

Item. Ugyan eő Kegyelme mondotta: olyan Menyhalat fogott, melynek négy lába volt es ollyan Körme, mint az Hijuznak.

Item. Ollyan Vislát látott, hogy Étzaka egy kis pénzt az ablakon le vetettek, és azon Visla fel keresven éczaka azon pénzt, az nyelven felhozta az Palotára.

Item ugjan Ocsvárj uram mondássa: Hogy Derennyő Várában annyi Kigyót megh öltenek Télben, hogy Saraglyán hordották ki az Várbul és az Tojassát Tekenőkkel.

Item aztis mondotta: hogy Szeretvánál az Herenget hordókkal fogják.

Item. Sullőtis ollyát látott, kinek az két szemej ollyak voltak, mint az Tyuknak az Tojássá.

Item. Midőn egykor vadászasban Rokákat lövöldözne, a Többj közt egy Róka hozzája jüvén, a Puskájának Csüjét és Agyát harapdálta, ragta, és megis soha meg nem löhette, hanem csak taszigalta magátul az Puska végivel.

Item aztis mondotta: Hogy akar micsoda halis, ha az hidég meg vészi Télben, es akár mennyi földre viszikis holton, csak osztán tegyék az melégre, fel elevenedik, mint az előtt.

Item. Ollyan vizet látott, melynek sűrűségében a főző kanál megh állott, és azzal a vízzel főztenek.

Item. Ollyan bogarat látott, melynek az feje Tüskés volt, azt penigh az Rebrényi Erdőn látta.

Item. az Ungh vizében egy Hal úgy megütötte az álla kapczáját, hogy mindgyárt hanyat dult az vízben.

Item. Aztis mondotta, Grécz Várassa az Töröknek megh holdolván, adott egyszers mind Háromszáz Millio pénzt.

Item mondotta: Hogy egykor ment volna az Tiszán által, annyi Potykát látott az Vizben, hogy az Vizet nem latták miatta. Azok penig ollyan nagyok voltak, mint egy egy öreg Tömösi Disznó, hosszasága penigh három s négy singni volt, az hajóbul fejszékkal vagdalták, mert elburította volna az hajót.

Item aztis mondotta: Hogy egykor az Apja menven az Szennai malomban, buzát vitt az hajon egynehány sákkal és mikor már az malomhoz közel volt, mind egészen el merült és az Viz feneken volt az buza három óráigh, mig segítséget az kivonására tanáltanak, az után mihelt az Vizbül ki vonogatták, mindgjárt öntötték fel az Küre és úgy örölték megh.

Item aztis: Hogy egy Esztendőben valami Kék Virágrul hordottanak az méhék és ollyan volt az méz azon Esztendőben, mint a Kék poszto. Annak az virágnak neve penigh Pólaj és az szágáis azon fűhöz hasonló volt az méznek.

Item. Tengerj barackot a Pálóczi kertben ollyakat látott, mint egy Csaszar körtvély.

Item. Ollyan erős Flastromokat ragasztott Barkoczi Sándor uram eő Nagysága az oldalára, melly alatt az Teste úgy csattogott, mint valami Deszkákat hasogattak volna.

Item aztis. Hogy Solymos felé az Zabban szinten úgy zugnak az Gözü, hogy mikor felé közelget, harmadig, negyedik föld ellenis úgy teczik, mint egynehány ezer Disznó volna az hold zabban. Az Gözü penig ollyanak, mint egy egy süldő malacz.

Item mondotta. Hogy ollyan Országban volt, hogy Istent benne nem imádnak, hanem veres hagymát, foghagymát.

Item Munkácsi Krajnian léuő három szaz hatuanhat Falussi Birak minden holnapban visznek az Udvarbironak ajandekon egi Tallért.

Item 1683 esztendőben a Macskak frigiet kötöttek az egherekkel, tudgia bizoniosson, hofi nem bantiak egi mast.

Item Bécs alatt hogy megh uerték a Fénies Vezért, anni uolt a Lengiell, ha a Kijrali a Magyarok ellen bocsatotta uolna (Kiknek Taborok harmincz ött ezer emberull allo uolt), egi egy Magyarra hat szaz Lengiel iutott uolna.

Item Ölyve olyant volt, hogy mikor Ki ment a mezőre véle, el bujt az ölyv előtt valami bokorban és az ölyü szinten úgy fel kereste egyik bokorbul másikon, valamint az visla.

Item. Pataki Scholában tanulván, volt eö Kegyelmének egy Praeceptor, az Ki mikor kiment az jégre korcsolyázni, az korcsolyán csak egyszer rugta meg magát, és azzalaz egy rugással egy egész magyar országi Mely földet ment, megh penigh olyan sebessen, mint akár melly sebes madár.

O

Okolicsani Péter azt mondotta, Hogy az ü Attya kerteben Okolishán Liptóba oly nagy Hárs fa vagyon, Kinek Köröle vastagságára olyan temerdek, hogy eppen Tizenkét ölni. Az Arnyekában penig egy Tabor elfekhetnék.

Osztroueczky Uram mondotta, Ollian Kozakott latott, kit Muskaterrall lüttek altall, egiebbell nem giogitotta maghatt, hanem Egész fagigiu Giertiatt uont maghan altall eginehaniszor napiaban, s egi het mulva lora ültt.

Sztropkoi Pater Guardiany mondasai: Anno 1691 die 1 Junii Pater Laszlo Radosiny A. Uram azt mondotta, hofi mikor az Galgóczi Conventet a Tatárok fél gyuitották s meg égették, éppen a Szebesi Conventben ézetté meg a pers búzit.

Eodem die Pater Antal Emericzi A. azt mondotta, hofi midőn a Pruskai Iskolában iárt, Leg elsőben ki menván mendicátiora, többet koldúlt csak Bárányokat három százaknál, két száz kecskeknél, Ezer tyúk fiaknál, két negyven köblös hordó vainál, két sztropkoi kőből tyúk hasznót. Vágo Boriút negyvent és húsrá való kész pénzt harmad fél száz forintokat. Ezeket pedig egyser s mind magais tetején ülvén, egy szekeren vitte be az Conventben.

Pethő Sigmond uram eö Nagysága Mondássa. Hogy Bécsben látott egy Rakásban száz Ezer Csigát, Kitis hitivel Confirmált.

Bécsben hallott egi Discantistatt enekelnj, Kinél az Angiall sem enekelhetett szebben.

Item oly Granatokat haniattat be Generalis Sulcz Uram Epperiesre, hogy ha küre esik, az küis megh giuluan, porra égh.

Item iartatuan az eö Kegyelme louat Csorba Andras, Epperiest (ki uagi négy melj föld Sztropokigh) lüuen, alatta a ló, haluan az lüvést, ugj ferre ughrot yttében, csak nem le eset rula azon Csorba Andras.

Pater Páál uram mondotta. Hogy Olaszországban mikor utra indulnak az utazók egy egy Korsocska eczetet kötnek az oldalakra és midőn megh eheznek uttyokba, csak holmj füvet tépnek és leoldvan oldalukról az eczetes korsót, megöntözik az füvet, és azzal élnek.

Item. Ugyan eö Kegyelme mondássa: Hogy Mező-Szegeden egy bádogh edényben annji Terjék maradott, velenczei pedig, hogy egy Szekeret megkenhettek volna véle.

In Anno 1690 die 15 Augusti. Pater Sylvester Vass Uduarj Caplanjom azt mondotta, hogy Olasz Orszaghban az Tizenkétt esztendő Gyermeke Ocular altall nez, oly gienge szemü nemzett az.

Item ugian eö Kegyelme mondotta: Szécsenbe laktaban a Varoson szamtalan Csaszar madarat latott, a ki ugian ott lakott s toitt a Csirkekkel közönsegesen iartak s éltek s akkori Praesidens Pater Parkanj Uram magha mulacscsaghban a mikor szerette, akkor löuödözte eökött.

Posonyi Mihály mondotta: Szunyogokat ollyakat látott, hogy mint egy egy Vereb, ugy repdestenek.

Item. aztis mondotta: Bocskainak ollyan Hollója volt, hogy mikor az Peczer kiment az mezőre vadászni, az Peczer után hajtotta a kopókat, ha csak egy kopó el maradtis, mindgyárt utanna hajtotta, egyetis el nem hagyott.

Item. aztis mondotta: Hogy: Egyszer egy Paraszt Ember mégyen az uton, kire egy medve réja tamadván, ölbe esik velle és ez Paraszt ember az kezét az Medvének az szajában ütvén, ugy öli megh az medvét.

Item Szarvas Marhat ollyat látott, mellien az Istenis magha csudalkozotth.

Item Páler Silvester a Kaplani azt mondotta, hogj uttiaban a Kappant megh sütötte tűz nélkül.

Pataki Janos Uram azt mondotta, hogy most Fintán ollyan Seregh farkast láttot, a mely két felől kisírte az Furmányossakat az kuvaszakkal edgyűt, még az Furmányossok kenjeret vetettek nekik. Es azon farkassok uisza térvén Fintáról, minden csontokat rongjakat a Hegyre uitték ki és iszanyu orditást töttek, ugy annyira, hogy az Emberek ki sem mertek menni házakból.

Item aztis mondotta eő kegyelme, hogy az Borotuai Ser főző Részegen az mint ment volna egj tocsában esset, harmad napigh ott hevert a tocsa azonban reá fagjot. Emberek ott elmenvén, megh botlattak beléje s azok nagj nehezen vájták kj, meleg házban uitték s Ugj harmad napra megh éledet.

Pater Verebélyi uram mondotta: Hogy az eő Kegyelme Báttya luháton az saskeselyűt az pusztán sebessen repültében elfogta.

Item. Ugjan aztis mondotta eő Kegyelme: Hogy a Török Császár ollyan madárnak a Tollát viselj, a mely madár az egész világon több nincsen egynél es földre sem száll soha, a mikor tojik, csak egyet tojik, aztis a levegő égben és mikor ki akar keln, nem üli egy csepetis, hanem mig a levegő egből léjűn, adig ki kél, elis repül.

Item. Hogy az Maximilianus Császár kertében vagyon egy kút, mellyen három Ezer veder vagyon.

Item. Látta azt eő kegyelme. Hogy a Görög Dinyét fel kötötték a gerendában és két egész Esztendeigh állott fel kötve, mégis egy csepnétis meg nem rothadt.

Item. eő Kegyelme mondotta: Hogy Groff Draskovics Janosnének Csak egyik Majorságában egy Esztendőben annyi Szilvája termett, hogy meg aszalván és Bécsben vivén, Öt ezer Német forint árra Orientalis gyöngyött vőttenek rajta.

Item Die 23. Februarii 1684. Aztis mondotta eő Kegyelme, Hogy Groff Draskovics Janosnének ollyan Pacsirtája volt, az melly minden féle nótát, akar Németül, akár Magyarul, elsipolt sőt az Táncz notát oly frissen el fujta, hogy hegedűvel sem vonták szebben.

Pater Placidus Uram azt mondotta, hogy ollyan Uszót látot, a kinek csak az lábbai uoltak valamenire az Uizben, mégis által s megh által uzta a Dunát Posonnál.

Prinyi János Uram eő Nagysága mondotta: Hogy a Kertében ollyan Körtvély fa vagyon, mely soha nem viragzik, mégis terem, az gyümölcsé penigh lapos.

G(ersei) Pettheő Gáspár Uram eő Nagysága káplánja Pater Andreas Dulszki azt mondotta, hogy gyermek korában, midőn hét esztendő voltna mászod magával két nagy Mihályi icze Romai erős Terieket meg evett, semmi gongyuk sem leött túlye.

Prinyi Páál Uram eő Nagysága mondotta: Medvét ölt ollyat, Kinek az hosszúsága volt Tizennégy arasz.

1686. 17 Maii Pataki János Uram azt mondotta, hitivel is confirmalta, hogy egy óra allat, sött egy quadrans allat is, anyival meg hizlallya szénával az tyukot, hogy kiki menyi haját kivan, anyit szedhet belőle.

Gróff Petheő Istvan Uram eő Nagysága azt mondotta, 25 Decembris, Ugy mint Karácson első napján ilyen jeles napon, hogy láttot ollyon Veres gyöngyött Barkoczi Ferencz Uramnál eő Nagyságánál, a melyből három Szász katona csak egjszer egjszer ivott, mégis ugy megh részegedet, hogy föl üllött fuvár lora sem ülhettek.

Item 27° aszt beszéllette eő Nagysága, hogy az mikor az borbély fogh uonoval az Ember fogát ki nem Uonháttya semmi lett képpen; tehát Tobias Borbélyként csak az kétt Ujaval szoricsa megh keményen s mingjárt ki essik.

Item eő Nagysága azt hirdette, hogy az Oroszoktul azt hallotta, hogy a kakasok azért szollanak egygyütt etczaka, mert a Tengerben oly nagy Kakas vagyon, Kinek Laba Levén a tengerben, a feie az egett éri es ez meg szolalvan, ugy az egesz vilagon levő kakasok ezt halvan, mind meg szolalnak.

Pater Placidus Uram azt mondotta, hogy oljon Juhászok vadnak az al földön, a kik olly siros Sajtakat csinálnak, hogy ha az markában meg szorittya az Ember, szinten ugj csordul ki belőle az sir, mint az Spongjaból az Uiz.

Item azt beszellelte eő kegyelme, hogy az Záhonyi Praedicator lattot egy csuportban nyolcz száz Erdeit, más csuportban ött százott, harmadik csuportban 3 százott.

Item azt mondotta eő kegyelme, hogy Sümegen oljan Iczével árulnak bort, hogy ha az Ember belé hágott, feljeb ért térdénél egy araszszal, mégis egy huzomban azt látta, hogj megh itták.

Pohárnok Adám azt mondotta, hogy ollyon pár agár volt a kezén, kinek olly volt az hassok, mind kétt Medvének. Nyulat látván az egy pár Agár és néki nem bocsatotta, fél mély földnire hurczolták az Réten, mégis el fokták a nyulatt.

Groff Pettheő István Uram eő Nagysága azt mondotta, hogy egy Vacsoránál harmincz itcze bort semminek tartya, megh innya maga egyedül.

Item ki gyűvén Erdelybül, azt mondotta, hogy annyi szénát kaszáltatott, hogy hat száz Eökrött könnyen ki teletthet, amint hogy meghis vette volna az hat száz eökrött, hogy ha sietve nem kellett volna ki gyűnie.

Item aztis mondotta, amikor Teleki megh indul egy lako helyibül mashova, csak könnyen megyen velle rakott Tár szekér három száz.

Pataki Janos Uram, a ki a fél szemével csak elégh látt, azt mondotta, hogy az Pataki hid allatt ollyon harcsákott fognak, hogj az Sztropkai krajnyán ollyon nagy Marhák nem teremnek és egy hétig elég tudtak ki vágni az Mészarossok.

Item azt mondotta eő kegyelme, hogy az Eperjesi Biro Asztalánál más fél oraznyi kövi halatt láttott.

Item hitivel pecsételte, hogy a Fintai Sztrázban, mikkor a mak a fákrul lé hullott s a hóis le eset, akkor leg iobban ért azon hegyen jó Cseresnye.

Item ugyan eő kegyelme egy quadrans alat akar minemü hitván tyúkot annyira meg hizlal, hogy a ki szereti, hét font húsatis ki szedhet belőle.

Item 15 nap alat akar minemü hitvan ló légyen, ugy meg hizlallya, hogy ollyan lészen, hogy csak nem meg reped.

Posonyi Mihály Uram mondotta, hogy ollyon siros saytott látot, ha az Ember belé verte az kést s ki uonta, ugyan csepeget le rola az sir.

Item azt mondotta eő kegyelme, hogy az mint az Agaratt Nyulnak szalasztották, és a Nyul hátra tanált tekinteni, megh latta az Agarat utánna, mentést megh holt, azt látta.

Item más Nyulat el fogatván, a ki fias volt, ketté szakasztotta az Agár, a Fia ki ugrott, fél mély Földnyire üzte az Agár, azt látta eő kegyelme, de el nem foghatta.

Groff Petheő István Uram eő Nagyságáa azt mondotta, hogy Pályinban Gegus Istvan házánál ollyon galombatt látott, a kinek szélyessebb uolt a talpa egy eörögh tányérnál.

Gróff Petheő István Uram eő Nagysága azt mondotta, hogy kis Domasai házában levő kis kéménykében husz Tál étket megh főzett egyczersmind, oly mesterségessen rakattya el az Nagy fazekakatt, hogy mind a husz fazék el fér, a spaciumia pedig a keménkének nem nagjób, hanem a hol io szorossan három fazák el fér.

R

Rácz János Uram azt mondotta, hogy Szennán reggel a Csukát megh ölték, és dél után megh indultak velle Soldos Urammal edgyút Vaynatinára, későn eöstve sütni tettek, midőn a fél fele megh sült volna, fordították az másik oldalára, mégis három singnire ugrott le az rostról.

Anno 1691 30. Mensis Martii Groff Gerzei Petheő Ferencz Uram eő Nagysága asztalánál azt mondotta Révész Ferencz, hogy átal menván az Prucsaki erdőn, három Tolyvayra akadván, azokat maga kialtásával ugy annyira megh futamtatta, mint ha két száz ember rikótott volna, magais csak megh nem süketült belé.

Item aztis mondotta, hogy Semsei Sigmond Uramnal latott oly agaratt, hogy sebes futtába két nagy eöregh Kopianyra fel vetette az eöregh nyulat ket keze meg nyargalodzván, alatta ujobban el kapta s elvenen vitte az Urának, az agár tátos volt.

Item aztis mondotta, hogy Eröss György egy üdőben az Raitasok közt Muskatélyos volt, az Muskatélyosok közt pedig Raitár, akkor Revész ferencz [!] tizenyolcz esztendős volt.

Anno 1691. 31. Junii Reguli Mihaly Groff Petheő Ferencz Uram eő Nagysága Gombkötője asztal felett azt mondotta, hogy szemeivel látott ollyan vak embert, aki egy cseppet sem latott, hogy maga négy eökrött fogott be az szekérbe, s erdőre ment s ottan ki eresztette az eökröket legelni, az alatt maga fát vagott, megis rakta az szekeret, az után fel kereste az eökröket, s bé fogta s haza vitte a fát házahoz, azt pedig valamikor akarta, el követte, hitivel comfirmállya, hogy ugy vót.

S

Soldos Ádám uram mondotta. Hogy közönséges az Csikbul Lampetát et converso, az Lampetrabul Csikot csinálnj.

Szentiványi László uram mondotta: Hogy Veselenyi László uram eő Nagysága Udvarában laktában látta, hogy az eő Nagysága Csatlossa nem akarattyával eltalálta nyelnj az Kést és fél Esztendeigh lévén benne, az után leszállott szintén az vékonyára és ottan kivágván belőlle, kivötték. Az kés penigh ollyan rosdás volt, mint ha a földben állott volna. Ezt maga látta eő Kegyelme. Az utannis azon Ember sokaigh, egynehány esztendeigh élt.

Soldos Ádám uram mondotta: Hogy a Török Tábor a hol el mégyen, az Termés kü sziklát porrá téski es az nagy Tölyfakat gyükerestül tapodgya ki helyébül.

Item. aztis mondotta: Hogy akarmely halat az fogárul megh esmernj, hany Esztendős.

Szabo Paál ollyan Fai Eperjet látott N(agy) Szőlösön a Prinyi Adam uram kertében, mint egy Alma.

Item 1688 Szennan azt beszéllette, hogy Istvany Falva mellet uiz parton békoba Leven két Lo, harcsa ki ugordvan, be rantotta mind a ket Lovat es mind bekosztul mind a kettőt el nyelte. Jo ez ednek. [!]

Die 30 Maii 1687: Szegedi György Uram mondotta, hogy latott az Késmarky hauasokon Szaz esztendős hauath.

Sipos Mihály azt mondotta, hogy Füleken az szomszéddgjának olyan kakassa volt, az ki Tojt, mint az Tyuk.

Item azt mondotta: Egy Paraszt Ember egykor menván az úton, találta egy nagy Medvére, mely meghlátván az Paraszt Embert, hozzája megyen és az Paraszt Emberrel ölbe esván, a paraszt Ember az karját könyökigh az Medve szájában ütötte és ugy fojtotta megh az Medvét.

Szentmiklóssi János azt mondotta, oly Karuly Madara uolt, a mikor hordozta, akkor tojt megh.

Item azt mondotta: hogy olyan szán út volt Szenna mellett az jegen, hogy ha az szennai kastelyt egy hat okrü szánra tötték volna, ell vitte volna hat ökör.

Item azt is mondotta, hogy Zahonyban három araszni Csikot latott, az pedig olyan vastag vólt, mint az karja.

Anno 1691. 31 Mensis Maii Szentmiklosi Peter azt mondotta hogy egy mely Tónak a partyán ült egy Vak ember, aki egy cseppet sem látott, azon a ton egy keskeny palló volt, mellyen átal kellett menni. Egy igen igen részegh ember atal akarván menni azon a ton, azon Vak ember Vezette átal a részegh embert.

Item aztis mondotta, hogy szemeivel latott oly Vak embert, aki maganossan ki ment az erdőre s épületre valo fat külömnél külömbet vágott, maga egyedül meghis faragta, s hazatis épitet belülle ha akart, ket kontignatiostis s ugy készen atta el. Azt el adván, megh megh mást csinált s azzal elődött.

Item azt mondotta Nyari Ferenc Uram, ollian pohartt latott, ualamikor belöle jött [!] soha nem iutott eszében az Isten, no ha ell koszonte a pohartt io feiében.

Sztankai János Uram azt mondotta, hogy az magok Falujokban az mint az Aszszony Ember ki uitte volna a Gyermekeit az ayton, a Farkos el kapta.

Szeghedy György Szennay Udvarbiram azt mondotta, hogy Nyolczuan esztendős Eczettie uagion nunc defacto egi Atalagocskaban.

Item Csemernicy hazanall ollian Alma Faja uagion, soha sem viritt, meghis minden esztendőben elég giümölcs uan rajta.

Item Homonnan szaz Esztendős Bortt iutt eö kegyelme

Item Szennan az asztal felet azt mondotta eö kegyelme, hogy az Bodrok vizében olly nagy halat foktak, mellyet ki haszitvan, egészen talaltak benne egy Meszarost, kinek öve mellet volt bardgya, zebében pedig harmincz forintok voltak.

Szent Miklóssi János meg érkezvén Szakmárrul, azt mondotta, hogy oda jártában ollyan nagy Nyulatt fogott, a ki ha mégh három esztendeigh élhetett volna, nem hiszi, hogy őzé nem uált volna. Azonkivül olly kővér uolt, hogy az Vesséjet ki sem keresheték, hatt lovakra ualo hámokatt megh kenhettek volna hájával.

Item azt mondotta, hogy azon utyában oly Embernél szállott meg Csengerben, a ki ezerekkel birt, annyi hurkát, kolbászt sütettet, hogj sok uolt, de az Asztala csak egy uyni volt.

Item 1687 die 5 Novembris Tolcsuan szürethi alkalmatossaghghall mondotta Szem-miklossi Janos, Oly hidegh szél uolt s ugy ell fasztak az szedők, hogy melegeduén a

Tüznél, tenjereken ujokon éppen altall ment az sebes langh, megh sem érzettek, ha nem csak a Tüzön tartottak kezekett minden faidalom nélkül azon szedők.

Item Szent Mikloszi Janos 1687 die 18. Novembris Szennan azt mondotta, hogy Pettheö Ferencz Uram eö Nagysága sertész nyaiaban vannak oly nagy sertészek, mint az Oroszok ökrej.

Sipos János in Anno 1687 mondotta, hogy a Felföldön szeme lattara egy Medue io koru lepueszszüre fogodott volna.

T

Anno 1683 Die 26 Maii. Trombitas Giörgy Uram aszt mondotta, hogy Teleki Uramnak anj Satora uagion, hogy Szenna Faluiat kertivel es hataraval el fogna.

Item Az oroszok között a Krajnán az Gyermekeket eléb nem, hanem kilencz s tiz Esztendő s korokban keresztelik megh.

Item. Ugyan eö Kegyelme mondotta: Hogy egy Gyermek addigh nézett az korsóban, hogy egyszer megtantorodik es az korsóban bele esik füvel, az fejét pedig soha semmiképen ki nem vehettek a korsóbul, hanem eltörték és ugy vonták ki belőlle, az jegye pedig az korsonak az gyermek fejen mind körös körül ott volt megh nagy korabannis.

Item 1687. Sztropkon ugyan meg nevezett Trombitas Giörgy Uram eö kegyelme mint szava hitt ember, azt beszélgette, hogy Lengyel Országban az Zabot nem vetik, mégis ugyan csomossan kell es terem s mellyet bizony mondasivalis erősített eö Kegyelme.

Anno 1692 16. Maii Trombitas György nagy hittel confirmalta, hogy az néhai Meltosagos Groff Pettheö Sigmond Uram ejtszakan is akar micsodás setét vólt, vadaszt es ugy tudta meg lönni az vadat, mint nappal, csak kopoinak hajtassat observalta, és e szerint igen gyakran mulatta magát.

V

Vas Sándor mondotta: Hogy mikor Barkóczi István Hadnagya volt, egykor Quartelban voltanak szüretkor, mikor az bort szokták szűrni, a bor a kádon vólt. Egy jo Paripája elszabadult éczaka es ivott azon kádon lévő borban, es mindgyárt megh hólt. Mely lovat megh nyuztanak es mikor a bürit le vonták, annak utanna a lu fel tamadott es utánnok nyargalt mezitelen.

U

Ubrési Mihály uram mondotta: Hogy mikor Kapos felé ment eö Kegyelme, az Kaposi pecsenyének az szágát megérzett az mezőn szinte az Orr Tó hidgyához; mikor pedig osztán az Várásra be érkezett, ott ben semmit sem érzett.

Kis Tárkányban lakozó Vigh Zigmond Sennan léteben azt mondotta, hogy üsmért a bodrok vizében oly devotus Harcsát, hogy 12 esztendőül fogva valamikor a Kálvinisták könyörgésre harangoztak, azonnal Compareált és ki tartván a vizből feiét a könyörgést aiatatossan végig meg várta két egis óráig.

Ugyan eo Kegyelme azt monda: Hogy a Tiszán Térdigh valo vizben gázolva szaraz lábbal altall ment.

Item azt mondta, mentül sűrűb fű kaposzta, azt aszallya meg s abból finom fő tabakot, az német ritka salyatabul még jobb lészen.

Item Ugy be fagyot egy embernek az szeme, hogy az Tisza jége sem vólt vastagab, mint az Szemén az jég.

Item Az csukat meg esmeri, hany esztendős, az fogán.

Item Az Cserebogarak mikor Zugnak, akkor járkak Sztropko táján az Gyermekek az tánczot.

Item Az Potykanak Zöld ágat hannak az Tisza partyára, szintén úgy ragodik, mint az Kecske, máskeppen nem is esmernék meg, hanem az ragássán, hogy az ág allat vagyon.

Item: Ollyan harcsát latott, hogy az ökröt egészszen ell nyelte, csak az első lapoczka vólt ki az harcsa szájából, az hosszassaga ollyan vólt, hogy által érte az tiszát.

Item: Tokaiban egy ember nem fért bé az hidasban, hanem csak néki hajtott az Tiszanak két ökrrel s egy taslával, s maga az Csikokat fogta. Az mint ment volna által az Tiszan, egy nagy harcsa meg látván, ell nyelte s az ember ijetebe meg szoritotta az Csikokat s ell nem bocsatotta. Az ökr meg ijedvén az locsogástul, csak hamar ki rantotta az harcsat mind Emberestől s oda érkezvén az emberek, ki vágtak az harcsa hassabul az embert ellevenen ki is vitték az gyomrábul. Ezeket pedig mind erőss hittel Confirmalta.

Ugyan Végh Sigmónd Uram azt mondotta: hogy ollyan Harcsát latot, mint az Szennai Kastélynak egyik oldala, mikor az szajával kopantot, szinten ollyan nagyot szolot, mint az Kassai leg nagyobb harang.

Item azt mondotta: Hogy Szennan ollyan árviz volt, hogy az kürtön ment bé az házban az viz.

Item mondot: Hogy ollyan agara volt, hogy valamint az Kopo, szintén ugy hajtot, azonkévül ki ment vele, két három nyulat is ki hozot az buzából; s ha ell nem vitt tőle, mint az harmat eczersmind haza vitte.

Item: Fekvésében meg lattya három száz lépésnyire az nyulat s meg lüvi srétel.

Item: Az fia himlőben lévén egy egész holnapig semit sem evet, hanem csak az himlővel élt, azt az orarúl maga maganak le harapta.

Item azt mondotta: Hogy mikor meg árad az Tisza s ell szakasztya az Töltést, anyi szamtalan hal megyen ki, leg Kivaltképen potyka, hogy ha le apad rula az viz, három egész mért földnyire meg érzik az bűdösseget, s akor pedig, mikor ki megyen az viz, valogatva ollyanokat, egy szoval valaminémüt a szeme szeret, ollyat fog.

Item: Az Tisza partyan lakik, még is fél esztendeig sem lattya az Tiszat.

Item: ollyan Csukat latott, hogy az Rókat meg fogta.

Item: Macskaja is ollyan vólt, hogy az mezőről az örögh nyulat haza vitte.

Ezen könyvet continuála Báró Wécsei Farkas Kelcsén, maga és jó barátinak mulatságaért Anno 1777.

Báró Wécsei Miklos, ugymint az Szennai Kastélynak mostani possessora solleniter protestál ezen ötet illető authenticum lett abalienatioja végett és praemissis praemittendis és reservatis reservandis in optima juris forma, ugymint sajátját repetálya, fent tartván casu in contram minden törvényes és törvéntelen remediumokat. Signatur Kelcsen die 1ma Septembris 1777.

B

Böti László Uram aszt mondotta, hogy az Bodrok közöt magát Másfel iszakni Szunogokkal csipattatta.

Anno 1778. die 10ma Februarii Szolgabiro Barcsi Janos Uram Kelcsén aszt mondotta, hogy e folyó esztendőben Ujhelyben oly nagy sár volt, hogy Doctor Fissernek Kocsiját az sár oly annyira által csapta, hogy maga az doctor szekeresből és lovastól el sillyedet s egyeb tüle az sár tetején nem maradot az kalapjánál.

1778. Böti Francisca Nedecz Janos Uram kedves hitves társa Kelcsén asztal felet aszt mondotta, hogy ez folyó esztendőben Kazmért oly nagy lesz a termet, hogy magánál sokkal nagyobb, melyet iterato confirmált.

Anno 1778. die 20ma Septembris Bődöskuti István Uram Kelcsén aszt mondotta, hogy midőn az Olasz kemencze mellett Kelcsén dohányozot volna, három lépesznyire léven az Olasz kemenczétől, az füstöt azon Olasz kemencze magában huzta, utoljára nem elegendet meg az füstnek magában való bé huzásával, hanem az szájában levő pipáját is magában szita, mely Pipa az Kemenyen ki Spacirozot.

Anno 1778 die 5. Octobris Bődöskuti István Uram Kelcsén vadászatkor azt mondotta, hogy egy számár nagyságu nyúlnek egyedől csak a farkán az szőrit lötte volna ell és hogy azonnal megdöglött, melyet pro majori rei veritate az Lipsiai Anatomicussokkal anatomisaltatta és hogy ugyan csak ők is csak azon deffectust találtak az nyúlön. Ugyan azon nyúlnek az farkában 24 Kőrmöczi arany vólt, a fejében pedig talam száz is, de a kopok meggették, tehát számát nem tudhattya. Melynek nagyobb bizonságára Doctor Vietoris szorál szora confirmálta.

Quod felix faustumque sit fide digna relata et asserta iterum huic folio inserere Perillustris Dominus Joannis Barcsi Inclytus Comitatus Zempleniensis Judlium Coram authenticis Personis indubitanter asservit quod in Inclyto Comitatu Abaujvar in Possessione Csány certa foemina duas proles sit [...] sed ita ut 2dam post mensem immo elapsu mundo ediderit quod admiratione dicta dignissimam audivimus die 8va Januarii Anno 1780.

Anno 1780 die 3tia Martii Bődöskuti István Uram Kelcsén aszt mondotta, hogy Kajnya [!] anyi nyúl vagyön, hogy a mennyit kíván, minden nap anyi számút lövethet, ugy hogy ha ötven nyulra tenne contot, ugyan azon ötven nyulat meg lövettethetne.

1780 die 29na Decembris ugyan Bődöskuti István Uram aszt mondotta Kelcsén, hogy löt olyan nyulat, mely nyúlnek két farka vólt es azon farkak egy mastul három czolnyi distancziara alúl és felül is praesentalták magokat.

Páter Bernárdinus Apát aszt mondotta 3tia Julii 1780, midőn Kelcsén Méltóságos Báró Wécsei Farkas Uram eő Nacsága Asztalánál ebédeltünk, hogy Tóth Kájnában, avagyis

azon határon anyi nyúl vagy, hogy akár merre mégyn az ember, mindenüt belé botlik. Ezen szó pedig maga személyével mindenkor meg bizonyítattik.

C

Oberstleutienand Cofimeli Erdelyi Regentnek Oberstleutienandja aszt mondotta, hogy Romában Szent Péter Temploma mellé az Papa oly nagy sekrestyét csináltatott, mely sekrestyének oldalán csináltatván egy oly nagy Istállót, mely Istalloban 160 ökröt hosszágában bé lehet helyheztenni. Ezen Istálóból ki teczik, mely nagynak kelletik az sekrestyének lenni.

Anno 1779 die 11ma Octobris Méltóságos Grof Csáki István Kelcsén aszt mondotta, hogy minekutanna eczer egy Jager Kenyerét két felé mecsette volna, egy tölgyfához tamaszkodván, az éles kese meg szaladván, úgy magát, mint az mellete levő Tölgy fat egy vagassal által vagta.

D

Dessewfy Clara kis Aszony aszt mondotta, hogy midön Bécsben vólt volna, Szent István Tornyának az Gombján latot egy nagy legyet, mely légy midön az Torony alatt járó emberektől nezzetett volna, oly nagynak laczatot, mint egy nagy kan vereb szokot lenni, mely légynek oly eneklése hallatot, mint ha valamely concertet producaltatott volna az udvari musikusok által.

Anno 1778 die 25ta Septembris Dessewfy András Uram aszt mondotta, hogy Nemes Saros Varmegyében termet oly vastag torma, melyből mester gerendát csináltak, mely mester gerenda az ház fűtésétől oly anyira meg kemenyedett, hogy utollyara petrificált kö vált belüle.

Anno 1779 die 17ma Mensis Julii Minekutanna Méltóságos Grof Palfi Karoly Cancellarius és Zempleny Varmegyének Fő Ispánya Baro Vecsei Farkasnal Kelcsén vólt volna, sok Uri rendeknek jelen létében Grof Dőri Gabor aszt mondotta, hogy egynéhány esztendők előtt a midön az Kassai hegyről le ereszkedet volna, az két háttulso Lovainak el szakat az tartója és midön leg nagyob nyargalásban szalattak volna az lovai, azokat meg alította s tartó nélkül, az gyeplőt jól kormányozván, az hegyen szepen le ereszkedet és szerencsésen Kassára bé ment minden tartalék nélkül.

Anno 1779 die 10ma Decembris Grof Dessewfy Theresia Baro Vecsei Farkas Uram hitves társa asztal felet aszt mondotta, hogy az nyúl hust már anyira meg unta, hogy reaja nézni sem akar, mely el vesztet appetitust attul nyerte, mivel hogy Kelcsén az nyulat az nagy sokasága miatt nem lövik, hanem ha nyulra szükség vagy, mint az tyukot szoktak az padon kezzel fogni, úgy fogattya kézzel az Nyulat a Kelcsei jobbágyival.

Anno 1788 die 29a Januarii Gróf Dessewffy Samuel aztat mondotta, hogy midön Szilesiában futrazira [!] ment volna, az Uton lovával számtalan Nyulakat, őzeket, Rókákat meg taposott és midön vissza jött volna, három őll szénat lovára tett, a mellyet még vissza tért, az szarvasok meg ettek az Uton, meg sem érezven, csak midön az lóról le szállott.

Anno 1788 die 13 Julii Grof Desseffy Joseph azt mondotta, hogy Pesten egy Doctor bizonyos gyerekek ki ütött szemet vissza téven, hideg vassal belé forasztotta s meg gyógyította.

E

Anno 1780 die 26ta Martii Emrik Károly Nemes Vurumszer [!] Regementyenek fő Hadnaggya Kelcsén asztal felet aszt mondotta, hogy ugyan Kelcsen Husvét első Napjan az Kelcsei Parasztok annyi soldart és szentelendőt szenteltettek, mellyel egy gazda 24gyed magával magat három esztendő által elégsegesen be erte volna, mely szentelendő eledelek oly nagy sokasságban valának, hogy a midőn az Isteni szolgálatnak vege volt, az falak repedezni kezdettek azon sokasságnak ki mondhatatlan terhétül.

F

Anno 1777 die 15ta Maii Feirvari György Uram aszt mondotta, hogy Eperjesen léven szaz esztendősz dohanybul dohanyozot.

Anno 1780 die 4ta Octobris Pater Fr. az Almasi Urfiaknak Piarista Prefectussa Kelcsen aszt mondotta, hogy ösmért oly vitez embert, a mely az kardot oly sebessen forgatni tutta feje felet, hogy az sebes kard forgatasa miat akar mi nemű Zapor esső eset is, az fejere egy szem esső sem eshetet.

Item mondotta asztatis, hogy amidőn eczer vadaszot volna, latta tulajdon szemeivel, hogy egy borbely futtaban az nyulat szepen meg borotvalta.

Item aszt is mondotta, hogy ösmért oly jó kovacsot, aki az paripat sebes futtában meg patkolta. Aki nem hiszi, menyen Vaczra, ottan mind ezeket meg probalni kívannya.

Obrister Frankendorf aszt mondotta, hogy erdely Országban léven, 90 fontos pisztrangot latot, mely pistrang öregsege miat meg vakult es midőn egy aszonsag az vakságát igen sajnallotta volna, nyúl hájjal meg kente azon pisztrangnak szemet és így azon vaksagabul kigyogyította az pisztrangot, mely historiat Kapitany Sliktics igaznak lenni beszellelte.

Anno 1771 die 15ta Januarii Nemes Zemplen Varmegyének Ordinarius Fisicussa Fissor Fridrik Uram aszt mondotta, hogy az harangodi Pusztan oly anyira meg szaporodot az nyul, hogy ugyan azon pusztán levő 147 öl szénáját úgy meg ették az nyulak, hogy még pelyvéja sem maradot, mely nagy ujszagot ücsegellyevel [!] is bizonyította.

Anno 1787 die 22da Aprilis Fuló Mihály Uram Kelcsen asztal felet aszt mondotta, hogy Szatmar Varmegyében terem oly bor, melyből ha egy kanálnit az tüzre öntenek, oly lángot vet, mint ha leg job Brabancia olajat töltöttek volna az Tüzre.

Anno 1784 die 8va Februarii Fodor Joseph Nemes Zempleny Varmegye Chirurgussa aszt mondotta, hogy midőn Nagy Szombatban az Chirurgiat tanulta volna, oly szállassa volt, melyben miliomni egerek voltanak, úgy annyira, hogy midőn egyszer szállassan írásban töltötte volna üdejet, az calamussat annak rende szerent nem vezérlelhette azon okból, mint hogy az pennája tetején két eger ülven annak modgya szerent irasat el nem vegezhetven, azon ket egeret jól meg tekintven, eszre vette, hogy pennaja tetejen magoknak fiszket vertek, ottan örökössen le telepedni kívánvan.

Fischer Báro Imre vide sub I.

Anno 1780 die 3tia Julii Kapitány Uram Fodor Pál Vurumzel eő Excellentiájá Regementyéből mondotta, hogy Sztropkai Kvártélyban eszre vévén három polturas fazékban egy Egeret, nagy agilitással utana említett fazékban bé ugorvan, meg fogta,

mely Egérnek oly nagy és szép büre volt, hogy a sipkáját bizonyos Sztropkai sánta szűcsel megis prémesztette.

G

Anno 1778 die 21ma Septembris Ganoczi Ferencz Kapitány Uram aszt mondotta, hogy midőn egyszer az többi közöt vadaszatra ment volna, egy lövessen agyon löt egy Rokat, egy potykat és egy vadkácsat.

Item maszor vadászatban leven, egy vadkant magos fenyü fáról repteben le löt.

H

Grof Csaki Istvannak az komornyikja aszt mondotta, hogy Homonnán minden esztendőben az Urasag szükségére hét ezer forint ara hus két el.

Báró Horváth Kis Aszszony egyszer azt mondotta, hogy Turánban Sztropkó mellet el vetvén három Korecz Arpát, termet néki 4 Köből szép Szepessy Borsó, melynek Kiláját el adta 13 Rhénes forinton.

Item azt mondotta, hogy el vetett egy Kila Kölest, lett néki 24 Kilája, melynek még az Szalmája is Köles völt, a mi pedig leg csudálatossabb, hogy fele fejtér, fele pedig veres völt, az gyűkeréből seprőket kötött az Csűrben, a mellyel egész kazalt essős üdőben bé lehetett takarni és midőn véle seprtek, az földet fel szaggatta.

Anno 1777 die 25ta Maii Grof Haller Josep aszt mondotta, hogy Debreczen mellet az Tuzokot midőn fogni akarjak, tehát eczakanak üdejen Lámpásokkal mennek ki az Pusztára, a mellet dobolnak és vízi puskával lövődöznek, gondolván az Túzok, hogy mendergés vagyon, meg bukik s úgy kézzel elevenen fogjak és zákban rakjak.

I

Anno 1779 die 28va Augusti Juve Trautmanstorf Regementyének Kapitánnya Kelcsén aszt mondotta, hogy minek utánna Erdély Országában az katonaságnak resolváltatot volna, hogy az Gazdak nekiek ebédet adni tartozzanak, azon alkalmatossággal volt egy quartélyos katona, mely egy nap 36 ősz csirket és 3 nagy Kenyeret meg evet, azért is a midőn ezen telhetetlenseget az paraszt representálta volna, akkoron az Varmegye vissza nem kivanvan resolutiojat hívni, azon 36 csirket és 3 kenyeret az katonának naponként resolvalta.

Ugyan ezen nevezetű kapitány Kelcsen aszt mondotta, hogy Nemzetségeből oly huga vagyon, aki cszipejevel és feketőjével nyolcz suhnyi nagyságot repraesental oly annyira, hogy ha azon személy kezét ki nyujtja, az keze alatt akar minémű magosságu Granatéros által szaladhat.

Anno 1781 die 22da Aprilis Ibrányi Farkas Nemes Szabolcs Varmegyenek Notariussa Kelcsén aszt mondotta, hogy minek utánna Pesten való lakásának alkalmatosságával Méltóságos Gróf Karolyi Antal uram Parucsában hat lovakot bé fogattatvan setalni kirándult volna, történt, hogy egy német kis Aszonnyal szemközben találkozot, melynek hoszu ruhájában midőn az Parucsának tengelye meg akadot volna, az nagy tartaléktól az hat lónak istrángjai mind el szakadoztak, az kocsis pediglen es fulajtar az lovaktul egy ölnyire szalot. Midőn mind ezeket felül nevezet Ibrányi Farkas Uram

almélkodással szemlelte volna, nyilván tapasztalta, hogy az parucsban ülven semmi mozgulást sem tapasztalt, egyedül asztat latta, hogy az Parucs egy ölynyire vissza czurukolni meltoztatot.

Anno 1787. die 2a Augusti Jekelfalussy József Eperjessen aztat mondotta, hogy Kassán az Hernád vizén oly nagy Kőd lett volna, hogy az Város 437 és 1/2 darabb deszkákat metzetett belüle.

Anno 1789 die 8 Martii Baro Fischer Imre Eperiessen azt mondotta, hogy Egerbe az Mathematicus Toronyba az orran lévő Telescopiumon nézvén, látta a Midőn egy Légy a Rác Tempom Tornyanak kereszt végén az hátát vakarta.

K

Klukky Kapitáné aztat mondotta, hogy egyszer Kemény télben midőn az Kassay városon sétalt volna, latot az Nagy Tempom Tornyan egy Szúnyogot, a mely midőn ásitott volna, meg látta az lyukas fogában egy három fontos bogarat, a mellyen egyebet nem lehetett latni, tsak hogy egy szemére vak volt.

Anno 1777 die 25 Maii Koczak Antal Ó Fejértói Basilitak Superiorja aszt mondotta, hogy Tiszan túl ha valamely haz meg gyúl, nem vizzel, hanem homokkal szokas az tüzet óltani.

L

Baro Laffert Antal Uram aszt mondotta, hogy egy tuzokot 120 lepesznyire seréttel agyon löt, mely tuzok magában nyomot 82 fontot.

Anno 1780 die 19na Maii Méltóságos Grof Lamot, Nemes Berlichingen Regementyének Obristwachtmeistere Kelcsén aszt mondotta, hogy midőn Erdély Országban quartélozot volna, az hegyek közöt oly nagy szemü esső eset, mint egy tiszantúl való görögdinnye.

M

Anno 1777 die 19na Aprilis Matyasovszky Miklós Uram aszt mondotta, hogy Télben egy delinquensnek az hóhér el ütötte a fejét, a kinek is az le vagot feje az nyakához fagyot, onend el menvén az delinquens, fel ült az kemenczére, a kiis az orrat ki fujvan, az feje az földre le eset s csak az kemenczén s nem eléb attá ki a lelkét.

Matyasovszki Miklos Uram aszt mondotta, hogy az Beszkéden oly nagy hegyek vannak, az kiknek tetejére ha valaki fel megyen, az csillagokat ugy kaparhattya ki az égből, mint az hamut az kemenczéből.

Anno 1777 die 18va Mensis Maii Marzi Uram, Üdösbik Bárá Mesko Plenipotentiariussa Ó Fejerton aszt mondotta, hogy midőn az Kassai barátok refectoriumjába az ménkü be ütöt volna, ugyan azon ménkü az refectorium közepén egy fertalig függöbe maradot, látvan az barátok az ménkü függésit, consistoriumot tartottak, mi tévők legyenek véle, utollyara csak aszt talaltak, hogy az Gvardian Sub Obedientia parancsolya meg a ménkünek, hogy az ablakon ki menni méltóztasson, mely Consistorialis decisio utan meg nyitvan az Frater az ablakot, az gvardian újal muttatta

az ménkünek az utat, ez meg történven, a menkü terdet fejet hajtot az gvardiannak, s nagy alázatossággal ki takarodot az refectoriumbul.

Anno 1778 die 24ta Julii ugyan Marczy Uram aszt mondotta, hogy Sopromban latot oly nagy tekenyös békat, a kinek is tekenőjébül 24 aratótot [!] jo lehetet volna tartani.

Pater Marianus Matejkovics Sztropkai Conceonator Aszt mondotta, hogy midön az Fintai Toronyot az Acsok alitották volna, az egy ácslegény le eset az alásrúl s a midön már le fele szalot vólta [!], recoligálta magát esésében s az fejsejét az fában oly erősen be vagta, hogy azon az fejszéjen egy kezén tartozkodván, magát az le esestül meg mentette s csudalatossan mind addig függőben maradot, a meddig ötöt onnénd le nem vettek s az alasra az régi helyére nem helyhezgették.

Anno 1779 die 5ta Octobris Marianik Mihaly Görögöneyei Plebanus aszt mondotta, hogy egynehany esztendőknek ennek előtt sok embereknek jelenléteben felmenvén az Tarczali Toronyban, ugyan azon toronybul löt agyon egyes golyobissal az Teresia hegyen levő Kapolnán ülő Kan verebet, mely lövest anyivalis inkább könnyeb el kel [!] hinni, a menyivel azon Kapolna az toronytúl nincsen tovab egy fel orányi distantianal. Aki akarja higye el, a ki nem akarja, hagra abba.

Anno 1780 die 4ta Januarii Matyasovszki Plebanos Maxim Janos Uram Kelcsen aszt mondotta, hogy Sztropkó tajikajan [!] oly nagy aron el attá zabjat, mint az leb [!] szeb buzának kelettye szokot lenni.

Anno 1780 die 29na Martii Matyasoszi [!] Plebanos Maxim Uram aszt mondotta, hogy Canonok Búdöskuti Uram mindennap 200 török Pipat ki dohanyozvan egy font tubakot minden nap ki szipakol.

Haec relata ille malo animo ferat, qui dicta jocosa condemnat mendosa.

Anno 1780 die 18va Maii Pater Michedl Micska Méltóságos Báró Wecsei Farkas Ur Kelcsei kaplanya aszt mondotta, hogy eczer jozan koraban egy négy öl hosszasságú Lora ült, mely Lovon ülven tizenhat öl szélességű árkot által ugratot.

Anno ut Supra die 29na Junii idem sub nomine Miska és ugyan azon Udvari Káplán mondotta, hogy tegnap ugy mint 28va Junii 780. Búdöskuti Istvan Uram küldött egy Nyulat Méltóságos Aszonynak, a mely is oly Nagy volt, mint egy 4 Holnapos Bornyú. Ehez elő bizonyság maga Méltóságos Groffne és az Dobrai Tisztelendő Plébánus Ur, nem különben Nagy erőssétésel bizonyitya emlétett udvari Káplány, hogy az Nyul 3. s[alva] v[enia] Láb Nyomás, avagyis shuhnny [!] szélességű volt az Nyul, hoszassága pedig 2 ölnyi.

1784 die 28va Decembris Pater Praedicator Micska Mihaly és Kelcsei udvari Káplány Kelcsen asztal felet aszt mondotta, hogy Búdöskúti Istvány Ur oly jó Jager legyen, hogy ha az vadat löni akarja, az flintát pofájához soha nem teszi, hanem szabad kezzel nem merven az flintat az vadra az vadat meg lövi és ha emlitet Búdöskuti Istvan Úr Kocsin valahová mégyen, az kocsi leg sebessebb futtában az madarat le lövi és soha asztat el nem hibázza.

N

1777. die 14a Aprilis Kelcsén Nedeczky Nepomuk János Úr azt mondotta, hogy Nemes Szatthmár Vármegyében Negyven bécsi ölnyi Szélességű Utak csináltattanak, mely iránt repraehensiot is tett, ezt pedig iterato confirmalta.

1777 die 21ma Aprilis Nedeczki Janos Úr aszt mondotta, hogy Nagy Varadon oly vastag s kövér barátot ösmert, akitis ha üres szekeren két ló az hegy fele huzot, semmi

modon az hegyre fel nem húzhatta, mely barát egy üllő helyeben egy akó bort meg ivot.

Item ugyan Nagy Varadon oly kövér barátot ösmert, aki ruházattyával együtt negyedfél mázát nyomot.

Item egy Jesuvita midőn magát ki rakotta volna, az ganéjja egy fertály mázát nyomot.

Ugyan Nedeczki Janos Uram aszt mondotta, hogy oly nagy piksisse vőlt, melyből hét cséplői midőn hét hétig szipákoltak volna, azon hét cseplők het hét allat alig szipákolhattak ki az Tubakot belőle.

Item aszt mondotta, hogy egy Jesuvita frater midőn egy 15 Iczéjü Kantarust a pinzébül fel hozot volna, azon Kantarust egy huzomba ki itta.

Item egy csigantis ösmert, mely nyelés nélkül egy huzomba három icze bort ugy meg itta, hogy ugy ment az Torkan a bor, mint a csatornyán a viz.

Item Nagy Varadi Sztahó Doctor oly vastag vőlt, hogy midőn egy Kar Szekben szunyadozot volna, azon Karszéket, melyet két ember alig birt fel emelni, csak hirtelen le akarván térdelni, az csipején fel emelte.

1777. 15a Julii Annyiszor meg nevezett Nedeczki Uram Kázmérban lévő konyháját oly fedéllel fedette be, hogy az egész világot meg emésztő tűz által sem gyujtathatik meg, sött a ki meg gyújtja és akár mikor porrá teszi, annak jutalmát száz aranyban ki rendelte és Contractus mellett magát solenniter obligálta.

1778 die 15a Julii ismét azon előb számtalanszor feljegyzett Nedeczky Uram azt mondotta, hogy egyszer útozván, látott volna út félben egy pasztort, bizonyos széles és fővenyet hordó patakocskán oly sebességgel által szükdösni, hogy az bocskorát el nem merétette, hanem csak az bocskorának a talpát meg nedvesétette.

1778 die 20ma Julii Nedeczki Nepomuk Ur Kelcsén aszt mondotta, hogy Grof Bertoldine lábán látot oly czipellőst, melynek Steklje egy Sing hosszasságú vőlt.

1779. 15ta Octobris ugyan Nedeczki Nepomuk Úr Kelcsén aszt mondotta, hogy az Sogora Böti Janos Uram Staper tánczot kerengve szüntelenül forogvan 24 óráig el tanczollya és hogy oly Kopót látot, mely az nyulat 24 óráig egymasutan meg nem pihenven hajtotta.

P

Anno 1779 die 18va Julii Méltóságos Gróf Pálffy Károly Nemes Zempleny Vármegyének Fő Ispánnya és Magyar Országnak Vicze Cancellariussa Kelcsén aszt mondotta, hogy a midőn Grof Nadasdy Generalis Svajniczot ostrommal meg vette volna, egy bizonyos Granateros Kapitany, a ki leg első vőlt az ostromlásban, az golyobisok leg sűrűb rebdesesekben meg alította az granateros companiajat s következő kérdést terjesztet elejekben mondvan, a kinek az farka most felál, ime egy francia tallerral meg akarom asztat ajándékozni. Midőn ezen szozatokat ki nyilatkoztatta volna, nagy hirtelenséggel elejébe szaladot egy granateros s meg mutatta ferfiui tehetséget, melyet egy francia tallérral azonnal meg ajándékozot azon okból, hogy oly nagy veszedelemben is természet szerent valo dardájanak tehetséget meg bizonyithatta es azon eszközével is az ostromlasra kivanságát ki mutathatta.

Potturnyai Tamásné Aszszonyom 1794 12ik Februarii Kelcsén azt mondotta, hogy Tiszólczon Nemes Kis Honth Vármegyében olyan Teheneket látott, hogy midőn az Majorosné feite volna, egy Lencse, neha Borso nagyságu vai darabokkal egyvelitve

Tejekkel eresztettek, az Teifelt peniglen kannakra szedtek és vai gyanánt konyha szüksegekre fordítottak.

Ugyan azon hizlalasbúl Báró Vécsey Farkas eő Nagysága Anno 1777. Ibranyi Miklos Vice Ispany Urnak ett kapant, kinek kövérsége volt egy suhra.

Anno 1793. 5. Aprilis Pettheő Istvan Uram eő Nagysága mondta, hogy ez ell múlt esztendőben aratas taiban fogot meg egy Saskat s a kortvélyt negy felé szegvén, egy darabját labaiba fogta s a Saskát szarnyain tartván, azon darab Kortvélyt kezében meg ette.

Coram Generoso Domino Ladislao Szikszai Subst. Judlium Comitatus Zemplenyiensis.

Anno 1778 die 24ta Septembris Poturnyai András Uram Kelcsen aszt mondotta, hogy latot oly halat, mely kővé vált, az az petrificaltatot.

Baro Prenyi Mihaly aszt mondotta, hogy midőn egykor egy Rokához patkó szögell lőt vólna, ugy meg lötte az Roka farkat egy Tölgyfahoz, hogy azon szöggel az farka az tölgy fahoz szögesztetet

S

Sziberani Nevezetü Aszonságnak 15 esztendőig nem vólt gyermeke, a kiis mihelest magát az Minoritáknal fel szenteltette, az fel szentelestül fogva mint az Orgona, minden esztendőben azon az napon, a mellyen fel szenteltek, gyermeket szült, mely dolgot igassagul beszelt Baron Szagferticz első Szekel Regementnek Obristwach-meistere.

1777 Méltóságos Grof Barkoczi Janos Úr Praefectussa Szent Mariai aszt mondotta, hogy Nemes Szabolcs Vármegyében lakozo Réteine Aszonyom oly kövér vólt, a kinek szélessége vólt egy öl, midőn tehat ezen Asszonsagot el akartak vólna temetni, ki kellett az Ajtokot vagni s ugy osztan temetni a kitis, mivel 6 par Ökör el nem birt volna az Temető helyre, kintelen volt az Atyafisag 12 par Ökröt bé fogattatni s ugy az temető helyre huzattatni.

Ugyan azon Szent Mariai Prafectus Uram Kelcsén 15dik Juliusban 1778. lévén, asztal felett azt mondotta, hogy mult Vasárnap Anákócson olyan esső esett volna, mely az hegyeket is el mosta és azt ithato [!] confirmavit. -- az ellen vetést helybe hagyván, hogy máskor ismét ollyas eső fog jönni, az mely fel mossza azon el mosot hegyeket.

Anno 1780 die 18va Maii Méltóságos Grof Szirmai Karolyné Kelcsén aszt mondotta, hogy ezen folyó esztendőben Anakócz nevezetü helysegeben három Kőből Mákot vettetett oly földben, melyben [!] az elmúlt esztendőben egy Kőből rozzal bé vetették.

Anno 1778 die 22da Septembris Méltóságos Grof Sztaray Janos Uram aszt mondotta, hogy minek utánna Nagy Szombatban az Jesu vitak pincsejében levő 300 Akos hordo borbán az ménkü be ütöt volna, 12 esztendő mulva egy Frater kostolni akarván azon hordoban lévő bort, az ménkü csak az spunt nyitásakor ugrot ki az hordoból s akkoron és nem előb ütötte agyon az fratert az ménkü.

Gróf Szula aszt mondotta, hogy midőn eczer Sopromban az Templomban volt vólna, oly sok nép vólt az Templomban, hogy az Templom falat az nép ki dőlötté, az Templom bółtozattya mind azon által épen függőben meg maradot. Ezen falak ki dölésének pediglen az vólt az oka, mivel az nép nekie helyet akarván csinalna, az falakhoz szorult s ugy dülöt ki az fal.

Ugyan Grof Szluha [!] aszt mondotta, hogy midőn Katona vőlt volna, akkoron hoztak nekie negy almát ajándécul, mely almat mas keppen el nem vitethette az nagysaga miat, hanem hat ökrön kelletet el vonattatni s az quartellyara transzportaltatni.

Anno 1779 die 10ma Octobris Méltóságos Grof Sztarai Janos Nemes Ungvar vármegyének fő Ispánnya aszt mondotta, hogy a midőn Remetei erdőben nagy serénségével egy újdön új hamort csinaltatot volna, ugyan azon hamorba hozatot két mélföldnirul oly nehessegü és vastagságu fát, az mely 300 mazat nyomot. Melynek által hozattatasára egy uj szekeret csinaltatot, mely szekerben 42 par Ökröt fogattatvan, nagy nehezen Remetere által huzattatta.

Anno 1779 die 23tia Decembris Szent Ivanyi Gabor Nemes Zempleny Varmegyének erdemes Eskütyte aszt mondotta, hogy nem régenten az Aszony annyának midőn az tehene meg ellet volna, ugyan azon tehennek 6 jó izmas Bornya termet.

Anno 1781 die 26ta Decembris Semsei Antal Nemes Saros Varmegyének Szolgabiraja asztal felet Kelcsén aszt mondotta, hogy a midőn egyszer Vadaszatra ment volna, oly nyulat löt, melynek az haja 20 fontot nyomot, az farkanak pediglen fél rőfnyi hoszúsága vőlt.

Anno 1782 die 19na Aprilis Szirmay Laszlo Uram aszt mondotta, hogy a midőn eczer Vadaszatrul Búdöskuti Istvany Urral Topolyokara ló haton ment volna, oly nagy szél támadot, hogy ugyan azon nagy szél az lovat egészen meg fordította, mely mondasat Búdöskuti Istvany Ur iteratis Vicibus Confirmálta.

Anno 1781 Die 27a Februarii Szirmay Laszlo mondotta, hogy Turocz Vármegyében ismert egy Plébánust, az ki olly nagy hidekben jártt egyszer, hogy az vizelet holyagja meg fagyott és amidőn meleg szobába győtt, kemenczéhez álván, harmad napig fagyos vizeletet hugyozott. Et hoc est benissimum.

T

Anno 1778 die 25ta Septembris Tahi Sigmond Nemes Saros Varmegyének Ordinarius Fiscalissa Kelcsén aszt mondotta, hogy Lucskan latot oly Tölgy fát latot [!], melynek az circumferentiaja vastagságaban hat öl vőlt, mely fa vastagsagat annal inkab bizonyítani kívánvan, aszt mondotta, hogy Iskolaban jarvan, az professora aszt tanította, hogy 12 ölni vastagsagu tölgyfarul irnak az Auctorok, mely tölgyfa az romai piaczon ki nyőlt és Nero altal az Katonak szamara el osztogatot volna. Azon egy favál 3000 Romai katonak magokat véle tüzelven, egy egesz holnapig be érték.

V

Báró Vécsey Farkas eő Nagysága 1778 die 29 Decembris Fintan Asztal felett azt mondotta, hogy ugyan akkori Esztendőben vadasztatvan, az Vadaszi löttének Kelcsén nyolcz araszni hoszasságu Vad Kant.

Anno 1777 die 1ma Septembris Báró Vécsey Miklos azt mondotta, hogy az Romai Szent Péter Temploma Sanctuariumjának cupulája, vagy is boltozatja oly magos, hogy az Bétsi Szent István tornya az raita lévő dupla sassal együtt belé fér. Aki nem hiszi, menyen oda.

Anno 1778 die 18va Augusti Vietoris Eperjesi Doctor Uram Kelcsén asztat mondotta, hogy minek utánna az gilisztaban három pasienst curált volna, az egyikébül 30 Rőfni,

az Ketteiből töb husz nagy rőfni gilisztat ki hajtot s az gilisztakot czernacskaval kötözte meg, hogy vissza ne szaladhassanak.

Ugyan említet Doctor Uram aszt mondotta, hogy Stiriában löt egy feir nyulat, melynek fejet el löven oly anyira, hogy csak az nyaka maradot, megis azon nyul három mélföldnre szaladat s nem eléb, hanem három mélföldni distantiat futvan döglöt meg.

Anno 1778 die 5. Octobris Mondotta Méltóságos Baro Vécsey Farkas, hogy olly nagy nyulat löt légyen, mint egy Űz, a mellynek a mellett olly nagy farka vala, mint egy Rókanak.

Anno 1778 die 15ta Octobris midön Baro Vécsey Farkas vadásztatot volna az hajtásban egy özet meg löttek volna, ugyan azon özet midön az puskasok körül állottak volna, egyszerre fel elevenedet es midön az puskasok felette tanacsokottak volna, miképen ölyek meg azon özet, nemelleyek aszt itilték, hogy késsel messék meg az torkát, nemelleyek pediglen ezen projectumot illetlennek lenni itilven, egyes ertelemmel felette oly sententiát pronunczialtak, hogy az nyaka tekertetödgjön ki. Minek utanna tehát ezen sententia pronunczialtatvan annak rende szerént exequaltatot volna is, oly annyira, hogy az nyak törésben azon Öznek az nyaka ropogot volna, minyajoknak jelenleteben az őz fel ugrot es sebes futasa utan el tűnt, ugy hogy sokaig keresven az hajtók ötet, végtére Doctor Vietoris úr jager modgyara distingválván magát, azon özet agyon lötte. Vivat.

Végh Péter Uram egyszeri Erdélyi utazásában egy Méltóságos Úrnál dinnyével kínálattott, mind egy tsudául, hogy Magyar Országban ollyan nem termene, aki arra felelt, de Isten ugy segélyen, olyan dinnyém völt, hogy a magva is nagyobb völt, mert az Feleségem két magból 12 itze olajat ki nyomtatott.

Rifereum Paulo Mariássy.

Magyar diákok német éneke?

Az MTA Irodalomtudományi Intézete és a müncheni székhelyű Grimmels-hausen Gesellschaft 2002 októberében tudományos kollokviumot rendezett Daniel Speer munkájáról, az *Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimi*-musról (1683).⁴⁴⁴ A német barokk nevezetes magyar vonatkozású pikareszk regénye kapcsán előadás foglalkozott a német simpliciádákkal is, köztük Johann Georg Schielen *Francia hadi Simplicissimus*ával.⁴⁴⁵ Schielen nem ismeretlen a magyar olvasók előtt, magyar témájú munkájára az Irodalomtörténeti Közlemények 1994-es évfolyamában hívtuk fel a figyelmet.⁴⁴⁶ Schielen a sokszínű német barokk irodalom egyik speciális műfaját is művelte, 1683-ban megkísérelt havi folyóiratot indítani *Historische, Politische und Philosoph-ische Krieg- und Friedens-Gespräch* címmel. A ritka nyomtatványból nyolc folytatás készült el, teljes sorozat sehol sem található, néhány hónapnyi részletről tudunk hallei és gothai lelőhellyel,⁴⁴⁷ az áprilisi kiadványt Széchényi Ferenc példányaként őrzi az Országos Széchényi Könyvtár,⁴⁴⁸ a legteljesebb anyag (január-július) pedig 1993-ban került a wolffenbütteli Herzog August Bibliothek tulajdonába.⁴⁴⁹ (A közelmúltban vált ismertté az augusztus havi beszélgetés, amely a Bayerische Staatsbibliothek gyűjteményében található.)⁴⁵⁰

Johann Georg Schielen allegorikus alakok asztali beszélgetése ürügyén számol be a korabeli európai eseményekről, köztük a magyarországiakról is. A röplapok, újságok, vásári relációk, útikönyvek és történeti munkák ismeretanyagát aktualizálva és szórakoztatva közreadó beszélgetések gyakran foglalkoznak a magyarországi és erdélyi történesekkel is. Kedvelt szereplőjük Thököly Imre, akinek rézmetszetű portréja is megtalálható a kötetben. Simplex, a történetek fő mesélője felhívja a figyelmet Magyarország önfeláldozó szerepére, amely mint erős védőbástya magára hagyva védelmezi Európát a törökkel szemben. Az allegorikus alakok között megtalálható Anguria (Ungaria) királynője és Natrysalvina (Transylvania) hercegnője is. A hetedik hónapban (Brachmonat) pedig a török elől városuk felégetésekor elmenekülő magyar diákok lépnek a színre. Királynőjük kérésére elbeszélik, hogy hazájukban filozófiát és humán tudományokat tanultak, most semmi máshoz nem értve, énekléssel próbálják fenntartani magukat. Az előadott ének - a szöveg szerint tenor és basszus hangon - a háborús megpróbáltatásokról, üldöztetésről és nyomorúságról, állati és emberi kegyetlenségről számol be, és politikai színezet nélkül, egyértelműen a béke óhajátával végződik.

Jóllehet a 25 versszakból álló ének 1683-ban megjelent nyomtatásban, példány hiányában a német barokk irodalom sem integrálta magába, más kiadásáról, akár korábbi megjelenéséről,

⁴⁴⁴ *Das Ungarnbild in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit. Der Ungarische oder Dacianische Simplicissimus im Kontext barocker Reiseerzählungen und Simpliziaden.* Kolloquium des Instituts für Literaturwissenschaft der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und des Germanistischen Instituts der RWTH Aachen in Verbindung mit der Grimmelshausen-Gesellschaft. Budapest, 2002. október 9-13. (A konferencia anyaga megjelenés előtt.)

⁴⁴⁵ HEBELMANN, Peter (Münster): *Journalismus im Schelmenroman - Johann Georg Schielen Deß Französischen Kriegs-Simplicissimi Hoch-verwunderlicher Lebens-Lauff* (1682/83).

⁴⁴⁶ NÉMETH S. Katalin: *Fiktív német beszélgetések Magyarországról (Johann Georg Schielen írásai, 1683).* In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 1994. 1-18.

⁴⁴⁷ *Verzeichnis deutscher Drucke des 17. Jahrhunderts (VD17)* internetes adatbázisa alapján.

⁴⁴⁸ OSZK Eur. 1561.

⁴⁴⁹ HAB Xb 139.

⁴⁵⁰ Peter Heßelmann szíves szóbeli közlése.

akár későbbi - antológiabeli - felbukkanásáról éppúgy nem tudunk, mint ahogy szerzőjéről sincs ismeretünk. Johann Georg Schielen költői próbálkozásának nincs nyoma. A prózai szöveg élénkítésére ugyan két alkalommal verset is illeszt munkájába, azonban mindig elárulja forrását: Grimmelhausentől a Paraszt-éneket veszi át, Sebastian Brandt *Narrenschiffjéből* pedig három versszakot kölcsönöz ki. Az itt olvasható hosszabb költeményt nem ismeri Leffler Bélának a korszak magyar vonatkozású német népénekeit számba vevő többrészes közleménye sem.⁴⁵¹ Az egyetlen nyomtatott példányban fennmaradt verset a fikció szerint magyar diákok éneklék, ezért magyar folyóiratban sem tartjuk feleslegesnek a megjelenést, remélve, hogy közzétételével elősegíthetjük a szerzőség kérdésének megoldását. (Az itt közreadott szöveg a nyomtatvány 628-630. lapján olvasható.)

1. Donner, Blitz, und Hagel-Staine
Alle Wetter groß und kleine.
Wolckenbrücke, Wasserfluth,
Erden-Beben, Feuers-Gluth,
Drüsen, Pestilentz und Feigen,
Die biß an das Hertze steigen.
2. Auch Frantzosen, Krätze, Beulen,
Aussatz, so gar nicht zu heilen,
Blattern, Fieber mancherley,
Kopf- und Zahnweh auch darbey
Colic, Gicht, Stein und Gebrechen,
Spul-wurm, und as Seitenstechen.
3. Scharbock, Mundfäul, Augen-Schmertzen,
Bräune, Keuchen, Angst im Hertzen,
Schuppen, und der böse Grind,
Staar in Augen, so schon blind,
Krebs und Fistel, Wunden, Stiche,
Knochen- Baum- und Armen-Brücke.
4. Krume Händ und Lahme Füße,
Rothe Ruhr, und andre Flüsse,
Krankheit auß dem Ungerland,
Wildes Feuer, kalter Brand,
Krampf, Geschwulst, und böse Flecken,
Brust-Geschwer und stettigs Kräcken.

⁴⁵¹ LEFFLER Béla: *Magyar vonatkozású német népénekek, 1556-1697*. In: *Századok* 1911. 31-48., 111-128., 171-186., 347-359., 423-440.

5. Lungenweh, und Magendrucken,
Wasser-Schwindsucht, Husten, Schlucken,
Ohnmacht, Schlag, die schwere Noth,
Endlich auch der jähe Tod,
Und was auf der gantzen Erden,
Jammers mag gefunden werden.
6. Wespen, Schnacken, Flöh und Läufe,
Wantzen, Ratten, Fledermäuse,
Basilisken, Krokodill,
Natren, Schlangen ohne Zihl,
Wölffe, Bären, Tigerthiere,
Tolle Hund, und wilde Stiere.
7. Galgen, Rad, auch Schwert und Feuer,
Und was sonst ungeheuer,
Meister Schinder, Genckers-Knecht,
Und dergleichen Diebs-Geschlecht,
Pluto selbst, und sein Geselle,
Samt den Furien in der Hölle.
8. Und was endlich zu erdencken,
So den Menschen hier mag kräncken,
Alle Plag und Ungelück,
Alle Schelm- und Buben-Stück,
Alles Leid so zu ergründen,
Und auf dieser Welt zu finden.
9. Keine, keine soll man sagen,
Vnder allen diesen Plagen,
Ist mit dem, verfluchten Gifft,
So uns, Leyder, häufig trifft,
Im geringsten zu vergleichen,
Alle müssen ietzund weichen.
10. Türcken, Tartarn, Saracenen,
So den Nahmen Christi höhnen,
Was an Hund und Katzen glaubt,
Auch an der Medusam Haupt,
Diese, diese so wir nennen,
Soll man für das Ärgst erkennen.

11. Die sind unsere Pestilentze,
Vnd der Hagel unsrer Gräntze,
Vnser Krebs und böser Grind,
Eglen, die begierig sind,
Vns daß Blut vor unsern Augen,
Jämmerlich auß uns zu saugen.
12. Diese sind die Henckers-Buben,
Auß deß Teuffels Schinders-Gruben,
Die uns stehlen Haab und Gut,
Ehre, Kräfften, Blut und Muth,
Schänden noch die Weib und Kinder,
Rauben alles, Pferd und Rinder.
13. Diese sind bei uns zerfetzen,
Uns an Leib und Seel verletzen,
Nennen unsern Bissen-Brod,
Auß dem Maul, O grosse Noth,
Die nichts Menschlich an sich haben,
Vnd nur leben wie die Raaben.
14. Ihre Kunst in Brand zu schätzen,
Alles in die Aschen setzen,
Auf zu schlagen Thor und Thüren,
Grausamlichst zu procedieren,
Schul- und KirchenDiener quälen,
Sengen, Brennen, Rauben, Stehlen.
15. O verfluchte Kirchen-Diebe,
Ihr wißt um kein Christen-Liebe,
Ihr seyd ärger, ohne Zweiffel,
Als die Leidhafft Höllen Teuffel,
Vnsre Todten werden klagen,
Vnd vor Gotts' Richtstuhl euch tragen.
16. Es ist ja hierauß zu schliessen,
Das ihr todt seyd in Gewissen,
Ewer gantzes Hertz ist todt,
Ewre Seele steht in Noth,
Ihr seyd ja Stein-hart erkaltet,
Weil ihr euch zum Todten haltet.

17. Nun wolan, ihr Höller-Dauben,
Es wird, was ihr halbs durch Rauben,
Greulich an euch zugebracht,
Wieder, eh das ihrs bedacht,
Werden mit Gewalt genommen,
Ey, wie schön wirts euch bekommen.
18. Uns wird dannoch Gott ernähren,
Vnd die Nothdurfft Brods beschören,
Da hingegen Hungers-Noth,
Euch wird plagen biß in Tod,
Endlich auch nach diesem Leben,
Angst und Schrecken stets umgeben.
19. Wann, ob solcher Greuel-Thaten,
Ihr dort ewig werdet brathen,
In Beelzebubs Quartier,
In deß Mahomets-Revier,
Vnd man euch wird voll einschenken,
Pech und Schwefel außzutrincken.
20. Angst und Schrecken, Forcht und Zagen,
Heulen Wintzlen, Weh ung Klagen,
Jammer, Marter, Seelen-Pein,
Wird dort ewre Speise seyn,
Das Confect seyn Ketten Bande,
Frost und Hitze, Spott und Schande.
21. Da ist euer Grab die Höle,
Da hält euer Diebs-Geselle,
Mahometh und Solymann,
Core, Datan, Abiran,
Euch die Oberstelle offen,
Weil ihr sie weit übertroffen.
22. Da kein Strick ist zu erhencken,
Da kein Fluß ist zu erträncken,
Zum vergeben auch kein Gifft,
Und zum Abstürtz keine Klufft,
Auch kein Eysen zum erstecken,
Vnd der Qual sich zu erbrechen.

23. Aber euch zur Angst und Plage,
 Wird doch alles, wie nun sage,
 Mehr als überflüssig seyn,
 Da wird alsdann eure Pein,
 Ewig und ohn Ende währen,
 Doch das Leben nicht verzehren.
24. Da wird in der heissen Flammen,
 Ligen gleich und gleich beysammen,
 In dem garstigem Gestauch,
 Auf deß Teuffels Folter-Banck,
 Da er ewig euch wird recken,
 Ach, solt euch nicht das erschrecken.
25. Aber, du Gott, zu uns kehre,
 Und den lieben Fried beschere,
 Den ja jedermann verhofft,
 Und schon offft gewünschet offft.
 Friede bauet, Friede nähret,
 Krieg verwüstet vnd verzehret.

Bujtás László Zsigmond

Johannes van de Velde holland lelkész halála Magyarországon (1711)

A magyar–holland kapcsolatok története iránt érdeklődők előtt jól ismert, hogy több magyar diák halt meg holland földön. Segesváry Lajos már a múlt század harmincas éveiben utalt rá, hogy a franekeri Grotéban vagy másik nevén Martinikerkben öt magyar diák hamvai nyugszanak.⁴⁵² Egyikük hagyatékának fennmaradt a jegyzéke is, amely szomorú mementója honfitársunk ottani elhunytának.⁴⁵³ Szepsi János sárospataki diáknak, aki 1658-ban halt meg, ránk maradt végrendelete, és megjelent sírkövének fényképe is.⁴⁵⁴

Kevésbé ismert, hogy más hollandiai egyetemeken tanuló diákok között is voltak olyanok, akik már soha nem látták viszont hazájukat. Ilyen például Barátosi József, aki 1717-től volt a nagyenyedi kollégium diákja, majd később Groningenbe ment, és bár ottani beiratkozásának nincsen nyoma, az itthoniak feljegyezték róla, hogy az egyetemi városban hunyt el, és ott is temették el.⁴⁵⁵ A leideni egyetemre 1726-ban beiratkozó Fáji Sámuel (szintén enyedi diák) tanulmányai befejeztével nem tért haza, hanem magántanítóskodással tartotta fenn magát egészen 1760-ban bekövetkezett haláláig.⁴⁵⁶ Az utrechti egyetemen 1787-ben Csernátoni Wajda György (ugyancsak enyedi diák) tudatosan választott halála előtt végrendeletet írt, ami szintén fennmaradt.⁴⁵⁷

Annál kevesebb nyom utal arra, hogy Magyarországon hollandok hunytak volna el. Ez részben a nagy számok törvényéből is adódik, hiszen a XVII-XVIII. században a holland egyetemeken megfordult ezerkétszáznál is több magyarországi és erdélyi diáknál nagyságrendekkel kevesebb holland járt Magyarországon és Erdélyben. Az alábbiakban egy ilyen esetet mutatunk be, annál is inkább, mivel a holland szakirodalom már 1847-ben említést tett róla.

Történetünk ott kezdődik, hogy Justus Oosterdijk (1666-1710), az oszmán birodalombeli szmirnai (ma: Izmir) holland református egyházközség lelkésze, aki 1706-tól teljesített szolgálatot Szmirnában, 1710. június 12-én meghalt, ezért gondoskodni kellett utódjáról.⁴⁵⁸ Nicolaas Wright (1687 k.-1709) konstantinápolyi és Hendrik Mierckens (1639-1710) drinápolyi tiszteletes után ő volt a harmadik pap, akit a törökországi holland kolónia rövid idő alatt elvesztett.⁴⁵⁹

⁴⁵² SEGESVÁRY Lajos: *Magyar református ifjak az utrechti egyetemen 1636–1836*. Debrecen, 1935. 56.

⁴⁵³ GRAAF, G. H. van de: *Ontmoetingen met Zevenburgse en Hongaarse studenten te Franeker. Impressies uit hun dagboeken en brieven*. In: *Universiteit te Franeker 1585–1811*. Onder redactie van JENSMA, G. Th.-SMIT, F. R. H.-WESTRA, F. Leeuwarden, 1985. 94.

⁴⁵⁴ POSTMA Ferenc: *Franekeri akadémiai nyomtatványok nyomában (Negyedik erdélyi tanulmányutam emlékei, 1994)*. In: *Könyv és Könyvtár* (1999) 239., 256.

⁴⁵⁵ JAKÓ Zsigmond–JUHÁSZ István: *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Bukarest, 1979. 134.

⁴⁵⁶ MIKLÓS Ödön: *Magyar diákok a leideni Staten Collegeben*. In: *Theológiai Szemle* (1928) 314.

⁴⁵⁷ SEGESVÁRY, 1935. 56., 79.

⁴⁵⁸ KIST, N. C.: *Kerkelijke aantekeningen rakende de Nederlandsche Gereformeerde Gemeente te Smirna*. In: *Nederlandsch archief voor kerkelijke geschiedenis* (1847) 171.

⁴⁵⁹ SCHUTTE, O.: *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers, residerende in het buitenland*. 's-Gravenhage, 1976. 316–317.

A holland kereskedők már a XVI. század végén megvetették lábukat a Földközi-tenger keleti medencéjében, különösen az Oszmán Birodalom területén. A térség holland kereskedelmi központja a XVII. század első felében Konstantinápoly, a másodikban egyértelműen Szmirna lett. Ezt jelzi az is, hogy Hollandia 1612-ben először Konstantinápolyba küldött követet, Szmirnába pedig csak 1656-ban, akik részben állami érdekeket, részben a térséggel kereskedők érdekeit képviselték. A kereskedelmi érdekek védelmére egyébként 1625-ben külön társaság, a *Directie van de Levantse Handel en Navigatie in de Middellandse Zee* (a Levantei Kereskedelem és a Földközi-tengeri Hajózás Igazgatósága; a továbbiakban igazgatótanács) is alakult, amely egészen 1825-ig fennállt.⁴⁶⁰ A társaság a levantei térségbe induló hajóktól illetéket szedett, és többek között ebből finanszírozta a szállítmányok biztonságát szolgáló kísérehajók és saját működését.

A társaság nemcsak üzleti érdekeit tartotta szem előtt, hanem - a hét tartományból álló köztársaság anyagi támogatásával - gondoskodott a térségben hosszabb időt töltő, gyakran végleg letelepedő diplomata, kereskedők és házanépük lelki igényeinek kielégítéséről is. Így az előbb említett súlypont-áthelyeződésnek megfelelően először a konstantinápolyi, majd a szmirnai kolónia kapott önálló lelkészt 1623-ban, illetve 1662-ben.⁴⁶¹

Szmirna, amely még 1424-ben került oszmán uralom alá, nemzetiségi-felekezeti szempontból igen tarka képet mutató város volt, ahol a török és görög népesség mellett angol, francia és holland kolónia is élt, és megfértek egymás mellett a mecsetek, a római és a görög katolikus templomok, és külön templomuk volt az angoloknak, illetve 1690-től kápolnájuk a hollandoknak.⁴⁶²

Az Oosterdijk tiszteletes halála miatt betöltendő papi állásra az igazgatótanács Johannes van de Veldt szemelte ki, aki (a ma az Észak-Holland tartományban található) Hoornban szolgált. Van de Velde 1674. december 5-e körül született Hágában,⁴⁶³ a leideni egyetemre 1705. január 26-án iratkozott be,⁴⁶⁴ és tanulmányai közben kétszer disputált. Először 1705. szeptember 19-én volt a Johannes van Marck (1656–1731) egyháztörténet-professzor elnökletével tartott *De sensu verborum Dei ad Kainum Gen. Cap. IV. Vers 7.* című disputáció respondense.⁴⁶⁵ Minden bizonnyal ismerték egymást a teológiai és orvosi tanulmányokat folytató Henczidai Mátyással, II. Rákóczi Ferenc fejedelem későbbi udvari orvosával, aki másfél hónappal később, november 4-én ugyancsak Van Marck professzornál disputált.⁴⁶⁶ A második disputációra 1706. január 23-án került sor Salomon van Til (1644–1713) teológiai professzor elnökletével *De Johannis Baptistae ministerio, ejusdemque temporibus* címmel.⁴⁶⁷

1708 októberében Van Marck professzor az egyik megüresedett hoorni lelkészi állásra Van de Veldt ajánlja az ottani egyházközségnek. Október 25-i első prédikációja után az egyháztanács úgy dönt, hogy a jelöltet egy negyedévre meghívja, majd annak leteltével a

⁴⁶⁰ SAMBERG, Jan Willem: *De Hollandsche gereformeerde gemeente te Smirna*. Leiden, 1928. 12., 21., 23–24., 29.

⁴⁶¹ SAMBERG, 1928. 44., 50.

⁴⁶² SAMBERG, 1928. 24., 89.

⁴⁶³ SCHUTTE, 1976. 339.

⁴⁶⁴ *Album studiosorum Lugduno-Batavae MDLXXV–MDCCCLXXV*. Hagae Comitum, MDCCCLXXV. 784.

⁴⁶⁵ Példányai: Universiteitsbibliotheek Leiden (a továbbiakban: UBL): 173 C 3:6, Universiteitsbibliotheek Amsterdam (a továbbiakban: UBA): O 99–980. A disputáció 1707-ben még egyszer megjelent Amszterdamban, Van Marck professzor gyűjteményes kötetének (*Biblicae exercitationes ad quinquaginta selecta loca Veteris et Novi Testamenti etc.*) 1–11. oldalain (példányai: UBL: 504 F 10, UBA: O 66–54).

⁴⁶⁶ SZABÓ Károly-HELLEBRANT Árpád: *Régi Magyar Könyvtár. Pótlások, kiegészítések, javítások*. Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár. 4. kötet. Budapest, 1993. 7174. sz. tétel.

⁴⁶⁷ UBL 173 C 4:2, UBA O 99–933.

megbízást meghosszabbítja.⁴⁶⁸ A tiszteletes azonban nem sokáig maradhatott a gyülekezetnél, mert az igazgatótanács 1710. november 17-én Szmírnába nevezte ki papnak, amit december 8-án Amszterdamban sikeres vizsgatétel követett az illetékes egyházkerület előtt.⁴⁶⁹ 1711 januárjában a hoorni egyháztanács már utódjának kiválasztásáról tárgyalt, és utolsó prédikációjára február 1-jén került sor.⁴⁷⁰

Van de Velde a hosszú út előtt 1711. március 9-én Hoornban végrendeletet írt, amelyben halála esetén mindenét testvérére hagyta.⁴⁷¹ Az újonnan kinevezett lelkész két másik utas társaságában vágott neki az útnak. Az egyik Justinus Constantinus de Hochepped (mh. 1717), Daniel Jean de Hochepped (1657–1723) szmírnai holland konzul fia volt, akit a Staten-Generaal, a holland parlament még 1705-ben, majd 1710-ben felhatalmazott arra, hogy az ügyeket apjával együtt társkonzulként intézze, illetve annak távollétében helyettesítse.⁴⁷² A fiú hollandiai látogatása végén 1711. március 19-én útlevélért folyamodott a parlamenthez,⁴⁷³ amely április 11-én „ad omnes populos”-útlevéllel látta el.⁴⁷⁴ A társaság másik tagja Pietro de la Fontaine (mh. 1717), Jacob Colyer (1657–1725) konstantinápolyi holland követ titkára volt.

Mind a Colyer, mind a De Hochepped családoknak van magyar vonatkozása. Jacob Colyert I. József Habsburg császár - a karlócai béketárgyalásokban játszott szerepéért - 1699. augusztus 20-án magyar grófi, szeptember 4-én a Német-római Birodalom grófja címmel jutalmazta,⁴⁷⁵ Daniel Jean de Hochepped-nek, aki mellesleg Colyer sógora volt, és fiának, Justinus Constantinusnak pedig 1704. április 8-án adományozott magyar bárói címet.⁴⁷⁶ Daniel Jean de Hochepped másik fia, Daniel Alexander (1689–1759), aki 1720-tól haláláig szintén szmírnai konzul volt, 1741. március 12-én Mária Teréziától kapott magyar grófi címet.⁴⁷⁷

A társaság 1711. április 17-én indult el Hágából.⁴⁷⁸ Május 19-én Bécsben szálltak hajóra, és a Dunán folytatták útjukat Magyarországra. Május 22-én Szentendre közelébe értek, és egy kis lakatlan szigetenél kötöttek ki, hogy ott éjszakázzanak. Alkonyatkor Van de Velde - a társkonzul intése ellenére - fürödni indult. Később már csak a ruháit találták meg. Azonnal riadóztatták Szentendre lakosságát, akik egész éjjel keresték a lelkészt, de nem találták. A hajó tovább folytatta útját, és Budán álltak meg újra. Ott De Hochepped ismét embereket fogadott, hogy a Dunát kémleljék, nem sodorja-e a víz a holttestet lefelé. Három napig vártak hiába, majd mielőtt tovább indultak volna, a társkonzul megkérte Pfeffershofen tábornokot, a budai helyőrség parancsnokát, hogy amennyiben távozásuk után mégis megtalálnák az elhunyt holttestét, helyezték végső nyugalomra.⁴⁷⁹ A megfogyatkozott társaság június 1-jén Belgrádban,⁴⁸⁰ július 2-án pedig már a konstantinápolyi Perában volt.⁴⁸¹

⁴⁶⁸ Gemeentearchief Hoorn, Archief van de Hervormde Gemeente, Notulen van de Kerkeraad.

⁴⁶⁹ SAMBERG, 1928. 118.

⁴⁷⁰ Gemeentearchief Hoorn, Archief van de Hervormde Gemeente, Notulen van de Kerkeraad.

⁴⁷¹ Nationaal Archief, Hága, Archief Directie van de Levantse Handel (a továbbiakban: NA, ADLH), 239/I.

⁴⁷² NA, ADLH, 201/I. Ld. még SCHUTTE, 1976. 336–337.

⁴⁷³ NA, Archief Staten-Generaal (a továbbiakban: ASG), 7669/I.

⁴⁷⁴ NA, ASG, 12380.

⁴⁷⁵ SCHUTTE, 1976. 308.

⁴⁷⁶ SCHUTTE, 1976. 309., 334.

⁴⁷⁷ *A Királyi Könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség cím, címer, előnév és honosság adományozásoknak 1527–1867.* Összeállították ILLÉSY János és PETTKÓ Béla. Budapest, 1895. 88. Ld. még SCHUTTE, 1976. 335.

⁴⁷⁸ Ld. De Hochepped 1711. június 5-én Belgrádból François Fagel (1659–1746) államtitkárnak írt levelét. NA, ASG, 6930.

⁴⁷⁹ NA, ADLH, 101/I.

⁴⁸⁰ Ld. a 27. jegyzetet.

⁴⁸¹ NA, ADLH, 101/I.

A haláleset híre több csatornán keresztül jutott el Hollandiába. De Hoche pied a történetekről két levélben (1711. május 24. és június 5.) értesítette az igazgatótanácsot,⁴⁸² ez pedig leveleit eljuttatta a hoorni gyülekezethez, amely 1711 júliusában kelt válaszlevelében együttérzése mellett reményét fejezte ki, hogy a néhai tiszteletes helyére megfelelő utódot találnak majd.⁴⁸³

De Hoche pied 1711. május 24-én Jacob Jan Hamel Bruyninx (1662–1738) bécsi holland követnek is beszámolt a történetekről, aki szerint De Hoche pied arra következtetett, hogy mivel ruháit megtalálták, holttestét viszont nem, a lelkész meghalt.⁴⁸⁴ Diplomáciai szolgálatban lévén június 5-én tudósítja Fagel államtitkárt is, aki a levelet július 2-án kapta meg.⁴⁸⁵

Az eseményekről - fia elmondásából értesülve - július 20-án, illetve augusztus 4-én az apa is tájékoztatja az igazgatótanácsot és Fagelt, fia leveleinek megfelelő részeit szinte szóról szóra megismételve.⁴⁸⁶

1711. augusztus 8-án Konstantinápolyban elkészült Van de Velde hagyatékának leltára. Augusztus 17-én Thomas Slicher (1678–1745) livornói holland konzul arról értesíti az igazgatótanácsot, hogy azt a hajót, amelyen a tiszteletes után küldött két ládányi könyv és bútorok voltak, francia kalózok zsákmányul ejtették és Toulon kikötőjébe vontatták, amiről egy Livornóból Szmirnába tartó hajó útján az idősebb De Hoche pied-t is tájékoztatta.⁴⁸⁷

A történet epilógusában Elias van de Velde, az elhunyt testvére és örököse 1711. október 27-én Amszterdamban megkapta a fivére elvesztett könyveiért járó összeget.⁴⁸⁸ November 6-án Szmirnában másolat készült a hagyatékról felvett jegyzékről.⁴⁸⁹ December 2-án az igazgatótanács a szintén a leideni egyetemen végzett Theodorus van der Vecht-et ajánlja a Staten-Generaal figyelmébe,⁴⁹⁰ majd december 7-én ki is nevezi a néhai lelkész utódjául.⁴⁹¹ De Hoche pied december 20-i levelében arról tudósítja az igazgatótanácsot, hogy még Konstantinápolyban elkészíttette a hagyaték jegyzékét, amelyet mellékletként elküld, és mivel nem tudja, kik a barátai és örökösei, az ügyet az igazgatótanács belátására bízta.⁴⁹²

Az új tiszteletes 1712. március 23-án indult útnak.⁴⁹³ Míg ő úton volt, a társkonzul 1712. április 12-én az elhunyt útiköltségeinek megtérítését kérte az igazgatótanácstól.⁴⁹⁴ Van der Vecht július 22-én érkezett meg Szmirnába, és augusztus 13-án már meg is tartotta első prédikációját, hogy azután 1718-ig szolgáljon az ottani gyülekezetnél.⁴⁹⁵ Az esetet De Hoche pied 1712. október 6-i levelében említi utoljára, amelyből kiderül, hogy a néhai lelkész hátramaradt ruháival, értékeivel kapcsolatban még mindig kapcsolattartásra volt szükség Michiel Pijll-lel, az igazgatótanács titkárával.⁴⁹⁶

⁴⁸² NA, ADLH, 101/I.

⁴⁸³ NA, ADLH, 201/I.

⁴⁸⁴ NA, ASG, 6269.

⁴⁸⁵ NA, ASG, 6930.

⁴⁸⁶ NA, ADLH, 130/II; NA, ASG, 6930.

⁴⁸⁷ NA, ADLH, 186/II.

⁴⁸⁸ NA, ADLH, 239/I.

⁴⁸⁹ NA, ADLH, 130/II.

⁴⁹⁰ NA, ASG, 6930. – A szmirnai gyülekezet lelkészeinek jelentős része a leideni egyetemen végzett.

⁴⁹¹ SAMBERG, 1928. 119.

⁴⁹² NA, ADLH, 130/II.

⁴⁹³ SAMBERG, 1928. 119.

⁴⁹⁴ NA, ADLH, 131/I.

⁴⁹⁵ SAMBERG, 1928. 119–120.

⁴⁹⁶ NA, ADLH, 131/I.

Kézenfekvő a kérdés, hogy megtalálták-e az elhunyt holttestét, és ha igen, hol temették el. Mint láttuk, maga De Hohepied is csak logikai úton következtette ki a tiszteletes halálát. Az itt közölt három mellett van utalás még egy Belgrádból 1711. június 11-én kelt levelére, amelyben az igazgatótanácsnak megerősítette a halál tényét.⁴⁹⁷ Végül fennmaradt még egy, a konstantinápolyi Perából 1711. július 18-án, szintén az igazgatótanácshoz írt levele is, amelyben Van de Velde haláláról beszél.⁴⁹⁸

Ami a néhai lelkész eltemetését illeti, ebben a kérdésben a holland szakirodalom egyáltalán nem mutat egységes képet. Az esetre először utaló 1847-es közleményben az áll – forrás megjelölése nélkül –, hogy De Hohepied május 24-i levele után valamikor hírt kaptak arról, hogy a holttestet Budán megtalálták és eltemették.⁴⁹⁹ Ezután egy, a szmirnai holland református egyházközség történetével foglalkozó tanulmány említi újra az esetet, francia fordításban rövid részletet közölve az előbb említett levélből.⁵⁰⁰ A Levantei Kereskedelem Igazgatótanácsának levéltárából forrásokat közlő kiadvány csak a halál tényét regisztrálja, De Hohepied Fagelnek írt 1711. június 5-i, illetve fenti július 18-i levelére hivatkozva.⁵⁰¹ A szmirnai holland református egyház történetét feldolgozó monográfia szintén foglalkozik a történettel, De Hohepied május 24-i, és előbb említett június 5-i leveleire utalva és megismételve a budai eltemetés tényét.⁵⁰² Legújabbban a holland diplomáciai kar archontológiája szentelt néhány sort az esetnek, De Hohepied időrendben első levele nyomán szintén azt állítva, hogy a lelkészt Pfeffershofen tábornok, a budai helyőrség parancsnoka temettette el.⁵⁰³

Magunk a korabeli – részben a fenti szakirodalom által is idézett – holland források áttekintése után nem bukkantunk olyan nyomra, amely az elhunyt budai (vagy más helyen történt) eltemetésére utalna. Az említett feldolgozások De Hohepied-nek Pfeffershofenhez intézett kérését, vagyis hogy megtalálása esetén temessék el a holttestet, ténynek vették, annak ellenére, hogy az eltemetést a források nem erősítik meg.

Sajnos, a kérdést a korabeli magyar források sem segítenek tisztázni. A pesti (belvárosi) és budai (budavári, felső-vízivárosi, óbudai, országúti, tabáni, újlaki) egyházközségek halotti anyakönyveiben az 1711-es évben nem található a tiszteletes neve, ami két dolgot jelenthet: vagy nem találták meg a holttestet, vagy azt, hogy ha megtalálták is azt a szóban forgó időpontban akár Budán, akár Pesten, esetleg a Duna folyásának alsóbb részén, nem feltétlenül tudták megállapítani, hogy ki az illető.

Az eset iratanyaga az itt közölnél terjedelmesebb. Az előbbieken valamennyi vele kapcsolatos forrást idéztünk, az alábbiakban viszont csak a magyar szempontból legérdekesebb iratokat emeltük ki úgy, hogy a történet időrendben követhető és kerek legyen. A holland szövegek átírásában a korájukori holland szövegek kiadási gyakorlata szerint nem oldottuk fel a rövidítéseket. A magyar fordítást nem archaizáltuk, és a szövegekben a mainál gyakrabban előforduló „voor-zegd(e)” (előbb említett) szót a könnyebb olvashatóság kedvéért ennek magyar szinonimáival fordítottuk.

⁴⁹⁷ Ld. az igazgatótanács 1711. december 2-i levelét a Staten-Generaalnak. NA, ASG, 6930.

⁴⁹⁸ NA, ADLH, 101/I.

⁴⁹⁹ KIST, 1847. 172.

⁵⁰⁰ LENNEP, R. J. van: *Église protestante Néerlandaise de Smyrne*. In: *Bulletin de la Commission de l'Histoire des Églises Wallonnes* IV (1890) 263.

⁵⁰¹ HEERINGA, K.: *Bronnen tot de geschiedenis van den Levantschen handel. II. 1661–1726*. 's-Gravenhage, 1917. 147.

⁵⁰² SAMBERG, 1928. 119.

⁵⁰³ SCHUTTE, 1976. 339.

1.
Hoorn, 1711. március 9.
Johannes és Elias van de Velde végrendelete

In den Name des Heeren Amen.

Heeden desen 9 Maart A.^o 1711 de clocq ontrent een uren compareerden voor mij Henrik van Hoolwerff openbaer notaris bij den E.^d Hove van Holland geadmitteert tot Hoorn residerende, present de nagenoemde getuijgen d'Heeren Johannes van den Velde geboortig uijt den Hage proponent, en nu staande eerdaegs op zijn vertrek naar Smirna, ende Elias van den Velde juwelier wonende tot Sas van Gent gebroederen beijde althans alhier, (mij notaris en getuygen bekent) gesont van lighame gaande ende staande haer verstant ende sinnen volcomen magtig sijnde zoals oogschynlijk bleek welke overdenken de algemene sterffelijkh.^t der menschen, de sekerheijd des doots, ende de onsekere ure van dien, willende daaromme uijt dese werelt niet scheijden sonder alvorens van hunne tijdelijke goederen haar bij Godt Almagtig verleent te hebben gedisponeert, recommanderende haare onsterffelijke ziele, wanneer deselve uijt den sterffelijke lighame gescheijden sal zijn in de grondeloose barmhartigheijd Godts haare doode lighame de aerde op hoop van een salige opstanding ten Jongsten Dage.

Komende dan eerstelijk den voornoemde heer Johannes van den Velde ter dispositie van syne na ta [!] laten goederen, daarinne verklaerde hij heer comparant uijt sonderlinge liefde en affectie alleen met uytsluijting van alle anderen wie het souden mogen zijn tot zijn enige ende universele erfgenaam te institueren stellen ende nomineren de voornoemde sijne broeder Elias van den Velde omme naar zijn overlijden met deselve sijne nalatenschap te doen en handelen als zijn goede raat gedragen sal, sonder bekroon van ijmand.

Ende indien quame te gebeuren dat hij H.^r Elias van den Velde na zijn jegenwoordige huijsvrouw Elisabeth Ros quam te overlijden, zo verclaerde hij insgelijcs uijt liefde voorschreve den voorn. sijne broeder Johannes van den Velde, te institueren tot zijn enige en universele erfgenaam, mede met uytsluijting van alle anderen, en in cas hij comparant voor de voornoemde sijne huijsvrouw mogt comen te overlijden zo legateert hij deselve sijne broeder in de somme van vijff hondert en vijftig gulden.

All 'twelk haar testateuren van woorde te woorden wel duijdelijk en klaar voorgelesen zijnde verclaerden 'tselve te wesen haar testament laaste en uijterste wille, willende ende begerende dat na haar dood volcomen effect sal sorteren, 'tzij als testament, codicille, gifte ter sake des doots als anders zo imandts uijttertste wille best en favorabelst naar dese landen, wetten en costumen sal mogen bestaan, alhoewel de behoorlijke solemniteyten hierinne niet genoegsaam geobserveert mogten zijn. Behoudende nogtans den eerste testateur aen hem de magt en auctoriteijt en wie dat het gunt hij aen ijmand voor getrouwe diensten quame te maken <te> legateren en bespreken, 'tzij onder de hand, 'tzij mondeling, off schriftelijk voor notaris en getuygen van zodanig effect zal moeten gehouden werden, alsoff in dese geinfereert stond. Aldus gedaan tot Hoorn ten overstaen van d'E. Jan Schuurman oudschepen, ende Gysbert Maartens schouwen als getuijgen tot dese versogt. De minute is geschreven op 't zegel van drie gulden en behoorlijk getekent.

Quod Attestor^l

Hoolwerff
Not.^s Pub.

^l A két szó között az eredeti iratban egy olvashatatlan rövidítés szerepel.

Az irat hátoldalán: Testament van Johannes en Elias van de Velde A.^o 1711

A végrendelet fordítása:

Az Úr nevében, ámen.

Ma, 1711. március 9-én egy óra körül megjelentek előttem, Henrik van Hoolwerff, a nemes Hove van Holland⁵⁰⁴ Hoornba kinevezett és itt székelő közjegyzője, valamint az alább megnevezendő tanúk előtt, Johannes van den Velde úr, hágai születésű, hamarosan Szmirnába induló, vizsgát tett lelkész, valamint a Sas-van-Gentben lakó Elias van den Velde úr, ékszerész, testvérek, akik előttem és a tanúk előtt ismertek, hogy testileg épen és szellemi ítélőképességük teljes birtokában végrendelkezést tegyenek, mivel nyilvánvaló számukra, hogy az ember halandó, a halál elkerülhetetlen, időpontja bizonytalan. Ezért nem szeretnének úgy eltávozni erről a világról, hogy előtte időlegesen birtokolt, a Mindenható Istentől kapott javaikról ne rendelkezzenek, és halandó testüket majdan elhagyó halhatatlan lelküket ne ajánlanák fel a mérhetetlenül könyörületes Istennek az Utolsó Ítélet napján való örömteli feltámadás reményében.

Először nevezett Johannes van den Velde úr hátrahagyandó javait illetően úgy rendelkezett, hogy mivel különleges szeretet és kötelék fűzi testvéréhez, őt halála esetén mindenki más kizárásával egyedüli és kizárólagos örököséként nevezi meg, és meghagyta, hogy halála után testvére, az előbb említett Elias van den Velde, hátrahagyott javaival saját belátása szerint cselekedjék anélkül, hogy ebbéli szándékában bárki is megakadályozhatná.

Elias van den Velde úr arra az esetre, hogyha ő mint végrendelkező jelenlegi feleségénél, Elisabeth Rosnál később halna meg, úgy rendelkezett, hogy mivel testvéréhez, nevezett Johannes van den Veldéhez őt is szeretet fűzi, az egyedüli és kizárólagos örökösé legyen, abban az esetben viszont, ha ő maga említett felesége előtt halna meg, akkor testvérére ötszázötven guldent hagy.

Miután az előbbieket a végrendelkezőknek szóról szóra érthetően és világosan felolvastattak, az érintettek kijelentették, hogy végrendeletük mindenben megegyezik végső akaratukkal, és kinyilvánították, hogy az a kívánságuk, hogy végrendeletük haláluk után teljes mértékben végrehajtsák, legyen szó akár a végrendeletéről, annak saját kezűleg írt mellékletéről, a halál bekövetkezte után érvényre emelkedő adományozásról, akár más olyan módról, amelynek révén valakinek a végső akarata a legjobban és legkedvezőbben érvényesül az itteni törvények és szokások szerint, még akkor is, ha nevezett végrendelkezési módok az előírt formalitásokat nem megfelelően vennék figyelembe. Az első végrendelkező mindazonáltal fenntartja magának a jogot és rendelkezést, hogy ha ő valakit szolgálatai miatt végrendeletben örökösként kívánna megjelölni, vagy az illetőre bizonyos javakat kívánna hagyni, akár közvetítő nélkül, akár szóban vagy írásban jegyző és tanúk előtt, akkor az úgy tekintessék, mintha a jelen okiratban benne foglaltatna. Készült Hoornban, nemes Jan Schuurman volt tanácsos és Gysbert Maartens inspektor e célból felkért tanúk jelenlétében. Az okirat illetéke három gulden, és az a szabályoknak megfelelően íratott alá.

Az irat hitelül:

Hoolwerff
közjegyző

⁵⁰⁴ A Hof van Holland en Zeeland Hollandia két tartományának, Hollandnak és Zeelandnak legmagasabb szintű igazságszolgáltatási szerve volt.

Az irat hátoldalán: Johannes és Elias van de Velde végrendelete. A.^o 1711

Lelőhelye: Nationaal Archief, Hága, Archief Directie van de Levantse Handel (a továbbiakban: NA, ADLH), 239/I.

2.
Buda, 1711. május 24.
Justinus Constantinus de Hochepied az igazgatótanácsnak

Duplicata

Aan d'Heeren Directeuren van den Levandschen Handel etc.^a

Edele, Erntfeste, Wijse, en Seer Voorsienige Heeren.

Mijn Heeren. Naerdát ik met 't geselschap van d'heer Pieter de la Fontaine, en Domine Johan van de Velde door Godes goedheijt tot Weenen gearriveert ben, en op den 19.^e deses gesamentlijk weder daervandaen in goede gesontheit zijn vertrocken, neemende onse reijse met een kijserlijke plat-bodem schip over den Donauw, waerinne ook and're reijsigers zijn bevindende, wel voornamentlijk de heer Baron Becker, soon van de heer commandant van Esseck, met voornemen om met 't voorsz. schip ons tot aen Peterwaradijn te doen transporteeren; wij hebben onse route dus geconciepieert gehad, terwijl de vrede en 't accomodement tusschen het kijserlijke hoff en de malcontente Hungaren tenemale afgedaen en geratificeert is, soodát dese ons voor de beste en sekerste wegh aengeraden is geworden.

Wij hebben dan naer genoegse onse voorsz. reijse tot aen een sek're vlek St Andrea genaemt, in de landcaert niet aengeteekend, gevordert gehad, alwaer wij op den 22.^e deses teegens den avond digt bij 't voorsz. vlek aen een onbewoont eijlantje zijn komen overnagten; ende naerdát ik daerbevoorens den Domine van de Velde meermale en iterativelijk aangemaent en versogt hadde, om sig altoos bij mij en 't geselschap te houden, en niet naer sijne gewoonte in een vreemt land dat vol van schelmen en dieven bevonden werd, sig t'elkens te separeren en d'eenigheijt te soecken; heeft tot mijn overgroot leetweesen het ongeluck gewild gehad, dat zijn Eerwaerde omtrent een half uur naer sons ondergaen, op het voorsz. eijlantje sig weder van mij heeft afgegeven, soodát ik hem gelijk meermale vermist hadde, dog met geen de minste gedagte van eenige swarigheijt, want wij ons gelijk gesegt, op een eijland waren bevindende, en dienvolgens niet konde denken, dat hij sig soude kunnen verdwaelen, ben ik egter ten overvloeden met d'h.^f de la Fontaine in schemerligt zijn Eerw.^{de} gaen opsoecken, en hebben tot groote ontroeringe en niet mind're verschrickinge alle sijne klederen aen den oever van den Donauw vinde leggen, daer een seer groote drift van die rivier schunende is; naer hetwelke ik met al ons geselschap hem verders hebben tragten na te speuren, met roepen en schreeven [!], waerop geen antwoord nog de minste and're teekens van hem krijgende, heb ik voorts devoire aangewend, om eenig volk van 't voorsz. vlek St Andrea tot onse hulp te krijgen, dewelke ook des nagts met een vaertuijg bij ons quamen, en hebben den gantschen nacht tot aen de volgende morgen aen bijde de oevers van den Donauw zijn Eerw.^{de} opgesogt, dan tot veel droefheijt en hertseer niets kunnen vinden; waerop weder des and'ren daags zijnde gist'ren den 23.^e deses opnieuw menschen van 't land zijn uijtgesonden geworden, en om meerder informatie en hulp te bekomen, hebben wij ons ten laesten hier tot Buda begeeven, en mij aenstonts bij den heer generael van Feffershoven commandant van dese

plaetse vervoegt gehad, en sijne assistentie versogt, ten eijnde men de voorsz. Domine Van de Velde leevendig of dood mogte komen te vinden, die ook daerop met seer veel beleeftheijt mij alles daertoe aenpresen-teerde, en verschijde van sijn volk, en ord'res aenstonts heeft gedepecheert gehad, dewelke met eenig van ons geselschap nog daerop uijt sijn; het algemeen gevoele en het apparenste dat hiervan is, komt ons seer waerschijnlijk tevooren, dat de goeden Domine Van de Velde, egter op een onbehoorlijke tijt en plaetse, sig in den Donauw heeft willen baeden of swemmen, en dat hij door de groote drift van die rivier weggetrocken is geworden, en daerdoor het ongeluk gehad sal hebben, van daerinne te verdrinken, en wie weet hoe ver weg gespoelt te sijn; wij sullen hier ons nog soo lange ophouden, totdat het voorsz. uijtgesonde volk wedergekomen sullen wesen, en middelerwijle bij volherdinge ook alles aanwenden, wat ons mogelijk is, om eenige informatie te betragten.

Indien sijn lichaam dood gevonden werd, sal ik sorge dragen, dat hetselve met fatsoen hier begraeven en ter aerden besteld sal werden, want om hem levendig te vinden, heb ik nu alle hoop verloren.

In welken bedroefden staet ik mij in dit ongelukkig geval bevinde, late ik over aen het beschijde oordeel van U. Edele Agtb. geconsidereert het swaer verlies soo mij op dese reijse, en dat in een gantz vreemd land daarmede komt aen te treffen, en dat aen een sujet dewelke mij door U. Edele Agtb. aanbevoolen is geworden; zijnde God de Heere gebeden mij daerinne te willen bijstaen, en met sijne kragtige hulp te assisteeren.

In 't seker kan ik vooralsnog niet seggen, of de man leevendig dan dood is, waervan ik volgens pligt niet naer sal laten, met mijne volgende het ijgentlijke aen U. Edele Agtb. te berigten; onderwijle leg ik hier in d'onweetendheijt wat middelen voorts ten besten in 't werk te stellen, sullende verders in allen deelen mijne gewisse en pligt hieromtrent tragten te quijten; de voorsz. Domine Johan van de Velde heb ik gedurende dese onse reijse voor een man aangemerkt, die veele goede hoedanigheeden bezat, godvrugtig in sijn leere en wandel, dog somwijle seer somber van humeur, sig quellende met swaarmoedige gedagten, wel voornamentlijk wanneer hij in sijn eenigheijt was; soo sijn Eerw.^{de} niet gevonden mogte werden, sal ik in presentie van al ons geselschap een inventaris opmaken van hetgene in sijn medegenomene slappe valeis gevonden sal werden, die ik namaels en ter sijner tijt aen U. Edele Agtb. met respect sal laten toekomen; middelerwijle versoecke dat U. Edele Agtb. van dit ongeluckigh geval, aen sijne nabestaende vrienden, en daer het verders nodig geoordeelt sal werden, de behoorlijke kennisse te willen laten geeven.

Voorts vergeeft het mij soo deesen brieff met en in groote confusie gecoucheert U. Edele Agtb. voor sal komen, want ik mij waerlijk door het voorsz. pitoyable geval in een seer verwarde staet ben bevindende, hebbende insonderheijt van mijn pligt geoordeelt, aen U. Edele Agtb. op het spoedigste mogelijk daarvan mits dese de vereijchte communicatie toe te schicken; biddende God de Heere een ijder voor diergelijke sware besoeckinge te behoeden, en U. Edele Agtb. personen en collegie met sijne rijke zeegeninge te willen agtervolgen, waarmede met alle eerbiedigheijt ben en blijve

Mijn Heeren

U. Edele Agtb. onderdanige en seer verpligten dinaar

J. de Hohepied

NB. Het vlek St Andrea legt tusschen Vicegrad en Buda, omtrent twee mijle van de laeste plaets.

Buda in Hungarien den 24.e Meij 1711

A levél fordítása:

Másolat⁵⁰⁵

A Levantei Kereskedelem stb. Igazgatótanácsának

Nemes, Tiszteletre Méltó, Bölcs és Igen Körültekintő Uraim!

Uraim! Miután Pieter de la Fontaine⁵⁰⁶ úr és Johan van de Velde tiszteletes társaságában Isten segédelmével megérkeztünk Bécsbe, és onnan e hó 19-én jó egészségben útnak indultunk, és a Dunán folytatandó utunkra egy lapos fenekű császári hajóra szálltunk, amelyen más utasok is voltak, mindenekelőtt Becker báró, az eszéki parancsnok⁵⁰⁷ úr fia, aki azzal a szándékkal utazott velünk, hogy az előbbi hajóval elvigyen minket Péterváradig, folytattuk utunkat, és mivel a császári udvar és a felkelő magyarok közötti béke már létrejött, és a megállapodást már teljes mértékben ratifikálták,⁵⁰⁸ azt tanácsolták nekünk, hogy ez lenne a legjobb és legbiztosabb út.

Így azután megelégedésünkre folytattuk említett utunkat, amíg egy bizonyos, a térképen fel nem tüntetett, Szentendre nevű városkához nem értünk, ahol is e hó 22-én estefelé a nevezett városka közelében egy lakatlan kis szigethez jutottunk, hogy ott éjszakázzunk. Miután Van de Velde tiszteletest korábban többször és ismételten óvtam és kértem, hogy mindig maradjon a közelemben és a társasággal, és egy idegen országban, ahol csirkefogók és tolvajok hemzsegek, szokása szerint ne különüljön el, és ne keresse az egyedüllétet, a legnagyobb sajnálatomra szántsándékkal kereste a bajt, mivel a tiszteletes úr körülbelül fél órával naplemente után a jelzett szigeten ismét eltűnt, úgyhogy többször hiányoltam, de egyáltalán nem gondoltam arra, hogy bármi baj lenne vele, hiszen ahogy említettem, egy szigeten voltunk, így nem gondolhattam, hogy eltévedhet. Hiába indultunk az alkonyatban de la Fontaine úrral a tiszteletes úr keresésére, nagy megdöbbenésünkre és nem kisebb ijedségünkre valamennyi ruhája a sziget partján hevert, egy olyan helyen, ahol a folyó nagyon örvénylik. Ezután az egész társasággal együtt megpróbáltunk a nyomára bukkanni, szölongatva és kiáltozva, de semmilyen választ vagy jelzést nem kaptunk. A továbbiakban minden tölem telhetőt megtettem, és az említett Szentendre városkából segítségül hívtam néhány embert, akik annak ellenére, hogy éjjel volt, megjelentek egy vízialkalmatossággal, és egész éjjel egészen reggelig a Duna mindkét partján keresték a tiszteletes urat, de nagy bánatunkra és sajnálatunkra nem bukkantak a nyomára. Ezt követően tegnap, 23-án a helybéliek közül újra embereket küldtünk ki, és hogy további információt és segítséget kapjunk, végül idejöttünk Budára, ahol azonnal Van Feffershoven generálishoz,⁵⁰⁹ e hely parancsnokához fordultam, és

⁵⁰⁵ A levél csak De Hoche pied másolatában maradt fenn, amelyet következő, 1711. június 5-i leveléhez csatolt mellékletként.

⁵⁰⁶ Fontaine, Pietro de la (mh. 1725), Jacob Colyer konstantinápolyi holland követ unokaöccse, 1709-ben a követség titkára vagy alkancellárja, 1718-ban a követ távolléte esetére kinevezett ügyvivő, 1725-ben titkár. (Vö. SCHUTTE, 1976. 309–310.)

⁵⁰⁷ Be(c)k(h)er, császári katonatiszt, akit a török elleni felszabadító harcokban való részvétele után az eszéki helyőrség parancsnokának neveztek ki. (Kelenik József, Hadtörténeti Intézet szíves közlése.)

⁵⁰⁸ A szatmári békét 1711. április 30-án kötötték meg, és a benne foglaltakat magyar részről május 1-jén, a Habsburg udvar részéről május 20-án erősítette meg Eleonóra császárné, aki férje, I. József április 17-i halála után régenskirálynévá lépett elő.

⁵⁰⁹ Pfeffershoven, Johann Ferdinand Freiherr von (mh. 1714), császári katonatiszt, ezredparancsnokként részt vett a török elleni felszabadító harcokban, többek között Belgrád 1688-as ostromában, az 1697-es zentai csatában már tábornok, kb. 1702-től haláláig szintén tábornoki rangban a budai császári helyőrség parancsnoka. (Kelenik József, Hadtörténeti Intézet szíves közlése.) – Egyéb szakirodalmi adatok: 1702-ben a budai haditanács elnöke (vö. NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal*. IX. Pest, 1862. 287); 1703-ban és 1709-ben a budai helyőrség parancsnoka (vö. *Archivum Rákóczián*um. IX. Budapest, 1883. 118., 677). – De Hoche pied 1711. június 5-én Belgrádból Fagel államtitkárhoz írt levelében megemlíti még a pesti helyőrség parancsnokának, Lavarel tábornoknak a nevét is. Ld. a 27. jegyzetet.

a segítségét kértem abban, hogy nevezett Van de Velde tiszteletest élve vagy holtan megtalálják. A parancsnok nagyon udvariasan mindent megígért, és embereinek azonnal parancsot adott, akik a mieink közül néhányan még mindig kint vannak a folyón. Egyre nyilvánvalóbb számunkra, és nagyon valószínűnek tűnik, hogy a jó Van de Velde tiszteletes alkalmatlan időben és helyen akart a Dunában fürödni vagy úszni, és a folyó nagy áramlása elragadta őt, így valószínűleg szerencsétlenül járt, és megfulladt, és ki tudja, milyen messze sodorta el a folyó. Mi addig maradunk még itt, míg az említett kiküldött emberek vissza nem jönnek, és közben állhatatosan minden tőlünk telhetőt elkövetünk, hogy valamilyen hírt kapjunk.

Ha holttestét megtalálják, gondoskodni fogok arról, hogy itt illőképpen eltemessék, mivel már minden reményemet elvesztettem, hogy élve találják meg.

Hogy e szerencsétlenség miatt milyen szomorú állapotban leledzem, azt Nagyságtok bölcs megítélésére bízom, tekintettel a súlyos veszteségre, amely ezen az úton ért, méghozzá egy egészen idegen országban, egy olyan ügyben, amelyet Nagyságtok figyelmembe ajánlottak. Imádkozom azért, hogy az Úristen mellettem álljon, és erős támaszom legyen.

Biztosat egyelőre nem tudok mondani afelől, hogy a férfi él-e vagy meghalt-e, de nem fogom elmulasztani, hogy következő levelemben a tényekről Nagyságtoknak kötelességem szerint jelentést tegyek, időközben pedig a bizonytalan helyzetben lelkiismeretem és kötelességem szerint megpróbálok minden tőlem telhetőt megtenni. Nevezett Johan van de Velde tiszteletest utunk alatt olyan férfinak ismertem meg, aki jó tulajdonságokkal rendelkezett, aki hitében és cselekedeteiben istenfélő, néha azonban szomorkás hangulatú volt, és búskomor gondolatokba merült, főleg amikor egyedül volt. Ha a tiszteletes urat nem találnák meg, akkor mindannyiunk jelenlétében jegyzéket veszünk fel mindarról, amit magával hozott puhabőr útizsákjában, amit azután a maga idején Nagyságtoknak tisztelettel megküldök majd.⁵¹⁰ Közben pedig kérem Nagyságtokat, hogy hátramaradt barátait a szerencsétlenségről megfelelőképpen tájékoztassák, illetve tegyék azt, amit még szükségesnek látnak.

A továbbiakban nézzék el nekem, ha az a benyomásuk, hogy levelem igen zavaros. Ennek az az oka, hogy a fenti valóban siralmas eset miatt nagyon zavarodott állapotban vagyok. Annál inkább kötelességemnek tartottam, hogy Nagyságtokat a lehető leggyorsabb úton kellőképpen tájékoztassam. Imádkozom az Úristenhez, hogy mindenkit kíméljen meg hasonló nehéz próbatételektől, és Nagyságtok személyét és a testületet is bőséges áldásában részesítse.

Maradok teljes tisztelettel

Nagyságtok alázatos és lekötelezett szolgája

J. de Hoheped

A magyarországi Budán, 1711. május 24-én.

NB. Szentendre városka Visegrád és Buda között fekszik, az utóbbitól körülbelül két mérföldnyire.

Lelőhelye: NA, ADLH, 101/I.

⁵¹⁰ Ld. a 4. sz. iratot.

3.
Belgrád, 1711. június 5.
Justinus Constantinus de Hohepied az igazgatótanácsnak

Aan de Heeren Directeuren van den Levandschen Handel etc.^a

Edele, Erntfeste, Wijse en Seer Voorsienige Heeren.

Mijn Heeren. Op den 24.e Meij ben ik genootsaekt geweest, U. Edele Agtb. uijt de stad Buda met veel confusie en alteratie te berigten, het droevigh voorval dewelke op den 22.^e daer tevooren bij het vlek St Andrea, de persoon van Domine Johan van de Velde God betert overgekomen is; waarvan in dese met respect de copie geincludeert gaat.

Moetende ik als nu met geen mind're leetweesen U. Edele Agtb. verder informeeren, dat ik nog drie agtereenvolgende dagen tot Buda voorn.^t mij hebbe opgehouden, en het geselschap van ons schip ook gepersuadeert hebbe, ten mijne gevalle aldaer soo lange mede te willen vertoeven, hebbende alle imaginable devoire en vleijt aengewend gehad, sonder moeyten of koste te spaeren, om mogelijk zijnde eenig narigt van onsen voorsz. heer Van de Velde te mogen bekomen, dan helaes alles is vrugteloos uijtgevallen, niet tegenstaende soowel door den heer commandant van Buda, als die van Pest veel volk neevens eenig van ons schip dien gantschen tijt sijn uijtgesonden geweest; en dat ik met vissersnetten ter plaetsen daer men vermeende het lichaam te vinden, in den Donauw hebbe laten vissen; soodat eijndelijk genootsaekt ben geweest, gantz ongetroost daervandaen te moeten vertrecken, hebbende ik voorts de voorsz. heeren commandanten gerecommandeert en versogt gehad, bij aldien na mijn vertrek het lichaam nog mogte gevonden werden, dat men aen deselve de begravinge mogte vergunnen, hetwelke haer Ed.^{le} mij in allen deelen hebben gelieven te beloven en toe te seggen, daertoe egter niet veel hoope overschied, want den Donauw soowel boven als onder in een continueele groote afstroming en beweeginge zijnde, werden de lichamen die daerinne komen te verongelucken in een korten tijt ver weg afgespoelt. Ik hebbe althans in dese alles gedaen, wat mij immers mogelijk is geweest, blijvende mij alleen de droefheijt daarvan over, van soo een goede en godvrugtigh man in diervoegen en op soo ongeluckige wijze verlooren te hebben, dog zijnde zulks de bepaelde en onveranderlijke wille des Almagtige, is men genootsaekt tot de vertroostinge sijn toevlugt te nemen.

't Is dan ontwijffelbaer dat sijn Eerwaerde verongelukt en dood is, welke tijdinge de gemeente van Smirna mede niet wijinig sal ontroeren, en die wel sullen wenschen dat U. Edele Agtb. soo goed willen weesen, om in een nieuwe ellectie van een ander leeraer te treden; zijnde het mij ook wel bewust, dat zulks weder merkelyk tot beswaernisse van U. Edele Agtb. cassa sal komen te strecken, dan wie kan teegens soo een droevigh geval, dat van den hemel geschikt is. De valeis, kleederen etc.^a van den overledene ben ik genootsaekt met mij naer Smirna te transporteeren, terwijl in dese quartieren gene bequame occasie gevonden werd, om deselve adroitura [!] naer Holland te kunnen senden; sullende aen U. Edele Agtb. de inventaris daarvan met respect laten toekomen, en die goederen naer mijn arrivement tot Smirna voorn.^t met de eerste scheepen naer het vaderland mede afsenden.

T'sedert hebben wij onse reijse tot hier toe voortgezet, niet sonder veel ongemacken en perijkel uijtgestaen te hebben, wel voornamentlijk op eene nagt dat wij door storm aen een onbewoond land met ons schip gedreeven waeren, als wanneer door een ander schip of vaertuijg met eenig gewapent volk geattacqueert sijn geweest, dan wij ons veel sterker bevindende, verlieten sij ons naer wijinig tegenweer; nu staen wij op morgen God believende

weder hiervandaen naer Constantinopolen, over de weg van Sophia, Philippopoli en Adrianopolen te vertrecken, in 't geselschap van den hasnadar of thesaurier van dese gouverneur Abdi Pascia, in hoope zijnde onse reijse sonder verd're ongemacken te sullen mogen voltrecken.

Den eersten visier is met een leeger naer men segt van 85000 man, heeden 17. dagen geleeden, van voor Adrianopolen opgebroocken, om voor eerst met den Konink van Sweeden te conjugeeren, en daernaer ijder besonder met een leeger te ageeren, zijnde het seggen, dat den eerste de Moscoviters sal gaen opsoecken, en dat den and're met 't corps van den generael Crassouw sal tragten te vereenigen, om in Poolen door te breeken, welke uijteijnde ons den tijt sal moeten openbaren, schijnende de gemoederen van dit Turks volk gantz niet wel tevreede te sijn, met dese geentameerde en begonnene oorlogh, en men is hier seer bedugt voor een nieuwe generale oproer van de melitie, wel voornamentlijk soo die in den beginnen tegen den vijand ongeluckigh mogte weesen; den Prince Ragotzkij bevind sig nu gerettireert op een vesting in Poolen, Borslo genaemt, dewelke hij in eijgendom gekogt heeft, voor eene somme van driemael hondertduisent duijsche guldens.

Ik blijve hiermede naer opdracht van mijn submitse dienste

Mijn Heeren

U. Edele Agtb. onderdanige en seer verpligten dinnaar

J. de Hochepped

Belgrade in Servie den 5.e Junij 1711

A levél fordítása:

A Levantei Kereskedelem stb. Igazgatótanácsának

Nemes, Tiszteletre Méltó, Bölcs és Igen Körültekintő Uraim!

Uraim! Május 24-én kénytelen voltam nagy zavarodottsággal és zaklatottsággal Buda városából jelenteni Nagyságtoknak Johan van de Velde tiszteletes sajnálatosan szomorú esetét, amely 22-én történt Szentendre városkánál. Az akkori levél másolatát ezúton juttatom el tisztelettel Önökhöz.

Most nem kevesebb szomorúsággal kell Nagyságtoknak hírt adnom arról, hogy még három egymást követő napon tartózkodtam az említett Budán, meggyőzve hajónk társaságát is, hogy a kedvemért hosszabbítsák meg otttartózkodásukat, és fáradtságot és pénzt nem kímélve minden tőlem telhetőt megtettem, hogy valamilyen hírhez jussak nevezett Van de Velde úr felől. Minden próbálkozás hiábavalónak bizonyult, pedig mind a budai, mind a pesti helyőrség parancsnokai rendelkezésünkre bocsátották embereiket, akik hajónk legénységének néhány tagjával együtt egész idő alatt kint voltak a folyón, én magam pedig halászhálókkal kerestettem a holttestet a Dunában azokon a helyeken, amelyekről azt mondták, hogy érdemes. Végül kénytelen voltam a legcsekélyebb vigasz nélkül továbbindulni, azt ajánlva az előbbi parancsnokoknak és arra kérve őket, hogy ha a holttestet távozásom után megtalálnák, temessék el, amit nemes uraimék minden tekintetben méltóztattak megígérni, de kevés a remény, mert a Duna mind a város felett, mind alatta nagyon gyors folyású, így a szerencsétlenül járt emberek holttestét rövid idő alatt messzire elsodorja. Én minden tőlem telhetőt megtettem az ügyben, de megmarad bennem a szomorúság, hogy egy ilyen jó és

istenfélő embert ilyen szerencsétlenül vesztettünk el, bár vannak bizonyos dolgok, amelyek a Mindenható akaratából megváltoztathatatlanok, és az ember vigaszért hozzá kell hogy forduljon.

Kétségtelen, hogy a tiszteletes úr szerencsétlenül járt vagy meghalt, és ez a hír a szmirnai közösséget is mélyen fogja érinteni, és bizonyára azt fogják kívánni, hogy Nagyságtok jelöljenek ki új lelkészt,⁵¹¹ bár tudatában vagyok, hogy ez Nagyságtok számára újabb, jelentős kiadásokkal fog járni. De hát ki tehet bármit is egy ilyen szomorú eset ellen, ami az ég rendelése? Az elhunyt útizsákját, ruháit stb. kénytelen voltam magammal szállítani Szmirnába, mivel ezen a vidéken nem volt megfelelő alkalom arra, hogy közvetlenül Hollandiába küldjük. Az elkészült leltárt tisztelettel eljuttatom majd Nagyságtoknak, és az ingóságokat Szmirnába érkezésem után az első hajók egyikével hazaküldöm.

Időközben nem kevés kellemetlenséget és nehézséget kiállva folytattuk utunkat idáig, ami főleg arra vonatkozik, hogy egyik éjjel, amikor a vihar hajónkat lakatlan földre sodorta, egy másik hajó vagy szállítóeszköz támadott meg minket, amelyen néhány felfegyverzett ember volt, de mivel úgy gondolták, hogy mi sokkal erősebbek vagyunk, csekély ellenállást tanúsítva otthagytak minket. Innen holnap, ha Isten is úgy akarja, újra útnak indulunk Konstantinápolyba a Szófia, Philippopoli⁵¹² és Drinápoly⁵¹³ felé vezető úton a terület kormányzója, Abdi pasa⁵¹⁴ hasznadárjának vagy kincstárnokának társaságában. Reméljük, hogy utunk újabb kellemetlenségek nélkül zajlik majd le.

A hírek szerint a fővezér⁵¹⁵ 17 nappal ezelőtt egy 85.000 fős sereggel elindult Drinápoly elől, hogy először a svéd királyhoz⁵¹⁶ csatlakozzon, hogy azután különváljanak, mondván, az egyik az oroszokat fogja megkeresni, a másik pedig Crassouw generális⁵¹⁷ hadtestével próbál meg majd egyesülni, hogy betörjenek Lengyelországba. Az idő mutatja majd meg, hogy mi lesz ebből, de úgy tűnik, az itteni törökök nem igazán örülnek ennek a megkezdett háborúnak, és attól félnek, hogy a katonák között újra általános felkelés fog kitörni, főleg akkor, ha az ellenséggel folytatott harcok kezdetben sikertelenek lennének. Ragotzký fejedelem visszavonult egy Broszló nevű lengyelországi erődbe, amelyet háromszázezer német forintért vásárolt meg.⁵¹⁸

Ezennel is alázatos szolgálatomat ajánlva, maradok

Nagyságtok alázatos és igen lekötelezett szolgálója

J. de Hocchepied

A szerbiai Belgrádban, 1711. június 5-én.

Lelőhelye: NA, ADLH, 101/I.

⁵¹¹ Mint a bevezetőben említettük, az igazgatótanács 1711. december 7-én nevezte ki az új lelkészt Theodorus van der Vecht személyében.

⁵¹² Ma: Plovdiv, BG

⁵¹³ Ma: Edirne, TR

⁵¹⁴ Szilahtár Ali pasa, 1706-tól nagyvezír

⁵¹⁵ Baltadzsí Mehmed pasa, a török hadsereg főparancsnoka

⁵¹⁶ XII. Károly (1682–1718), 1697-től svéd király

⁵¹⁷ Krassow, Ernst Detlof von (1660–1714), porosz származású, svéd szolgálatban álló tábornok

⁵¹⁸ De Hocchepied rosszul értesült. A lengyelországi *Jaraszlót* (Jarosław) II. Rákóczi Ferenc számára még 1707-ben vásárolta meg XIV. Lajos francia király. (Vö. KÖPECZI Béla: *A bujdosó Rákóczi*. Budapest, 1999. 136.) – De Hocchepied 1711. június 5-én Belgrádból Fagel államtitkárhoz írt leveléből (ld. a 27. jegyzetet) az is kiderül, hogy az információ Szilahtár Ali pasától származott.

4.
Konstantinápoly, 1711. augusztus 8.
A Johannes van de Velde hagyatékáról készült leltár

Inventaris,

ende beschryvinge van de contanten, penningen, klenodien, klederen als anders nagelaten en metter dood ontruijmt bij wijlen d'Eerwaarde welgeleerde heer Johan van de Velde gedestineerde predikant voor de gereformeerde christelijke gemeente te Smirna den 22.e Mey deses lopende jaars 1711 op of voor een onbewoond eyland by St Andrea in den Donauw gelegen verongelukt, alles volgens het op en aangeven van de heer Justinus Baron de Hohepied ende beschreven door mij Guglielmo Theyls cancellier van Sijn Excellentie Mijn heer de Grave Colijer Ambassadeur van den Staat, der Vereenigde Nederlanden aan het Ottomannische Hoff invougen als volgt

tien goude pistolen
een dubbelde goude ducaet
een goude hoepringh
twee silvere ducats
een orologie met een silvere cas
een silver lepel
een paar silvere gespen
een silvere tandesloker etc.^a
een mes ende vork
een snuiftabax doosken
een scheer mes en een schaar
een kopere vergulde deegen met zijn portefe
 klederen etc.^a
twee swart lakense zokken
een swarte kamisool van calamink
een swarte broek van deselve stof
een leere brouk
een surtout van bruyn laken
een borstrok van calamink met silvere knopjes
een japonse rock
ses hembden
vier witte neusdoeken
ses dasjes
twee paar lubben
twee servetten
dry paar koussen
een paar detto nieuw
een swarte swagtel
een swarte das
een roode slaapmuts
dry paar handschoenen
twee beffen
een paar koussebanden
een paar schoenen

een hoed en een paruyk
een bond elken met geschreven predikationen
een kleyne Bijbel in 16°
een Catechismus benevens twee andere kleyne bouxkens
twee sleutels
een slappe leeren valais

Aldus beschreven ende geannoteert in 't hoff en bijwesen van hoogged.^{te} Zijne Excellentie ten overstaan van d'Eerwaarde heer Predikant Petrus Harenc ende de heer secretaris Pietro de la Fontaine als getuijgen hiertoe versogt ende gebeden die dit instrument ter cancellaria berustende benevens mij cancellier met eygen handen hebben ondertekent, heden den 8. Augusty Anno 1711, in Pera di Constantinopolen

quod attestor Gug.^{mo} Theyls cancell.^r

Wij Jacobus Colÿer Grave van het Roomsche Keyserrijk ende in Hungarien etc.^a Ambassadeur van den Staat der Vereenigde Nederlanden aan het Ottomannische Hoff doen konde eenen ÿgelijken die het behoord certificerende voor de waarheyt dat Gug.^{mo} Theyls onsen cancellier is, ende dat aan alle actens door hem invougen als boven onderschreven sodanig geloof gegeven ende toegestaan werd als publijke instrumenten competeren, des t' oirkonden desen gegeven onder het zeegel onser Gravelijke wapenen ende eygen signature in onsen hove te Pera van Constant.^{en} den 15. Augusty. Anno 1711.

Was getekent

J. Colÿer,

L.S.

Copÿe getrokken na de copÿe authenticq van den cancellier van Sijn Excell.^{tie} Den Grave Colÿer geextraheert en gecollationeerd door mÿn ondergeschrevene accorderende met voorsz. copÿe gedaan tot Smirna den 6. november 1711

Jean Chapman cancellier

Daniel Jean de Hohepied Baron en Magnaat van het Koninkrijk Hungarien, Consul van de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, van Anatolia, Metelin en Scio residerende tot Smirna doen konden aan eenen ÿgelijken die het behoord certificerende voor de waarheyd dat Jean Chapman hiervoren gemeld onsen cancellier is, en dat aan alle instrumenten door hem in de voorsz. qualiteyt ondergeschreven sodanig geloof werd gegeven en toegestaan als publyke actens competeren des t'oirkonden desen gegeven onder 't zeegel van hoogstgemelten Staat in dese gewesten gebruykelyk en met onse gewone signature bevestigt in 't consulaire logiement tot Smirna den 6. november 1711

D. J. De Hohepied
1711

A leltár fordítása:

Leltár

és jegyzék azokról a pénzekről, érmékről, értéktárgyakról, ruhákról, amelyek a folyó, 1711. év május 22-én a Szentendrénél található dunai lakatlan szigeten vagy az előtt szerencsétlenül járt néhai Johan van de Velde tudós tiszteletes úr, a szmirnai református keresztyén egyház-község kinevezett lelkesze után maradtak hátra, amelyek mindegyikét a Justinus de Hoche pied báró úr által megadottak alapján én, Willem Theyls,⁵¹⁹ Colyer gróf úr Öexcellenciája, az Egyesült Holland Köztársaság Török Portához kiküldött követének kancellárja írtam le az alábbiak szerint:

tíz arany pénzérme⁵²⁰
egy két guldenes aranydukát
egy arany karikagyűrű
két ezüstdukát
ezüstóra
egy ezüstkanál
egy pár ezüstcsat
egy ezüst fogvájó stb.
egy kés és egy villa
egy tubákos szelence
egy borotva és egy olló
egy aranyozott réztőr markolatszíjjal
ruhák stb.
két fekete posztóból készült zokni
egy fekete, egy oldalon fényezett szövetből készült mellény
egy ugyanabból az anyagból készült fekete nadrág
egy bőrnadrág
egy barna posztóköpeny
egy darab egy oldalon fényezett szövetből készült felsőruha ezüstgombokkal kirakva
egy tarka pamut felsőruha
hat ing
négy fehér zsebkendő
hat kisméretű nyaksál
két pár gallér
két asztalkendő
három pár térdharisnya
egy pár új térdharisnya
egy fekete fásli
egy fekete táska
egy vörös hálósipka
három pár kesztyű
két papi gallér
egy pár harisnyakötő
egy pár cipő
egy kalap és egy paróka

⁵¹⁹ Theyls, Willem (1639/40–1725), 1669 és 1714 között a konstantinápolyi holland követség titkára. (Vö. SCHUTTE, 1976. 318.)

⁵²⁰ A holland eredetiben szereplő „pistool” három ezüstdukátot ért.

egy köteg papír, teleírva prédikációkkal
egy kicsi 16-rét Biblia
egy katekizmus, valamint két kis könyv
két kulcs
egy puhabőrből készült útizsák

A fentiek leírtak és feljegyeztek fent említett Őexcellenciája rezidenciáján és jelenlétében, valamint Petrus Harenc⁵²¹ tiszteletes úr és Pietro de la Fontaine titkár úr jelenlétében, akik mint felkért tanúk, ezt a kancellária irattárában elhelyezendő okiratot rajtam, a kancelláron kívül, saját kezűleg írták alá ma, 1711. augusztus 8-án, a konstantinápolyi Perában.

Az irat hitelül: Willem Theyls kancellár

Mi Jacobus Colyer, a Német-római Birodalom és Magyarország grófja stb., az Egyesült Holland Köztársaságnak a Török Portához kiküldött követe, tudtára adjuk mindazoknak, akiket illet, és tanúsítjuk, hogy Willem Theyls a mi kancellárunk, és valamennyi általa aláírt okirat, így a fenti is, közokiratnak minősül, amelynek hitelül jelen okiratot ellátjuk grófi címerünkkel és saját kezű aláírásunkkal. A konstantinápolyi Perában, 1711. augusztus 15-én.

Aláírta:

J. Colyer

P.H.

A Colyer gróf Őexcellenciájának kancellárja által készült hiteles másolatról készült másolat. Az előbbi másolatról alulírott kivonatot készítettem, majd azt az említett másolattal egybevettem, és ezennel jóváhagyom. Szmirna, 1711. november 6.

Jean Chapman kancellár⁵²²

Daniel Jean de Hochepied, a Magyar Királyság bárója és mágnása, az Egyesült Holland Köztársaság Nagyhatalmú Parlamentjének,⁵²³ Anatóliának, Metelinnek⁵²⁴ és Scionak⁵²⁵ Szmirnában székelő konzulja, tudtára adjuk mindazoknak, akiket illet, és tanúsítjuk, hogy nevezett Jean Chapman a mi kancellárunk, és valamennyi általa, jelzett minőségében aláírt okirat közokiratnak minősül, amelynek hitelül jelen okiratot ellátjuk a fent említett állam e vidéken használatos pecsétjével és saját rendes pecsétünkkel szmirnai konzuli rezidenciánkon, 1711. november 6-án.

D. J. De Hochepied
1711⁵²⁶

Lelőhelye: NA, ADLH, 130/II.

⁵²¹ Harenc, Pierre (1682/3–1754), leideni teológiai tanulmányok után 1710 szeptemberétől 1719-ig konstantinápolyi holland lelkész. 1723 októberétől a Sas-van-Gent-i vallon egyházközség lelkésze. (Vö. SCHUTTE, 1976. 279.) – Érdekes egybeesés, hogy Harencet Konstantinápoly után ugyanoda hívták meg lelkésznek, ahol Johannes van de Velde testvére, Elias van de Velde lakott.

⁵²² 1705-től 1713-ig a szmirnai konzulátus titkára, 1715-ben halt meg. (Vö. SCHUTTE, 1976. 341.)

⁵²³ A holland eredetiben szereplő „Hoog Mogende Heren” (nagyhatalmú urak) kifejezés a Staten-Generaal korabeli titulusa, illetve elnevezése.

⁵²⁴ Az ókori Leszbosz szigete; ma: Lészvosz, GR

⁵²⁵ Az ókori Khiosz szigete; ma: Hiosz, GR

⁵²⁶ A leltár De Hochepied 1711. december 20-i levelének (7. sz. irat) melléklete.

5.

Amszterdam, 1711. október 27.

Elias van de Velde felveszi a testvére elveszett könyveiért járó összeget

Ik ondergeschreven bekenne ontfangen te hebben uyt handen van de Heren Directeuren van den Levantsen Handel en navigatie in de Middellantse Zee, de somma van elfhondert sesenseventigh guldens, en sulx uyt kragt van de geannexeerde testamenten door mÿn broeder Domine Johannes van den Velden ten mÿnen faeure gepasseert profluerende gem. penningen uyt f 1200,- door genoemde Heren Directeuren doen versekeren op 2 kisten met boeken gaande voor reek. van gedagte mÿn broeder zalig.^f geladen in 't schip de Barcelona Galeÿ Cap.ⁿ Jan van Tongeren van hier na Livorno welk schip door de Franse commissievaarders in zee is verovert. Actum in Amst.^m 27 Octob. 1711.

E. v. Velden, den 27 october 1711

Az irat hátoldalán: Polis, testament, en betaling van f 1200,- doen versekeren op 2 kisten boeken van Domine Johannes van de Velden Zaliger

Az irat fordítása:

Alulírott elismerem, hogy a Levantei Kereskedelem és a Földközi-tengeri Hajózás Igazgatótanácsától felvettem egyezeregyszázhetvenhat guldent, amely engem testvérem, Johannes van den Velden tiszteletes mellékelt, saját kezűleg hitelesített végrendelete alapján illet meg, amelyben kedvezményezettként jelöl meg. Az előbbi összeg abból az 1200,- guldenből származik, amely összegre nevezett igazgatótanács említett megboldogult fivérem két ládányi könyvét az ő költségére biztosította, amelyeket a Jan van Tongeren kapitány irányítása alatt Livornóba tartó Barcelona nevű evezőshajóra raktak, majd utóbb francia kalózok ragadtak magukhoz a tengeren. Készült Amszterdamban, 1711. október 27-én.

E. v. Velden, 1711. október 27.

Az irat hátoldalán: Biztosítás, végrendelet és a néhai Johannes van de Velden tiszteletes 2 ládányi könyve 1200,- guldenes biztosítási értékének kifizetése

Lelőhelye: NA, ADLH, 239/I.

6.

Szmirna, 1711. december 11.

Justinus Constantinus de Hoche pied az igazgatótanácsnak

Aen de Heeren Directeuren van den Levandschen Handel etc.^a

Edele, Erntfeste, Wijse en Seer Voorsienige Heeren.

Mijn Heeren. Kort naer mijne aankomste hier ter plaetse dat Gode zij dank niet tegenstaende naer een seer moeilijcke reijse te hebben uijtgestaen, op den 28.^e Augusti laestleeden, in volkomene welweesen geweest is, heb ik mij met onderdanig respect de eere gegeven, met mijne gediensstige laeste in dato 15.^e september daeraen volgende, aen U. Edele Agtbare daervan de vereijtschte communicatie te geeven.

T'sedert heeft mijn H.^r Vader goedgevonden, in eene generale vergaderinge van alle de kooplieden van onse natie hier ter plaetse residerende, innegevolge de commissie waarmede haer Hoog Mogende door U. Edele Agtb. favorable voorsorgen ende recommandatie, mij hebben gelieven te begunstigen, ten eijnde omme de opkomende saecken van den Staet en commercierende onderdanen van deselve, met en benevens, ook in absentie van mijn vader in dese quartieren waer te nemen, mijn persoon aen alle deselve met de lecture van de voorsz. commissie voor te houden, ende bij haer te introduceren; als wanneer ik ook niet gemankeert hebbe, den brieff waarmede U. Edele Agtb. op mijn gedaen versoeck, aen de heeren consul, thesaurier en assessooen mitsgaders kooplieden van de Nederlandsche natie geadresseert, mij hebben gelieven te accompagneeren, over te leveren, waerop ik door haer in 't genarael in mijn voorsz. qualijt gefeliciteert ben geworden.

Hiernevens sullen U. Edele Agtb. ingeslooten vinden, een inventaris van de naergelatene en bij mij gevonde goederen en contanten van den Domine Johannes van de Velde Zal.^r gedestineerde en beroepene predikant tot Smirna, die ik in Constantinopolen ter Nederlandsche Cancellarije aldaer hebbe dienstig gevonden te laten opmaecken, alle welke voorn. goederen vooralsnog onder mij sijn berustende, ende terwijl gene van sijne vrienden en geregtigte erfgenamen bij mij bekend sijn, ende dat sijn Eerwaerde van U. Edele Agtb. Collegie dependende is geweest, soo heb ik mij verplicht geoordeelt om mij verder diensaengaende aen U. Edele Agtb. te adresseeren, met versoeck hare ord'res daeromtrent mij te willen laten toekomen, om daernaer mij te kunnen reguleeren.

Voorts sal ick met de naestkomende gelegentheijt, ook de vrijheijt nemen, U. Edele Agtb. insgelijks toe te senden een specifice reeckeningh van de onkosten van sijne reijse, en welke penninge ik daerteegens van sijn Eerw.^{de} in Holland zijnde ontfangen hebben; dien goeden man is in allen deelen ongelukkig geweest, want ik hebbe ook naermaels met leetwesen vernomen, dat sijne biblioteecq en verd're agtergelatene goederen, meubelen etc.^a op het schip de Barcelona galeij van den capiteijn Jan van Tongeren soude weesen afgelaeden, die naer Livorno gaende door de vijandlijke capers is genomen, daervan U. Edele Agtb. weder ten deelen de schaede sullen moeten supporteeren, zijnde God de Heere gebeden, hetselve in and're occasie dubbelt aen deselve te willen recomperceeren, ende hare personen, familien en collegie niet alleen in het aenstaende nieuwe jaer, maer nog veele and're naervolgende met sijne rijke zeegeninge te willen agtervolgen, met gediensstig versoeck dat ik bij continuatie van U. Edele Agtb. welwillentheijt mogen komen te jouisseeren.

Ik blijve hiermede met alle respectueuse agtinge

Mijn Heeren

U. Edele Agtb. seer ootmoedige en verplichtsten dinaer

J. de Hohepied

Smirna, den 20.e December 1711

A levél hátoldalán: Smirne, 20 Decemb. 1711. Beantw.^d 21 octob. 1712

A levél fordítása:

A Levantei Kereskedelem stb. Igazgatótanácsának

Nemes, Tiszteletre Méltó, Bölcs és Igen Körültekintő Uraim!

Uraim! Nem sokkal augusztus 28-a után, amikor is Istennek hála, egy igen nehéz út után teljes épségben jöttem meg, Nagyságtokat ideérkezésemről szeptember 15-én alázatos tisztelettel és kötelességemet szolgálatkészen teljesítve illően tudattam.

Azóta apámuram úgy látta jónak, hogy – azon megbízás alapján, amellyel Nagyságtok jótékony gondoskodása és ajánlása alapján a Nagyhatalmú Urak⁵²⁷ abban a kegyben méltóztattak részesíteni, hogy az állam és kereskedő alattvalóinak napirendre kerülő ügyeit ezen a vidéken apámmal együtt, annak távollétében pedig magam láthatom el⁵²⁸ – egy általános gyűlésen, amelyen az itt székelő, nemzetünkbeli való kereskedők vettek részt,⁵²⁹ személyemet az előbb említett megbízás felolvasásával előtérbe állítja és bemutatja. Amikor pedig annak a levélnek az átnyújtásával sem vallottam szégyent, amelyet Nagyságtok kérésére a konzul, a kincstárnok és az ülnök uraknak,⁵³⁰ valamint a holland kereskedőknek méltóztattak írni, fenti tisztségemhez mindenki gratulált.

Mellékelten megküldöm Nagyságtoknak a megboldogult Johannes van de Velde tiszteletes, Szmirnába kinevezett és meghívott lelkész hátrahagyott és nálam levő javairól, pénzeiről szóló leltárt,⁵³¹ amelyet célszerűnek tartottam Konstantinápolyban, a holland kancellárián elkészíttetni. Mivel egyelőre még valamennyi jelzett tárgy nálam van, és nem ismerem barátait és jogos örököseit, és tekintettel arra, hogy a tiszteletes úr Nagyságtok testületétől függött, úgy ítélt meg, az a kötelességem, hogy az ügyben Nagyságtokhoz forduljak azzal a kéréssel, hogy közöljék velem utasításukat, hogy ahhoz tarthassam magam.

Ezenkívül az első adandó alkalommal bátorkodom Nagyságtoknak megküldeni a tiszteletes úr útjával kapcsolatos költségeknek és annak az összegnek a kimutatását, amelyet ezek fedezésére tőle még Hollandiában kaptam. Ennek a szegény embernek semmiben sem volt szerencséje, mivel mint utóbb sajnálattal értesültem róla, könyvtárát és egyéb hátrahagyott javait, bútorait stb., amelyeket állítólag Jan van Tongeren kapitány Barcelona nevű Livornóba tartó evezőshajója szállított, ellenséges kalózok elragadták, amiből részint Nagyságtoknak is kára származik majd.⁵³² Imádkozom az Úristenhez, hogy káruk egy más alkalommal kétszeresen megtérüljön, és hogy maguknak, családjuknak és testületüknek nemcsak az eljövendő évben, hanem még sok azután következő évben is bőséges áldásban legyen részükhöz, szolgálatkészen kérve Nagyságtokat, hogy továbbra is élvezhessem jóakarataikat.

⁵²⁷ Ld. a 72. jegyzetet.

⁵²⁸ Utalás a Staten-Generaal 1710. május 5-i határozatára, amellyel az ifjabb De Hoche pied-t felhatalmazta arra, hogy apjával együtt, illetve annak távollétében maga intézhesse a konzulátus ügyeit. (Vö. SCHUTTE, 1976. 335.)

⁵²⁹ A konzulnak diplomáciai feladatain kívül okiratkiadási és igazságszolgáltatási jogai is voltak. A konzul és a Szmirnában székelő kereskedők rendszeresen összejöttek a folyó ügyek megtárgyalására. (Vö. HEERINGA, 1917. 302.)

⁵³⁰ A kincstárnokot és az ülnököket az igazgatótanács nevezte ki, és feladatuk többek között az volt, hogy éberen őrkdjenek a szmirnai kikötőbe beérkező holland hajók szállítmányai után esedékes illetékek behajtásán, amire a Staten-Generaal 1676-os határozata értelmében valamennyi érdekeltnek, így a holland kereskedőknek is esküt kellett tennie. (HEERINGA, 1917. 208–217.)

⁵³¹ Ld. a 4. sz. iratot.

⁵³² Ld. az 5. sz. iratot.

Ezennel maradok tisztelettéljes megbecsüléssel

Nagyságtok igen alázatos és felettébb lekötelezett szolgálója

J. de Hocchepied

Szmirna, 1711. december 20.

A levél hátoldalán: Szmirna, 1711. december 20. Választ kapott: 1712. október 21.

Lelőhelye: NA, ADLH, 130/II.

7.

Szmirna, 1712. április 12.

**Justinus Constantinus de Hocchepied kérvénye
Johannes van de Velde útiköltségének megtérítése tárgyában**

Den ondergeschrevene hebbende met communicatie van de Heeren Directeuren van de Levandschen Handel ende Navigatie in de Middellandsche Zee residerende tot Amsterdam, in 't begin van 't voorleedene jaar met hem uijt Holland op reyse herwaards aan medegenomen den beroepene predikant Dominus Johan van de Velde Zal.^r ende daarbevorens met deselve geaccordeerd eene somme van guldens 700 omme daarvoor alle sijne te doene reyskosten tot sijn arrivement hier ter plaatse te defroyeeren, en zynde dat van Sijn Eerwaarde Zal.^r voor ons vertrek van Amsterdam op die reeckeninge niet meerder is ontfangen als f 350 met mondelinge ordre en schikkinge van de welgem. Heeren Directeuren omme de resterende f 350 alhier uijt de kassa der Directie te vinden, ende mitsdien den voorn. D.^{nus} Johan van de Velde Zal.^r naardat de reyse met alle voorspoet tot niet verre van de stad Buda of Offen in Hungariën gelegen hadden vervorderd, aldaar op een seer ongelukkige wijze in de rivier den Donauw vermist is geworden, ende zulks wel voor de tweederde van de wegh gerekend zijnde, mitsgaders dat den ondergeschreven tot Buda voorn.^t genoodsaakt is geweest veele kosten te supporteren, om het lighaam van den meergen. Dominus Van de Velde in den Donauw op te zoeken waartoe een partij van soldaten uijt 't garnisoen van Buda drie agtereenvolgende dagen diensaangaande vrugteloos geemployeert sijn geworden, wenschte den ondergeschrevene als nu uijt de voorsz. kassa der Directie hier ter plaatse van alle hetselve gededomageert te mogen werden sullende sig contenteren met 't restant van de voorsz. f 700 ÷ zijnde f 350 ÷. Niet twijfelende of zulks sal volkomentlijk met de intentie en goedvinden van de Heeren Directeuren van den Levandschen Handel komen te quadren.

Smirna, den 12.e Aprill 1712

Was getekent

J. De Hocchepied

Az irat fordítása:

Alulírottat az amszterdami székhelyű Levantei Kereskedelem és a Földközi-tengeri Hajózás Igazgatótanácsa a múlt év elején arra kérte fel, hogy Hollandiából hozzam magammal a megboldogult Johan van de Velde Szmirnába meghívott tiszteletest, és indulás előtt az idáig tartó út valamennyi vele kapcsolatban felmerülő költségére 700 guldent hagyott jóvá. Tekintettel arra, hogy az időközben elhunyt tiszteletes úrtól Amszterdamból való elindulásunk előtt csak 350 guldent kaptam, kiegészítve a már említett igazgatótanács azon szóbeli utasításával és rendelkezésével, hogy a fennmaradó 350 guldent az igazgatótanács itteni pénztárából fogom megkapni, másrészt arra, hogy nevezett néhai Johan van de Velde tiszteletes az addig sikeresen megtett út után csak a magyarországi Buda (vagy másképp Ofen) közelébe jutott el, mivel ott nagy szerencsétlenségére eltűnt a Dunában, valamint arra, hogy az összeget az út kétharmadára szánták, és alulírott Budán a többször említett Van de Velde tiszteletes holttestének kerestetésével kapcsolatban sok költséget voltam kénytelen magamra vállalni, mivel a budai helyőrség néhány katonáját kellett három egymást követő napon felfogadnom, akik a holttestet hasztalanul keresték, alulírott kérem az igazgatótanácsot, hogy tegye lehetővé számomra az igazgatótanács említett itteni pénztárából a fenti 700 guldenből hátralevő összeg, azaz 350 gulden felvételét. Nem kételkedem abban, hogy a fentiek a Levantei Kereskedelem Igazgatótanácsának teljes jószándékával és jóváhagyásával fognak találkozni.

Szmirna, 1712. április 12.

Aláírta:

J. De Hochepped

Lelőhelye: NA, ADLH, 131/II.

Báró Szentiványi József verse az 1757. évi nagykárolyi farsangról (Adalék Janus Pannonius XVIII. századi ismeretéhez)

A XVIII. században a társadalom iskolázott rétegeiben szokásos, közhelyekből építkező köszöntők, lakodalmi és halottas versek a barokk poézis szókép-készletét variálták. A mindennapiságot, a valóságot általában hiába keressük e művekben. A mitológiai és más sablonok alkalmazásából, azok rafinált variálásából valódi mondanivaló hiányában többnyire legfeljebb csak érdekessé, nem művészié váltak e költemények. A Gyöngyösi István modorában moralizáló és oktató versekben a pásztorok, parasztok, nemesi udvarházak lakói idillikus, mitológiai öltözetet viselnek. A század közepe után a magyar verselés megújítóinál, Kalmár Györgynél, Faludi Ferencnél vált a mindennapiság hangsúlyossá.

Szentiványi József,⁵³³ a Károlyi család támogatója, 1757-ben szokásos témát verselt meg: *Lusus poetici* címmel a nagykárolyi farsangot. A vers bevezetése és a nyomda feltüntetése arra utal, hogy nyomdakész, sajtó alá szánt kéziratához jutottunk hozzá,⁵³⁴ nyomtatott példányt azonban nem találtunk. Versének végső megformálását a szerző Károlyi Antal és Harruckern Jozefa 1757. június 13-án Gyulán megtartott esküvője után végezte el. Magáról az esküvőről, illetve a fiatal pár Nagykarolyba érkezése alkalmából rendezett tűzijátékról, színelőadásról és táncmulatságról Hueber Antal kapisztránus szerzetes naplójából tudunk. Az örömapa, Károlyi Ferenc tábornok is vígan járta a táncot. Az ünneplők és a szolgaszemélyzet száma jóval ezer felett volt.⁵³⁵

Figyelmet érdemel a költemény néhány részlete (pl. a táncok, a tányérok leírása), az öntudatos bevezető, továbbá a szerző két, Károlyi Ferenc grófhhoz 1743-ban írott levele.⁵³⁶ (A levelek ezen részleteit alább szintén közöljük.) Egyikben Janus Pannoniusnak tulajdonított verssorokat idéz, Titus Vespasianus Strozza Janusnak címzett versének elejét. Nem tudjuk, milyen alapon tulajdonítja Johannes Rakacinushoz címzett Janus-műnek az idézett verssorokat.⁵³⁷ Ugyancsak Janus Pannonius tekintélyével érvel a *Lusus poetici*hez írt bevezetésben. „Az étel, ital és tánc mindennapi állapotá”-nak megverselése miatt várható támadásokat igyekezett elhárítani, Ovidiusra és Janus Pannoniusra hivatkozott, előbbinek a bolháról szóló „hosszú és gyönyörű elégiá”-jára, utóbbinak „egy szarvasrúl és egy vadkanrúl való felettéb szép” elégiájára.⁵³⁸ Közben idézi a maga elsőségét hangsúlyozó Janus Pannonius sírversét, Erasmust, és név nélkül egy deák poéta két sorát. Az utóbbit (Emendaturus...) vagy

⁵³³ Valószínűleg Szentiványi János ungi főispán fia.

⁵³⁴ MOL P 1612, Károlyi család levéltára, Vegyes iratok, 3. csomó, ff. 35-48. (A vers elejéről korábbi állapotot megőrző fogalmazvány ugyanitt: ff. 67-68.)

⁵³⁵ Vö. ÉBLE Gábor: *A Nagy-Károlyi Gróf Károlyi család leszármazása*. Budapest, 1913. 49.

⁵³⁶ A levelek címzettje Károlyi Ferenc és fia, Károlyi Antal. Magyar Országos Levéltár, P 398, Károlyi család levéltára, Missiles, nr. 70573-70660. 1722-1760. A szöbáhozott két levél: nr. 70615-70616.

⁵³⁷ Az idézett verssorok Titus Vespasianus Strozza Janus Pannoniushoz írt leveléből származnak. (Eleg. II. 5.) Mayer Gyula szíves közlése. Az említett Racacinus halálára Janus Pannonius elégiát írt (I. 15). A Szentiványi által idézett verssorok szerepelnek Zsámboki János 1569. évi kiadásában (f. XXr). A harmadik sorban *Dicitur absentis* áll Szentiványinál, Zsámbokinál pedig *Absentis fertur*. A Zsámbokinál álló 4-5. sorok kimaradtak Szentiványinál. Bár új lapon kezdődik Zsámbokinál a vers szövege (címe az előző lap alján áll), de nem új füzetben, ez a tény és az említett variáns kizárja azt, hogy csonka Zsámboki-kiadást használt Szentiványi.

⁵³⁸ Janus Pannonius: *Poemata*. I-II. (Ed. Samuel TELEKI, Alexander KOVÁSNAY.) Traiecti ad Rhenum, 1784. I. 5.

közvetlenül formálta át Ovidiusból,⁵³⁹ vagy valamiféle közvetítéssel jutott hozzá. További kutatással esetleg összefüggésbe hozható lesz Szentiványi József Janus Pannonius-emlegetése, a Károlyiak piaristákat támogatása és a piarista Conradi Norbert 1754. évi Janus-kiadása.

⁵³⁹ *Tristia*, I. 7. 39-40.

[Szentiványi József.]

Lusus Poetici

azaz

Károly Várában el mult Farsángi napokon,
nevezett Vár Uranak különös örömevel Szamosan öszve gyűlt
Meltóságok és Uri Rendek, multságának, vigasságának es jo kedvének
versekben valo foglaltatasa.

Nyomtatot Karolyban etc.

Kegyes olvasó.

Minémeő nagy észel, nagy bölcsességgel fel ékesítette az természet nagy hirü Cicerot, arrul nagy böcsre méltó könyvei tesznek elegendő bizonságot, kinek is valamint minden szavai, minden tiszteletet érdemlenek, ugy általam ezen mondása is nagyra becsültetik, *si convenit ut coronemus fontes unde aqvas haurimus, tanto magis convenit ut colamus Amicos qvorum beneficiis et utimur et fruimur*; kinekis bölcs mondasat mind tárgyul, mind Parsul vévén, mivel nagy Méltóságha Lovasság Generalissa, Groff Károlyi Ferencz Uram eő Excellentiaja (Tit) különös kegyességgel, kisdedségemtül fogvást mind eddig szüntelen hozzám jarulni méltoztatot, és annak nem csonkulasát, hanem gyarapétását világosan tapasztalom, nem lévén mas modom hozzám valo kegyes indulattyának meg hálálásában alkalmaztatom vékony tehetségemet Virgiliusnak ezen szép, mély tudományu verséhez

Semper honos nomenque Tuum Laudesque manebant.

Ezen okbul az eő Excellentiaja nagy nevének tiszteleti, az mint meg gyökeresedet az szivemben, azt semmi más ki nem irhattya, csak egyedül az halál, de annak is annyi hatalmot egy átallyában nem engedek, mert eő Excellentiajanak fel szentelt hivségemet be viszem az koporsomban, hogy velem edgyüt el temetetvén, minek utánna bünös testem porrá válik, akkor is annak hamvai közöt el rejtve ne maradjon.

Nevezet meg becsülhetetlen Drágha nagy Méltóságon az őszel az nyavalya, valoban nagy erőt vévén, annak életet és előbbeni egésségének meg téresét, csupan a Feő orvos mindenható erejenek tulajdonitom; ki is szent kegyelmét, mind eő Excellentiajára, mind Pestrül ki hozatot orvosra terjesztvén, az Betegnek erőt az Gyogyitonak annyi malasztot nyujtot, hogy az orvosságoknak Zsikerét[!] és hasznát, szemlátomást nagy vigasztalásunknak tapasztaltuk.

Meg térvén eő Excellentiaja el lankat tagjainak lassan lassan az ereje, mivel annál nagyob gyönyörúsége nem lehet mintha Házánál jo Baratyait tisztelheti, az Szerencsés fatum el mult egész Farságon, valóban kegyes és gondviselő szemmel tekintet Károlyi Várára, mert reménsége felet Kedves Attyafiai, és Jo akaroi, számosan eöszve gyültek és az multságára rendelt utolso napokat is, eő Excellentiaja különös vigasztalásával felesen itten töltötték.

Nevelte örömet Méltóságos Groff Obester Fianak el érkezése, kit is mind az Méltóságos Gazda, mind az egész vendégek, mind azért, hogy magában Drágha Gyönyörű Iffiu Ur, kiben tudni illik azon Feő Erkölcsök mellyek oly nagyra menendő, es fiatal esztendeire nevezve, már is nagy Cavaliert, ekesitik, bőv mértékben talaltatnak, és az töb nevezetes nagy erdemei közöt az vig kedve, jeles és igen rendes modgya, tökéletes szive, egyenes indulattya, álando igaz barátsága, nem szinlet, nem erőtetet, hanem természet szerént valo, vele születet, mert az Edes Attyatul az vérrel edgyüt által vet, és bele öntetet valóságos alázatossága, feő szeretetet feő dicsiretet, mindentül az ki esmeri érdemel, mind azért, hogy azt láhattuk, az kinek az Lobosiczi Harczon az Agyu Golyobis által törtent halálát, minnyájan nagy fájdalommal nagy szomorúsággal értettük, véletlen ide valo jövetelenek szivünkbul meg örülven, közönségesen

különös vigasztalással fogadtuk, és jollehet emletet Méltóságos Groff Obesternek az egészsége telyességgel még helyre nem allot, és az mellyében, ugy az bal kezében gyakorta nagy fájdolmokat szenvedet, mindazonáltal hogy Edes Attyanak kegyes szívét sérthető bal vélekedésekre és abbul származható szomorú gondolkodásokra, leg kisebb okot ne adgyon, ellenben az Vendégeket jó példája által, az vigasságra ösztönözzon, erőt vévén magán, felettébb jó kedvet mutatot, és azzal minyajunkat nem csak fel ebresztet, de nyajas kegyességével szüntelen elevenitet.

Ezen dupla örömet az én Jó kegyelmes Uramnak, nem különben abbul történet szerént származot különös vigasztalását, ugymint egyetlen egy kedves Fiának meg parosodását, versekben hozván kinyomtatattam, mert az utolsó véletlen történetnek kezdetit és folyamottját senki nálam jobban nem tudván, azt masokkal is közleni kívántam. De valaki ezen munkácskámot olvasni fogja, azon kérem engedelmesen, három köz, de felettébb jeles és éppen ide illő példa beszéről meg emlékezni méltóztassék, kik között első ez: *fato connubia fiunt*, mert ambár mind az két részről, oly jól eset ezen jó Hazasság, hogy aztat minden ép eszű, és éret elméjű ember helyben hadni kintelenitetik, mindazonáltal bizonyos az, az mit fellyeb emlétettem, tudni illik ezen jó és dicsüretre méltó Hazasság valósággal csupa történetből avagy is szerencsés fatumbul vette eredetét. Második: *nihil fit in Terris quod non sit conclusum in coelis*, ezen igazságot az ki igaz keresztény, igaznak lenni esmeri, és vallyá, azt hozván ki belőle, ennek meg kellett lenni, mivel közönseges keresztény tudomány szerént, az Király választást, Had verést és Házasságot, az Mindentlátó, mindenható, és mindent tudo egyedül önnön magának meg tartotta. Harmadik: *Quod Deus vult fortuna debet*, kihez én azt teszem, valamit Istennel kezdünk, annak jó véget ne csak reméllyük, de okvetetlenül várjuk, tévén erről maga az csálhatatlan igazság, minden kétséget felől halado bizonyosságot ezen szokkal:

Qui confidit in adiutorio Altissimi conf[!] commovebitur.

Ezeket az mint már jelentettem Versekben vettem, az[t] pedig két helyes okokra nézve cselekedtem, kik közzul első az: Hogy az én Jó Kegyelmes Uram maga nagy elméjét szüntelen, fontos, mély, és országos dolgokban fárasztván, ezen munkácskám által, akarom néha el vonni az nagy elmélkedésektől, melynek olvasásával (az magyar versekben felettébb gyönyörködven, és azoknak mesterséges csinálásában maga nagy mester lévén) olykor az üdeét mulatságosan el tölthesse. Másik az: Jó tudom az minemő kegyességgel méltatlan személyemhez lenni méltóztatik, ambár méltó ne legyen, nem nézven annak csekélységét, hanem tekéntvén igaz szívemet, és tökéletes szándekomat, kegyesen és kedvesen veszi az szegény Háztul az ösztövről Báránykat, nagy ítéletit szabván azon köz mondáshoz: *Si opus ipsum non potes, aproba, et accepta, rectam operantis intentionem.*

Kegyes Olvasó! Hogy ezen munkámnak fundamentuma nem más csupán azon örökös hűség, és tökéletesség, melyel nevezet Dragha jó kegyelmes Uramhoz le köttem, mind ezen levelemből, mind verseimből (kiket magammal edgyüt Gratiadban engedelmesen ajánlom) nyilvánlagosan tapasztalod, következendőképen, akar esmersz? akar nem? de azt meg kell ismerned, hogy egyenes szívű emberséges ember vagyok, és abban meg sem csalatkozol. Te ki vagy? cselekedeted fogja bizonyítani, mert ha az Te indulatod is oly tökéletes mint az enyim? ezen munkácskát kegyesen veszed, és midőn szorgosab, hasznosab, és fontosab dolgaidtul üresszűlsz, benne foglalt aitatban, de nem éppen együgyű, nem is igen ostoba Versecskéket, üdödnek, és magadnak mulatságára, kedvesen olvasod. Ha pedig két színő, nyughatatlan elméjű, mindent balra magyarazo, az ártatlan cselekedeteket is ok nélkül ragalmazó Criticus, egy szóval Darás, és nem méh vagy, ezen könyvecskét ki nevedet, meg csufolod, meg veted, gyengeségnek és gyermekségnek állítod. Cselekedheted kedved szerént az mi teczik. Mindazonáltal minek előtte crisisre fakadgy, lásd és fontold meg, miképen magad magadat crisis alá veted, mivel Tegedet is be foglal azon köz mondás *in scriis et obviis*

verbo in omnibus Boni Bona, mali mala loquuntur. Emlékezzel meg árrul is, mit mond Bias nevű bölcse Philosophus: *Natura dedit os hominibus, bonis ut loquantur, malis ut latrent.* Jusson eszedben az is mit ír, nagy eszu Erasmus Roterodamus in suis adagiis: *Corvum vox canem dentes quid sint? exhibent,* kinek is helyes magyarázattya igen rend[be] fog illeni, az helytelen rágalmazásodért.

Abban pedig meg ne ütközzél hogy ártatlan multságunkat, es mind Isten mind ember sérelme nélkül el töltöt vig Fársángunkat le irván, az kik jelen valanak azoknak valóságos neveket ki nem tettem, hanem éltem Poétáktul kölcsön vet nevekkal, kik legyenek azomban azok? de ezen kölcsenezésnek okátis ki nyilatkoztatom, nem sokára ki adando, és eztet bizonyosan követendő munkamban, mellyet is taplál oly erős reménség, még az nagy elmék is, nagy kedvességgel olvassák, es mind az mit irtam, mind az mint irtam,[!] valakiknek szeme eleiben tűnik, minyájan helyben hadgyák.

Azon is ne botrankozzál ha találsz nemely verseket, kikben az utolsó szoknak egyben foglalása, ugy szintén meg nem egyezik, azt mint Te kívánnád. Ezen fogyatkozást két okbul meg engedheted, edgyik az: Valahol ily vétkek találatnak (kik is valoban kevés számot tesznek) az kéntelen szükség ugy hozta magával, és ottan nem lehetet tobbet, hanem vagy az utolsó syllabát, vagy eppen csak az utolsó betűt, egyiránt ejtem. Emellet sok Magyar Poetákat olvastam, de még nem találtam egyet is, azkinek minden versei az két utolsó syllabakban egyenlő cadentiával be fejesztettek volna, mindazáltal azoknak erdemes Authorait crisis alá nem vettem, elegendőnek tartván untig, ha az utolsó syllababan az szok meg egyeznek. Ezen itéletben vadnak mások is kiknek helyre éret az elméjek, es valaha ezen nehéz munkat próbáltak, bizonyos lévén az, sokkal könnyebben juthatni az Deák, mint az Magyar Versekhez, es ha azoknak per licentiam Poeticam sokat engedünk, éppen nem vetünk vele ha leszünk az Magyarokhoz is hasonló engedelemmel. Masik oka az: Ezen munkácskában három egész napot nem töltöttem, es így az hirtelenség miat be csuszot ezen vétkemet (ha annak lehetne is mondani) üdöm nem léven helyre nem hozhattam, melybül ki kopván élnem kell egy hires Deak Poeta szavaival, ki is jo Baratyának nyert hivatallyat igen szép versekkel szerencsel-tetven eképpen vegzette:

*Emendaturus, longe meliusque daturus
si mihi per tempus sic licuisset eram.*

Végre ha aztat is vétkül tulajdonitod hogy ezen ajanlo levél, majd nem hoszab az egész munkánál, es ugy itilled, ez valoban csufos *eösze foglalás*, vagy is *Compositum*, mert ennek az Feje, csak nem nagyobb mint az egész Teste, megént read illik az emlétet Bölcs Erasmus Criticum Adagiuma: *nodum in Schrypo quaeris*, de hogy sokaig ne béketlenkedgyél, ennek is okát adom, tudni illik mind ezen levelemből, mind pedig az utolsó Versembül, meg láthatod, hogy ezen munkácskamot, mas érdemes, és nagy munka fogja követni, mellyet ki bocsátván sem az magam kezét, sem az Te, és más kegyes olvaso szemét, leg kisebb ajanlo levéllel nem terhelem, jól tudván pedig micsoda Criticus most a világ ezeket előre meg jelenteni kéntelenitettem.

Az is valoban sotalan Crisis volna, ha vagy magad ugy találád, vagy másokkal el hitetni akarnád, az étel ital és táncz mindennapi állapot lévén, azoknak le írása nem erdemli az nyomtatást, mert azt már értetted, hogy ezen Versecske, az következő fontos munkámnak, csak elől jaroja, mely is hoszab üdöt kívánnván, ezeket csupan jo kegyelmes Uram multságára es eő Excellentiajához vonszo tökéletes indulatomnak bizonyítására kivantam előre ki bocsatani, mely is csupan történetből és akaratom ellen gyövéen szemed eleiben, ha az olvasásra méltónak nem itilled abban hagyhatod, de hogy sotalan az Crisised mutattya az Poeták Vezérei és előljaroai közzül levő nagy híró Ovidiusnak egy nyomorult Bolharul irot hoszu és Gyönyörű Elegiaja. Mutattyak Néhai Boldogh emlékezetű Pécsy Püspök Janus Pannonius coronazot az az: Laureatus Poetának, ki is ezen Elogiumot teszi maga felől:

*Ille ego sum Janus Patrium qui primus ad Istrum
Duxit lauricomas ex Helicone Deas.*

egy szarvasrul, és egy vadkanrul valo felettéb szep Elegiai. Mutattyák más nagy Poetak meg ezeknél is csekélyeb állapotokrul ki bocsatot szamos versei. Sőt az vers szerzőknek egész mesterségek abbul all, miképen az légybül ugy szolvan Elephantot csinalhassanak, es onnand ered feő dicsiretek, ha alacson substratumot fel vévén, aztat oly modosan neki ekésitik, hogy abbul az okos elme talál elegendo (az mint mondani szoktak) eledelt, mellyel magát hizlalhassa. Be zarom már ezen ajanlo leveletemet, es szivemből kivanom kegyes olvaso legy jo egességben, és ha ezen Versecskeim teczenek, mulasd velek kedvedre magadat, ha nem teczenek csinály jobbakat, de hid el ha szemeim ala győnek en is csinalog Crisist felettek, ollyat mindazonáltal az kit helyben hadgyon *erudita Schola Lipsien[sis] Doctorum*.

Parnassust egy Musa, s Apollo el hadták,
Az Károlyi Várban fészkeket meg rakták,
Ez által vigságra, ezt az földet hozták,
Az fél hóltakat is, lábra állétották.

El hadta Juno is az maga lakását,
Castalius kutnak szép tiszta forrását
Ide hozta, melynek győnyörű csorgását
Csudállyák, nem tudván mint let áradását.

Juppiter az dolgot csak nézi tavlórlul
Jól tudgya az szelek, mint fujnak északról
Mert tudosétást vet, ez iránt Tasnádrul
Nagyon helyben hadgya, mit irtak Kávásrul.

Az környék Nymphai, ezeket meg tudván
Szükségesnek lenni, s helyesnek állétván,
Hogy az Isteneket meg lássák gondolván
Nem kell azzal késni, sok hívást nem várván,

Feő tiszteletekre hamar eőszve gyűltek,
Későn ne jőjjenek felette siettek,
Mellyért dicsiretet, bizony méltán vettek,
Kötelességeknek hogy eleget tettek.

Egy érkezet tavul lévő Tartománybul
Rayna vize mellet, fekveő szép Városbul,
Maga is szép, hang is, szép gyön az torkábul,
Énekelvén Rosák hulnak az szájábul.

Van innend nem mesze, egy Salétromos Tó,
Kinek mind haszna nagy, mind vize igen jó,
Az masik onnand győt, kirül köz it az szó,
Fejér mert vizbül let, okos mert szava só.

Az harmadik pedig vette eredetit,
Az Fekete hegyről, jól tudgyuk nemzetit,
Nagy házbul szülése, neveli érdemit,

Méltán mindenektől hallad dicsiretít.

Az negyedik pedig ered az Térségről,
Szarvasnak vélnéd ezt, csak tekéntetéről
Annak is tarhatod, gyors frissességéről,
De hogy igaz Nymphea esmérhed eszéről.

Van ennek fiatal rendes szarvaskája,
Igen szép az teste, s ábrázatocskája,
Fejér kezecskéje, kicsín lábocskája,
Rosához hasonló az ajakocskája.

Az többi el hagyom, hogy hoszas ne legyenek,
Nyargalo pennámnak, illendő határt tegyenek,
Hogy mesze ki mentem, itéletet vegyenek,
Azert azt meg rántom, s fontosbakra megyek.

Phoebus⁵⁴⁰ ezt meg halván, mélyen gondolkozik,
De természetiben, semmit nem változik,
Őrül ilyen kedves, vendége érkezik,
Kiket hogy ölelhet, szívből örvendezik.

Az maga lovait, küldi eleiben,
Mellyek bé fokatván, Pompás szekerében,
Az szép Plejadések, jelen nem létiben,
Pyrois mérges volt, s langolt nagy tűzésben,

Méltán is haragut, mert szokatlan utra
Ment, azért horgyantot, Pajkos Eousra
Az pedig ki rugot, haragos Phlaegonra,
Phlaegon az Társára, csiklandos Aegonra.

Kik mint az sebes nyíl, meg rúgzkodának
El kapván az kocsist, egy Tonak futának,
Ottan Neptunusnak, nyakára hágának,
Es merészségeikért, majd bajra jutának,

Mert Neptunus igen neki haragudot,
Es mi lesz ezekből? nappal gondolkodot,
Az csendes eczaka, ezekről almodot,
Hogy álmát gátolták, méltán háborodot.

Az Hinto kerekét meg kapta mérgében,
De az lovak lévén, magok erejében,
Hogy az ne maradgyon, az To fenekében
Hirtelen ki rántak, lévén nagy erőben.

⁵⁴⁰ Károlyi Ferencz gróf (az atya). [A kéziratra utólagos kéz, valószínűleg Éble Gábor írta rá az általunk lapalji jegyzetben közölt neveket.]

Szerencsesen azért oda érkezének
Az hova küldettek, s levelet vinének,
Mellyet az Istenek mihelyest vevének,
Meg vetvén Neptunust utra eredének.

Juno is el gyöve, nagy vigan valának,
Kijes nyájasságban, két nap mulatának,
Volt it emlétese, sok jeles tréfának
Hallatot zengése, az szép Musikának.

Titán⁵⁴¹ Fia lévén, hires nagy Phaebusnak,
Jól tudgya Paris volt, fia Priamusnak,
Ki sok but, banatot, Vén Menelausnak,
Okozot Lányáért, az szép Tyndarusnak.

Jollehet Titant is meg sebesítette,
Az Cupido nyila, de azt el rejtette,
Mintha tréfa volna, magát úgy tétette,
Phaëtonnak még is, azt meg jelentette.

Ki is jól esmervén, az ő Tisztaságát,
Es vele születet, nagy ártatlanságát,
Kaczagva értette ez haboruságát,
Tudván az ily tűzek, álhatatlanságát.

Hogy meg ne újjjedgyen, keménnyen biztatta,
Nincs attul mit félni, fel bátorította,
Jo lábra szép Titánt hamar állította,
Ez által ötet is, magát is mulatta,

Paripára üllyőn, azt is javasolta,
Azt meg cselekdven, mihent változtatta
Az levegő eget, s az tüzet el hatta,
Hogy semmi baja nincs, mindgyart meg vallotta.

Csendesedvén az lány, sokat nevetének,
Látván nincs hatalma, az tűz erejének,

Az Szűz Dianának, hálakat tevének,
Ez veszedelemtül, hogy mentek levének.

Ment lévén az bajtul, keztek sok tréfához,
Jo kedvet nevelő, vidám mulatsághoz,
Dicsiretre méltó, kedves nyajassághoz,
Örökösön tartó, igaz barátsághoz.

⁵⁴¹ Károlyi Antal gróf

Phaebus pedig az mint szokta úgy viselte
magát, mert vigan volt, de nem felejtette
Hogy dolgai vadnak, azokat végezte,
Munkát vigassággal, meg egyvelítette.

Két nap múlva Juno, az Iáko helyében
Visza ment, de maradt az Phaebus szívében
Az Musákkal edgyűt, lévén vérségében,
Meg tartotta őket emlékezetében.

Hogy azért ujjonnan velek mulathasson,
És az mulatságra, jó példát adhasson,
Az Farságon által, kedvünkre láthasson,
Velünk egyetemben, vigan tanczolhasson

Maga jó szívének bizonyítására,
Nagy kegyességének, meg mutatására,
Kezdet Barátsága, allandoságára,
Kinek nincsen vége, sem pedig határa.

Másik oka az volt, hogy ezeket tette,
Az mit cselekedet, méltán cselekedte,
Attyai jó voltát, mi velünk közlőtte,
Mert Titánt Lethustul csak Fatum mentette.

Mindenütt az Fama, nagyon el terjedet
Labosici harczon hogy Titan⁵⁴² el eset,
Mellyen egész ország, úgy meg keseredet,
Sokaknak az szíve, majd ketté repedet.

Azomban érkezik az Attya Házához,
kinek indulattya igen nagy fiához,
Azt meg is érdemli, mert ő Hazájához
oly szeretettel van, mint Édes Annyához.

Felseges Aszonyunk hívsege is benne
Igen nagy, mert inkább ma az sirban menne,
Mint abban leg kisebb olyan csorbát tenne,
mely miat más szemnyi, itilletet venne.

Sok fő s nagy érdemek, még ehez járulnak,
Melyekkel rakva van, s kik egyben tudulnak
Benne, mint Tengerben, az vizek fordulnak,
Úgy az sok Erkölcök, Titánban szorulnak.

⁵⁴² Antal gróf

Szépsége Parisnak, elmeje Cátonak,
Achis ékessége, esze bölcs Plátonak,
Szive Achillesnek, nyelve Cicerónak,
Mereszsége pedig, nagy szívü Hectornak,

De ennél többet tesz, igaz Baratsága,
Soha nem változo, hiv állandósága,
Tréfával egyvelges, okos nyájassága
Fontos szokbul álló tréfás okossága.

Ezt valaki láttya, minden meg kedvelli
Méltó dicsíretit, az Egig neveli,
Sok szép erkölceit mindenüt hirteli,
Hogy méltó szeretni igazan itéli.

Meg is erdemlette ezen becsületet,
Mellyet értünk neki, nekünk érette tet
Az Attya, így hozván az igaz szeretet
Magával, mely ugy is Phaebussal születet.

Hogy azért mutassa Attyai jó voltát
Fiahoz, s mi hozzánk kegyes indulattyát,
Az világnál tudva levő nyájasságát
Sokakkal közleni, szokot Barátságát,

Junonak levelet küldé sietséggel,
Kérvén aztat szokot engedelmességgel,
Ne éllyen sok féle ösztövére mentséggel,
Hanem indullyon meg szapora készséggel,

Jollehet Karolyban vagyon már Thalia
Ki járja az tanczot mint ékes Dalia.
Valóban modoson hajlik az ina,
Más fő erkölcsöknek sincsen semmi hijja.

De Melpomenét is hozza el magával,
Annak szép személye mert vagyunk hijjával,
El érkezvén pedig kegyes orczájával,
Meg vigasztaltatunk, vig abrázattyával.

De ez nem volt elég, maga ment érette
Phaebus Phaetont magával el vitte
Tusnadra, s ekképen meg becsülvén kérte
Alázza meg magát, azt meg is igrte.

Halgass már most pennam, pihený egy keveset
Várd az vendégeket, irhacz majd eleget,
Mig azok érkeznek, tûrjed az hideget,
Ha el gyönek tanczolsz, érzel is meleget,

Az kik mihelyest ide érkezének
Eleikben mindgyárt az Nymphak menének,
Meg tisztelvén őket, csokokat vevének
Azután csak hamar táncznak/tánczban eredének.

Az emberi elme az mit ki gondolhat,
Kijes mulatságra, az mit fel találhat,
Az serény, gyors, s friss láb, magára vállalhat,
Es azzal vig kedvet, s örömet táplálhat.

Senki el nem mulat, semmit is ezekben,
Az kedves musika, jól zeng az fülekben,
Az szép s jó Tanczosok, tűnnek az szemekben,
Apro Tüzeckék is, égnek az szivekben.

Vagyon is keleti sok féle notának,
Francziak, Anglusok, jeles munkájának,
Bécsi Compositor, Uj Minuettyának,
Kit ujságul küldöt, egy tanítványának.

Lengyel országbul is, szép Tánczok gyöttenek,
Kit Radczivil Herczegh, emberi kűttenek,
Mellyeket jollehet, rígen igirtenek,
De velek éppen most, jokor érkeztenek.

Valamit az ember, az tánczban kívánhat,
Azt it bőv mértékben, mindent fel találhat,
Az sánta béna is, csendesen nem álhat,
Hanem helyben mozog, mint hogy nem ugrálhat.

Az Palota szép, tág, nagy, és jól deszkázot,
Az ki messzzéről győt, s az utban meg fázot,
Az havas essőtül, csak nem által azot,
Tanczra menvén tanczban, az lába szikrázot,

Apollo Hárfája nem zeng oly ékesen,
Mint it az Hegedü, szoll kelemetesen,
Annak hangja esik, az fülnek kedvesen,
Mert Harmoniaja győn igen édesen.

It az uj Contratancz, éppen semmi ujság
Regi Anglia Táncz meg agodotóság
Az nem Uj minnet, ösztöver soványság,
Ezt hid el hogy így van, és tiszta valóság.

Mert Karoly várában ollyak talaltatnak,
Külső országokat, az kik meg jártanak,
Az mit látni szükség, s illik, azt láttanak,
Azokban Musikát szépet hallottanak.

Az jó Musika-hoz mi kell azt jól tudgyák
Annak mesterségét, az ujjokban tartják,
Az ide valokat, az szerént tanéttják,
Hogy ne hibázzanak, intik és oktattják.

De mi több, jól értik az Compositiot,
Magok is tanulták, az solmizatiot.
Ha halnak új munkát, új operatiot
Nem kervén senkitől, semmi directiot,

Jól tudván az Tutti, s az Solo mi legyen?
Miképen az Forte, es Piano megyen
Az szép Andantino, s Allegro, mit tegyen?
Largettot és Largot, Hegedüs mint vegyen,

Egy Tactusban mennyi Nota szokot lenni?
Az Simplext, s Ligátat mint kelletik venni,
Susprium s Pausat mikint szoktak tenni,
Aplicaturára mikint kell fel menni,

Legyen Capricio vagy egész Parthita,
Contrapunctumokbul, állo Symphonia
Fugákkal meg rakot Gigue, s Phantasia,
Tourne, vagy Rigadon, vagy Galanteria.

Ha nekik meg teczik, mihent egyszer hallják,
Az öt lineájú, Papirost ragadgyák,
Annak mását igen hamar meg csinállyák,
Azzal a musikát értőket mulattják.

Ezt el hagyván, szollok már az Tánczosokrul,
Kik egyben gyűltenek, szom leszen azokrul,
Szem gyönyörkötető, gyönyörű modgyokrul,
És az hol ugy illik, friss Gyorsaságokrul.

Pegasus mely friss volt könyvekben olvastam,
Azt meg Iskolákban jártomban tanultam,
Kinek is ugrását, jollehet nem láttam
Az mint az Fabulák írják, helyben hadtam,

Az meg kell engedni, nagy az Serénysége,
De mi haszna? ha nincs, semmi kedvessége,
Az ugrás nem becses, ha nincs kegyessége[!],
És aztat követő modos kevélysége.

Az mi Ferfiaink, mikor fel ugrottak,
Az levegő Égben függeni Láczottak,
Mikor az elég vólt, talpokra állottak,
és illő Pompával modosan tánczoltak,

Meg jártak az Lejtőt, valóban serényen
Az cigány kereket, meg hántak keményen,
Tot Tánczban forgottak, s meg áltak kevélyen,
Innend tudgya ki ki, felölök mit vélyen.

Az Lengyel Tanczokban, voltak Senatorok.
Az Contratanczokban, Londini Milordok,
Az Minuetekben Mode Cavalerok
Folia de Spanjban, voltak Grand de Spanjok.

Az Musák és Nymphak mintha repülnének,
Az levego Égben, vagy emelodnének,
És szemed láttára, szárnyokra kelnének,
Egy helybül masikra, repülve mennének.

Ugy teczettek, nem is járnak az labokon,
Hanem Zephyrustul, kölcsön vett szárnyokon,
Vagy is Daedalustul, ki csinált tollakon,
Vagy Tengeri Hajon forgo vitorlákon.

Mert ha csak gondolod, fordulyon, már fordul,
Az hova kívánod, repül nem csak mozdul,
Őrömdöben az könyv, szemedből ki csordul,
Ily csudakot látván elmed csak nem bodul,

Nincs olyan karika, az friss fordulásban,
Nincs szarvas egyenes es modos ugrásban,
Nincsen Atalanta az sebes futásban,
Nincs oly kevély Páva, az Pompás járásban

Mely őket meg győzze, vagy hasonlo legyen,
Az mit csak tesznek, más is ollyat tegyen,
Mellyért dicsiretek, mesze terjed s megyen,
Meltó is mindenik hogy Coronat vegyen.

Mert mesterségeknek, mássát nem találod
Az eő szép táncokat, ha valaha látod
Nem eszel, nem iszol, hanem azt csudálod,
Hogy Isten Aszonyok, tanczokbul állatod.

Itt Herodiades nem sok csudat tenne,
Negyedes tanczaért, nem nagy bőcsöt venne,
Söt ezeket látván orra vére menne,
Mert maga tancza is, köztők csuffá lenne.

Nem szollok én semmit, az eő szépségekről
Vagy velek születet, nagy kegyességekről
Dámákat illető, szep viselésekről
és aztat vezérlő, mély s fontos eszeokről,

Jól tudom s esmerem, én csekélységemet,
Nem eresztem melyen, együgyű elmémet,
Nem is merem tenni ki ítéletemet,
Elmésekre bizván, én az ilyeneket.

De sietve megyek az nagy Palotára,
Szememet fordítom, ott vetet asztalra,
Es arra teritet, szép damazk abroszra,
Fel rakot Porcellan, s ezüst Tanyerokra,

Nem győzőm szépséget csudálni azoknak,
Az abroszban be szőt s csinalt virágoknak,
kik mesteri voltak, azok formájoknak,
Izzadot, s sok baja, volt az Homlokoknak.

Az Porcellanon is, az mely cziradokat
Láttam, mesterséges sok szép viragokat,
Véltem emberi kez, olyan írásokat,
Nem tehet, természet de tette azokat.

Egyikén láthatnál, igen szép kalitkát,
Abban rekesztetet, Canari Madarkát,
Mely édesden rágja, neki tet czukorkat,
Elevennek lenni, vélnéd ez állatkát.

Egy Him s nostény szarvas, iszik az másikon,
Kosziklából árat s le csorgo Patakon,
Az mikint az kortyok, be mennek torkokon,
Meg látnád, s csudálva bamulnál azokon.

Meg látnád az víznek hegyről le ugrását,
Egy körül, masikra, gyonyorü csorgását,
Gondolnad igazan, valo le folyását,
Es ha jó füled van? halhatnád zugását,

Az harmadikára szek-fü iratatot,
Es oly mesterséggel hid el rajszoztatot,
Valaki azt latta, minden meg csalatot,
Mert azt meg szaglotta, es ki kaczagtatot,

Negjedikén pedig fujja az Tüzeket
Cupido, s melegit olyan eszközöket,
kikkel gerjeczteni szokta az sziveket,
Azokat meg gyujtván nevel szerelmeket.

Mikint terjed az lang? ha azt közzel látnád,
Mint mennek az Szikrák? magad azt gondolnád,
Hogy valóságos Tüz, s kezéd el rántanád,
Söt gondolván már ég? ide s tova hánnád.

Ötödiken Daphnét Juppiter kergeti,
Mint siet utanna, de el nem érheti,
Nagy faratságának hasznát nem veheti,
Mert Laurusban magát, Daphne öltözteti,

Az mely por ütődöt az nagy szaladásban
Közöttök, es mikint szomoruságaban
Gyötrődik Juppiter? mikint zold ágában
Laurusnak van Daphne? es el merült buaban,

Azok az Tányéron mind ki rajszoztattak,
Egy mérge, mas búja, ugy le iratattak,
Az fent marat por s köd, le abrazoztattak
Mintha szemed elöt volna, ugy látatnak.

Hatodikan nyulat az kopok hajtanak,
Mikint szalad szegény, az Ebek mint futnak
Utanna sietvén gyorsan iparkodnak,
Edgyik az masiknak, mikint ösztont adnak,

It láthad az nyulnak siető futását,
Mint fél, mikint reszket, Testének mozgását
Az kopok tajtékos szája csiholását,
Szájokbul Tajtéknak, az földre hullását.

Töb ily csudát látnál, de fejemhez nem fér,
Azert ennél többet, pennam irni nem mér,
Tartván ezekert is, hogy gyalazatot nyer,
Ily csekelyül írta, bestelenseget[!] ér.

De már fel is hozták, az drága étkeket,
Kiket látván tettem ez ihleteket,
Juppiter adhatot, illyen ebédeket,
Mikor vendégelte, az nagy Isteneket.

Hogy ha Mercurius magad is it volnál,
Oly Arany Almara it sokra találnál,
Mint Parishoz vittél, arra is akadnál
Az kinek adnad, mert, Venus nem szeb annál.

Szép Thaliát biszvást Vénushoz tehetnéd
Szép Melpomenét is közzikbe vehetnéd
Ha szép Minervát is, ezekhez nyerhetnéd,
Az Te Istenidet bizvást meg vethetnéd.

Vege, hosza nincsen az sok szép étkeknek,
Jo izün meg főzöt jo eledeleknek,
Mellyek magoknak is az nagy Isteneknek,
Kedvekre volnának, s teczene[?] Izeknek.

Jöj el, Ganimedes, ály elől, kostold meg
Itten az borokat, s azt igazan mond meg,
Az Ti Nectarotok ilyen jo e? vald meg
Meg valván Gazdánkért Billicumot id meg,

Meg iván, azt tudom, ma nem sokat repülsz,
Hanem egy loczára, avagy padra le ülsz,
Ágyat nem keresvén az garadicsra dűlsz,
Addig ottan alszol, az meddig meg nem hűlsz.

Fedeles Pohárok azomban kerőlnék,
melytől az Vendégek jo formán hevőlnék,
Az bor erejéhez, más sikrácskák gyűlnék,
Es így az egy tűzből töb tűzecskék nőlnék.

Titánt is Cupido újra hevítette,
Maga halójában csak nem kerítette,
Thalia szépsége mert igen sértette,
Melpomene szeme meg sebesítette,

Phaetonnal azért, újra tanácskozot
Mert artatlan leven bajában izzadot
De Phaeton mivel csintalan, s átkozot
Az bubul but, bajbul bajt szerzet, s okozot.

Mert eő Thaliat is gyujtani kezdette
Szép Melpomenét is, majd fel gerjesztette
Az ártatlanokat igen hevítette
S tepelődéseket tavolrul nevette,

Kik is eszre vévén álnok ravasságát
Mivel hogy okosak, elmés furcsaságát,
Altal láttak, kinek furcsa ravaszságát
Hogy el kerülhessék, kértek barátságát.

Kit is szep Thalia, jo Barattyának vet
Es szemére hánta, miket cselekedet,
De eő az mivel hamis, mindent trefára vet,
Nem is felelt semmit, csak ugrált s nevetet.

Csinálván magának ezzel multságot,
Másoknak szívében tet haboruságot,
Mely által okozot nyughatatlanságot,
S egy údeig tarto, alkalmatlanságot.

De mihelyt látta, az tréfa már elég,
Az ilyen tűz meg árt, ha nagyra terjed, s ég
Meg oltá, azt tudván nem lesz abbul jo vég,
Ha sokáig égne, mert harag s gyűlölség,

Szokta azt követni, azért változtatta
Mindgyárt systemáját, s jora fordította
Egesz gondolatit, s arra hódította
Az egő sziveket, arra is hajtotta,

Hogy egy mást szeressék, igaz barátsággal,
Legyenek egy máshoz, hiv állandósággal
Cupidot vessék meg, ne égjenek lángal
De jo Barátokhoz, illő tisztasággal.

Azért az szép Titánt magához hívatta,
Az csaldard szeretet mi legyen meg monta
Eleit es végét eleiben adta,
Mennyi baj győn abbul ki nyilatkoztatta.

Ki ezeket halván nagyon meg újjedet,
Bánta ennyire is, az langja terjedet,
Mert ámbár az Tűze nem igen gerjedet,
Meg is emesztődöt, s eleget szenvedet,

Kerte is Phaetont⁵⁴³ mencse meg ezektől
Ne engedgye fogyni, efféle tüzeiktől,
Mert sokatlan[!] lévén, az illyen sebeketől
Irtoczik, s fél nagyon, töb veszedelmektől.

Titán tisztaságát Phaeton esmervén,
Hogy így emesztődik, tréfára nem vevén
Hozzá vonso szive, eötet őztonózzvén
s igaz barátsága, árra kötelezzvén,

Titánt hogy ne féllyen, kéri, s csendesíti,
Keseredet szivét gyengén édesíti
De azzal ujjonnan nagyon keseríti,
s csak nem halalosán eötet sebesíti.

Hogy Aurorat⁵⁴⁴ adta neki elméjere
Méltonak itelvén aztat szerelmére
Eötet javasolta, hogy vegye szivére
Ennek szereteti, mert nem lesz terhére.

Elől hozta annak, jeles ékességét
Hajnali csillaghoz, hasonlo szépségét

Rosa szinnel festet, gyenge fejérségét
és az musikaban ritka mesterséget.

⁵⁴³ Maga Szentiványi báró

⁵⁴⁴ Harrukern Jósefa bárónő

Elöl hozta annak, modos vidámságát,
Szerelmet nevelő kedves mosolygását
Sziv elevenítő kegyes pillantását
Pávának modgyára, rendelt szép járását.

Mondgya: két nyilat hord mosolygo szemében
Valakire tekint sebet nyit szívében
Némelyik majd olvad, az nagy örömében
Némellyik el ájul, s lankad sérelmében.

Mert szemének tüze, és elevensége
Holtakat ebreszthet, annak kegyessége,
Szép ábrázattyának ritka fejérsége,
meg győzi az holdot, annak fényessége.

Két Rosa nyilik két kis pofájából
Clarisok hullanak, két kis ajakából
Gyöngyök esnek akkor, szép kised szájából
Mikor enek szo győn, szép hangu torkából.

Minden mozdulása ennek elevenség
Szava ész, beszédgye okosság s kegyesség,
Vidam tekintete batorság, s merészség
De jo természeti Bárányi Szeledség.

Haladgya Helenát ritka szépségével
Haladgya Minervát, meg ért nagy eszével
Haladgya Orpheust, nagy mesterségével
Midőn az orgonan jádczik kis kezével.

Meg győzi ez Didot nagy bölcsességével,
Győzi Atalántát gyors frissességével,
Győzi Lucretiát példás életével,
Győzi Cleopatrát, sok drágba kincsével.

Juno Venus Pallas, Parishoz küldetvén
Idanak az hegyen, ezek meg jelenvén
Annak Arany Almat, Mercurius vivén
Hogy adgya edgyiknek, Juppiter izenvén.

Parist az föld gondgya csak nem körül fogta,
Bu, bánat, nyavalyást méltán szorongatta,

Az narancsot kinek adgya? nem tudhatta,
Mind az hármát árra, méltónak tartotta.

Isteni méltóság lévén személyében
Ennek mind háromban, reszketet Testében
Szegény Paris, nem tudván nagy ejutsegeben
Mit tegyen? s ez miat majd esik ketsegeben.

Nyér vagy veszt, Venusnak adta eő az Almat,
Ennek Priamus is, meg érzi fájdalmát
Szegény Hecuba is, ujjítya siralmát
De meg Cassandra is tepni fogja haját.

Hogy Aurora köztök nem lehetet,
Az három Istennel meg nem jelenhetet,
Páris itileti alá nem mehetet,
S azokkal általa meg nem nézetetet.

Az eset Parisnak mondom nagy kárával,
Keveseb let volna, neki sok bajával,
Nem küszködöt volna annyit nagy gondgyával,
Aurorát bocsátván vissza az Almával.

Ezeket Phaeton midőn beszéllette,
Mint igaz Baráttya, neki jelentette,
Azzal az szép Titánt, majd fel holtá tette,
Ki is jo tanácsát jo néven nem vette,

Az mi töb, elméje igen háborodot
Es jo Baratyára meg is haragudot,
Üdövel haragja, hogy meg állapotot,
Csendeseb elmével ily szokra fakadot.

Jol tudod nekem Mars egyedül Istenem,
Annak oltalmában, bizik az én szívem,
Annak fel áldozva, vagyon az életem
Annak az sisakját míg élek viselem.

Harczolo Dárdája, az én ékességem,
Es rosdas Paísa, az én fényességem,
Az eő sennyes Inge, az én Dücs[ö]ségem,
Tüzes ábrázattya, én Gyönyörűségem.

En nyoszolyam az föld és az hives pasit
Az fejdem[.öke?], mert engem édesit
Az ily élet, egyéb más minden keserit,
Azt az orat áldom, mely az Harczra készít.

Derekalyom göröngy, azon jol aluszom,
Az lepedöm az galy kin kedvemre nyugszom
Az Paplanom az Ég, azzal takarodczom,
Mikor így fekhettek, édesden nyutodczom.

Mas Musika nem kell csak Trombita és Dob
Nincs annal kedveseb, kelemetesb hang s job
Annak édessége mindeneknél nagyob
Nem kell nekem Rachel nem vagyok én Jakob.

Ha az Porczelt hallom, akkor meg ujjulok,
Ha Fikatort vernek, akkor meg vidulok,
Ha az Marschot fújják jó kedvel indulok
Ha agyuk Dörge nek, az kardomhoz nyulok.

Othon ülő élet énnekem halálom
Abban örömet, éppen nem találok
Az puha embernek, jó az párnás álom
De én ha le fekszem, meg azt is sajnálom.

Egy Isten Aszonyinak Aurorat ismerem
Sok fő érdemeit tisztelem dicsírem
De ezen kegyelmét Istennek meg nyerem
S hogy eő vagy más engem le nem köt igírem.

Bellona az enyím, avar én be érem
Hozzám kegyes legyen, azt im adom kérem
Kinek is kedvéért, ki ontom az vérem
Ha az engem szeret, meg van az én bérem.

Puha Párnás Hymen engedem másoknak
Az Gazdagságot is, hagyom Gazdagoknak
Az könnyű életet kívánom azoknak
Kiknek kedve hozzá, tarcsák meg magoknak.

Nincsen rutab, Ferfi rut gyengeségénél,
De ellemben nincs szebb, szép méreszségénél
Annak dicsireti van ellenségénél
Nem az ki fütözik, s áll az kemenczénél.

Engem az nagy Isten mezőre teremtet
Azért Puha Venus agyban nem hevertet
Mars s kedves Bellonam ha Katonáva tet
Az Taborra rendelt nem az agyra vetet.

Katonának othon ülni nagy csunyaság
Az párnán heverni, fertelmes tunyaság
Szerelmeket üzni, átkozot puhaság
Abban el merülni iszonyu rusnyaság.

Az ki igaz Fia Dücsöséges Marsnak
Hive akar lenni Sisakos Pallásnak
Ezeknek szolgállyon, hadgyon békét másnak
Örök valét mondgyon az othon lakásnak.

Felséghe Aszonyunk, kinek is Véremet
Örömmel szenteltem, egész életemet
Meg érdemli tölem, míg birom kezemet
Hogy szolgálattyára áldozzam szívemet.

Kedves Phaetonom tudod természetem
Az gyengeségeket éppen nem szeretem
Sujtalan beszéded, én ugyan értettem
De az fülem mellett csak el eresztettem.

Phaeton Titánnak indulattyát látván
Kedve ellen szollot nyilván tapasztalván
Mint neki szokása szavait fordítván
Az Marsrul beszéllet Venust abba hagyvan.

Tudván az nagy elmén nem kell erot venni
Nem is lehet, hanem üdöt kell engedni
Nagy dolgokkal pedig ártalmas sietni
Mert lassu lépessel jo azokban menni.

Tudta hogy szép Titán majd ki fujja magát
Es meg csendesedvén le teszi haragját
Ranczban szedi eszét és mély tudományát
Változtattya balra s jobbra gondolattyát.

Azert el bucsuzot s egymástul el váltak
Mert csak nem virrattig az kertben sétáltak
Az szobában pedig hol ültek hol áltak
De el kellett menni mert edgyüt nem háltak.

Eczaka oly Alom gyöt Titán szemére
Mintha szüz Diána ült volna szívére
Kenszerétvén ötet maga jo Lelkére
Phaetonnak allyon helyes beszedgyere.

Ki is ambar sokat indulatoskodot
De minekutanna jobban gondolkodot
Aurorán az szive még is meg akadot
Hogy milto szeretni azon meg nyugodot.

Mivel az Egektől füg minden Hazasság
Azokkal kűszködni csak haszontalánság
Az mint el rendelték az tiszta valóság
Meg kell annak lenni nincs abban orvosság.

Titan és Aurora mihent egy mást látták
Hamar lángolt az Tűz, mert azt lobbantották
Az Jo Geniusok messze nem is hattak
Szapora készséggel söt szorgalmaztatták.

Szent Antalnak napjan együvé kelének⁵⁴⁵
Es az Szentirásként egy Testé levének
Kíért hálát adgyunk Isten Szent nevének
Terdet fejet hajcsunk Szent rendelésének.

De azt is kívánnjuk ez egyenlő szép pár
Elyen szerencsésen kikre sok tel sok nyár,
Boldogan viradgyon sok nap, ne érje kár
Hanem meg legyen az kit Lelkük ohajt s vár.

Az Isten Titánnak egy szép Castort adgyon
Azt kövesse Pollux magva ne szakadgyon
Kinek Szent Aldása eö véle maradgyon
Sokaig e földön élyen uralkodgyon.

Kegyes Szép Titánom Gyonyoru Auroram
Bator Herculesem Dragha Szep Helenam
Nagy Szivu Hectorom Szüz Edes Dianam
Nagy elmeju Platom nagy eszu Minervám.

Forditom beszédem ma it most Ti hozzátok
Kervén magatokat hogy meg alázzátok
Ide s ezen földet meg vigasztallyátok
Jelen létetekkel vigságra hozzátok.

Sok Méltóság Sok Ur ratok váraozik
Hogy ily későn gyötök ki ki sopankodik
Az köz nép pediglen csak nem sirankozik
Hogy hamar győjjetek szivbol fohaszkodik.

Azert jűjjetek el várunk buzgosággal
Meg jelenesteket veszük vidamsággal
Fogadunk Tikteket alázatossággal
Le ketvén szivünket igaz barátsággal.

De már nyugodgy pennám mert fogsz irni többet
Még ezeknél sokkal nevezetesebbet
Az okos elméknek sokkal kedvesebbet
Nemzetünk vesztírol dücsöségesebbet.

⁵⁴⁵ 1757. június 13. Békés megyei Gyulán.

Szentiványi József Károlyi Ferencnek írt leveleiből

1.

Sima, 1743. október 11.⁵⁴⁶

Melthosagos Gróff Generalis

Kiváltképen valo régi nagy jo Uram

Dragha kegyes Attyám!

Itten találtam meg becsülhetetlen dragha kegyes levelét Nagysagodnak, mellyet meg olvasván appetitusom érkezet Philosophiat, és midőn Baccalaureatust, vagy Magisteriumot tartok, ezen problemmat teszem bizonyosson: An plus delectet praesentia Excellentiae Vestrae, an Epistola? Az elsőnek ez leszen az merituma, quod sit dulcedo quaedam insatiabilis, quia quo plus hauritur plus appetitur, az másodiknak quod sit essentia inexplicabilis, quae quo crebrius subit eo magis semper oblectat. Es midőn fogom hozni az Sententia decisivát azt mondom mind kettőről, durum est decidere an quoad utramque problemmat partem, affectus praeponderet, quia et praesentia, et littera, tam plena sunt affatu, tam plena singulari eruditione, ut in eadem fere balance constituentur, ego tamen palmam do Epistolae, ex duabus rationibus, una morali alia Physica. Moralis est, mert az midőn Nagysagod udvarlasara megyek az mennyi fordulást teszen az szekerem kereke, annyi öröm ujjul szivemben, hogy már közzelb estem Nagysagod ohajtot személyéhez, de mikor ad terminum designatum érkezem, mindgyárt meg szeppenek, elmemben forogván hogy sokaig nem tisztelhetem azt, kit annyira ohajtot az én Lelkem, et quia cum dolore dimittitur quod cum amore possidetur, et quae possessa oblectant, amissa conciant, Nagysagod kegyes Személyének látasa, oly örömet hoz az ki bánattal vagyon egyvelitve. Ellemben az levele est antidotum universale contra omnes melencholicarum cogitationum morbos, mert akar micsoda szomorú vagyok, elől veszem, es mind hozzam valo kegyességét mind nagy esztét csudalván, abban foglalatoskodik az elmém, es nyugodalmat talalok, quod in fervea hac rerum tempestate caelum de tam gratio Patre[?] mihi praesiderit. Physica est: mert midőn Nagysagodat szemben lenni szerencsém vagyon az mi ketten beszellünk csak az Isten tudgya az mit pedig papirosra teszen Nagysagod manebit etiam pro posteritate, és az kik utannunk gyönek is almelkodva fogja[k] olvasni, quod in Uno subjecto, Ungaro, Iuvene, et magno orto de Stemmate, tot et tam rarae virtutes concentratae, fuerint reperibiles; es úgy vélem az egész Antidotum rea áll ezen decisiora. [...]

⁵⁴⁶ MOL, P 398, Károlyi család levéltára, Missiles, nr. 70615.

2.
Tolcsva, 1743. nov. 19.⁵⁴⁷

Méltóságos Gróff Generalis
Kiváltképpen valo nagy Jo Uram
Drágha Kegyes Attyam!

Janus Pannonius (kiis Mattyas király üdejében Pécsi Püspök vala) nagy hirü Poeta leven, minekutanna meg tudta hogy sok vonakodási utan Kedves Barattyának Rakacsini Janosnak jelen létében nem gyönyörködhetik, nekie irot levelét így kezdi.

Arbiter Idaeus quamvis sua praemia nondum
Viderat, et qualis Tyndaris ipsa foret,
Absentis fertur tepuisse cupidine formae
Aequarat victrix quam Chyteraea Suae
Acer in extremis Paridi calor, ossibus haesit
Atque ipsas Helene vincere visa Deus.

Sic ego etc.

és peldaul vévén az szeretetet az minemeo edesnek alletya aztat, oly keservesnek mondgya azon varakozast az midon az ember kedveset látni akarja és nem láthattya. Ebbül micsoda Lelki tanuságot vegyünk ha én halgatok is Nagysagod bölcs elmeje könnyen által láttya, tudni illik az én pennám arra elegtelen, minemeő Szivbeli ohajtásokkal kívántam Meltosaghos és kegyes személyet tisztelnem, és a mennyivel eros remenséggel tapláltam magamat, hogy az Hegyallyán Nagysaghadnak aláztossann udvarolhatok annyiban keservebben eset ezen bizodalmomban csalatatnom. Kihez kepest mivel más mod nincsen fajdalmimat enyhíteni, modot kell keresnem miképen le tegyem Karolyban alázatos kötelességemet; de minthogy az mostani Vilag az interessentiaban jobbara majd el merült az én Karolyban valo menetlen is interessentia nélkül el nem készül, mert első propositiom is keresbül fog allani. [...]

⁵⁴⁷ MOL, P 398, Károlyi család levéltára, Missiles, nr. 70616.

Leopold Alois Hoffmann életrajza 1792-ből⁵⁴⁸

A XVIII. század második felének történelmével foglalkozó kutatók előtt ismertek egy névtelen szerző tollából származó, 1790-ben megjelent *Babel* és *Ninive* című röpiratok. A *Babel* a magyar nemesség és az osztrák udvar kapcsolatát elemezte, míg a *Ninive* kemény kritikával illette a magyar kiváltságos rendet, óriási felháborodást váltva ki ezzel az akkori magyar nemesi társadalom körében. Ezek a broszúrák *Leopold Alois Hoffmann*-nak (1760-1806) vélhetően császári kérésre megírt munkái, melyek Magyarországon a legismertebb írásai. Az itt közölt, eredetileg kéziratos forrás egy korabeli szerző⁵⁴⁹ tollából származó Hoffmann-életrajz, amely nem teljes, hiszen 1792-ben készült.

Az életrajzi kézirat Bécsben, a Haus-, Hof- und Staatsarchivban található V[ertrauliche] A[kten] **Fasz. 38** jelzés alatt.⁵⁵⁰ A forrás egyes részleteit Denis Silagi közölte egyik könyvének függelékében,⁵⁵¹ valamint több szerző is hivatkozott a forrásra.⁵⁵² Itt a kézirat teljes szövege olvasható.

A forrás közlését egyrészt azért tartom fontosnak, mert olyan emberről van szó, aki már a kortársak körében is indulatokat váltott ki.⁵⁵³ A Hoffmann-nal szembeni ellenszenv a magatartásában bekövetkezett éles váltásnak tulajdonítható. Egy kortárs úgy nyilatkozott Hoffmannról, hogy II. Lipót trónra kerülésével „hátat fordított a jó dolgoknak, mert a rosszért jobban megfizették, embereket rágalmazott, mert ezt várták el tőle.”⁵⁵⁴ Ezt a negatív megítélését erősítette egy anekdota is, mely szerint II. Lipót a következőket mondta róla: „A fickó egy számár, tudom, de besúgóként szükségem lehet rá.”⁵⁵⁵ Olyan személyről van szó tehát, akinek megítélése a mai napig nem egyértelmű.

Másrészt 1784-ben Hoffmann-t kinevezték a pesti egyetem német nyelv és irodalom professzorának. A II. József által kiadott, a német nyelv hivatalossá tételéről szóló nyelvrendelete hangsúlyosabbá tette a Hoffmann által betöltött professzori állást. Mivel a pesti egyetem levéltárának erre a korra vonatkozó anyagai megsemmisültek, Hoffmann életének e korszakára is információval szolgál ez az életrajz.

⁵⁴⁸ Ezúton szeretnék köszönetet mondani a Bécsi Magyar Kulturális Intézetnek, valamint a Bécsi Magyar Történeti Intézetnek - különösen akkori igazgatójának, Ujváry Gábornak - munkám megírásához biztosított ösztöndíjukért. Külön szeretném megköszönni Fazekas István és Poór János segítségét.

⁵⁴⁹ Az író Heinrich Joseph Watteroth (1757-1819), aki a bécsi egyetemen kötött ismeretséget Hoffmann-nal. ECKERT, 1950. 48-59. Az életrajzot kísérő aktában őt nevezték meg szerzőként. Valószínű, hogy az irat egy II. Lipót megbízásából készült memorandum része volt.

⁵⁵⁰ Jelenleg: *Geschichte des Professors' Hoffmann* címmel ellátott iratcsomó mellékletei között található, melyet feltehetően II. Ferenc részére állítottak össze.

⁵⁵¹ SILAGI, 1961. 137-141.

⁵⁵² Főként azokra az írókra utalok, akik Hoffmann életével vagy életének egy szakaszával foglalkoztak. FRIED, 1930.; LETTNER, 1988.; LUNZER-LINDHAUSEN, 1960. és VALJAVEC, 1959.

⁵⁵³ A legismertebb tollváltás Hoffmann és Alxinger között zajlott. Alxinger munkája: *Anti-Hoffmann. Von-, zwei Stücke*, Wien, in Commission bei Stahel, [1792.], de hasonlóan Alxingerhez, Huber is nagyon elítélte Hoffmann tevékenységét: *Kann ein Schriftsteller wie L. A. H. auf die Stimmung der deutschen Völker Einfluß [...] haben?* Wien, 1792. Természetesen Hoffmann reagált ezekre a vádakra: *An und über --, Alxinger und Huber. Eine wohlverdiente Rüge... Ch. p. Rehm*, Wien, 1792.

⁵⁵⁴ BRIEFE, 1799. 31.

⁵⁵⁵ BEYTRAG, 1797. II. Lipót ezen kijelentése Hoffmannról ellentmondásos, egyrészt ha tisztában van a képességeivel, akkor miért alkalmazza, másrészt elképzelhetetlen, hogy nyilvánosan hangot adjon azon szándékának, hogy politikai céljainak eléréséért besúgókat foglalkoztat.

1. Hofmman életrajza

Hoffmann in Breslau und Prag

Hoffmann lebte von seinen Kinderjahren an von seinem Talente, in Breslau fang er und studirte die Humaniora, und dann eine armseelige Schulphilosophie. Am Schluß seiner breslauerischen Studien führte ihn Streben nach Unterhalt und einem besseren Geschicke nach Prag. Hier traf er in einer Zeit wo sich die neue josephinische Ordnung der Dinge entwickelte. Er hatte sich einige Fertigkeit in Aufsätzen erworben. Die Gährung welche die Toleranz der Juden⁵⁵⁶ machte, bothen seiner Feder Stoff zu Brochuren⁵⁵⁷ an. Er diente in dieser Sache den Wünschen der Juden und dem Haße der Christen. Hoffmann musste essen folglich schreiben was Geld eintrug. Bei einer gut besetzten Tafel lässt sich hierüber gut moralisieren.

In Wien

Dann wollte er sich mit seiner Feder den berichtigten Schönfeld⁵⁵⁸ vermieten der ihn aber nicht annahm. Nun kam er nach Wien. Die Prager Predigerkritik⁵⁵⁹ wurde gleichsam die Mutter der Wiener. Hoffmann wurde der Redacteur hievon und Swieten⁵⁶⁰ Protektor, Censor und Korrektor. Hoffmann autorisierte nur immer fort, studierte aber wenig oder gar nichts. Der Aventurier B. Gemmingen⁵⁶¹ machte ihn zu seinem Haus und⁵⁶² Secretair; dadurch wird er des Swietenischen und des Maurerschutzes sicherer.

⁵⁵⁶ II. József 1782-ben Ausztriában, 1783-ban Magyarországon hirdette ki a zsidók helyzetét átfogóan szabályozó rendeletet. A zsidók számára lehetővé vált, hogy földet béreljenek, ipart űzzenek és - bizonyos megszorításokkal - a kereskedelmi tevékenységet is engedélyezték számukra. A héber nyelvet csak a liturgia nyelveként használhatták. Szabályozták a zsidó oktatást is. Zsidó nemzeti iskolák felállítását rendelték el, kikötve, hogy aki nem végezte el ezt az iskolát a rendelet kiadásától számított tíz éven belül, eltiltják az iparüzéstől, kereskedelemről és földbéreltől. GONDA, 1992. 41-47.

⁵⁵⁷ A XVIII. századi brosúra szó meghatározására több tudományág neves képviselője is kísérletet tett, ezt gyűjtötte össze és értelmezte munkájában Hans-Joachim Jakob. JAKOB, 2001. Másrészt az 1780-as években rengeteg röpirat látott napvilágot a Habsburg Birodalomban, amelyet a kortársak II. Józsefnek az elődeihez képest kevésbé szigorú cenzúrendeletének tulajdonítanak.

⁵⁵⁸ Schönfeld, Johann Ferdinand Ritter von (1750-1821). Múzeumot alapított Prágában és II. József uralkodása alatt nyomdát is nyitott, mindkettőt átköltöztette Bécsbe az 1800-as évek elején. WURZBACH, 1863. 31. kötet, 152-157.

⁵⁵⁹ Agid Chladek, a prágai egyetem teológiai fakultásának tanára hívta életre a főként prédikációk elemzésével foglalkozó folyóiratot 1782-ben. Geisel der Prediger címmel jelent meg az első négy szám, melynek kiadója Karl Guolfinger von Steinberg lett. Az ötödik számtól kezdve vette fel a Predigerkritik, herausgegeben von Ritter von Steinberg címet. Fél év után a lap népszerűsége csökkent, mert a teológiai kérdések kerültek túlsúlyba, amelyek a közember számára sokszor érthetetlenek voltak. Ekkor kereste meg Schönfeld Hoffmant, hogy egy Bécsben induló, hasonló témájú lap szerkesztésében vegyen részt. HOPPE, 1989. 69-72.

⁵⁶⁰ Swieten, Gottfried Freiherr von (1734-1803). Követként dogozott, volt Brüsszelben, Párizsban, Varsóban, Berlinben, de az oktatás különösen érdekelte, ezért 1776-ban hazatért Berlinből, és a Hofbibliothek prefektusaként tevékenykedett Bécsben. 1781-ben a Studien- und Büchercensur-Hofkommission első emberének nevezték ki. Így nagy hatással bírt az oktatásügyre. WURZBACH, 1863. 41. kötet, 50-53.

⁵⁶¹ Gemmingen, Otto Heinrich Freiherr von (1755-1836). Jogot tanult, majd diplomáciai tevékenységet folytatott Mannheimben. 1782-ben jött Bécsbe, íróként dolgozott és csatlakozott a jozefinisták köréhez. Bécsi tartózkodása idején szabadkőműves páholyok munkájában vett részt. Alapítója volt a „Zur Beständigkeit” nevű páholy, majd a „Zur gekrönten Hoffnung” nevű páholyhoz csatlakozott, végül a „Zur Wohltätigkeit” páholy tagja lett. WURZBACH, 1863. 5. kötet, 31.

⁵⁶² A Predigerkritik szerkesztését Schönfeld a csökkenő példányszámok miatt 1783-ban átadta Gemmingennek, Hoffmant kárpótlásként Gemmingen magántitkárává tették, illetve az általa vezetett szabadkőműves páholy, a „Zur Wohltätigkeit” titkárává. HOPPE, 1989. 104-108.

Die Pläne die Swieten mit Gemmingen hatte, wurden vereitelt, indem dieser Erzschorke und Betrüger sich immer mehr und mehr entwickelte Swieten und Spillmann wollten ihn bald zum Gubernator beim E[rz].H[erzog]. Franz⁵⁶³ bald zum Reichshofrat⁵⁶⁴ bald zum Vice Praesidenten⁵⁶⁵ der Studien Comm(ission)⁵⁶⁶ machen.

Die Gräfin Thun⁵⁶⁷ nahm den wärmsten Theil an allen diesen Entwürfen. Joseph war auf seiner Hut, durchkreuzte alle, und Gemmingen betrog alle um Geld. Endlich ging der Ritter durch.

Hoffmann in Pest

Hoffmann erlebte bei ihm nicht das jüngste Gericht, wenn ich nicht irre, so bedienten sich seiner die Feinde Gemmingens um Nachrichte einzuziehen. Er wollte heiraten und ein Amt haben, nun man verhalf ihm zur Canzel der deutschen Literatur in Pest. Beweibt konnte er nun nicht mit 600 fl.⁵⁶⁸ leben. Er musste also Speculationen, und oft auch Schulden machen. Schriftstellerei war seine Finanzquelle. In seiner Vorlesungen war er planlos. Kein Mensch wusste eigentl. was er lehrte. Es war ein Gemische so wie seine Kenntniße. Zuhörer hatte er wenige oder gar keine. Mit den Profeßoren lag er meistens in Hader. In der Freimaurerei⁵⁶⁹ suchte er seine Schütze und Parthei, fand aber zugleich seine Feinde und Gegenparthei. Sein Leben gleicht da einem beständigen Kriege. Die Abwechslungen der Friedenschaften, Freundschaften, Trennungen und Wiederaussonnungen folgen schnell auf einander, in seinem Leben fehlt der feste Punkt des Mannes. Ein solches Betragen giebt nun schon vielen Stoff zu Angriffen auf seinen Charackter, der den Augen eines Unpartheiischen mehr Schwäche als Schlechtigkeit zeigt. Im Grunde hat er auch wirklich mehr von einem guten, als von einem bösen Menschen an sich. Er ist zwar ausserst zanksüchtig, fähig seine Feinde an Galgen zu bringen und über den Druck des Henkers zu triumphieren, aber auch fähig sich für seinen Freund auszuziehen. Der heftigste Feind kann ihn ohne viele Anstrengung zum Busenfreunde machen.

Das Zunehmen der Gährungen in Ungarn erhöhte die Wichtigkeit der Polizeidienste.⁵⁷⁰ Gotthardi⁵⁷¹ hatte die Geschiklichkeit eines Ausspähers aber nicht die Gabe die Resultate zu

⁵⁶³ II. Ferenc (1768-1835), 1792. március 1-jén került trónra.

⁵⁶⁴ I. Miksaig visszavezethető múlttal rendelkező, I. Ferdinánd alatt véglegesített udvari dicasterium, amely fennállása alatt végig birodalmi illetőségű maradt. FELLNER-KRETSCHMAYER, 1907. 218-231.

⁵⁶⁵ A bizottság elnökének helyettese.

⁵⁶⁶ Ezt a bizottságot Zensur- und Studienhofkommission néven 1783-ban II. József hozta létre. Feladata az egyetemi, akadémiai, iskolai és a cenzúraügyek intézése, valamint a hasznos tudományok felvirágoztatása volt. WALTER, 1950. 42-47.

⁵⁶⁷ A felvilágosodás korában a szalonok szerepe mint a minden szervezett forma nélküli szabad eszmecsere színhelye, felértékelődött. A társalgásnak ez a módja Franciaországban virágzott fel, de Bécsben is volt néhány szalon. Az egyik legjelentősebb Maria Wilhelmine von Thun grófnőé, ahová Mozart is járt. IM HOF, 1995. 102.

⁵⁶⁸ II. József 1784-ben helyezte Pestre az egyetemet. Ebben az évben szabályozta a tanári fizetéseket is. 1.000 forintot kapott a világi tanár, 500 forintot az egyházi, 300 forintot a szerzetes és 600 forint járt a rendkívüli tanárnak, amelyhez maximum 200 forintot kaphatott az okató egyéb juttatások révén. SZENTPÉTERY, 1935. 242.

⁵⁶⁹ Hoffmann Gemmingen révén lett tagja a „Zur Wohltätigkeit” páholynak, majd kapcsolatba került az illuminátusokkal. Amikor Pestre érkezett, a „Zur Großmuth” páholyhoz csatlakozott, ahonnan 1787-ben lépett ki. FRIED, 1930. 149-156., ABAFI, 1899. 5. Band, 189-199.

⁵⁷⁰ 1782-ben Anton Pergen vette át Alsó-Ausztriában a rendőrségi ügyek irányítását, aki Bécsben kezdte meg következetes tevékenységét, teljesen átalakítva a szervezetet. Ugyanezt birodalmi szinten is szerette volna megvalósítani, függetlenül a rendőrséget minden egyéb hivataltól. II. József kezdetben csak a titkosrendőrségi ügyeket bízta a rendőrségre, míg a többi feladatot az Udvari Kancellária látta el. 1790-re sikerült Pergennek a rendőrségnek az egész birodalom területére kiterjedő szervezetét kiépítenie, amely a legkisebb faluig elért. WALTER, 1950. 53-63. és WALTER, 1927. 22-51.

berichten. Hoffmann trath in gewißem Betrachte in seine Dienste; hiemit beginnt eine neue Periode seines Lebens. Der Haß, und die Frucht die gewöhnlich gegen diese Klasse von Beamten herrschen, fiel nun auch auf Hoffmann. Nun war er ein Miethling der geheimen Polizei, gehast von den Meisten, geachtet von Niemanden und nur unterstützt von jenen die ihn brauchten, Durch den Kanal der Polizei hatte er das Glück, S[einem].M[aiestät]. dem Kaiser bekannt zu werden.

Hoffmanns Rückkehr nach Wien

Wenige Menschen haben die Stärke der Seele, die Gnade ihres Monarchens zu haben, ohne ihr Gefühl zu verrathen. Hoffmann macht sich nun sehr geschäftig, sieht sich aus dem Stande der Durftigkeit auf den Punkt schmeichelhafter Aussichten gehoben. Er wirft sich mit der Polizei ab verräth zu sehr seine Unabhängigkeit von ihr, mengt sich in die Wuchererische und andere Sachen, rühmt sich des Zuganges zum Throne und seines Einflusses. Dadurch legte er gleich anfänglich den Grund des Haßes, der sich schon von allen Seiten gegen ihn zu äußern begann. Sein Eifer dagegen gegen die Allerhöchste Person war aufrichtig und warm, aber die Äußerung desselben meistens uebel angebracht. Unklug sehr unklug ist es, S.M. auf Unkosten von Josephs Namen zu erheben: ich für meinen Theil traue mir, ohne Verdacht einer blinden Vorliebe, Joseph den II. als einen Mann, der Verehrung verdienet, darzustellen, und zeigt sich dann nicht täglich mehr, daß S.M. die nämlichen Feinde haben. Hoffmann kam ernst um Beförderung ein, stütze seine Bitte auf seinen Eifer für die Aufklärung: Joseph soll ihm gesagt haben. Blasen Sie mir etc. Wenn er als Professor auftritt, so macht er sich durch die sonderbarsten Vorlesungen bald zum Lehrer ohne Schüler durch die Herausgabe seiner monatlichen Vorlesungen (Philosophie des Lebens), und durch die armseelige Geschichte der Päbste⁵⁷² zum Gegenstand des Gespöttes. Bei der Universitaet nimmt man ihn als einen Spion und hätte gerne seine Aufnahme in das Gremium verhindert.

Zum Glück oder zum Unglück setzte mich B. Martini⁵⁷³ in die philosophische Facultaet, und sie war die Gelegenheit meiner Bekanntschaft mit ihm.

Anfang meiner Bekanntschaft mit ihm

Nach langer Ueberlegung wie ich mich gegen ihn benehmen sollte, dachte ich ihn zu benutzen, Sachen in den Zukünften der Facultaet zu sagen, die S. M. hören sollten. Nach meinem Systeme konnte ich weder die Swietische noch die Martinische Parthei ergreifen, ich stand also isoliert da, ich war bestimmt Sonnf. zu folgen und wußte die Kabalen. Um diese zu durchkreutzen, wollte ich mich des Hoffmanns bedienen. Da er keine Zuhörer hatte, so zeigte ich ihm nach gemachter Bekanntschaft daß er gewinnen würde, wenn er die Kanzel des Geschäftstils erhielt, die ich nicht mit meinen Lehramte verbinden konnte. Er spähte dann meine Gesinnungen von der Allerhöchsten Person auf eine nicht ungeschickte Art aus. Kahl dann bald mit dem Vertrauen der projectierten Association.

⁵⁷¹ Rendőrfelügyelő volt Pesten, aki - tekintettel a politikai helyzetre és nyugtalanságra - besúgóként tette magát hasznossá. FRIED, 1930. 172-173.

⁵⁷² *Geschichte der Päbste von Petrus bis Pius VI.* 3 Teile. 1. Theil von *Petrus bis Leo III.* S. Hartl, Leipzig-Wien, 1786., 2. Theil von *Stephanus IV. bis Urbanus II.* Leipzig-Wien, 1791., 3. Theil von *Paskal II. bis Pius VI.* Fortgesetzt von J. L. F. J. Rötzel, Wien, 1800.

⁵⁷³ Martini, Karl Anton Freiherr von (1726-1800), államférfi és jogtudós. WURZBACH, 1863. 33-36.

Anfang der Association

Die einzige Klugheit, die er bei diesem Antrage beobachtete bestand darinn, daß er mich in der Meinung einige Zeit zu erhalten wuste, der erste Vertraute dieses Entwurfes zu seyn, ich zog Maier⁵⁷⁴ in die Sache. Auf der einen Seite hatte ich nun den leichtsinnigsten und auf der anderen Seite den größten Dubitantius. Der Friede zu Sistow⁵⁷⁵ hat gewiß nicht so viele Unterhandlungen gekostet als mir der Punkt, in welchem ich diese 2 Menschen vereinigen wollte, und mich auf das Land ziehen um die unangenehen Auftritte zu vermindern.

Sein Benehmen in der Association

Die schmeichelhaften Briefe des Lagusuis an Hoffmann machten es bedenklich, sich von ihm loszumachen, und seine leichtsinnigen Streiche machten es so schwer, mit ihm verbunden zu bleiben. Durch Combination und strenge Aufmerksamkeit beim Trunke entdeckte ich, daß mehrere Mitgenossen schon in der Association eingeweiht waren Lungen von der ersten Classe, aventuriers, halbe und ganze Schurken wir den die löbliche Kompagnie ausgemacht haben. Ein Ehrenberg ein Zimmerl ein Reisinger ein Oliva, ein Weimar ein Seidel, ein Buchbinder Hartel zum Gott weiss wer alle. Es hätte nicht viel gefehlt, so wäre der R.R. Matt, Prandstetter und vielleicht alle ihre Spiesgesellen eingeweiht worden. Zu den Unbesonnenheiten seines Vertrauens kam nun das volle Benehmen gegen seine Vertrautgemachte. Das Gesindel wurde gleichsam in die Nothwendigkeit versetzt zu plaudern. Er machte einen wahren Despoten in nuce, mishandelte alle und zwang sie auf seine Art sogar, die Hoffnungen aufzugeben, die er ihnen gemacht hatte. Dann schimpfte er eben so sehr auf die Apostaten als er Sie vorher gelobt hatte. Es liegt mit einem Worte ein großes Register von Sottisen auf ihn. Die Folgen davon zeigen sich itzt ueberall. Ich habe ihm solche immer vorgehalten, sein Weib war oft die Zeuginn von meinen Strafpredigten. Sie wollen mir imponieren, war sein ewiger Vorwurf, mit welchem meine Zuredungen ablehnte; die er nun aber zu spät begreift. Auch ist es keinem Zweifel unterworfen, daß er sich oft so benahm, als wenn ihm die Macht der Monarchie zur Disposition stand. Ist es nun ein Wunder, daß alles gegen ihn in Bewegung gesetzt ist und zum Theile auch gegen jene die, mit ihm verflochten sind?

Hoffmanns literarischer Werth⁵⁷⁶

Dazu kömmt nun noch seine Zeitschrift⁵⁷⁷ mit einem offenbaren Kriege gegen ausgemachte Grundsätze und die Aufklärung ueberhaupt. Man kann die Wahrheit vieler Grundsätze und Meinungen zugeben, deren Verbreitung schädlich in gewissen Umständen sein können, man muß dann nicht die Grundsätze angreifen, man muß ihrer Verbreitung Maximen entgegensetzen. Denn nur widersprochene Wahrheiten erhalten ihre Festigkeit. Mit dem Character der Weisheit, die Allerhöchste Regierung ausgezeichnet, ist ein solcher Krieg unvereinbarlich. Aber dem boshaftesten Verläumder wird es nicht gelingen, eine Regierung herabzusetzen, welche gewisse Grundsätze weder bestreiten noch vertheidigen läßt. Aber die

⁵⁷⁴ Josef Maier (1752-1814), filozófiát, jogot és természettudományokat tanult. Professzorként dolgozott a prágai és bécsi egyetemen. SCHWARZ, 1966. 119-120.

⁵⁷⁵ Még a II. József által megkezdett török-osztrák háborút lezáró békét írták alá II. Lipót megbízottai, gróf Eszterházy Ferenc és Herbert Rathkeal III. Szelim szultánnal 1791. augusztus 4-én. II. Lipót lemondott a háborúban elfoglalt török területekről. BENDA, 1982. 2. kötet, 607.

⁵⁷⁶ Hoffmann rengeteg röpiratot írt, valamint tanári állásai mellett folyóiratok szerkesztésével is foglalkozott. Műveinek legteljesebb bibliográfiáját Fried hozza a már említett tanulmányában.

⁵⁷⁷ A Wiener Zeitschriftől van szó, melyet Hoffmann szerkesztett az 1790-es évek elején. GUGITZ, 1911.

Martinis werden den Mittelwege nie vorzeichnen können, und die Hoffmanns schreien nur in den Tag hinein. Man thut diesen Menschen unrecht, wenn man ihn der Vorliebe für den Despotismus, Aristocratismus oder Demokratismus beschuldigt. Die sichere Wahrheit, daß er selbst nicht weis was er ist und sein will. Er schreibt heute so und morgen anders, weil er in der Regel nicht denket, und immer fertig ist, zu schreiben. S.M. können es mit ihm versuchen, mit einer Aufgabe einer Abhandlung: De Servitute Stillicidii obschon er nicht weis, was ein Servitus ist, so bin ich doch sicher, daß er eher mit einer Ab(handlung) fertig wird als mit ein Doctor utriusque. Sein Metier ist schreiben. Empirische Kenntniße hat er, aber keine Wissenschaft. Talent und Arbeitsamkeit sind ihm ebenfalls nicht abzusprechen. Warum hat ihn dann Swieten vor 7 Jahren zum Professor gemacht? Soll er es itzt nicht mehr sein können, weil Martini ihn reitet. Vor etlichen Monaten wurde dieser Mann schon von seinem Juristen gegen Hoffmann aufgefördert. Na sagte er; der könnte mich stürzen. Wir haben elende Kerls auf der Universitaet, die weit albernes Zeug als Hoffmann lehren, und man läßt sie in Frieden. Hoffmann hat wenigstens einen sehr guten Vortrag und kann, für seine Jahre betrachtet, noch ein guter Profeßor in seiner Sphäre werden. Er geht freilich planlos zu Werk, und plaudert ueber viele Sachen, die seine Schüler oft grundlicher als er wissen. Aber man soll ihm einen Plan vorschreiben, wenn er keinen hat.

Sein Erhaltung

Bei allen seinen Fehlern und den vielen Verdrüßlichkeiten, die ich mit ihm und wegen ihn schon gehabt habe, glaube ich doch, daß er Nachsicht verdient, und wenn der Martini ein kluger Mann wäre, so sollte er's S.M. nicht so schwer machen, ihn zu erhalten. Es ist sonderbar, daß Martini, der sich doch rühmt, die Maximen vor dem Throne geprediget zu haben, das Gehäßige auf die Ministers zu wälzen, sonderbar, ist es, daß er diese Maximen unanwendbar macht. Er der sich ohne stäter Unterstützung der höchsten Gewalt, gar nicht behaupten konnte.

Ich rechne es Hoffmannen zum Verdienste an daß er den König von Preußen zur Sprache gebracht hat. Der Vatican zu Rom könnte sich nicht besser erklären als das Cabinet zu Berlin.⁵⁷⁸ Es war sehr unklug, daß die Kanzlei nun den Hoffmann herabsetzen ließ.

Ich halte es der Allerbesten Würde angemessen, daß in einiger Zeit irgend ein Gerücht verbreitet würde, wodurch die Meinung wiederlegt wird, als wenn Hoffmanns Grundsätze jene E. M. wären, ohne deswegen zu erklären, daß entgegengesetzte angenommen wären.

Auf allerhöchsten Befehle, wohnte ich heute Der öffentlichen Vorlesung des Professor Hoffmann von 9 bis 10 Uhr bey. Gleich bey Eintritt in das Collegium (wo noch der Professor abwesend war) bemerkte ich einen Unwillen, der meisten Gegenwärtigen, und einer Praeparirte den andern gegen den Professor.

Als der Professor hinein gekommen, fing man an zu tsischen, aber die Gegenwarth des Rector Magnificus hielt die Sache zurück.

Professor Hoffmann laß über die Freundschaft seyn Collegium vor - unterandern als es über den Gegenstand Erwähnung machte, daß gantz Europa von Zeitungen überschwemmt ist, welche verschiedene Sensationen in den lesenden Publikum veranlassen, ohne daß das Factum, von dem meisten Theil geprüft wird - etc. etc. lachte man so lauth, daß Er unterbrechen mußte.

⁵⁷⁸ A Wiener Zeitschrift folyóiratra többen előfizettek külföldön is. LETTNER, 1988. 77-78.

Die Vorlesung ging weither - bis durch den Professor eine wohlgerathene Beschreibung des Unglückes der kürzlich in Kärnten durch Erdbeben und Feuerbrunst zugrund gerichteten Staadt N.N. zum Muster eines für Theilnahme, und gerechten Belehrung des Factums angeführet wurde. Da und dort lachte man gleich in Anfang über die Anführung eines fremden Elaboratums mit der Fortsetzung dessen Analogisierung, wuchß der Unwillen und das laute Lachen so sehr, daß Profes Hoffmann halten, und darauf ein ruhigens betragen etwas mit Unwillen forderte;- Das gantze Publicum Verbath sich aber durch Muoren und tsischen derley Vorwürfe, mit Ungestüm, woraus ich nun mit Zuverlässigkeit schließen konnte, daß wider den Profes Hoffmann ein allgemeiner Complot, und großer Unwillen seyn müßte.

Bald war hierauf die Vorlesung beendiget, und als der Professor in Abgehen begriffen gewesen, wurde er von etlichen Aufgehalten und zur Rede gestellt, warum heute das k.k. Decret, welches er erhalten haben soll nicht öfentlich vorgelesen worden, worauf der Professor aber kein Antworth gaab, und sich aus dem Gedränge machte.

Nun lief alles gegen den Rector M zu, nahmen ihn in Cercle und klagten wider das fahde Vorlesen und Verfahren des Professor Hoffmann worauf selber versprach, in der möglichst kurtzen Zeit der Sache abzuhalten trachten; nur bath Er die Zuherör hinführe, bey öffentlichen Vorlesungen des Professors sich ruhig zu verhalten, - welches auf Versprechen und mit Hände klatschen gut aufgenommen worden ist.

Die Zudringlichkeit, und das Treue betragen zwenn Individuen, ist mir besonders aufgefallen - die sowohl den Professor Hoffman, bey Abgehen aufhielten, als auch der Rector die Klage in Namen des unzufriedenen Collegium vorbrachten. Der eine nennt sich Fabeza, des andern Mann konnte ich nicht erfragen.

Ubrigens habe ich die Bemerkung gemacht, daß die Benehmen des Professors Hoffmann, auch viel Anlaß, zu dergleichen Auftritten beyträgt, - und das Er fast allgemeins verhast seye.

Wien 27. Febr. 792.

IRODALOMJEGYZÉK

ABAFI

1899 ABAFI, Ludwig: *Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn*. 5. Band. Budapest, 1899.

BENDA

1982 BENDA Kálmán (főszerkesztő): *Magyarország történeti kronológiája*. 2. kötet. Budapest, Akadémiai, 1982.

BEYTRAG

1797 *Beytrag zur Charakteristik und Regierungsgeschichte der Kaiser Josephs II., Leopolds II. und Franz II. Zur Prüfung die Zeitgenossen und zum Behufe für künftige Historio- und Biographen dieser Monarchen, Paris im 8ten Jahre der französischen Republik.*

BRIEFE

1799 *Briefe eines Franzosen geschrieben im sechsten Jahr der Republik über geheime Polizey in Wien nebst Skizzen aus dem Leben einiger Hauptpersonen der geheimen Polizey. Aus dem französischen Manuskrip. Stras-burg, 1799.*

ECKERT

1950 ECKERT, Friede: *Heinrich Joseph Watterroth. Eine Monographie*. Diss. Wien, 1950.

FELLNER- KRETSCHMAYER

1907 FELLNER, Thomas: *Die österreichische Zentralverwaltung*. Nach dessen Tode bearbeitet und vollendet von Heinrich KRETSCHMAYER. Wien, 1907.

FRIED

1930 FRIED, Joseph: *Leopold Alois Hoffmann*. Diss. Wien, 1931.

GONDA

1992 GONDA László: *A zsidóság Magyarországon 1526-1945*. Budapest, Századvég, 1992. 41-47.

GUGITZ

1911 GUGITZ, Gustav: *Leopold Alois Hoffmann und die Wiener Zeitschrift*. In: *Deutsche Arbeit, Monatsschrift für das geistige Leben der Deutschen in Böhmen*. Jg. 10. Heft 9. Prag, 1911.

HOPPE

1989 HOPPE, Bernhard: *Predigerkritik im Josephinismus. Die „Wöchentliche Wahrheiten für und über die Prediger in Wien“ (1782-1784)* In: *Studien zur Theologie und Geschichte* 2. St. Ottilien, 1989.

IM HOF

1995 IM HOF, Ulrich: *A felvilágosodás Európája*. Budapest, Atlantisz, 1995.

JAKOB

2001 JAKOB, Hans-Joachim: *Die Folianten bilden Gelehrte, die Broschüren aber Menschen. Studien zur Flugschriftenliteratur in Wien 1781 bis 1791*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern usw. Lang, 2001.

LETTNER

1988 LETTNER, Gerda: *Das Rückzugsgefecht der Aufklärung in Wien 1790-1792*. Frankfurt-New York, Campus, 1988.

**LUNZER-
LINDHAUSEN**

1960 LUNZER-LINDHAUSEN, Marianne: *Leopold Alois Hoffmann. Wiener Publizistik im Schatten der Reaktion*. In: *Wiener Geschichtsblätter*. Herausgegeben vom Verein für Geschichte der Stadt Wien. 15. Jg. 1. St. 1960. 104-109.

SCHWARZ

1966 SCHWARZ, Godehard: *Die philosophische Fakultät von 1740-1800 unter besonderer Berücksichtigung der Humaniora*. Diss. Wien, 1966.

SILAGI

1961 SILAGI, Denis: *Ungarn und der geheime Mitarbeiterkreis Kaiser Leopold II*. In: *Südosteuropäische Arbeiten* 57. München, Verlag R. Oldenbourg, 1961.

SZENTPÉTERY

1935 SZENTPÉTERY Imre: *A Bölcsészettudományi Kar története 1635-1935*. In: *A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudomány Egyetem története*. 4. kötet, Budapest, 1935.

VALJAVEC

1959 VALJAVEC, Fritz: *Die Anfänge des österreichischen Konservatismus. Leopold Alois Hoffmann*. In: *Festschrift Karl Eder zum siebzigen Geburtstag*. Herausgegeben im Auftrag eines Redaktionsausschusses am Historischen Institut der Universität Graz von Helmut J. Mezler-Andelberg. Innsbruck, 1959.

WALTER

1927 WALTER, Friedrich: *Die Organisation der staatlichen Polizei unter Kaiser Joseph II*. In: *Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Stadt Wien*. 7. Band. 1927.

WALTER

1950 WALTER, Friedrich: *Österreichische Zentralverwaltung*. 1. Band, 1. Theil. *Die Zeit Josephs II. und Leopold II. (1780-1792)*. In: *Veröffentlichung der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs* 55. Wien, 1950.

WURZBACH

1863 WURZBACH, Dr. Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben*. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. 1863.

H. Kakucska Mária

Révai Miklós ismeretlen levelei Orczy Lőrínchez

Fekete Nagy Antal 1959-ben az Orczy család levéltáráról készített Repertóriumban⁵⁷⁹ a felsorolt tételek szinte mindegyikéhez hozzátette: „...az állag ezen csoportja nagyon hiányos állapotban maradt fenn, a meglévő iratok címszava alá van húzva.”

A Magyar Országos Levéltárban őrzött, általam 1988/89 óta rendszeresen kutatott anyag nagy részét illetően, sajnos valóban így van. De szerencsére az is kijelenthető, hogy a kezdettől fogva eltűntként kezelt dokumentumok egy része - a levéltár égése, többszörös költöztetése stb. ellenére - nem pusztult el, csak nem Budapesten található. Petrovay II. György genealógus-levéltáros, Nyáry-ágon Orczy-rokon vitte el őket Máramarosszigetre. Az itteni levéltár felszámolása után került Nagybányára az anyag,⁵⁸⁰ amelyet a budapesti Országos Levéltár megsemmisülteként tart számon.

Máig nem tudjuk, ki győzte meg Orczy Lőrincet versei kiadásáról. Tényként csak annyi könyvelhető el, hogy a *Költeményes holmi egy nagyságos elmétől* 1787-ben, míg a *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei* 1789-ben, Révai Miklós kiadásában Pozsonyban jelent meg.

A fent említett iratanyagban található saját kezű, két Révai Miklós-levele irodalomtörténeti adalék a kötetek megjelenéséhez.

1.

Méltóságos Báró!

Kegyelmes Uram és Pártfogóm!

Bátorkodom igyekezetemnek első zsengejével kedveskedni, és egyszer s' mind Kegyes Párt fogását dolgom elő mozdíttatására nagy alázatosan ki kérni. Ki mondhatatlan nagy tekintetet adna az is Gyűjteményemnek, ha Nagyságod Szép Elme Szüleményeit, tett ígérete szerint, ide engedné. A' miért is újra esedezem, és magamat tovább is Kegyes Párt fogása alá ajánlván vagyok holtig mély tisztelettel.

Méltóságos Báró Uramnak

Győr. 4 Junii 1786.

Leg kisebb szolgálja
Révay Miklós m. p.

⁵⁷⁹ FEKETE NAGY Antal: *Az Orczy család levéltára*. Repertórium, Levéltári leltárak 9., Levéltárak Országos Központja, Budapest, 1959.

⁵⁸⁰ BALOGH Béla: *Az Orczy család levéltárának nagybányai töredéke*. In: *Levéltári Szemle*, 1998.; H. Kakucska Mária, *Az Orczy Lőrinc hagyatéka, ismeretlen versei és a tűz nem szelektáló pusztításáról*. In: *Magyar Könyvszemle* 2002. 1. sz. 74-80.

Nagyságos Bátor!

Kegyelmes Uram és Pártfogóm!

Kimondhatatlanul nyughatatlankodtam már, s' nem tudtam mire vélni: hogy anynyi írásaimra, s' olyly sokáig, semmi bizonyosat nem tudhattam Loewével való dolgomról. S' íme a' napokbann maga személyébenn tsak itt terem Győrött, engem' meg keres, s' meg fejti a' dolog mi voltát: hogy ő két egész hónapig oda utazott dolgábann, meg fordúlt Kassán is, most Pestről jött fel, s' leveleimre már szóval adván választ jelentette, hogy Nagyságodnak már régen meg küldötte a' kívánt Nyomtatványokat, a' pénzt is Weingand által már kézhez vette.

Ezt az egyet nagyon bántam, hogy azonnal meg nem tudhattam, és ilyly különös kegyelemért, mint illet vólna, háláló írással magamat Nagyságod' adósának nem vallhattam. Kegyelmes Pártfogóm! az a' szív, az az ember társát szerető érzékeny nemes szív, milylyen Nagyságodé, mikor ártatlanul gyönyörködik benne, hogy segíthet egy meg szorúlnak ügyén, tsak az egyedül képezheti magának, mi belső le nyugosztalás, mi éles öröm borítja el viszontag az ilylyen szegénynek meg könnyebbedett szívét is. Meg illetődésébenn nem talál elegendő szavakat, hogy hálá adatosságát bizonyíthassa.

Engem' különösen nyomorgatott a' bal szerentse leg jobb szándékimbann is. Nagy zúrzavarbann keveredtem Gyűjteményem miatt már kezdetekor. Alég vihettem a' dolgot tsak anynyira is, hogy ezzel a' második nyomtatással el hitessem a' Hazát, hogy nem tartottam tsak szóval. Mert a' Nyomtatós nem lévén még ki elégítve munkájáért, nem adta mind eddig is által mind a' Nyomtatványokat. Tsak Pest, Kassa, Szombathely, és Pozson, a' hol nyomtatódtak, láthatott valamit belőlök, a' Hazának többi részeire még el nem küldetettek, noha már el múlt esztendeje, hogy már a' sajtó alól ki keltek, kivált az első két Részek. Most, hogy Nagyságod olyly nagy sommát méltóztatott helyettem le fizetni, fogadta Loewe, hogy már által adja mind egyig a' többi Darabokat. S' így nékem már módomból lévén az el küldetésbenn, remélhetem, hogy talán nem sokára gyűl anynyi az el adatásból, hogy ki válthassam a' Hertzeg Aszszonytól kegyesen adatott Jutalmomat az Arany Numismát is, melylyet Loewe mint egy zálogbann tart még a' többi Restantiáért.

Ezen alkalmatossággal maga sürgette Loewe Nagyságodnak második Manuscriptumát is a' Szabadságról, s' a' többit, kit is által adtam olyly rendelés tétellel, hogy sokkal szorgalmatossabban, és kevesebb fogyatkozással nyomtatódjék a' Költeményes Holminál. A' Bétsi Censor, ki a' Magyar Dolgokat vizsgálja, Győri Fi, derék egy ember, rakva minden Szép Tudományokkal, kivált az ízlés igen finom benne. Most az ősszel itt vólt Atyafiait látni, magam nem mehetvén Bétsbe, örültem, hogy itt találkozhattam véle. Egyről másról beszélgetvén magától hozta elő Nagyságodnak Verseit, kivált a' Szabadságról. Tsodáltam, hogy egy olvasással anynyit tudott belőle előhozni. Egészen bele édesedett, és nem győzte eléggé dítsírni. Ki mondhatatlan szépek, s' gyönyörűek Bartsainak is, amá Levelező Társnak, Versei. Nagyon tetszenek azok is, miket Bátoritztól olvastam benne.

Bizonyos vagyok benne, hogy e' lesz az a' Munka, melyly a' Magyarorságot szerető Hazafiaknak, kivált a' Nagyságos Tárgyokra nézve is, telylyes meg elégedést fog okozni.

Nem bántottam e meg Nagyságodat, hogy utóbbik levelebenn bátorkodtam kérdést tenni, ha meg engedné e, hogy Függelékül ezekkel a' Versekkel ki adhatnám Boldogult Ányosnak Maradék Verseit? Tudom, szépeknek esméri Nagyságod is, erzi benne Nagyságod is a' nemesebb illetődésnek hangozatit.

Nagyságos Uram! Anynyi sok kegyelmeit, melylyekbenn olyly bőven részesített, esedezem alázatosan, tetézzé még egygyel. Ne tegyen részemről rövidséget Nagyságodnál a' Szabó

Dáviddal támadott per, melyről Nagyságod azt hiszi, hogy én vólnék egyik nagyobb ostromlója. Én tsak egyedül azt akartam meg jegyezni benne, hogy vét Szabó Dávid a' Magyar Nyelvnek belső tulajdonsága ellen a' szavakat egymástól olyly szabadon, olyly szélylyel szórván, a' mi valósággal olyly igaz, hogy született Erdélyiek is vallják. E' miatt esett az után mind a' két részről néhány fullánkosabb szó is, de én meg szüntem, nem is akartam, nem is akarok többekbe egyveledni. Hogy Rajnissal valóbann nagyobb tsatája vagyon, arról nem tehetek. Szabó maga az oka. Ő írt először Rajnis ellen Ki á Nyertes név alatt egy elég sértegető írást. Most már Rajnis defensive tartja magát, s' el ragadtatván, igaz az, hogy elég súlylyos benne az offensiva is. Sajnálom mind kettőjüket, de inkább Szabót. Jobb lett vólna per nélkül a' drága időt egyebekre fordítani. Ezt én is így tartom. Azonbann épül, s' gyarapodik perek által is a' Nyelv, tsak módjával legyen.

Én magamat tovább is alázatosan ajánlván anynyiszor tapasztalt Kegyességébe, maradok holtig mély tisztelettel, és telylyes engedelemmel minden Parantsolatira.

A' Nagyságos Bárónak

Kegyelmes Uramnak és Pártfogómnak

Győr, 24. October 1788.

Kész Szolgája
Révai Miklós m. p.

Hubert Ildikó

Simon József alkalmi éneke

A XVIII. század kéziratos, alkalmi költészetének közkedvelt témái közé tartoztak a paraszti élet szépségét dicsőítő lírai alkotások. Ezek a paraszténekek - amennyiben szerzőjük tanult ember volt - nem minden célszerűség nélkül születtek meg. E versek a mezei munka idillikus szépségét dicsérték, ellentétben a nehéz jobbágysorsot megéneklő parasztdalokkal, amelyek a nehéz sorba való belenyugváásra bíztattak a vallásos élet segítségével. Szőnyi Benjamin (1714-1794), a hódmezővásárhelyi református lelkész például egész kötetnyi verssel⁵⁸¹ szolgált különböző alkalmakra parasztnak és úrnak egyaránt, ilyen például a Mezei Pásztor éneke,⁵⁸² Tselédes Gazda' s Gazdaszony éneke,⁵⁸³ Akár mi tisztességes munka közben mondandó Enek⁵⁸⁴ stb. Ezek az alkalmi dalok igen sok kiadást mértek, és ponyván is szívesen árulták őket.⁵⁸⁵ A műfaj számtalan névtelen követőre talált.

Az alábbiakban közlésre bocsátott kézirat a közköltészet igényesebb megfogalmazású darabja. Szerzője ismeretlenségben maradt volna, ha egy másik kéz oda nem írja a verszet végére: „Jól ösmérlek barátom, mert Simon Josefnek⁵⁸⁶ hivattatod magadot.”

Szanto Nóta

avagy

Szántás vetés között-is Istennek félelmére tanító Versek.⁵⁸⁷

Mellyeket Szántása Vetéssei között az ő Szokott Szántó notáján (az hijjában valo, trágar dudolások helyett) Istennekis teczven, énekelgethet a Szántó-vető.

5 Mois 6: v: 6-9

Ez igék mellyeket parancsolok az mai napon tenéked légyenek szivedbenn, és gyakorollyad azokat a' te gyermekeid előtt, Szolly ezekről, mikor az te Házadban ülsz, mikor uton jársz, mikor le fekszel, mikor fel kelsz, kössed kezedre, fügjenek homlokodon, irjad az te házadnak küszöbire, a te Kapuidra etc.

Kegyes Olvasó

Csudálkozom rajta hogy az kik én nállamnál (a' ki egész gyermekségem Ifjúságom Oskolákon, és az olta valo időm Szent hivatálba töltöm) többett jártak az mezőket gyermekségektől fogván, és Nemelly Szántó Vetőknek haszontalan fajtalan Istent boszanto, ökör, és Lo hajtás közben valo dudolásokat hallották, csak szem előtt valo dolgozásokat, nem igaz szívet Indulattall lett munkalkodásokat látták, hogy nem gondolkodtanak azon, hogy valamelly szép Istennek is tecző szántó Notát adnának Historia formában világ eleibenn,

⁵⁸¹ *Szentek hegedűje*, 1762.

⁵⁸² *Szentek hegedűje*, Hódmezővásárhely, 1809. 453.

⁵⁸³ *Szentek hegedűje*, 1809. 448.

⁵⁸⁴ *Szentek hegedűje*, Pozsony, 1784. 548.

⁵⁸⁵ Az OSZK Fol. Hung. 1390/I. ff. 155-158, 167-170. A Thaly Kálmán-féle anyagban több ilyen ponyvairodalom olvasható. Pl.: A' szántó vétő-embernek igen-igen szép hármass énekei. Első: Fel-kél jó hajnalban a' szántó álmából; Második: A' föld mivelés, 's Mag-gondviselés; Harmadik: Reménység az Embert gyakorta táplálja; Negyedszer: Egynehány szép mesék az Eke farka mellé való Kérdésekkel 's feleletekkel.

⁵⁸⁶ A Károlyi család levéltárában több levél is olvasható a vers szerzőjétől.

⁵⁸⁷ Károlyi család lt. P 1512, Vegyes iratok, 2. cs. 3. 207-224.

Mellyett még a'ki olvasni nem tudna is halván, s meg tanulván avagy ismét amott attól a' ki olvasni tud, Isten előtt munkáj között tetczőben énekelgethetne minden hijjába valóságoknál, Mellybüll föld míveléseibe való tisztitis meg tanulhatná.

Ime azért én Agh Poeta irok egy nehany Strophát mellyet Szántás Vetessei között, enekelgetvén az Szanto Vető velle sem Istenit sem boszontya, sem Lelke terhét nem neveli, ha Barom hajtassi között ezeket énekelgeti és ebben le tett szép Tisztit követi, mert ez ötött mind taníttya, mi modon száncson vessen, mind talál Strophat, a'kar mikori szantásra s időre valót, ér ez is avagy használ annyit, mint a Nyul Ének, Nád Sip, Czigany Cserebere Historiák. Isten Zengedeztette szádba, mind Meződön, mind Házadban.

Vale - éllly Istennek.

Az gazdanak szanto czeledi között való maganos beszélgetese Az Szanto notara

Adámot az Isten a' midőn formálná

Edemben olly véggell allatá munkálná
S annak gyümölcsevel magát úgy táplálná
Hogy élven teremő Istenet szolgálná.

Mert mint a teremtés napja kedetiben

Az Isten fiai zengettek mennyekben
Az fenyos csillágok felkelvén akképen
Dicsérték teremő Isteneket éppen.

Ugy embert teremte magasztalására

S ez mar meg atkozott föld munkálására
Igy adá elelme modgyát a tudtára
Dolgozzad e földet míg benned lesz pára.

Munkás lélek Isten oh nem tud heverni

Míg teremtésitis meg akarja verni
Ki hennyességével akar áldást venni
Az földis gyümölcset gyors embernek termi.

Meg termé Adamnak míg épségbe maradt

Mert addig az ég s föld áldása rá szakadt
De hennyélvén azzall a bűn ugy rá ragadt
Hogy földin-is Isten átka rajta maradt.

Szánt vet Abel de már véres verejtekkell

Még sem tölthet vermet buzával bövséggell
Mindenkor noha van el tökellett szivel
Aldozni Istennek földéről kit mivel.

Elhal eő, s az földnek uj mivessi lesznek

Akik kenyeret mind verejtekkal észnek
Az özön vitzől kik zabadulást vésznek
Az Noé házában szantast vetést téznek.

Aldoznak kit Isten kedvessenis veszen

Es arrol ő nekik ígérített téssen.
Hogy valamig az föld oszlopain lészen
Az vetés aratás mindenkor meg lészen.

Ki Ur félelmevel munkallya mezejét

Munkájában nemis kémélli erejét
Heverve nem tölti az munka idejét

Az észí az Isten bőv áldása tejét.
 Bé tölt Abrahámon ez, kivalt Isákon
 Mert szantást midön tett gerári határon,
 Szaz, szaz annyi termett minden buza szálon
 Olyan bőv aldas volt mezejen edgy nyáron.
 Profeta Elize juta az eszemben
 Szánto legény eő de van nagy kegyelemben
 Eke mellől kelle menni Izraelben
 Baromtul küldek el Amostis Bételben.
 Mind eke, mind barom mellett mert kegyesség
 Kedvess Isten előtt, s aldott érte az kösseg
 De a teremtetete mondo rut kényyessegh
 Atkot hoz földre (kit tud paraszt, s nemességh).
 Mert Istennekis van kezébe sok ostor
 Kezében a pohár van benne mérges bor
 Melly a pokoliglán eget mikor fel for
 Esső helyt vetéssén lesz annak száraz por.
 Nemelly helyt a földet haromszoris szántyák
 Vasas boronával göreit meg rontyák
 Ugy járnak körüle mint a serény hangyák
 Külőmben gazt terem felölle azt mo[n]dgyák.
 Ők földök ugarnak szanttyák csak csekéllyen
 Keveréskor tartyak ekéjeket méllyen
 Vetésre jártattyák csak éppen középen
 Ugy vetik a' rostált magot reá szépen.
 De az tiszta szivük itt is égre néznek.
 Mikor mag vetőbüll vetni magot vésznek
 Ohajtva könyörgést az Istennek téznek
 Tudván áldást hogy csak e nagy Urtol vésznek.
 Osztán boronávall szépen el takarják
 Hogy egi madarak ezt ki ne vakarják
 Vagy az tél derej tövét ki ne marják
 Ezzell az Ur aldott oltalmába zarják.
 Az szántast vetest hát ekképpen tegyétek
 Jo fiaim hogy a nagy Isten féllyetek
 Ő keressésivel dolgotok kezdgyétek
 Ha akarjatok hogy áldást vegyétek.
 Ne sajnallyatok őt hivni segécségre
 Mert jo tiszta szivet emelni az égre
 Mikor munkatokban el segít a'végre
 Hálá adast érte nyujcsatok mennyekre
 Mondván: Oh Szent Isten munkánk kezdetében
 Segiciségre hívánk meg hallall kértünkben
 Im megis segítél dicseret mindenben
 Felségednek, mind itt, s mind a magos menyben.

**Mikor az tavaszi vagy őszi szanto vető idő elő állott,
így elmelkegy, enekelgess**

Légy velem Istenem aki az munkara
Teremtettél s hívtál a föld határara
Elmult a tél kezem az eke szarvára
Vetem enis segics magam s más javára.

Adgy erőtt az egnek hogy sirja a földet
Meg hatván könyécse a' föld mivelőket
Ald meg, barmaimat adgy nekik erőket
Had száncsam örömmel bőv termő mezőmet

Tégy elő mentessé igyekezetemben
Adgy erőtt nekemis mulo életemben
El kezdem munkamat Uram félelmedben
Te álgly meg Istenem ki lakol mennyegben,

Készics szolgám s fiam ekét, teslát, barmot
Rakj fel holnap reggell hámot hatlot jármot
Isten ha rá segít buzat arpát zabot
Vessönk ha idő lesz egy egy jó darabot.

Azoknak mert hasznát idejében tésszszük
Még ha rá szorollunk magunkis meg észszük
Az Úr szegénnyeit velle meg éleszszük
Az arpa kenyért is neha sokban tesszszük

Mert gyakran az Isten, a' földet meg veri
Az bünért a kenyér bottyátis el tőri
Ugy hogy gazdag is vermeit nem meri
Söt ohajt hogy földel van Istennek peri.

Ha mi lészen ollykor jó ám elő venni
Mint sem ehel vesszszönk jobb valamit enni.
Jó sok esztendőkre a termést el tenni
Szükségkor ne kellyen kenyér nélkül lenni.

Ehel vesz vala el Jakob nemzetsége
Ha így nem tett volna Joseph eszessége
Egyiptomnakis lett volna hamar vége
De hét szűk időn volt kenyere bővsége.

Szántás vetés által vettek kedvességet
Jabius Lentius nagy hirt, s nemességet
Mais diplomakban sok kéz buza fejet
S azt az czimerekben, és kardot a' mellett.

Mert szántás vetéssel sok jó pénzt gyűjtöttek
Kit nemes levelert kirallynak küldöttek
Mások segicséget hadaknak hogy tettek
Buzájokbul nemess emberekké lettek.

Itt tölt be kirallyok előtt fogh állani
Ki dolgában sereny. Rest nem szokott lenni
Az szorgalmatosság mert szegyet vallanni
Nem fog mig ez világ helyben fog állanni.

Az szántás hasznabul gyakran tiszteltetik
Istenis midőn rész neki szakasztatik.
Tized zsenge és más áldozatt tétetik

Ur asztala kenyér, s borból terítették.
 Az Ur szegennyis minden nap zörgetnek
 Isten után kenyért töllünk kéregetnek
 Hát ég madaraj kik nem szantnak, s vetnek
 Mezeinkről élnek mint érettönk lettek.
 Sirnak ott a mezők az hol nincsen szántás
 Hallatik az neptől sok jaj, sok ohajtás
 Az barmoktól bögés, ebektől ordítás
 Az illy földet várja átok s éhel halás
 Jo azért a munka az eszen gondosság
 Az mérséklett költés az takarekosság
 Mert boldogságot szül az szorgalmatosság
 Az mellyre bizonyság tellyes szent háromság.

**Mikor más napra viradván hozza akarsz fogni
 az munkához így enekelgess**

Felséges Ur aki széked a mennyekben
 Hellyheztedted segélly igyekezetemben
 Fel vettem ostorom, s ekem van kezemben
 Szántásra állottam be ez hold földemben.
 Hajj Csáko, haj Barna Isten adták mennyünk
 Mivellyük az földet, s néha meg pihennyünk
 Bár nap heve izzaszt, de meg ne rettenyünk
 Az Ur segét elis viszi rollunk terhünk.
 Oh kegyelmes Isten be nagy átkot szüle
 Az Adam esette mellytüll meg réműle
 Minden lélek az melly származott ő tülle
 Ezzel gyakran telle szánto vetők füle.
 Dolgozzuk a földet, s bogács korot terem
 Szántunk vetünk, s abból ritkán telik verem.
 Hol esső hol aszály s hol egyéb sérelem
 Veszi munkánk hasznát óh be nagy gyöttelelem.
 Mert gyakorta kezdgyük adta mondásokkall
 Munkánk s egyébféle rut káromlásokkall
 Barmunk ekénk földünk átkozzuk azokkall
 Ezért nem áldgya meg Isten áldásokkall.
 Avagy Barmainkat bé fogván igára
 Kinozzuk mint Bálám ülvén számárára,
 Nyögéseket Isten mellyeknek sokkára
 Nem hadgya: de földünk veri boszszújára
 Neha próbánkra-is Isten meg miveli
 Hogy a bé vett magot föld meg nem neveli.
 Ha meg neveliis de meg nem érleli
 Mert nap heve jég, szél ragya mind le veri.
 Mert talám reményünk abban helyhezgettük
 Midőn szépen indult mezőnk szemléltgettük
 Hogy adgya kezünkbe: Istent felejtettük
 Kérni imádsággall: hasznát nemis vettük.
 Mezőnk jövedelmét költik fennyességre

Sokak s haszontalan pompás kényességre
 Ritkán emlékeznek reá a' szegenyre
 Jo tétel hogy menne ég földön nap fényre.
 Ezek az okai mellyért szántó, s vetők
 Gyakran szégyent vallnak vetett földök meddők
 Istenem oltalmaz, kinél az jövendők
 Tudva vadnak: ugy mi, hogy ne éllyünk mint ők.
 Uram segics hajj el Isten adta barma
 Nézz le Isten mennyből rám mezőm s munkámra
 Te áldom segitőm vagy ne hozz roszt számra
 Szántásom hantýára adgy áldast s marhámra.
 Egek szellőzzetek testünk ujicsátok
 Könnyebedgyék rajtunk az elseő nagy átok
 Edes barmaim majd meg telik az szátok
 Midőn ki fogásra jö déli orátok.
 Nézd meg fíjam be jo az Isten kegyelme
 Aki őt keressi azzall segedelme
 Ma kezdénk munkánkhoz még is elő mente
 Nagy van mi dolgunkkal: ezt Isten mivelte.
 Keressük csak a menny Istenét meg látod
 Meg segíth dolgozban, mint jo s hiv barátod
 Csak őt urald s féllýed mivel ő sajátod
 Bé tölt minden jokkal, mihellyt szád feltátod.
 Uram menny s föld ura töllünk tiszteltesséll
 Hogy ember hasznára barmot teremtetéll
 Rajta birodalmat minékőnk engedtéll
 Ebbül ruházkodunk, s testünkis ezzell éll.
 Ne vedd el hát barmunk a' földnek vétkéért.
 Ne jutass éhségre azok nem létéért
 Ha ki kelnél-is ő fohászkodásokért
 Rank nézz inkább mert ők vadnak mind emberért.
 Oktalan álatok ők, nékőnkis légyen
 Ellőttünk hogy abból tartozkodást végyen
 Gyarloságunk rájok ha haragra mégyen
 Szánk karomlást kezünk kínzást hogy ne tégyen.
 Edess fénylő napom süssed szantásomat
 Ériék egybe felé add meg várásomat
 Holnap boronálni hányom fel hámomat (vagy: jarmomat)
 El hozom vetésre maggal tölt zsákomat.
 Nyisd meg osztán kincses ládád az egeket
 Nyomdosd meg földemre essöss fellegeted
 Idejeben vigann arassam földemet
 Ének szoval hordgyam terhess kévéimet.
 Reménlemis Isten e' munkát meg álgya
 Buzával rakodik innét szerüm tája
 Ah! menny és föld Ura, s Teremtő Királlya
 Tölled kér, s vár áldást szánto szolgád szája.
 Mert nem az jo eőkrők lovak vagy gyors elme
 Segiti a' munkát, de az Ur felelme.
 Imádcság, s gyorsaság ennek segedelme.

Ki így, munkálodik, annak van elelme.
 Hajj ballagj ballagjunk, délre ki bocsássunk
 Munkánk után egy kis nyugodalmat lássunk
 Eppen jó helyen van a tanyánk s szállásunk
 Van étető helyünk; lehet aratásunk.
 Közel a' dél közel, mert látom tikkadtok
 Velünk együtt már ma sokat ballagtatok
 Hó hó. Isten adták, meg ály: s nyugodjatok
 Fogj ki, kürij ki, látom megis faradtatok.
 Szent Isten áldassáll, hogy meg segítettél.
 Tavaszom szantásan nagyobb részt túl töttél
 Azt érdemled töllem, hogy dicsőítettél
 Uram, áld meg szolgád, ki teged keres, s fél.
 Már tiz hajnal ujjult, amiolta szántunk.
 Hát ekéink el hagyván; vessünk, s boronálljunk
 Két három napot már vetésre számlálljunk
 Még haza se mennyünk, kinn a' mezőn hállyunk.
 Bűnös kezem azért ki nyújtom es vetem
 Tavaszi magomat es neved emlitem
 Aldásoknak Ura segics, s légy mellettem
 Boronammall magvam nevedben temetem.
 Isák szolgádnakis veteset te aldád
 Száz annyira vetett magvát szaporítád
 Szántásra, s vetesre ezzel batorítád.
 Lelkét háladásra magadhoz indítád.
 Erreis parancsolly hogy szallicson esőt
 Az ég: mind idején valot, és mind későt.
 Algy meg minden munkást, s engemis könyörgőt
 Kérésem eliben URAM, ne vess felhőt.
 Mert ha te jovoltod nem segít; külömben
 Vetésem termését nem hordom csűrömben
 Szanny meg azért Uram, s add bőven kezemben
 Így maradhat vigan lelkem eletemben.

Mikor ugarat akar szantani a' szántó

Kéttzer héttzer jött fel az napnak sugára,
 Annyiszor pirossult hajnalnak is vára
 Miolta barmunknak van nyugvo határa,
 Ki kellene mennünk szántani probára.
 Őszi vetésre kén fiam ugorlani
 Hogy szégyent ne fognánk vetéskor vallani
 Ama nagy szél földben kellene állani
 Igyekeznénk a' míg a föld nyers, szántani.
 Mert a' tavasz szele, ha a' nyereséget
 Ki veszi belöle, s Nap süt rá hévséget,
 Barmainkat rontyuk, s nem érünk jo véget
 Szántásunk sem téssen igen nagy böséget.
 El badgyaszt a' meleg együtt a bogárrall
 Kik barmaink börit surkállyák mint árrall

Az füis fel növi, s nem lesz rothadassall
 Az hant alatt; azért ne gondollyunk mássall.
 Mert ugy jó ugarat tenni, hogy meg éréjék
 A' szantás s azután viszont meg keverjék
 Keverés után egy holnapig heverjék
 A'ki külömben szánt, nem tartom hogy nyerjék.
 Azonban elő áll, kapállás, s kaszállás
 A' kaszállást majd ott eri az aratás,
 Ezek miatt leszen szántásunkban gátlás
 Eleint kezdjük hát, így jó az ugarlas.
 Fel nővik máskent az dudvák, kórók, s füvek
 A'mellyek a' Foldnek mind edes gyermekek,
 Ezek nevelési eő néki kedvesek
 Hasztalan bogáncscsall így lesznek tellyesek.
 Illy átka van bűnért Földön az Istennek,
 Rajtam is; melly miatt sirni meg nem szűnnek
 Szemeim: ez soldgya amaz első bűnnek,
 Saját vétkeimis ezzel el nem tűnnek.
 De szánny meg Istenem s te magadhoz térics
 Drága szerelmednek köntösét rám terics
 Miként az Hold telik, így engemis ujjicscs
 Aldásiddall s szivem vétkeitől tisztics.
 Minden dolgaim közt én csak reád nezek
 Halaadast szivből csak tenéked tészek,
 Mert erőt és áldást csak te tölled veszek
 Mig szántok söt földnek mig lakója lések.
 Fogjunk bé hát, s száncsunk, oh UR ISTEN segics
 Szolgad könyörgését aldással tellyesics
 Oltalmaddal mezön barmaim bé kericscs
 Mind azok, s mind magunk erejében ujjicscs.
 Elest elegendőt szekerünkre rakjunk
 Fogj bé hajj el ballagj, hajj el hajj ballagjunk
 Amint Isten segít szancsunk és mozogjunk
 Algyuk ötet szankkall, s nem pedig morogjunk.
 Kapás mennyen hegyre, s vinczellér szöllőben
 Setállyon nyajával pasztor a' mezőben
 Hivagossan. a' ki vőfel, menyekzőben
 De mi az ekével mennyünk ki elsőben.
 Nincs szebb munka földön szántásnal, vetésnél
 Mivel kenyér nélkül senki el nem élnél,
 Király, ur, pap, s koldus éhel halast érnél,
 Ha szántásbol buzát s árpát bé nem mérnél.
 Szántás vetés nélkül senki hát nem élhet.
 Ha kenyér nem terem, a' pap sem beszélhet
 Minden rend az ehseg rabságától felhet
 A jo szánto gazda bö buzát reménlhet.
 Hajj hát lassan lassan, mert gyükeres a' föld
 Keménykeis s rajta immár a' fuis zöld.
 Hajj el edes Csákom, ballagdagally s kerüld
 Földemet; az Isten segecseget is küld.

Mert munkamat benne vetett reménységgel
Kezdettemel, s mais buzgo könyörgéssell
Istenemre nézek szantással vetéssell
Mert ebbenis eö leszsz, s nem más segicséggell.

Estve felé vagyon, dél volt hogy ki jöttünk
Az Ur, angyalával járt ma körülöttünk
Irgalma zaszloját ki tötte felettünk
Es dolgunkba tölle segicséget vettünk.

Álly meg a' föld végin mennyünk a' tanyara,
De mig oda érnénk, sijness terdhajtásra
Emellyük fel kezünk az eg sátorara
Nyelvünket nyissuk meg magasztalására.

Mondván, segicségünk UR ISTEN, eddiglen
Csak te voltál, kiért aldunk mind végiglen
Mert jovoltod fel hat a' magas egiglen
Te segics továbbis eltünk folly a' miglen.

Hajj mennyünk el innet ejjéli tanyára
Bocsássunk ki, estve vagyon, ejczakára
Bizzuk barmainkat Isten oltalmára
Ki szent segedelmét ki osztotta mára.

Más, harmad, és negyed napra virradva is így enekelgethet

Homályát le tötte az eg ábrázattya
Meg virradt, a' Napnak fel jötte mutattya
Hála az Istennek: szivem áldozattya
Kedves légyen nallad szájamnak szozattya.

Hogy meg oltalmaztál eg háboruitol
Minket az mult ejnek sok gonoszszaítól,
Barmink, mezőnek fene vadaitol,
Imádtassál eg föld minden állatitól.

Kelly fel lelkem teís, zeng a' szánto madár
Mezön, s ligeteken hallatik szava már
Nemesbb teremtes vagy ennél, légy buzgóbb bár
Tölledis teremtd mert halá adast vár.

Kegyelmességedbol fel költöm jó reggell
Ne egyvelicsd kerlek ez napot méreggell
Jegyezz el sőtt inkább magadnak béjeggell
Vedd környül eltemet mennyei sereggell.

Fogjunk bé már fiam, s szántani ki mennyünk
Mig a dél eljöne, ebedre pihennyünk
El mossá a' Jesus vére mais szennyünk
Ítéleti miatt hogy meg ne rettennyünk.

Erötelen kösség az hangya tudjátok
De nyarban meg gyűjti etelét láttyátok
Enis a' munkára most jó időt látok
Hajj csak ballagj, szálllyon aldás ránk, s reátok.

Eltem napjaiban kettött cselekeszem,
Könyörgök ISTENNEK, s szántásomat tészem,
Ennek mind kettőnek tudom hasznát veszem

Ez kettő után leszz kenyerem és meszem.
 Nem nyilik meg a' szám rut káromkodásra
 Sem barmom sem ekém iránt roszz mondásra
 Nem tartom az ekém más föld' elszantásra
 Ugy nem jut kegyesség bennem hervadásra
 Buza termő földön így meddő nem lészen
 Sőt arról a' szegény bő kenyeret vészen
 Aratom kévékből nagy kolongyát téssen
 Istennek áldása lészen mind két részen.
 A' csalárdul szerzett mezők sijnak ríjnak
 Az Attával kezdett munkával nem birnak
 Az barmok, ekével ambár ugyan vijnak
 Szántásra vetésre, sőt átkot csak hijnak.
 Hát lelkünk, szánk, szivünk ne légyen üszögös
 Mikor szántunk, bünnell tölt, babonas dögös
 Nem azért üszögös buzánk hogy felleget
 Időben vetettük: de lelkünk beteges.
 Vagy hogy későn vettük buzánkat földünkben,
 Serényen nem jártunk el ezen tisztunkben,
 Vagy virágjában tölt az eső kárt ebben
 Isten neveli ezt mind jobban mind szebben.
 En azért csalárdul mezőm nem mivelem
 Alnoksággall lelkem terhét nem nevelem
 Tisztán tésszem dolgom; segélly meg ISTENEM
 Ne hadd szent törvényed' soha meg sértenem.
 Gabona vermimet a' mikor fel bontom
 A buza ocuját penzen el nem adom
 Egyenes mértékem kicsinyre nem szabom
 Igaz lészen vékám, fontom, singem, akom.
 Hogy az Urnak átkát ream ne gerjesszem
 Melly miatt párnámat konyvim mell fereszszem
 E' föld szegényeit buzammall éleszszem
 S ISTEN dicsőiséget mindenben terjesszem.
 Száncsa hát szivemet törvényed ekéje
 A' bűnnek ne fojcsa hogy mérges epéje
 Szivemnek, tettzésed légyen csemegéje
 Neved félelmének magvát vesd beléje.
 Ezentől, majd minden ugarom el végzem
 Istennek kegyelmét mellyell szépen képzem
 Szivemben minden rossz gyűkér szárad erzem
 Hat imácságomban Isten színét nézem
 Fiam! el végeztük hálá az ISTENNEK
 Irgalmát hirdetem a' míg elek ennek,
 Mert ő adott erőt nekünk és mindennek
 Uram segélly mindent a' kik hozzád mennek.
 Edes meg ugarlott földem! már Istenre
 Hadlak, s elkészítő áldott kezeire
 Eg' sirját bocsássa hantod reszeire
 Mig el jövők ismet szantani vetésre.

Mikor az őszi vetés alá valo szántásnak ideje eljő

El mult a' nyár látom, őszre tért az idő
Mivel a' Fias tyúk estve hamar fel jő
Száncunk vessünk fiam, az ekét rakd elő
Fogj bé, ballagjunk ki, fuj szép hives szellő.
A'ki jó gazdácska már el kezd el és vet
Holnap Egyed napja, s meg mutattya jelét
Szent Mihály napja, már három és nem több hét
Vetésre fordittya már másis erejét.
Menynek földnek URA, a'ki elé vittél,
Éltemben munkámban, engem segítettél,
Segics mostis, velem ki már sok jót tettél,
Adgy erőtt, munkámra, ha fel serkentettél.
Haj ballagjunk szöke, s barna, im már villag
Nap keletről ama fényes szántó csillag
Vanis vetni készen elég szép buza mag
Ha jokor el vettyük úgy leszsz mezönk gazdag.
Mindenható ISTEN, melly nagy kegyességed.
Mert nap heve, s eső által ezen földed'
Jol el készítetted, áldassék szent neved
Meg erdemledd, szívből hogy dicserjen téged.
Lelkem teis indully, ha kezem, s lábam jar,
Szántya ekém földem, teis buzduly fel bar
Dicsőítést tölled, mert szent Istened vár
Eg, Föld, Nap, Hold együtt aldigyk az Istent már.
Hasad a' szép hajnal, s jó időre mutat
A nap minden homályt majdon széllyell futtat.
Minketis az Isten virradtára juttat
Munkánk tetelére ad világos utat.
Pihennyünk kevésbé, hadd fujja ki magát
A' barom: könnyicsük nékiis az igát
Az alatt Istennek kegyelmes irgalmát
Imadgyuk, úgy vészszük munkánknek jutalmát.
Fel jött a' nap immar, hat hogy meg őriztél
Izrael pásztora töllünk dicsértesséll
Almunkban vég képpen hogy bé nem temettél
Hála felségednek hogy nappalra tettél.
Hajj hajj fordullyunk vagy tizet, tizenkettőt
Osztán bocsássunk ki, kevéssell dél előtt
Oh irgalmas Isten, addig is adgy erőtt
Segics vélünk együtt minden föld mivelőt.
Hajj elő, hajj elő, a' foldet forgassuk
Ez hold földön valo palyánkat úgy fussuk
Két három nap alatt hogy el fogyathassuk
Bé vetvén az Urnak áldását láthassuk.
Reáis segít az Isten segedelme
Kostolt hűségében van olly hiedelme
Lelkemnek; s szívemnek hozzá töredelme.
Azt kéri: hogy légyen hozzánk engedelme.

Kérem hogy meg algyon, s segedelmet várok
 Ez föld színén a' mig széllyel kelek s járok
 Lelkemet, s testemet így nem érik károk
 Minden javaimat oltalmában zárok.

Mondván: Hála légyen URAM Felségednek
 Kinek, Menny és a' Föld, kész szível engednek
 Hogy vélem közlötted szent swegedelmednek
 Nagyságát; dicsősség érette nevednek.

Az Ejnek háromszor volt már el múlása
 Hajnalnak pirossult kedves mosolygása
 Napnakis annyiszor volt fel virradása
 Miolta földünknek tart itten szantása.

Már elis végeztük dicsőség az Urnak
 A' kinek kezei, minden jókkal birnak
 Bocsássunk ki: imé a' fellegek sirnak
 S, készülnek a' földre hogy jöjjenek zsirnak.

Egyetek barmaink, igyatokis osztán
 Ez szántásunknak mert majd vagyunk a' fogytán
 Eleségünknekis már szintén a' koptán
 Negy napja eökreim hogy nem vagytok nyugtán.

De mégis estveig ama kis hold földön
 Száncsunk, ugar fütül ne állyon ott zöldön
 Ugy tartom, az idő változik Hold töltön
 S nem láttyuk az eget sokká illy derültön.

Nincs erőm a' Napnak meg állítására,
 Sijjet már a' maga rendelt szállásara,
 Majd elis enyészik két, három orara
 Aldott az UR, a' ki erőt adott mára.

Estve felé vagyon latom már, s közel jár
 Nyugovo ágyához a' Nap, s le nyugszik már
 Miis álljunk meg hát, és ki bocsássunk bár,
 Szálláson a' gazda a' mint mondta, ott vár.

URAM hálá légyen estvére jutottunk
 Dolgainkban mais jól boldogitattunk
 Ez ejjelis azért legy erős oltalmunk
 Reggel ujj erővel ujjics magunk, s barmunk.

Dicsőség Istennek már el jött a' reggell
 Ki meg oltalmazott mennyei sereggell
 Uram! mais mellénk állly segedelmeddell
 Oltalmazoz kezed, mi rollunk ne vedd ell.

Tornyozik a' felhő, siessünk ki menni,
 Igyekezzünk vetni, le se üllünk enni
 Mert ha esős idő talál hosszas lenni
 Későn, s rosszszull fogjuk így a' vetést tenni.

Eddig valo munkánk mind hijában lészen
 Azért mivel földünk van immár mind készen
 Minden mi erőnkell mennyünk ki egészszen
 Vetésinkben Isten így aldottá tészen.

Mikor a' fogságra zsidó nép vitetett

Babiloniába; akkor sirva vetett
 Mivel a' mit vetett, zsákmánnyá tétetett
 Hasznót, s áldást azért abboll nem vehetett.
 Sirva veti mais sok ember buzaját
 Felvén hogy ellenség hadgya csak tarlaját
 De a' ki az Istent, idők forgatóját
 Tiszteli, örömmell viszi ki sarloját.
 Gazda végy kezében hát buzát, s mag vetőt
 Ne nézz a' fellegre, kerülly egyett s kettőt
 Meg áld az Ur Isten, minden hív könyörgött
 Vess hát, míg nem hallasz zengést vagy meny dörgöt.

Gazda

Menny, Föld Ura hozzád emelem szívemet,
 Ugy nyújtom ki vetni én bűnös kezemet
 Uram Isten áldmeg most is vetésemet
 Benned reménségem, míg föld el nem temet.
 Segics, és fordicsad munkámra szemeid,
 Nyujtsd ki vetésemre jól tévő kezeid'.
 Idejen esővel sirozzák egeid
 Ne bancsak, hó, hideg, s egyéb seregeid.
 Cseledim, és magam bűneit ne nézzed,
 Atkodat azokért rajtam ne tetézzed
 Nezd Jesusom bérít, s azzall meg előzzed
 Büntetésem sullyát, s lelkemet őrizzed.
 Eöcsém fogj bé, kürij bé száncunk boronállunk
 Még haza se mennyünk kinn a mezőn szállunk
 Iakob kövön, de mi föld vánkoston hállyunk.
 Egyenek barmaink, s mellettek strázsállunk.

Szolga

Takard takard édes boronám a' magot,
 Így lát gazdám földén buzát jó vastagot
 Hiszem Istent, rakis innen nagy asztagot
 Oh Uram! ne bocsáss munkánkra haragot.
 Oh Felseges Isten! csuda a' te dolgod
 Mint a' vetésbenis nyilván meg mutatod
 A' buzát a' földből minékünk te adod
 Elsőben a' magot abban el rothasztod.
 Mellyett idejében meg eleveníteszsz,
 Ujj buzát, bőséggell azokból építeszsz
 Nap heve, eg sirja által úgy készíteszsz
 Hogy meg zöldül, s fel nő ha tavaszt deríteszsz.
 Így leszsz testünknek is földből fel kelése
 Mikor az napoknak, mind el leszsz telése
 A mennyei naptól elevenedése
 Leszen s dicső testben menybe fel menése.

Nekemis Istenem, áldott feltámadást

Igy adsz, ha testem lát a' földbe rothadást
Es mikor porrá vált testem, a' trombitást
Hallya; fel kél, s mennyben ér örök vigadást

Vetésemet immár el végeztem látod

Edes gazdám, s tudom e' volt kívánságod
Igazán mivellyem, hogy te majorságod
Azért szálljon reánk Ur Isten aldásod.

Olly bö legyen ezen munkánknak gyümölcse

Buza vermeinket hogy szépen megtölcsse
Ezt ellenség keze töllünk el ne kölcsse
Kinek a' predálás szokása, s erkölcsse.

Söt én kedves gazdám ezzell táplálhassa

Maga háza nepét; részét ki adhassa
A szegényeknekis, s elő mozdithássa
Isten dicsőségét; s szent nevét áldhassa.

Gazda

Oh Föld! Edes anyánk el vetett magomat

Oh Eg! Kincses tar ház, nézd fáratságomat
Egek teremője áld meg ez dolgomat,
Mert csak tolled várom minden aldásomat.

Boronámmall imé magvam! eltemettem,

Aldassék szent neved hogy el végezhettem
Temesd el oh uram, ha miket vétettem,
Mig e' szántást s vetést magam, szolgám tettem.

Lám az átkot rollam, s foldemről el vöttem

Mikor Szent Fiadat érettem küldötted
Haragod' eő benne ellenem le tötted
Es edes atyámmá magadat kotötted.

Erre emlékeztvén, töröld el vétkünket

A' miolta szántyuk és vettyük foldünket.
Ne nézd büneinket, söt inkább lelkünket,
Ald meg, és ujjisd meg bágyatt tetemünket.

Ballagjunk el edes gyermekim már haza

Mert Isten, terhesebb dolgunkban túl hoza,
Jesus Isten fia ki értünk áldoza
Szent kezedre bizzuk, felséged zsírozza.

Conclusio

A'ki ez notával így szánt életében

Tapasztalni fogja maga idejében
Hogy a' szánto nota, jót szül mezejében
Aldott leszs mind mezön, mind lako helyjében.

A'ki ezt csinálta sok trágár eneklest,

Hallott egyszer, s maszszor szántoktul gaz zengést
 Adta fija barma, s több illy szidást, verest
 Ezzell kezdte sok el, a' szép szántast vetést.
 Láttá: az barmokat el tikkadt voltokban
 Verték, szidták vágták ostorral inokban.
 A' barom, embernek bátor birtokokban
 Vanis, de barom az, ki így él azokban.
 Fohászkodásatis, mert Isten bé vészi
 Ellened, s dög által majd tölled el vészi
 Az hollo, vagy az vad aklodbol meg észí
 Es szokott munkádat ez többé nem tészi.
 Ez lészen jutalma a' barom hohérnak
 Istent elfelejtő szánto gavallérnak
 Atok van mezején, barmán s dolgán annak
 A'kik a' barommal illy méltatlan bánnak.
 Száncunk, vessünk azért az Ur felelmével
 Barmunk se kinozzuk felettébb terhével.
 Így ald meg az Isten szent segedelmével
 Munkáinknak hasznos, s jo előmentével.
 Kegyelemnek Attya minden igaz munkást
 Ki a' te nevedben téssen vetést szántást
 Ald meg jovoltodbol, s segeld szemlátomást
 Dolga után végyen menyben meg nyugovást.
 Vége. Gége. Melegsége.

**Buza hordáskorra valo ének.
 Ennek notájára: En Istenem, sok s nagy bűnöm.**

Világosság irgalmasság attya, kegyelmes Isten!
 Teged áldlak, magasztallak, eitem a' mig lészen.
 Mert átkodat haragodat, kit bűneimre róttáll
 Im el vőttem, el töröltted s fiadban meg áldottáll
 Termő mezőm, elkölt erőm, áldással koronázod
 Földöm bűnért, esetimért uram! meg nem átkozod.
 Sirva vittem, és vetettem magomat háboruktól,
 Tartván félvén, de imé én, ment vagyok mind azoktól,
 Eg sirjával, harmattyával, és az nap melegével
 Ugy meg áldád, s kezben adád, hogy már hordom örömmell.
 Melly sokszor kész volt a' szelvész mezőknek rontására
 De jó kedved, s erős kezed szolgált maradására.
 Mind el vetted terítetted, ezeket én mezőmről
 Emlékezem, értekezem mellyért szent teremőmről.
 Oh melly nagyok! Kissebb vagyok minden jo tetelidnél,
 Mert erdemem, nincs egyebem szoros itéletidnel.
 Ezt míveltet, cselekedtet, csak ingyen kegyelmedből.
 A Jesusért, szent fiáért hogy ki nem vettysz öledből
 Enekelve, örvendezve dolgoztak aratoim
 Háladássall, kivanassall arattak munkálóim.
 Idejeket, erejeket böven kiszolgáltattad
 Háboruval gyászos buval meg nem háborítottad,

Meg tölt markok, ölk karjok, termett gabona fökkell
 Szánto földök, sok kereszték, villognak jó kévekkell,
 Uram! melly nagy irgalmú vagy bővebb ez a' tengernél
 Hozzám porhoz, méltatlanhoz több kegyelmed fővénynél.
 Mert im hordom, s már takarom aldasodat csűrőmbé
 Vigad lelkem, oh Istenem ez szivbeli örömbé.
 Van szivemben a' mit üzen, nekem draga beszeded
 Hogy szerömről es mezömről tiszteltyen szent felséged.
 A' mit adtál és mutattáll, mind azok tiéd voltak
 Tijeidnek, s szegényidnek, akarod abból adgyak.
 Levitáid, hát s papjaid' mig élek el nem hagyom.
 Ő részeket, kenyereket áldásidból ki adom.
 Be takarnom és hordanom engedd hát meg békével
 El készítvén, velle élvén áldom neved víg szivel.
 Ellyek velle örömere isteni felségednek
 Nem kárára sött hasznára drága dicsőségednek.
 Egésséget, bekesseget aldasod' költésere
 Adj hiv szivet, erős hitet tisztetem követésére.
 Tarcs és taplálly míg az halál, le vagja eltem' fáját
 Etem, itam ruhazatom, légyen mig futok páját
 Azt végezvén, hozzád érvén, add meg dicső palmámat
 A szentekkell, s több lelkekkell hadd lassam szent orczadat
 Szent haromság, egy urasság áldassall mindenekben
 Tied legyen földön mennyen a' dicséret végiglen.

Scriebat diebus post Pascha Qvinqvagesimalibus in Possessione Campus
 fructifer vocata. M[ező] Terem⁵⁸⁸ die 11^a Junii 1764 inter duo extrema
 agonisans. I. S.

Jól ösmérlek barátom, mert Simon Josefnek hivattatod magadot.
 Az Oeconomica Com-missioban, egyik Dominalis Notarius
 valál, de Protestans vallással, s opinioval élvén méltán el
 bocsáttattál, s így szerentséd agonizál.¹

⁵⁸⁸ Mezőterem (Szatmár vármegye)

¹ Más kéz írása

Csörsz Rumen István

Erdélyi hazugságversek a XVIII-XIX. század fordulójáról

A *Régi Magyar Költők Tára* XVIII. századi sorozatában szerzőtársammal, Küllös Imolával páratlan lehetőséghez jutottunk: öt tematikus kötetben adhatjuk közre az 1700-as évek közköltészetét. A sokféle filológiai szempont egyesítésével járó munkát persze sosem lehet elvégzettnek tekinteni, hiszen nap mint nap kerülnek elő új források, és bennük új szövegek.⁵⁸⁹ Ezek részben a már regisztrált típusokba tartoznak, mások változatait egyelőre nem ismerjük. Mindenképp fontos azonban, hogy a kötetzárta után felbukkant szövegek közreadását pótoljuk. Ezt a célt szolgálja mostani közlésem is. Az alábbi hat rigmus sorozatunk első kötete (az 1999-ben megjelent *Mulattatók*) hazugságversei közé illik.

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Lucian Blaga Egyetemi Könyvtárában a XVII-XIX. századi költők egyleveles kéziratait őrző 2991. számú dobozban több olyan vers, illetve töredékes versgyűjtemény található, melyeket erdélyi diákok és tanáraik írtak le (talán a székelyudvarhelyi kollégiumban). Repertoárjuk nagy részét az egyházi ünnepek - Karácsony, Húsvét, Pünkösd - alkalmával mondott komoly és tréfás motívumokból szőtt köszöntőversek alkotják. Néhány névnapköszöntőt, vizsganyitó és -záró verset, továbbá lakodalmi mulattató szövegeket is találunk köztük. A lapszálen gyakran megjegyzések és évszámok őrzik azok nevét, akik a verseket tanulták és mondták. Ezek az adatok fontos irodalomszociológiai tanulságokat rejthetnek; szerencsére a kolozsvári egyetem hallgatói körében komoly kutatások zajlanak, így a közeljövőben talán részletesebb elemzésüket is olvashatjuk.

Az alábbiakban olyan verseket mutatok be, melyekben a hazudozás, a nagyotmondás kulcsmotívumként szerepel. (Más korabeli szövegekben is felbukkan egy-egy strófa erejéig, ám azok nem kifejezetten hazugságversek.) A kis- és nagybetűk ingadozását és a közpon-tozást nem tekintve, betűhív átiratban adom őket közre. A szövegek után rövid jegyzetek utalnak az RMKT XVIII/4. kötetének bővebb magyarázataira, valamint az esetleges variánsokra.

⁵⁸⁹ Közköltészeti kutatásaim anyagi háttérét az OTKA F 029477 sz. pályázata biztosítja.

Mas Ugyan arra

1. It érkezik az urfi, minden ferre alyon,
 Leg elsobben had lassam, mit foz agazd aszony!
 Be reg nem lattalak, lelkem komam aszony,
 Mig dolgom vegezem, minden erszenyt nyisson!
- 5 2 Sok orszagot bejartam: Asiat, Afrikat,
 Burgundiát, körösi fő akadémiát,
 Trojabon levagtom hires Kraszándiát,
 Aszonyomnal nem lattam soha szebb Diánnat.
- 10 3 Mint femlik aház, talam ezüst a patkaja,
 El fogta szememet annak nagy világa,
 Uramna kis, jól tudom, nints vaszon gatyája,
 Hanem varajjai gyots a galambtartaja.
- 15 4 Halottade hirt ajo vándorlásnak,
 Also felső nagyob Vándorországoknak,
 Lattade ma helyet a szep hazugságnak,
 Megmondom, mi volna, rá halgas azokra.
- 20 5 Eszelyes vilagnak minden szegeletét
 Béjartam, s meg mertem hoszát es a szélét,
 A hol feltekerik a napnak kerekét,
 Ket szememmel lattam aföldnek tengejét.
- 6 Ket száz esztendeig a kún sagon laktam,
 Tsak ket nyaron tetvek kovérivel hiztam,
 Börökből hevedert, kingyel szíjjat szaptam,
 Tsontokbol puskamnak agyait tzifráztam.
- 25 7 Egy szunyogot lattam Boszormeny várában,
 Mely nek kilentz falu feküt arnyekaban,
 Hat száz kilentz embert az egyik szarvában
 Felemelt s el vetet mesze a Dunaban.
- 30 8 Katona koromba egy kor ataborban,
 Nagy kietlen helyen pesmeget agazban
 Egy tsepu tsakannyal egy rossz vitéz hátban
 Ugy tsapa, hogy het nap fekvem az *hagymazban*.
- 35 9 Janos pap orszagon, a gyömbér odalon
 Voltaz atyam haza egy kis ganyedombon,
 Hazugsag virágja nőt fel udvarunkon,
 Magvaba felszettem, nezd a horpatzomon.

- 10 Az atyam hazának oldal petsenyeből
 Az oldalát rakták, s tetejét nad mezből,
 Tapasztottak körül, aszt tudom, szin mézből,
 40 Szarufaji voltak májos és véresből.
- 11 Hazunk nal vigy azot ket sült disznoéjjél,
 Hatyu, fogoj madár für füleminével [!],
 Frissen meg készítve eneklettek reggel,
 Benem töltél volna gyönyörűségekkel.
- 45 12 Deen jopoeta vagyok, azt jól tudom,
 Azert előttetek *magamot nem hányom*,
 Trefa tavol legyen, vegtére aszt mondom,
 Hogyma Husvet napja, lam, ugyan találom.
- 50 13 Min [!] kitsíntől fogva trefas beszédímmel
 Akit meg bantot tam, nekem enegeyeel,
 Meg botsátván nekem tizen negy penzessel,
 Jól beszélgetesem, kelek, ne felejtsd el!
- 55 14 Aki eversem nek valtsagat nem adja,
 Avagy hogy ezeknek parjokot nem mondja,
 Kivanom, hogy jusson oly nagy uraságra,
 Ajövő tavaszon diszno pasztorságra.
 Elmon[dám].

2. elsobbeni, gazda aszony
 7. Trojabont <l> levagtom
 11. ga<g>tyája
 16. vol
 19. <akereket> anapnak
 24. paskamnak
 27. embert egyik
 32. hagymazban Agyban
 42. Tatyu
 46. nem hányom magamot

Ms. 2991/66. 3b-4b. A cím az előző, szintén lakodalmi szövegre utal, melyet az RMKT XVIII. készülő *Közköltészet* II. kötetében adunk közre. Az írás a II. dobozban, 207. számon található kéziratossal versfüzettel rokon, de a nagyobb papíron nagyobb duktussal és betűmérettel ír, a tinta is folyósabb. A helyesírás és néhány apróbb jellegzetesség miatt a két kezdet mégis azonosnak kell gondolnom. A papír vízjegye mindkét dokumentumnál az 1797-es évszámot őrzi.

A vers közvetlen rokonait az RMKT XVIII/4. 124. szövegcsaládjában adtuk ki, erdélyi kéziratokból. Többségük ugyanígy változtatja a 4×13-as és 4×12-es strófákat.

II.

Tréfás Karátsonban mondandó versek:

1. Egy küssé ki kérem, hogy csendesség légyen,
Az ajtomegett is beszélni nem szégyen,
Csak hogy a' gyermek *ott* magáért ki tégyen,
Igy az egész dolog mindjart frissen mégyen.
- 5 2. Ne csudáld, hogy vagyok im oly alamuszta,
Nem jön ebédemre sem török, sem muszka,
Jol lehet a tálban készen a' galuska,
A tüzhelyen vagyon egy fazék káposzta.
- 10 3. Jartam oly országban, hol szunyaggal szántnak,
A bolhakkal nagyon könnyen lovagolnak,
A teli időben tökéket vontatnak,
Fársági napokban csak velek szánkáznak.
- 15 4. Ez országból éppen most értem hozzátok,
Áldás és békesség szályon ti reátok,
Sok Karátson napra valo viradástock,
Ezt kívánom néktek, a kiket itt látok.
Elmondám.

3. <itt> ott [későbbi kéz]

Ms. 2991/465. század elejéről való írás, vízjegy nélküli, zöldeskék papíron. Szintén a Borbély család iratai közül származik.

Az óriás szúnyogok vagy bolhák vándormotívuma csaknem minden mulattató műfajban megtalálható, s - miként itt is - rövidebb verseknek gyakran az egyetlen hazugsága a tréfás nyitó- és záróformulákon kívül.

III.

1. Jo estvét, vitézek, lám, én is it vagy ok,
Ha jol meg fizettek, majd sokat hazudok,
Ha pedig nem adtok, *haljátok*, mit mondok,
Fegyverem elére majd mind akad hattok.
- 5 2. Aly férre előllem, mért én vagyok király,
Mert nem tied, tudom, Tíszán tul Szent Mihály,
Inen hát el oszoly, vagy it ne per orály,
Hogy fejedre veszelyt magad nak ne találj!
- 10 3. A díszno rőfögést majd estíg kergettem,
Anyul fekvést pedig halálra ütöttem,
Averéb árnyékát *meg* téptem, fektettem,
Alig vagyok, belé ugy el éheztettem.

4. Mikor így éheztem, szőrös borskor kámot
 15 Nyársra husztam szegényt, frissen meg sütöttem,
 De az ebéd közben aztal felejtettem,
 Most száraz a torkam, én úgy vélekedem.
5. Leg első, vő legény uram, szollok néked,
 Látom, jegyesedben hogy vagyon vig kedved,
 20 Kí telik, *mert* én is ditserém az eszed,
 Asztal mellett ülven már ott is tsipdesed.
6. A minap nyuszojo aszszony fel kérkedék,
 Hogy ha hamar ötött nyuszojonak tennék,
 Nagy martza fánkokkal ott hajgálozhatnék,
 Nem bánám, ha szava most bé tellyesed nék.
- 25 7. Éltessen az Isten számos esztendőig,
 Eleted párjával sokarany időig,
 Híretek terjedjen a Tisza melyekig,
 Fussátok a virtust örömmel mind végig.
8. Sok bőv esztendőket mind nyájan érjetelek,
 30 De nekem is azért sok jokat kérjetelek,
 Telí pohárt száraz torkamnak merjetelek,
 Sokkal segilyteni meg ne kíméllyetek.
 Elmond(ám).

3 <lassatok> haljátok

11 <halálra> meg téptem

19 most <mert>

Ms. 2991/466. A vers alatt: *Sütő Ferentz 1807* (áthúzva); *Nagy János 1809* (ez utóbbi hasonlít a vers kézírására, de mégsem teljesen azonos).

Cím nélküli, tréfás lakodalmi köszöntő. Nyitóstrófája és néhány motívuma az RMKT XVIII/4. 123. országosan ismert szövegcsaládjából származik. Bukovinai székely népi változatainak részletes elemzését szintén kötetünk megjelenése után adta ki Zsók Béla (*Egy népi dramaturgiai játék szövegvizsgálata*. In: Uő: *Én mindig itthon voltam. Néprajzi írások Déváról*, Bukarest-Kolozsvár, 2000, 107-149.).

IV.

Tréfás versi

1. Servus homilimus! Mar én is itt vagyok,
 Ugy fázik a lábom, hogy szinte meg fagyok,
 Ne láss ilyen tsudát, első ember Adám,
 S azon csudálkoztok, hogy aztat meg mondám!

- 5 2. Tám azt sem tudjátok, még hogy én kí legyek,
Megmondanák ám azt a tavaszi legyek,
Mert *hogy* ők engemet néznek oly vitéznek,
Hogy meg felelhetnék kilentz híján tíznek.
- 10 3. Most mindjárt köntösöm magamrol lehányam,
Kapom puliszkából tsínált buzdagányom,
Félek, valakinek hogy szájában koppan,
S úgy meg eszi, mintha volna egy sült kappan.
- 15 4. Hallod-é, te leány! A szádat ne tátsd kí,
Tsak loduly szaporán, az aranyat váltsd *ki*,
Tudom, hogy az ur ís edjet ajándékoz,
Mert ha nem, a zatskom világból ki átkoz.
- 20 5. Né, ké né még itt áll! Néz engem, vigyorog,
Talán öröm könnye személyemért tsorog,
Ugy nézz meg engemet, ki ez helyben állak,
Hogy én válosággal gyomorból utállak.
Masként ha pénzt adtak vitézi markomba,
Míndjáraást bé estek hív barátságomba. -
Elmondam.

7. Mert ők
14. váltsd el

Ms. 2991/467, 1a-b. XIX. századi írás, régies helyesírással, vízjegy nélküli vékony papíron. A kéziratot őrző dosszié szerint a Borbély család iratai közül került elő.

Részben humorosan kérkedő-perlekedő, részben hazugságmotívumokból szőtt (talán karácsonyi) köszöntővers. A fegyverként használt ételek képe, valamint a „tautologikus újság” tréfája több egykorú és folklórszövegben felbukkan (pl. RMKT XVIII/4. 131. sz.).

V.

Más Tréfás.

Szerentsés jó napot!

1. Servus humilimus! Már én is itt vagyok,
Ugy fázik a lábom, hogy szinte meg fagyok,
Mert a hegyek között hideg szél csatázik,
Meg fazík az ember, ha nem palínkázik.
- 5 2. A mikor nagy apám ifju legény vala,
Feleséget venni kedvére akara,
Nem vala ideje a lakadalamra,
Engem, hogy örölyek, küldé a malomba.

- 10 3. Vivék a molnárnak tízenkét szép almát,
Jelentém nagy apám jövő lakadalmát,
Mondám, hogy örölyőn, mert veszi jutalmát:
“Hozok én még kendnek háram kötél szalmát.
- 15 4. Abban kegyelmedet jól bele fektetem,
Annak rendi szerent belé helyheztetem,
Molnár urat, mint egy disznót, meg perzselem,
Ne lophassa soha többé el a lisztem.”
- 20 5. E mondást a molnár nem vevé joneven,
A lisztes lapátat vevé a kezében,
Útni kezde vele hasba, agyba, főbe,
Őszve szida, s monda: “Meny el a menykőbe!”
6. Alig futhaték el, ott hagyám a lisztet,
Utamban találék egy katona tisztet,
Ki katonaságra hiva, s ara kiszttet,
Hogy menjek el vele, lassam Budát, Pestet.
- 25 7. Katonának állék, de valék nagy búa,
El menék a tisztel tüzes háboruba,
Őszve csapánk azért roppant táborába,
A döntő királynak rettentő hadába.
- 30 8. Miskoltzi el vesze ezered magával,
De én meg maradtam, nagyon kevés számmal,
A hadban magamat elhagyni nem hagytam,
Mint jó vitéz, kardot kezembe forgadtam.
- 35 9. Már minden nap ezer szunyagat levágtam,
Fő vitézségemért lénungot nem láttam,
Azért hadnagyomra úgy meg haraguttam,
Katonaságomrol mindjárt le mondottam.

40 10. Hogy onnét meg szöktem, szüléimhez jöttem,
Es osztán hazulrol iskolaba mentem,
Hogy a tudományban jobban esmerkedjem,
Karátson napját is így ísmét meg értem.

45 11. En is azt kivanom: Isten minden jokat
Ti néktek el érní, s tölteni azokat,
Engedjen az Isten sok Karátsonokat,
Szivemből kivánom, s adjatok petakat.
Elmondam.

39. tudomány<ok>ban

Ms. 2991/467, 1b-2b. A beköszönés (*Szerentsés jó napot*) egy hurkolt vonallal az I/1. sor elejére van kapcsolva, tehát a *Servus humilimus!* szavak helyett is állhatott. A 10. strófa előtti szaggatott vonal az eredetiben is így szerepel. Az előzővel megegyező, XIX. századi, régies helyesírású szöveg.

Ezt a tréfás rigmust szintén Karácsonykor mondta egy mendikáns diák. Az idősíkok eltolásának humorát itt is a leggyakoribb vándormotívum, a „nagyapám lakodalma” képviseli. A szűnyoggal vagy tetűvel vívott ütközetekről l. fentebb.

VI.

Trefás Versek

1. Jo napot, uraim, meg ne ijedjeteK,
Töllem, gavallértol semmit neféljeteK,
Egy oráig valo időt engedjeteK,
Hogy töllem hamaráb meg menekedjeteK.
- 5 2. Mert még most akarok beszelnI azokrol,
Mit experiáltam en az oskolakrol,
Most érkezvénlE az a kademíákrol,
Hogy adjak specíment en az tudományrol.
- 10 3. Adhatokís ugyan, de meg jobbat adnéK,
Ha vagy ket petakot az aszszonynál látnéK,
Hogy készít számomra, ugyan meg vídulnéK,
Valo az, hogy osztán jobban produkálnéK.
- 15 4. De hogy elne vettsem én az matériát,
Es azt ne mondják: Domínus abéát,
Miként tanultam meg en az grammatíkát,
Mindjárt meg beszellem, tsak ex audíant.
- 20 5. A konjungtíkaba sokáig hevertem,
Gyakron a konyhakon kását kevergettem,
Tiz bugja sendítzet minden nap elvertem,
Megís, mit nem tudtam, mind el felejtettem.
6. Igaz, hogy en nekem igyekezetem volt,
Aszorgalmatosság bennem ígen nagy volt,
Amellyért jutalmam majd minden nap meg volt,
Eztet bizonyíttya fenekemén afolt.
- 25 7. Igaz, hogy en vagyok tanulo, de mégís
Ha penzetskem volna, lennek gavallér ís,
Mert termetem szep van, ha rongyos vagyok ís,
Ugy e, kedves leany, szeretne meg kedís.

- 30 8. A rúhős malatzbol leszen jo szalonna,
Rongyos tanulobol a vitéz katona,
Ki az ellenségtől soha elnem futna,
Szalonnás galuska ha golyobis volna.
- 35 9. Tágas bordaba szótt leány, mit neveted,
Ekes személlyemet te talám szereted?
Ha szeretz, keressed sok szép huszas penzed,
Ugy mutassad hozzam valo szereteted.
- 40 10. Sokat sonyorgattam, *azt* sokan tudhattyák,
A deákí tudományt nem aszegen tarttyak,
A kementze alat fel nem talál hattyák,
Leányok a rantzba belé nem varhattyak.
11. Tetűkis erszenyem sok penzekkel kérík,
Avagy hogy költsönbe adjam oda nekík,
Hogy egyedül birjam, nékem nem engedík,
Egyik feszket rakot s a most benne lakik.
- 45 12. Küldöm ki belölle, de nem akar menni,
Egy marjást adot volt költsönbe, azt kerí,
Más kent is jussa van erszenyemhez nekí,
Azért jöttem ide: jo uram valtsa kí.
- Vége

37. sonyorgattam sokan

Ms. 2991/468. A lap alján: *Söp.* [= Scrip] *F* 1805. Talán Sütő Ferencre utal (vö. III. sz.). A papír vízjegye: virágszerű mezőben 2-es számjegy. Az írás rokon vonásokat mutat a gyűjtemény más egyleveles diákkéziratainak leírójáéval.

Somogyi Gréta

Barabás Miklós levelei a nagyenyedi kollégiumban

Az alábbiakban közölt három Barabás Miklós-levél Farnos Dezső hagyatékában található (358-as raktári jelzet) a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium szakkönyvtárában. Ez a levéltári anyag még publikálatlan, bár érdekes információkat rejteget az irodalomtörténész számára is.

Sok forrás említi, hogy az alapító fejedelem képmásait kollégiuma nagy becsben tartotta és a könyvtárban, illetve a múzeumban őrizte, ahol a diákok és a kollégium látogatói megtekinthették. Kazinczy Ferenc is említést tesz egy portréről enyedi élménybeszámolója kapcsán. A nagy író a festmények közül csak Bethlen arcképe ragadta meg: „Itt függ a derült fejű, szelíd lelkű embert mutató Bethlené is; kisdud ember, s nem sovány testű.”⁵⁹⁰

1889 tavaszán befejeződött a kollégium új szárnyának belső berendezése is, és a szószék fölé, a közönséggel szemben az alapító fejedelem nagy, díszes portréjának kellett kerülnie.

Hogy ki legyen a portré festője, azt könnyű volt eldönteni: Barabás Miklós, a kollégium egykori tanítványa, aki innen indult művészi pályára, itt kapta az első biztatást Hegedűs Sámuel professzortól, és itt festette első portréit a környék előkelőségeiről.

A már idős művész vállalta a megtisztelő feladatot, és a Bethlen-kép 1889 májusára pontosan elkészült. A felavatási ünnepély ugyanis június 3-ra volt kitűzve, és így az előre elkészített tölgyfaképeretbe idejében el lehetett helyezni a portrét. A felavatási ünnepély a mester nélkül zajlott, a kollégium elküldte a tanulók filléreiből és az esti mulatság jövedelméből összegyűlt 507 forintot, a kép árát és költségeit, és a diákság ezrei egy egész életre szóló élményt vihettek onnan magukkal. Erről a pillanatról így ír Makkai Sándor: „A nagyenyedi Bethlen-kollégium dísztermében, a szószék fölött magasan, egyedül áll a fejedelem képe. Barabás Miklósnak idealizált, de lélekkel és lelki igazsággal teljes alkotása.

Ahogy kisgyermek koromban először megláttam azt a képet, soha többet nem hagyott nyugodni. A homlok sápadt fensége, a szemek sötét, mély ragyogása, az arc királyi nyugaltsága teljesen ellentétben állnak Bethlen Gábor valamennyi arcképével.”⁵⁹¹

⁵⁹⁰ KAZINCZY Ferenc: *Erdélyi levelek*. II. Kolozsvár, 1944. 98.

⁵⁹¹ MAKKAJ Sándor: *Egyedül. Bethlen Gábor lelki arca*. Kolozsvár, 1929. 5.

1.
Barabás Miklós levele Farnos Dezsőnek

Tekintetes Rector professor Úr!

Budapest 889. Maj. 21
Muzeumutca 3.

Van szerencsém jelenteni, hogy Bethlen Gábor fejedelem arczképét ma délelőtt mint gyors fuvar a vasutra adattam. Mikor levelem megérkezik, azt hiszem hogy akkor a kép is már ott lesz. Így Majus 23-tól kezdve 8 nap idő marad a kép felállítására, igyekeztem a lehető legjobbat készíteni, reméllem ki fogja elégiteni az érdeklődőket.

Ide jegyzem egyúttal, hogy a láda, pakolás, vasutra vitel, és vasutra feladás összes költségeire, az aranyozóm kivel mind szakemberrel pakoltattam 7 ftot számított, melyet neki azonnal, mint a vasuti feladási vevényt elhozta ki is fizettem.

A vitelbér ott lesz fizetendő. A kép úgy van pakolva, hogy a két oldalára két olyan magas lécz van erősítve, mint a láda mélysége, melynél fogva a kipakolásnál, miután a földél el lett távolítva, nem kell csórok¹ kicsavarásával vésződni, hanem egyszerűen ki emelni kell a képet a léczekkel együtt, melyek aztán könnyen el távolíthatók.

Hogy én az Ünnepekre leútzam, abból nehezen lesz valami: mert nem tudom úgy béosztani időmet, másrészt nagyon kell óvnom egészségemet.

Utolsó levelem datum nélkül ment, ez akkor jutott eszembe, mikor már a postára feladva volt, ezen vétségének oka az volt, hogy egy vendégem jött éppen mikor végeztem soraimat, és a datumot a levél végére akartam tenni; de vendégem folyton beszélt, míg a levelet leragasztottam, nem akarván le késni a postáról, így mikor vendégem elment. jutott eszembe, azt hiszem hogy ezen véletlen nem zavarta meg a többi határidők értelmét.

Óhajtván hogy a kép szerencsésen érkezzék meg kiváló tisztelem mellett maradok

A Tekintetes Urnak

alázatos szolgálja
Barabás Miklós

2.
Barabás Miklós levele Csató Jánoshoz

Tekintetes Csató János Urnak mint a N. Enyedi ev. ref. Bethlen főiskola algondnokának

N. Enyed

Az ev. ref. Bethlen főiskola Tek: Elöljáróságának az iskola újj épülete felavatási ünnepélyére, igénytelen személyem szíves meghívásával, nagyon megtisztelve érzem magamat.

De fájdalmas érzéssel kell kijelentenem, hogy bármennyire óhajtanám is N. Enyedet - hol ötven éve lesz ősszel, hogy utólszor voltam - látni, hol nem mondhatom gondtalan, mert nagyon is gondtelyes, hol keserű, hol sanyaru, de azért néha kellemes ifjuságomat töltöttem, nem tudom az erre szükséges időt kiszakítani.

Eltekintve koromnak egészségem fentartása iránti követelményeitől, Junius hó közepe táján fürdőre szándékozom utazni, és addig megrende-lőimmeli ügyeimet rendezni óhajtom annyira, hogy a fürdön nyugton lehessek.

¹ csavarok

Szivemből köszönve a Tek: Elöljáróság kitüntető meghívását, kiváló tisztelettel maradok

Ugy a Tek: Elöljáróságnak

Mint a Tek: Algondnok Úrnak

tisztelője
Barabás Miklós

Budapest, 1889.

Május hó 29-én

3.

Barabás Miklós Farnos Dezsőnek

Tekintetes Rector professor Úr!

Budapest 889. Jun. 13.
Muzeumutcza 3.

A Bethlen Gábor fejedelem arczképeért járó festési díjj fejében küldött 500 ftot az az Ötszáz forintot osztrák értékben, valamint a pakoltatási költségekért járó 7 ftot, így összesen 507 ftot, az az Ötszázhetforintot pontosan kézhez vettem, fogadja köszönetem a pontosságért.

Kérem tudatni velem, hogy szükséges é bélyeges nyugtát küldenem?, mert tudtommal ez nem az Igazgatóság számlájára van készítve, és így véleményem szerint nem szükséges. Kiváló tisztelettel

a Tek: Úrnak alázatos szolgálja

Barabás Miklós

Seres Attila

„A magyar nyelv annyi lélek üdvösségére eredménnyel tanítható”

*(Források a moldvai magyarság anyanyelvű oktatási lehetőségeinek
tanulmányozásához a papi képzésben, a XIX. század végén)*

I. Bevezető

A moldvai magyarság társadalmi helyzete Romániában a XIX. század végén

A romániai rendszerváltást követő évek kisebbségi érdekérvényesítő törekvéseinek köszönhetően, 2002 őszétől két moldvai falu általános iskolájában bevezették a magyar nyelv fakultatív keretek között történő tanítását.⁵⁹² Az anyanyelv nyelvórák során történő elsajátítására a helyi állami iskolákban kínált lehetőség óriási eredménynek tekinthető, hiszen erre eddig a csángó gyermekeknek saját szülőföldjükön csak iskolaidő után vagy hétvégén, magánházakban tartott „illegális” foglalkozások keretében nyílt módja. A hazai történeti szakirodalomban ma már nagyrészt ismertek a második világháború utáni néhány évben a csángó falvakban bevezetett magyar nyelvű oktatás történetére vonatkozó adatok.⁵⁹³ A csángók magyar nyelvű iskolai képzését előirányzó következő kezdeményezés az 1990-es évek első felében a Székelyföldön megindított oktatási program volt, amelynek főbb problémái a témára vonatkozó jelentős számú publicisztika révén ma már szintén feldolgozottak.⁵⁹⁴

A moldvai magyarság történetét kutatók számára elfogadott nézet, hogy a csángók asszimilálódási folyamata az egységes román nemzetállam megalakulása, és függetlenségének elnyerése után gyorsult fel, nagyrészt éppen az állami szervek által irányított nacionalizációs politika következtében. Az elrománosításukhoz a területen missziót teljesítő, döntően olasz származású szerzetesek, illetve az önálló jászvásári egyházmegye megalakulása után az itt tevékenykedő idegen papok is hozzájárultak. Eleinte úgy tűnt, hogy az 1884-ben létrehozott moldvai egyházmegye saját szervezetének kiépítését és a papi utánpótlás biztosítását kizárólag a maga erejéből nehezen oldhatja meg. Ehhez a román állam befogadó magatartása, majd később támogatása mellett⁵⁹⁵ olyan pótlólagos anyagi források bevonására is szükség volt, amelyek lehetővé tették az újonnan alapított egyházi közép fokú oktatási intézmények zavartalan működésének biztosítását. Ennek érdekében a moldvai egyházi vezetők a katolikus Habsburg-dinasztia uralma alatt álló Osztrák-Magyar Monarchia külügyi vezetéséhez fordultak segítségért, amely a régió központjában, Jászvásáron önálló diplomáciai képvislettel is rendelkezett. A szubvenciót azonban a dualista állam magyar társnemzetét képviselő kormányzat olyan feltételekhez kötötte, amelyekkel az oktatás terén a magyar nemzeti szempontok is érvényesíthetők voltak.⁵⁹⁶ A magyar történeti kutatások adósak maradtak annak

⁵⁹² Magyarul tanulhatnak a csángók Romániában. In: *Népszabadság*, 2002. június 14.

⁵⁹³ Erre részletesen ld. VINCZE Gábor: *Csángósors a második világháború után*. In: *Csángósors. Moldvai csángók a változó időben*. A Magyarságkutatás Könyvtára XXIII. Szerk.: POZSONY Ferenc. Budapest, é. n. [1999] 203-249.

⁵⁹⁴ A teljesség igénye nélkül csak egy olyan cikkre utalnánk, amelyben a csángó iskolaprogram alakulására és nehézségeire vonatkozó alapvető információk megtalálhatók. PÁLFFY Zoltán: *Moldvai csángó fiatalok erdélyi iskolákban*. In: POZSONYI, 1999. 179-191.

⁵⁹⁵ A román állam álláspontjára ld. TÁNCZOS Vilmos: „Deákok” (parasztkántorok) moldvai magyar falvakban. In: *Erdélyi Múzeum* LVII. (1995) 3-4. füz. 82. [A továbbiakban: TÁNCZOS, 1995.]

⁵⁹⁶ Bánffy Dezső kormányának moldvai segélyakcióját egy korábbi tanulmányunkban részletesen bemutattuk. SERES Attila: „Csángómentés” Moldvában a XIX-XX. század fordulóján. In: *Pro Minoritate*, új folyam IV. (2002) 4. sz. 17-47.

vizsgálatával, hogy az 1890-es évek második felében milyen mértékben teljesültek a magyar érdekek két moldvai papi szeminárium oktatási rendszerében. A forrásközlésünkhöz írt bevezetőben ezért kísérletet teszünk annak rövid áttekintésére, hogy a XIX. század folyamán melyek voltak a moldvai magyarság anyanyelvű egyházi művelődésének keretei, majd az általunk mérvadónak tartott három dokumentum bemutatása révén megpróbálunk hozzájárulni annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy valójában volt-e magyar nyelvi képzés az említett intézményekben.

A XVI. század első felében a középkori magyar állam széthullásával kiesett a Moldvába telepített magyarok mellől az a támasz, amely sokáig összekötetési pontot és hatékony védelmet jelentett számukra. Ezután a magyar nép által lakott törzsterület felől csak a megújuló kirajzások és a szórványosan szinte mindvégig jelen lévő magyar misszionáriusok révén juthattak el hozzájuk a magyar kultúra elemei, a XVIII. század végétől meginduló, és a reformkorral, illetve az 1848-1849. évi forradalommal és szabadságharccal kiteljesedő nagy nemzeti átalakulási folyamatokon azonban kívül rekedtek.⁵⁹⁷ A spontán asszimilációs hatások érvényesülésének kedvezett továbbá az a tény, hogy Moldva magyar lakosságát a történelmi viszonyokból fakadó csonka társadalomszerkezet jellemezte. A XIV-XV. században több korszakon át a Magyar Királyság hűbéresének számító Moldvai Fejedelemség gazdasági és társadalmi életében jelentős szerepet játszott a főleg iparosokból és kereskedőkből álló, helyi magyar városi polgárság. Ez a meghatározó társadalmi réteg azonban az állandó török és tatár betörések, valamint a többségi román etnikum gyarapodása következtében fokozatosan kiszorult a városokból, majd teljesen elszorvadt. A fejedelmek udvaraiban különféle tisztséget vállaló magyar eredetű nemesség ugyanígy, még a középkor vége felé beolvadt a moldvai nemesi nemzetbe. Ezekkel szorosan összefüggő problémát jelentett az egyházi és világi értelmiség hiánya, amely fontos szerepet tölthetett volna be a magyarság öntudatosabb és szervezettebb csoportjai által keltett nemzeti hatások adaptációjában.⁵⁹⁸

A lassú beolvadás irányába ható további tényezőnek tekinthető, hogy a magyar eredetű katolikus falusi lakosság elvesztette régi privilégiumait. A moldvai vajdák ugyanis fokozatosan megfosztották a magyar fálvak lakosságát a kezdetektől élvezett szabad paraszti jogállásuktól, ráadásul a faluközösségek által művelt földek nagy részét ortodox kolostorok birtokainak adományozták.⁵⁹⁹ A moldvai magyar társadalom a XVIII-XIX. század fordulójára ezért egy szinte kizárólag falusi parasztnépességből álló, homogén tömbbé változott. Az egységes román állam megalakulása után, a hatalom következetesen alkalmazhatott represszív módszereket a kiszolgáltatottá vált népcsoporttal szemben, hiszen ebben a politikájában a XIX-XX. század fordulóján a román társadalom támogatását is maga mögött tudta, amely „idegen zárvánként” tekintett a csángók által lakott településterületre.⁶⁰⁰ Ehhez az is hozzájárult, hogy - román szemmel nézve - a moldvai magyarság az újkori román történelemben nem játszott igazán számottevő szerepet, és nem gyakorolt hatást a román kulturális mozgalomra sem.⁶⁰¹

⁵⁹⁷ HATOS Pál: *Szemponatok a csángókutatás kulturális kontextusainak értelmezéséhez*. In: *Pro Minoritate*, új folyam IV. (2002). 4. sz. 8-10.

⁵⁹⁸ A moldvai magyar városok gazdálkodására és társadalmi életére ld. *Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467-1706*. I. köt. Szerk. BENDA Kálmán. Budapest, 1988. 35-37 [A továbbiakban: BENDA, 1988.]

⁵⁹⁹ A „részség” elvesztése egy hosszú, a XVII. század elején meginduló, és a XIX. század elején befejeződő folyamat volt. Erre vonatkozó adatokat ld. DEMÉNY Lajos: *Román forráskiadvány a XVII. századi moldvai csángó magyarokról*. In: *Turán*, új évf. IV. (2001) 3. sz. 53-56.

⁶⁰⁰ BÍRÓ Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867-1940*. Csíkszereda, 2002. 100.

⁶⁰¹ HATOS, 2002. 7.

Mindemellett a beolvasztásukra irányuló törekvéseket nemcsak a nacionalista érdekek diktálták, hanem a csángóságnak a környező román falvak lakosságától eltérő, magasabb szintű termelési kultúrája és életviszonyai is. A politikai érdekérvényesítés nemcsak a képzett értelmiségi elem és a politikai súllyal bíró előkelő rétegek hiánya miatt volt elképzelhetetlen, hanem a kisebbségi jogokat figyelmen kívül hagyó román jogszabályok miatt is. A fejedelemségek egyesülését megelőző, 1857. évi Ideiglenes Országgyűlésen, a közvetett választójoggal rendelkező paraszt-küldöttek Román megyében a katolikus Rab János szabófalvi bírót választották meg körzetük képviselőjének. Ezt az eredményt azonban a megyei prefektus hivatalosan nem ismerte el az orosz kormányzat által oktrojált Szervezeti Szabályzatra hivatkozva, amely kizárta a politikai jogok birtoklásából a nem pravoszláv egyéneket. Ez a törvényhozó testület végül elnapolta a nem ortodox keresztények egyenjogúsítására vonatkozó törvényjavaslatot, amelyet a liberális értelmiség terjesztett be.⁶⁰² Az 1866. évi alkotmány garantálta ugyan a különböző vallásfelekezetekhez tartozó egyének politikai egyenjogúságát, a gyakorlatban, például a közhivatalokban való alkalmazás terén mégis a csángókkal szembeni kirekesztés érvényesült.⁶⁰³

A XIX. század végén meginduló polgári átalakulás részeként oktatási reformot vezettek be, melynek során állami népiskolákat állítottak fel a moldvai falvakban is. Ezt az iskolahálózatot a csángó településekre is kiterjesztették. Ezekben az elemi iskolákban a tanyelv román volt, és kizárólag román származású tanítók oktathattak. A nemzetiségek által lakott vidékeken román nyelvű óvodákat hoztak létre, melyek közül hét éppen a magyar falvakra jutott.⁶⁰⁴ A közigazgatás átalakítása során a katolikus falvakba helyezett előjárók és falusi jegyzők döntően ortodox románok közül kerültek ki, akik nem ismerték a település lakóinak anyanyelvét, így a hivatalos adminisztráció közegeivel való kapcsolatteremtés mindenhol az államnyelv ismeretét feltételezte. Az államapparátus tehát az alkotmányos alapjogok mellőzése mellett a közigazgatásban és a közoktatás terén alkalmazott módszerekkel a teljes beolvasztást kívánta elérni. A XIX. század végén, a „Csángóföldön” - a korábbi állapotokhoz képest - rohamos fejlődésnek indult a vidék iparosodása, különösen a vasútépítés, illetve a földgáz- és kőolaj-kitermelés. A regionális centrumokban, mint Bákó városában vagy annak környékén lévő ipari létesítmények magukhoz vonzották az addig viszonylag zárt csángó falvak férfitlakosságát is, ami a homogén etnikum bomlásával járt együtt. Ezt az elvándorlási folyamatot felerősítette, hogy a csángók körében hagyományosan magas születésszám következtében a földbirtokok felaprózódtak, ezért a paraszt családok kizárólag földjeik megműveléséből már nem tudták eltartani magukat.⁶⁰⁵

A XVI. század elejétől Moldva katolikus területei különböző, nem magyar püspökségek irányítása alá kerültek, amelyeknek azonban nem sikerült kiépíteniük egy szilárd struktúrával rendelkező egyházszervezetet. 1622-től a Rómában székelő Hitterjesztés Szent Kongregációjának kellett gondoskodnia a missziós területnek nyilvánított Moldvában a hitélet ellátásáról. Ez a szervezet azonban kivétel nélkül idegen származású papokat küldött a régióba, amely számára is kulcsfontosságúnak mutatkozott, hiszen azokon a - török megszállás alatt álló, vagy török hűbéri - területeken, ahol az ortodoxia jelentette az uralkodó vallási irányzatot, ez volt az egyik legszámottevőbb és legjelentősebb katolikus közösség. A „Csángóföld” tehát a nyugati kereszténység keleti periferiáján, ortodox többségbe ágyazva helyezkedett el,

⁶⁰² DEMÉNY Lajos: *A csángó-magyarok kérdése Moldva Ideiglenes Országgyűlésén 1857-ben.* In: *Tűzcsiholó. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére.* Szerk. POZSGAI Péter. Budapest, 1999. 38-44.

⁶⁰³ BARNA [Barabás] Endre: *Románia nemzetiségi politikája és az oláhajkú magyar polgárok.* Kolozsvár, 1908. 32-34.

⁶⁰⁴ BARNA, 1908. 43-56.

⁶⁰⁵ POZSONY Ferenc: *Egy moldvai csángó falu társadalmáról.* In: *Csángó sorskérdések. Az újkirgysói tanácskozás előadásai.* 1994. október 28-30. Szerk. HALÁSZ Péter. Budapest, 1997. 18.

ugyanakkor mindvégig makacsul ragaszkodott ősi hitéhez.⁶⁰⁶ Ez az „erőd-helyzet” elvileg elősegíthette a katolicizmus pozícióinak további erősítését keleti irányba. Dacára annak, hogy ezek az expanzív kísérletek a meglévő hívek megtartásánál nem tudtak többet elérni, a Szentszék mindvégig napirenden tartotta a keleti területek uniójának tervét. A román nyelv latinitása az ott szolgáló olasz papság számára hamar nyilvánvalóvá vált, amely a csángók „romanizálása” által kívánt hidat létrehozni az ortodox román többség felé. Ennek egészen az egységes román nemzetállam létrejöttéig a térségre jellemző zavaros hatalmi viszonyok miatt lehetett némi realitása, ezt követően azonban az államvallásnak minősített, és erős társadalmi befolyással rendelkező ortodox egyház olyan stabil pozícióra tett szert, amely lehetetlenné tette a helyzet megváltoztatását, az ortodox hívek tömeges áttérítését.⁶⁰⁷ Nem hagyható figyelmen kívül ugyanakkor az sem, hogy az ortodox hegemonia miatt az olasz papok nem nélkülözhatték a fejedelmi, majd állami hatalom bizonyos fokú támogatását.⁶⁰⁸

A magyar nyelvű oktatás lehetőségei Moldvában a XIX. században

A középkorban és kora újkorban a moldvai egyházközségek - ha ehhez megfelelő gazdasági és szellemi önerő is járult - szívesen áldoztak arra, hogy gyermekeikkel az elemi ismereteket megtaníttassák. Azokon a településeken, ahol nem volt pap, az iskolamester vagy a „deáknak” nevezett kántorok tanították a gyermekeket. A román nyelv erőteljes térnyerését a liturgiában Dominico Brocani missziói prefektus 1804-ben kelt rendelete alapozta meg, mely szerint több plébánián a templomi közajtatosságot, valamint az oktatást felváltva román és magyar nyelven kellett végezni. Brocani nem hivatkozhatott valamiféle kiforrott, ekkor meglévő gyakorlatra, fő motivációja inkább az olasz papság státuszának védelme volt, amely az egyházközségeknek a magyar nyelvű hitélet visszaállítására irányuló sorozatos követelése miatt ingatagnak bizonyult.⁶⁰⁹

A XIX. század első felében ennek ellenére még több olyan falusi plébánia létezett, amelyek szervezésében magyar nyelvű oktatás, nagyjából hittanoktatás folyt. Ezekről 1841-ben Petrás Incze János klézsei plébános említést tett Döbrentei Gábornak, a Magyar Tudományos Akadémia titkárnak székelyföldi találkozásuk alkalmával. Az 1838-ban hivatalba lépő, és a csángók irányában toleráns magatartást tanúsító Arduini Rafael missziói prefektus igyekezett kibővíteni az oktatási rendszert, ezért új iskolákat hozott létre. Ezek kétnyelvű elemi tanintézmények voltak, amelyekben a hittanon kívül írást, olvasást és számtant is tanítottak. 1841-ben a tantárgyak hatékony tanítása érdekében, Arduini a jászvásári nyomdában magyar és román nyelvű ábécéskönyvek, valamint magyar és román nyelvű katekizmusok kiadását rendelte el, továbbá Erdélyből nyelvtankönyveket hozatott az általa kijelölt oktatási célok megvalósítására.⁶¹⁰ Ezt megelőzően a falusi egyházi iskolákban, feltehetőleg ugyancsak Erdélyből Moldvába került, nyilvánvalóan magyar misszionáriusok által terjesztett katekizmusokból oktatták a vallási ismereteket, hiszen román nyelvű katolikus katekizmusok

⁶⁰⁶ A középkori magyar állam bukásáig a moldvai területek az esztergomi érsekség felügyelete alá tartoztak. Ezután a Kárpátoktól keletre fekvő katolikus települések hitéletének megőrzéséről az 1570-es évekig a csíksomlyói ferencesek gondoskodtak, akik Bákóban korábban létrehoztak már egy kolostort. BENDA, 1988. 41-43.

⁶⁰⁷ A XIX. századi magyar szerzők egyöntetűen annak a véleményüknek adtak hangot, hogy az olasz papság számára csak ürügy az unió hangoztatása. IMETS Fülöp Jákó: *Úti-napló*. In: *Veszély, Imets és Kovács utazása Moldva-Oláhonban 1868*. Marosvásárhely, 1870. 74.; LÁSZLÓ Mihály: *Keleti testvéreink*. Budapest, 1882. 51.; BALLAGI Aladár: *A magyarság Moldvában*. In: *Földrajzi Közlemények*, XVI. köt. (1888) 1-2. füz., 17-18.

⁶⁰⁸ MAGYAR Zoltán: *Vallás és etnikum kapcsolata egy moldvai csángó faluban*. In: *Néprajzi Látóhatár*, III. évf. (1994) 1-2. sz. 75.

⁶⁰⁹ AUNER Károly: *A romániai magyar telepek történeti vázlata*. Temesvár, 1908. 64.

⁶¹⁰ „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Összeáll. DOMOKOS Pál Péter. Budapest, 1979. 1340-1343. [A továbbiakban: DOMOKOS, 1979.]

ekkor nem léteztek. Arra is több adatot találhatunk, hogy az egyházi iskolákat egyes településeken éppen magyar misszionáriusok alapították.⁶¹¹

Az 1860-as évektől a román kormányok a népiskolai hálózat kiépítésével párhuzamosan arra törekedtek, hogy kiszorítsák a magyar nyelvet az egyházi oktatásból, és ellehetetlenítsék a még magyar nyelven tanító papokat. Ennek megfelelően Salandri József apostoli vizitátor az addig külön-külön nyelveken kiadott katekizmusokat 1866-ban kétnyelvűekre cserélte, amelyekben a kérdések és válaszok párhuzamosan szerepeltek. Végül 1893-ban ezeket a kiadványokat is felváltották az egynyelvű román katekizmusok.⁶¹² Ez utóbbi intézkedést készítette elő Nicolao Giuseppe Camilli püspök pásztorlevele 1889-ben, melyben elrendelte a román nyelv kizárólagos használatát a plébániák összes templomában.⁶¹³ A XX. században a „Csángóföld” ellátása vallási tárgyú szövegekkel, imakönyvekkel, oktatási anyagokkal és propagandacélokat szolgáló történeti pamfletekkel, a helyszínen már nem ütközött különösebb nehézségbe, hiszen a jászvásári nyomda mellett 1924-ben a ferencesek is létrehozták Halasfalván saját könyvnyomdájukat Serafica néven.⁶¹⁴

A magyar nyelvű oktatást biztosító parókiáknak a XIX. században a román állam és az olasz papság túlsúlyának kettős szorítása mellett egyéb problémákkal is szembe kellett nézniük. Így például súlyos gondot jelentett a stabil háttérű és egységes szervezettel bíró katolikus iskolahálózat hiánya, ami a moldvai egyházszervezet gyengeségére vezethető vissza. Az elemi oktatás ugyanis nem mindig zajlott önálló, kifejezetten ilyen rendeltetéssel bíró épület-együttesekben, gyakran csak a paplakban szervezett, bizonyos eseményekhez, mint például vasárnapi misékhez kötődő formában nyilvánult meg. Az iskolák ezen kívül nem mindig tudták feladatukat folyamatosan ellátni, mivel a moldvai körülmények között túlságosan ki voltak téve egy-egy plébános személyének, szervező képességeinek, továbbá a plébániák élén beálló változásoknak, a magyar és olasz, vagy egyéb nemzetiségű papok állandó cserélődésének. Ez utóbbi többször a pap és hívei közötti viszony ingadozásához, vagy radikális - pozitív, illetőleg negatív előjelű - megváltozásához vezetett, emiatt sok helyen voltaképpen nem is beszélhetünk hagyományos értelemben vett, rögzült oktatási rendszerről. A Papp Sándor által létrehozott forrófalvi iskola például a lelkész eltávozása után tönkrement, és csak az 1860-as években ott szolgáló Dominico Miglioratti próbálkozott az iskola ismételt beindításával.⁶¹⁵ További hátrányokat eredményezett a magyar nyelvű oktatás terén, hogy az Arduini által kinyomtatott magyar nyelvű ábécéskönyvek hamar elfogytak, és nem készült belőlük utánnomás.⁶¹⁶ Az egyházközségek gazdasági és a hívek szociális helyzete is gyakran kedvezőtlen irányba befolyásolta a folyamatokat.⁶¹⁷

A moldvai magyar falvakban a középkori magyar állam szétesése, és az idegen szerzetesség megjelenése óta a magyar nyelvű műveltség megőrzésében és továbbörökítésében jelentős szerep hárult az ott hagyományosan „deáknak” vagy „diáknak” nevezett parasztkántorokra.⁶¹⁸ Ennek magyarázata nemcsak a magyar-olasz papság érdekellentéteiben rejlik, hanem a térség periférikus jellegéből fakadó paphiányban is. Helyenként előfordult, hogy a plébániával

⁶¹¹ Így például Gegő Elek megemlítette, hogy a forrófalvi iskolát a későbbi tatrosi plébános, Papp Sándor magyar misszionárius hozta létre. GEGŐ Elek: *A moldvai magyar telepekről*. Buda, 1838. [Reprint: Csíkszereda, 1999] 20.

⁶¹² DOMOKOS Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Budapest, 2001. [Hatodik kiadás] 120.

⁶¹³ DOMOKOS, 1979. 94.

⁶¹⁴ TÁNCZOS, 1995. 97.

⁶¹⁵ IMETS, 1870. 58.

⁶¹⁶ DOMOKOS, 1979. 1443.

⁶¹⁷ A csángók számára az időjárás változásaival is összefüggő földművelő életmód nem engedhette meg a gyerekek folyamatos taníttatását, ezenkívül a falusi parasztnépesség nem is mindig igényelte a nevelésnek a család közegén kívüli formáit. Erre Petrás utalt. DOMOKOS, 1979. 1335.

⁶¹⁸ BENDA, 1988. 39.

ellátott anyaegyházakban szolgálatot teljesítő papoknak 10-12 filia lelki ellátásáról kellett gondoskodniuk, akik ilyen körülmények között a legeldugottabb telepekre legfeljebb csak ünnepnapokon juthattak el, és gyakran a legfontosabb szentségeket sem tudták kiszolgáltatni. Természetes tehát, hogy a népi vallásosság jelenségei ezeken a helyeken hangsúlyozottan jelentkeztek, a falvak gyakran teljesen önálló vallási életre rendezkedtek be. Azokban a fiókközségekben, amelyek messze estek a plébániát fenntartó településtől, a mindennapos lelki szolgálatot és bizonyos egyházi teendőket (harangozás, temetés lebonyolítása) ők végezték el. Azokon a településeken, ahol idegen származású papok szolgáltak, a szentmisék ideje alatt ők vezették fel a magyar nyelvű egyházi dalok elénekelését. A „deákok” feladatköre ilyen módon némiképp tágabb volt, mint a hagyományos értelemben vett kántoroké, de tevékenységi körük az idők folyamán fokozatosan szűkült, a lassan növekvő számú papság ugyanis igyekezett megnyirbálni az egyházi ügyekben járatlannak tartott, babonás szertartásokat gyakorló, ráadásul az egyházi énekeket magyarul éneklő deákok hatáskörét.

Az iskolai nevelés szerepköre így több helyen ugyancsak a valamilyen szinten képzett, a falun belül magas társadalmi megbecsülésnek örvendő, többé-kevésbé írni és olvasni tudó „deákokra” hárult. Az ő kötelességük volt a vasárnap esti vecsernyék előtt vagy után a falu gyermekeit a hit alapigazságaira és a legfontosabb imádságokra megtanítani. Ezt különféle magyarországi kiadványok, valamint az akkor érvényben lévő katekizmusok felhasználásával végezték, de 1893 után is tanítottak a hivatalos iskolai használatból kivont 1866. évi katekizmus segítségével. A XIX. század második felére, a magyar papság számának drasztikus csökkenése következtében a liturgiában egyfajta egyensúlyi helyzet alakult ki a románul prédikáló pap, valamint a magyarul éneklő és imádkozó deák között. Ez a „paritás” azonban törékenynek mutatkozott, és fokozatosan a pap javára billent át, hiszen a kántor sok tekintetben függő viszonyban volt a paptól, a felsőbb egyház- és államvezetés pedig a magyar nyelvű vallásosság háttérbe szorításán munkálkodott.⁶¹⁹ A XIX. század végi magyar utazók egyöntetűen a kántor szerepének és tekintélyének hanyatlását tapasztalták, sok feslett életút találtak közöttük, továbbá a Székelyföldről Moldvába szegődött kántorok közül többen egyszerű pénzkereseti lehetőségnek tekintették munkájukat.⁶²⁰

A papi képzés rendszerének kialakulása Jászvásáron és Halasfalván a XIX. század végén

Az egyházi iskoláztatás terén döntő mozzanatot jelentett a Jászvásár székhelyű, önálló moldvai katolikus egyházmegye megalakítása 1884-ben. Az egyházkerület első püspökévé a korábban Tamásfalván szolgáló olasz jezsuita lelkészt, Nicolao Giuseppe Camillit nevezték ki. A moldvai katolikus területek új és önálló egyházszervezetének kiépítése és megerősítése céljából nélkülözhetetlen elemnek bizonyult a papság alacsony létszámának megszüntetése, ami régóta súlyos problémát jelentett. A lelkészek helyi képzésével és az utánpótlás bázisának helyben való kiépítésével közvetve meg lehetett oldani a plébániák számának növelését, a csak kápolnával rendelkező, kieső filiákban templomok építését, és ennek segítségével ezeknek a településeknek visszahelyezését az egyház hatósugarába. Ennek megfelelően a püspöki székhelyen alapítandó papnevelde tervezését nem sokkal Camilli kinevezése után megkezdték.⁶²¹ Hasonló szeminárium megszervezésének gondolata nem volt előzmények nélküli, hanem már jóval régebb óta napirenden volt a misszió kihelyezett hivatalában. 1845-

⁶¹⁹ A deákok működésére részletesen ld. TÁNCZOS, 1995. 83-88.

⁶²⁰ Imets említett munkájában megjegyezte, hogy papjuk iránti szolgálai viszony miatt elveszett korábbi viszonylagos önállóságuk, és a pap jóváhagyása nélkül még iskolákat sem szervezhetnek. IMETS, 1870. 115.

⁶²¹ Erre Petrás utalt egy 1885-ben kelt levelében. DOMOKOS, 1979. 1505.

ben kerültek napvilágra a hírek egy jászvásári katolikus kollégiumról, amelyet elsősorban a moldvai székhelyen született német és francia fiatalok számára kívántak létrehozni.⁶²²

A jászvásári papi szemináriumot végül néhány évtized múlva, 1886-ban nyitották meg. Az intézménybe eleinte kisebb részt moldvai katolikus falvakból származó magyarokat, nagyrészt a moldvai nagyvárosokban élő katolikus vallású nemzeti közösségekhez (németek, lengyelek) tartozó fiatal fiúkat vettek fel,⁶²³ akiket szigorú rendben neveltek.⁶²⁴ Camilli az intézményt megnyitása után a jezsuiták Lemberg központú galíciai rendtartományának irányítása alá helyezte, és ennek megfelelően tanári karának egy részét ottani lengyel papok alkották. A tanári kar másik része németekből, csehekből és olaszokból állt. Élére később az ugyancsak lengyel származású Felix Wiercinski került, aki kiválóan ismerte a moldvai viszonyokat, hiszen már korábban egy Szabófalva melletti településen szolgált.⁶²⁵ A papnevelde bővítésével párhuzamosan a magyar származású hallgatók az 1890-es évek legelejére többségbe kerültek,⁶²⁶ de valószínűsíthető, hogy az intézmény falai között egészen 1895-ig semmilyen szintű magyar nyelvtanítás nem folyt.⁶²⁷ Stefan Lippert jászvásári osztrák-magyar alkonzul tanulmányából kiderül, hogy 1893-ban az intézmény 18 növendéke közül 13 beszélt magyarul.⁶²⁸ Az 1880-as évek végén Jászvásárra utazó György Endre szerint a román kormány örömmel vette az ott létrejött szeminárium megnyitását. Érdekes adalékkal szolgált a szerző tudósításában a megalakulás körülményeiről, ugyanis megemlítette, hogy a püspök, és a papi képző akkori rektora többször megfordultak Magyarországon segítyt kérve intézményük részére. A magyarországi viszonyokhoz képest elég nagy összeget gyűjtöttek össze erre a célra, mivel az adakozók cselekedete előtt a moldvai magyar katolicizmus ügye lebegett.⁶²⁹

1895-ben Dominique Jacquet személyében új püspököt neveztek ki Jászvásárra, aki elődjéhez képest toleránsabb magatartást tanúsított az egyházmegyéjében a hívek többségét kitevő magyarsággal szemben.⁶³⁰ Jacquet habitusát és a csángókhoz való viszonyát alapvetően meghatározta, hogy francia anyanyelvű svájci volt, ezért ő nem volt érintett a Moldvában évszázadok óta jelen lévő olasz-magyar ellentétekben. A magyarság számára kedvezőnek tűnhetett emellett az is, hogy ferencesként jezsuita elődjének munkáját kívánta felülbírálni, ami annak regnálása idején született rossz döntések megváltoztatását feltételezte. Az új püspök nem nézte jó szemmel, hogy a korábban túlnyomóan ferences kézen lévő missziós területen Camilli a jezsuiták befolyását próbálta megszilárdítani.⁶³¹ A jezsuiták és a ferencesek vetélkedése Moldvában jóval korábbi előzményekre tekintett vissza. Bár a jezsuita misszió előbb indult, mint a ferenceseké, más jellegű volt, és nem vált állandóvá a térségben. A jezsuiták a XVI. század végétől inkább a fejedelmi központban, és néhány nagyobb vidéki városban telepedtek meg, ahol iskolákat és könyvtárakat létesítettek. Tanintézményeikben többnyire a gazdagabb bojárok gyermekei tanultak. Magukat tekintették a műveltség hordozóinak, ezért lenézték a magasabb iskolákat nem járt, és a szegény falusi lakossággal

⁶²² DOMOKOS, 1979. 1438.

⁶²³ GYÖRGY Endre: *A moldvai csángókról. Levél a „Vasárnapi Újság” szerkesztőjéhez.* In: *Vasárnapi Újság* 1900. október 28.

⁶²⁴ Erre részletesen ld. az 1. sz. dokumentumot.

⁶²⁵ DOMOKOS, 1979. 1301.

⁶²⁶ Ld. a 2. sz. dokumentumot.

⁶²⁷ Ld. az 1. sz. dokumentumot.

⁶²⁸ GECSÉNYI Lajos: *Ein Bericht des österreichisch-ungarischen Vizekonsuls über die Ungarn in der Moldau. Jassy, 1893.* In: *Ungarn Jahrbuch*, Band 16. Red. GLASSL, Horst-VÖLKL, Ekkehard. München, 1988. 184.

⁶²⁹ GYÖRGY, 1900.

⁶³⁰ A „moldvai akció” megindításának körülményeire részletesen ld. SERES, 2002. 27-30.

⁶³¹ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 15743/1896.

sorsközösséget vállaló ferences barátokat. A XVI-XVIII. század folyamán, a magyarokon kívül több hullámban a Jézus Társaságának galíciai tartományából is érkeztek ide lengyel misszionáriusok.⁶³²

1895-ben Bánffy Dezső miniszterelnök körlevelet intézett a magyar katolikus érsekekhez és püspökökhöz, melyben támogatásukat kérte a jászvásári papneveldeben lévő ifjak magyar nyelvű oktatásához.⁶³³ A segélyakció megindítása végső soron nem a magyar kormány kezdeményezésére történt, hanem Jacquet 1895. júliusi megkeresésére, amelyben anyagi támogatást igényelt az ottani papnevelde fenntartási költségeire.⁶³⁴ A felhívásra csakhamar, még ez év decemberére az egyházi főméltóságok jóvoltából 3.650 forint gyűlt össze. Ehhez a mennyiséghez járult még Pados János végrendelete alapján az a 3.179 forintot kitevő összeg, amelyre ingó és ingatlan hagyatékának értéke rúgott. Pados végrendeletében a hagyatékát alapítványként - amelynek céljaként a Magyarország határaitól keletre élő fajrokonok támogatását jelölte meg - a Vallás- és Közoktatásügyi tárca kezelésére bízta. A Pados Alapítvány éves kamataiból a moldvai csángók javára is lehetett áldozni.⁶³⁵ A kormány célja az volt, hogy a támogatás fejében elérje a papi szemináriumban egyes tantárgyak magyar nyelven történő oktatását, esetleg magyarországi tanárok bevonásával. A kormányfő fontosnak ítélte az ügyet, ezért maga is átutalt egy 2.000 frankról kiállított csekket a jászvásári intézmény javára, amivel a jászvásári papnevelde magyar államsegélyhez jutott.⁶³⁶

A nyelvtanítás kapcsán rendelkezésünkre álló források kissé ellentmondásosnak tűnnek. Balla Gyula Lajos dormánfalvi misszionárius 1896 márciusában kelt tudósításában azt írta, hogy a papneveldeben nem oktattak magyarul,⁶³⁷ míg a rektor ezt némiképp cáfoló híreket közölt egy 1896. decemberi levelében.⁶³⁸ A két állítás önmagában véve nem zárja ki egymást, hiszen nem elképzelhetetlen, hogy a magyar nyelv tanítása éppen a magyar kormány tekintélyes mértékű szubvenciója nyomán indult meg az 1896/1897-es tanév első szemeszterében. Sajnos azonban az intézmény rektorának beszámolójából nemcsak az nem derül ki, hogy mikor vette kezdetét a magyar nyelv tanítása, hanem az sem, hogy a növendékek heti hány órában tanulták azt. Mindenesetre ez alapján biztos, hogy a magyar kormány szándékaival ellentétben az ottani tanrend csak a nyelvtudás elsajátítását és grammatikai fejlesztését célzó nyelvórákat biztosított a csángó ifjak számára, az egyes tantárgyakat viszont románul tanították. A heti két-három óra a szintiszta csángó falvakból származó magyar anyanyelvű fiatalok számára a román nyelv dominanciája és más idegen nyelvek (elsősorban a latin, illetve a francia, görög, esetleg a német) tanulása mellett éppen csak elegendőnek bizonyulhatott nyelvtudásuk szintjének fenntartására. Mindezek fényében a magyar nyelv voltaképpen az idegen nyelvek kategóriájába soroltatott.

Az intézet növendékei mindenesetre köszönetüket nyilvánították Bánffynak a támogatásért, és abbéli meggyőződésüket fejezték ki, hogy a magyar nyelv tanulása által igyekeznek meghálálni a pénzadományt.⁶³⁹ Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy az intézet lengyel vezetése ab ovo nem zárkózott el magyar jezsuita tanárok fogadása elől. A galíciai jezsuita tartományfőnök ugyanis lehetőséget látott arra, hogy a jezsuiták osztrák-magyar provinciájából egy tanár érkezzon Jászvásárra „a magyar nyelv oktatásának

⁶³² BENDA, 1988. 44-46.

⁶³³ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 3857/1895.

⁶³⁴ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 2242/1895.

⁶³⁵ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 4477/1895.

⁶³⁶ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 3857/1895.

⁶³⁷ Ld. az 1. sz. dokumentumot.

⁶³⁸ Ld. a 2. sz. dokumentumot.

⁶³⁹ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 20505/1896.

vezetésére”. Wiercinski pedig azt kérte, hogy az esetlegesen rendelkezésére bocsátandó magyar tanerő valamelyik teológiai vagy természettudományi tantárgy előadására legyen képesítve.⁶⁴⁰ Ez a kezdeményezés azonban megbukott a jezsuiták Rómában székelő generálisának ellenkezésén, aki különböző okokra hivatkozva mereven elutasította azt.⁶⁴¹

A moldvai jezsuiták és ferencesek vetélkedése szinte ezzel egy időben kapóra jött a magyar kormánynak. 1897 februárjában kiderült ugyanis, hogy Jacquet függetleníteni kívánja magát a Jászvásáron magukat bebetonozó jezsuitáktól, és Kalugarban önálló ferences noviciátust szeretne alapítani. A moldvai püspök emiatt a Monarchia vezetéséhez fordult segítségért.⁶⁴² Az esztergomi érsek azt javasolta Bánffy-nak, hogy a ferences papi noviciátussal összhangban egy olyan kántortanító-képzőt, vagy kántorképzőt kell alakítani, ahol ferences laikus testvéreket tanítanak, mert a ferences papok és kántorok közti együttműködés így könnyebben lenne megvalósítható.⁶⁴³ A moldvai püspök a támogatásra vonatkozó készség ismeretében részletesen is kifejtette elképzeléseit, és közölte, hogy praktikus megfontolásokból a papi képző, a mellé építendő bentlakás, és a kántorképző helyszínéül Halasfalvát szemelték ki.⁶⁴⁴ A magyar kormányfő hamarosan jelezte, hogy kész nagyobb áldozatot hozni a kántorképzővel egybekapcsolt noviciátus létrehozása és működtetése érdekében.⁶⁴⁵ A komollyá váló elhatározás egyeztetése végett Jacquet 1897 nyarának végén, őszének elején Budapestre utazott, ahol tárgyalás keretében véglegesítették szándékaikat. A találkozón a püspök pontos költségvetéssel állt elő; az első évben tizenkilenc ezer, míg az azt követő időszakban évente tizenháromezer frankot igényelt a magyar kormánytól.⁶⁴⁶

A támogatás létrejöttét azonban nem sokkal ezután, a kedvezőnek látszó jelek ellenére Goluchowski Agenor külügyminiszter tanácsára Bánffy megíúsította.⁶⁴⁷ Ettől függetlenül a halasfalvi lelkésziskola és kántorképző megvalósítása a Jacquet által elképzelt szisztéma önmagában nem oldotta volna meg a moldvai magyarság égető problémáját, a magyar nyelv intézményesítésének hiányát az egyházi liturgiában, valamint az egyházi- és polgári oktatásban. Ez ugyanis nem szólt többről, mint a magyar nyelv nyelvórák keretében történő tanításáról. Ennek bevezetése kétségtelenül létező empátiája mellett érdekében állott, hiszen a kezdetekben a Magyarországról származó pénzsegélyektől nagymértékben függött a nemrég alakult püspökség működőképességének szavatolása, és egyáltalán a ferencesek helyi fölényének biztosítása. Halasfalva kiválasztása előnytelen volt a magyarság számára, hiszen a település az erősen fogyó északi nyelvsziget északi peremvidékén helyezkedett el, ahol már igencsak előrehaladott nyelvi asszimilációs állapotok uralkodtak. A Szent László Társulat tagjainak ottjártakor például a falunak németül prédikáló papja volt,⁶⁴⁸ majd néhány évtized

⁶⁴⁰ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 12012/1896.

⁶⁴¹ A római általános rendfőnök először a ferencesek és jezsuiták rivalizálásával, valamint a román kormány érzékenységeivel érvelt. MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 15743/1896. Ezt követően Bánffy második próbálkozására kijelentette, hogy nincs erre a posztra alkalmas, nélkülözhető embere. MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 20275/1896.

⁶⁴² MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 2678/1897.

⁶⁴³ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 3579/1897.

⁶⁴⁴ Ld. a 3. sz. dokumentumot.

⁶⁴⁵ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 8126/1897.

⁶⁴⁶ Jacquet budapesti tartózkodásának pontos időpontját nem sikerült megállapítanunk. MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 16642/1897.

⁶⁴⁷ Az okokra részletesen ld. SERES, 2002. 38-40.

⁶⁴⁸ A társulati tagok ugyanakkor megállapították, hogy Halasfalva „*valaha tiszta magyar volt, és még ma is az annyira, hogy a nők és gyermekek nem is igen tudnak oláhul. Azonban a magyarság nagyon meg van itt támadva [...] úgy a család-nevek is borzasztóan el vannak a magyarul mitsem tudó papok anyakönyveiben és nyelvén ferdítve.*” IMETS, 1870. 94. Ennek némiképp ellentmond, hogy a korábban ott járt Jerney azt állította, hogy „*lakosi többé nem magyarok*”. JERNEY János keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. 1844 és 1845. I. köt. Pest, 1851. 178.

múltán már olasz.⁶⁴⁹ Ez a „bábeli zűrzavar” nyilván csak erősítette az asszimilációs tendenciákat. A püspök maga azt vallotta ugyan, hogy a két településen hasonló a magyar nyelvű vallásosság szerepe, a valóság azonban mégis az, hogy Kalugarban és környékén sokkal erősebb maradt a magyar identitás.⁶⁵⁰ Mindezek ellenére megkockáztathatjuk, hogy a Jacquet által kidolgozott oktatási rendszer megvalósulása mégiscsak jobb lett volna annál, mint ami később bekövetkezett.

Dacára annak, hogy a magyar kormány leállította a pénzsegélyek folyósítását, 1897-ben mégis megkezdte működését a bentlakással rendelkező intézmény. Az akkori Román megyei tanfelügyelőnek az 1903-1904. évi állapotokat tükröző visszaemlékezéseiből kiderül, az elemi iskolából kiválogatott és odavitt csángó gyerekeket a jezsuitákéhoz hasonló szigorú rendben nevelték. A gyerekek nem térhettek haza, még a vakáció idején sem, szüleikkel nem tarthatták a kapcsolatot, és ha azok látogatóba jöttek, csak a papok jelenlétében beszélhettek velük. Emellett idegen személyek is csak a rektor engedélyével látogathatták az intézményt, a viszonylag magas szintű oktatás kizárólag román nyelven folyt, az idegen nyelvek közül a hallgatók a latint, görögöt, franciát, olaszt és a németet tanulták. A szeminárium mellett működő kántorképző is hasonlóképpen bentlakásos volt. A szeminárium rektora olasz, a kántorképző igazgatója német nemzetiségű volt, a tanszemélyzet többsége a vezetőség mintájára olasz és német papokból tevődött össze. A két intézményben tanulókat román nemzeti szellemben nevelték, ottani tanulmányaik befejeztével olaszországi teológiai főiskolákra kerültek, ahonnan visszatérve Moldvában folytatták a csángók erőszakos asszimilálását.⁶⁵¹ Így alakult Halasfalva a moldvai ferences provincia igazgatási és szellemi központjává, ahol - mint említettük - az oktatási centrum mellett később nyomdát létesítettek.⁶⁵² Itt tanultak a XX. század első évtizedeiben a moldvai katolicizmus román eredetét ideológiailag megalapozó csángó származású papok, például Iosif Petru Pal (Pál József Péter) pusztinai plébános.⁶⁵³

Az iratok keletkezési körülményei

Az 1. számú iratot Fábián László, Arad vármegyei főispán küldte meg Bánffy-nak, azt követően, hogy azt Csák Cirjék eljuttatta hozzá.⁶⁵⁴ A magyar kormányfő 1896 januárjában fordult Fábiánhoz azzal a bizalmas utasítással, hogy keresse fel az aradi minorita rendfőnököt, és tudakolja meg, hogy hajlandó lenne-e a moldvai misszió céljára rendtagokat kiküldeni.⁶⁵⁵ A főispán közbenjárására Csák levelet írt a miniszterelnöknek, melyben kifejtette, hogy egyik fő céljának tekinti a moldvai misszió újjászervezését, amire éppen Balla tett kísérletet 1888-ban. Arról biztosította továbbá Bánffy-t, hogy ennek érdekében igyekszik minél több szerzetest kinevelni moldvai szolgálatra. Erre reagálva a miniszterelnök közölte vele, hogy igénybe fogja venni a szolgálatait, és ennek érdekében, ha Budapesten jár, feltétlenül keresse fel a minisztériumban az ügy előadóját.⁶⁵⁶ Csák ezután juttatta el Fábiánhoz a Balla által írt levelet.

⁶⁴⁹ Ld. a 3. sz. dokumentumot.

⁶⁵⁰ Míg az egykori Halasfalván mára teljesen eltűnt a magyar nyelv használata, a hazai szakirodalom Lujzi-Kalugarban még ma is 90%-ra teszi a magyarul tudók számárányát. Erre ld. TÁNCZOS, 1999. 18.

⁶⁵¹ DEMÉNY Lajos: *A csángó múlt a magyar és román történetírásban - a politikai szándék és tudományosság válaszcújtján*. In: *Csángó sorskérdések*, 1997. 7.

⁶⁵² Ld. a 23. sz. jegyzetet.

⁶⁵³ DEMÉNY, 1997. 8.

⁶⁵⁴ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 5034/1896.

⁶⁵⁵ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 598/1896.

⁶⁵⁶ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 2796/1896.

A 2. sz. dokumentumot Vaszary Kolos esztergomi érsek küldte el Bánffynak azzal a megjegyzéssel, hogy több ízben tapasztalta a miniszterelnök részéről megnyilvánuló érdeklődést a jászvásári szeminárium ügye iránt. Kiemelte továbbá, hogy abban érdekesen van leírva a növendékpapok magyar nyelvtudásának állapota, illetve az a gond, amelyet a magyar nyelv elsajátítására fordítanak.⁶⁵⁷

A 3. sz. dokumentum francia eredetijét Hurter jászvásári osztrák-magyar konzul juttatta el Goluchowski Agenor külügyminiszterhez, aki rögtön továbbította azt a magyar miniszterelnöknek. A külügyminiszter ezzel együtt kelt átiratában ismertette a jászvásári konzul véleményét, amellyel Aehrenthal Alajos bukaresti osztrák-magyar nagykövet is egyetértett. Eszerint a noviciátusnak és a kántoriskolának - mivel az a magyar elem megtartását segíti elő Romániában - nagy politikai jelentőséget kell tulajdonítani, és ezért annak támogatásától nem szabad visszarettenni, még akkor sem, ha nagyobb anyagi áldozatokkal jár együtt. A külügyminiszter a maga részéről hozzátette, hogy a konzul fejtegetésének elvi részével egyetért, és a megfogalmazott célokat helyesnek tartja, a többlet-hozzájárulás azonban keveset fog nyomni a latban. Goluchowski átiratában az a figyelemreméltó utalás is megtalálható, mely szerint a Monarchia közös külügyminisztere Jászvásárra utazott, hogy az ott székelő Jacquet-val megtárgyalják a Moldvában tervezett ferences szeminárium és kántorképző létrehozására, és évi tízezer frankkal való dotálására vonatkozó részleteket Bánffy válaszában közölte, hogy a külügyminiszter átiratának mellékleteként elküldött Jacquet-féle levélben kért magasabb összeget elvben hajlandó megadni. Felkérte a külügy vezetőjét, hogy erről az elhatározásáról értesítse a jászvásári püspököt, és utasítsa az ottani osztrák-magyar konzult a további részletek megtárgyalására.⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 48/1897.

⁶⁵⁸ MOL K 26, 477. cs., XXXI. t., 8126/1897.

II. Dokumentumok⁶⁵⁹

1.

Balla Gyula Lajos dormánfalvi plébános levele Csák Alajos Círiék aradi minorita rendfőnököknek

Dormánfalva (Dărmănești), 1896. március 2.

Dărmănești (Románia, u. p.¹ T. Ocna⁶⁶⁰) 1896. martius 2.

Főtisztelendő Rendfőnök Úr!
Kedves Barátom!

Hozzám intézett becses leveledre sietek pro posse⁶⁶¹ kimerítő választ adni, nem mulasztván el örömömnem kifejezést adni azon jó szándék és nemes intentiód fölött, melylyel a moldvai missiók, illetve itteni magyar testvéreink nemzetiségi és vallási ügye iránt viseltetel.

Sajnos azonban, hogy tudósításomat e szavakkal kell kezdenem: „késő barátom, [késvén]!” Moldvában a magyarság ügye elveszett. Itt a magyar Minorita rendtartomány többé lábát meg nem vetheti, és igen valószínű, hogy Kárpáthy⁶⁶² és én vagyunk az utolsók kik a hármass hegy és négy folyam hazájából itt ideig óráig hivatásunknak élhetünk. Csudálkozva fogod kérdezni: hogy lehet az? Hát csak úgy édes barátom, hogy nincs többé „moldvai missió”, hanem helyette „Dioecesis Jassyensis in Principatus Moldaviae.”⁶⁶³ Tehát rendes világi egyházmegye mint pld. a csanádi vagy győri, amely plebániák ellátására a jassyi seminariumban - penes ecclesiam Cathedralem institutum - petrinus papokat⁶⁶⁴ nevel, ahonnét az idén már három individuum - tudtommal - ordináltatott is, és pedig non ad titulum paupertatis, sed ad titulum Dioecesis Jassyensis.⁶⁶⁵ A seminarium pedig erigáltatott⁶⁶⁶ Leo pápánk⁶⁶⁷ tudtával nemcsak, hanem egyenes kívánságára, mint aki cum gaudio⁶⁶⁸ adta beleegyezését, hogy a 600 év óta a

⁶⁵⁹ Az 1. és 2. sz., bekezdések nélküli, valamint a 3. sz., bekezdésekkel sűrűn darabolt dokumentumot a könnyebb olvashatóság és áttekinthetőség érdekében (újra) tagoltuk. Az 1. sz. eredeti dokumentum esetében az eredeti nyelvezetet meghagytuk, míg a 2. és 3. sz. esetében - tekintettel arra, hogy azok idegen nyelvből készített fordítások, ezért a bennük lévő nyelvi jelenségeknek nincs önmagukon túlmutató jelentőségük - a jelenlegi helyesírási szabályokat alkalmazva ártituk, meghagyva az idegen szavak írásmódjának eredeti alakját, illetve néhány, a régies nyelvezetre jellemző különleges szóalakot. A bizonytalan olvasatú szavakat [zárójelbe] tettük.

¹ Értelmezhetetlen rövidítés.

⁶⁶⁰ Târgu Ocna = Aknavásár

⁶⁶¹ lehetőség szerint

⁶⁶² Kárpáthy (Kárpáti) Grácián (1853-1919): moldvai ferences misszionárius. Erdélyi román görög katolikus családban született, de iskolái elvégzése után a ferencesek közé lépett. 1894-ben került a klézsei plébániára, majd 1905-től haláláig Szabófalván teljesített szolgálatot. A szakirodalom ellentétesen ítéli meg a tevékenységét, egyes szerzők szerint arra törekedett, hogy elősegítse a román nyelvű katolicizmus térnyerését Moldvában.

⁶⁶³ Jassy Püspökség a Moldvai Fejedelemségben

⁶⁶⁴ a székesegyház mellé rendelt világi papokat

⁶⁶⁵ nem szegénységi fogadalommal, hanem a Jassy Egyházmegye területére

⁶⁶⁶ emeltetett

⁶⁶⁷ XIII. Leó (1810-1903): római pápa 1878-1903 között. Jezsuita iskolákban tanult, bár egyházügyi törekvéseiben a ferencesekre is támaszkodni kívánt. Politikájában a pápai állam főségét hangsúlyozta a nemzeti egyházakkal szemben.

⁶⁶⁸ örömmel

Minoriták által cum summa laude⁶⁶⁹ adminisztrált Missio saecularis⁶⁷⁰ egyházmegyévé alakíttassék át.

Ezt az áruást a renden az előbbeni püspöknek Camillinak köszönhetjük, ki nem szűnt meg Rómában saját testvéreit folytonosan sötét színekkel festeni, mint renitenseket, és kötelesség nem teljesítőket, és a „calumniare audacter, semper aliquid haeret”⁶⁷¹ elvénél fogva annyira vitte, hogy mint fönnebb megjegyeztem, a pápa beleegyezését adta a világiasításhoz, és már ő alatta, ha jól tudom 12, 13 év előtt lett felállítva⁶⁷² a seminarium, melybe tanárokat jezsuitákat hívott meg, mert a Minoriták szamarak, és akik t.i. a jezsuiták még most is mint professores [St.] theologiae⁶⁷³ működnek Jassyban. A boldogult Generalis Soldatie⁶⁷⁴ minden lehető módon rajta volt, hogy a Missio megmaradjon a rend kezében, de ő Rómában volt, Camilli pedig mint a Missio feje és püspök Jassyban a hely színén, neki kellett igazának lenni, mert hisz ő volt a renitensek között, az ő informatójának csak jobban lehetett hitelt adni, mint a hat százados tapasztalatnak, és rendtársai jogait és jó hírnevét tüzzel lélekkel és nemes hévvel védő, de innen ezer és ezer mértföldnyire távol élő Generálisnak. Sőt a püspök még azt is meg tudta akadályozni, hogy ide egy „ad hoc visitator apostolicus”⁶⁷⁵ betegye lábát, ki személyes és részrehajlatlan scrutinium⁶⁷⁶ után - mert hisz annak a visitatornak nem kellett volna Minoritának lennie - Papam male informatum melius informasset.⁶⁷⁷ Így lett tehát édes barátom a Missióból saecularis⁶⁷⁸ egyházmegye, ebből is már beláthatod, hogy ha már egyszer itt világi papok működnek, reánk Minoritákra csak addig lesz szükség, míg elég individuum lesz a plébániáknak^{II} a seminariumból évenként ordinálandók⁶⁷⁹ által történendő betöltésére. Most még leírom azt is, miért nem lesz itt több szükség speciatim magyar Minoritára. Camilli nem élvezhette árulásának gyümölcseit. Az isteni gondviselés úgy intézte, hogy az általa annyira dédelgetett seminarium növendékei közül egyet sem ordinálhatott. Leköszönt a püspökségről és jelenleg Rómában privatizál. Hogy mi volt lemondásának oka, ki tudná azt megmondani, hanem motu proprio⁶⁸⁰ aligha történt, mert hisz kivitte, amit akart, és már közel állott ahhoz, hogy művének örömeit is élvezhesse, és valószínűleg nem csalódnunk, ha azt hisszük, hogy ezt az új Generálisnak Caratellinek⁶⁸¹ befolyása idézte elő. Elég az hozzá, hosszas árvaság után, a múlt év Husvétja előtt új püspököt kaptunk Jaquet Domokosnak a freiburgi catholicus egyetemnek volt professora személyében, ki szintén Minorita. Az új püspök jó indulattal van irántunk és minden tekintetben iparkodik helyrehozni azt, amit elődje elrontott, de legjobb szándéka mellett is csak részben teheti, mert a dioecesiszt újra Missióvá át nem alakíthatja, miután az a pápa sanctificatióját⁶⁸² bírja. Mit tett tehát? Hogy a Minoriták, kik hosszú századokon keresztül a catholicismus terén tagadatlan érdemeket szereztek, mint a

⁶⁶⁹ kitűnően

⁶⁷⁰ világi misszió

⁶⁷¹ vakmerően kell rágalmozni, az mindig valamilyen eredményre vezet

⁶⁷² valójában 1886-ban

⁶⁷³ [szent] teológia professzorai

⁶⁷⁴ a római ferences általános rendfőnök

⁶⁷⁵ ideiglenes apostoli vizitátor

⁶⁷⁶ vizsgálat

⁶⁷⁷ a rosszul informált Pápát jobban informálja

⁶⁷⁸ világi

^{II} A lapszálon jelzett betoldás a szövegben.

⁶⁷⁹ felszentelendők

⁶⁸⁰ A pápa által bizonyos kérdésekben saját kezdeményezésére kiadott apostoli levél.

⁶⁸¹ Lorenzo Caratelli (?-1908): a ferences rend általános rendfőnöke Rómában 1891-1904 között.

⁶⁸² áldását, jóváhagyását

mór, mely megtette kötelességét, egyszerűen ki ne nulláztassanak, azon törte fejét, miként lehetne a dolgot úgy intézni, hogy Róma se haragudjék, de a Minorita rend önérzete se legyen megsértve azáltal, hogy kiküszöbölésük által Róma részéről a beléjük helyezett bizalom megvonása legyen nyilvánvalóvá, egy szóval hogy a kecske is jól lakjék, de a káposzta is megmaradjon egy valóban salamoni gondolattal bebizonyította, hogy a Szt. szék iránti köteles tisztelet és engedelmesség mellett Szt. Ferencz szelleme lakozik szívében.

Múlt év - ha jól emlékszem - július vagy augusztus havában mindnyájunkat Bácóba invitált egyrészt ismerkedés végett, miután nem volt alkalma mindegyikünknek előtte Jassyban tisztelegni, másrészt és főként egy Conferentia megtartása végett. Össze is jöttünk körülbelül 30an. A Szt. Lélek segítségül hívása után egy Rómából hozzá intézett leiratot olvasott föl, melyben a következő kérdésekre kért Rómából nyert meghatalmazás alapján az egybegyűlt rendtagoktól választ. Iör. Akarják e az egybegyűlt atyák, hogy Moldvában egy Minorita Rendtartomány „Provincia ES. P. Francisci Conven-tualium in Principatu Moldaviae” alakíttassék? A felelet valamennyiünk részéről „volumus.”⁶⁸³ 2 or. Hány zárda állíttassék fel Moldvában? Itt a majoritás győzött, a végmegállapodás 12 zárdában történt. Eme határozat Rómába terjesztetett, honnét 3 hónappal ezelőtt kaptuk az encyclicat⁶⁸⁴ mely a Moldvai Provinciát megalakítottak declarálja⁶⁸⁵ és 10 Conventet⁶⁸⁶ engedélyez,^{III} a 10 Convent helyének meghatározását az itteni tagoknak választására bízva. Természetes a 27 plebánia közül - ennyi van összesen Moldvában - a 10 legjobb és legjövödelmezőbb lett kiválasztva és fölterjesztve - megnyugtatósodra intra parenthesis^{IV} megjegyzem, hogy Dârmânești nincs közöttük - és Rómából helybenhagyva, amint erről legutóbb Generalis atyánktól kapott Circularéban⁶⁸⁷ színről színre olvashattunk. Csudálom, hogy a magyar Provincia erről nem lett tudósítva, pedig egy új rendtartomány felállításáról az egész rendet kellene kötelességszerűleg értesíteni.

Ezzel leírtam édes barátom a jassy püspöki megyében engedélyezett Minorita provincia megalakulásának történetét is. Erre te talán azt mondd, hogy ez mind igen szép, de mindebből nem látom be, miért lenne Moldvában a magyarság ügye elveszve. Most jövök reá arra is. Egyházmegyei seminarium már van Jassyban, amint tudod. Most meg lévén alakulva a rendtartomány Novitiatus és következetesen Theologia is föl lesz állítva szintén Jassyban. Hogy mikor lesz a novitiatus felállítva biztosan nem tudni, de az csupán az idő illetve pénz kérdése. A telek Jassyban már megvan, ahova egy a növendékek befogadására is elegendő nagy Convent fog építtetni. Már pénzalap is van hozzá, de még nem elég - hogy hogyan és mi módon gyűl e célra a pénz, arra is majd rájövök, - hanem hogy 2 vagy legkésőbb 3 év múlva a novitiatus is megnyílik, az kétséget sem szenved. A seminárium máris, a majd megnyitandó novitiatus hasonlólag a seminariumhoz olasz mintára lesz berendezve.^V Az olasz minta pedig abban áll, hogy 12 évesnél fiatalabb, de 14 évesnél idősebbet nem vesznek föl növendéknek. A növendékek az egész idő alatt míg csak presbyterekké⁶⁸⁸ föl nem szenteltetnek a seminarium illetve a zárda falai között maradnak, még szülőik látogatására sem szabad nekik

⁶⁸³ akarjuk

⁶⁸⁴ Itt: szokványos ügyek elintézésének módját előíró egyszerű apostoli levél. A moldvai ferences rendtartományt Szent Józsefről nevezték el.

⁶⁸⁵ nyilvánítja

⁶⁸⁶ rendházat

^{III} Későbbi aláhúzás a szövegben.

^{IV} zárójelben

⁶⁸⁷ körlevélben

^V Későbbi aláhúzás a szövegben.

⁶⁸⁸ A katolikus egyházban papi tisztség. A püspöki rend után következő, és a felsőbb rendekhez tartozó egyházi rend. A püspöki renddel együtt az e rendbe tartozók áldozópapok, miséket tarthatnak.

sohasem^{VI} hazamenni; itt vacatiónak helye nincs. A növendékek az egész idő alatt tanulnak oláhul, franciául, görögül, latinul, és gondolom, de egész biztos nem vagyok benne, németül is, de magyarul értsed meg jól magyarul egy szót sem,^{VII} ezt biztosan tudom. Már most elképzelhető e az az eset, hogy egy 12 esetleg 14 éves gyermek - ha mindjárt magyar szülőktől származott is - tíz évnél tovább anyanyelvén egy szót sem beszélhetvén, - legfőllebb titokban és suttogva, - 10 év múlva ha ismét kikerül el ne feledje a magyar nyelvet, és képes legyen híveinek magyarul praedicalni, és egyéb functiót végezni - habár ezt tenni egyenesen nem is lenne megtiltva, - vagy egy ilyen lelkesz annyira lelkesülne a magyar testvérek anyanyelve iránt, hogy azt újból megtanulja, mikor emiatt úgy az egyházi, mint a világi előljárók egyenes rosszallásával is találkozónék? Ugyebár ezt föl sem lehet tenni? Bebizonyítottam e előtted eléggé, hogy a jövőre nézve, lévén már seminarium, és a Minorita novitiatus föllállítása csak idő kérdés lévén és a Minoriták is lelkipásztorok lévén Moldva országban a magyarság ügye elveszett. Quod erat demonstrandum!⁶⁸⁹

Már most lássuk, hogyan történik a pénzgyűjtés a Jassyban építendő új zárdára. Eddig mi parochusok magunkénak tekinthettük a parochia jövedelmét, nem tartoztunk számot adni senkinek. Mióta Provincia lettünk, behozatott minden megkérdkezés nélkül - ergo de nobis, sine nobis - a vita sic dicta perfecte communis.⁶⁹⁰ Ez pedig abban áll, hogy egy könyvbe be kell jegyezni napról napra^{VIII} a bevételt és kiadást, például:

1896	<u>Február 22.</u>	Intratus ⁶⁹¹	Exitus ⁶⁹²
	Egy keresztelés	50 báni	-
	Egy kiló kávé	-	3 frc. 50 báni
	Két kiló cukor	-	2 frc.
	<u>Febr. 23.</u>		
	Egy esketés	10 frc.	-
	Egy avatás	1-	-
	Egy pakk gyufa	-	5 báni
	Egy pakk dohány	-	40 báni
	Kocsisnak 1 pár bocskor	-	2 frc.
	Lópatkoltatás	-	<u>4 fr. 80 báni</u>
	Summa ⁶⁹³	11 frc. 50 bani	12 fr. 75 báni

És ez így kell, hogy menjen az egész éven át; az év végén ezután lezáród a számadást; ha van például 452 frc plus, erre azt mondja a P. Provincialis, add ide a jassy Convent építésére, ha azonban van 512 frc minus, azt mondja, úgy élj, hogy adósságot ne csinálj, mert mi nem felelünk semmiről. Subsidiomot⁶⁹⁴ nem kapsz, legfőllebb orrot. Ez a vita perfecte communis,

^{VI} A szerző aláhúzása szövegben.

^{VII} A szerző aláhúzása a szövegben.

⁶⁸⁹ Amit bizonyítani kellett!

⁶⁹⁰ - tehát rólunk nélkülünk - az úgynevezett teljesen közös élet

^{VIII} A levél szerzőjének aláhúzása a szövegben.

⁶⁹¹ bevétel

⁶⁹² kiadás

⁶⁹³ összesen

⁶⁹⁴ segélyt

alias Socialismus,⁶⁹⁵ a mi a tied, az az enyim is, de ami az enyim, az Noli me tangere.⁶⁹⁶ Föltett kérdéseidre legjobb meggyőződéseim szerint a következőkben válaszolok.

1) Hány magyar Missio állomás van itt? Erre egyenes feleletet adni igen bajos. Missio állomás alatt értem én azon helyet, ahol a parochus presideál, ha így fogjuk fel a kérdést, akkor azt felelem: a városokban székelő parochusoknak a materben tehát a városban oláh nyelven kell praedicálniuk egyszerűen azért, mert a városokban mindenféle nemzet képviselve van, magyar, német, lengyel, olasz és.t.b., de ezek oláhul mind beszélnek,^{IX} tehát oly nyelven kell velők érintkezni, amelyet mindnyájan értenek, de ha a városi plébános egyik másik filiájába megy, itt kevés kivétellel, tisztán magyarul beszélhet a néppel.^X Sajnos azonban hogy vannak már olyan parochiák is, és pedig falun, ahol a nép már nem beszél a magyar nyelvet. Ezt magam tapasztaltam egy ízben, midőn Halaucseszti⁶⁹⁷ nevű faluban - mely a Románi egyházi Districtusban van - két szembejövő embertől magyarul kérdeztem: „Merre lakik a Tisztelendő Úr?” Nem kaptam választ. Erre oláhul kérdeztem: „Nem vagy te magyar?” „De igen magyar vagyok” - Zárjel között megjegyzem, hogy magyar annyi mint catholicus egész Moldvában^{XI} - Ő midőn tovább csudálkozva kérdezem, hogy lehet, hogy magyar vagy és mégis csak oláhul beszélsz, azt felelte, hogy mi már mind elfelejtettük a magyar beszédet. És ezt később az olasz parochus is konstataulta. Ilyen eloláhosodott parochia az ország belseje felé - amint hallok - több is van már, de Istennek hála nem sok. Az első kérdésre tehát így felelek: az egyházmegye 4 kerülete közül a jassyi és román kerületekben inkább eloláhosodott a nép, de azért különösen a falusiaknál - kevés kivétellel - magyar nyelven végezhet a plébános functiókat és beszélhet a néppel. A báciai kerületben az egyetlen Bációt - mely város - kivéve mindenütt magyarul praedicalhat. A báciai kerülethez tartozó plébániák ezek: Báció,⁶⁹⁸ Prezesti,⁶⁹⁹ Valeni,⁷⁰⁰ Klézse - ahol Kárpáthy van, - Forrófalva, Válesaca⁷⁰¹ és Calugera,⁷⁰² ezek tehát mind magyarok. A tatrosi kerületben mind magyarok és pedig Tatros (ahol a híres tatrosi biblia fordítás készült) Grozesti,⁷⁰³ Dârmânești,⁷⁰⁴ Pustiana,⁷⁰⁵ és Focschani⁷⁰⁶ ez város, de filiáljai mind magyarok.

2) Néhány évtized előtt hány magyar Minorita volt itt? Egyszerre sohase volt valami sok, talán 4-5, pld. ha jól tudom, Pongrácz,⁷⁰⁷ Petrás,⁷⁰⁸ Toth Anasztáz,⁷⁰⁹ Máté Jób⁷¹⁰ talán még

⁶⁹⁵ ez a teljesen közös élet, azaz a szocializmus

⁶⁹⁶ Ne érints meg!

^{IX} A levél szerzőjének aláhúzása a szövegben.

^X Későbbi aláhúzás a szövegben.

⁶⁹⁷ Halasfalva/Halas

^{XI} Későbbi aláhúzás a szövegben.

⁶⁹⁸ Bákó

⁶⁹⁹ Prezest

⁷⁰⁰ Valén

⁷⁰¹ Bogdánfalva

⁷⁰² Kalugar (a mai Lujzi-Kalugar)

⁷⁰³ Gorzafalva

⁷⁰⁴ Dormánfalva

⁷⁰⁵ Pusztina

⁷⁰⁶ Foksány

⁷⁰⁷ Pongrácz Gellért: minorita szerzetes, az 1840-es évek második felében a valéni plébánia papja.

⁷⁰⁸ Petrás Incze János (1813-1886): klézsei plébános. Forrófalvi születésű, csángó származású pap. A középiskolát a Kézdivásárhely melletti Kantában végezte, majd az egri minorita papneveldebe került. 1836-ban szentelték pappá, 1838-1841 között Pusztinán segédlelkész, majd ettől kezdve haláláig a klézsei plébániát vezette. A magyarországi értelmiség a XIX. században jórészt az ő tudósításai alapján ismerkedett meg a moldvai magyarság mindennapjaival.

⁷⁰⁹ Tóth Anasztáz: moldvai ferences szerzetes, az 1840-es években gorzafalvi plébános.

Liegerhoffer⁷¹¹ is egy időben voltak itt. Hogy valaha, talán századokkal ezelőtt tisztán magyar Missio lett volna, egyáltalán nem állítható, mert első püspökétől, aki volt Andreas I Vasiló (1371-től)⁷¹² egész Jacquet Domokosig, tehát a mostani püspökig, ki 41 ik a püspökök sorában, egyetlen egy magyar sem volt, hanem lengyelek, németek és olaszok, már pedig ha tisztán magyar Missio lett volna, úgy püspökei is lettek volna magyarok. Nem e valóságos Isten csodája e tehát hogy ez a szegény nép dacára mindezeknek, annyi századon keresztül megtartotta nyelvét. Valóban kár és véték lenne ezt a népet elpusztulni engedni!

3) Hogy melyek névleg azon állomások, melyeket régente magyarok töltöttek be? Ezt biztosan meghatározni nem lehet, miután nem parochusok, hanem csak adminisztrátorok vagyunk, ad nutum Episcopi⁷¹³ bármikor transferálhatók⁷¹⁴ vagyunk. Ebben is az Isten ujját látom, mely az itteni magyarság fölött örködött, mert az a kevés számú magyar pap, majd ide, majd oda disponáltatván időközönként ismét csak visszavezette a már már eloláhosodni kezdő magyarokat anyai nyelvükre, mint ahogy a próféták hajdan visszavezették a pogányosodni kezdő zsidó népet az egy igaz Isten ismeretére.

4) Mennyi lehet Oláhországban a magyarok száma? Moldvában a 27 plébániában 75-80 ezerre tehető, Oláhországban - ámbár egy királyság - 60-70 ezer, tehát mintegy 150 ezerre tehető a catholicus magyarok száma. Hogy mennyi a protestáns magyar, nem tudom, de azok is meglehetősen számmal vannak.

5) Hogy a kormány tényleg gátolna működésemben, egyenesen nem állíthatom, mert directe^{xii} semmiféle tiltó rendeletet nem kaptam, de hogy nem igazán tetszik a felsőbbségnek a tisztán magyar ajkú pap működése, elég bizonyíték rá, amint azt Kristyori barátunktól⁷¹⁵ már hallgattad, hogy püspökömet maga Károly király⁷¹⁶ figyelmeztette, hogy jó lenne értésemre adni, hogy hagyjak fel a proselytás tudással⁷¹⁷ és praedicáljak oláhul. Ez úgy hiszem elég, mert látszik, hogy jelentésnek kellett menni föl, különben a király nem vehetett volna tudomást csekélységemről. Ha saját püspököm nekem magamnak nem mondotta volna, nem hinném, de így elhiszem. A nép szereti magyar nyelvét, mit legjobban bizonyít az, hogy 5-6 óra járásnyiról eljönnek hozzám egy magyar beszéd meghallgatása végett, és ha más plébániabeli hívővel bárhol is találkozom, első szava az hozzám: "Ejh! Csak az a jó Isten magát rendelte volna a mi papunknak!" Ezt jól tudják olasz collegáim is, mert pld. 9 év óta nem volt rá eset, hogy például búcsura meghívtak volna praedicálni, noha híveik mind tiszta magyarok.

6) Hogy az olasz papok hívei schizmatikusokká⁷¹⁸ lennének csupán azért, mert papjuk nem magyar ajkú? Ezt nem állíthatom. Schismaticusokból lesznek catholicusok és később magyarok is, és viszont catholicusokból schismaticusok és oláhok is, ez igaz, de csupán házasság révén, mert az oláh pap nem esketi őket össze, míg a magyar nem schizmatizál, viszont én sem, míg az oláh fél, ha nálam akar esküvelni, nem catholicizál. Ez tehát kölcsönös,

⁷¹⁰ Az illető személyéről közelebbit nem sikerült kideríteni.

⁷¹¹ Liegerhofer János: minorita szerzetes, az 1870-es években pusztinai, az 1880-as években gorzafalvi pap.

⁷¹² I. (Nagy) Lajos király korában jött létre Szeretvásáron katolikus püspökség, melynek első püspökéül 1371-től IX. Gergely pápa a lengyel minorita hitszónokot, Taslozembicza Wasilót (Andrást) nevezte ki. A püspökség székhelyét az 1400-as évek elején Bákóba tették át.

⁷¹³ a Püspök jóváhagyásával

⁷¹⁴ áthelyezhetők

^{xii} A szerző aláhúzása a szövegben.

⁷¹⁵ Az illető személyéről közelebbi adatot nem találtunk.

⁷¹⁶ I. Károly (1839-1914): Románia első királya 1881-1914 között.

⁷¹⁷ Értsd itt: a magyar nyelvű prédikációval.

⁷¹⁸ Értsd: ortodoxokká (az 1054-ben bekövetkezett egyházszakadást jelölő schisma görög szóból).

ami elvész a vámon, megjön a réven. De azért be kell vallani, hogy aránylag több magyarból lesz ily úton oláh, mint viszont, a vegyesen lakott vidékeken, mert az oláh az uralkodó elem, ők gazdagabbak, márpedig az asszony és pénz apostasiára⁷¹⁹ csábítja még a művelt embert is, hát még a misera contribuens plebs-t.⁷²⁰ A tisztán catholicus fálvakban - mert ilyenek is vannak - nem lehet ilyesmit hallani, mert ez a szegény nép szívósan ragaszkodik hitéhez és apáitól évszázadokon át öröklött és megőrzött nyelvéhez!

Kedves barátom! A fentebbiekben tehetségem szerint iparkodtam vázolni, és tudomásodra juttatni mindazt, amit tudni óhajtottál. Tégy vele belátásod szerint. Ha jónak látod, olvasd fel Bánffy Ő Excell.⁷²¹ előtt, vagy tedd közzé a lapokban ha az itteni magyarok sorsára fel akarod hívni a közfigyelmet és általános érdeklődést. Csak arra kérek, hogy légy tekintettel az én itteni helyzetemre, és ezt csak akkor tedd, ha itteni állásomért recompenzálni tudsz. Mert az itt megírottak, úgy az itteni egyházi, mint világi felelősség szemében reám nézve főbenjáró bűn, melyért okvetlen meglakolnék. Lehet, hogy azonnali kiutasítatásomat vonná maga után, és akkor mit csináljak szülőimmal? Ha azonban tudnál egy megyéspüspököt, ki egy szerény plebániát adna, akár a mai napon hagynám itt állásomat, mely most már úgylis csak ideig óráig tart, mert itt sem a magyar kormány, sem Róma nem lesz képes a magyarok helyzetén segíteni. Nekem innét pusztulnom kell, mert plebániám jövedelméből képtelen vagyok szülőimmal megélni, subsidiumot⁷²² nem akarok, mert hisz még ők akarnak tőlem kapni.

Évről évre adósságcsinálással tartottam fönny magamat, azon reményben, hogy majd kapok egy jobb plébániát, most már annak is vége, mert ha esetleg volna is jobb hely, oda ismét olyant tesznek, kitől minden év végével valamit kiharcolni reménylenek, míg tőlem ezt nem várhatják, tudva azt, hogy egy családos embertől mégsem lehet követelni úgy, mint egy egyestől, míg ha itt hagynak, nem kapnak ugyan tőlem semmit, de nem is adnak semmit. Egyébiránt most is elmehetek innét, és pedig Bucovinába (Lembergi egyh. megye) az öreg Drusbáczky pater⁷²³ mellé Józseffálvára kooperátornak⁷²⁴ körülbelül 700 forint fizetés, lakás, és ha illetménnyel cum iure succesionis;⁷²⁵ az öreg már 90 éves és világtalan, úgy hiszem mint rendfőnököm nem fogsz akadályt gördíteni elém, ha teljes tisztelettel fölkerlek, légy szíves számomra a rendből ad tempus szolló dimissiorialist⁷²⁶ kiállítani,^{XIII} és azt lehetőleg minél előbb kezeimhez juttatni. Ha szülőim eltartása Istentől reám nem lenne bízva, hidd el, nem sok teketóriát csinálnék, hanem már régen visszamentem volna, és szolgáltam volna tovább rendemnek, melyhez esküdtem, és ki is tartanék tovább is usque ad extremum habitum,⁷²⁷ mert szülőimet többé magamtól el nem bocsájthatom, sed ad impossibilia nemo tenetur.⁷²⁸ Egy ilyen kis jövedelemből lehetetlen megélni, folytonosan adósságokkal kell küzdenem, ha egy helyen fizetek, másutt újra kell csinálnom, még szülőim előtt sem tárom föl valódi helyzetemet, mert csak szomorítanám őket, és maguknak csinálnának szemrehányást, hogy ők okai helyzetemnek, pedig az nem áll.

⁷¹⁹ hitehagyásra

⁷²⁰ a szegény adófizető népet

⁷²¹ Bánffy Dezső (1843-1911): magyar miniszterelnök 1895-1899 között.

⁷²² segélyt

⁷²³ Drusbáczky György Bonaventúra (1813-?): szlovák származású bukovinai pap. 1855-1867 között káplán Istensegítsen. 1867-től haláláig józseffálvi plébános. Jelentős szerepet játszott a bukovinai székely gyerekek magyarországi taníttatásának megszervezésében, és a bukovinai székelyek magyarországi telepítési akcióiban a XIX-XX. század fordulóján.

⁷²⁴ segédlelkésznek

⁷²⁵ az utódlás jogával

⁷²⁶ egy időre szóló elbocsátó engedélyt

^{XIII} A szerző aláhúzása az eredeti szövegben.

⁷²⁷ a végső állapotig

⁷²⁸ de senki sem tartatik ki a lehetetlenségig

Persze jobb szeretném, ha Magyarországra juthatnék, de az még bajosabb. Hacsak a Hg. Prímás⁷²⁹ meg nem könyörülne rajtam. A Milleniumi ünnepek alatt okvetlen átrándulok - akkor lesz alapos okom szabadságot kérni, mit meg is fogok kapni, és akkor lesz időm magam után nézni, de azért is mégis kérlek a kért Dimissiorialis kiállítására és elküldésére, mert oda quasi bizonyosan folyamodhatom, minthogy a personarum indigentia⁷³⁰ nagy, magyar pedig egyáltalán nincs, mint azt László István az istensegítsi pap írja, kivel levelezésben állok. Ha azonban te jobb tanáccsal szolgálhatsz, ami egyúttal kivihető is, légy szíves megnyugtatni. Ha Bánffy Ő Excell. fogadni akarna, elmennék hozzá, bővebb adatokkal is szolgálni, mert levélben mégis lehetetlen mindenre kiterjeszkedni. Kárpáthyt még csak egyszer láttam, de éppen a jövő héten megyek abba a districtusba, a húsvéti gyóntatáshoz segédkezni, és éppen ő hozzá is; ő neki erről a dologról egy szót sem szólok, mert nem ismerem őt eléggé. Ha Aradon sok intentiókat kaptok, küldj kérlek, ha van, pénz most nem kellene,^{XIV} csak majd akkor, ha indulnék Magyarországra. Csókollak mindnyájatokat és Kristyórit. Írj kérlek!

5034/96. M. E.^{XV}

Szerető barátod: Balla Gy. Lajos
[plebanus]

Kézírásos eredeti.

MOL K 26, 477. cs., 1899/XXXI. t., 5034/1896.

2.

**Felix Wiercinski, a jászvásári jezsuita papi szeminárium rektorának levele Vaszary
Kolos esztergomi érsekhez
*Jászvásár (Jassy, Iași), 1896. december 12.***

Másolat

Jassy, 1896. december 12.

Kegyelmes Herceg!

Ismerve azon apostoli buzgalmat, mellyel Eminenciád egyéb gondjai és napi elfoglaltsága dacára érdeklődésébe bevonni méltóztatik a moldvai rk. ügyeket is, mindenekelőtt hálámat nyilvánítom azért a szeretetért, amelyet érdemetlenül élvezünk, kivált mert nagyon jól tudom, hogy ezen egyházmegyei papnevelő intézet Eminenciád szívében nem az utolsó helyet foglalja el. Isten segítségével Eminenciádnak ezen papnevelő intézet érdekében kifejtett ügykezelete nem maradt sikertelen.

A növendékek száma szaporodott, a tanulmányok nagyobb terjedelmet vettek, maga a ház kijavított, más házat is béreltünk a papnevelő céljaira, a növendékek ruházata és élelme szerényen ugyan, de a szegényes körülményekhez képest bőven megjavult. Az intézetnek most 42 növendéke van, kik közül 2 a bukaresti főmegyéhez, 40 pedig ezen jassy egyházmegyéhez tartozik. Theologusunk 14 van, kik között 2 főllesztelt pap, 8 szerpap

⁷²⁹ Vaszary Kolos (1832-1915): esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása 1891-1912 között.

⁷³⁰ személyi hiány

^{XIV} A szerző aláhúzása a szövegben.

^{XV} A lapszélre nyomtatva.

(diaconus), 3 alszerpap (subdiaconus), van még egy acolythus.⁷³¹ A négyéves theologiai folyam 1898-ban végződik. A filosofiai két évi folyamat 1897-ben öt igen derék ifjú fogja befejezni, végül 23 növendék két osztályba osztva gymnasiumi tanulmányokkal foglalkozik. A növendékek túlnyomó része három évfolyamon tanulja a magyar nyelvet.^{xvi} Tizennégy theologus és filosofus tisztelendő Pál úrnak, ezen papnevelő intézet első csángó eredetű fölszentelt papjának vezetése alatt, a többi ifjú pedig néhány gyöngébb tehetségű kivételével, két évfolyamban Istocanu György philosophiai hallgató vezetése mellett tanul magyarul, még pedig örömmel. Különös hálát kell adnom Istennek, hogy ezen nyáron három ifjút küldhettem Oláhországból (Valachia) a Jézus társaság galíciai tartományának előkészítő iskolájába, hogy onnan tanulmányaik befejeztével, mint kész tanárok térhessenek vissza Jassyba. Kettő közülük oly jól bírja a magyar nyelvet, hogy azt már előzőleg Oláhország katolikus iskoláiban tanította, a harmadik szintén eléggé jártas benne.^{xvii} Így tehát maga a galíciai tartomány is oly tanárokat adhat idő multával ezen papnevelő intézetnek, akik a magyar nyelvet annyi lélek üdvösségére eredménnyel taníthatják. Addig is tőlünk telhetőleg rajta leszünk, hogy a rendelkezésünkre álló eszközökkel növendékeink között a magyar nyelv ismeretét csángóink lelki javára előmozdíthassuk.

Midőn hálával emlékezem meg mindarról, amit Eminenciád ezen papnevelő intézetért tenni méltóztatott, alázattal bocsánatot kérek, ha újból Eminenciád atyai szívéhez fordulok, nem magamért, hanem azon jó ifjakért, akiket Isten gondjaimra bízott, és akik Moldvának jövő papjai. Midőn e papnevelő intézet vezetését átvettem, 17 ifjút találtam benne, Isten segítségével bízva és Moldvának helyzetét és szükségait ismerve, már 23 ifjút vettem fel, éltet a remény, - bár valamely biztos fenntartási alappal nem rendelkezünk - hogy az Isten megsegít, hisz nem magamért, hanem egyedül az Egyház javáért dolgozunk e vidéken.

Eminenciádnak a karácsonyi ünnepekre minden jót kívánva, fölszentelt bíborát a legmélyebb tisztelettel csókolva Eminenciádnak Krisztusban legkisebb szolgálja:

48/97. M. E.

6648/1896

Felix Wiercinski [...]^{xviii}

Rector.

(P. H.)

Kézírási fordítás másolata.

MOL K 26, 477. cs., 1899/XXXI. t., 48/1897.

⁷³¹ A katolikus liturgiában a diakónus segítője, ő viszi a gyertyát az ünnepi szentmiséken, ő adja át a bort és a vizet felajánlásra. Egyébként a pap, illetve a püspök kíséretének tagja.

^{xvi} Aláhúzás az eredeti szövegben.

^{xvii} Aláhúzás az eredeti szövegben.

^{xviii} Értelmezhetetlen rövidítés.

3.
**Dominique Jacquet jászvásári katolikus püspök levele Amann Josef Hurter
jászvásári osztrák-magyar konzulnak
Jászvásár (Jassy, Iași), 1897. április 7.**

Hivatalos fordítás franciából magyarra a nm. m. Kir. Miniszterelnökség 8126/897. számához.

Konzul Úr!

Ön szerencsétlenül megkérdezve tőlem, mint gondolnám én szervezni azon kis intézetet, melynek célja franciskánus szerzetes hithirdetőket képezni Moldovában. Őszintén sajnálom, hogy kénytelen voltam távol lenni, és hogy emiatt nem volt alkalmam rögtön feleletet adni óhajára, melyet előttem akart kifejezni. Mindenek előtt engedje meg konzul úr, hogy ön előtt kifejtsem azon elveket, melyek e tárgyban engem vezérelnek, hogy semmi kétséget ne hagyjak érzelmeim felől.

Én csak a lelkek érdekének nézőpontjára helyezkedhetem. Mivel pedig ez katolikus és általános, a római egyház szükségképpen nemzetközi. Azért nem is foglalkozik etnikai és nyelvészeti kérdésekkel, ez időleges kérdéseket az emberek vita tárgyául hagyja. A katolikus egyház minden néphez alkalmazkodik, minden nyelvet beszél. Nem erőszakol egy népre oly nyelvet, melyet az nem beszél! A katolikus egyház tisztel minden nyelvet és kötelezi szolgáit, hogy megtanulják és beszéljék azon nép nyelvét, amely rájuk van bízva. A katolikus pap tehát úgy fogadja híveit, amint őket találja, tanítja őket, hallgatja gyónásukat, támogatja, vigasztalja őket betegségükben és eközben az általuk értett, és beszélt nyelvet használja. Hogy ha ez az elv nem az egyszeri jó érzékből származnék, akkor az isteni jog által parancsolt természeti jog kívánná azt. Az is igaz, hogy az Isten szolgálja sohasem árulja el azon országot, mely őt befogadja, és törvényeivel védelmezi, de másrésről az is igaz, hogy az emberi dolgok nem befolyásolják őt egyenesen, mert ő mindenekelőtt a lelkek legfőbb javát keresi azon reményben, hogy Isten országával együtt mindennek megjön a maga gyarapodása.

Alkalmazva ezen elveket egyházmegyéimre, azt hiszem, hogy Moldova katolikus püspöke köteles a hívek szükségletének azon nyelven megfelelni, amelyen azok beszélnek. Ennek gyakorlati következménye magában foglalja azt: beszéljen a vallás szolgálja a néphez az ő nyelvén, addig, míg a hívők akarják, hogy azon beszéljenek nekik, kötelességem tehát oly papságot nevelni, amely - a román nyelvvel együtt, melynek tanulása törvény által van elrendezve, és amely különben is az ország általános nyelvét képezi - megtanulja a hívők által beszélt összes nyelveket.

Egyházmegyei hívőnépem többsége magyar nyelvű. Moldova körülbelül 65.000 magyar eredetű katolikus lelket számlál. Belőlük legalább 40.000 nem ért mostanig más nyelven, csak magyarul. Valami 10.000-en románul beszél, körülbelül 15.000-en átmeneti állapotban vannak. Érdekes tarkaságok tapasztalhatók e tekintetben. Otthon gyakran magyarul beszélnek, míg a templomban a prédikáció és ének románul megy, míg a vallástani órákat magyarul tartják. A háznál ellenben románul oktatják a népet, míg a daszkál, vagyis a kántor-tanító hű marad a magyar nyelvű hagyományos énekekhez. Mindezekből kitűnik, hogy ha azon intézet növendékei, melyet alapítani óhajtok, románul kell, hogy tudjanak, mint ahogy azt a nép egy részének igényei és az ország törvényei megkövetelik, mindazonáltal a szigorú lelkiismereti kötelesség arra késztet, hogy a jövőbeli papsággal, úgy a világiakkal, mint a szerzetesekkel a magyar nyelvet megtanultassam, amely az egyedüli nyelv, amellyel szent szolgálatukat teljesíthetik a katolikus nép többségének kebelében.

Ennél fogva, ha a román az oktatás általános nyelve kell, hogy legyen, amint azt az ország törvényei megkövetelik, mindazáltal a magyarnak kell a fiatal katolikus levita⁷³² nyelvének lenni. Neki ezt a nyelvet mintegy második anyanyelvet kell tudnia. Kellemesen és könnyedén kell neki azt beszélni, úgy amint azt a vallás tisztelete megkívánja, és amelynek ezen nyelv szent igazságait nyilvánosan kell, hogy kifejezze.

Most pedig a gyakorlati térre lépek. Szándékom a jövődöbeli szerzetes papságot - amelyről itten van szó - a magyar származású nép közül össze toborzani. Ez természetes, miután a katolikus népesség, amelyből a növendékek össze fognak hozatni, majdnem tökéletesen magyar származású. Ezen intézet élére egy olyan tanárt fogok állítani, aki tökéletesen bírja úgy a román, mint a magyar nyelvet, azaz az igen tiszteletreméltó Carpathi atyát, aki jelenleg Cleján⁷³³ plébános. Az összes gimnáziumi tanulmányok tartama alatt hetenként három óra fog a magyar nyelvnek szenteltetni és folytatni fog a bölcsészeti és teológiai kurzusok alatt. Végül a mindennapi szünidők egyikének tartama fel lesz tartva magyar társalgásra. Ha Carpathi atya nekem hiányoznék, igyekszem őt helyettesíteni egy franciskánus szerzetessel, akit a magyarországi franciskánus provinciából kérnék, ahonnan remélem, nem késnének engem testvéri támogatásukkal segíyezni. Úgy látszik, hogy ezen pontosan és állandóan szem előtt tartott intézkedésekkel a fiatal papoknak sikerülni fog a magyar nyelvet, melyet tizenkét évi gimnáziumi és theologiai tanulmányaik alatt tanulni és beszélni fognak, könnyen és finomul beszélniük. Az intézet többi tanárai felől nem nyilatkozhatom. De ugyanazon elv erejénél fogva tanítani kellene a növendékeket, habár másodlagosan az országban lakó katolikusok által beszélt többi nyelvre is. Elejitől kezdve Carpathi atyán kívül lesz még egy német és egy olasz atyám, mint tanárok. Az intézet elhelyezésének tárgyában van egy észrevételem.

Kezdetben az volt a gondolatom, hogy Calugherá-ban,⁷³⁴ Bacau⁷³⁵ mellett helyezem el ez iskolát. De figyelmeztettek, hogy ez a falu messze esik a várostól, legalábbis hat kilométernyire, amiért nagyon nehéz volna élelmezni, az orvosi segítséget igénybe venni betegség esetén, hogy a víz ott elégtelen, stb. és hogy habár ott a népesség magyar, az atyák ott mégis románul prédikálnak több mint negyven éve. Ez időközben nagyon tisztelendő Barradini atya a halaucesti⁷³⁶ plébánia (Sabaoni⁷³⁷ mellett) lelkésze ajánlkozott, hogy a saját költségen felépíti a kis kollégiumra szánt házat, ha azt plébániája mellett helyeznék el. A népesedési viszonyok ugyanazok, mint Calughera-ban, a népesség magyar eredetű, magyarul beszél a családban, de román nyelven prédikálnak neki a plébániai templomban. Halaucestinek vasúti állomása lévén, mindazon anyagi előnyökkel ajánlkozik, amelyektől Calughera megfosztana bennünket. Ez megfontolandó pont. Az iskolai törvények igen követelőzők egészségügyi szempontból, és ha az előírásokat nem teljesítjük e tekintetben pontosan, akkor a közigazgatás bezárja iskolánkat.

Ezek általános vonásai a tervnek, melyet a jövődöben szerzetes atyák részére szánt intézet segíyezésére vonatkozólag magamnak vázoltam. Most pedig konzul úr engedje meg, hogy a dascal (kántor) iskoláról^{XIX} beszéljek, amelyről ön nekem említést tett.

II.

⁷³² Kisebbrendű papok (diakónus, aldiakónus, ministráns), akik a misén a templomi szolgálatokat végzik.

⁷³³ Klézse

⁷³⁴ Kalugar (a mai Lujzi-Kalugar)

⁷³⁵ Bákó

⁷³⁶ Halasfalva/Halas

⁷³⁷ Szabófalva

^{XIX} Aláhúzás az eredeti szövegben.

Jóakaró szavai legélénkebb aggodásaim egyikének felelnek meg. A daszkálok intézménye rendkívüli fontossággal bír a vallás jövőjére nézve Romániában. Jelenleg csak 27 plébániánk van, azaz 27 lelkészkedő papunk van, de 120 plébániai és fiókegyházi templomunk van, amelyek mindegyikéhez egy daszkál van beosztva. Jelenleg tehát 120 daszkálunk van, fontosabb helységek számbavétele nélkül, ahol még templomok sürgős építésére volna szükség, amelyekhez újabb daszkálok osztatnának be.

A daszkál szerepe saját helységében igen fontos. A templomban orgonázik, az éneket vezeti, és azt a hívőknek tanítja. Azon kívül a templomban nemcsak a gyermekeknek, de még a hívőknek is vallástant ad elő. Az egyházi ünnepélyeken ő mondja el fennhangon az imákat, melyeket mindenki utána mond el. A beteget meglátogatja, vallási kötelességükre buzdítja őket, és előhívja a papot, aki gyakran igen messze lakik. Ha a plébános akadályozva van, akkor a daszkál végzi el a temetési szertartásokat. Ugyanez történik, midőn a lelkész nem mehet valamely távol eső fiókegyházi templomba vasárnapi misét tartani, akkor is a daszkál hívja össze a templomba a hívőket, az egyházi gyülekezet felett elnököl, elmondja az imákat, vagy egyházi népnyelven írt énekeket énekeltet. Már pedig ily eset igen gyakran fordul elő, miután minden egyes falusi plébános, egyre másra, 4 vagy 5 fiókegyházi templommal bír, ahová a lelkész havonta csak egyszer, sőt, előfordul, hogy évente csak két vagy háromszor mehet. Az ily helyiségekben a daszkál hatalma majdnem korlátlan és felülmúlja a plébánosét.

Hajdanában voltak daszkál iskolák, de igen hiányosak és szakadozók voltak. Óhajom lenne egy központit képezni, amely a jelenlegi szükségleteknek megfelelné, és a közoktatás haladásának magaslatán álló intézet volna. Ezen iskola általában véve nem fogadna be csak oly gyermekeket, akik a magyar eredetű falukból vétetnének fel, dacára annak, hogy azoknak egy bizonyos száma, mint említettem, már romanizáltatott.

Az iskola programja a rendes elemi tanító képezdében tartott tananyag felét ölelné fel. Óhajtanám, hogy a kántortanítók (daszkálok) oly képzettséggel bírnának, segélyével fenntarthatnák tevőleges befolyásukat a katolikus népség között. A gyermekek a kezdő (primaire) iskolázás bevégezése után volnának ez iskolába felvehetők. A tanfolyam két évig tartana. Így, ha ez évben megkezdénénk, két év alatt megkapnánk az első kántor-tanítói csoportot és így tovább. A daszkál kora kinevezésénél nem nagy fontossággal bír. Előfordult, hogy 18 éves fiatal emberek igen jól beváltak. A daszkál tekintélye magaviseletének méltóságától és jellemétől függ, vallási működésétől, amelyet gyakorol és címétől, mely őt a plébános képviselőjévé teszi.

Szükséges, hogy minden daszkál a két nyelvet, azaz románul és magyarul tudjon, a végből, hogy a körülményekhez képest egy helységből a másikba lehessen őket áthelyezni. Egy eltávozási vizsgálat, amely a program összes tárgyait felölelné, lehetővé tenné nekünk, hogy okleveleket állíthatnánk ki nekik, és így az üresedésben lévő helyekre volna joguk pályázni. Minden egyes esperességben egy erre a célra a püspök által kijelölt bizottság nevezné ki őket. Még meg kell jegyeznem, hogy az oktatás román nyelven történék, ahogy azt az ország törvényei előírják, de azonban minden nap egy magyar lecke is előadatnék, és hogy szintén minden nap a szünidők egyikének tartama kizárólagosan a magyar nyelven való társalgásra lenne fenntarva.

Hová kellene ezt az iskolát felállítani? Meggondolás után azt hiszem, hogy Halaucesti a legalkalmasabb hely lenne. Nagy előny volna, ha a kántor-tanítók iskoláját egy szeminárium közelében lehetne felállítani. A templomi zene, az ének és a szertartások jobban volnának elsajátíthatók. Egy magyar tanárunk is lenne, amit elég nehéz itt találni, és ez Carpathi atya lenne. Végül, anyagi szempontból Halaucesti mind a fennebb elősorolt kedvezményeket nyújtaná nekünk.

De fájdalom! Ezen terv mindaddig képzelődés marad, amíg a végrehajtásához szükségelt pénzzel nem bírunk, mert két dologra volna szükség: a presbyteriumot⁷³⁸ megnagyobbítani, úgyhogy ahhoz egy iskolát lehessen csatolni 10 vagy 15 növendék részére évente, és azonkívül módot találni azt minden évben ingyenesen fenntarthatni, mert a mi falusi katolikus családjaink igen szegények, és egyikük sem volna képes gyermeküknek eltartását megfizetni. Köszönöm konzul úr azon érdeklődését, mellyel katolikus műveink iránt viselkedik. Boldog vagyok hódolatomat bemutatva önnek, üdvözölni önben az osztrák-magyar birodalom és Ő Császári és apostoli királyi ő Felségének jassy-i méltó képviselőjét.

Jacquet Domonkos és. k.
jassy-i püspök.

Jassy, 1897. április hó 7-én.

Fordította: [...] ^{xx}
Bpest, 1897. június 12.

Kézírásos fordítás.

MOL K 26, 477. cs., 1899/XXXI. t., 8126/1897.

⁷³⁸ Katolikus templomokban az oltár, a kórus és a főhajó közötti rész, ahol csak a szertartást végzők tartózkodhatnak.

^{xx} Olvashatatlan aláírás.

Szende László

Adalék Tompa Ferenc közéleti tevékenységéhez *A pápaság és a magyar nemzet*

*(Előadás az Actio Catholica 1942. március 22-én
Sopronban tartott ünnepségen)*

Tompa Ferenc⁷³⁹ (1893-1945) személyében a magyar régészettudomány kiemelkedő alakját tisztelhetjük. A Budapest ostromában halálos sebesülést szenvedett Tompa tudományos tevékenységét Európa-szerte elismerték. A Magyar Nemzeti Múzeum régészeként nagyszámú ásatást végzett hazánkban. A nagyközönséggel is igyekezett megismertetni az új kutatási eredményeket, ennek érdekében több napilapban rendszeresen publikált. Mint a *Foederatio Americana Magister Urbanusa*⁷⁴⁰ tevékeny szerepet vállalt a katolikus közéletben.

A magyar ősrégész hagyatéka 2000-ben került a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adattárába. Az iratok feldolgozása során figyeltem fel az alábbiakban közölt dokumentumra, amely Tompa Ferenc közéleti tevékenységéhez szolgáltat adalékot. Tompa 1942. március 22-én tartott előadást az *Actio Catholica* soproni ünnepségén. A szervezet a XX. század egyik nagyhatású katolikus mozgalma, amely célul tűzte ki, hogy a világiakat bevonja az egyház apostoli munkájába.⁷⁴¹ A magyar *Actio Catholica* az 1933-as októberi XXIV. Országos Katolikus nagygyűlésen lépett a nyilvánosság elé. A vezetés évi munkaprogramot fogalmazott meg, amely egy-egy vezérgondolat köré csoportosult. Mindehhez szükség volt a magyar püspöki kar jóváhagyására is.⁷⁴² Az *Actio Catholica* nem vállalhatott szerepet a politikai életben, ennek ellenére voltak ettől eltérő esetek.⁷⁴³

Tompa Ferenc beszédében a Rómához fűződő ezeréves kapcsolatrendszer fő elemeit mutatja be. Legfőbb mondanivalója: a magyarság a kereszténység védőbástyájaként, küzdelmei során egyedül a Szentszéktől kapott hathatós segítséget. Mivel a beszéd elhangzásának idején már javában zajlott a második világháború, a gondolatok számos aktuálpolitikai utalást is tartalmaztak.

A szöveg tíz oldal terjedelmű, írógéppel írt, több helyen Tompa saját kezű javításaival.

1. A magyar katolikus egyház ünnepi misén emlékezett meg XII. Pius három éve történt megválasztásáról. - 2. Szent István király szerepe a magyar nép keresztény hitre való térítésében. - 3. Szent István király választásában már nem a riadei és az augsburgi vereség hatása jelentette a fő szerepet. - 4. Szent István király minden olyan szílat elvágott, amely a kárpát-medencei magyarságot a Kelethez, vagy a Balkánhoz fűzte. - 5. Róma támogatta a magyar uralkodó törekvéseit, ezért a pápa koronát küldött. - 6. Ezen tények ismerete annál is inkább időszerű, mert Magyarország nemrég újította meg szerződését a Nyugattal a Kelet barbárságával szemben. - 7. A magyarság Európa történelmében a kereszténység

⁷³⁹ Személyére ld. PATAY, 1993.

⁷⁴⁰ A *Foederatio Americana*t mint katolikus magyar egyetemi és főiskolai szövetséget Bitter Illés ciszterci szerzetes alapította. Céljának tekintette, hogy a diákság keresztény alapokon nyugvó tanításban részesüljön. GERGELY, 1999. 114. A szervezet élén a Magister Magnus állt, helyettese a Magister Urbanus volt.

⁷⁴¹ GERGELY, 1997. 5.; GERGELY, 1999. 152.; GIANONE, 2000. 275.

⁷⁴² GERGELY, 1977. 186-188.

⁷⁴³ GIANONE, 2000. 276.

védőbástyája szerepét töltötte be, és ebben egyedül Róma támogatására számíthatott. - 8. A Szentszék segítsége - különösen XI. Ince pápa jóvoltából - komoly pénzüsszegben és csapatok felállításában mutatkozott meg, ez utóbbiak részt vettek Esztergom, Visegrád, Pápa és Kanizsa ostromában. - 9. Az igazságtalan trianoni béke fájdalmának elviselésében is csak Róma nyújtott vigaszt. - 10. A Szentszék Magyarországon ma is Szent István birodalmát látja. - 11. Rómát mindig a krisztusi etika irányította, támogatásáért cserében a keresztény hit megtartását és ápolását kérte. - 12. Róma tekintélyének nem ártottak a történelem viharai. - 13. A Szentszék sohasem zárkózott el a világot sújtó szenvedések elől. - 14. A XIII. Leó által meghirdetett szociálpolitika nem az osztályharcot, hanem a társadalmi igazságosságot támogatta. - 15. A Szentszék által támogatott Pax Romana a népek közötti megértést szolgálja. - 16. A katolikus egyház kiemelkedő szerepet játszott a művelődésben, és a kultúra támogatásában. - 17. Az egyház legfontosabb feladata, hogy az emberiség üdvözüljön. - 18. XII. Pius kivételes adottsága már az Eucharisztikus Világkongresszus idején is feltűnt. - 19. Megválasztása óta számtalan jelét adta annak, hogy számít a magyar nép áldozatos tevékenységére.

[1.] Alig egy-két hete, hogy a budavári koronázó templom ősi falai között a magyar állam, a magyar nemzet és a magyar katolikus egyház képviselőinek jelenlétében Isten dicsőségét zengte az egyház abból az alkalomból, hogy három évvel ezelőtt lépett XII. Pius pápa⁷⁴⁴ Őszentsége Szent Péter örökébe. A jubiláló Egyház örömét fokozza az a tény, hogy Őszentségét egy negyed századdal ezelőtt szentelték püspökké. Az a körülmény pedig, hogy az ünnepi hálaadáson jelen volt a magyar államfő képviselője és a teljes magyar kormány, kiemelte a magyar katolikusság ünnepének különös jelentőségét. Hangsúlyozása volt ez annak a benső együttérzésnek, mélységes tiszteletnek, szoros lelki kapcsolatnak, amely Szent István népét Rómával immár csaknem ezer éve egybefűzi. Tanúságtétel volt ez amelle, hogy ezt a frigyet, amelyet első szent királyunk kötött Rómával, a magyar nép ma is változatlan hűséggel állja és Róma irántunk tanúsított szeretete az idők folyamán áldásos melegéből semmit sem veszített. A mi különleges ünneplésünket egészen sajátos és különleges körülmények indokolják.

És ezért helyénvaló, ha Sz[en]t Péter Rómába jövetelének 1900. évfordulóján rövid visszapillantásban megemlékezünk Rómával való kapcsolatunk kialakulásáról és annak ezredéves folyamatos fejlődéséről.

[2.] Szent és bölcs királyunk,⁷⁴⁵ aki a magyar állam ma is szilárd alapjait megvetette, nemcsak hitből fakadó meggyőződése parancsszavára fordult Róma felé, hanem ezt az irányválasztását olyan politikai éleslátás vezette, amelynek gyümölcseit ma is élvezzük, és amelynek nemzetünk fennmaradását köszönheti. Mert a Róma által hirdetett és a mi lelkünkben mélyen gyökerező krisztusi hit teszi ma is töretlenné bennünk azt a meggyőződést, hogy Szent István birodalmának egyetlen rögét sem veheti el tőlünk senki véglegesen, mert azt mi magunk szereztük, senkitől ajándékba nem kaptuk, érte, valamint a krisztusi hit védelmében folytonosan véreztünk és áldozatot hoztunk, és ugyanezt tesszük napjainkban is.

[3.] Szent István bölcsen látta, hogy népe csak egy egységes állami szervezetben tudja hazáját megőrizni, és tudta, érezte, hogy lelket, szellemet, éltető elemet ebbe az állami szervezetbe csak a krisztusi tanítás vihet. Amidőn tehát kormányzási rendszerét nyugati mintára, de ugyanakkor a hazai viszonyoknak megfelelően építi ki, egyidejűleg népét keresztvíz alá viszi

⁷⁴⁴ Eugenio Pacelli 1939. március 2-án választották pápává. MONDIN, 2001. 682.

⁷⁴⁵ Szent Istvánra legújabbán ld. VESZPRÉMY, 2002.

és szövetséget, támogatót szerez abban az egyetlen hatalomban, amely nem mulandó földi és emberi erőkre támaszkodik, hanem hatalma Istentől van, birodalma pedig a keresztény katolikus hitben élők lelkét foglalja magában. István király népe függetlenségét és önállóságát akarja megőrizni, amikor nem lesz hűbérese, függvénye semmiféle politikai hatalomnak. Nem káprázik el a német-római császárság fényétől, de nem is fél annak hatalmától. Mint békés, építő munkát végző szomszéd, mint egyenrangú és független szuverén akar a birodalom mellett élni, ha lehet mint - jóbarát, de ha úgy hozza a sors, - mint erős és számottevő ellenfél, akit már nem Riade és Augsburg⁷⁴⁶ tanulságai alapján kell értékelni.

[4.] Politikai éleslátását mi sem bizonyítja jobban, mint az ő nyugati orientációja, mert népét ezzel tette igazán európaivá és ezzel mintegy felegetett maga mögött minden hidat, amely őt és nemzetét a kelethez vagy a Balkánhoz, ha már csak vékony szálakkal is, fűzte. A Kárpát-medence és annak lakói ettől kezdve tartoztak ahhoz az Európához, amely mai kultúrának bölcsője, majd pedig fellegvára lett és fejlesztője, védelmezője a jelen pillanatban is. Szent István bölcsen tudta, hogy a keleti kereszténység egyúttal Bizánctól való politikai függőséget is jelent. Márpedig ő hazája függetlenségét még egyházi téren is meg akarta védelmezni és ezért óvta meg a magyar keresztény egyházat a bajor püspökök joghatóságától és a magyar püspökségek és érsekségek megteremtésével⁷⁴⁷ kiépítette azoknak Rómával való közvetlen kapcsolatait.

[5.] És Róma ezt az apostoli, de egyúttal a magyar öncélúságot⁷⁴⁸ szolgáló ténykedést teljes erejével támogatta és arra sanctioját adta. Amidőn a pápa koronát küld Istvánnak és apostoli működését különösképpen is kitünteti, tette ezt nemcsak az érdemek jutalmazásául, hanem abból a politikai bölcsességből is, hogy a Rómával lelki kapcsolatot tartó uralkodónak, akinek az állami élet alapvetésénél úgyis súlyos gondjai vannak, befelé és kifelé tekintélyt adjon. Európának látnia kellett, hogy a kontinens szívében egy olyan nemzet ver most végleg gyökeret, amelyet már nem tekinthetnek kellemetlen és nem kívánatos betolakodónak, hanem az számottevő politikai és kulturális tényező, és elsősorban Nyugat-Európával él életközösségben.

[6.] Mindezekkel nem mondok semmi újat mélyen tisztelt hallgatóimnak, de meggyőződésem, hogy e közismert tények felelevenítése éppen napjainkban időszerű, amikor politikailag ismét megújítottuk a Nyugattal való szerződésünket⁷⁴⁹ Kelet barbárságával szemben, és tesszük ezt, mert ma is így akarjuk tenni, az egyenrangú barátság és életközösség alapján, amely nem ismer alárendeltséget, hanem csak becsületes, korrekt kézfogást.

[7.] A Rómával való frigyrelépés óta hosszú századok teltek el és az az apostoli lelkülettel felénk nyújtott segítő kéz, amely Szent István munkáját támogatta, nem szűnt meg azóta egy pillanattal sem folytatni áldásos és mindenkor csak a nemzet érdekeit szolgáló ténykedését. A magyar nemzet becsülettel és önzetlenül vállalta az európai sorsközösségből fakadó feladatait.

⁷⁴⁶ Utalás a kalandozó magyarok vereségeire. Riade, ma már nem azonosítható település, ennek közelében volt 933-ban a merseburgi csata. Augsburg mellett 955-ben szenvedtek vereséget a magyarok. BÓNA, 2000. 39., 54-55.

⁷⁴⁷ Szent István egyházszervezésére ld. THOROCZKAY, 2002.

⁷⁴⁸ A magyar vagy nemzeti öncélúság gondolata legmarkánsabban Gömbös Gyula nevéhez köthető. A miniszterelnök az 1932. október 4-én meghirdetett Nemzeti Munkatervében így fogalmazott: „*Munkatervem alap gondolata az alkotmányos központi akarat által kormányzott független, erős, öncélú nemzeti állam megerősítése.*” GERGELY, 2001. 224-225.

⁷⁴⁹ Utalás arra, hogy Magyarország 1940. november 20-án csatlakozott a német-olasz-japán háromhatalmi egyezményhez. HALMOSY, 1983. 500-502.

Olyan szilárd védőbástya lett Európának és a keresztény kultúrának, amely mindenkor fel tudta tartóztatni a keleti barbárságnak Európa kapuit döngető rohamát.⁷⁵⁰ Nyíltan meg kell állapítanunk, hogy ebben a küzdelemben nem nyilatkozott meg vele szemben minden alkalommal a hálás elismerés. Nem egyszer kellett támaszkodnia csupán a saját erejére, nyugati szomszédai nem egyszer hagyták részvétlenül magára, még abban a pillanatban is, amikor már az elbukás veszélye fenyegette. Csak egyetlen hatalom volt Európában, amelyben ez a sokat szenvedett nemzet sohasem csalódott - a krisztusi kösziklára épült Róma és annak látható feje, Krisztus földi helytartója. Szomorúan kellett ezt tapasztalnia annak a Hunyadnak is, aki mint katona nemcsak a nemzet, hanem az egész kereszténység dicsőséges bajnoka volt és mint előrelátó, bölcs politikus jól tudta, hogy a törököt még a Balkánon kell cselekvőképtelenné tenni, mert ha nem, az egész keresztény világot fenyegeti. Az ő nándorfehérvári győzelmét ezért hirdette a mindezt hasonlóképpen bölcsen tudó pápa rendeletéből az egész keresztény világban a déli harangszó.⁷⁵¹

[8.] De nem csak erkölcsileg támogatta a pápák hosszú sora a magyarság keserves és lassú felőrlődését jelentő küzdelmeit, hanem egyrészt a keresztény államok folytonos segítségre való ösztönzésével politikailag, másrészt a végvárak létesítésére és hadfelszerelésre nyújtott hatalmas összegekkel anyagilag is. A Róma pénzén⁷⁵² felszerelt és fenntartott pápai seregek⁷⁵³ ott harcoltak a mi véreinkkel Esztergom⁷⁵⁴ és Visegrád⁷⁵⁵ ostrománál. Részt vettek Pápa⁷⁵⁶ felszabadításában és Kanizsa⁷⁵⁷ ostromában. Egyedül XI. Ince pápa egymás utáni részletekben 800 000 forintot, akkor igen nagy összeget adott a török Magyarországból való kiűzésére és utána újabb hatalmas összeget a magyar várak helyreállítására. Ma már tudjuk, hogy annak a felszabadító hadjáratnak, amely a töröknek a magyar földről való kiűzését eredményezte - Ince pápa volt a kezdeményezője és állandó ösztönzője, lelki és anyagi támogatója.⁷⁵⁸ Együttérzésének adhatta-e szebb jelét, mint amikor elrendelte, hogy Budavár visszafoglalásának emlékére Szent István király tiszteletéről a katolikus Egyház mindenkor ünneppel emlékezzék meg.⁷⁵⁹

⁷⁵⁰ A kereszténység védőbástya első említése 1410-ben, XXIII. János pápánál fordult elő. A terminológiára ld. TERBE, 1936. 304.

⁷⁵¹ A déli harangszó nem állt közvetlen összefüggésben az 1456-os nándorfehérvári győzelemmel. III. Calixtus pápa 1456. június 26-án adta ki bulláját. Az oszmán előretörés miatt elrendelte, hogy a nona és a vesperás közötti időben félóránként, háromszor egymás után húzzák meg a harangokat, hogy ne csak a papok, hanem minden egyes hívő részt vehessen az imádkozásban. VI. Sándor pápa annyiban változtatott elődje rendelkezésén, hogy a harangszó délben nemcsak a keresztes hadjárat tartama alatt, hanem örökre szólalt meg. ÉRSZEGI, 2000. 188-190.

⁷⁵² A tizenöt éves háború idején VIII. Kelemen (Ippolito Aldobrandini, 1592-1605) állt a Szentszék élén. 1594 nyarától havi 30 ezer forint segélyt adott. 1596-ban először 60 ezer, majd 30 ezer forintot, 1599-ben 80 ezer, 1600-ban pedig 100 ezer aranyat küldött a török elleni harcra. 1602-ben és 1603-ban további támogatások érkeztek 100 ezer, illetve 50 ezer forint formájában. TÓTH, 2000. 50.

⁷⁵³ Az előbb említett pénzsegélyek rossz felhasználását látva VIII. Kelemen többször szerelt fel seregeket. Parancsnokuk Gianfrancesco Aldobrandini, a pápa unokaöccse volt. BANFI, 1939. 13-16., 213.; TÓTH, 2000. 50.

⁷⁵⁴ Esztergom 1595-ös ostromához VIII. Kelemen pápa saját költségén 1.000 lovas és 12 ezer gyalogost állíttatott fel. A várat 62 napi ostrom után, szeptember 2-án adta fel az oszmán helyőrség. BAGI, 2001. 398.

⁷⁵⁵ Esztergom sikeres ostroma után Visegrád elfoglalására is sor került 1595. szeptember 16-21. között. TÓTH, 2000. 176.

⁷⁵⁶ Pápa 1597-es, sikeres ostromában 7.200 pápai zsoldos vett részt. SZAKÁLY, 1994. 131., 175.; PÁLFFY, 1997. 63.

⁷⁵⁷ Kanizsa sikertelen ostroma 1601. szeptember 10-től november 16-ig tartott. A csapatok között 12 ezer pápai zsoldos harcolt. Gianfranco Aldobrandini a táborban kitört járvány áldozata lett. TÓTH, 2000. 341.

⁷⁵⁸ XI. Ince pápa (Benedetto Odescalchi, 1676-1689) minden erejét a törökök kiűzésére fordította. Nagy szerepet vállalt a Szent Liga létrehozásában, és a háborúkra óriási összegeket adott. FRAKNÓI, 1886. 267.; SZAKÁLY, 1986. 52.

⁷⁵⁹ Már az 1625. évi országgyűlés katolikus rendjei azzal a kéréssel fordultak a pápához, hogy István király és Szent Adalbert miséjét vegye fel az új római misekönyvbe, hogy az egész katolikus világ megünnepelje őket. A kérelmet XI. Ince teljesítette, aki az ünnepet örök emlékezetül Buda felszabadításának örömnapijára rendelte. BÁLINT, 1998. 250.

[9.] És mi nem lettünk Rómának ezek után sem mostoha gyermekei. Bánatunkban, szenvedésünkben vigasztalónk volt, örömről a magáénak vallotta és amikor meg kellett ismernünk Trianon keserveit is, amikor itt álltunk úgyszólván egyetlen barát, egyetlen támogató nélkül, Róma ezt a reánk kényszerített, úgynevezett „békeszerződést” nem tette magáévá és számtalan jelét adta annak a nézetének, hogy Trianon rendelkezéseit nem tartja véglegesnek, sőt még csak hosszúéletűnek sem.⁷⁶⁰

[10.] Ma, amikor a zöld asztal mellett konstruált határok, sőt nem egyszer történelmi határok is szinte pillanatok alatt omlanak össze, bátran kimondhatjuk, hogy Róma ma is a szentistváni szerződés alapján áll, kötelei semmit sem lazított és a magyar földben ma is változatlanul Szent István birodalmát látja.

[11.] Íme, mélyen tisztelt hallgatóság, ezt köszönhetjük mi Rómának és ezért adózunk mi minden földi hatalmasság iránt érzett megbecsülésünk mellett megkülönböztetett tisztelettel és töretlen hűséggel Krisztus földi helytartójának. Mert meg kell ugyanakkor azt is mondanunk, hogy Róma ezzel szemben semmi mást nem kívánt tőlünk, mint keresztény katolikus hitünk szilárd és bátor megvallását és keresztény kultúránk megvédelmezését. Belpolitikánkba soha be nem avatkozott, amíg azt az uralkodó, vagy az államhatalom részéről a krisztusi etika irányította. Ha pedig szükség esetén intő szavát vagy tiltakozását hallatta, azt mindenkor a nemzet, a magyar nép érdekében és a téves útra lépett uralkodói hatalommal szemben tette. Nemzeti életünknek és létünknek nem aláásója, hanem támogatója, építője volt. Joggal állapíthatjuk meg tehát, hogy aki netalán Rómától a magyarságot és annak belső életét vagy külpolitikai érdekeit félti, az nem ismeri a magyar történelmet, az idegenként él ebben a nemzetben és céljai, törekvései nem azonosak a nemzet érdekeivel.

[12.] De azzal a véleménnyel is találkozhatunk, hogy Róma nemzetközi és éppen ezért ellensége a nemzeti célkitűzéseknek. Csak a tudatlanság vagy a szándékos rosszakarat szülhet ilyen képtelenségeket. Róma a nemzetek, a népek felett áll mint kikristályosodott, minden földi és politikai salaktól mentes képviselője és hirdetője azoknak az isteni igazságoknak, amelyek minden népnek a nemes, tiszta törekvéseit egyformán kell, hogy irányítsák. Ez a pártatlanság, ez a minden földi hatalom felett való helyzete adja meg Rómának a lelkiekben való és soha meg nem fogyatkozó hatalmát és még az ellenségei előtt is fennálló töretlen tekintélyét. Rómának nem fontos a politikai hatalom. Tekintélye akkor sem lett kisebb, amikor fékevesztett politikai hatalmak azt megtépázni, vagy megdönteni akarták.⁷⁶¹ A Patrimonium Petri is jelenthette egy ország vagy csak maga a Vatikán, Rómának a lelkiekben való hatalma és tekintélye szempontjából ez a körülmény teljesen lényegtelen volt. Mert minden földi hatalmasság mulandó, minden politikai irányzat máról holnapra él, de Róma aeterna! - Róma örök! - amíg Isten az emberiséget ezen a földön élni engedi, mert Róma a becsületes emberek, az igaz emberek lelki életének sziklatalajára épült és tiszteletben tartják azok a becsületes emberek is, akik más templomban imádják az egy igaz Istent, de erkölcsük, etikájuk a krisztusi tanításon alapszik. Ez a tanítás, ez az isteni íge pedig Krisztus földi tartózkodása óta változatlan, és változatlan marad az idők beteljesedéséig. Elmúlt az ókor,

⁷⁶⁰ Ez az idealistának nevezhető álláspont nem teljesen felelt meg a valóságnak. XV. Benedek pápa 1921-ben írott levelében figyelmeztette a magyar püspöki kart, hogy ne törekedjen mindenáron az addigi állapotok fenntartására. A Szentszék részéről legfeljebb az új, a trianoni Magyarország határain kívülre eső egyházmegyék kialakításánál mutatható ki némi halogatás. GERGELY, 1999. 18.

⁷⁶¹ Utalás arra, hogy 1870. szeptember 20-án az olasz királyság csapatai elfoglalták Rómát. Ekkor IX. Pius pápa a Vatikán foglyának nyilvánította magát. A helyzet békés rendezése az 1929-es konkordátummal következett be. ADRIÁNYI, 2001. 376.

elmúlt a középkor és ködbe vész lassan a mai idők embere előtt az az idő is, amelyet már újkornak nevezünk, de Róma felett nem múlt el az idő és sziklaszilárdan áll ma is, mint egyetlen vigasztaló pont, egyetlen menedékhely abban a vértengerben, amely ha ma nem is, hát holnap az öt világrész partjait áztatja.

[13.] És íme, a csodálatos paradoxon: Róma már az emberiség történelmének negyedik korszakát éli, és mégis ma is a legmaibb, ma is új és az marad mindenkor. Mert nem zárkózott el a mindenkori világ elől, mert bent él minden korszak emberének lelkében, mert ma is részt vesz mindennapi életünkben, ismerője bajainknak és szenvedéseinknek és isteni sugallat folytán előre hirdeti ezeknek a bajoknak az orvoslását is.

[14.] Életünk és szociális bajaink terhén nem egy politikai irányzat iparkodott már segíteni és hirdette magáról azt, hogy megtalálta a mindent meggyógyító orvosságot. De igazi segítséget, bajainkra orvoslást ma is csak az a szociálpolitika hozhat, amelyet Róma hirdetett meg és amely telítve van a Jézus által tanított emberszeretettel, az emberi méltóság megbecsülésével és a keresztény hit erkölcsével. Ez a szociálpolitika nem osztályharcot hirdet, nem az egyes néposztályoknak a mások rovására való felemelkedését, mert ebben az esetben csak személycseréről volna szó, de a lényeg megmaradna. XIII. Leó és utódainak szociálpolitikája a munka értékelését jelenti,⁷⁶² lett légyen az testi, vagy szellemi, jelenti továbbá a földi javaknak igazságos, a szükségletnek és produkciónak megfelelő elosztását és jelenti mindenk felett az embernek mint Isten fiának a megbecsülését, akit Isten is megkülönböztetett a többi földi teremtménytől azért, hogy halhatatlan lelket adott neki és megmutatta számára az örök életre vezető utat.

[15.] Róma ennek az örök emberinek az előharcosa, annak a humanitásnak, amely ezen a földön az emberi közösséget jelenti, amely nem szaporítani és állandósítani akarja gyötrelmeinket, hanem azokat enyhíteni és fokozatosan megszüntetni. Éppen ezért szüntelen és fáradhatatlan hirdetője a Pax Romaná-nak, a krisztusi békességnek, amely az egyesek és a népek között fennálló ellentétek kölcsönös megértés alapján történő megszüntetésére törekszik. Mert krisztusi lelkülettel, érzéssel és gondolkozással ezek az ellentétek nem merülhetnének fel újból és újból. Az állandó béke forrása nem egymás legázolásából, az igazságtalanság más-más formában való megismétléséből fakad, hanem az emberszeretetből, egymás megbecsüléséből, és istenfélelemből.

[16.] Ez a Pax Romana az egyedüli biztosítéka az emberi kultúrának is, amely életünket megszépíti, emberi mivoltunkat erősíti és az azt illető fokra emeli. De ez a sötétnek és kultúraellenesnek hirdetett Róma volt mindenkor a kultúra legfelsőbb őre, védelmezője és fejlesztője. Papjai, főpapjai és pápai őrizték meg számunkra az emberi kultúra történelmi, művészeti és irodalmi emlékeit. Az Egyház szolgálta volt népünk tanító mesterei, és tanítói ma is mindenfajta tudományágnak. Az Egyház volt a múltban, miként ma is a művészetek legbőkezűbb maecenása és ösztönzője. A Vatikán művészeti kincseivel gazdagságban és értékben semmiféle gyűjtemény nem vetekedhetik. Mert az Egyház jól tudja, hogy az emberi szellem alkotási megbecsülendők, és hogy a művészetek is az emberi lélek nemesítését, Istenhez való felemelését szolgálják és az Isten megismeréséhez való utat egyengetik.

⁷⁶² XIII. Leó pápa (Vincenzo Gioacchino Pecci, 1878-1903) 1891-ben adta ki Rerum novarum kezdetű enciklikáját. Ebben a Szentsek elsőként fogalmazta meg a kereszténység tanítását a szociális rendre, a munkára, a munkás és a munkaadó viszonyára vonatkozólag. XI. Pius pápa (Achille Ratti, 1922-1939) 1931-ben megfogalmazott Quadragesimo anno című bullájában hasonló alapelvek mellett foglalt állást. TOMKA-GOJÁK, 1993. 29-55., 59-103.; ADRIÁNYI, 2001. 378-379., 395.;

[17.] Ha tehát tendenciát, egy bizonyos cél felé való törekvést keresünk Róma munkájában, úgy azt valóban meg is találjuk, mert Róma egyetlen célja és minden megnyilatkozásában bennefoglalt törekvése, hogy szálláscsinálója legyen az emberiségnek Isten birodalmában, amelyet megalkotott számunkra az a Teremtő Akarat, amelynek létünket, életünket, ezt az egész általunk ismert és nem ismert világot köszönhetjük.

[18.] Bevezetőmben rámutattam, mélyen tisztelt hallgatóim, azokra a kapcsolatokra, amelyek minket, a magyar népet elválaszthatatlanul Rómához fűznek. A továbbiakban iparkodtam röviden vázolni Róma munkáját az egyetemes emberiség történetében. És most végül szeretnék megemlékezni arról a mély hódolatról és gyermeki ragaszkodásról, amely a mi katolikus magyar lelkünket áthatja azzal a férfival szemben, aki ma Szent Péter trónján ül és akinek trónralépése nekünk különös lelkiörömet jelentett. Ezt a Pastor Angelicust, ezt az angyali lelkipásztort mi itt láttuk magunk között.⁷⁶³ Már akkor mélyen megfogott bennünket az az isteni hit és kegyelem, amely egész lényéből, tekintetéből és szavaiból felénk sugárzott. Mi már akkor természetesnek találtuk, hogy a konklávében egybegyűlt egyházatyák minden fontolgatás nélkül őt találták a legméltóbbnak Krisztus földi helytartója tisztségére.⁷⁶⁴ Örömről kimondhatatlan volt, mert XII. Pius pápa lényé összeforrott a mi lelkünkkel és mert tudtuk, éreztük, hogy a mi gyermeki ragaszkodásunk atyai szívének teljes szeretetével találkozunk.

[19.] Ennek most harmadik éve és ez alatt a rövid idő alatt is hányszor adta már tanújelét annak, hogy várakozásunkban, reménykedéseinkben nem csalatkozunk és ez a sokat szenvedett, de minden próbát kiállt, istenfélő magyar nép az ő szívében különleges helyet kapott. Ezért harsant fel olyan szívből, olyan igazán átérzett óhajtással pár héttel ezelőtt a koronázó templomban a pápai himnusznak az az Istenhez szóló könyörgése: „Áldd meg Isten Szentatyánkat, Krisztusnak helytartóját.” És mintha csak a mi Vele való lelki összeforrottságunkat szimbolizálta volna, rögtön utána megszólalt az a magyar esedezés is, amely a mi Szentatyánk szívében is visszhangra talál és amelyet mi nem szűnünk meg sohasem hangoztatni: „Isten áldd meg a magyart!”

⁷⁶³ Utalás arra, hogy Eugenio Pacelli XI. Pius követekén részt vett az 1938-as budapesti eucharisztikus világkongresszuson. GERGELY, 1988. 126.

⁷⁶⁴ A pápaválasztó konklávén 63 résztvevője közül - már a harmadik szavazáson - 48-an Pacellit választották. MONDIN, 2001. 682.

RÖVIDÍTÉSEK ÉS IRODALOMJEGYZÉK

ADRIÁNYI

2001 ADRIÁNYI Gábor: *Az egyháztörténet kézikönyve*. Budapest, Szent István Társulat, 2001.

BAGI

2001 BAGI Zoltán: *Az 1595-ben Esztergom ostromára rendelt császári hadsereg szervezete és felépítése*. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 114. (2001) 2-3. sz. 391-444.

BÁLINT

1998 BÁLINT Sándor: *Ünnepi Kalendárium III*. Szeged, Mandala, 1998.

BANFI

1939 BANFI Florio: *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 40. (1939) 4. sz. 1-33., 213-228.

BÓNA

2000 BÓNA István: *A magyarok és Európa a 9-10. században*. Budapest, História-MTA Történettudományi Intézete, 2000.

ÉRSZEGI

2000 ÉRSZEGI Géza: *Az év minden napján délben mindörökre harangozni kell...* In: *Déli harangszó. Tanulmányok a pápai rendelet jubileumára*. Szerk. VISY Zsolt. Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2000. 187-202.

FRAKNÓI

1886 FRAKNÓI Vilmos: *XI. Incze pápa és Magyarország felszabadítása a török uralom alól*. Budapest, Szent István Társulat, 1886.

GERGELY

1977 GERGELY Jenő: *A politikai katolicizmus Magyarországon (1890-1950)*. Budapest, Kossuth, 1977.

1988 GERGELY Jenő: *Eucharisztikus világkongresszus Budapesten / 1938*. Budapest, Kossuth, 1988.

1997 GERGELY Jenő: *Katolikus hivatásrendi mozgalmak Magyarországon (1935-1944)*. In: *Múltunk*, 42. (1997) 2. sz. 3-42.

1999 GERGELY Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*. Budapest, Pannonica, 1999.

2001 GERGELY Jenő: *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*. Budapest, Vince, 2001.

GIANONE

2000 GIANONE András: *Az Actio Catholica és a politika*. In: *Vigilia*, 65. (2000) 4. sz. 275-279.

HALMOSY

1983 HALMOSY Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918-1945*. Budapest, Közgazdasági és Jogi-Gondolat, 1983.

MONDIN

2001 MONDIN, Battista: *Pápák enciklopédiája*. Budapest, Szent István Társulat, 2001.

- PÁLFFY**
1997 *A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597-1997.* Összeállította PÁLFFY Géza. Pápa, Jókai Mór Városi Könyvtár, 1997.
- PATAY**
1993 PATAY Pál: *Megemlékezés Tompa Ferencről születésének 100. évfordulóján.* In: Archaeologiai értesítő, 120. (1993) 1-2. sz. 90-95.
- SZAKÁLY**
1986 SZAKÁLY Ferenc: *Hungaria eliberata. Budavár visszavétele és Magyarország felszabadítása a török uralom alól 1683-1718.* Budapest, Corvina, 1986.
- 1994** SZAKÁLY Ferenc: *Pápa a török korban.* In: *Tanulmányok Pápa város történetéből. A kezdetektől 1970-ig.* Főszerk. KUBINYI András. Pápa, 1994. 125-200.
- TERBE**
1936 TERBE Lajos: *Egy európai szállóige életrajza (Magyarország a kereszténység védőbástyája).* In: *Egyetemes Philológiai Közlöny*, 60. (1936) 297-351.
- THOROCZKAY**
2002 THOROCZKAY Gábor: *Szent István egyházmegyéi - Szent István püspökei.* In: VESZPRÉMY, 2002. 482-494.
- TOMKA-GOJÁK**
1993 *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok.* Szerk.: TOMKA Miklós-GOJÁK János. Budapest, Szent István Társulat, 1993.
- TÓTH**
2000 TÓTH Sándor László: *A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború.* Szeged, Belvedere Meridionale, 2000.
- VESZPRÉMY**
2002 *Szent István és az államalapítás.* Szerk. VESZPRÉMY László. Budapest, Osiris, 2002.

Személy- és helységnévmutató*

Abafi, Ludwig 276, 282
Abaújvár megye 200
Abbavilla, Pietro d' 163
Abdi Pascia ld. Szilahtár Ali pasa
Ábel (bibliai alak) 291
Abiran 215
Abizzi, Antonius 161
Ábrahám (bibliai alak) 99, 138, 148, 291
Abrudbanýaj Matzko David ld. Matzko David, Abrudbanýaj
Abrukbaniaý Istuan 55
Achilles 255
Achinaý Nicolaus Magister 34, 42
Achis 255
Ádám (Adam, az első ember, primus homo) 99, 140, 290, 294, 312
Adorian Mihály 123
Adrianopol ld. Drinápoly
Adriányi Gábor 357, 361
Aegon 252
Aehrenthal Alajos 334
Afrika 308
Agrippa ab Nettesheim, Henricus Cornelius 168
Aiud ld. Nagyenyed
Aknavásár (ma: Târgu Ocna, RO) 335
Alba Iulia ld. Gyulafehérvár
Alba járás 105
Alberth Ewthwews 30
Albertus Magister 41
Albmair, Teodoro (Albmeyer, Dietrich) 169
Albmeyer, Dietrich ld. *Albmair, Teodoro*
Alcz Benedek 123
Aldobrandini, Gianfrancesco (Kelemen, VIII.) 355, 360
Aleppino, Georgio Ridolfi 176
Alexinger 273
Alföld (Alfele) 119
Almás vára (ma: Almaşu, RO mellett) 15, 16
Almasi (Almasj) Andras 61, 63-66

* Az elektronikus változatban az oldalszámok nem eltérőek! (a szerk.)

Almasi Andras fia Almasi Andras 64
Almasi-család 203
Almaşu ld. Almás vára
Alpino, Prosperus 165
Alsó Pál 121
Alsó-Ausztria (Austria Inferior) 16, 161, 163, 276
Alsó-Magyarország 162
Ammirato, Scipione 165
Amszterdam 218, 219, 221, 238, 239, 242, 243
Anákócz 209, 210
Anatólia 236, 238
Andersen, Jürgen 162
András deák 122
Andrea de Bathor ld. Báthory András
Andreini, Isabella 168
Angeloni, Francesco 169
Anglia 115, 257
Angyal György 122
Ankerskron, Franz Peter Hoffmann von 151, 176, 179
Antiochus 139
Antonio Lupis 167
Antonius Pius császár 153
Ányos Pál 287
Apáczai Csere János 107
Apafi Mihály, I. 91, 94, 96, 97
Apafi-kor 92
Apianus, Petrus 166
Apicius Caelius 164
Apollo 251, 257
Arad (ma: Arad, RO) 333, 334, 344
Arad megye 333
Archipelagus 163
Arduini Rafael 326, 327
Argentoratum ld. Strassburg
Árkosi Nagy Gábor ld. Nagy Gábor, Árkosi
Arnavutköy ld. Aurnotkoi
Árpád-ház 107
Asia ld. Ázsia
Atalanta 259, 264
Athén 154
Attila hun király 138

Augsburg 352, 353
 Augustinus Was ld. Was Augustinus
 Augustus 169
Auner Károly 325
 Aurnotkoi (ma: Arnavutköy, TR) 176, 178
 Auróra (Harruckern Jozefa) 263, 2657, 266, 268
 Auróra ld. még Harruckern Jozefa
 Austria Inferior ld. Alsó-Ausztria
 Ausztria 111, 120, 161-163, 274, 282, 283, 284
 Ausztria-Magyarország 282
 Ausztria-Magyarország ld. még Monarchia
 Aztalnak Janos 51
 Aztalos Antonius 44
 Aztalos Benedek 54
 Aztalos Gergely 54
 Aztalos Matias alias Agoston 35, 45
 Aztalos Miklos 51
 Aztalos Peter (Azttalos Petór) 26, 27, 25, 45
 Ázsia 120, 308
 Babilonia (Bábel) 273, 302, 332
 Bacau ld. Bákó
 Bacău ld. Bákó
 Bácó ld. Bákó
Bacon of Veralum, Francis 169
 Bacs megyei (Bácz megyei) Gazda Simon 121, 122, 125
 Badeni fejedelem 17
 Bagdi Györgyné ld. Bocskai Sára
Bagi Zoltán 355, 360
 Baia Mare ld. Nagybánya
 Baius (Baýuz) Marton 34, 46
 Baiusz alias Bodo Peter 55, 73
Bak Borbála 78, 109
Bakács István 110
 Bákó (Bacau, BÁCÓ, ma: Bacău, RO) 324, 325, 337, 340, 341, 348
 Bako Imreh 34, 35, 44, 73
 Bákói kerület 340
 Baládffy Ferenc 100
 Baládffy Tamás 100
 Baládffy-család, Kiskendi 100
 Bálám 294
 Balasfÿ (Balasfj) Balint 50, 53

Balasfÿ Ambrus 49, 50
 Balásfy Ambrus 99
 Balásfy Dorottya 99
 Balásfy Ferenc 99
 Balásfy Gergely 99
 Balásfy György 99
 Balasfÿ Istvan 56
 Balásfy István 99
 Balásfy János 75, 76, 99, 100, 101
 Balásfy Katalin 99
 Balásfy László 99
 Balassa András 21
 Balassa Ferenc (Balassa Ferenc nagyapja) 16
 Balassa Ferenc, Gyarmati 15-17
 Balassa Imre 15
 Balassa János 15, 17
 Balassa-család 15
 Balassagyarmat ld. Gyarmat
 Balassi Ambrus 48
 Balassi Bálint 9, 15
 Balassi János, Gyarmati 9, 13
 Balasÿ (Balasi) Gregorius (Balassÿ Gergelj, Gergol), Balasfÿ 32-34, 36, 44
 Balázs deák ld. Dancsa Balázs
Balcárek, Pavel 112
Bálint Sándor 356, 360
 Balkán 352, 353, 355
 Balla Gyula Lajos 330, 333, 334, 335, 344
Ballagi Aladár 325
 Ballaszj Ambrus ld. Balasfÿ Ambrus
 Ballos Zsigmond 101, 102, 103, 105
 Baló László 91, 92
Balogh Béla 285
 Balogh Miklós 122
 Baltadzsi Mehmet pasa 233
 Baltinger Márkó 126
 Bán János 121
 Bánffy Anna 89
 Bánffy Dezső 322, 330, 331, 333, 334, 342, 343
 Bánffy Kristófné ld. Bocskai Judit
 Bánffy Márta (Martha Bamffy) 11
 Bánffy Miklós 20

Bánfi (Bánffy) Pál, Mogyorói 79, 82, 86, 87
Banfi Florio 355, 360
 Baniaj Istvan 59
 Banÿay Ladislaus (Lazlo Eotthveos) 32, 44
 Bányavárosok 120
 Bărbant ld. Borbánd
Barabás Endre ld. *Barna Endre*
 Barabás Miklós 317-319
 Baranÿay Imreh Ewthwews 30
 Baranya megye 78, 101, 102, 104, 105
 Baranyay Gegely 98
 Barátosi József 217
 Barbély Tamás 122
 Barberini, Maffeo 112
 Barberini-család 112
 Barcsay (Barcsai, Barczai) Ákos 91-92, 137, 149
 Barcszi János (Joannes Barczi) 200
 Bárdi István 81, 89, 90, 93
Bardi, Girolamo 170
 Barkai Ambrus 93
 Barkoczi Ferenc 183, 184, 194
 Barkóczi István 198
 Barkoczi János 209
 Barkóczi Lászlóné 184, 187
 Barkoczy Sándor, Szegeni 193, 197
Barna [Barabás] Endre 324
 Baróti Szabó Dávid ld. Szabó Dávid, Baróti
 Bárótzai Sándor 287
 Barrandi atya 348
 Bars megye 94
 Barsi Mihály 94
 Barsi Miklós 93
Bartonek Emma 76, 107
 Bartsai Ábrahám 287
 Basilea ld. Bazel
 Basiliskus kígyó 185, 213
 Báthori (Báthory) Zsigmond 76, 79, 88, 99, 144
 Báthori-kor 79
 Báthory (Báthori) Gábor 88
 Báthory András (Andrea de Bathor), Somlyói 12, 86
 Báthory István 19, 20, 86

Báthory Kristóf (Christophorus Bathori de Somlyo) 19-21, 76, 87, 92
 Báthory-család 86
 Batthyány Ádám (Adamo de Battyán, Bottiani Ádám) 117, 118, 121-123, 125, 126, 128, 129, 131-134
 Batthyány Ádámné Formentini Auróra 130
 Batthyány Boldizsár 13
 Batthyány Eleonóra 117
 Batthyány Magdolna 126
 Batthyány-család 19, 117, 119, 128
 Baýuz Marton ld. Baius Marton
 Bázél 15, 16
 Bechýkereké Nag Gorgý ld. Nag Gorgý, Bechýkereké
 Becker báró császári katonatiszt 225, 228
 Bécs (Vienna, Ween, Wien) 12, 13, 15, 19, 20, 24, 25, 111, 1113-116, 120, 128, 129, 134, 151, 163, 175, 191-193, 202, 207, 211, 220, 225, 228, 256, 273, 275-280, 282, 283, 286
 Bécsújhely (Wiener Neustadt, A) 130
 Bécsújhelyi püspök 120
 Beicsi György 121
 Bek Marton 61
 Beke István 62
 Beke Pál 59, 62
 Bekes Gáspár 86
 Békés megye 268
 Bekesý Janos 34, 44
 Belgium 163, 167, 168
 Belgrád 220, 221, 229, 230, 232-234
 Belgrád ld. még Nándorfehérvár
 Bellona 266, 267
Belon, Pierre du Mans 168
 Belső-Szolnok megye 101, 103, 104
 Belváros (Pest) 222
 Belzebub 215
Benda Kálmán 278, 282, 323, 325, 327, 330
Bene Sándor 118
 Benedek, XV. 358
 Beniczki Tamás 121
 Benkeő Ferenc 121
Bentivoglio, Guido 164
Benzoni, G. 112, 115, 117
 Berekszaszj (Berekzaszý) Lwkach 28, 45
 Berekszaszý Ezekýelh 48
 Berend (Nádasberend, Berindu, Kolozs megye, ma: Berindu, RO) 103, 105

Berindu ld. Berend
Berkoczi Sándor 191
Berlichingen Regiment 205
Berlin 275, 280
Bernstein ld. Borostyánkő
Bertalan, Szent ld. Szent Bertalan
Bertoldiné gróf 207
Berzeviczi János 183
Bessenyei József 10
Beszkidek (Beszkéd) 205
Beszterce (ma: Bistrița, RO) 76
Besztercebánya (Neosolium, Neusohl, ma: Banská Bystrica, SK) 111
Betera, Felicianus 161
Bethlen (Betlen) Gábor 88, 111, 113, 114, 185, 317-319
Betlehem 167
Bezpremÿ Michael 43
Bezprimi Pal 34, 44
Bias filozófus 249
Biesheim ld. Byessa
Bihari Gergely 66, 69
Bilkei Irén 100, 107
Birken, Sigismund von 162
Biro alias Fenesÿ Mihalÿ 55
Biro Marton 47
Bíró Sándor 323
Bitter Illés 351
Bizánc 353
Bizánc ld. még Konstantinápoly
Blaeu, Jan 167
Blaga, Lucian 307
Blagay Fruzsina 10
Blagay Miklós (Nicolaus Blagay) 10
Boccalini, Traiano 161
Bocskai György 19
Bocskai Ilona (Haller Gáborné) 22
Bocskai István (Stephanus Bochkaj de Kis Maria) 19-24, 193
Bocskai Jeromos 19, 21
Bocskai Judit (Bánffy Kristófné) 22
Bocskai Krisztina (Pálóczi Horváth Györgyné) 22
Bocskai Sára (Bagdi Györgyné) 12
Bocskay György, Razinai 19

Boda Peti 121
 Bodis János 123
 Bodoÿ Marton 46
 Bodrog folyó 184, 197, 200
Bogdán István 134
 Bogdánfalva (Válesaca, ma: Valea Seacă, RO) 340
 Bojti Veres Gáspár ld. Veres Gáspár, Bojti
 Boksa (ma: Boksa, SK) 189
Bóna István 353, 360
 Bonchida (Bonchÿda, ma: Bonțida, RO) 26
 Bonchidaÿ (Bonchidai, Bonczÿdaÿ, Boncidaj, Bonczidaj, Bontzidai) Gregorius (Gergelj) 28, 29, 34, 42, 53, 55, 62-65
 Bonchidaÿ Orban (Urbanus) 28, 32, 41
 Bonchÿda ld. Boncida
 Boncidaj Boros Istuan ld. Boros Istuan, Boncidaj
 Boncidaÿ Istuan 47
 Bonczidai Mihalj 57
 Bonczÿdaÿ Gergelj Junior 47
Bonini, Filippo-Maria abbate 164, 169
Bónis György 81, 107
 Bonis Sámuel 184
 Bonțida ld. Bonchida
 Bonyhai János 98
 Borbánd (Weindorf, ma: Bărbant, RO) 93, 94
 Borbély János 184
 Borbély-család 310, 313
 Bornemissza Boldizsár, Kápolnai 20
 Bornemissza Gergely (Gregorius Bornemyssa) 11
 Bornemissza Péter 15, 181
 Bornemÿza Gregorius (Bornemiza Gergelj) 28, 30, 43
 Bornemÿza Joannes, Budaÿ 40
 Boros Istuan, Boncidaj 47
 Boros Samuel 37
 Borosnya ld. Brusznica
 Borostyánkő (Borostyán, ma: Bernstein, A) 127, 128
 Borotva (helység) 193
 Borslo ld. Jaraszló
 Borsolo Tamás (Thoma Borsolo) 12
 Boszporusz 164
Botero, Giovanni 167, 168
Bottló Béla 110
 Bottyánj Pál 184

Boytos Mihaly 63
 Boz ld. Büzd
 Bozkay György (Georgius Bozkay) 12
 Bozzai Péter 121
 Bozsok (Vas megye) 125
 Böhmen ld. Csehország
 Böszörmény (ma: Hajdúböszörmény) 308
 Böszörményi István 75, 81, 93, 95
 Böti Francisca 200
 Böti János 207
 Böti László 184, 200
 Brandenburgi Katalin (Catharina Brandenburgica) 76, 87, 88
 Brandt, Sebastian 212
 Branisca ld. Branyicska
 Branyicska (Branicka, Hunyad megye, ma: Branisca, RO)
 Brasov járás 92
 Brasov ld. Brassó
 Brassai Daniel 63, 66
 Brassaj (Brassaÿ) Andras 57, 61
 Brassaÿ Herczeg Gregorius ld. Herczeg Gregorius, Brassaÿ
 Brassó (Corona, Kronstadt, ma: Braşov, RO) 189
 Bratislava ld. Pozsony
Brattuti, Vincente 164
 Breslau (Wroclaw) 274
 Brno ld. Brünn
 Brocani, Dominico 325
 Broszer (Brozner) Istuan 58, 60
 Broszló ld. Jaraszló
 Brusnica ld. Brusznica
 Brussel ld. Brüsszel
 Brusznicza (Borosnya, ma: Brusnica, SK) 186
 Bruxelles ld. Brüsszel
 Bruyninx, Jacob Jan Hamel 220
 Brünn (Brno) 111
 Brüsszel (Bruxelles, Brussel) 275
Bucelin, Gabriel 167
 Bucovina ld. Bukovina
 Bucureşti ld. Bukarest
 Buda (Ofen) 137, 145, 148, 184, 187, 220, 222, 225-230, 232, 243, 314, 356
 Budafa 100
 Budaj Gergely 123

Budapest 285, 318, 319, 332, 334, 350, 351, 358, 360
 Budavár (Buda) 222, 352, 355, 361
 Budaÿ (Bwdaj) Thamas (Tomas) 28, 32, 36, 41
 Budaÿ Bornemÿza Joannes ld. Bornemÿza Joannes, Budaÿ
 Budaÿ Janos Ewthwews 29
 Budaÿ Tamas, Ifÿu 46
Bujtás László Zsigmond 217
 Bukarest (Bucureşti) 334
 Bukaresti főegyházmegye 344
 Bukovina (Bucovina) 312, 343
 Burgundia 308
 Burián Ferenc 123
 Bus Pál 123
Busbecq, Oghier Ghiselin 166
Bussières, Jean 168
 Buzd ld. Büzd
 Büdöskúti István 200, 201, 206, 209
 Büky Tamás 123
 Büzd (Medgyesszék, Buzd, ma: Boz, RO) 86
 Bydgoszcz (lengyel város) 99
Bye, Jacques de 161
 Byessa (Biesheim?) 16
 Caffarelli-Borghese, Scipione 112
Calderona, Pietro de Magistris 167
 Callixtus, III. 355
 Calugera ld. Kalugar
 Calvin, Johannes ld. Kálvin János
 Camilli, Nicolo Giuseppe 326, 328, 329, 330, 336
 Campus fructifer vocata 306
 Čaña ld. Csány
 Caravagli, Isaac 178
 Carei ld. Nagykároly
 Carinthia ld. Karintia
 Carpathi atya ld. Kárpáthy (Kárpáti) Gracián
 Cartleütner, Bartholomö 178
 Casanova, Johann Baptist császári követ 151
 Caschau ld. Kassa
 Caspar Eotweos 32
 Casparis Kwrmyndy ld. Körmyndy Gáspár
 Cassa ld. Kassa
 Cassai Pal ld. Kassaÿ (Cassai) Pal

Cassaj Istwan 48
Cassandra 265
Cassovia ld. Kassa
Castiglione, Baldassare conte 169
Castor 268
Cato 259
Căuasd ld. Kávás
Cementes János 27
Cham 146
Chapman, Jean 235, 236, 238
Chebe Zichart Janos 58
Chemnitz, Bogislaus-Philippus 170
Cheob Adam 35, 42
Cheob Marton 49
Chladek, Agid 275
Christophorus Bathori de Somlyo ld. Báthory Kristóf
Churelichz, Lorenzo 168
Chÿeppel zwgethÿ (Chepely Zÿgetÿ) Thamas Ewthwews 30, 40
Ciambozzi, Giovanni Battista 168
Ciceró 247, 255
Cicero, Marcus Tullius 161
Ciro di Persia 165
Cisdanubia ld. Dunántúl
Claudiopolis ld. Kolozsvár
Cleja ld. Klézse
Cleopatra 264
Cluj járás 101, 105
Cluj Napoca ld. Kolozsvár
Cluj-Mănăstur ld. Kolozsmonostor
Cocai Merlin ld. Folengo Theofilo
Cofimeli Obersleutienand 202
Collalto, Rambaldo 111-116
Collalto-család 111
Colonni, Hieronymus 151, 176, 179
Colosuarÿ ld. Kolozsvár
Colosuarÿ Nagh Stephanus ld. Nagh Stephanus, Colosuarÿ
Colosvar ld. Kolozsvár
Colosvarÿ Kepfarago Joannes ld. Kepfarago Joannes, colosvarÿ
Coloswar ld. Kolozsvár
Colyer, Jacob 219, 228, 234-238, 237
Colyer-család 219

Comaromi Uram 71
Comaron ld. Komárom
Comorn ld. Komárom
Conradi Norbert 246
Constantinus császár 153, 169
Core (Korach) 215
Cornelius Tacitus ld. *Tacitus*
Corona ld. Brassó
Cosdý Stephanus 41
Crassouw ld. Krassow, Ernst Detlof von
Crescenzi, Pietro de 170
Cupido 253, 260, 262, 263
Czegledj István 123
Czeike, Felix 120
Czeitej Ferenc 122
Cziraki Ádám 122, 125
Cziszar Eötvös Georgy (Csiszár György) 64-67
Cziszar Miklos 64
Csabai Ábrahám 185
Csák Alajos Cirjék 333, 334
Csáki István 202, 204
Csáky László 126
Csanádi egyházmegye 335
Csángóföld 324, 325, 326
Csány possessio (Abaújvár megye, Hernádcsány, ma: Čaña, SK) 200
Csatlos Balázs 181
Csató János 318
Csehország 13, 282
Csemernic (Csemernye, ma: Čemerne, SK) 197
Csenger (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) 197
Cseöre István 122
Cserei Miklós 184
Csernátoni Katalin 81
Csernátoni Wajda György ld. Wajda György, Csernátoni
Csicseri Ferenc 184
Csicsva (Zemplén, megye, ma: Podčičva, SK mellett) 183
Csíksomlyó (ma: Șumuleu, RO) 325
Csimori Imre (Emericus Chymory) 12
Csizmadia Andor 96, 107
Csorba András 192
Csörsz Rumén István 307

Dabo Istvan 71
 Dabo Pether (Petrus) 31, 41
 Daedalus 258
 Dalljai Mihaly 69
 Dancs Gergely 100
 Dancs György 100
 Dancs János 100
 Dancs Kálmán 100
 Dancs Márk 100
 Dancs Mátyás 100
 Dancs Pál 100
 Dancsa Balázs 99, 100
 Dancs-család 100
 Dánia 115
 Daphne 260
 Darás Mihály 121
 Dărmănești ld. Dormánfalva
 Daroczÿ Ferentz 61
 Datan 215
Dávid Zoltán 110
Davila, Henrico Caterino 163, 167
 De Hochepped, Daniel Alexander 220, 241
 De Hochepped, Daniel Jean 219, 220, 221, 236, 238
 De Hochepped, Justinus Constantinus 219-220, 222, 225, 227, 229, 230, 232, 233, 234, 236, 239, 240, 242-244
 De Hochepped-család 219
Deák Farkas 117
 Debrecen 93, 205
 Debreceni János 109
 Debreczeni Istvan 67
 Debreczenj Sigmond 54
 Deesÿ (Desi, Déési, Dessj, Dessÿ) Istwan (Istvan) 36, 37, 52, 52, 55, 69-73
 Deesÿ (Desj, Desÿ, Desi, Dessi, Dessÿ) Janos (Joannes) Ewthwews 30, 31, 33, 36, 43, 44, 54, 57, 58, 60, 70, 73
 Deesÿ Gieorgÿ 54
 Dél-Itália ld. Itália, Dél-
Demény Lajos 323, 324, 333
 Demokritus 181
 Den Haag ld. Hága
 Deömeöki András 121
 Deöri Pál 121
 Derennyő vára (Deregnÿ, ma: Drahňov, SK) 190

Dersy Petky Bora 86
 Dés (Dees, ma: Dej, RO) 30, 31, 36, 89, 138, 139, 148
 Desi Hoszszu Istvan ld. Hoszszu Istvan, Desi
 Desi Janos, Iffiu 58
 Dessefy Joseph 203
 Dessewffy János, Cserneki (Joannes Desewffy de Chernek) 12, 13
 Dessewfy András 202
 Dessewfy Clara 202
 Dessewfy Sámuel 203
 Dessewfy Theresia 203
 Desÿ Boldÿsar Ewthwews 31
 Desÿ Tÿwach Balthasar ld. Tÿwach Balthasar, Desÿ
 Deuaj Mattias 54
 Déva (ma: Deva, RO) 94, 96, 97, 141, 145, 312
 Diána 254, 267, 268, 308
 Didó 264
 Dietrichstein, Franz 112
 Dióssy Gáspár 75, 98
 Dobó István (Stephanus Dobo) 12
 Doboka megye 76, 88, 89
 Dobra (Kisdobra, ma: Dobrá, SK) 206
 Domik Meyhert 185
 Dominae Bregynae Mwthnoky ld. Muthnoky Brigida
 Domitianus császár 153
Domokos Pál Péter 326, 327, 328, 329
 Donauw ld. Duna
 Dormánfalva (ma: Dărmănești, RO) 330, 335, 338, 340
 Döbrentei Gábor 17, 326
 Dőri Gábor 201
 Drabík morva próféta 137
Draghi, Antonio 170
 Draskovich György 13
 Draskovics Jánosné 193
 Drinápoly (Adrianopol) 176, 218, 231, 233
 Drusbáczky György Bonaventúra 343
 Dubitantius 278
 Dudith András 17
 Dumbrăven ld. Ebesfalva
 Duna (Donauw) 120, 193, 220, 222, 225, 226, 228-232, 234, 236, 243, 308
 Dunántúl 129, 132
 Ebenfurt 120

Ebesfalva (Erzsébetváros, ma: Dumbrăven, RO) 97

Éble Gábor 245, 256

Eckert, Friede 273, 282

Eckhardt Sándor 15

Eder, Karl 283

Edirne ld. Drinápoly

Eger 204, 340

Eggs, Johannes Ignatius 165

Egri Gábor 185

Egri János 185, 186

Egyed napja 300

Egyesült Holland Köztársaság ld. Hollandia

Egyesült Királyság ld. Anglia

Egyiptom 293

Einzinger 10

Eisenstadt ld. Kismarton

Eleazar 139

Elek (Eliek) János 61, 63

Eleonóra Augusztá 164

Eleonóra császárné 228

Elize próféta 291

Emericus Chymory ld. Csimori Imre

Emrik Károly 202

Engelfurt uram 124, 126

Enyed ld. Nagyenyed

Enyedi Pálffy István ld. Pálffy István, Enyedi

Enyedi Szász János ld. Szász János, Enyedi

Eolüetý (Eolweotý) János 32, 44

Eordeogh Gergelj 55

Eotthveos Amborus 32

Eotthveos Fabýan 30

Eotthveos Lukach 31

Eottveos Antal 32

Eotues (Ettves) Bartos 54, 56

Eotves Adam 29, 30

Eödönfi László 184

Eördeogh István 122, 126, 127

Eörögh Torma 189

Eőrsi Zsigmond 122, 127

Epely Mihály 55

Eperiesi (Eperýesi) Balint 56, 60, 63

Eperjes (Epperies, ma: Prešov, SK) 185, 192, 195, 202, 204
 Eperjesy Peter 62
 Eppel Mihály 53
 Epperies ld. Eperjes
 Erasmus, Rotterdami (Roterodamus) 246, 249, 250
 Erdély (Transylvania, Siebenbürgen) 15, 76, 77, 95, 99-101, 104, 106-109, 137, 140, 162-164, 184, 188, 189, 195, 201, 211, 217, 287, 307, 310, 317, 321, 326, 335
 Erdély ld. még Erdélyország
 Erdélyi fejedelem 13, 76, 88, 91, 94-97, 100, 113
 Erdélyi Fejedelemség 76, 77, 78, 96, 109, 137
 Erdélyi püspökség 75
 Erdélyi vajda 15, 19
 Erdélyország 90, 142, 203, 205, 205
 Erdeődj Istuan 59
 Erdődi Gábor 124
 Erdődi György 124
 Erdődiné asszony 188
 Erdődý (Erdődý) Giorg 31, 46
 Erdődý Imrhe 48
Erizzo, Sebastino 164
Ernyei József 9
 Erős Geörgij 186
 Erős Tamás 185
 Erőss György 186, 196
 Érsek Ujvári Szabó Mihály 121
 Érsekújvár (Újvár, ma: Nové Zámky, SK) 12, 113, 114
Érszegi Géza 355, 360
 Erzsébetváros ld. Ebesfalva
 Espagna ld. Spanyolország
 Esseck ld. Eszék
 Esterházy (Esterhas) László 117, 118, 123, 128, 129, 131-134
 Esterházy (Eszterhás) Mária 117
 Esterházy Dániel 127, 128
 Esterházy Gábor 128
 Esterházy Miklós nádor 111, 112, 117, 123
 Esterházy Pál 117, 128, 129
 Esterházy-család 117, 129
 Észak-Holland ld. Holland, Észak-
 Eszék (Esseck, ma: Osijek, HR) 187, 189, 225, 228
 Esztergom 9, 111, 112, 352, 355, 360
 Esztergomi érsek 9, 111, 113-116, 331, 334, 343, 344
 Esztergomi érsekség 12, 325

Esztergomi vikárius 13
 Eszterházy Ferenc 278
Eszterházy János 117
 Euos 252
 Európa 114, 115, 165, 211, 280, 283, 351-354, 360, 361
 Európa, Közép- 120
 Európa, Nyugat- 354
 Ewthwews Lazlo 30
 Ewthwews Marthon 28
 Ezékiás, Szent ld. Szent Ezékiás
 Fabeza 281
 Fábián László 333, 334
 Făgăraș ld. Fogaras
 Fagel, François 220, 222, 229, 233
 Fáji Sámuel 217
 Faludi Ferenc 245
 Fă răoni ld. Forrófalva
 Farkas Mihály 122
 Farkas Péter 75
Farnabius, Thomas 171
Farnesius, Alexandrus 171
 Farnos Dezső 317-319
Fazekas István 19, 111, 151, 273
 Feffershoven ld. Pfeffershofen
 Fehér megye 81, 98, 105
 Feiervarj Otves Matias 36
 Feirvari György 202
 Fejérvári Captalan ld. Gyulafehérvári Káptalan
 Fejérvári János 121
Fejes Judit 117
 Fekete hegy 251
 Fekete Istvan 46
Fekete Nagy Antal 285
 Felföld ld. Felvidék
Fellner, Thomas 275, 282
 Felső-Magyarország 162
 Felső-Víziváros (Buda) 222
 Feltmajer Matias 72
 Feltmajer Nyőrő Mihálj 38, 39
 Felvidék (Felföld) 9, 184, 198
 Fenessi (Fenessj, Fenesi, Fenesj) Mihál (Mihálj) 49, 53-55, 58, 73

Fenessy Geurdih Mihalj 56
 Fenessy Istuan 60
 Fenesy Marton 53
 Ferdinánd, I. 9, 13, 15, 108, 166, 275
 Ferdinánd, II. 112-116
 Ferdinánd, III. 161
 Ferenc, II. (francia király, 1515-1547) 163, 167
 Ferenc, II.(német-római császár, magyar király 1792-1835) 273, 275, 282
 Ferenchj (Ferentz) Gieorgj 53
 Ferency Peter 61
 Ferenczi Balint 58
 Fejervari Agoston Gyorg 57
 Fiersnaider 125
 Fiľakovo ld. Füle
 Filtisch Peter, Iffyu 47
 Finetz Mihally 67
 Finta (ma: Fintice, SK) 193, 195, 205
 Fintice ld. Finta
 Firenze 15
 Fischer Báro Imre 203, 204
 Fisser Doctor 200
 Fissor Fridrik 202
Flavius, Josephus 164
 Flescher (Flessner) Peter 57, 58
 Fliseer, Kerekes Mihalj ld. Kerekes Mihalj alias Fliseer
Flóra Ágnes 25
 Florenz ld. Firenze
 Focşani ld. Foksány
 Focschani ld. Foksány
 Fodor Isthwan 28
 Fodor Joseph 203
Fodor Pál 108, 111
 Fodor Pál 203
 Fogaras (ma: Făgăraş, RO) 86, 96, 97
 Fogaras vidéke 92
 Fogarasföld 91, 92
 Foksány (Focschani, ma: Focşani, RO) 340
Folengo Theofilo, alias Cocai Merlin 167
 Fontaine, Pietro de la 219, 225, 226, 228, 235, 237
 Forchtenstein ld. Fraknó
 Forgách Ferenc 113

Forgács Éva 187
 Formantin uram 119
 Formentini Auróra ld. Batthyány Ádámné Formentini Auróra
 Fornarini, Cosimo 112
 Forrófalva (ma: Fărăoni, RO) 326, 327, 340
Fournier, Georges 167
 Földközi-tenger 218, 238, 239, 242, 243
 Fr. Juneti 168
 Fraknó (ma: Forchtenstein, A) 133, 134
Fraknói Vilmos 355, 360
 Franciaország 167, 170, 171, 276
 Francisci Tamás (Thoma Francisci) az esztergomi érseki birtokok ellenőre 9
 Franciscus a Kysseryen ld. Kisserjén Ferenc
 Franciscus a Wylak ld. Újlaky Ferenc
 Francsics Gáspár 121, 122, 125-127
 Francsics Péter 122
 Franecker (Hollandia) 217
 Frankendorf Obrister 202
Frankl Vilmos 115
 Franz II. ld. Ferenc, II.
 Fráter György 9
 Fredericus Malatesta ld. Malatesta Frigyes
 Freiburg 337
Frey, Joannes-Baptista 169
 Fridland 166
Fried, Joseph 273, 276, 277, 279, 282
Fröreifen, Isak von 162
 Frýtsch, Lörýncz 28
 Fuló Mihály 203
 Füleke (ma: Fil'akovo, A) 196
 Fülöp és Jakab, Szent ld. Szent Fülöp és Jakab napja
 Fülöp makedón király 153, 154
 Fülöp, I. 162
Für Lajos 111
 Fýslstýk (Flistik, Fýlsthých, Fýlstýk) Peter 28, 31, 33, 41
Gaál Bernadett 273
 Galgóczi Konvent (Galgóc, ma: Hlohovec, SK) 192
 Galícia 329, 330, 331, 345
 Ganimedes 261
 Ganoczi Ferenc 203
 Garam folyó 94

Garaÿ Andaras 48
 Gatti Mihaly 62, 65
Gecsényi Lajos 109, 329
Gegő Elek 326
 Gegus István 187, 195
 Gelobtes Land ld. Szentföld
 Gemmingen, Otto Heinrich Freiherr von 275, 276
 Genova 111
 Georgius Bozkay ld. Bozkay György
 Gerár 291
 Gergellaki Miklós 187
 Gergely deák 13
Gergely Jenő 351, 354, 356, 358, 360
 Gergely, IX. 341
 Gericgh Gebel 62
 Germánia ld. Németország
 Gersei Pethő ld. Pethő, Gersei
Gessi, Berlingero 163
 Gétyei Sára 19
Gianone András 351, 360
Giblet, Henrico 166
 Gilău ld. Gyalu
Gilles, Petrus 164
 Giörrffí Imre 123
 Giulaj Marton, Ifju 57
 Giulaÿ (Giwlaÿ) Istvan 31, 36, 45
 Giulaÿ (Giwlaÿ) Demeter 29, 32, 34, 43
 Giulaÿ (Gyulaÿ, Giulaj) Samuel 59, 63, 64
 Giulaÿ Gaspar (Gyŵlaÿ Casparus) 31, 43
 Giulaÿ Janos 33, 34, 44
 Giulaÿ Janos Junior 47
 Giulaÿ Marton 50
 Giulaÿ Myklos 47
 Gjulai Boldisar, Ifju 38
 Gjulai Boldisar, Öreg 36
Glassl, Horst 329
 Globich (Globiitz) Mihaly 52, 57, 59
Goják János 357, 361
 Golthsmÿdt Michel 28
 Golthsmÿdt Wýncze 28
 Goluchowski Agenor 332, 334

Gonda László 274, 282
 Gonzaga Eleonóra 115
 Gonzaga-ház 115
 Gorzafalva (Grozesti, ma: Oituz, RO) 340, 341
Goselni, Giuliano 167
 Gotha 211
 Gotthardt rendőrfelügyelő 276
 Gömbös Gyula 360
 Gönc 184, 188
 Görögönye (Göröginye, ma: Ohradzany, RO) 205
Graaf, G. H. van de 217
 Grác ld. Graz
 Graz (Gréc, Grác) 120, 128, 134, 191, 283
 Gréc ld. Graz
 Gregorius Bornemyssa ld. Bornemissza Gergely
 Griaci Elisabeth 10
Griesel, Johannes Georgius 170
 Grimmelhausen 211, 212
 Groningen 217
 Grosswardein ld. Váradi
 Grote, más néven Martinikerk (Hollandia) 217
 Grozesti ld. Gorzafalva
Gualdo-Priorato, Galeazzo conte de 161, 162, 163, 166, 168, 169
Guarini, Giovanni Battista 170
Guazzo, Stefano 165
 Guczi Daniel 68
Guevara, Antonio I. de 163
Gugitz, Gustav 279, 282
 Guta (Gutta, Kolárovo, SK) 120
 Güns ld. Kőszeg
 Güssing ld. Németújvár
 Gýwlaý (Gýulaj) Ambrosius (Amburus) 43, 58
 Gyalai Medgyesi Ferencz ld. Medgyesi Ferencz, Gyalai
 Gyalu (ma: Gilău, RO) 81
 Gyarmat (Balassagyarmat) 115
 Gyarmati Erzsébet 95
 Gyarmati István, ifj. 95
 Gyarmati István, Sárdi 75, 81, 94, 95, 98
 Gyeörffi Boldizsár 122
 Gyerőmonostori Kemény János ld. Kemény János, Gyerőmonostori
 Gyöngyösi István 245

Győr (Raab, Juarinum, Iaurinum) 285, 286, 287
 Györffi Mihály 123
György Endre 329
 György, Szent ld. Szent György napja
 Győri egyházmegye 335
 Győri püspök 16, 22
 Gyula 245, 268
 Gyulafehérvár (*Fejervar*, Karlsburg, ma: Alba Iulia, RO) 75, 76, 81, 86, 89, 90, 93, 94, 96, 98, 101
 Gyulafehérvári Káptalan (Fejérvári Captalan) 75, 76, 77, 80, 81, 83, 84, 86-91, 93, 94, 96-99, 101, 106, 109
 Gyulai (Gyullai) Boldisar 67-72
 Gyulai Laszlo 73
 Gyulai Marton 73
 Gyulai Samuel 72
H. Kakucska Mária 285
 Habsburg Birodalom 274
 Habsburg-család 111, 115, 151, 226, 322
 Haczaki András ld. Hatzoki (Haczaki) András
 Hága (Den Haag) 115, 218, 219, 220, 223, 224, 225,
 Hajdúböszörmény ld. Böszörmény
Hajnik Imre 82, 107
 Halabori Pál 86
 Halas ld. Halasfalva
 Halasfalva (Halaucseszti, Halas, ma: Hălăucești, RO) 326, 328, 332, 333, 340, 348, 349
Halász Péter 324
 Hălăucești ld. Halasfalva
 Halaucseszti ld. Halasfalva
 Halle 211
 Haller Gáborné ld. Bocskai Ilona
 Haller Joseph 203
 Haller Péter, Hallerkői 91, 92
 Haller uram 134
Halmosy Dénes 354, 361
Hanuy Ferenc 112-114
 Hänzli 188
 Harangodi puszta 202
 Harenc, Pierre (Petrus) 235, 237
 Harghita járás 92
Hargittay Emil 111
 Hári János 182
 Harruckern Jozefa 245, 263

Harruckern Jozefa ld. még Auróra
Hartl, S. 277
 Hatfaludy-család 88
Hatos Pál 322, 323
 Hatzegi Samuel 73
 Hatzoki (Haczaki) András 103, 105
Hausner Gábor 118
 Havasalföldi vajda 86
 Hector 255, 268
 Hecuba 265
Heeringa, K. 222, 241
 Hegedüs Sámuel 317
 Hegyalja 134, 271
 Helena 264, 268
 Hefteér (Helfer) Andras 47, 53
 Helfer Ferencz 56
 Helfer Mihály (Helfeer Mýhalj) 28, 46
Hellebrant Árpád 219
 Heltai Gáspár 10
 Hencz Imre 121
 Henczidai Mátyás 219
 Hencz Gergely 43
 Henrik, III. 163, 167
 Henrik, IV. 163, 167
 Hercules 268
 Herczeg Gergely (Herczegh Ewthwews Gergel) 28, 31
 Herczeg Gregorius, Brassay 41
Herepei János 90, 94, 107
 Herfel (Hersel) Kristóf 91, 92
Herman Ottó 120
 Hermannstadt ld. Szeben
 Hermányi Dienes 181
 Hernád folyó 204
 Hernádsány ld. Csány
Herner János 118, 181
 Herodiades 259
Heßelmann, Peter 211
 Heussinger, Heinrich 128
Hiller István 111, 112
 Hintz Marton Déák 39
 Hiosz szigete (Khiosz, Scio, GR) 236, 238

Hlohovec ld. Galgóc
Hochburg, Johann Franz Haaß von 176
Hódmezővásárhely 289
Hoffmann János (Joannis Hoffmann) 16, 18
Hoffmann, Leopold Alois 273-283
Hohobert uram 126
Holland tartomány 224
Holland, Észak- 218
Hollandia 115, 217-220, 220, 223, 231, 233, 234-238, 240, 242-243
Homonna (ma: Humenné, SK) 187, 188, 197, 203
Homonnaj György 184
Homonnay György 20
Homonnay Sigmond 188
Homoródalmás ld. Pojána Marul
Hondio, J. 164
Hoolwerf, Henrik 223-225
Hoorn 218-220, 223-225
Hoppe, Bernhard 275, 282
Horgaspataka (Szerimbu, ma: Strimbu, RO) 101, 103, 104, 105
Horvát Ferenc 121
Horvát György 122, 126
Horvát János 121, 122, 125, 127
Horvat Márton 123
Horvat Mihály 123
Horváth Boldisár 188
Horváth Kis Asszony, Báró 203
Horváth Kozma, Petrichevich 82, 86, 98
Horváth Mária 125
Horvátország 19, 86
Hoszszu (Hoszu) Janos 59, 62
Hoszszu Istvan, Desi 62
Huber 273
Hubert Ildikó 289
Hueber Antal 245
Humenné ld. Homonna
Hungary ld. Magyarország
Huniadi Andras 56
Huniadj Pall 54, 55
Hunyad megye 82, 97, 98
Hunyadi János 354
Hunyadi Mátyás ld. Mátyás, Hunyadi

Hurter, Amman Josef 334, 346
 Huszar (Huzar) Peter 37, 61, 63, 64, 68, 71, 72, 73
 Huszár Joseph 40
Huszár Lajos 84
 Huszar Mihalj 36, 64
 Huszar Mihalj, Iffiu 62
 Iași ld. Jászvásár
 Ibrányi Farkas 204
 Ibrányi Miklós 208
 Iernut ld. Radnót
 Iffiw (Iffiu, Iffyu, Ifiw) Marton 55-58
 Igarto Simon 49
 Igiarto (Jgiarto, Igýarto, Ýh gýarto) Mihalj 27, 29, 32-34, 43
Ila Bálint 110
Illésy János 220
 Illfalu (Illiefaluj, IllieFaluý) Istuan 56, 60, 73
 Illiefaluj Christoph 56, 61
 Illýefalui Imre 62
 Ilyés Tamás (Thoma Ilyes) 11
Im Hof, Ulrich 283
Imets Fülöp Jakab 325, 327, 328, 332
 Imre mester 86
 Iňačovce ld. Solymos
 Ince, XI. 352, 355, 356, 360
 Indiák, Kelet- 162
 Iosif Petru Pal ld. Pál József Péter
 Istensegíts (ma: Țibeni, RO) 343
 Istoceanu György 345
 István pap 99, 100
 István, IV. 277
 Istvány Falva 196
 Iszo Andras 51
 Isztambul ld. Konstantinápoly
 Itália 112, 120, 165-168
 Itália, Dél- 119
Iványi Emma 117, 118
Iversen, Volquard 162
 Izmir ld. Szmirna
 Izrael 291, 300
 Izsák (bibliai alak) 99, 138, 291, 296
 Jabius Lentius 293

Jacquet, Dominique 329-334, 337, 341, 346, 350
Jakab Elek 100, 108
Jakó Zsigmond 75, 79, 86, 87, 108, 217
 Jákob (bibliai alak) 138, 266, 293, 303
Jakob, Hans-Joachim 274, 283
 Jani Gruteri 168
 Jankó István 123
Jankovics József 17
 János pap országa 309
 János Zsigmond (János, II.) 100
 János, I. ld. János, Szapolyai
 János, II. ld. János Zsigmond
 János, Szapolyai (János, I.) 100, 141
 János, XXIII. 354
 Janus Pannonius 245, 246, 250, 271
Jaraszló (Broszló, Borslo, ma: Jarosław) 231, 233
 Jarosław ld. Jaraszló
 Jassy ld. Jászvásár
 Jászvásár (Jassy, ma: Iași, RO) 322, 326, 328, 329, 330, 331, 334-340, 344, 345, 346, 350
 Jászvásári egyházmegye 321, 336, 344
 Jászvásári püspök 334, 338, 350
 Jászvásári püspökség 335
 Jaurinum ld. Győr
 Jekelfalussy József 204
Jensma, G. Th. van 217
Jerney János 332
 Jeruzsálem 146, 158, 165, 167
 Jézus Krisztus 99, 141, 142, 144, 146, 167, 213, 288, 302, 304, 305, 345, 352-354, 357-359
 Jo Simon 66
 Joannes Desewffy de Chernelk ld. Dessewffy János, Cserneki
 Joannes Jordanus ld. Jordán János
 Joannis Hoffmann ld. Hofmann János
 Joannis Ywryssyth ld. Jurisics János
 Joannis Záz de Enied ld. Szász János, Enyedi
 Jobbágy uram 127
 Joh Janos 61
 Jónás 145
 Jonas Samuel 36, 72
 Joó Balázs 19
 Joó János 19
 Jordán János (Joannes Jordanus) 9, 13

Joseph, II. ld. József, II.
 József (Josaph) (bibliai alak) 143, 133, 293
 József, I. 219, 228
 József, II. 274-278, 282-284
 Józseffalva (ma: Vornicenii Mici, RO) 343
 Júda 140
Juhász István 217
 Julius Caesar 161, 169
 Juno 251, 253-255, 264
 Juppiter 251, 260, 261, 264
 Jurisics János (Joannis Ywryssyth) 10, 11
 Jurisics Miklós (Nicolaus Ywrissith) 10
 Juryssith Dominae Annae Swlaky ld. Sulyok Anna
 Justinianus császár 153
Juvenalis, Decius Junius 171
 Kadar Giorgi 63, 64
 Kadas Istwan 48
 Káin 213
 Kakas András 99, 100
 Kalachwteo Ferench 53
 Káldi Ferenc 125
 Kaldi Gazda Péter 121
 Káldi Miklós 121
 Káldi Péter 122, 125, 126
 Kalmár György 245
 Kalmar Janos 34
 Kalotazegő Benedek 35, 45
 Kalugar (Calugera, ma: Lujzi-Kalugar) 331-333, 340, 348
 Kálvin János 15-17
 Kanizsa (ma: Nagykanizsa) 129, 132, 352, 355
 Kanta (ma: Kézdivásárhely egyik kerülete, RO) 340
 Kapi György 188
 Kapos (Nagykapos, ma: Veľké Kapušany, SK) 188, 198
 Kapsy Istuan 50
 Kapusi Antal 52
 Kapusi Balint 59
 Karintia (Kärnten) 168, 280
 Karlóca (Karlowitz, ma: Sremski Karlovci, YUG) 219
 Karlsburg ld. Gyulafehérvár
 Kármáni aga 76
 Kärnten ld. Karintia

Karolý Istvan 46
 Károly ld. Nagykároly
 Károly, I. 341
 Károly, IX. 163, 167
 Károly, V. 161
 Károly, XII. 233
 Károlyi Antal 204, 245, 253, 254
 Károlyi Antal ld. még Titán
 Károlyi Ferenc 245, 247, 252, 270
 Károlyi Ferenc ld. még Phoebus
 Károlyi-család, Nagykárolyi 245, 270, 271, 289
 Kárpáthy (Kárpáti) Gracián 335, 340, 343, 347, 349
 Kárpát-medence 352, 353
 Kárpátok 325
 Kassa (Cassa, Cassovia, Caschau, ma: Košice, SK) 185, 199, 201, 204, 205, 286
 Kassaý (Cassai, Kassai) Pal 60, 62, 63
 Kaszás Pál 39
 Kathonai (Kathonaý) Mýhalý 35, 45
 Katona Joseph 71
 Katona Mihaly 37, 69, 72, 73
 Katona Pal 66, 68, 71
 Kávás (Kávásd, ma: Căuasd, RO) 251
 Kazimír ld. Kázmér
 Kazinczy Ferenc 317
 Kázmér (ma: Kazimír, SK) 200, 207
 Kechjkemetj Janos 52
 Kechkemetj (Keckemetj) Gieorgj 53, 54
 Keczer János 122, 128, 134, 135
 Keczer László 188
 Keffenhiller, Szalónaki 125
 Keffenhiller-család 126
 Keffenhillerné asszony 126
 Keglevich Péter 117
 Kékesý Benedek, Iffiu 60
 Kekkely Márton 37
 Kelcse (Kölcse) 182, 200-210
 Kelemen, VIII. 355
Kelenik József 228, 229
 Kelet-Indiák ld. Indiák, Kelet-
 Kemeny Gazda János 121, 122, 125
 Kemény János, Gyerőmonostori 77, 89, 90

Kendy Farkas 20
 Kénossi Ferenc 76
Kenyeres István 107
 Keomýes Ferench (Keomýes Franciscus) 29, 34, 42
 Keoszegj (Kozego) Tamas 50
 Keoteluero Istuan 56
 Keotelwereo (Koteuereo) Janos 54, 60
 Keövér Benedek 123
 Kepfarago Joannes, colosvarý 40
 Kepiro Ferencz Ewthwews (Keepýro Ferench, Kepýro Franciscus) 28, 30, 40
 Kerekes Balázs 76
Kerekes Dóra 151
 Kerekes Janos 58, 61, 62
 Kerekes Mihalj 53
 Kerekes Mihalj alias Fliseer 57
 Kerekes Péter 121
 Kerekess Péter 60
 Keresdwdwarhely (Kereswduarhely) Benedictus 33, 42
 Keresztelő Szent János 213
 Keresztes Ferenc 188
 Keresztesi Mihály 95
 Keresztesi Mihály, ifj. 95
 Kerezthzegý Ferencz 28
 Kerezthzegý Janos (Kereztegý, Kereztzegý Joannes) 28, 40
 Kerezthzegý Thamas 28
Keserü Bálint 107, 109
 Késmárki havasok 196
 Kézdivásárhely (ma: Târgu Secuiesc, RO) 340
 Khiosz ld. Hiosz
 Kína (Sina) 162
 Kindsberg, Johann Christoph von 151, 152, 154, 176, 178
 Kindsberg, Marcell Anton von 151
 Király Albert 76
 Kis György Pál 121
 Kis Páál 189
 Kisdomasa (ma: Malá Domaša, SK) 195
 Kisfaludi István 122, 126, 127
 Kishont megye 207
 Kiskendi Baládffy-család ld. Baládffy-család, Kiskendi
 Kismarja (Kuis Maria) 20, 22, 23
 Kismarton (Eisenstadt, A) 117, 128, 129, 131, 132, 134

Kisserjén Ferenc (Franciscus a Kysseryen) 12
Kist, N. C. 217, 222
 Kistárkány (ma: Malé Trakany, SK) 199
Klaniczay Tibor 107
 Klesl 112
 Klézse (ma: Cleja, RO) 326, 335, 340, 347
 Klukky Kapitáné 204
 Kobak Demeter 31, 43
 Kobavius, Andreas 118
 Koczak Antal 204
 Kocsis István 121
 Kocso Mihály 121
 Kohánnyi Péter 189
 Kolárovo ld. Guta
 Kolchar Lucas 43
 Kolosvari Josef 40
Kolosvári Sándor 106
 Koloswarÿ Janos Ewthwews 27
 Kolosÿ Istuan 53
 Kolozs megye 16, 25, 76, 81, 86, 103, 105
 Kolozsmonostor (ma: Cluj-Mănăstur, RO) 88, 89, 105
 Kolozsmonostori Konvent (Monostori Convent) 75, 76, 79, 84, 88, 101-104, 106, 108
 Kolozsvár (Coloswar, Colosuarÿ, Claudiopolis, ma: Cluj Napoca, RO) 26, 30, 36, 79, 99-105, 108, 137, 140, 143, 144, 148, 307
 Kolozsvári Olasz István ld. Olasz István, Kolozsvári
Koltai András 117
 Komárno ld. Komárom
 Komárom (Comaron, Comorn, ma: Komárno, SK) 12, 90, 115, 120
 Komáromi Márton 81
Komáromy András 13
 Konstantinápoly (Bizánc, Isztambul) 151, 171, 172, 175, 178, 179, 217, 218-219, 221, 228, 231, 233, 234-237, 240, 241, 240, 242
 Konstantinápoly ld. még Bizánc
 Korach ld. Core
 Kornis Ferenc 89, 90
 Kosdÿ Isthwan 31
 Košice ld. Kassa
 Kotelh Vero Georgÿh 48
 Kotsi Gergely 123
 Kovacz András 123
 Kovacz János 123
 Kovásznay Alexander 246

Kölce ld. Kelcse
 Köpecy (Keöpeczy) Samuel 61, 62
Köpeczi Béla 233
 Körmend 19, 117-119, 128
 Körmendy Gáspár (Casparis Kwmendy) 10, 11, 13
 Körmendy Heléna 10
 Körmöcbánya (Körmöcz, ma: Kremnica, SK) 200
 Körös (ma: Križevci, HR) 308
 Kőszeg (Güns) 113
 Közép-Európa ld. Európa, Közép-
 Krajna (oroszok lakta) 198
 Krajnia 191
 Krassow, Ernst Detlof von (Crassouw) 231, 233
 Kraszándia 308
 Kremnica ld. Körmöcbánya
Kretschmayer, Heinrich 275, 282
 Kristyori barát 341, 344
 Krisztus ld. Jézus Krisztus
 Križevci ld. Körös
 Kronstadt ld. Brassó
Kubinyi András 361
 Kun Miklós 121
 Kunság 308
 Kuti György 121
 Küküllő megye 100
Küllős Imola 307
 Kűsnyér jobbágy 189
 Labosic ld. Lobosicz
 Lackenbach ld. Lakompak
 Ladilaus Mossowczy ld. Mosóci László
 Ladner Giorgj Daniel 62
 Laffert Antal 205
 Lagusius 278
 Lajos, Nagy (I.) 341
 Lajos, XIV. 233
 Lakatos Janos 55
 Lakompak (ma: Lackenbach, A) 117, 128
 Lamot Gróf 205
 Lampert István 123
Lancellotti, Johannes Paulus 166
 Laskaj (Laskay, Laszkaj) Gergolj (Gergoly) 27, 28, 45

László István 343
 László király (Lengyelország) 153
László Mihály 325
 László Pál 121
 Latzko hajdú 185
 Laurentius Nyary ld. Nyáry Lőrinc
 Laurus 261
 Lavarel tábornok 229
 Lázár 148
Lázár Miklós 89, 92, 97, 100, 108
Leffler Béla 212
 Leiden 90, 217, 218, 221, 237
 Lemberg (Lvov, ma: Lviv, UA) 329
 Lembergi egyházmegye 343
 Lengyel Bartus 50
 Lengyel Imre 121
 Lengyelország (Pohlen, Poolen) 77, 86, 95, 141, 149, 153, 169, 183, 188, 198, 231, 233, 256
Lennepe, R. J. 222
 Leó, III. 277
 Leó, XIII. 336, 352, 357
 Leonora d'Austria 169
 Leopold, II. ld. Lipót, II.
Leopoldus, filius ducatus Austriae 166
 Leorinch Eotthueos (Ötvös) 26
 Leszbosz ld. Lészvosz
 Lészvosz szigete (Leszbosz, Metelin, GR) 236, 238
Lettner, Gerda 273, 280, 283
 Léva (ma: Levice, SK) 183
 Levante 165, 218, 222, 225, 228, 230, 232, 238, 239, 241, 242, 243
 Levice ld. Léva
 Liegerhofer János 341
 Lilienfeldi apát 120
 Linchigh (Linczegh, Lincigh, Lintzigh) Daniel 55, 61, 63
 Lincigh Daniel, Iffiu 61
Linda, Luca de 165
 Lipcse 200, 251
 Lipót, I. 161, 162, 168
 Lipót, II. 273, 274, 278, 282-284
 Lippert, Stefan 329
 Lipsei László 189
 Lipsia ld. Lipcse

Lipsius Justus 171
 Liptó megye 192
 Lisimachi ld. Lüsziakhosz
 Liszthy János 22
 Literatus Nagy Balázs 99
 Litvánia (Lytuania) 186
 Livornó 221, 239, 240, 242
 Lobosic (Lobosicz, Labosic; helység Észak-Csehországban) 248, 254
 Loewe 286
 Lonaÿ Andras 55
 London 258
Loredano, Giovanni Francesco jun. 168
Loredano, Giovanni Francesco 166
Loschi, Alfonso conte 165
 Losonczi István 189
 Lúčka ld. Lucska
 Lucretia 264
 Luczi (Lucz, Luts) Mihály 58, 61-63
 Lucska (ma: Lúčka, SK) 209
 Ludovicus Mwthnaky ld. Muthnoky László
 Lujzi-Kalugar ld. Kalugar
 Lukács evangélista 148
Lukinich Imre 9
Lunzer-Lindhausen, Marianne 273, 283
Lükő Gábor 324
 Lüsziakhosz (Lisimachi) 154
 Lviv ld. Lemberg
 Eviv ld. Lemberg
 Lvov ld. Lemberg
 Lytuania ld. Litvánia
 Maartens, Gysbert 224, 225
Machiavelli, Niccolò 163
Maggi, Girolamo 169
 Magiarj Balint 51, 52
 Magister Casparus 32
 Magister Fabÿanus 43
 Magister Joannis, Zebenj 33
 Magister Michael, Zebeni 33
Magnus, Albertus 167
 Magrardi, Bonaventura 112
 Magyar Királyság 322

Magyar Zoltán 325

Magyarország (Ungarn, Hungary, Vngheria) 13, 15, 25, 79, 107-109, 111, 113, 114, 120, 134, 140, 141, 162, 163, 166, 171, 172, 185, 187, 192, 207, 210, 211, 217, 220, 227, 229, 230, 235, 236, 237, 238, 243, 274, 276, 282, 283, 3329, 330, 332, 340, 343, 344, 347, 352, 354-356, 360, 361

Magyarország, Alsó- ld. Alsó-Magyarország

Magyarország, Felső- ld. Felső-Magyarország

Mahomet ld. Mohamed

Maier, Joseph 278

Major, Georgius 170

Majthényi Bertalan 9

Majthényi-család 9

Makkai László 109

Makkai Sándor 317

Malá Domaša ld. Kisdomása

Malatesta Frigyes (Fredericus Malatesta) 12, 13

Malé Trakany ld. Kistárkány

Mallorca 120

Malvasa (Dél-Itália) 119

Mancinello, Antonio 170

Mancini, Celsius 165

Mandelslo, Johann Albrecht von 162

Mannheim 275

Mantova 111, 115

Máramarossziget (ma: Sighetu Marmăției, RO) 285

Marck, Johannes van 218, 219

Marcus Antonius 168

Marcus Aurelius császár 153, 163

Marczi uram 205

Margotti, Gianfranco 167

Mária Terézia 220

Marianik Mihály 205

Mariássy Pál 210

Marino, Giovanni Battista 163

Márk evangélista 146

Márkus Dezső 106

Maros (Maros) folyó 145

Marosportus (ma: Gyulafehérvár része) 81

Mars 265, 267

Martha Bamffy ld. Bánffy Márta

Martini, Karl Anton Freiherr von 277-280

Martinikerk ld. Grote

Marusowszkiné 188
Mascallinus, Johannes 164
Maszneuel Mori Istuan 51
Matefi Dániel Deák, Ifju 39, 40
Matejkovics, Marianus 205
Matthius földe ld. Mátyusföld
Matzko David, Abrudbanýaj 58
Mátyás, I. (Hunyadi) 140, 271
Matyasovszky Miklós 205
Matyasovszky Plébános Maxim Janos uram 206
Mátyusföld (Matthius földe) 120
Mavrocordato-Scarlatti, Alexander 169
Maximilian ld. Miksa
Mayer Gyula 245
Mazarin 167
Medgyessi Istuan 62
Medgyesi Ferencz, Gyalai 67
Medgyesi Pál 137
Megyeri Zsigmond 121-123, 127
Melcher (Melkher) Baltasar 26, 38
Melith-család 111
Melpomené 256, 261, 262
Menelaus 253
Menghi, Hieronymus 169
Meraÿ Janos 49
Meraÿ Tamas 49
Mercator, Gerardus 164
Mercurius 261, 264
Mercurius, Scipione 165
Meresti ld. Pojána Marul
Merseburg 353
Meskó báró, idősebb 205
Messing 155
Mesterhazi Nagy Pál 121
Meszaros Gergely 123
Metelin ld. Lészvosz
Mezőkeresztes 361
Mező-Szeged ld. Szeged
Mezőszentmihály ld. Szentmihálytelke
Michael Muthnoky ld. Muthnoky Mihály
Michaelis Syck ld. Schick Mihály

Michalovce ld. Nagymihály
Micska, Michedl 206
Mierckens, Hendrik 218
Miglioratti, Dominico 327
Mihály angyal 84
Mihály, Szent ld. Szent Mihály napja
Mihálycsik János 189, 190
Miklós deákné 99, 100
Miklós Ödön 217
Miksa, I. 275
Miksa, II. (Maximilianus Császár, Maximilian, II.) 20-23, 193
Mikulov ld. Nikolsburg
Milaş ld. Nyulas
Miller, Iacobus Ferdinandus 115
Milneker Mihalj, Iffÿu 60
Mindszenti Benedek 89
Mindszenti-család 88
Mindszenty Gábor, Vicei 88, 89
Minerker Mihalj 54, 62
Minerva 261, 264, 268
Miskolc (Myskolch) 10, 314
Miskolci Istvan 70
Miskolczi (Miskoczi) Mihaly 69, 72
Miszti Pal 63, 65-69
Mod Andras 47
Mogorovich nemzetség 108
Mogyorói Bánfi Pál ld. Bánfi Pál, Mogyorói
Mohács 16
Mohamed (Mahomet) 215
Mojses ld. Mózes
Moldova (itt értsd: Moldva) 346
Moldva 76, 321-335, 337-341, 344 346
Moldvai egyházmegye 321
Moldvai Fejedelemség 322, 335
Moldvai püspök 331, 332
Molnár András 107
Molnar Pal 26, 31, 43
Monai Joseph 72
Monarchia, Osztrák-Magyar 279, 322, 331, 334, 350
Mondin, Battista 352, 359, 361
Monok István 17, 118

Monostori Convent ld. Kolozsmonostori Konvent
Monostori Istvan 63
Monostori Janos 63
Mosóci László (Ladilaus Mossowczy) 12
Mozart 276
Mózes (Mojzes) 138, 139, 142
Mukačeve ld. Munkács
Munkács (ma: Mukačeve, UA) 191
Munkácsi Krajnia 191
Murad, IV. 115
Mures ld. Maros
Muthnoky Brigida (Dominae Bregynae Mwthnoky) 9-11, 13
Muthnoky Lajos (Ludovicus Mwthnaky) 10-11
Muthnoky Mihály (Michael Muthnoky) 9, 10, 13
Muthnoky-család 13
Múzsák 254, 258
Münchausen báró 182
München 211
Myskolch ld. Miskolc
Nádasberend ld. Berend
Nadasdi Ferenc 126
Nádasdi István 190
Nadasdy Gróf 207
Nádasdy Tamás 86
Nag Gorgy, Bechýkerekki 47
Nag Mihal 29, 36
Nag Pál 29
Nagh DeWecherý Thamas Ewthwews 29
Nagh Isthwan 30
Nagh Stephanus, Colosuary 41
Nagifaluj Istuan 56
Nagifalvi Janos (Nagý Falvi, Nagyfalvi János) 64, 66-68
Nagj Gergelj, Eotues 54
Nagý Bachý Miklos (Nagbachý Nicolaus, Nagýbachý Mýklos Ewthwews) 28, 32, 41
Nagý Benedek 45
Nagý Matthe 53
NagýBaniai (Nagj Banyai) Istvan 65, 70
Nagýgbanaý Janos 47
Nagy Bence 123
Nagy Gábor, Árkosi 90
Nagy Gergely 121

Nagy István 137
Nagy Iván 9, 15, 19, 100, 108, 229
 Nagy János 122
 Nagy János 190
 Nagy János 312
 Nagy László 122, 126, 127
 Nagy Mihály 121
 Nagy Péter 121
 Nagy Sándor 153, 154
 Nagybánya (ma: Baia Mare, RO) 285
 Nagy-Britannia ld. Anglia
 Nagyenyed (Enyed, ma: Aiud, RO) 30, 43, 181, 217, 317-319
 Nagykanizsa ld. Kanizsa
 Nagykároly (Károly, ma: Carei, RO) 245, 247, 251, 255, 257, 271
 Nagymihály (ma: Michalovce, SK) 186, 194
 Nagyszeben ld. Szeben
 Nagyszeretva (Szeretva, ma: Stretava, SK) 189, 190
 Nagyszombat (Tyrnavia, ma: Tranava, SK) 13, 112, 114, 203, 208
 Nagyszőlős (Vinohradiv, UA) 196
 Nagyvárad ld. Várad
 Naláczy István 97
 Nándorfehérvár 355
 Nándorfehérvár ld. még Belgrád
Nani, Giambattista 163
 Napoleon 182
 Nárai Péter 121
 Naraj Márton 123
 Naringer uram 125, 126
 Názáret 167
 Neb Marton 56, 63
 Nedecz János 200
 Nedeczky Nepomuk János 206, 207
 Nemes Micsó Zsófia 95
Németh S. Katalin 211
 Nemeti (Nemettő) Istvan 47, 48
 Németország (Germánia) 94, 144, 169, 188
 Német-római Birodalom (Császárság) 219, 235, 237, 353
 Németújvár (Nemett Uyvar, ma: Güssing, A) 128, 132
 Neosolium ld. Besztercebánya
 Neptunus 252, 253
 Nero császár 153, 210

Neusohl ld. Besztercebánya
 Niarj Marton 26, 27, 34, 45
 Niarj Pal 52
 Nicki Gáspár 121
 Nicolaus comitis a Salmis ld. Salm, Niklas Graf zu
 Nicolaus Blagay ld. Blagay Miklós
 Nicolaus Ywrissith ld. Jurisics Miklós
 Niczki Kristóf 121
 Nikolsburg (ma: Mikulov, CZ) 112, 114
 Ninive 273
 Nireo Istvan 73
 Nireő Peter 49
 Niró Johannes 46
 Nitra ld. Nyitra
 Njarszaj Mattjas 51
 Noé 146, 291
 Novi Castelli (Novi CastelliLeek) ld. Érsekújvár
 Nózner Lorýncz (Nezner Laurencius) 27, 39
 Nürnberg 157
 Nyirő Andras 61
 Nýlas (Nillas, Nilas) Gaspar 49, 53-58
 Nyári Ferenc 197
 Nyáry István 20
 Nyáry Lőrinc (Laurentius Nyary) 12
 Nyáry-ág 285
 Nyilasi György 121
 Nyilasi János 121
 Nyiro Marton 72
 Nyitra (ma: Nitra, SK) 113
 Nyitrai püspök 9
 Nymphák 251, 252, 256, 258
 Nyulas (Kolozs megye, ma: Mîlaş, RO) 86
Oborni Teréz 82, 100, 108
 Óbuda 222
 Ocsvári Ferenc 190
Odescalchi Artur hg. ld. Szerémi
 Odeschalchi, Benedetto (XI. Ince) 355
 Odorheiu Secuiesc ld. Székelyudvarhely
 Ófehértó (Ó Fejérto) 205
 Ofen ld. Buda
 Ohradzany ld. Görögönye

Oituz ld. Gorzafálva
Okoličné ld. Okolisna
Okolicsani Péter 192
Okolicsnó ld. Okolisna
Okolisna (Okolicsnó, ma: Okoličné, SK, Liptószentmiklós része) 192
Oláhország 341, 345
Oláhország ld. még Románia
Olasz István, Kolozsvári 117
Olasz Királyság 357
Olaszország 183-185, 192, 193, 333
Olaños Istvan 58
Oliva, 278
Olmützi püspök 112
Olomuc ld. Olmütz
Omboszy Pall 51
Ondava folyó 189
Onofri, Fedele 168
Oosterdijk, Justus 217, 218
Oradea ld. Várad
Orbán (Urbanus), II. 277
Orbán György 122
Orbán, VIII. 112
Orczy Lőrinc 285
Orczy-család 285
Orosz Pál 67
Orpheus 264
Országút (Buda) 222
Osijek ld. Eszék
Oszmán Birodalom 95, 163, 170, 217, 218
Osztrák-magyar Birodalom ld. Monarchia, Osztrák-Magyar
Osztrák-Magyar Monarchia ld. Monarchia, Osztrák-Magyar
Osztroueczky uram 192
Otues Mattas 47
Otves Antal 44
Otves Imre 31, 36
Otves Orban 33
Ovari Istvan 63
Óvári Kelemen 106
Ovidius Publius Naso 163, 168, 171, 246, 250
Ödenburg ld. Sopron
Ördög Péter (Petrus Erdewgh) 11, 12

Österreich ld. Ausztria
Pacelli, Eugenio (XII. Pius) 352, 358, 359
Paczko Barbara 95
Paczko János 95
Pados János 330
Pál apostol 33
Pál József Péter (Iosif Petru Pal) 333, 345
Pál, V. 166
Palasti János 121, 122, 125
Palásti Péter 122, 128, 134
Pálffy Géza 108, 111, 151, 355, 361
Pálffy István, Enyedi 101-104
Pálffy Zoltán 321
Palfi (Pálffy) Károly (Zemplén vármegye főispánja) 201, 207
Palin ld. Pályin
Pallas 264, 267
Pálóczi Horváth Györgyné ld. Bocskai Krisztina
Pálóczi kert 191
Pályin (ma: Palín, SK) 195
Pannonhalmai apát (Szentmárton) 120
Pap Daniel 57
Pap György 121
Pap István 121
Pap Samuel 57
Pápa 352, 355, 361
Papaj Mihalj 52
Pápay (Papai) János 90
Papp László 108
Papp Sándor 326, 327
Párdányi Miklós 110
Parigi, Bernardino da 163
Paris 253, 255, 261, 264, 265
Párizs 168, 275
Pastorius, Johannes Augustinus 168
Pastorius, Melchior Adam 164
Paszkál, II. 277
Pasztori Pál 121
Patai György 66
Pataine Aszon 67
Patak ld. Sárospatak
Pataki János 193, 194, 195

Pataki Samuel 38
Patay Pál 351, 361
Pater András Dulszki 194
Pater Antal Emericus 192
Pater Arsenius 183
Páter Bernardius Apát 201
Pater Farkas 187
Pater Fr. 202
Pater Lazlo 192
Pater Páál uram 192
Pater Parkanj uram 193
Pater Placidus uram 194
Pater Sylvester Vass 193
Pater Verebélyi 193
Patij Miklós 123
Pázmány Péter 100, 111-115
Pechÿ (Pechj, Peczj) Istvan (Stephanus) 29, 32, 33, 35, 36, 42
Péchy Erzsébet 89, 92
Pechÿ Mathias 44
Pechÿ Pal 31, 33, 43
Pecreczÿ Valentinus 46
Pécsi János 101-105
Pécsi püspök 100, 250, 271
Pegasus 266
Pekrechÿ Gewrgh Ewthwews (Pecreczÿ Georgius) 29, 40
Pera (ma: Isztambul egyik kerülete, TR) 220, 221, 235, 237, 238
Pergen, Anton 276
Persiai Marton, Vasarhelyi 68
Perzsia 158, 162
Pest 202, 204, 222, 229, 230, 229, 231, 247, 274, 276, 277, 286, 314
Pestj Janos 51
Pestÿ Gabriel 28, 32, 41
Peteö Miklós 125
Péter Katalin 117, 123
Pétervárad (ma: Petrovaradin, YUG) 225, 228
Petheö Gazda Miklós 121, 123
Petheö Sigmondné 187
Pethő (Pettheö) Zsigmond 192, 198
Pethö (Petthö) Ferenc 187, 197
Pethő Miklós 122
Petrarca, Francesco 170

Petrás Incze János 326, 327, 328, 340
 Petrichevich György ld. Raduchi másként miketinchi Petrichevich György
Petrichevich Horváth Emil 108, 109
 Petrichevich Horváth Kozma ld. Horváth Kozma, Petrichevich
 Petrichevich-család, Mogorovich nemzetség 108
 Petrovaradin ld. Pétervárad
 Petrovay II. György 285
 Petrus Erdewgh ld. Ördög Péter
 Petrus Redey ld. Rhédey Péter
 Petttheo Gáspár 188
 Petttheő Ferenc, Gersei 196
 Petttheő Gáspár, Gersei 194
 Petttheő István 194, 195, 208
Pettkó Béla 220
 Pfeffershofen (Feffershoven), Johann Ferdinand Freiherr von 220, 222, 226, 229
 Phaeton (Szentiványi József) 253, 256, 262, 263, 265, 267, 268
 Philippopolis ld. Plovdiv
 Phlaegon 252
 Phoebus (Károlyi Ferenc) 252-256
Picinelli, Filippo 161, 162
 Pijll, Michiel 221
 Pinciani Ferdinánd 168
Pirckheimer, Willibald 169
 Pius, II. 161
 Pius, IX. 357
 Pius, VI. 277
 Pius, XI. 358
 Pius, XII. 352, 359
 Placid, Magger 120
Platón 170
 Pláton 255, 268
Plinius, Cajus Cæcilius Secundus 170
 Plovdiv (Philippopolis) 231, 233
 Podary György 123
 Podčičva ld. Csicsva
 Podhradík ld. Sebes
 Podmaniczky-család, podmanini 9
 Podmanin ld. Podmaniczky-család, podmanini
 Pohárnok Ádám 194
 Pohlen ld. Lengyelország
 Pojána Marul (Homoródalmás, Udvarhelyszék, ma: Meresti, RO) 91, 92

Poka György 121
 Polgári Mihály pap 86
 Pollux 268
 Pongrácz Gellért 340
 Poolen ld. Lengyelország
Poór János 273
 Popaczi Imre 123
 Porosz király 280
Porta, Giovanni Battista della 162
 Portugália 174
 Posonyi Mihály 193
Postma Ferenc 217
 Potthyondi Péter 121
 Potturnyai Tamásné 207
 Poturnyai András 208
 Pozsgai Gáspár 94, 95
Pozsgai Péter 324
 Pozsony (Pressburg, ma: Bratislava, SK) 9, 12-13, 19, 21, 113, 114, 120, 128, 194, 285, 286
Pozsony Ferenc 321, 324
 Pozsonyi Mihály 195
 Prága (Pragensis) 19-23, 112, 274, 275, 278
 Pragensis ld. Prága
 Prăjești ld. Prezest
 Prenyi Mihály 208
 Pressburg ld. Pozsony
 Preußen ld. Porosz
 Prezest (ma: Prăjești, RO) 340
 Priamus 253, 265
 Pribék Márton 123
 Prinyi Ádám 196
 Prinyi János 194
 Prinyi Páál 194
 Prucsaki erdő 196
Ptolemaios, Klaudios 161
 Pucham 124
 Pucher, Johann Georg 176
 Puchomb gróf 126
 Pustiana ld. Pusztina
 Pusztina (ma: Pustiana, RO) 340, 341
 Pusztinai plébános 333
 Püszpök Pall 51

Pyrois 253
Questenberg, Gerard Freiherr zu 111
Raab ld. Győr
Rab János 323
Raboam 140
Ráchel 266
Rácz János 120
Rácz János 195
Radczivil herceg 256
Radicius Bálint 60
Radics András 181
Radnót (ma: Iernut, RO) 98
Radosiny A. uram 192
Raduchi másként miketinch Petrichevich György 86
Radul havasalföldi vajda 86
Radzinsky, Benedetto 112
Ragotzký ld. Rákóczi
Raimondi, Eugenio 164
Raimondo, Annibale 165
Raisenberger uram (Raisempergh) 124, 126
Rajna folyó 251
Rajnis József 287
Rajzner Marton 84
Rakacinus, Johannes (Rakacsini János) 245, 271
Rákóczi (Ragotzký) Ferenc, II. 219, 231, 233
Rákóczi (Rakoci) Zsigmond 88
Rákóczi (Rakocy) György, I. 88, 89
Rákóczi György, I. 77, 91-94
Rákóczi György, II. 76, 77, 81, 91-93, 95, 137, 138, 141, 144, 148
Rákóczi-család 137
Rathkeal, Herbert 278
Ratkai Ferencz 66
Ratti, Achile (IX. Pius) 357
Rauch Gazda Dániel 121, 122, 125, 126, 128, 129, 131
Rázmán Anna 101, 102, 103, 104, 105
Rázmán Istók 101, 103
Rázman Istuán 60, 63
Rázmán János 101, 103
Rázmány Ádámm István 39
Rázhán Anna ld. Rázmán Anna
Rebrény (ma: Rebrín, SK) 187, 191

Rebrín ld. Rebrény
 Rechnitz ld. Rohonc
Regele, Oskar 112
 Reguli Mihály 196
 Reihelt Adorjan (Reychelt Adrian) 32, 41
 Reisinger 278
 Remetei erdő (Ung megye) 209
 Réteiné Asszony 208
 Retkes Balázs 121
 Révai László 131
 Révai Miklós 285, 287
 Révész Ferenc 196
 Révész László 188
 Révkomárom ld. Komárom
 Reýner Marton (Rajnar Marton) 63, 66
 Reýthoren, Stephen 27
 Rhédey Péter (Petrus Redey) 12, 13
 Rhédey-család, Kistrédei 13
 Riade 352, 353
Ritoók Zsigmondné 107
Rogatis, Bartolomeo de 166
 Rohonc (ma: Rechnitz, A) 117, 119, 128, 129, 131, 133, 134
 Róma 111, 112, 142, 144, 161, 165, 169, 172, 201, 210, 280, 324, 331, 336-338, 342, 346, 351-358
 Román megye 323, 333, 340
 Románia 82, 92, 101, 105, 321, 323, 324, 334, 341, 348
 Románia ld. még Oláhország
 Románia ld. még Valachia
 Ros, Elisabeth 223, 224
Rosonczy Ildikó 109
Rossi, Pius 162
 Rotterdami Erasmus 168, 246
 Rotterdami Erasmus ld. Erasmus, Rotterdami
 Roznagy (Rozsnyó, Rozgony?) 190
Rózsa György 109
 Rozsoni püspök 13
Rötzel, J. L. F. J. 277
 Ruk uram 130
Rupp Jakab 9
Ruscelli, Girolamo 166
 S..w..si Istwan 44
 Saárd ld. Sárd

Săbăoani ld. Szabófalva
 Sabaoni ld. Szabófalva
 Sagi Ferenc 121
Sagredo, Giovanni 163
 Sala Imreh 34
 Salamon falu (Tiszasalamon, ma: Szolomonovo, UA) 189
 Salamon király 140, 146, 337
 Salandri József 326
 Salm, Niklas Graf zu (Nicolaus comitis a Salmis) 12
Samberg, Jan Willem 218-219, 221, 222
 Sámsondy András deák 86
Sándor Imre 109
 Sándor, VI. 355
 Sankó Miklós 121
 Sănmihaiu de Cămpie ld. Szentmihálytelke
Sarasa, Alphonsus Antonius de 170
 Sárd (Saárd, Sardu, Fehér megye, ma: Sard, RO) 103, 105
 Sard ld. Sárd
 Sárdi Gyarmati István ld. Gyarmati István, Sárdi
 Sari Mihály 122
 Sáros megye 196, 209
 Sárospatak (Patak) 16, 31, 185, 186, 192, 195, 211
 Sassa (Sasa) Balas 48, 49
 Sas-van-Gent 223, 224, 237
 Sasz Lorýncz 50
 Sátoraljaújhely (Újhely) 200
 Sátoraljaújhely ld. Újhely
 Satu Mare ld. Szatmár
Sávai János 111
 Saxonica ld. Szászország
Sbarra, Francesco 169
 Schick Mihály (Michaelis Syck) komáromi udvarbíró 10
 Schielen, Johann Georg 211, 212
 Schlettstadt 16, 17
Schmelzer, Johann Heinrich 170
Schott, Caspar 164
Schottus, Franciscus 165
 Schönhof, Johann Ferdinand Ritter von 275
Schulek Tibor 15
Schutte, O. 218-220, 222, 228, 236, 238, 241
 Schuurmann, Jan 224, 225

Schwarz, Godehard 283
Schweigger, Salomon 164
 Scio ld. Híos
 Sélestat ld. Schlettstadt
Scoto, Lorenzo 163
Scrivenerius, Petrus 170
 Sebes (vár Eperjestől keletre, Podhradík, SK) 183
 Sebesi guardián 183
Segesváry Lajos 217
 Selye 11
 Semsei Antal 209
 Semsei Zsigmond 196
Seneca, Lucius Annæus 168, 170
 Senné ld. Szenna
 Senta ld. Zenta
 Septér (Kolozs megye, ma: Şopteriu, RO) 86
Seres Attila 321, 322, 329, 332
 Seres Gaspar 50
 Seres István 53, 56, 57, 62
 Seres István, Ifjú 55
 Seres István 99, 100
 Seres Janos 54, 62
 Seres Janos, Ifjú 61
 Seres Marton 54, 56
 Seres Tamas 61
 Sibaházi Imre 121
 Sibiu ld. Szeben
 Sibirik István 121, 122, 125-127
 Siebenbürgen ld. Erdély
 Sighetu Marmătiei ld. Máramarossziget
 Siklóssy Mihály 94
Silagi, Denis 273, 283
Silhon, Jean de 163
 Sima (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 270
 Simandi Janos 47, 54
 Simon János 123
 Simon József 289, 306
 Simplex ld. Simplicissimus
 Simplicissimus 211
 Sina ld. Kína
 Sipos János 198

Sipos Mihály 196
 Siret ld. Szeretvásár
 Sistowi béke 278
 Slicher, Thomas 221
 Sliktics Kapitány 202
Smit, F. R. H. 217
 Soldos Ádám 195, 196
 Solymann ld. Szulimán
 Solymos (ma: Iňačovce, SK) 191
 Sombori László 79
 Somi Anna 15
 Somlyói Báthory András ld. Báthory András, Somlyói
 Somogy Istvan 50
Somogyi Gréta 317
 Sophia ld. Szófia
 Sopron (Ödenburg) 117, 118, 205, 209, 351
 Sopron megye 133, 134
 Soproni Imreh 47
 Şopteriu ld. Septér
 Spaighli uram 125, 126
 Spanyolország (Espana) 166
 Spárta 154
 Speer, Daniel 211
 Speyeri egyezmény 108
 Spillmann 275
Spontini, Ciro 164
 Sremski Karlovci ld. Karlóca
 St. Andrea ld. Szentendre
 Stájerország (Steyr, Stiria, Styria) 120, 159, 166, 168, 210
 Steinberg, Karl Guolfinger von 275
 Stephanus Bochkaj de Kis Maria ld. Bocskai István
 Stephanus Dobo ld. Dobó István
 Stephanus Ewthwews 26
 Steyr ld. Stájerország
 Steyr ld. Stájerország
 Stiria ld. Stájerország
Strada, Famianus 161
 Strassburg (Argentoratum) 15-16
 Strauch, Cornelius 120
 Stretava ld. Nagyszeretva
 Strigonium ld. Esztergom

Strimbu Id. Horgaspataka
 Stropkov Id. Sztropkó
 Strozza, Titus Vespasianus 245
 Sturm, Johann 15
 Styria Id. Stájerország
 Suky Istvan 49
 Sulcz uram 192
 Sulyok Anna (Juryssith Dominae Annae Swlaky) 9, 10, 13
 Sulyok Imre 79, 87
 Sulyok Krisztina 19
Sunkó Attila 75, 76, 78, 109
 Sümeg 187, 194
 Sümöghi Pahi Mátyás 123
 Sütö Ferenc 312, 316
 Svájc 329
 Svajnicz 207
 Svasztics István 122, 125
 Svédország (Sweedeen) 231
 Sweeden Id. Svédország
 Sweursic Istwan 35
 Swieten, Gottffried Freiherr von 275, 278, 279
 Swky (Suky) Elek (Eleek, Alecsius) Magister 30, 35, 43
 Syck, Michaelis 12
Szabó András Péter 137
 Szabó Dávid, Baróti 287
Szabó Dénes 110
 Szabó István 122
 Szabo János 123
Szabó Károly 219
Szabó Miklós 109
 Szabo Miklós 49
 Szabo Otves Janos 72
 Szabó Paál 196
 Szabo Péter 123
 Szabófálva (Sabaoni, ma: Săbăoani, RO) 323, 329, 335, 348
 Szabolcs megye 204, 208
 Szagferticz Baron 208
 Szaiki István 121
 Szakal Andras 49
 Szakál Ferencz Deák 40
 Szakáll (Zakal) Janos 36, 48, 56, 57

Szakály Ferenc 76, 108, 109, 111, 355, 361
 Szalai György 121
 Szalánczi Judit 81
 Szalárdi János 76, 109, 136
 Szalónaki Keffenhiller Id. Keffenhiller, Szalónaki
 Szamosközy István 76
 Szász János, Enyedi (Joannis Záz de Enied) 93
 Szászország (Saxonica) 12
 Szatmár (Szakmar, Zakmar, ma: Satu Mare, RO) 26, 187, 197, 228
 Szatmár (Szatthmár) megye 203, 206
 Szauaj (Szauay) Peter 62
 Szaz Mátyás 121
 Szeben (Nagyszeben, Zeben, Hermannstadt, ma: Sibiu, RO) 29, 36, 39, 90-93, 95, 97
 Szebeni polgármester 90, 97
 Szebesi Konvent 192
 Széchényi Ferenc 211
 Szechy Marton 48
 Szczj (Szechj) Istvan 35, 45
 Szczy Seres Istvan 60
 Szécsény 193
 Szeged (Mező-Szeged) 189, 192
 Szegedi (Szeghedy) György uram 196, 197
 Szegedi Gergely 55
 Szegedi Istvan 66
 Szegedi János 64, 66, 68
 Székelyföld 321, 326, 328
 Szekelly János 69, 70, 72
 Székelyudvarhely (ma: Odorheiu Secuiesc, RO) 307
Szelestei N. László 245
 Szelim, III. 278
Szende László 351
 Szendrő vára 9
 Szenna (Ungszenna, ma: Senné, SK) 181-183, 185-191, 195-199, 200
 Szent Adalbert 355
 Szent András napja 15
 Szent Anna napja 26
 Szent Antal 268
 Szent Antal napja 32, 35
 Szent Bertalan napja 26, 32, 34
 Szent Ezékiás 142
 Szent Ferenc 337

Szent Fülöp és Jakab napja 52
 Szent Genováva 168
 Szent György napja 46
 Szent Helena 153
 Szent István 3542-356, 361
 Szent István tornya 201, 210
 Szent Iványi Gábor 209
 Szent Jakab hava 148
 Szent János, Keresztelő ld. Keresztelő Szent János
 Szent Jobi Gorgy 64
 Szent Mariai (prefektus) 208
 Szent Márk 163
 Szent Martoni Balint 67
 Szent Mihály (Tiszántúl) 311
 Szent Mihály napja 52, 144, 300
 Szent Péter 277, 352, 353, 358
 Szent Péter temploma 201, 210
 Szentendre (St. Andrea) 220, 226, 227, 228, 230, 232, 234, 236
 Szentföld (Terra Sancta, Gelobtes Land) 156, 165
 Szentgyörgy Zerek (Zenthgyewrg Zerek) 11
 Szentiványi János 245
 Szentiványi József 245, 246, 247, 262, 270
 Szentiványi József ld. még Phaeton
 Szentiványi László 196
 Szentiványi Mihály 188
 Szentkirallji Ferencz 38
 Szentmárton ld. Pannonhalma
Szentmártoni Szabó Géza 9, 15
 Szentmihálytelke (Mezőszentmihály, ma: Sănmihaiu de Cămpie, RO) 86
 Szentmiklóssi (Szent Mikloszi) János 197, 198
 Szentmikolsi Péter 197
Szentpétery Imre 276, 283
 Szentszék 325, 337, 351, 352, 356, 357
 Szeochj Imreh 48
 Szeochj Mihallj 50
 Szepes megye 187
 Szepsi János 217
 Szerbia 232, 234
Szerémi (Odescalchi Artur hg.) 9
 Szeretvásár (ma: Siret, RO) 341
 Szerimbu ld. Horgaspataka

Szigethi Péter 89, 90
 Szigeti Thamas 59
 Szikharter (Zikhartel) Janos 61, 62
 Szikszai Ladislaus 208
 Szilagÿ Benedek 47
 Szilágyi János 113
Szilágyi Sándor 107
 Szilahtár Ali pasa (Abdi Pascia) 231, 233
 Szilézia (Szilesia) 202
Szinnyei József 100, 109
 Szirmai Károlyné 208
 Szirmay László 209
 Szluha gróf ld. Szula gróf
 Szmirna (ma: Izmir) 217-219, 221-222, 223, 224, 231, 233-236, 238-244
 Szófia (Sophia) 231, 233
 Szok Peter 36
 Szolomonovo ld. Salamon
 Szolosi Sigmond 70
 Szombathely 286
 Szondy Pál 13
 Szölösi (Szolosi) Gabor 65, 70
 Szőnyi Benjámín 279
 Sztahó Doctor 207
 Sztankai János 197
 Sztaray János 209
 Sztropkó (Sztropka, ma: Stropkov, SK) 183, 185, 187, 189, 192, 195, 198, 199, 203, 205, 206
 Sztropkói Pater guardián 192
 Szula Gróf 209
 Szulejmán szultán, (I.) 166, 186
 Szulimán (Solymann) 215
 Szűz Mária 167, 172
 Szvasztics István ld. Svasztics István
 Tabán (Buda) 222
Tacitus 165, 166, 168
 Tahi Sigmond 209
 Takacz István 123
 Takacz Pal 123
Takáts Sándor 15, 17
 Tămășeni ld. Tamásfalva
 Tamásfalva (ma: Tămășeni, RO) 328
Tanara, Vincenzo 165

Tánczos Vilmos 322, 326, 328, 333
 Tar Mihály 122, 126, 127
 Taraczközy Ferenc 75, 93-96
 Tarcal 205
 Tarczali Ferenc 187, 188
 Tărgu Ocna ld. Aknavásár
 Tărgu Secuiesc ld. Kézdivásárhely
 Tarnóczy Sára 92
 Taslozembicza Tasziló (András) 341
 Tasnád (ma: Tășnad, RO) 251
 Tășnad ld. Tasnád
 Tatárország 162
 Tatros (ma: Tirgu Trotuș, RO) 340
 Tatrosi kerület 340
 Tatrosi plébános 326
 Telegdi Lazlo 56
 Telegdj (Telegdÿ) Istuan 56, 57, 60, 62
 Teleki László Deák 37, 38
Teleki Sámuel 246
 Teleki uram 189, 195, 198
 Teleky Lőrinc 101
 Teokely Thamas 28
 Teömeördi Márk 121
Terbe Lajos 354, 361
 Teresia hegy 205
 Terra Sancta ld. Szentföld
Tesauo, Emanuele conte 168
 Thalia 255, 261, 262
Thaly Kálmán 289
 Thamasch Adam 28
 Theodoren ld. Todorica
 Theodosius császár 153
 Theyls, Willem 234-237
 Thoma Borsolo ld. Borsolo Tamás
 Thoma Francisci ld. Francisci Tamás
 Thoma Ilyes ld. Ilyés Tamás
 Thordaj (Tordai) Istuan 58, 65
Thoroczky Gábor 354, 361
 Thorotzkai Janos 59
 Thököly Imre 186, 211
 Thuanus, Joannes 120

Thun, Maria Wilhelmine von 276
 Thurzó Ferenc 9
 Thurzó Szaniszló 114
 Tıbeni ld. Istensegıts
 Til, Salomon van 219
 Tirgu Trotuş ld. Tatros
 Tisnowiczÿ Janos 63
 Tisovec ld. Tiszolc
 Tisza 189, 190, 199, 200, 204, 311
 Tiszántúl 187, 204
 Tizzasalamon ld. Salamon
 Tiszólc (ma: Tisovec, SK) 207
 Titán (Károlyi Antal) 253, 254, 255, 262, 263, 265, 267, 268
 Titán ld. még Károlyi Antal
 Tobias Borbély 194
 Toderita ld. Todorica
 Todorica (Theodoren, Fogaras vidéke, ma: Toderita, RO) 91, 92
 Tokaj 134, 199
 Tokaÿ Kristoph (Tokaj Christoph) 63, 64
 Tolcsva 186, 197, 271
 Toldalaghy Mihály, idősebb 98
 Tolmaczÿ Vas Daniel 47
 Tolvai (Tolvaj) Istvan 64, 65, 67
 Tolvai Pal 59, 62, 63
Tomka Miklós 357, 361
Tommasi, Tomaso 170
 Tompa Ferenc 351, 361
Tonk Sándor 109
 Topoľovka ld. Topolyóka
 Topolyóka (Topolóka, ma: Topoľovka, SK) 209
 Torda (ma: Turda, RO) 26, 75, 81
 Torda megye 76
 Tordai István Deák 39
 Torday Péter 101-104
 Torna Borbála 97
 Torquato 167
Toscano, Johannes Mattheus 167
 Tot Ferenc 121
 Tot István 121
 Tót Jancsi 121
 Tóth Anasztáz 341

Tóth István György 108, 111
 Tóth Kajnya (Kájna) (helység) 200, 201
Tóth Sándor László 355, 361
 Tothaszj (Tothazi) Istuan 50, 59
 Tothazi (Totthazÿ) Mihal 49, 53, 54, 58
 Tothazi Mihaly fia Tothazi Mihaly 58
 Totth Benedek 29
 Toulon 221
 Tömös 191
 Törökország 218
 Török Porta 234, 235, 236, 237,
 Transylvania ld. Erdély
 Trautmanstorf, Juve 204
 Trautson, Johannes (Hans) 19, 20, 22-24
 Trianon 352, 356
 Trnava ld. Nagyszombat
Trócsányi 76, 78, 79, 81, 86, 92, 98, 100, 102, 109
 Trója 308, 309
 Trombitás György 198
 Turda ld. Torda
 Turi Istuan 52
 Turj (Twry) Pal 35, 45
 Túróc megye 209
 Túróci prépsot 11
 Túrÿ Peter 60
 Tusnád (Tuşnad, RO) 256
 Tuşnad ld. Tusnád
Tusor Péter 111, 113
 Tÿwach Balthasar, Desÿ 41
 Tyndarus 253
 Tyrnavia ld. Nagyszombat
 Ubrési Mihály 198
 Udvarhelyszék 92
 Újhely ld. Bécsújhely
 Újhely ld. Sátoraljaújhely
 Ujhellyi (Ullyhellyi) Gabor 37, 38, 69, 70
 Újkígyós 324
 Újlak (Buda) 222
 Újlaky Ferenc (Franciscus a Wylak) 12
 Újvár ld. Érsekújvár
Ujváry Gábor 111, 273

Ung folyó 190, 191
 Ung megye 209, 245
 Ungarn ld. Magyarország
 Ungszenna ld. Szenna
 Ungvár (ma: Užhorod, UA) 184
 Urbanus, II. ld. Orbán, II.
 Urbeogeor Balint 51
 Utrecht 217
 Užhorod ld. Ungvár
 Vác 202
 Váci püspök 100
 Vaghner Mihali 65
 Vagner István 37, 68
 Vaida Pál 123
 Vajna ld. Vaynatina
 Vajnatina ld. Vaynatina
 Valachia 345
 Valea Seacă ld. Bogdánfalva
 Valén (Valeni) 340
Valerianus, Johannes Pierius 169
 Válesaca ld. Bogdánfalva
Valjavec, Fritz 273, 283
Valle, Pietro della 166
 Valo mester 73
 Van de Velde, Elias 221, 223-225, 237, 238, 239
 Van de Velde, Johannes 217, 218-221, 223-230, 232, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243
 Van der Vecht, Theodorus 221, 233
 Van Tongeren, Jan 238-240, 242
 Várad (Nagy Varad, Nagyvárad, Grosswardein, ma: Oradea, RO) 21, 55, 76, 89, 90, 206, 207
 Váradi káptalan 76
 Varadi Samuel 65, 67, 68
 Varadj Istuan 56, 58
 Varadj Mihalj 57
 Varadj Peter 58
 Varadj Peter fia Varadj Istuan 58
 Várday Mihály 20
 Várday Pál 9
 Vardy Istuan 51
Varga Endre 81, 82, 110
 Varsó (Warszawa) 275
 Vas Gergelj (Gregorius) 34, 44

Vas Janos 53
 Vas megye 128
 Vas Sándor 198
 Vasarhelyi Erszenyes Istvan 67
 Vasarhelyi Persiai Marton ld. Persiai Marton, Vasarhelyi
 Vaszari Kolos 334, 343, 344
 Vatikán 280, 357, 358
 Vaynatina (Vajna, ma: Vajnatina, SK) 195
 Vécsei ld. Wécsei
 Vécsvár (Marosvécs) 86
 Vegh Janos 58
 Végh Péter 210
 Velence (Venetia) 128, 157, 163, 167, 168, 170, 174, 192
 Veľké Kapušany ld. Kapos (Nagykapos)
 Venetia ld. Velence
 Veniczei Sándor 37, 70, 71
 Venus 261, 264-267
 Veres (Weres) Balljntt 49, 53
 Veres Gáspár, Bojti 76
 Veres Pal ld. Weres Pal
Veress Endre 19
 Vergilius (Virgilius) 247
 Vermigli, Petrus Martyr 15-16
 Vermilius, Petrus Martyr ld. Vermigli, Petrus Martyr
 Verner Janos 60, 68-70, 72
 Verner Matias 56, 60, 62-64, 66, 67
 Verner Matjas fia Verner Matjas 64
 Veselenyi László 196
Veszprémy László 352, 361
 Veýemberg Daud 59
 Vicegrad ld. Visegrád
 Vicei (Viceý) Janos 28
 Vicei Mindszenty Gábor ld. Mindszenty Gábor, Vicei
 Vicei Tamas 46
 Viceý Mate 46
 Vienna ld. Bécs
 Vietoris Doctor 200, 210
 Vig Keduw (Vigkeuü, Vigjkedveo) Pal 59
 Vigh Zsigmond 199
 Vincze Ádám 121
Vincze Gábor 321

Vinegia ld. Velence
 Vinnai vár (Bécs ?) 180
 Vinohradiv ld. Nagyszőlős
Virágh László 15
 Virgilius ld. Vergilius
Vischer, Georg Matthäus 163
 Visegrád (Vicegrad) 227, 230, 352, 355
 Viski István 94, 95
Visy Zsolt 360
 Viszla ld. Visztula
 Visztula (Viszla) folyó 183
 Víziváros ld. Felső-Víziváros (Buda)
 Vlaria 118
 Voghner Mihály 64
 Vornicenii Mici ld. Józseffalva
Völkl, Ekkehard 329
 Vurumszer (Vurumzel) Regiment 202, 203
 Vyskŷ Imreh 28
 Wajda György, Csernátoni 217
 Wallenstein 116
Walter, Friedrich 275, 276, 283, 284
 Warszawa ld. Varsó
 Was Augustinus (Augustino Was) 10
 Watteroth, Heinrich Joseph 273, 282
 Wécsei (Vécsey) Farkas 200, 201, 206, 208, 210
 Wécsei Miklós 200, 210
 Ween ld. Bécs
 Weindorf ld. Borbánd
 Weingand 286
 Weres (Veres) Pal 48-50, 54
Westra, F. 217
Wiedeman, Elias 162
 Wien ld. Bécs
 Wiener Neustadt ld. Bécsújhely
 Wierćinski, Felix 329, 331, 344, 345
 Wolfenbüttel 211
 Wright, Nicolas 217
 Wroclaw ld. Breslau
Wurzbach, Dr. Constatz von 275, 277, 284
 Wŷczeŷ Janos 29, 30
 Wŷlakŷ Benedek 31

Wýský Balýnth Ewthwews 30
 Wýszký (Wýský) Imreh (Emericus) Ewthwews 30, 40
 Zágrábi püspök 19
 Záhony (Zahon) 189, 194, 197
 Zakál Benedók 46
 Zakmar ld. Szatmár
 Zakmar ld. Szatmár
 Zakmarj Gaparus 44
 Zakmary Tamas 47
 Zakwl Abrus 36
 Zala megye 78, 99, 100
 Zala patak 100
 Zalalövő 100, 107
 Zalapataka 99, 100
 Zalapatakai patak 100
Zane, Domenico 166
 Zaránd megye 86
 Zeben ld. Szeben
 Zebeni Janos (Zebený Johannes) 29, 41, 42
 Zebený Michael 41
 Zechj alýas Seres Istuan 55
 Zécsý Istuan 60
 Zeeland tartomány 224
 Zegedi Gergeli 45
 Zegedj Istvan 73
 Zegedý Andras 30, 42
 Zegedý Janos 30, 43
 Zeký Janos 26
 Zeller Istuan 60
 Zemplén megye 188, 200, 201, 203, 207-209
 Zent Miklosi (Zenth Miklosý, Zenthmýklosý, Miklosý, Miklosj) Gergolj 27, 34-36, 44
 Zenta (ma: Senta, YUG) 229
 Zenth Lazlaý Gergelj 30
 Zenthgyewrg Zerek ld. Szentgyörgy Zerek
 Zephyrus 258
Ziccatta, Mutio 163
 Zigetý Mihalý 31, 46
 Zikhartel Janos ld. Szikharter (Zikhartel) Janos
 Zilahý Janos 31, 46
 Zilahý Pal (Páll) 57, 60, 62
 Žitava ld. Zsitvatorok

Zoke Mihaly (Zeoke) 31, 35, 45

Zoványi Jenő 15

Zrínyi Miklós 118

Zrínyi Péter 119, 120

Zýlahý Mýhalý (Michael) 30, 35, 42

Zsámboki János 245, 246

Zsitvatorok (ma: Žitava, SK) 115

Zsók Béla 312

A Lymbus.
Magyarságtudományi Forrásközlemények
című évkönyv szerkesztőségének kérései

1. Az átírás szabályai

a. Általános (minden nyelvű szövegre vonatkozó)

I) A fejléc:

- a. A forrásokat Times New Roman betűtípussal közöljük
- b. A címet 11 pt méretű betűvel, vastagon szedjük
- c. A dátumot, helyet 11 pt méretű betűvel, szintén vastagon
- d. A levéltári jelzetet 11 pt méretű betűvel, normál módon szedjük
- e. Mindezeket a forrás előtt középre rendezzük

II) A regeszta

- a. A regeszta az előbbieket követi (ennek elkészítési szabályait ld. lent)

III) A szöveg

- a. A szövegeket elsősorban eredeti nyelven tesszük közzé, különösen fontos források, illetve ritka nyelvek esetében magyar nyelvű fordításban is.

- b. A szövegkritikai jegyzetek lábjegyzetbe kerülnek, kis római számokkal jelezzük őket. A római számot a kérdéses szövegrész végéhez szúrjuk be. Amennyiben betoldásról van szó, akkor azt a következőképpen jelezzük:

„*Der Pascha von Ofen ließ den Gesandten^{xv} spießen.*”

Lábjegyzetben:

^{xv} *Beszúrva: ließ den Gesandten*

- c. A magyarázó jegyzetek szintén lábjegyzetben jelennek meg, arab számokkal jelezzük őket.

- d. Mind a szövegkritikai, mind a magyarázó jegyzetek esetében azok számozását közleményenként újra kezdjük.

- e. A szövegkritikai és a magyarázó jegyzetek is a lap aljára kerülnek, de elkülönítve egymástól. A magyarázó jegyzetek (arab számokkal) követik egymást, majd sorköz következik, és ezután jönnek a szövegkritikai jegyzetek (római számokkal).

1

2

3

xv

xvi

- f. A kéziratos forrás valamennyi paleográfiai és hangjelölési sajátosságát a magyar nyelvű írásbeliség jellege miatt nyomtatásban visszaadni nem lehet. A teljes paleográfiai és betűhűség reprodukálásra a fakszimilében való közlés az egyetlen megoldás. Az átírás mindig értelmezést is jelent,

ezért jelen kötet szerkesztői a forrásokat minél jobban az adott nyelv **mai** érvényben lévő helyesírási szabályaihoz kívánják közelíteni.

g. A rövidítések feloldásáról

i. A közismert, gyakran előforduló rövidítéseket elegendő az első alkalommal feloldani, azt követően a rövidítés megtartható.

ii. A rövidítések feloldása []-ben történik. A zárójelen belül a mai helyesírási norma alkalmazandó.

h. A dátumot az eredeti, szöveghű formájában kell megtartani. A rövidítés(ek)e)t az f. pontnak megfelelően feloldani.

i. Ha az eredeti szövegből a közreadó kihagy részeket, azokat kerek zárójelbe tett három ponttal (...) jelölje.

j. Ha a szövegben folytonossági hiány van, vagy olvashatatlan részek, akkor az szögletes zárójelbe tett három középső vonallal jelöljük [---]. Ebben az esetben szövegkritikai lábjegyzetben adjuk meg a hiány okát és méretét.

k. Bizonytalanul olvasott vagy feloldott szó esetében a bizonytalanságot szögletes zárójelbe tett kérdőjellel jelezzük. [?]

l. *Számok átírása:* a mennyiséget kifejező számokat, a pénzösszegeket, dátumokat mindig arab számokkal írjuk, még akkor is, ha az eredetiben azok római számmal szerepelnek.

m. *Aláhúzások, kiemelések:* Az eredeti forrásban aláhúzott szövegrészeket dőlttel, a más módon kiemelteket ritkítással jelöljük.

n. Az eredeti szövegben esetlegesen chifrírozott részeket < >-ben oldjuk fel.

o. A szövegben szereplő idézeteket, mástól (nem a szöveg szerzőjétől) származó mondatokat idézőjelbe tesszük. Az idézőjel tételének gyakorlata az adott nyelv **mai** helyesírásának megfelelően történik.

p. A mai nyelv által már nem használt (ezért nehezen értelmezhető) szavakat lábjegyzet formájában meg kell magyarázni.

q. Az elválasztásban az adott nyelv mai helyesírása szerint kell eljárni.

r. A *lásd* kifejezést *ld.*-ként rövidítjük.

s. A szövegben szereplő tulajdonneveket betűhíven írjuk át.

t. A levéltári források levéltári és raktári jelzetét is megadjuk.

b. Magyar nyelvű forrásszövegek esetén:

I. A forrásközlés modern módszere megkívánja, hogy a szövegek átírásánál a korhű helyett a modern átírás módszerét válasszuk, azaz a mai beszédnek és helyesírásnak megfelelőt.

II. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. („ ”)

c. Latin nyelvű forrásszövegek közlése esetén:

I. A latin nyelvű szövegek esetében is szem előtt kell tartani, hogy a kiadásra kerülő források egyszerűen, könnyen és jól olvashatók legyenek. Felesleges jelekkel nem akadályozhatjuk a szöveg felhasználhatóságát, áttekinthetőségét.

II. Itt sem törekedhetünk a mellékjeles, ma már - a laikus olvasók és a művelt nagyközönség számára egyaránt - értelmezhetetlen szövegforma megtartására.

- a. Az **u** és **v**, valamint az **i** és **j** betűket hangértéküknek megfelelően írjuk át.
- b. A **ÿ** helyett annak hangértékének megfelelően **i** vagy **ii** használandó.
- c. Az **æ** megtartandó.
- d. Nagy kezdőbetűt csak a következő esetekben használunk:
 - i. Mondat elején
 - ii. Tulajdonneveknél
 - iii. Dátumban használatos ünnepek és hónapok nevénél
 - iv. Intézmények nevénél
 - v. Az uralkodói többes szám névmásainál
 - vi. Az uralkodói állandó jelzős szerkezetek esetében (*Sacratissima Majestas*)
 - vii. A megszólításoknál (*Illustrissima Dominatio Vetsra*)

III. A szavak egybe és különírásánál a szöveghűség tartandó meg.

IV. A latin szövegekben lévő idegen nyelvű szavakat (magyar vagy más idegen nyelv) betűhíven kell közölni.

V. A központosítást és az írásjeleket az értelemnek megfelelően kell kitenni. A túl hosszú mondatokat pontos vesszővel, kettősponttal, gondolatjelekkel stb. tagolni kell, hogy ezáltal a tartalom jobban követhetővé, érthetővé váljon.

VI. A szöveg tagolása: Ha az eredeti szöveg bekezdései értelmileg jól követhetők, megtartandók. Abban az esetben, ha a bekezdések túl hosszúak, tagolatlanok, vagy a tárgyi összefüggés másképpen kívánja, lehet azokat módosítani, értelem szerinti bekezdésekké alakítani.

VII. A nyilvánvaló tollhibákat, íráshibákat megjegyzés nélkül ki lehet javítani. A nagyobb, értelemzavaró és nyelvtani hibákat, szórendi tévedéseket kijavítva közöljük, de ebben az esetben szövegkritikai lábjegyzetben közzé tesszük az eredetit.

VIII. Szokatlan formában írt nevekre vagy kifejezésekre szögletes zárójelbe tett felkiáltójellel hívjuk fel a figyelmet, így jelöljük, hogy nem sajtóhibáról vagy olvasati hibáról van szó.

IX. A forrásokban eredetileg több szóból alkotott, illetve rövidítésszerűen összevont szóformáknál, melyek ma már önálló szavakká váltak, eredeti alakjukban hagyjuk meg, nem oldjuk fel őket. (*judlium, incattus*)

X. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. („ ”)

d. Német nyelvű forrásszövegek közlése esetén:

I. A német nyelvű források esetén erőteljesen különbséget kell tenni a XVI-XVII. századi, valamint a későbbi források között. Ennek oka, hogy az első korszakban még nem írták következetesen nagy kezdőbetűvel a főneveket.

- a. Kora újkori német nyelvű források közlése:
 - i. A hosszú magánhangzókat meghagyjuk.

- ii. Az *ä, ö, ü* betűket megtartjuk. Ha ezeket a forrás írója *ae, oe, ue* alakban használta, átírjuk mai helyesírás szerint.
- iii. Csak a tulajdonneveket, megszólításokat, az uralkodói többes számot és az intézmények nevét, valamint a mondat kezdőbetűjét írjuk nagybetűkkel.
- iv. Az *i, j, u, v* és *w* betűket hangértéküknek megfelelően adjuk vissza, kivétel az olyan hangzókapcsolatok, amikor az egyediség a kézre jellemző. (*treu* helyett következetesen *threw*)
- v. A tulajdonneveket és az idegen szavakat a szövegghűségnek megfelelően adjuk vissza.
- vi. A *ÿ* helyett hangértékének megfelelően *y*-t vagy *ii*-t írunk.
- vii. A mássalhangzóknál a kettőzést - kivétel szó elején - megtartjuk. (*ffern* → *fern, de Hoff*)
- viii. Hosszú és kerek *s* között nem teszünk különbséget.
- ix. A *ß*-et megtartjuk.
- x. Az egybe és különírást a forrásoknak megfelelően tesszük közzé.
- xi. A számok esetében a tőszámnevek után tett pontot a közlésben nem adjuk vissza.
- xii. A központosításnál a mai helyesírási szabályokat kell figyelembe venni, és ennek megfelelően (az értelmezést segítő módon) központosítani.
- xiii. A rövidítéseket és ligatúrákat feloldjuk.

II. A későbbi (XVIII. századtól) iratok esetében az előbbieket érvényesek egy kivételével. Ebben a korszakban már érdemes minden főnevet (a mai helyesírásnak megfelelően) nagy kezdőbetűvel írni.

III. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. (“ ”)

e. Olasz nyelvű forrásszövegek közlése esetén:

I. A modern átírás módszerét választottuk, azaz a mai beszédnek és helyesírásnak megfelelőt.

II. A mai helyesírási gyakorlattól eltérően egybe vagy különírt szóalakokat a mai gyakorlatnak megfelelően kell írni. (*alquale* → *al quale, per che* → *perchè*)

III. *j* helyett *i*, *ij* helyett *ii* áll.

IV. Minden rövidítést és ligatúrát fel kell oldani. A gyakran használt rövidítéseket természetesen csak az első alkalommal. A gyakran használt - emiatt csak egyszer feloldott - rövidítéseknél a rövidített formát mindig egy sorba kell írni. (*S.ua M.tà*, nem pedig *S.^{ua} M.^{tà}*)

V. A hangsúlyjeleket a mai helyesírásnak megfelelően tesszük ki vagy távolítjuk el. Hangsúlyjelet teszünk:

- a. Minden véghangsúlyos szónál (*felicità*)
- b. Minden diftongusra végződő, egy szótagból álló szónál (*più, già*)
- c. Olyan egy szótagból álló szavaknál, amelyeknél a hangsúlyjel elhagyása értelmi változást idéz elő. (*piu* és *più, ne* és *nè*)

VI. Az aposztrófok szerepéről: az aposztrófokat a mai nyelvnek megfelelően kell kitenni, hiányzó aposztrófokat pótolni, feleslegeseket törölni kell.

VII. A kis és nagybetűs írást a mai olasz helyesírásnak megfelelően kell alkalmazni.

VIII. A központosítást a mai olasz helyesírásnak megfelelően, értelemszerűen kell alkalmazni, ezzel is segítve az olvasót a szöveg értelmezésében.

IX. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. (“ ”)

f. Francia nyelvű forrásközlések esetén:

I. A szövegeket a mai helyesírás szerint, de a korabeli specifikus jegyek megtartásával kell visszaadni.

II. Az **i**, **j**, **u** és **v** hangokat mai hangértéküknek megfelelően kell visszaadni.

III. A szövegekben gyakran következtelenül használt **s** és **c** betűket a mai gyakorlatnak megfelelően kell alkalmazni. (hogy a **ce** és a **se**, a **ces** és a **ses**, valamint a **c'est** és a **s'est** megkülönböztethetővé váljon)

IV. A **ç** betűket a mai helyesírás szerint adjuk vissza. Abban az esetben azonban, ha a korabeli szövegben egy **e** betoldásával megkerülték a **ç** alkalmazását, akkor a szövegbeli alakot tartjuk meg. (*recu* helyett *reçu*, de *receu*)

V. A szavak egybe és különírásakor a forrás szabályait kell követni, kivétel, ha ez az értelmezést gátolja.

VI. Minden ligatúrát és rövidítést fel kell oldani. (Erre vonatkozólag ld. fent az általános szabályokat)

VII. Az ékezeteket és hangsúlyjeleket a mai gyakorlatnak megfelelően alkalmazzuk. Hiány esetén kiteszük, felesleges kitétele esetén töröljük. Abban az esetben azonban, ha a szerző „megkerülte” az ékezet kitételét, nem szabad kitenni. (*état* helyett *estat*, *dérèglement* helyett *desreiglement*)

VIII. Az aposztrófot a mai szabályoknak megfelelően tesszük ki az **a**, az **e** és az **i** hangok előtt. (*lavis* helyett *l'avis*, *sest* helyett *s'est*)

IX. A kis- és nagybetűs írás a mai helyesírást követi. A mai helyesírás a következő esetekben alkalmazza a nagybetűs írást:

- a. Személy- és tulajdonnevek
- b. Népnevek, földrajzi-topográfiai elnevezések
- c. Isten, Szűz Mária és a szentek jelzővel történő megjelölése esetén a jelzőt is nagybetűvel kell írni. (*le Très-Haut*)
- d. Az ünnepek nevei
- e. Bizonyos államisághoz és vallásossághoz kapcsolódó fogalmak esetén (*le Conseil de la Couronne*, *l'Église*)

X. A mai helyesírás szabályai szerint a rangokat még megszólítás esetén sem kell nagy kezdőbetűvel írni. A francia szabályzatok azonban megengedik, hogy erről a szöveg kiadója döntsön. Írhatja nagybetűvel is. (*M. le Duc d'Angoulesme*, *le Roi*)

XI. A központosításnál a mai francia helyesírást és a szöveg értelmét kell figyelembe venni.

XII. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. (« ») A francia nyelvben az idézőjel kezdete után, illetve vége előtt szóköz áll.

2. A regeszták elkészítésének módja

A regesztákat a következők figyelembe vételével kell megírni:

- a. A regesztákat gondolati egységenként pontokba szedjük.
- b. Minden pont elé arab számmal írt sorszám kerül.
- c. Minden pont egy-egy mondat legyen.
- d. A mondat végére pont, azt követően hosszú gondolatjel kerül.
- e. A regesztapontokba a szövegben szereplő minden fontosabb tulajdonnevet, dátumot, eseményt fel kell venni.
- f. A regeszta rövid, tömör és jól érthető legyen. Betöltse azon funkcióját, hogy a szövegben való könnyebb tájékozódást segíti elő.
- g. A regesztapontok a szövegbe is belekerülnek. Az adott bekezdésre vonatkoztatva []-ben. → [1.] Ezzel segítjük az olvasót a keresésben.
- h. A regesztákat dőlt betűvel szedjük.

3. A személy- és helységnévmutató

- a. A személy- és helységnévmutató elkészítésénél is a könnyen kezelhetőség a legfőbb szempont.
- b. Minden a kötetben szereplő személy- és helységnevet fel kell venni.
- c. A szerző a kézirat leadásakor (a regesztákhoz úgyis elkészíti) adja át a főbb helység- és személynevek jegyzékét is.
- d. A személy- és helységnevek a magyar ABC-nek megfelelően kerülnek besorolásra. (*Pico della Mirandola* a *Mirandolához*)
- e. A személyneveket a családnév szerinti sorrendben soroljuk be. (*Mirandola*, *Pico della*)
- f. A helységneveknél a szövegben előforduló alak kerül besorolásra, de fel kell tüntetni mellette a történeti neveket, a ma használt nevet és annak az országnak a felségjelzését, ahol a helység ma található. (*Cassovia* [*Kaschau*, *Kassa*, *Košice*] SK)
- g. Ugyanakkor meg kell adni a magyar és a ma használt névnél is, utalójelzéssel az alakra, ahol bővebb magyarázat található. (*Kassa* → *Cassovia*, *Košice* → *Cassovia*)
- h. Abban az esetben, ha nagyobb földrajzi egységről (tájegység, folyó stb.) van szó, akkor röviden megadandó. (*Bretagna* (*Bretagne*, *tájegység Franciaországban*))
- i. Abban az esetben, ha a helység ma már nem létezik, nem abban a formában létezik: rövid magyarázat adható. (*Cassandra* (*Cassandria*, *régi macedóniai város a Pallene félszigeten. Eleinte Potidacának nevezték. 1421-ben a velenceiek bevették. A Capo Canistro mellett feküdt.*))

4. Jegyzetelés

A támogatott módszer az ún. szerző-évszám jegyzetelés. Eszerint a jegyzetekben csak az említett két adat jelenik meg, a teljes le-írást pedig a bibliográfia tartalmazza. Az oldalszám után nem szükséges „o.” vagy „p.” betűt tenni. A kiadót - amennyiben lehetséges - meg kell adni, de nem feltétlenül szükséges.

pl. a jegyzetben: RÁNKI, 1981. 55.

irodalomjegyzékben:

RÁNKI

1981 RÁNKI György: *Gazdaság és külpolitika*. Budapest, Magvető, 1981.

1988 RÁNKI György: *A Harmadik Birodalom árnyékában*. Budapest, Magvető, 1988.

Ez alól egyetlen kivételt a levéltári források jelentenek, melyekre a következőképpen hivatkozunk a jegyzetekben:

A forrás címe, [levél esetén: X levele Y-nak (Keltezés helye, időpontja.)] Levéltári jelzet.

A támogatott bibliográfiai leírás:

a. hivatkozás egy szerző munkájára

RÖVIDÍTÉS

Kiadási év SZERZŐ: *A könyv címe* [kurzíválva]. Kötet száma. Kiadás száma.
Kiadás helye, kiadó, kiadási év. (*Sorozatszám* sorozati szám)

pl.: KÖRÖSÉNYI

1993 KÖRÖSÉNYI András: *Pártok és pártrendszer*. Budapest, Századvég, 1993.

KOSÁRY

1994 KOSÁRY Domokos: *A Görgey-kérdés története*. 2. köt. Budapest, Osiris - Századvég, 1994.

megjegyzés: A szerzőknek mindig csak a vezetéknevét kell kiskapitálissal kiemelni.

b. hivatkozás egy szerkesztő által összeállított munkára:

RÖVIDÍTÉS

Kiadási év *A könyv címe* [kurzíválva]. Szerk.: NÉV. Kiadás helye, kiadó, kiadási év.

pl.: RICHTER

1990 *Ellenzéki kerekasztal - portrévázlatok* -. Szerk.: RICHTER Anna. H. n., Ötlet, 1990.

MEZEY

1996 *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk.: MEZEY Barna. 2. kiad. Budapest, Osiris, 1996.

megjegyzés: Amennyiben egy adat nincs feltüntetve a könyvben, a szerzők használják a h. n. (helymegjelölés nélkül), é. n. (év nélkül), k. n. (kiadó nélkül) stb. rövidítéseket a hiány jelzésére. A „szerk.:” rövidítést mindig a kötet nyelvén kell megadni.

c. hivatkozás egy tanulmánykötetben megjelent írásra:

RÖVIDÍTÉS

Kiadási év A TANULMÁNY SZERZŐJE: A *tanulmány címe*. In: A *tanulmánykötet címe* [kurzíválva]. Szerk.: A SZERKESZTŐ NEVE. Kiadás helye, kiadó, kiadás éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám.

pl.: OWEN

1993 OWEN, Bernard: *A szavazási mód hatásai és a kelet-európai választások*. In: *A többpártrendszer kialakulása Kelet-Közép-Európában 1989-1992*. Szerk.: BIHARI Mihály. [Budapest], Kossuth, 1993. 43-45.

LOMAX

1998 LOMAX, Bill: *A tranzitológia válsága. A kelet-európai változások és a tranzitológia elmélet*. In: *Rendszerváltás és társadalomkritika. Tanulmányok a kelet-európai átalakulás történetéből*. Szerk.: KRAUSZ Tamás. Budapest, Napvilág, 1998. 307-308.

megjegyzés: Amennyiben egy, a könyvben fel nem tüntetett adatot ki lehet deríteni máshonnan, akkor [szögletes zárójellel] célszerű azt jelezni.

d. hivatkozás folyóiratban megjelenő tanulmányra:

RÖVIDÍTÉS

Megjelenési év SZERZŐ: A *tanulmány címe*. In: A *folyóirat címe*, évfolyam. (Megjelenési év) Megjelenési szám. Oldalszám.

pl.: SZILÁGYI

1978 SZILÁGYI Domokos: *Az önismeret iskolája*. In: *Korunk*, 37. (1978) 2. sz. 116-117.

ACZÉL

1998 ACZÉL Endre: *A három (párt)vezér*. In: *Mozgó Világ*, 24. (1998) 4. sz. 45-48.

megjegyzés: Amennyiben a lap folyamatosan számozza oldalait egy évfolyamon belül, a megjelenési számot nem szükséges feltüntetni.

e. hivatkozás napilapban megjelenő cikkre:

RÖVIDÍTÉS

Megjelenés éve SZERZŐ: A *cikk címe*. In: A *napilap címe*, évfolyam. (Megjelenési dátum) Megjelenési szám. Oldalszám.

pl.: KUN

1998 KUN Miklós: *Sztálin árnyékában. „Pártutasításra nősültem...”* In: *Magyar Nemzet*, 61. (1998. november 28.) 279. sz. 16.

CSAPODY

1999 CSAPODY Tamás: *Alezredes a fegyelmi bírák előtt.* In: *Magyar Hírlap*, 32. (1999. január 28.) 23. sz. 7.

megjegyzés: A bibliográfiákat célszerű forrásokra és feldolgozásokra osztani, minden esetben fel kell tüntetni a felhasznált levéltári állagokat is.

Szerzőink

Bujtás László Zsigmond

történész

Csörsz Rumen István

irodalomtörténész, Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete

Fazekas István

történész, Magyar Országos Levéltár, Bécsi Levéltári Kirendeltség

Flóra Ágnes

PhD hallgató, Közép-Európa Egyetem, Középkori Történeti Iskola

Gaál Bernadett

történész, II. Rákóczi Ferenc Gimnázium

Herner János

irodalomtörténész

Radics András

irodalomtörténész

Hubert Ildikó

irodalomtörténész, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Tanárképző Főiskolai Kar

H. Kakucska Mária

irodalomtörténész

Kerekes Dóra

történész, Balassi Bálint Intézet

Koltai András

történész, Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltára

Németh S. Katalin

irodalomtörténész, Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete

Somogyi Gréta

irodalomtörténész

Seres Attila

történész, Magyar Országos Levéltár

Sunkó Attila

történész, Magyar Országos Levéltár

Szabó András

történelem szakos egyetemi hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara

Szelestei N(agy) László

irodalomtörténész

Szende László

történész, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék

(Szentmártoni) Szabó Géza

irodalomtörténész, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék

Tusor Péter

történész, Pázmány Péter Katolikus Egyetem